

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(781)

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. కిర.

{ వి రో థి.
చైత్ర-భాద్రపదములు }

సంచిక ౧-౩.

కాకినాడ

పరిషత్సభ్యులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రూ 3-0-0.

1949-50.

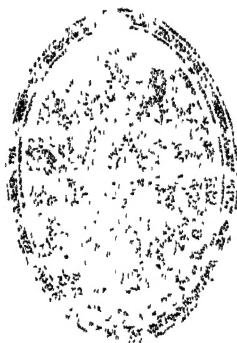
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 3౮.	{ వి రో థి. చైత్ర-భాద్రపదములు }	సంచిక ౧-3.
--------------	------------------------------------	------------

కాకినాడ

పరిషత్ కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1949-50.

విషయ సూచిక.

1. స్వవిషయము.	3-4
2. గ్రంథస్వీకారము.	2-4
3. అనంతని ప్రశస్తి విద్యాన రామారి దొరస్వామిశర్మకవి.	౧-౪౫
4. తిప్పరవిజయము-అర్ధనారీశ్వరము-శివస్తుతి-అంబికాస్తుతి.			౧-౧౪
5. జడైవ నీతికాత్రముకావళి.	౧-౧౩

శ్రీ వాణి గిరిజాశ్చిరావతరణతో వక్షోముఖజేషు యే
 లోకానాంస్థితిమావహ స్త్యవిహతాం శ్రీపుంసయోగోద్భవామ్
 తేవేవత్రయమూర్తయశ్రీపురుష స్సర్వాకావస్తురై
 య్యాయానుః పురుషోత్తమామ్బజభవశ్రీకన్ధరాశ్శేయనే.

స్వ వి వ య ము.

పరివత్సత్రికను జ్ఞాకటించుట కొన్ని యనివార్యకారణములచే
 కాలస్వప్తనందులకు సహృదయులై పాఠకులు యమింతురుగాక.

ఈ పత్రికయందు బద్దెవరేందుని నీతిపాఠముక్తావళిని జ్ఞాక
 టింప నారంభించితిమి. ఇది యమూల్యమగు నొక ప్రాచీనగ్రంథము.
 శ్రీ మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారు దీనిని బృథనుమునఁ బ్రకటించి
 మాంధ్రలోకమునకు బరమోపకార మొనర్చియున్నారు. వారి
 మొక్కయు, చిత్రాడలో జ్ఞాకటితమైనట్టియు ముదితపత్రులును,
 మా భాండాగారమునందలి కాటియాకు పత్రియు దీని కాధారము
 లైనవి. మిడికి సింగనార్యకృతమగు పకలనీతిసమ్మతమున నుడమా
 రింపఁబడిన నడ్యములతో నీ గ్రంథభాగములను సరిచూచి పాఠభేద
 ముల నిచ్చితిమి. గ్రంథము లభించినరీతిని ప్రకటించుటయే మాముద్దే
 శము. పండితులింకలి గూడోపములవిమర్శించి సంస్కరింతురొందురు
 గాక.

సాహిత్యపరమార్థవర్ణనలందు పరిపూర్ణము వ్రాసినవారైన వ్యక్తి
 దూరముగాదు. ఎన్నడో సాహిత్యపరమార్థమున దాని తేజస్సును
 సారము భాషాసేవ యొనర్చి కేళివలయున శ్రీ వేదమువారి
 యొక్క యు తదితర పాదీన పండితబృందములయొక్కయు పండిత్య
 నిరసనాపూర్వకముగ నింకను బ్రతినిధియందు చూపడము బ్రకటింప
 బడుట కడుంగడు శోచనీయము. శ్రీ వేదమువారు నేటివిమర్శక
 బృందమునకు బాదితులే గాకపోవచ్చును, వారి రచనలు దోష
 పూరితములు గావచ్చును. అయినను వారినిరికనుదడవి నిందించనేల?
 శ్రీ వేదమువారును యితర పండితులు నొందారల గ్రంథములపై
 తీవ్రవిమర్శనమును గావించిన కాలము నొక వాదోపవాద
 యుగ మనవచ్చును. వారి సారవ్యవస్థాపనముల సాంధ్యలోక
 మున నొక యపూర్వముగ నలబడి కలిగినది. పెక్కు గ్రంథము లా
 దినములలో టేలతో, వ్యాఖ్యానములతో బ్రకటింపబడినవి.
 నేడొంధ్ర గ్రంథముల జదివి పాఠకులు రహస్యాత్మక మొనర్చుట
 గుట వారి వారి యమూల్యగ్రంథ ప్రకటనముననే యగుట మనము
 విస్మరింపడగినదికాదు. వారి ప్రకటనములగల దోషముల మన
 ముచిత్తరీతిని సంస్కరింపనగును గాని వారిని నిందించుటతగదు. మఱి
 యొక విషయము. ఒకే గ్రంథమును జలువులు బ్రకటించుటలో
 సన్మోహ్య దూషణ మొదలుకు? పూర్వ ప్రకటిత గ్రంథములగల
 దోషముల సంస్కరించి మాగ్రంథమున మెఱుంగుపెట్టెదమని వ్రాసి
 కొనిన బాలదో? ఇతరును భాషావిషయముల నిదమితమని నిర్ణయింప
 గలుగుటయు సుకరముకాదు. కొన్ని యాధునిక విమర్శనముల
 బాదుటచే మాకుగలిగిన యనురాపమును పండితలోకమున కెఱుగ
 పఱచుటకై వ్రాసితిమి. యిట్లు తీవ్రవిమర్శనానలసంతప్తులై కాబోలు
 కవిత్వాప్రపంచమున మహాకవులు పైతము

తే. బోధమల్పాబు గర్వ మభ్యున్నతంబు
 శాంతినిపుచ్చరతిబు మచ్చరణు ఘనము
 కూట మండూకములుబోలెఁ గొంచె మెఱిగి
 పండితంమన్ములైన వై తండికులకు.

తే. నికటముననుండి సుగ్రతిపుట నిష్కరముగ
 నడరి కాకులు బిట్టు చెద్దటదినవ్వ
 దుడిగి రాజుంచ యూరక యుంటలెన్న
 నైచ రాకున్న నెందేనిఁ జనుట యొప్పు.

అని నిరాకరణ మొనర్చుచుండిరి. భర్తృహరియు దన
 సుఖాపితమున

శ్లో. బోధారో మత్సరగ్రస్తాః
 ప్రభవఃస్మయ దాపితాః
 అబోధోప హతాశ్చాన్యే
 జీర్ణ మక్లే సుఖాపితమ్.

అని వ్రాయవలసినదనిచది. విమర్శకులు న్యూనతాపాదకము
 లగు నిరాధానాశ్చములనదరి వాఙ్మయవిషయముల తూత్రమే విమ
 ర్శింపవలయునని కూ యాశయింపఁడు.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. అభిషేకనాటకము:—శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరరాజు గారిచే రచించబడినది. కాలము 2—0—00 లా.

ఇది సుప్రసిద్ధభావ నాటకమున కాలాధీకరము. గ్రంథకర్తలు పాఠకులకు జరపబడుతులు. అష్టావక్రచరిత్రము అహల్యా గౌతమిమను పద్మకావ్యములను, మహాపురుషులు, శ్రీ మహర్షి జీవిత కథామృత మను వచన గ్రంథములను వీరిదివఱలో రచించిరి. దిక్షాగళితమగు కుండమాలనుగూడ నాంధ్రీకరించిరి. వీరు సులభముగా వైలిని దను గ్రంథముల రచించియున్నారు. అంధీకరణము మూలమునరణ ముగ నున్నది. గ్రంథమున కష్టాంతమున భావముగావినిగూర్చి తెక్కు- పిమ్మములు విప్రులముగ జన్మించుచున్నది. తిరుననంతపుర నాటకముల కర్త సుప్రసిద్ధప్రాచీననాటకకర్త ముగ భానుడే యనియు నతనికాలము క్రీ. పూ. 4,5 క్రాంతములై యుండుననియు నిర్ధారణమొనర్చిరి. కాలనిర్ణయమున భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. వీరి నిర్ణయానుసారము భానుడు వలంజలికి పూర్వమును పాణినికి కొంచెము తరువాతి వాడునగును. అందులకు గొన్ని యడ్డంకులు గలవు వానిని దెలియగోరువారు భానునిగూర్చి వ్యాఖ్యానించిన గ్రంథ ములఁ జూడనగును. గ్రంథకర్తలు విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి భానుని గూర్చిన వాదోపవాదముల సంగ్రహముగను స్పష్టముగను మనకు దెలిపియున్నారు. వీరి యాంధ్రీకరణమును జాతకులకు దెలుపుటకై రెండు పద్యములు:—

మ. రమణీయంబగు నే యశోకవనిలో రాజులు కల్పంబు పై
 తమ మండోదరికూడఁ ద్రుంపవలె సౌందర్యంబు క్షీణించు న
 న్నమహర్షిన్, ఎలయూనికానింబు లతలన్ బాఁచుమంబున్ యథా
 చ్ఛము పోకన్ వెలుంగుడు ట్టివని ధ్వంసంబౌటయాశ్చర్యమా.(8-1)
 చ. అనిత భుజంగచూరింబు సరియాసవఁబోలిన యేకవేణితో

సనదగునట్టి నెన్నఁడుము సంత్రవిభున్ దలపోయఁడెందము
 చ్ఛ్వసితము చ్ఛక్రమితము వక్త్రములో గృత దేహయప్తినిం
 పెనఁగును నూన్యతఃపాదంబు సొది సారసమాలయోయినన్.(2-7)

(శ్రీ) దక్షిణాదత భాషా సారస్వతములు — దేశి. మదరాసు
 విశ్వవిద్యాలయముంపు గ్రంథానోచిత్యవకులగు శ్రీ కోరాడ రామ
 కృష్ణశాస్త్రి ఎం. ఏ. గౌరవే బ్రహ్మచారియైనది. నెల రు 2—3—0.

అంధభాషాస్వరూపతివర్ణకప్రపంచమున శ్రీ రామకృష్ణ
 య్యగారిని వారి యమూల్యమగు వ్యాసములను జదువని
 వారుండరు. వీరు ద్రవిడభాషాస్వరూపనిర్ణయపరిజ్ఞానమున సిద్ధ
 హస్తులు. అంధము, తమిళము, కన్నడము, తుళు మొదలగు ద్రవిడ
 భాష లొకేకటుంబమునకు జేసినవనియు, నాకుటుంబము సంస్కృ
 తాది భాషాకుటుంబమునకు భిన్నమనియు వీరు కాల్పాలు మున్నగు
 విమర్శకాగ్రేసరులతో సకీర్ణవించి, యా సిద్ధాంతములను పుష్టముగ
 నిరూపించుటకై భాషాచరితము, సంధి మున్నగుగ్రంథములను, పెక్కు
 వ్యాసములను బ్రకటింపిరి. ద్రవిడభాషాకుటుంబముకూడ సంస్కృత
 ప్రాకృత భాషాజన్యమను వాదమును లేకపోలేదు. వాదోపవాదములు
 సారమును భాషాస్వరూప విమర్శకు లెఱుంగుదురు. ఈ గ్రంథమున
 గల వ్యాసము లిదివఱలో భారతి మున్నగు పత్రికలలో వెలువడి
 యున్నను వానిని దగవీరిని సంస్కరించి గ్రంథరూపమున నొక
 విధమున గలుగునటుల గూర్చుజేసెను.

సంస్కృతాద్యార్యభాషానలప్రదానముల ననుసరించినవద్దతి మార్గవద్దతియనియు, నాంధ్రము, తమిళము మున్నగు దక్షిణ దేశ భాషల నాయాభాషాస్వరూపముల నెఱుకఁపఱచు వద్దతి దేశివద్దతి యనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఆంధ్రకన్నడభాషల నేడు బ్రకటితముగు సారస్వతమున మార్గవద్దతియే హెచ్చుగ గన్పడుచున్నను దేశివద్దతి ననుసరించు యితఁగానోదాహరణములు, పట్నదులు, ద్విపదలు, ఏతపాటలు, పదములు మున్నగునవి పెక్కులుగలవు. కేవలము భాష యిందేగాక ఛందస్సునందు నవి విలక్షణమార్గముల నడచినవి.

ఈ గ్రంథమున భాషాలక్షణములనువ్యాసమున గ్రంథకర్తలు తమ వాదానుసారము ద్రవిడభాష లేకకుటుంబజనితములని నిరూపించుటకు పెక్కు యుపపత్తుల నిచ్చియున్నారు. ద్రవిడభాషావిశేష లక్షణములు సోదాహరణముగ నిందు నిరూపింపఁబడినవి. వీరితో నేకీభవింపని ప్రాకృతజన్యవాదులు సైరమిందలి విషయముల బాగుగ గమనించి తమ తమ సిద్ధాంతముల బలాబలములను విమర్శించుకొన వలసియున్నది. సారస్వతలక్షణములు, ఛందస్సాహితీరీతులు మున్నగు నితర వ్యాసముల జాను లేనుండున గల ద్విపదలు, పాటలు మున్నగు వాని ప్రత్యేకత చర్చింపఁబడినది. కేవలము మాత్రాగణబద్ధములగు గేయములు సంస్కృతాదిభాషలయందును కొన్నిగలవు. శ్రీరామ కృష్ణయ్యగారు చిరకాలపరిశోధనాఫలితముగ భాషాస్వరూపమును గూర్చి వ్రాసిన విషయము లమూల్యములు. అందలి గుణదోషనిర్ణయ మునకు భాషాస్వరూప వేత్తలే ప్రమాణము.

అనంతని ప్రశస్తి

(నిద్యాన్ రామూరి దొరస్వామికర్తృకవి)

అనంతరామాత్యుఁడు పంచమబేదమైన భారతమా దేనుంగు
బాస నభిరామిహుగా రచించిపట్టి యుక్తులచరితుంగు తిక్కకవి
గాఁజేసికొండదట మొద్ది భవ్యభారతి భారత బేరమున్న కనికర్తము.
గాఁజేయుననుతిగి నువ్వమృతమొలంగు.

అనంతని ఛందోదర్శణము తొలల వృత్తులకన్న నాంధ్రవా
జ్ఞయుమున నెక్కువ వన్నెకెక్కినది. ఇక్కవి తరువాతి లాక్షణికులెల్ల
రచే బేర్కొనబడియె. చిత్రకవి బెద్దన 'త్ర్యక్షవరప్రసాద కవితా
భ్యుని వేములవాడ భీము నయ్యుత్తరభక్తివిస్ఫుర దనంతు ననంతని'
నని తనసర్వలక్షణసారసంగ్రహమున లాక్షణిక కవిస్తుతి పద్యమునఁ
బేర్కొనియె

మరియుఁ బెద్దన యితని ఛందమునే చాలవఱ కాధారముగాఁ
గొని గ్రంథము రచించె. ముద్దరాజు రామన కవీజననంజీవనిలో సఖం
డాఖండబిందుప్రాసఘట్టమున ననంతని మతమును విమర్శించెను.
ఇంక నేయేకావుల ననంతని బేర్కొనెనో ప్రస్తుత ముద్రిత కవినంజీ
వని యసమగ్రముగటచే జెప్పవీలులేదు. సులక్షణసారములో లింగ
మగుంట తిమ్మకవి యనంతని ఛందములోని యనేకపద్యములు
గ్రహించెనని కవుల చరిత్రలో వ్రాఁజుబడియున్నది. ఇది యముద్రిత
సులక్షణసారవిషయము. ప్రస్తుత ప్రచారములోనున్న ముద్రిత సుల
క్షణసారమున రమారమి 40 పద్యము లనంతని ఛందములోనివి
యెత్తి వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇవివిషయము నారచించిన సులక్షణ
సార విమర్శలో స్పష్టముగా నిర్దేశింపబడియున్నది.

అప్పకవీయమున ఛందోదర్పణ పద్యములు పది పేజీలవఱకు
 యున్నవి. (చూ. అప్పకవీయములోని యదాహృత గ్రంథముల
 పట్టిక). అంజేమిటి పూర్వగ్రంథమున సంగ్రహమున వనంతుని ఛం
 దము పేర్కొనబడియె. పంచాశద్వర్ణనిర్ణయసందర్భమున వనంత
 మతము ఖండింపబడియున్నది. భీమన పదించెప్పై వనంతామాత్యుండు
 చేసెవెనుక యతులదవదినాల్గుని యతిపరిచ్ఛేదాది యంశము.
 వెండియాఁ బద్యపరిచ్ఛేదాదియందే మారభుతుండగు భీమనక్కవి వనం
 తామాత్యుని బెద్దపద్యరునించాతనఁ గాచిరాజు బసవప్పన్ శైలవ్రున్
 శ్రీధరున్ బరమోత్సాహముల నుదించలఁచి చెప్పఁబూనినన్
 వారిచేటి కచింపబడినట్టి ఛందముల వనంబెల్ల నొదంబుగా” వను
 పద్యమున వనంతుండు స్తుతింపబడియె

నర్వలక్షణానార సంగ్రహార్థ కూచమంది తిమ్మకవి యనం
 తుని యర్థబిందు ప్రాసపద్యమును జర్పించియున్నాడు. ఇది యందే
 యొకచో భోజరాజేణ పద్యము స్మరించెను.

కస్తూరిరంగకవి యానందరంగరాట్టండమున నప్పకవిని
 పేర్కొనఁడయ్యెగాని యనంతుని పేర్కొని, యతనిఛందములోని
 పద్యములఁ బెక్కింటినుదాహరించె “చనుసుత్తమ గంభాధర్వణ హను
 మదనంతనకవి రాక్షసజయదేవనుత శ్రీధరగోకర్ణ నీలకంఠాది భీమన
 చ్ఛందంబుల” అను పద్యములో దశవిధచ్ఛందంబులం వనంతచ్ఛంద
 మొకటిగాఁ బరిగణింపఁబడియున్నది. వెండియననంతచ్ఛందమున
 నిరుపదినాల్గు యతులున్నట్లు, ఆర్యాగీత్యాదులు చెప్పఁ బడినట్లు
 పేర్కొనఁ బడియె. రంగకవి ఛందోదర్పణమునుండి గెలి పద్యములు
 గ్రహించియున్నాడు. అనంతచ్ఛందములోనివిగా నందుఁ బేర్కొనఁ
 బడిన యాక్రింది నాల్గు పద్యములు ప్రస్తుత ముద్రిత ఛందోదర్పణ
 మునఁ గానరావు.

(1) ఇర్వేమేత్వం లును నిలవఁగో యిటులు (రంగ-2-134)

(2) దుఃఖములనులై గ మోములు (రంగ-2-135)

(3) పద్మానమానయగు (రంగ-2-110)

(4) కృష్ణుఁ డిచ్చ నాలుగేసి కోశలు (రంగ-2-259)

మొదటి రెండు పద్యములలోని వివరము పరికింప ఁదో దర్పణమున నవియుండవని స్పష్టమయ్యెను. మూడవ పద్యము కథా సందర్భమున నేదో కావ్యభూషణఁ జేసెనదిగాఁ దోచెడి. ఆపద్యము పూర్తిఁగింప రచించెద.

క. పద్మానమానయగు మన

పద్మావతిఁ బూచి ధరణి కాలక సుతుఁడు

ద్యనోద్ధరణునఁ దనముఖ

పద్యము నలరించెననుచుఁ బరిజనులలరన్.

ఈపద్యత్రయమే గ్రంథస్థములో? నాల్గవది కావ్యచింతా మణిలోనిదని యప్పకవి చెప్పెను.

రాఘవసాండవీయవ్యాఖ్యలో 'ప్రథమాంత విభక్తులపై' అను ననంతచ్ఛందః పద్యమును రెండుచోట్లను, పోణిమిశబ్దమునకు లక్షణముగా 'తీవతీగయను' చను పద్యమును ముదరాజు పెదరాఘవ యుదాహరించెను. తీవతీగయను పద్యమునేటి ఁదోదర్పణమున లేదు. ఆపద్యము వైలియు కృష్ణపంబోధనము పరికింప ననంతని పద్యముగా నుండవగునని తోచెడి. అట్లున్న జతుర్థాశ్వాసమున వ్యాకరణభాగములోనుండును. చిత్రకవి యనంతన 'ప్రథమాంత విభక్తులపై' నను పద్యమును దన పారిశ్రామ్యనలోపాఖ్యాన వాఖ్యలో నుదాహరించె.

మఱి యింకఁగొలదియి తమ కృతు లో నితనినుతింపఁ. చారు చంద్రోదయకర్త చెన్నమరాజు 'అధికలక్షణసంపన్నులై తనర్పు ధైరవుననంతు భీమానిఁ బ్రణుతించె' యని వ్రాసెను.

‘వన్నయభట్టు భీమన వనంతు వధర్వులు డక్క-వం-త్రి’ అని
 కవిస్త్రుతియై డక్క-వం-త్రి రావలయునుమనఁ గొనావ పెద్దచ చేర్పొనను.
 ఇంక నాచటనంతునిం జెప్పిచారో! శ్రీనాథుడు, పోతం, బత్తులక
 కొమ్మన, మడికిసింగన, జక్కన, గౌరన మున్నగు కవులు చువయునం
 తునికి నమశాలికులు. ఆరంభాగూత్వుడు లుత్తరీయం ద్రుజంధ
 కనియునై, చిక్కనినుతిరి బాత్తులై న యజగామరశ్రీ రికరీయం.

— ఛందోదర్పణోపోద్ఘాతపరామర్శనము —

శ్రీ గిడుగు వేంకటసీతావతిగారు తమ యుపోద్ఘాతమున
 జర్పించిన విషయములు గొన్నిటితో నాతుతం బేకీభవింపకున్నది.
 ఆయంశములను నామతభిన్నతకుఁ గారణములను గ్రిందఁదెలిపెదను.

(1) సీతావతిగారిట్లు వ్రాసిరి “అనంతుడు భీమకవినిగానికవి
 జనాశ్రయమునుగాని ఎరిగిఉన్నట్లు కనబడదు. అనంతుని ఛందోదర్ప
 ణమును ఎదుటనుంచుకొని అప్పకవి కొన్ని వృత్తములకు లక్ష్యములు
 వ్రాసినట్లు స్పష్టముగా కనిపించుచున్నది..... ఈలాగున అనంతుడు
 కవిజనాశ్రయము ఎదుటనుంచుకొని తనఛందోదర్పణమును వ్రాసి
 యుండునేమో అని ఎంత పరిశీలించిచూచినను పద్యములలో పోలిక
 ఎక్కడవయినను కనబడలేదు” (6-7 పుట)

భీమనానంతనల పద్యములనుఁ బోలికలున్నవని యొక్కింది
 పద్యములవలన స్పష్టపడును:—

క॥ హృద్యానపద్యకావ్యము

గద్యము పద్యయని చెప్పఁగా ద్వివిధముగన

గద్యంబపాదపదవిక

రద్యోతిత వవరసార్థరచనలఁ జెల్లున్.

క. నాలుగు పాదంబులచే

నాలుగు ప్రావల్ల గూడినం బద్యము

పద్యాలియను నిగుదెట్టుగైచు...

నోలిని వృత్తములు జాతులొ ౯౦ గృహముగో.

క. కమనీయ వృత్తములు గణ

నమక నిబద్ధములు శేషజాతులు ముగియ

నమక నిబద్ధములగు నొ

కకమాత్రలఘుపై ద్విపదత్రయము గురువయ్యెన్.

(భీమకృపందము-సంజ్ఞాధికారము)

క. హృద్యంబుగఁ గలితచందమున్నదె సృష్ట్య.

గీ. పరఁగఁ గలిత గద్యపద్యంబులచే పాద

కల్పనంబువలదు గద్యయనక

పాదనియతినిప్పుఁ బద్యము బియ్య వృ

త్తములు జాతులనెగ నెరుకఁ గృష్ణ

క. వృత్తంబులు గణబద్ధము

లుత్తమమగు జాతులెల్ల నొకదెయ్ జూత్ర

యత్తంబులు లఘురసఁ బునఁ,

షోత్తమ యొకమాత్ర గురువునొకవు ద్విమాత్రన్.

(అనంత-1 ఆ-5, 6, 7 పద్య)

గీ. మొదల నడుమను చుడఁగిదు నొక బిసేరి

భజన లగునట్లు లఘువును పరఁగెనేని

యోరతలగు నట్లు మూఁగెనె గురువులునె

లఘువులున్నను మోగెను నసంబంధము!

(భీమ-సంజ్ఞ-16-పుట కిందిపాఠము.)

గీ॥ గురులఘువులొలి మూఁగెనె కూరిన నొన

లాది మధ్యావసానంబులయి గురువు

లొంద భజనలు లఘువు లట్లొంద యోరత

లనెగ నయ్యవ్వగణము లొప్పను ముకుంద.

(అనంత-2-12)

క. కనునది గురు లఘు లఘు లఘు.

గురుః ఘృతృలు గల పదములు లఘునో యని దీర్ఘ

స్వరములమై యొప్పఱుగా

ఊరములు తదనము రెంటిగా నెవ్వబడున్. (భీమ-సం-21)

క. గురుత్రను లఘుత్రను లఘుత్రను.

గురుత్రను హవ లగుహ గలలు గురులఘు సంజ్ఞల్

వరుసను గగ లల గగములు,

తరముల వరములు ద్విగులమై యొప్పఱుగా. (అనంత-1-15)

(భీమనచెప్పిన గురు లఘు త్రువరుక్తిని దీసివేసి గలలు గురు

లఘు సంజ్ఞలని యనంతుడను చూర్చి చాసె)

గీ. జాకు వడిచెల్లు రత్నకంఠణ మనంగ

భాకు వడిచెల్లు బర్హి పింఛంబనంగ

నాకు వడిచెల్లుఁ గనకమండపంబనంగ

నాకు వడిచెల్లు దివ్యగంధంబనంగ

మాకు వడిచెల్లు విజిత శంబరుడనంగ. (భీమ-సం-69)

నాకు నిట నాల్గు చెల్లుఁ జూడవనబోలు

నాకు నిటనాల్గుచెల్లుఁ గండర్పజనక.

మాకు నిట నాల్గుచెల్లు సుపడలరాజ. (అనంత-1-116.)

(జా, భా ల తోడి శబ్దములు శ్రేయంజేసి యనంతుడని

మానెను.)

క. ధర జ ఇ అను నీ రెడ

క్షరములు విన్న యది శ్రేయ శబ్దము మొదలనె

మరణలవములను నేన

క్షరములు తమ తమకె యల్ల కమలాధీశా. (భీమ-సం-72.

క. ధర నెక్కటి వల్లె తగు శరణులువలు (అనంత-1-118.)

(అరణ్య పర్వమునందు భీష్మ పాదములుగలవు గాని వై
పాఠమే పెద్ద నానంతాదు లానందియిటచే నదియే గాగ్రహించు.)

విషయంబు పయ్యులు యిచ్చు, జ్ఞానంబు (భీష్మ-వృత్త-7.)

విషయం, బావరిం, భీష్మం, తునకున్. (అనంత-2-18.)

ఉద్యమముగాయత్త బ్రహ్మన్.

విద్యుత్తాలావృత్తంబయిన్. (భీష్మ-వృత్త-25.)

విద్యుత్తాలావృత్తంబయిన్.

విద్యుత్తాలావృత్తంబయిన్. (అనంత-2-32.)

చిత్తజోషము హలముఖి

వృత్తమయ్యెను రసనలన్. (భీష్మ-వృత్త-32.)

చిత్తజాతుని గురునికై ...

పాతుగా హలముఖి హునున్. (అనంత-2-34.)

మత్తావృత్తంబగు మథనంబు

ద్యతేజ స్వీగయితముగాగన్. (భీష్మ-వృత్త-37.)

మత్తావృత్తంబగు మథనంబు నిజోష్ఠి

దాత్రంబై సస్పృశితగతారా

మత్తావృత్తంబగు మహిమయ్యెన్. (అనంత-2-37.)

నందితపియారసంబుపై రివం

బొంది వచ్చిన రథోద్ధతంబగున్. (భీష్మ-వృత్త-44.)

నందగోపవరనందనున్ రమా

నందంబు బ్రహ్మతయొద్ద పడ్యతిన్

అందమై రసరవాహ్మణంబు లిం

పొందఁజెప్పిన రథోద్ధతంబగున్ (అనంత-2-37.)

సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా

నమర్చి వంశస్థులకు సమస్తము

(భీమ-వృత్త-54)

సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా... భవజంబునా

రామసమస్తాన్మలాగా భవజంబునా... భవజంబునా

జలదుగ్ధవక్త్ర) సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా... భవజంబునా

సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా... భవజంబునా

చెలిగి సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా... భవజంబునా

(అనంత-2-46)

అనంతసన్నిధి రుచిరామసమస్తాన్మలాగా

భువనంబుగా జలదుగ్ధవక్త్ర) సమస్తాన్మలాగా

అనంతసన్నిధి రుచిరామసమస్తాన్మలాగా

కవన్ జలదుగ్ధవక్త్ర) సమస్తాన్మలాగా భవజంబునా

పారంబుగా భవజంబునా భవజంబునా

కారా వసంతతిలకంబుగా భవజంబునా

ధీరోత్తముల్ గిరిజాశిఖర భవజంబునా

పార వసంతతిలకంబుగా భవజంబునా

ననరసలగముల్ పె-నంగిల నద్యశో

ధన వినుమవరాజతలంబుగా భవజంబునా

చనుననయితమై రసంబు లగంబులై

తనరంగ సవరాజతం బహిరాద్యశిఖర (అనంత-2-66)

శ్రీనివాస రసభావలిః జెంది గగంబుల్

భూనుతంబుగ నొడంబడి భూనుతమయ్యెన్ (భీ-వృ-74)

శ్రీనివాస పురుషోత్తమ సింధువిహారా

భూనుతంబు రసభావలిః జెంది గగంబుల్ (అనంత-2-68)

జరల్ జరల్ జగ బుగూడ జాగిరేపరాసిధి
స్ఫురద్విరానుమై ధరిత్రీబొల్బుల బంచచామరన్.

(శీ-వృ-పుటక్రింది పాఠము)

సులక్షణపారమున నిప్పద్మమే తోచుచున్నట్లు నిట్లుగలదు.
(‘జరల్ జరల్ జగంబుగూడ నప్పటిన్ రెచ్చునొక బరాజబొజధీర
వీర పంచచామరంబగున్ ఈతరల నీక్కి దివద్యము వలె నున్నది)

జరేఫలక జరేఫలన్ - - - - - లై ధి న

ప్రకాశమైన బొల్బుల భవించుచున్నట్లు (అనం-2-76)

కడియొక వనవనము నొకటి నొకటి లా

శదభమున జనునది శతమొకటి - - - - - (శీ-వృ-87)

పదునయిదు లఘువ్రలను బరచి గగమొందన్

బదియగునడ విధియొకటి పొడనూపన్

బాదవిహరినుతుల గడు బాద బాద గా బాద

శదభమున బంగారు విజనులు గొనియెడిన్ (అనం-2-84)

శ్రీరమణి ప్రియమల్లియారేచ విశిష్ట కృపాపీఠా

భారసవంబుల నంబురుహ బగు నొకటి యాదై

(శీ-వృ-108)

(భారసవంబుల భానువిరామమున నల్ల నంబురుహంబగున్ అని
సులక్షణ పారస్థపాఠము)

హరికిరీట ముఖభరణంబిత యొకటి శ్రీకృతి తార్పి భాభాగ
నవంబుల భానువిరామమున బల్లకంబురుహంబగున్ (అనం-2-95)

పంచశరాభా నందితపుణ్య భమనభవనము పరిమితమైనన్.

కౌంచపకాభ్యం బదితమయ్యెన్ గృహమున

దశవస్త్ర పరిధరణంబున (శీ-వృ-110)

మౌర్యాజరమేత తహిషణియై భువికైత న పురుషక్షయితోఁ
సూరంగ సగంబులు సూర్యుని నొకప్పుత్తెలు చెప్పిన నదిధరా.

(అనం-2-121)

రవి దివిజ రాజ గీర్వాసరాజ కేర ధిదేవ
కువలయప్రియ లిప్పటల సూడ నను నుములు
నవిరళముగఁ జ్రావడి మధురాకృతము భరలోహఁ
గవిజనాశ్రయఁ జెప్పిగోచర నవులకింపు జనించ

(భీమ-జాతి-27)

రవియు నిడుగ్రిలు రువ్వుడు నాచోడండును ని
రవి సుధాకరలోచన రాజహాసన పరోజ
రవికులేకుఁ గొలుతుకని వస్త్రుతిరుదు భుత్తి
నవిరళంబగు మధురాకృతము భరలోహఁ

(అనం-8-42)

ఇంద్రగణములు మూడినగంజారచి
చంద్రాన్య ద్విపదకుఁ జనుఁ జెప్పరేక.

(భీమ-జాతి-80)

ఇందుగలు మువ్వరు నినుఁ దొక్కరుని
సాంద్రమై యొక్కొక్క చరణంబుగొలుగ

(అనం-8-48)

క. ఒక్కటి మొదలిడి ను పును
నక్కడఁదడఁ దాఁ శలఘువు లరికలి లెక్కలో
లెక్కించికూడఁ బడపడి
యొక్కటి మఱియొకడఁ గూడ నుద్దిష్టమగుక

(భీమ-వత్సర్యయ-5)

క. ఒక్కటి మొదలుక నిను
లెక్కినచో లఘుయశంబులన్నియుఁ బోయె
యొక్కటి కలియఁగఁ దోచును,
గ్రక్కన నుద్దిష్ట విఘ్నకాగుకబసకా.

(అనం-8-68)

త, నీవు తనత తనత తనత

చేసే నీవు నీవు నీవు నీవు

నీవు నీవు నీవు నీవు

మొదట గానీతంబు గియూనమభిహారమగున్.

(భీమ-దోషాధికార-7)

సీ. అది పుష్పము చూచు చూచి

చూచు చూచు చూచు చూచు

అటు చూచి చూచి చూచి

కృష్ణమున నాభిద్యంబు పొరియిండు,

ఇట్లు చూచి చూచి చూచి

గియూనమభిహారంబు పరకంబు

(అనంత-4-10)

క. వరంగ నికారోపరి త

త్వరమ యిరారంబుతోడ వద్యముగా నె

వ్వరి చూచిది యిట్లనె

వ్వరి చూచిదనగుంధివర్గంబయ్యెన్.

క. స్వరగణముగూడి కృతిఁ జ

త్వరమైన నకార మొందిపొయ్యె చనఁగా

దొరచివు ననక ననక

దొరచి వున్నాడన ననిన మస్సాధిమగున్.

(భీమ-దోష-14-15)

క. మొదల నికారమునై న

చూచిది యిరారముగ దీ యొకమందిది యె

ట్లాదనె ననక దీనొడయె

డిదెట్లాదనె ననక గునంధు లినకళినయనా.

క. నిక్కజీగు సుప్రయోగము

దిక్ష్మతదురితాఱు భగవతేస్తు సమోఱుం

చక్కదనీకును నమరులు

మొక్కుదురని తిబ్బబంతములఁ గూర్చుకారీ.

(అనంత-౩-౨౩, 24, 25 ప)

క. అని యిట్టివికవదోషము

లనఁజనుఁ గృతినివిఱువెండి యతికయతరమ్మ

చనుఁ గొన్నియెడల ధీరుల

మనమలరఁగఁ జెప్పిరేని మల్లియరేచా.

(భీమ-దోష-84)

క. ఇట్టివి దళదోషములనఁ

బట్టగుఁ గృతులందునివియ భాసురముగఁ జే

వట్టుదురు ధీరులొక్కొక

వట్టున దెందఱులలరఁ బలి-నఁగృష్టా.

(అనంత-4-84)

ఈపైపద్యంబులయందు సమవద ప్రయోగము, సమప్రాస ప్రారంభము, సమవిషయచ్ఛాయ, సమానుకరణము భీతనానంతల ఘంధములందు సమప్రకరణంబులం బక్కఁగాఁ బొడకట్టుచున్నవి గదా ! ఇంకనిట్లే నూత్నముగా విచారించినకొలఁది తోచగలవు.

మఱియు మానసికవిరాజ విరాజితములకు మూఁడెడల పథులు, వళ్ళపేళ్ళు, ప్రాసశబ్దములు, నీసభేదములు మున్నగు విషయములందు గొంతవఱకుఁ గవిజనాశ్రయమును జూచియే యనఁతుండు ప్రాసికిని యున్నాడని యాయుభయ గ్రంథముల నొకచేతఁ బట్టుకొనిచూచిన వారికి స్పష్టపడఁగలదు. అందఁ గొన్నింటికి నూచన:- స్వరవర్గ ప్రాది లిందు సంయుక్త ఎక్కటిపోలిక సరపయతుల కేదులనట్లేభీతునంజూచి

యనంతాడు గ్రహించి మఱికొన్ని యెక్కువగా జేర్చియుండును. భీమన చెప్పిన వడ్డిధకబాలంకార ప్రాసముల ననంతాడు చెప్పె. అందు భీమన సుకరప్రాసమును విడిచిపెట్టి యనంతాడు చతుష్ప్రాస ము కొత్తగాచెప్పె.

దుష్కర ప్రాసములోని యాభయగ్రంథముల విసర్గప్రాస సామ్యముం దిలకింపుడు—

స్వఃకాంతా నచయోషిదు, రఃకృతరతిచిహ్నదుష్కరప్రాసంబు (భీమ) దోఃకీలితఃకుణఃటరయు, రఃకలితరమాభిరామరంజిత (అనం) సీసములు-కవిజనాశ్రయమైన నమ, నిమమ, అవకలి, ప్రాస, అక్కిలిప్రాస, వడి, అక్కిలివడి సీసములను సప్తభేదములుగలవు. కావ్యాలంకార చూడామణిలో భీమనచెప్పినవి మాత్రమేకలవు. అనంతాడు భీమన రచిత సీసప్రకముతో మఱి మూడుకొత్తభేదములు కల్పించి మొత్తము పదివిధములుగా వ్రాసె. అవి సర్వతః ప్రాస, వృత్తప్రాస, సర్వః ఘనసీసములు భీమన పెద్దన కాలములకు ముందున్న గ్రంథము లందు లేక వారిజనంతరకాలీనుడగు బమ్మెరపోతన కృతియందుంటచే సర్వతఃప్రాస సర్వలఘు సీసలక్షణము లనంతాడు చెప్పినాడని యూహింపవలెను. భీమన లక్షణమును బోలియున్న యనంతాని విషయ సీసలక్షణము చూడుడు.

ఊహ నేడుగణములుగను నొసర నగణమొండె క
 గాఢా చర్యమొండె గురుక సహితముగ నొసర్ప ను
 త్సాహమయ్యె నిదియునుం బ్రకస్తముగ నొసర్పను
 ర్విహితోరుచరత యదియ విషయ సీసమై చనున్.
 జ్ఞాల్లువల్లు లీలనోలిని నిలిపి యా
 గణమకాని యెందు గణమునిడక
 యభిమతార్థ రచన యభిమత మైయుండె
 జెప్ప విషయ సీసమొప్పు గృతుల (భీమన)

సామాచర్యమునకు సప్తనవితృ గర్వము నును
 తానామె నొక్కగురుడు చుట్టములు భజివగా
 నీహితప్రదాన లీలలనగు కపతనమున్ ది
 తానాచీతులుల్లసిల్ల సంస్తుతితుల రమ్యము
 ప్రాసములును వడులు భామరముగ నిల్లు
 విలసితముగ వాట వెలచియుండు
 నుత్పత నొనర్చి యున్న హనుమంతుని
 విషమనీన పుష్పరు వివధిశంకర (అనంత)

భీమనానంత చ్ఛాదంబులఁ దిట్టి పోలింలు కనులను ససిగాబొడ
 గట్టుచుండ శ్రీసీతాపతిగారట్లు నుడువుట యె త గు వితగాడున్నదని
 చెప్పక తప్పదుగదా ! సీతాపతిగారు చూపిన యానందాన్ని కవులపోలిక
 పద్యములు —

అజశివ చక్ర నిరంతరార్చిత పద్మమున
 భుజగతిలాధిపతల్పుఁ బూనినతఃపరా
 నజయతినొంది నజాభరార్చితమైచనున
 ఋజువగునర్వి మనోజ్ఞ ఋష్యసురాగ్రమై (అనంత)
 అజమృద వానవనంతకార్చితపాదపం
 కజయుగళున్ హరి నిర్వకారు మనోజ్ఞ నా
 ఋజువగు వృత్తమునందుఁ బ్రీతినతింపగా
 నజజభరంబులు నొల్పునచ్చిన దిగ్గతిన్ (అప్పకవి)

శ్రుతిపోలికలు పైన చూపిన భీమనానంతుల పద్యములలో లేనా
 చదువరులే నిర్ణయించుకొందురుగాక. మించు మిక్కిలి పై మనోజ్ఞ
 వృత్తము ను ద్రిత భీమనచ్చందమున వృత్తాధికారమునఁ గానరాదు
 గాని ప్రక్షిప్త పద్యములలో నిబాకటిగా నీయఁ బడియున్నది. అపద్య
 నిష్కృష్ట భావమునను.

“నజబ భర పగిలంబు, నిజిని నెక్కమ
బజర మనోజ్ఞమగున్ ఎడల బాసన దగాన్”

ఇప్పుడప్పుడు భీమకృష్ణుడు గానం చేసిన కవి కావ్యము గాన
రాదు. ఇంకే భీమకృష్ణుడు కవి. నిజమని కానవైఖరిని మన
జననంతుడు గ్రహించియున్నాడు. దీనిని సూత్రహింస వలయునా?
జాబికోన్ని పోలికలు---

క. పరంగుల నిరుపదియులు

దురముల కగ్గలము చెప్పంగా బెడలులు

ధర మా రాష్ట్రములు

భరణు లయిగాని పరితాపముగన్

(భీమకృష్ణ-176)

క. పరంగుల నిరుపదియులు

దురముల కగ్గలము చెప్పంగా బెడలులు

ధర మా రాష్ట్రములు

భరణు లయిగాని పరితాపముగన్ (అంక-2-180)

భీమన పద్యములో పరంగు కట్టము వువరు కనుగా నుంటచే
ననంతుడు రెండవ పరంగుకు మాటు ‘బరగు’ వ్రాసెను. భీమన
లయిగాని లయివిభాతులు రెంటి పేర్లే చెప్పి. లయివారి త్రిభంగు
లుంటచే ననంతుడు ‘లయిగాని మొద’ అని మార్చెను.

క. కృమమున బ్రస్తారమున

వైమో నుద్దిష్టమును పృథ్వీ భృతావగా

కమరు లగక్రియాయను ప

ధ్వముననపట్రుత్వములు లెనరున్ గృతులన్ (భీమన)

క. కృమమున బ్రస్తారము...

... .. పృథ్వీ భృతావగా

కమరు లగక్రియాయను ప

ధ్వములన పట్రు...డనరు ముకుందా. (అంక-3)

గీతముల చొట్టంగల కథలుగా గీతాన పద్యములు...

మన్నది. సమసీనమునకు లక్షణము కవిజనాశ్రయములో 'లేడట. 'వృత్తంబునకువలె' నను పద్యమే సమసీనముగనున్నది. ఇది యువకలి సీనమునకు లక్ష్యముగా నున్నదని బాదు హాసరి. "అవకలికి నిస్స (అర్థమర్థమునకు) పానంబు (వేటై) లలితయిల్లు" ననికదా యావద్య మండే లక్షణము చెప్పబడియున్నది. అలక్ష్య మివాద్యమున నిండు కయు వన్యయింపజే.

భీతున వృత్త పానసీన నాడుమును బేర్కొనలేకనియు సమ సీనమునకు లక్ష్యమురచించినాడనియు నేర్పడినది. "సీనభేదములను బేర్కొన్న గద్యలో నీ రెండుభేదములు పేర్కొనలేదు" అని నీరాపతి గారు. ఈరెండవగా వృత్తపాన సమసీనములు.

వృత్త బునకువలెనను పద్యమున వృత్తపానసీనమును బేర్కొనియున్న గదా భీతున మఱి గద్యలో దానింబేర్కొనుట ? ఇక సమసీనము - భీతున సీనంబులు విషమ సమసీనంబులని రెండు తెలుగులయ్యెననియు, మఱిసమసీనములు నేనుదెలుగులయ్యెననియు గద్యములో రచించె. ఇట్లుచుటచే సమసీనమునొక భేదమని గ్రహింప వలయు. విషమసీనములు రెండు, సమమున నైదు కొత్తభేదములు కలిపిన నేడగు సీన సామ్యలక్షణము తొలుత రచించబడియున్నది. అదియే సమసీన లక్షణము. కవిజనాశ్రయ పాఠములో నేది కవి రచితమో నిశ్చయముగాఁ జెప్ప వీలులేదు. అండే వృత్తంబునకు వలె ననుపద్యము విదకు నొక ప్రతిలో "ఈ కృమసీనము, వడిసీనము, అక్కిలి వడి సీనము, అవకలి సీనము, సమసీనము అనఁగా నాఱు తెలుగులయ్యె" పనియఁ బిదప విషమ సీనపద్య లక్షణముగలదనియు 67 వుట యాడుగున ముద్రితమై యున్నది. ఈగద్యము నాయూహకుఁ గేలూత యొనంగుచున్నదిగదా !

‘వృత్తాంతమునకు వలె’ నను పద్యమున ప్రాస, అక్షరప్రాస, వడి, అక్షర-వడి, అవకలి, సమ, విచిత్రములేమను, ‘అగు నమప్రాస’ మొదలు పద్యమున సమప్రాస, వృత్తప్రాస, సర్వతఃప్రాసములు మూలము, సర్వలఘు వాకండును, శ్లోక 11 సీసములగును. అనంతపురి పేర్కొన్నది 10 సీసములేకదా. అనంతపురి పద్యములను బట్టి చూచిన ప్రాససీస వృత్తప్రాస సీసములు రెండొకటియేయని తెలియుచున్నది. “వృత్తాంతమునకు వలె వెలయు నొల్లముగ్గులఁ బ్రాసముల్నిల్పి విరతు లునుపఁజ్జాస సీసములుగ్గు; నాలుగింటఁ (ప్రాసములు) వృత్త ప్రాస నామసీసము.” ఇందోదర్పణముదీక్షితకళిలోఁ బ్రాస వృత్త ప్రాస సీసములున్నవి, ప్రాససీసమున 6 చరణములందుఁ బ్రాస మున్నది గాన ‘అగు నమప్రాససీస మాత్రములందు’ అను ననంతపురి లక్షణమును బట్టి యది సమప్రాససీసమే యగు. అత్రతః ప్రాస సీసమును పేరి తోఁ బ్రత్యేక పద్యము లేదనవలసి వచ్చు. కాన సీసపద్యము అనంతపురిది కాదనవలసియున్నది. దీనికిఁ బాఠాంతరము లేవేని కలవో ! సీతావతి గారు పోష్ఠాతమునఁ బ్రాససీస మనుచున్నది సమప్రాస సీసమని సీసముల వివరణపట్టికలో (పు-88) ప్రాసమున్నారు. అప్పుడు ‘వృత్తాంతమునకు.... ప్రాస సీసములగు’ అనుభాసము వ్యర్థమే యగుచున్నదా !

భీమన యొకసీసము రెండు సీసభేదములకు లక్ష్యములుగా నొసఁగెను. పాదంబు నాలుగు పాదముల్ గాఁజేసి (భీమ-జాతి-15) యను పద్య మవకలి సీసమునకు మాత్రము లక్ష్యముగా ముద్రింపబడి యున్నదిగాని ఇందు ‘నిష్పాద సమసీసములు చెప్పఁడమరంగ’ నని యు ‘అవకలి సీసమిట్లుండఁ జెప్పఁబనిచె’ నని యు గలవుగాన సమావకలి సీసపద్యయంబున కదిలక్ష్యముని తెలియుచున్నది. భీమన మతమున సమసీసమునొక భేదము. కాన విస్తరంబుతోఁ బనిలేదు. ‘వృత్తాంతము

తల్పేనకులే తనువాతఁ బేర్కొనఁబడిన యొక్కలి ప్రాససీసాదులని యనఁతుని యుగ్ధుఁడఁ బ్రాససీసంబగునని యేకవచనపుటర్థ మునూహించి యదియొక భేదమని యర్థముచేయుటచేత నీపారబాటు సంభవించియుండునని నెలంచెద.

అనఁకుఁడు భీమసచ్చందఁబునుండియే కాక కావ్యాలంకార చూడామణి నుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁబోలి రచించినాడని యీ క్రింది పోలికలంబట్టి నిదితము కాఁతుదు.

అనంత — శ్రీరూపాచున్ ఘోరాఘోరీ.

పెద్దన — శ్రీరూపాచున్ గాయాపాచున్.

అనంత — భుజంగ ప్రయాతాఖ్యఁ బూరించుచోటన్ ...
అజస్రంబుగాఁ గూర్ప యాద్యంధ్యమొప్పన్.

పెద్దన — భుజంగ ప్రయాతంబు పొందారు సంధం
అజస్రంబుగా నయ్యాయాయంబులొందన్.

అనంత — భారసవంబుల నొప్పుబన్నగరాడ్యతిన
సూరిజనంబులుసెప్ప సుందర వృత్తముల్.

పెద్దన — భారసవంబుల నొప్పుఁ జద్రజనికృమం
బారింగ సుందర వృత్తమై బుధవర్ణ్యమై.

అనంత — మందాశ్రాంతిన్ ముభసతతగా మండితాశాయకుల్లాన్

పెద్దన — పొందందంబై ముభసతతగా భూషితంబై తనర్పన్
మందాశ్రాంతాహ్వానమగు శివామండవిశ్రాంతిచేతన్.

అనంత — జనంబులు జనంబులున్ యలగసంగతిన్ సాంగమై
పొసంగ నమృతాంశుభృద్యతులు పొందఁ బాదంబులై.

పెద్దన — జనంబులు జనంబులున్ యివనిషక్త రూపంబులై
సాసంగఁ గృత్రిమ సమాఖ్యయగుఁ బూషవిశ్రాంతిచోన్.

మఱియు నొకే స్వత్రలక్షణములు రెండగు గ్రంథములందు నొకే ప్రాసములతో వ్రాయఁబడియున్నవి. అందుగొన్ని—

సరసిదము (అనం) మాళింబిల్లుగో లోఁపటన్.

(పెద్ద) చాళుక్యత్వో పాలపరీక్షా.

క్రౌంచపద (అనం) అందిత లీలన్నియున శౌఁన్.

(పెద్ద) అందిత యయ్యో గౌచపదాఖ్యన్.

లయశారి - (అనం)-పదునొకఁడు నగణములు గడిసి నగమెనఁగి

భవి విదితమాగ బుధులు వలసఁగదల లగ్నహరిన్.

(పెద్ద) - పదునొకఁడు నగణముల బొదలి నగణము గురువు

జ్ఞుదుల పదరచనఁదగి యొదవి మితి వ్రాలన్

ముడ మొఁగు సభల నని చదువుదురు కవివరులు

హృదయములఁ జతుఃతలు గదుర లక్షహరిన్.

ఇంకను మూనిన కవిరాజవిరాజిత యతులు, నీసంఘములు

మున్నగు వానియందనంతుఁడు పెద్దనంజాచి కూడ రచించెనని తోచుచున్నది.

(2) గ్రంథప్రచారము - 'ఇంబు' అనే ప్రయోగమునకు ఆ

ఆదర్శము (రాఘవపాండవీయాదర్శవాఖ్య) లోనే “ఇంబడరంగా

భజనసంబులని యనంతుని ఛందఃప్రయోగము” అనికూడా ఉన్నది.

ఇది అప్పకవీయములో లయగ్రాహి లక్ష్యముగా పద్యముగా కనిపించు

చున్నది; గాని ఛందోదర్శనములో కానరాదు. అయితే అప్పకవి

“పదునేడవ శతాబ్దమధ్యమునందుండిన లక్షణవేత్త” అని పేరకలింగము

పంతులుగారు వ్రాసినారుగదా; అప్పకవిపద్యమును ముద్దరాజు రామన

ఎట్లుదాహరించియుండును? - అని నీతాపతిగారు వ్రాసిరి. (పుట 10)

రాఘవపాండవీయాదర్శములో 'ఇంబడరంగా భజనసంబు'

అను పద్యపక్షమున్నది. ఇది ఛందోదర్శనముగ లేదనుమాట

యథార్థమే. సీతాపతిగౌరవకవీయమున గలదనియు రామన యప్ప కవికిఁ బూర్వఁడగుట సత్యమదాహరించుట సరికడదనియు నుడివిరి. కాని యాపద్యభాగము భీమనచ్చండముఁగలదు.

భీమన - “ఇంబడరఁగా భజననంబులు కడన్ భజననంబులు

భజారము నొడంబడ లయగ్రాహింబరఁగఁజెప్పు”

(వృత్తాధికాశము. 127)

అప్పకవి - “ఇంబడరఁగా భజననంబులు శుభ స్థజననంబులు

వడంపడి భజనంబులు లయగ్రాహింబరఁగఁజెప్పునవిరమఁబులు”

(4 ఆశ్వాసము)

రాఘవశాండవీయాదర్శములో “ఇ బడరఁగా భజననంబు”

లను వఱకే యుండుటచే భీమనాప్పకవుల ఛందములయందది సమానము కావుటండేసి యుభయగ్రంథములలో దేనిని బేర్కొన్నను బాధకములేదు. రామన తనకఁ బూర్వఁడగు భీమనపద్య ముదాహరించిననుట సమంజసమగును గాని యపవసరముగా నప్పకవీయము లోనిదని చెప్పి కాలము సరిపడక తిశమకలు వడనేల ?

పోతయొక్క - మూల్యాశ్రయము - రాఘవశాండవీయాదర్శ కర్తృత్వమును ముద్దరాజు రామన్నకఁ గట్టపెట్టినారు వీరేశలింగము పంతులు. అట్లేవాసికొన్నారని సీతాపతిగారు. “ప్రథమాంత విభక్తుల పై నను పద్యమునే 16 వ శతాబ్దాంతమున ఉడిగవాడని వీరేశలింగము పంతులుగారు చెప్పిన ముద్దరాజు రామన్న రాఘవ శాండవీయాదర్శములో “రెండు పోట్లు ఉదాహరించిరాడు” (పు-9)

సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించిన నిదితప్పని తెలియఁగలదు రాఘవ శాండవీయాదర్శగద్య “శ్రీమన్నదన గోపాల కృపాకటాక్ష సంప్రాప్త సార. సారస్వత సంపదానంద సందనరత్నలక్ష్మీర పారావార తారక-సుధాధామ ముద్దరాజు గణపయామాత్య పదరామ భీమక

వృద్ధులం బనియు, విజయనగరమున గద్య, “ప్రముఖులగు గోపాల కృపాపాతాళపాద ప్రసాదమున నుత్తమ పదానంద సంపద లాలాచార ముద్దరాజు గణపయా - ద్వి పుత్ర పెదరామ సువ సోదర రామభద్ర ప్రియతం” బుద్ధిమంతులు. అనగ్నకర్త ముద్దరాజు పెద రామయ్య; కవిజనసంజీవని కర్త పెదరామయ్య సోదరుడు రామ భద్రుడు ముత్యమం గవినంజనని అనువ తారికలో నిట్లుగలదు.

(సీ-గీ) అనుచు బుధులెల్ల వినుతింప గలరు ముద్ద
రాజు గణపయ్య గోపరాజు పూర్వ
చంద్ర పెదరామ పినరామ సువసులుల
కనుగుం దమ్ముడ రామభద్రాఖ్య కవిని.

(ప్రథమ తరంగము)

ముద్దరాజు గణపయామాత్యునకుం బెదరామయ్య, పినరా మయ్య, రామభద్రుడను సుత్రులుండె. కవిజన సంజీవని కర్త కడగొట్టు కొడుకు; అనగ్నకర్త జ్యేష్ఠుడు, ఇట్లుండ జ్యేష్ఠకనిష్ఠ సోదరులిరువు నొక్కరెయిని వైవారభిప్రాయనడుట ప్రమాదనిశము ననెయిని విదితమగుచున్నది. ఇది మనకప్రస్తుతముయ్యుం గవులకు లుండు బారపాటు తలస్థించినది గాన దానిందెలుపుట వాఙ్మయచరిత్ర సంశోధకులకు మేలుసేర తయగుం గదాయని తెలిపినాడ.

అథాగముననే సీతాపతిగారిట్లు వ్యాసిరి. “చిత్రగవి అనంతయ గారి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానప్రకాశికలో ద్వితీయాశ్వాసాంత మున (నావిశ్యప్రతి) నరుట వృత్తవాఖ్యలో ‘కొలిచెద నాదిజేవు (అప్పకవియము)’ అని (లక్షణము) ఉన్నది. ఈగ్రంథము ముదట అచ్చుత్తించిన పూర్వ రామకృష్ణయ్యగారో పూర్వరేఖకులో అప్ప కవియ వద్దమును ఈవాఖ్యానములో దూర్చి ఉండవలెను....

ప్రారంభ రాష్ట్రకర్తవ్యమును నడుపుటకును ప్రారంభ శిఖరులనును భావ్యమని నాతలంపు అదియు వారు పోత్తగా మార్చియుండరు. 'కొలిచెద వండ్లగోత సుతు' అని అనంతను చందమున నారబ్ధము. అనంతా వ్యక్తులిద్వార నర్కుట లక్షణము 'కొలిచెద' అనుపదముతో మొదలు పెట్టబడియె 'కొలిచెద'ని యుండుటచూచి శేఖరము కాలాదికములఁ జందింపక తనకువచ్చియున్న యవ్యక్తవియ వద్యమే యనుకొని వ్రాసియుండవచ్చునని తోచెడి.

(8) వర్ణితములు - సంస్కృతయతికిని దెనుఁగువర్ణిని భేదము గలదు. 'యతిర్విచ్చేద సంజ్ఞకః' అనియే నిర్వచనము. దెనుఁగువర్ణి వర్ణమాక్షరమునకు యతిస్థానస్థితాక్షరమునకు మైత్రి గూర్చుట యగును. 'అద్యోవర్ణి' అను నూత్రమునువరించి 'చరణాద్యక్షరమే వడి' యిత్యాదిగా లాక్షణికలు రచించినను యతి పర్యాయపదములు వడికిని సంబంధించుననియే వారి తాత్పర్యము. యతిపడులకు వారు భేదము పెట్టలేదు. సీతావతిగారు "వాసరగల మొదలివ్రాయి వడియనఁ జరఁగు" నిత్యాది సందర్భమున వడికి బదులుగా యతివిరతి మొదలైన పర్యాయపదములలో మురియేదిన్ని వాడకూడదన్నట్లే తోచు"నని వ్రాసిరి.

అద్యోవర్ణిః నూత్రమునకు నాంధ్రలాక్షణికులు దమయను వాదమున వర్ణి శబ్ద బే పెట్కొన్నను దరువాత మధ్య మధ్య వర్ణియతుల రెంటిని వాడియున్నారు. అప్పుకవి "చరణ చరణమున కాద్యక్షరములు వర్ణులయ్యె" నను పద్యకు తరువాత "విరతి విశ్రాంతి విశ్రామవిశ్రమములు, శ్రాంతి విరమణ విరమణ విరామయతులు ననఁగ నిదితోమ్మిదియు వర్ణికాఖ్యులయ్యె"నని విరచించెను.

'పూనినచో నఖండ యతిపొల్వుగు' అని భీమనయా, 'నజభజ జారవర్గము దసర్పి దిశాయతి, నేమముగా వడినిల్విన పెక్కులు' అని

విన్నవోట పెద్దనయ, 'సప్తవింశతిశ్చతురో వర్ణ-పుల్పిని' పై కరణి వర్ణనియః గానరాయ' అన చిత్రకవి పెద్దనయ, వధులమరుగణిత తీతి హయలకు, అనంతయతు, లిడనగుఁ గృతులందు" అని ముద్దరాజు రామనయ వర్ణితుల నేతార్థముననే పర్యాయములుగా పోలి యున్నాడు.

అప్పకవియేకాక మన యనంతమాత్యుఁడును యతివధులు పర్యాయపదములని యీ రచించెను. "విరతులు విశ్రాంతలు మఱి విరామములు విశ్రమములు విశ్రామంబుల, విరమంబులు యతు లనఁగా, విరమణములు నాఁగవల్లు పెలయు మురారి (ఛందో1-77) మఱియఁ బోలికవడి, ఎక్కటివడి, నిర్మయతి, స్వరయతి, యిక్వా దిగా నుభయశబ్దములు పర్యాయములుగా నుపయోక్తములై యున్నవి, అప్పకవియు యతిప్రకరణమున నుభయమును వాడెఁగాన యతిపర్యాయ పదములు వడికి వాడకూడదను శాసనము నిలువఁ జాలవని నాయభిప్రాయము.

వర్ణశబ్దములు దెల్పుచోటఁ గావ్యాలంకార చూడామణిలో 12 నిధములు కనుపట్టుచున్నవని యున్నది. అవి (1) స్వరజలు (2) వృద్ధివధి (3) వర్ణజలు (4) ముకారవధి (5) ఇతరేతర వర్ణజలు (6) సందిమవర్ణజలు (7) ఏకతరయతి (8) ప్రాప్తియతి (9) క్షృత్తర త్ర్యక్షరపురాక్షరవధి (10) ఆదేశవధి (11) దేశీయవధి (12) మాచన- జవరాలు. (ఏనికి నుభయయతి యనుట).

12 యతిశబ్దములు కవిలోకసంజీవని యందును 16 యతులు కావ్యాలంకార చూడామణియందును నున్నట్లు కిన్తూరి రంగకవి చెప్పియున్నాడు.

“పుద్గిరాజు అనియారమున (పుద్గిలరకార చూడఁమఁటి)

యతులు స్వరవర్గ పరప గుణిత విభాగ

లిందు కాకుస్వరాఖండ భిన్నవృద్ధి

దేశ్యములు పాది యొక్కటా దేశ్యములును

పోల్కి-గూఢస్వరమననోవ్యను బడఁబు.”

(రంగరాట్టండము-౩-10)

ఈగీతము ముద్రిత కావ్యాలంకారమున లేదు. మఱి యాయతి
శబ్దము భిన్నములుగానున్నవి. రంగకవి గీతములోని యతులకు
ముద్రిత చూడఁమఁటిలోని యతులకుఁ గలపోల్కి-ఁగీతికింతము.

రంగకవి — చూడఁమఁటి.

రంగకవి — చూడఁమఁటి

(1) స్వరయతి — స్వరజలు

(9) భిన్నయతి — —

(2) వర్గయతి — వర్గవధి

(10) వృద్ధియతి - వృద్ధివధి

(3) సరసయతి - ఇతరతరవర్గజలు

(11) దేశ్యయతి - దేశ్యయవధి

(4) గుణితయతి - గుణితస్వరవధి

(12) పాదియతి - పాదివధి

(5) విభాగయతి - —

(13) ఎక్కటియతి - ఏకతరవధి

(6) బిందుయతి - సబిందువర్గవధి

(14) అదేశయతి - అదేశవధి

(7) కాకుస్వరయతి-పు కాకురవధి

(15) పోల్కియతి - ముకారవధి

(8) అఖండయతి - —

(16) గూఢస్వరయతి - —

ఇందు విడిపోయిన వానింగూర్చి కొంత వివరణము:—

(5) విభాగయతి — ‘ఏసి’తో సంధిగలిసినవ్వు దుభయయతి.

(9) భిన్నయతి — ధరించు, ధరియించు అను నించుగాగమ
యు క్తరూపంబులందు హల్లునకు పచ్చునకుఁ గ్రమముగా యతి.

ఇవి రెండు ముద్రితచూడఁమఁటిలోలేవు. అనగా వీనికి సరి
యగు యతులు నామాంతరముచేసినఁ జెప్పబడలేదని గ్రహించునది.

(8) అఖండయతి - సంధిగూడిన శబ్దముల సఖండములుగా
భావించి యబ్జులు కుభయమునకు యతిగూర్చుట. చూడఁమఁటిలోని

చెన్నకేశవుడు, కడలాలుంబవరాలును (స. ౧౧-౧౦-౧౧) అను పద్యము వీయతిశిష్యుడు.

(16) గూఢస్వరము - అదంతసా-తములమీద నత్తుముదలనుగల శబ్దము సాధికూడిన బహుళమధుర ఆకారస్వరము గూఢమై యోత్సంబగును. అట్లువచ్చినను గూఢస్వరంబగు ఆకారమునకు వళి గూర్చవచ్చునని దీనిలక్షణము. అన్యోన్య శబ్దములో ఆకారము గూఢస్వరము. 'అన్యోన్య విరుద్ధ భాషణములాసిన దత్త లమాతః(డం)దెన' అనులక్ష్య ముప్పకవి యాయతిభేదము క్రింద జూపెను. అన్యోన్య శబ్దమున ఆకారమునకేకక ఓకారమునకు హల్లునకు వళులుచెల్లునని యుప్పకవి నిత్యసమాన విశ్రాంతిక్రింద దెన్దన పద్యమునే యాదాహరించెను. చూడామణిలోని "వినుమన్యోన్య పవంబున కొనరింతురు కవులు కొండతోనోలాయున్" అనులక్షణము, 'ధన్యుడు విశ్వభూవిభుడను లక్ష్యము గూఢస్వరముతి యందుఁజేరుచు.

(17) గుణిత స్వరవళి, ద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరవళి యను రెండువిధములు ముద్రిత చూడామణిలోఁగలవు. ఇందు దేనిని గుణితవళి యన నగునో నిర్ణయింప వీలులేదు. గుణిత శబ్దమునకు నిఘంటువులందు "హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను జేర్చి చెప్పట" యను సర్థముగలదు. ముద్రిత చూడామణిలో ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షరపు తాక్షరవళియని యొకటిగా శీర్షిక యుంట చేతఁగాఁబాలు సీతాపతిగారు వళిభేదపట్టికలో బై సమాన మొక యతిభేదముగానే భావించి కాకుస్వరముతి పంక్తిలో జేర్చినారు. (చూ-భండో-ఉపోద్ఘాత-16-పుట). ద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరవళిని సంయుక్త యతియందుఁ జేర్చనలయు. ఇతవలకు బిశీలింపఁగాఁ జేరిన యశము రంగకవి యున్నదనిచెప్పిన 16 యతులందు భిన్న విభాగములు రెండు చూడామణిలోఁ గానరావు. అవియు నొకవేళ నుండి యెట్లొనడలిపోయెనేమో. యతులు స్వరవర్గగుణి కేతి పద్యము

చూడామణిలోఁ గానమిచ్చేతనే యిట్టిసందేహము, ముద్రీత ప్రతియందు 'వరసారవల్లు నాలు' గనియే యున్నది. అంతయేల? అనంతకుని ఛందమునను 24 అక్షరములు జేర్చుకొంటున్న పద్యము గానరాదుగదా.

ఆపతి వివరణములో “అనంతకుడు వపలకుమాత్రమే మైత్రి చెప్పి దీనికి అభేదవిరతి అనిపేరు పెట్టినాడు. వపలకు అభేదమున్నది గాని వపలకు లేకుండా? గనుక, ఈపేరు వీటికి సార్థకముకాలేదు” అని వ్రాసినారు సీతాపతిగారు (పు-19)

వపయోరభేదమునియే ప్రసిద్ధమయ్యు వపయోరభేదముని యున్నట్లు నన్నయ్య లక్షణసారమున 'వపయో రభేదమునియెడు నెవమున' నను పద్యమునఁగలదు. (చూ-ఛందోదర్పణముపైఁ జరువాతి కవుల సవరణలు. (8)

అభేదవిరతియందు వపలకు, ఏకతరయతియందు లళలకు రూపాంతరములున్నప్పుడే చెల్లునని గ్రహించునది. ఇట్లే సకారము నకు వ్యాకరణ వశమునఁగలిగిన యాదేశకారమునకుఁ బ్రాసమైత్రి సందర్భించుననియు, సిద్ధకారమునకు సకారము ప్రాసస్థానమునఁ జెల్లదనియుఁ గొందఱు అభిప్రాయము. నానాటి కిట్టి నిర్బంధములు నడలిపోయెను.

19 పుటలో సీతాపతిగారు “మకారమునికి లక్ష్యముగా అప్పక వీయములో భీమన చాటుపద్యము (గరళపుముద్ద.... సంహరణ గణాభిరామఁడగు మైలమ భీమన ఖడ్గపుష్టికిన్) ఉన్నది. ఈభీమనే కవిజనాశ్రయకర్త అయితే ఈవళిభేదము తన లక్షణ గ్రంథములో ఎందుకు పేర్కొలేదో” అన్నారు.

అతని యాహా సరియైనదే. లక్షణగ్రంథరచన తరువాత నెప్పుడో యీ చాటువుచెప్పి యుండవచ్చు. నన్నయాయులు తమ లక్షణగ్రంథములఁ జెప్పుని వానిని దరువాత గ్రంథములఁ బ్రయో

గించియున్నారు గదా? అంతయేల; మనయనంతరుజే గ్రన ధంతమునఁ జెప్పని కకార తకారార్థ విసంప్రాస, లక్షణములి, దధి ప్రాస, రణ యితి ప్రాస, అఖండజాతి, త్రిశబ్దేతర ప్రాస, అఖండజాతి (న—బ), వృద్ధియితి మొదలయినవి ప్రయోగించలేదా?

వృద్ధీవృత్తమునకుఁ గొందఁలు 4 తర్వాతఁ గొందఁలు 11 తర్వాత యతులనిరి. “తాతఁ గొల్లు మతమున 18 తర్వాత” అని సీతాదత్తిగారు వ్రాసిరి. అట్లుగా సులక్షణసారముని మూతని ఆధిప్తా యము కాబోలు. త్రయోదశ యతింగృథిన్ జన జనల్ సతంజ్జ యవల్, దయాజలసిగ్ధి చెలఁగునిన్ పృథ్విధాత్రిందగన్ “అను పద్యము ముద్రిత సులక్షణసారమునఁగలదు, దీని కర్తృపేరు లేదు. అవతారి కల్ తీకాకారులు ‘కవి శిరోమణియగు తాతఁ ధట్టు రచించినాఁడని తెలిపియుండుటయే యిందుల కాధారము. తాతంధట్టు కవిచింతామణి మాత్రమే రచించె. సులక్షణసారకర్త లింగమగుంటిమ్మనకవి. ఈ యంతము కవుల చరిత్ర యందుఁ గావనగును. ముద్రిత సులక్షణ సారము నికటమగు సులక్షణసారము గాదని పెనురమితము. నా మతమునదియే. పరిషత్తునందుఁగల సులక్షణ సారపు వ్యాసతప్రతి యందలి విషయమునకును ముద్రిత ప్రతి యందలి విషయమునకుఁ బోలికయే లేదని శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యకామ్రేగారు కావ్యాలంకార చూడామణి పాతభేదముల వీరికయందు వ్రాసియున్నారు. పాపయ్య విసానువుల కీ నందియముదీటుటకు నయ్యముద్రిత సులక్షణసారమును తెలుపఁపడఁపెనున్నది. సులక్షణసార కర్తృత్వము, తద్గ్రంథముం గూర్చిన యాశయములు విస్తరముగా సులక్షణసార విమర్శనాఖ్య గ్రంథమున రచించియున్నాను సులక్షణసారకర్త తిమ్మకవిగానఁ దాతంధట్టు మతమనరాదు. సులక్షణసారమునకు 18 తర్వాత యతి యొక్క రమణీయతరముగానుండును.

(4) ప్రాసము - “అనంతుఁడు చెప్పక విడిచిన మరియెఁడు విశేషములు అప్పకవి చెప్పినాడు. ఈప్రాసములలో కొన్ని అనంతునికి పూర్వము ప్రసిద్ధులయిన కవులు వాడినారు గనుక కొంతవఱకు అతని పరిశీలనలో లోపమున్నదని చెప్పకతప్పదు” అని సీతాపతిగారు విరచించిరి.

నేడిని సాధనసంసత్తులున్నను సయగ్రముగా వ్యాకరణ చ్ఛందో విశేషములను బరిశీలించి వ్రాయవలసిగాకున్నది. ఎంత పరిశీలించినను యింకను సేమూలనో విడిచిపోయినవి యుండును. అనంతుఁడు చాలవఱకు బరిశీలించియే రచించె.

అప్పకవి చెప్పిన 7 విశేషములు : —

* 1. వేడు-పండ్ల, “చూడగ లకారరేఫలకూడు డకారంబు చను” నని లక్షణమును “పాడి మరగి బ్రతుకు వాండ్రెలవేతలు... .. పండుకొఱను వింత యిండ్లకుఁబోకు” మను లక్ష్యమును యనంతుఁడు వ్రాసెను. డలసంయుక్తమునకు డకారమునకుఁ బ్రాసము చెల్లునని లక్షణమందు, ‘పండు - ఇండ్లు’ అను లక్ష్యమందుఁ గలవు. ‘పాడి - వాండు’ అనుచోట నిరసున్నకు నెఱుఁగున్నకు మైత్రియు న్నది. కావున ‘వేడు - పండ్ల’కు మైత్రి కొల్లగాఁ జెప్పవలసినది లేదని యెఱుంగునది. ఇదిచెప్పలేదని శ్రీ సీతాపతిగారు దాహరించుట సరిగాదు.

2. లోక - భాషాకృత్త; కృత్తలోని ‘క’ ‘కృ’ వలన ప్రాణి హస్తేకాని సంయుక్తముగాదు. దీనికివేరే లక్షణవిధాన మగదవరణము.

3. సవలకు, (7) లడలకుఁ బ్రసిద్ధ కవి ప్రయోగములు గానరావు. మఱి లడలకు రూపాంతరములున్న ప్రయోగాలే గానవచ్చెడి. (చిటకలు - వెడలు)

* ఈసంఖ్యలు సీతాపతిగారి రచన ననుసరించినవి.

4. తమ్ములు - భక్తిమ్మురహర; తమ్ముని లతాంతములకు మొత్తంపనియును నన్నయనామయోగముగలదు.

5. దధ, య - య; కాదన కిట్టి పాట్టి యపకారము తమ్ముల జేకవిప్రసంబాధన జేసిచేసె (నన్నయ) దీనికి విప్రసంపాదనేత్యాది పాఠాంతరములు గలవు.

దీనికి దిక్కనాది పోయోగములు గలవు.

6. లక్ష్మలక్ష్మ యకార పోసము - ఇది సంధిగత పోసము నజేరుటచే జేయంగా జెప్పనక్కఱలేదు. కాని యసంతుడొక పాకారమునకే సంధిగత పోసమున నభ్యుదయ నిచ్చియున్నాడు. ఇందు 4, 5 మాత్ర మసంతుడ పరిశీలింపక వదలెనని చెప్పవచ్చును.

(5) యతిపోసములు - వీనింగూర్చి శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారి వాక్యములు (చూ. కవిజనాశ్రయ పీఠిక) సమీచినములుగా నున్నవని నావిభిప్రాయము.

వానిపై సీతావతిగారి యాక్షేపము - “యతిపోసముల నియమములను త్యజింపవలయుననిగాని త్యజించరాదనిగాని తాసింది నిర్భూధించకూడదనిన్ని.... నాయభిప్రాయము ఈనియమములు శబ్దాలంకారములవలె విద్వికముగా వాడుకోవచ్చును. లేదా ఇవి విడిచి పెట్టి.... రసవంతములుగా కావ్యములు చెప్పవచ్చును. సంస్కృత శ్లోకములకు తెలుగు పద్యములలో ఉండవలెనన్న నియమములు లేవు. అంతమాత్రాన కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకు ఏమిలోటు కలిగింది? వాటికంటె తెలుగు కావ్యములకు వల్లవల్లను పోసముల వల్లను వచ్చిన ఘనత ఏమి” (86-పుట)

పోసములు నియమించిన నియమములను త్యజింపవలయుననుభాషమున కర్థము లేదని నావిభిప్రాయము. త్వరితంప

రాదనియేల తాసిపరాదో? శబ్దాలకార ప్రాసము లైచ్చి కములుగావచ్చు, వడిసీసాదు లైచ్చికము గావచ్చు; యతి ప్రాసము లైచ్చికములగునో? అచ్చైచ్చికములన్న, నిత భాషాప్రయోగా చుట, వృత్తగణాధిరచనలు పర్వమైచ్చికమే యనవలసివచ్చును. తరువాత దేనికి నియమము. ఎవరిమట్టుకు వారే - ఎవరికి వారే యనునాతీరే - భవతు; కన్నడమునఁ బ్రాసము, తమిళమున యతి ప్రాసములులేవా? సంస్కృతమున తేనంతమాత్రమున మనమువానికి స్వస్తిచెప్పవలసినదేవా? సంస్కృతమున తేకపోవుటచే నేమిలోటు లేదుగదా? తెలుఁగున నుంటుచే నేమియు లోటులేదు. ఆయాభాషా ఘనత దానికున్నది. యతి ప్రాస నియమము సంస్కృతభాషకంటె విలక్షణముగా నుండుటయే మన తెనుఁగునకు ఘనత. యతిప్రాస నియమము వదలక నన్నయనాఁటినుండి నేటివఱకు వ్రాయుచున్న కావ్యములు రసవంతములుకావా? తిక్కనాదుల కావ్యములందు యతి ప్రాస నియమమున్నదిగదా? సంస్కృతకావ్యములకన్న మీ కావ్యములు రసవత్తరములని విజ్ఞులనుచున్నారే.

మఱియు వారే యిట్లువ్రాసిరి. 'శబ్దస్వరూపము నిర్ణయించుట కత్యంతోపయోగకరములని రామయ్యపంతులుగారి అభిప్రాయము. వడి ప్రాసములు లేకపోయినా సంస్కృత భాషాశబ్ద స్వరూపము వేద కాలమునుండి నేటికిని ఎక్కువ చక్కగా నిర్ణయించవచ్చునుగదా.'

సంస్కృత భాషయందుఁ బాణినీయాదులవంటి బృహద్వాక్య కరణము లుంటుచేతను, వేదవేదాంగాదులు పురులగుటచేతను శబ్ద స్వరూపము చక్కగా నిర్ణయింపవచ్చుగాని, తెనుఁగున నేటి దక్షక వట్టి వ్యాకరణములు మచ్చుకేమి పుట్టమిచేతను. సంస్కృతమందువలె పులిపరంపరగా రామిచేతను బూర్వము పుట్టిన నేఁడుపుట్టిన నేఁడు పుట్టుచున్న ముంగు పుట్టంగల తెనుఁగులక్షణ గ్రంథములు ప్రాచీన గ్రంథములతోని పలిప్రాసగణముల సాధనమాలబల్లనే రచియింపనైన

యంటచేతను, వధిప్రాసములఁ బట్టబంప వీలులేదు. పరిస్పృహయు వ్యాకరణమునకు లొంగిన భాషయై వ్యవహారభివ్యక్తునదిగాన నాటికిని నేటికిని మాటకయగున్నది. తెనుఁగు జీవచ్ఛాపగాన యీ యాము మాటుచుండును. ఇందు శబ్దస్వరూప నిర్ణయమునకు వధి ప్రాసములకు మించిన సాధనములేదు.

“అంధ్ర వాఙ్మయాలి వృద్ధికి నియమములు బాధకములుగా నుండియుండక పోయినవని రామయ్యగారి యభిప్రాయము. పన్నయ తిక్కన మొదలయిన మహాకవులు సయితము పదిప్రాసముల కోసము బొల్లుమాటలు వాడుక చేసినట్లు వంకలకొలది ఉదాహరణములు చూపించవచ్చును.” అని సీతాపతిగారు వ్రాసిరి.

పిక్కాక్క భావలోఁ గొన్ని నియమములుండితీరును. వానికి లొంగి లేదనుగుణముగా రచియింపవలసినవారుకవులు. తన్నిమిత్తము కొన్ని వందర్పములందుఁ బొల్లుమాట లుపయోగింపవలసివచ్చును. గత్యముగా వ్రాసికొన్నచోనే నియమములేదు. వధి ప్రాసములునిర్బంధములన్నచో గణములుగూడ నంతో నిర్బంధములుగావా? ప్రారంభించిన పద్యమున మనముకొన్న శబ్దము వేయవలయునన్నచోటనే యట్లు వ్రాసి పీలుండదు. కాన గణములు వధిప్రాసములవంటి నిర్బంధ విధానములేకదా. అంతయేల ; యతిప్రాసనిర్బంధములు లేని సంస్కృతభాషయందుఁగూడఁ బద్యములందుఁ బదములను గ్రమముగాఁ గుదుర్పలేక దూరక్లిష్టాస్వయ రచనలునేయుట, తుహి చవైఅపీతాద్యసాఖ్యాకనిర్ధకపదము నెడనెడఁ గూర్చుట మన మెఱుంగనిదిగాదు. దీనికిఁ గారణము గణనిర్బంధమేకదా. ఇట్టి వాదముచే నింకఁ బద్యరచనగూడ మానవలసివచ్చు. ఈనియమములు వలదనుకొనువారు గత్యమున రచన సాగింపవచ్చునని నాయభిప్రాయము.

+ తుహిచస్వహవై పాదపూరణే - ఆచారము.

(8) క్రొంచపదము :—

అందితలీల నిమిదివశారిన హరిదిభవమిహమతలూపదన
ముంది రచించు గ్రొంచపదంబి మొగి భవనభవనములనయి
మొందున్ (చందోదర్పణము.)

గణములు - భవనభవనము - ఇది 24 ఛందములలో బుట్టిన
వృత్తముగానున్నది. పూర్వార్థమునఁ జానయితి యొత్తర్థమునఁ బథ
మాత్మరముతో మైత్రిగల రెండుయతులుగలవు. ఇట్టి లక్షణమే భవన
విన్నకోట చిత్రకవి పెద్దవాగులు రచించిరి. తిక్కన యిట్టి లక్షణవంత
మగు పద్యమేరచించె. అప్పకవి పూర్వార్థమునఁ జాన విశ్రమము
పదలెను నన్నెచోడుడు ప్రానివిశ్రాంతిఁము, ద్వితీయార్థమున యతి
ద్యయముంచెనుగాని ప్రథమాత్మరముతో నాయతులకు సంబంధము
లేదు.

“చంచల నాస్యాదించుచు లేఁ దూం -

క్షకరువు ప్రియులకు - నలఁడుచు మైరో.”

ఇందుఁ బ్రథమార్థమునఁ జాననియమము, ద్వితీయార్థమున
యతినియమముగలవు సీసమునందువలెఁ బ్రథమాత్మరమునకు ద్వితీ
యార్థాయతులు సంబంధపడకున్నవి।

సంస్కృతమున నీక్రొంచపదము 24 ఛందమునఁబుట్టి నట్లు
న్నది. తెనుఁగు నందలి రెండు పదపటి గురువులు సంస్కృతమున
సగణముగానున్నది సంస్కృతమున కలిప్రాసములు తెనుఁగునందు
జలె లేవుగదా.

సీ కావలిగారు చూపిరి సంస్కృత క్రొంచపద లక్షణము—

“క్రొంచ పదా ప్రియైస్సేవ నాన్దా విమళరవసుముని
విరతిహ భవేత్” —ఈలక్షణ ప్రకారము 5-5-8-7-యతి ప్రాసము
లని తెలియచున్నది.

క్రాంచ పదాభ్యా స్పృశవ నాన్తా — అనినానందవలయును. ఛందోదర్శణోపాధ్యాయమున బై నానందశ్రీమంతునిది; అత్యు పాద పాటేనా.

తెనుగున 10-18 పై చూత్రమే యతులు కైకొనబడియె. మరేకడ వడిది పాచాలమును తెల్పును. పంసృతమున నొక పాచాలమును దరువాతి పాదముతోఁగలుపరాదని విరతి యుండవలెనని దానియర్థము. మనకట్టి నియమములేదు. అక్షర మైతి ప్రధానముగాఁగల మువయతికి దానితో సంబంధములేదు. ఇద మొదట క తర్కాత యతియొకటిగలదు. అందులకే కాఁబోలు మనవారు క తర్కాతనే ప్రాసయతి పాటించి నారు. కన్నడమున బై పంసృతలక్షణలక్షిత పద్యమే గ్రహించఁ బడినది. అందుఁ బూర్వార్థమునఁ బ్రాసయతి గలదుగాని, వారిమతమున యతి లేదుగాన నుత్తరార్థమున యతులు చెప్పబడవు.

ఇందు ఊటొక్కయంశము గమనింపదగ్గది; వృత్తరత్నా కరమునఁ గ్రాంచపదలక్షణము సీతాపతిగారు వ్రాసినట్లు గాక యీ క్రిందిరీతిగా నున్నది— “క్రాంచ పదాభ్యాధరానన నానకాముని శరవసుశర విరతియూతా”

గణములు— భత భర న న న న X; యతులు— 7, 5, 8, 5. వృత్త రత్నాకర వ్యాఖ్యాతలలో నొకఁడగు నారాయణ పురోహి తుడు పై పాదమే గ్రహించి వివరించి యీక్రింది యుదాహరణము నొనంగెను.

“పాండునులేభోమహీంతు వరేంద్ర దేహి శకుని మతరతనకలభృత! నైవహీచేత్తగ్గంజాయ కరువృబుద్ధిమతుల వివుల ధనురఃబల్లైః | యాదవనాథే తదేతి గిరై పమావదతి సదసిర్ముఖితి నిలవతిః |

క్రాంచపదా క్రాంతగాంచ ధరాం నవాత్ర దిశతి ముతలతిసగిరముబాత్ | పై లక్షణమున కీ లక్ష్యము సరిగానున్నది.

శ్రీనాథుడను టిటియొక వ్యాఖ్యాత క్రొంచపదలక్షణ మిట్లు గ్రహించినాడు— “క్రొంచపదాభ్యాస్తానననానగా విషుశరముని వసు యతిరిహభవేత్” - (భామనజనననగ)

సీతావతిగారు ‘క్రొంచపదాభ్యాస్తానననాన్తా’ విషు అనుచోట ‘1’ అను గుర్తింపుటకుఁ గారణము చెబుచున్నది.

క్రొంచపదవిషయమున నిట్లు సీతావతిగారిలక్షణమునకును వృత్తరత్నావళి లక్షణమునకును దద్వార్యాభ్యాత్పలక్షణమునకును దెనుఁగునా-శాస్త్రము లక్షణములకును మధ్యభేదములున్నవి. వీనింగూర్చి యింకను శిల్పినివలసియున్నది.

అనందరంగరాట్ఁబందము దీనిని బంచశరవృత్తముని జేక్కొనుచున్నది.

‘మించిన రుద్రప్రాధిని బందొమ్మిటను యతితగి టెఱసిన యందన్,

బంచశరంబౌ రంగస్థుకాల ప్రభుతిలక భామనభ ననన యాప్తిన్.”

భీమన చందమున ‘పంచశరాభాయంచితవుణ్యా’ యను లక్షణమును జూచి పంచశరవృత్తమున్నాఁడేమో. రంగకవియు నప్పకవివలెఁ బ్రాస యతి యుంచలేదు.

త్రిభంగి:—దీని లక్షణములో నచ్చు తప్పులతో నున్నదని విన్నకోట పెద్దనాప్పకవులు చెప్పిన చొప్పునఁ గొంతకూర్చి సీతావతిగారు తమ యుపోద్ఘాతమున వ్రాసిరి వారిపాఠమునఁ గొంతభాగము.

న న న న న న న న + లును భ మ న గ లును + జనరి నటి:పఁ గణంకన్ నలువంకన్ బెంపు దొలంకన్.

మునుకొని నఖ ముఖ + మున నెడఁ గవలుపఁ + జనుగడ

నొప్పుగు వీణలో నెరజాణలో వేలుపు గాణలో,

అచ్చుబ్రతిలోని పాఠము:—

స స స స స స స స + స (శుభ) మ స గ లును + దసరి కటింపఁ
 గణంక నలువంకం బెంపు దొలంకన్,
 మునుకొని నఖ ముఖ + ములు పెడఁ గదలువఁ + జను గడు
 నొప్పఁగ వీణ నెర బాణ త్వలువు గాణల్,
 వసరుకాజనితుని + కనయులు మొదలుగ + ఘననకు
 లాదట లోడ శృతి టాడ న్వేన్నునిఁ బాడన్,
 విసఁగలిగిన నది + జననము ఘమని + మునిజను లిందు
 శుభాంగుఁ డగుభంగింజెప్పఁ బ్రభంగిన్.

ఉత్తరార్థ మనుసరించి చూచిన యతులకు మాటు పోన
 యాతులే యుండవలెనని తేలుచున్నది. ఇతర లాక్షణిక లచ్చెచ్చిరి.
 అచ్చు వ్రతిలోని వద్యమునఁ జెప్పబడిన గణము లా వద్యమున్న
 వైఖరికి సరిగానే యున్నది. నీలాపతిగారి సవరణకును ముదిత వ్రతి
 పాఠమునకును బ్రధానముగా నొక గణమింజే భేదము. 'కణంకన్' అని
 వరించిన 'కన్నలు' భగణమగు; 'కణంక' అని వరించిన 'కనలు'
 నగణమగు భేదము త్రిభంగి శ్రోత్రగానున్నట్లు మనయనంతుని
 త్రిభంగిగూడఁ గొంత విలక్షణముగా నున్నదని యేల యొప్పుకొనఁ
 గూడదు ?

స స స స స లును స స భ మ లును స గ యుక్తములైనన్
 మృదులైనన్ బ్రస్తుతమైనన్ - అని భేదము. ఇందు స గ గ ద్వయము
 లోపించి యున్నది.

అచ్చు వ్రతిలోనున్నట్లే యుంచి వ్రథమ ద్వితీయ పాదముల
 లోని యతి స్థాన స్థితి వదముల నిండుక సవరించిన పరిష్కారమని
 తలంచెద; సవరణ:—

స స స స స స స స + లును స మ స గ లును + దసరికటింపఁ
 గణంక నలువంకం బెంపు దొలంకన్,
 మునుకొని వఖ ముఖ + మున పెడ (తలి-నది ముదిత
 వ్రతి పాఠములోనిది)

(?) తిప్పణి: —

౧౧ ఒక్క నెలవున నెనిమిది యొకట నాల్గు

పెండి లఘు వెక్కినవి నాల్గు వీనిలోన

నగణ వునరుక్తి నొక్కటి దిగియె నొక

దొంతి పదునాల్గు నిరువది తొమ్మిదింట (పూదో-1-20)

దీనికి సీతాపతిగారిట్లు న్నాయుచున్నాడు. “ ఈ పద్యములో

నాల్గుపదము చక్కగా అర్థముకాలేదు. ‘న గణ వునరుక్తి నొక్కటి

దిగియె’ అంటే చూడగ గణములు ప్రస్తరించగా కడనటి ! ! ! !

(న ల లము) ఒక లఘువు తక్కువగా రెండునగణములని అర్థము

కావలెను. ‘ఇరువది తొమ్మిదింట’ అంటే అర్థము పానగలేదు.”

పై పద్యమునకు సీతాపతిగా రూపించు గదాగిన యర్థము

సరిపడదు. అందులకు సరియగు నర్థముదెల్పెద. ఈ పద్యము గణాప్తక

ద్యక్షరగణ సూర్యేంద్ర చూడగణములు దెల్పిన తరువాతనున్నది.

ఇది యన్నిగణములు చేర్చినదైన నఖ్యులు జెల్పును

ఒక్క నెలవున నెనిమిది - ను యొక న ల జభరలు- 8

ఒకట నాల్గు - నగ, లల, హ, వలు 4

పెండి లఘు వెక్కినవి నాల్గు - సూర్యేంద్ర గణప్రస్తర

మున మొదట లఘువున్న గణములకు పెండియ ముందు లఘు

వున్న గణములకు పెండియ ముందు లఘువులుండువలయు. అట్టివి

నాల్గు - సూర్యగణముల నగణము, ఇంద్రగణముల నల, నగ,

నలలు - మొత్తము. నాల్గు - వీనిలోన నగణ వునరుక్తి నొక్కటి

దిగియె - గణాప్తకమందు న గణమున్నది, సూర్యగణముల నగణ

మున్నది. నగణ వునరుక్తిని దీనివేయవలయును. (4-1) 8

దొంతి పదునాల్గు చంద్రగణములు. 14

ఈ 29 గణములయందే న్నాల్గెదుమాత్రాగణములు సైత

మంతర్పించును. ఏకాక్షరగణద్యయమునుజేర్చి 31 లన్న దాగుండును.

గల- వీనిని బ్రత్యేక గణములుగా నవంతులు చెప్పక యివి గణము

లకు మూల మూలములగుటచే 29 లోకేంద్ర విడిచి నాల్గెదు.

ప్రథమాశ్వాసములలోని 21-22 పద్యముల శర్థము సంక
యముగా నున్నదని మూలములోఁ బుట భూదగున నుద్ధితము.
సీతాపతిగారు వరవస్తువారి ప్రతిలోని పద్యములను జూపి వాని
యర్థముస్పష్టముగా నున్నదని తెల్పిరి. కాని యచ్చుప్రతిలోని వే స్పష్ట
ములుగా నున్నవని క్రిందఁ జూపెద.

జగణము నలమగు, గ (ల) గములు

భ (వ) గణములగు, గలము నగణభావంబుఁ గనున్

గ గ ము భ గణ న గణములగుఁ,

ద గణము న (భ) ల మగును సంగణతముఁ దీర్చిసచోన్

వివరణము:—

I-౧I-III, ౧౧-౧II, ౧I-III, ౧౧-౧II-II౧,
౧౧I-II౧I-(౧^III).

గ (ల) గములు భ (వ) గణములగు = గలములు న గణము
లగు నను పాఠము సరివదలు. గలమే వగణ నామాంతరము కలది.
గ గములు భ గణములగు నను పాఠ ముగీకరింపవచ్చుగాని వున
రుక్తిగా మూడవ పాదమున గగము భగణ సగణములగునని
కలదు గాన గగములు గణములగు నను పాఠము సరియగునమో!
లేదా 'గ గములు భ గణములగు' నను పాఠమేగ్రహించి, మూడవ
పాదమున 'గగము హ గణ స గణములగునని మార్పుకోవలె. నాల్గవ
పాదములో సలమన్న భలమన్న బాధకముగాదు. 22 వ పద్యము
పైపద్యమున కుదాహరణముగా నుండును. అన్నిటికందుదాహరణ
ములు లేవు. నడుమ నే పద్యమేని ల'పించెనేమో, సీతాపతిగారు
మార్పిచూపిన 'మొగిళులు నలమగు' అను పద్య చతుర్థపాదమున
(తగణము వాకిళ్లుభలము వాకిళ్లునగన్) యిది భంగమేర్పడుచున్నది.
నాపాఠ మొక్కిందిది. నిజమైన పాఠ మూహించి రచించుట కష్టము.
"మొగిళులు నలమగు, నిటులన నగణము, హగణమగునిట్లు నా,
హన గణముల్,
భగణము లిట్లనఁ, దండ్రి, భగణము వాకిలి భలము వాకిళ్లునగన్."*

త్రీపురవిజయము.

సీ. స్ఫురిత విశ్వంభరా భూతంబు రథము త
 ద్విధ మధ్యమునబూల్చు రాతివిల్లు
 విల్లు విద్యకతిర్లు వెలుగుఁ జక్రంబులు
 చక్కారి కులపతి చారునారి
 నారి బట్టగ బారు నాగరికపు గరి
 కరిమీడ విహరించు ఘనశరంబు
 శరము నాభినిగన్న శతవృద్ధు సారథి
 సారథిమాటలు సైంధవములు
 గాఁగ నేగి గడకతోఁ బురములు
 గలిచివచ్చి గెలుపు గిరిజతోడ
 చెలఁగి చెలఁగి చెప్పి చెలువొందు శంభుండు
 కాచుగాతమనలఁ గరుణతోడ.

1

(హామయాజి)

సీ. బాణంబునకు నారి పంకింపదని కాని
 గరి గన్నమాడిగి నివ్వెరగు నొందు
 బలువు రొక్కటమెట్టి బలువైనదని
 యురదలబుసాగ దొక్కడుగనైన
 మృదువదక్రమశుద్ధి బెనువైనవని కాని
 హరులు చూపట్టవే యనువునందు
 మిగుల నేక్కరియని మేటి మాటయ కాని
 జడుడు సారథి యెన్ని శంధములను
 చక్రయుగ్లంబు పరిపథి జరుగుటరిది
 విల్లు పెనువున మోపెట్ట వీగుబలమా
 లనక త్రిపురంబు లొక కోల నవనిగూల్చు
 నీక చెల్లినయదికాద నీలకంఠ.

2

(ఎత్తావగడ)

సీ. పోచే ముట్టక దుష్టాన బట్టక
చక్కగా దివిజబాటు చక్కములును
లాయానఁ గట్టక లలిమేత పెట్టక
వర్ణహీనంబయిన వాడువములు
తవన పెట్టక జీవితము కాను ముట్టక
సత్యసంపద చూపు సారథియును
కడచీల వట్టక ఘనముగా మెట్టక
గంభీరసంపద గలుగు నిమగు
గలిగి తనరాచ వరజంబు గడఁగ నెక్కి-
రిపురవిజయంబు జేకొన్న దేవదేవు
డిదుశ్శత్రుఁ డానంద మందిరుండు
మనల గరునాదిధేయఁడై మనుచుగాత.

(రంగన ఘను)

సీ. తొలివల్కు మునికోలఁ దోడు వారువములు
వారువములఁ గన్న సారథియును
సారథిగన్న యుక్తము వక్త్రమునుమోఁచు
గరి గరితోడ దొడరెడు నారి
నారిమీదటి తేరు తేరిమీఁదటి విల్లు
నావిల్లుపై బంటు లరుగు వధము
మెఱుంగుఁ జివ్వలజోడు మెయిజోడుపైగతుల్
గతులపై విజ్ఞోడు కండ్లు గండ్ల
సరి వెలుంగుచున్న ములికియు సంఘటింది
విషమ లక్ష్మముల్ సమదృష్టి విరుగనేసి
జయము చేకొన్న విలుకాట చక్కవ ర్రి
కరుణదళుకొత్త మనలను గాఢఁగాత.

సీ. పాపభి శతవృక్ష చక్రంబు లొసగూడి
 జరగవు రథమున పంపుటించి
 యువకంబు చోకున కోర్కని యరదంబు
 చేతికి విరుసైన తాతివిల్లు
 గజితాకు కోర్కక గడగడ వడకుచు
 మువ్వంక చోయ్యిడి చివ్వనారి
 మేపు నీరునులేక మెడలాడనోపక
 వర్ణహీనంబైన వాచునములు
 నిట్టి సాధనములు నీకు నెట్టులాడవె
 త్రీపురములనెట్లు గలిదిలి జేవజేవ
 యనుచు నక్షత్రాశచలు లాడవలరు శివుడు
 చిత్త మిగుకొత్త మవల రక్షించుగాత.

5

(చిమ్మిపూడి అమరేశ్వరుడు.)

సీ. తలకమ్మి కొండయు విలుకమ్మి కొండయుఁ
 గడయును నడుముగాఁ గలుగుతేరు
 సరసిజముకుళంబు సద్యాకృత సకలంబు
 మాతయు నాలియా మాతలియును
 మిన్నులఁజనువాడు కన్నులవినువాడు
 నంక పర్యంకంబులైన శరము
 చల్లని పవనంబు నెల్లయిన భువనంబు
 మేపును మోపుగా మోచు నారి
 కాళ కోర్పువిల్లు పటిల గుఱ్ఱాలు
 పగలు రేయినుఁ దిరుగు బడి కండ్లు
 గలఁగఁ బురజయంబుఁ గైకొన్న నినుఁగొల్లు
 చిరశుభాంక సోమ శేఖరాంక.

6

(పాలకురితి సోమయ్య)

సీ. తివిరి రాశికి నెక్కి తినుగు జక్రములు

మెట్టులఁ జదిలఱుయి మెఱయు సేరు

అహుముఖంబులనేర్పు పచరించు సారథి

వాసి చూపగరాని వాగువములు

గట్టియై వీడ నక్కఱదీర్పు విలుకమీ

శ్రుతిహితంబుగ మోక్షిల చూపు నాగి

విజయానుకూలంబు విలసిల్లు బాణంబు

సరిలేని కోటు లనఁబ్రయోజనము

దనకు నబ్బుటయునుఁ బురత్రయము గాని

పృథులవిఖ్యాతిఁ గైకొన్న రథివరుఁడు

జయముఁ దేజంబు భూతియుఁ బ్రీతిమెలగ్గు

మనలఁ గరుణావిధేయుడై మునుచుఁగాక.

7

(కానుకొల్పి అన్నమరాజు.)

సీ వరఘోటములు నూతు వదనంబునని చూచు

నూతుఁడు కార్ముక స్ఫురణనూచు

కార్ముక మరదంబు గదియెరిగ ననిచూచి

వరదంబు బాణంబు వందఁ జూచు

బాణంబు గరిబట్టియాడఁజూచు

గరి మార్విదిత్రంబు గలఁజూచు

మార్వి చక్రంబుల మోయింతునని చూచు

జక్రముల్ భటకొటి జయముచూచు

గాన యేమి సెప్పఁగా నిట్టిగతి చోద్య

వేద్య మొదలనయిన వినఁగఁ గలదె

త్రిపురవిజయధామ ధీరతాగుణభీమ

రథివార్యధామ రాజమాళి.

8

(వేరమరాజు జక్రవ.)

సీ. తొండగిరి పే-చురోదండంబు విలసవ

క్షీ-గమనాబున నెక్కువెట్టి

హరిసీలదణిగాలతి యుగునమ్ము శరధి పొం

దెడలించి నలచేల నేర్చివట్టి

న్వరముల సంతించు నారవబుల గుణా

ధార భూతంబగు తేరఁ బూన్చి

నలుదిక్కులను జూడ్కు లొలఁతుంగ నకలంబుఁ

గనుచాని న-ధిగా నొనర్చి

కడఁగి రథచక్రములు తన కన్నులట్లు

యేయఁకయేఁగి త్రవు-ంబు లేర్చు నకల

లోకములు నెమ్మిచ్చొచ్చు పినాకపాణి

మనలఁ గరుణాపథేయఁడై మనుజుఁగార

9

(మారన)

సీ. బడికట్టుఁ బడగలు పడగల మీఁదిచోఁ

గదలెడి కండ్లును గండ్ల నడవు

నూత్రించు జోడును జోడునై బరియించు

బట్టును బంట్లకుఁ బాడురాని

ధనువును ధనువుతోఁ దగిలిన యరదంబు

నరదంబు క్రిందకి నరుగు నారి

నారి నిద్రించు బాణము బాణమొదనించు

నూతుండు నూత్నంబుజాతహానులు

గాఁగ నదృశ్యకార్థకలనదార్థావధి

యుల్లసిల్ల నొప్పుచున్నదివుడా

త్రిపురహరణకరణధృఢత్రవీరము

నోరథంబు దేవ నీరథంబు.

10

(నిశ్చంకుని కొమ్మయి.)

క. కవలను తేరు కళ్ళములు గట్ట కళకళము నూతుచుంటి నూ
ముదుసలి చక్కముల్ సరసమోవవు కిల్లు బరల్లు నానించున్ ?
గుదిగొను నమ్ము శార్దూలమునకుంబనుపడ్డది గాన వింతపె
పొడవఁ బురత్రయంబు నెటుల్పోతివో త్రిపురాంతకేశ్వరా. 11
(శైరరాజ ముమ్మయ విష్ణుకథానిదావము.)

అర్ధనారీశ్వరము.

ఉ. పామును హారము నైలఁకుఁ బాపటసేసయు నేలు మల్లికా
దామము తోలు దువ్వలువు దట్టపుభూతియఁ జందనంబు మై
సామునఁ జాలనందముగ పన్నిధిసేసినఁ జూడఁ గంటినీ
నామదిలోఁ గుమారగిరినాథుని శైఁసుతాధినాథునిన్. 1
(రావిపాటి త్రిపురాంతకేశ్వర.)

సీ. తల్లిదండ్రులతోడి తగు లొల్లకుండియుఁ
దల్లితండ్రుల తోడి తగులు నలచి
కందర్పు మీఁది యొక్కటికంబు నెల్లియఁ
గందర్పు మీఁది యొక్కటిక మొదవి
సంసార కేలీప్రసక్తి వోడట్టియు
సంసార కేలీప్రసక్తి గలిగి
నగుణవిశేషయోజన ముల్లటించియు
నగుణ విశేషయోజనము మరఁగి

సగము పురుషుండు కంజాక్షి సగముగాగ
నర్ధనారీశ్వరాకృతి ననువు వలచి
హరుఁడు లిల్లింగమధ్యంబు నందునుండి
హరివిరించు కంఠఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.
(వీరమాహేశ్వరము - నిశ్చంకుని కొమ్మయ.)

సీ. కేంబాఱు జడముడి కేళపాశంబును
 బూపచందురుఁడును బూవుదండ
 యురగకుండలమునుఁ దరళతాటకంబు
 వనజాఘ్నఁడగు కన్ను వాలుగన్ను
 ముదు (వంబుగ) లపేరు ముత్యాలహారంబుఁ
 గడుఁ గొంచెమేగు జన్ను ఘనకుచంబుఁ
 బులితోలుదుప్పటి వెలిపట్టుచీరయుఁ
 బావపెండెంబునుఁ బసిఁడిఱుండె
 మృదువుఁ దెలుపును నగుభూతి మృగమదంబు
 నింతయొప్పునె కుడివంక నెడమవంక
 నిమ్మహదైవమున కని యిచ్చమెచ్చి
 యుర్ధనారీశ్వరునిఁ గొల్చి రఖిలజనులు.
 (పెకపాటి సోమయ - కేదారఖండము.)

శి వ స్తు తి

సీ. కన్లరమకరంక కలితమందాకిని
 లహరీపరీతికోలాహలంబు
 బాలేందుచంద్రికా పరభాగశోభావ
 రాగసంభావితారగ్వధంబు
 సేవాసమాసన్న సిద్ధసీమంతిని
 తాలవృంతోత్రాలతాండవంబు
 కాత్యాయినీద త్రకర్ణాపతంసక
 ధ్వారఖండమోదపూరితంబు
 మారుతంబు నా ముందట మలసియాడఁ
 గలుగునొకో యొకనాఁడని కన్నులార
 శివునిజూచెడి పుణ్యంబు చింతమొఱు
 "మొదలిపేలువుఁబోడఁగంటి మ్రొక్కఁగంటి
 (సోముని హరివంశము—2-178).

సీ. గరళకూటవినీలకంఠాఽఽఽ శంభవే
 మదనాంతశాయోన్నమఃశివాఽఽఽ
 కాద్రవేయాధిప స్త్రేవేయభూషాఽఽఽ
 ష్టధుజత్సఖాయోన్నమఃశివాఽఽఽ
 కంభినీధరసుతాకుచశంభపరిరంభ
 మహలోలుపాయోన్నమఃశివాఽఽఽ
 వేదాదినిశ్చేషవిద్యావధూమాళి
 మణికలాపాయోన్నమఃశివాఽఽఽ
 గంధదంతావళజలంధరాంధకాది
 విబుధపరిపంధినాహినీనిబిడగర్వ
 జంధఘోరాంధకారసంభారకిరణ
 మూలినే శాశ్వతాయోన్నమఃశివాఽఽఽ

(శ్రీనాథుని భీమఖండము 8-211)

ఉ. వాలినభక్తి మ్రొక్కడ నవారితతాండవకేలికిన్ దయా
 శాలికి శూలికిన్ శిఖరిజాముఖపద్మమియూఖమాలికిన్
 బాలశంకాకమాలికి : గపాలికి మన్మథగర్వసర్వతో
 స్మూలికి నారదాదిమునిముఖ్యమనస్సరసీరుహలికిన్

(బమ్మెర పోతరాజు-భాగవతము)

సీ. పాతాళకుహరంబు పరగు సొమ్మొలకెల్లె
 వెలుగుగుబ్బలి పెద్దకొలుపుమెడ
 కలశపాథోరాళి కరమొప్పు వంటిల్లు
 మలగి పారెడి నీరు మ... ..
 శరధిహాతురు గుబ్బచనుదోయి కవదాన
 విద్దు : దాపసునెమ్మా వింటిబద్ద

చెన్నందు దితికుట్టి చీరలడిండిగం

చింట గట్టని కొండ యెక్కిరింత

... .. రాకారమైన యాకాశమెల్లఁ

బూవుఁ జందిక నలువ నెమ్మాముదమ్ము

లశ్వకాలలునై నీకు నమరుఁగాదె

వర్ణితానూన చిద్యావ వామదేవ

లయగ్రాహి :

సింధుర నికాటచువ సింధుఘట జన్మ నూర

సింధు కనకాంబురుహ గంధవిచరత్న

వృంధావిరత్నసిత బంధుర జటాపటల

బంధ విలసత్కుముద బాధు (బ్రహ్మదాన)

(మృంధ) లలితాంగు నను సంధిత జగత్కుళలుఁ

గంధర విసీలతర కంధరును(దార)

స్కంధ వృష వాహనుఁగబంధమధనప్రియు జ

లంధరహరుం గొలి(చనతఁడంధకవిరోధి)

(పోతరాజు భైరవుని శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము)

సీ. ఎనిమిది రూపంబు లేకమై కనువట్టి

దీపించు నెవ్వని దివ్యమూర్తి

గణులింపఁదగు దేవగణముల యాకలి

వెనదీర్చు నెవ్వని నొసలి కన్ను

రాజసంబున జొరరాని చోటులు చొచ్చె

వడిమెయి నెవ్వని వాహనంబు

నాణెమై యరువది నాల్గువీరములందు

రాణిందు నెవ్వని రాణివాస

మనఃగమంగోపః బాహురావట్టి మోహా
మిచ్చ నొడవించు నెవ్వని యిల్లువిల్లు
తెరయు నెవ్వని పలుకులు బేసియగుచు
సెండు నెవ్వని నేవెండు రెల్లనురలు

(నిశ్చంకు కొమ్మయి.)

సీ. దీపించు నేవేల్పు దివ్యాలకంబులః
కాళీకుచాంగరాగంబు భూతి
కొమరొందు నేవేల్పు గురుజటాభరణీమ
సమృతాంకుఖండంబు సభ్రాంగ
కడుమించు నేవేల్పు గాత్రవల్లిక చుట్టు
వ్యాఘ్రచర్మము వారణాజనంబు
కరమున్ననేవేల్పు కంఠపీఠంబున
భుజగేంద్రహారంబు పునుకపేరు
నట్టివేలువు శంకరుండాదిమూర్తి
వేదవేదాంతవేద్యుండు విశ్వభర్త
వికసితోజ్జ్వలవదనారవిందుడగుచు
నుచి (తరీతి) బేరొలగంబున్న యంత

(శ్రీ) గిరన్న—శ్రీరంగమాహాత్మ్యము).

సీ. హేదలం జవలేటి లేదరంగంబులు
బాలచందురుని నుయ్యాల (లూఁదఁ)
దొడవుల తలఁ జెన్నడరు మానికముల
చాయ దిక్కుల నెఱనంజవఱునఁ
దోరంపులేనికతోలి యుత్తరికపు
కుత్తుక కఱతోడఁ బొత్తునేను
బూడిద పూతల బూదర సరచిన
పునుకలపే రురంబునఁదలిర్ప

మూడు లోకంబులును గావ మొనసివట్లు
 చేతముమొన కైదువు (చెన్నుమొన)
 వేల్పుచుదువుచూడ్కిఁగడుచింతవేడ్క
 నేనె ముక్కంటియున్న యాచెలుపుమొవు

(ప్రబంధపర మేశ్వరుని హరివంశము ఉత్తర-౪-౩౩)

సీ. తమ్ముల బెనరించుఁ దళుకువెన్నెలసోగ
 కన్న గేదగితేజు గారవింఁ
 బదిమాటు పడగలఁ బటన్తైన కదలంబు
 సవడి ముత్యపుబన్ననకముఱొవ
 మినమినమనమించు భుజిరాంగరాగంబు
 వరలగుజందనచర్చఁ బరిధవింప
 మెఱుఁగు మువ్వన్నె లమరుపుట్టుముఱొంగు
 చెఱుఁగులునునుబట్టుచేలఁబెనుప
 మించి తలమీఁద నురువుపై మేవఁగట్టి
 యాడదోడగ నుమఱోడఁ గూడి జగము
 లెల్ల రక్షించు నిను భజించుమౌను
 భయదమరితలతాదాత్ర ఫాలనేత్ర

(ప్రతరాజు పీఠాశ్వాస—త్రిపుర విజయము).

శివతాండవము :

ఉ. కరధక్కారవ వాద్యమి పాదక గంగాతుంగరంగ తరం
 గరవప్రస్ఫుటతాళసమ్మిలిత క్షణజాతశ్రుంజస్ఫుర
 ద్వరపుష్పంధయమందరధ్వనులు గీతంబొప్పు చార్యత్రికం
 చిరవైయుండఁగ నీదు తాండవమునం దేవారు సర్వేశ్వరా.

(జైతరాజముమ్మిళు - విష్ణుతథానిధానము)

ఉ. అడఁగ గంజడల్ మోలక యాడఁగ జాల్మని దిక్కుతెల్ల వ
ల్లాడఁగ భూతధాత్రి యసిమాడఁగ మోక్షము మోక్షపంబు నూ
టాడఁగ ముజ్జగంబుగొనియాడఁగ నిచ్చట నీవు కాండవం
కాడఁగ గారి నిన్నరసమాడఁగ జేరువటే మహానటా.

శా. అడెందాండవ మార్భటిన్ పటహాలీలాటోప విన్నూర్తి పం
క్తిదాడంబర ముల్లసిల్ల గరళగ్రీవుండు జాటాటవీ
క్రోడాఘటకరోటికోటరళటికోటిలుతచ్చిందు వీ
చీడోలావటలీపరిస్ఫుటతరస్పితధ్వనిప్రాధిమన్.

(శ్రీనాథుని భీమఖండము - 4-148.)

సీ. కపిలజటాజూట గంగాసముత్తంగ
వీచీఘటలు మిన్ను వీచదాడఁ
బ్రబల బాహుళ్య పరికంపిత స్ఫార
ధర్మా ధ్వనిని దిశల్ విక్ర-టిల్ల
బ్యాలాకరాళ భీమణ శారదస్థూల
శూల యుద్ధప్రభల్ మార్క్య బాదువఁ
బ్రకట బంధుర దీర్ఘ వటువజ్ర నిష్ఠుర
వదఘట్టనము లుర్వి యదలనొదవ
విమల శార్దూల చర్మాచలములు దూల
మహిత మండన ఘోషణామణులు గ్రాం
నసమ రాద్ర రసావేశ మావహింప
నారభటి భూరితాండవం బాచరించె.

(పోతరాజవీరయ - త్రిపురవిజయము.)

అంబికాస్తుతి

చం. చులుకనఁ జావముందిగుచుచోఁ గటకాముఖపాణిమీఁదఁ బె
ల్లొలయు నఖాంశుంగడిసి యొప్పెడు గంజగురాకు గుత్తిచే
నలనడి కర్ణపూరమున నంటినతుమ్మెదవోని పార్వతీ
లలనకటాక్షిపృష్ఠి నులంబరితార్థబంజేయుఁ గాపుతన్.

(రామకొలను అన్నమరాజు - అమరుకము.)

ఉ. కూడెడు వెండ్లుల్లిమిద కూకటఁ బ్రావఁగజోడు వైవభుల్
(జాడగ) దోఁనఁ గొమ్ములకచన్నులమించు దలిర్పసిగ్గునం
జాడఁగనెరము లెఱుంగఁ జాపులనీనహిమాద్రియింట నీ
వాడుట శూలికిన మనము పాడుటగాదె తలంపనంబికా.

(తి)పురాంతకుఁడు - అంబికాశతకము)

సీ. పృణవసీతిగ నెక్కి భాసిల్లు నేదేవి

యామూలము హేమహారాగ్య వీధిఁ

జరియించు నేదేవి సహజారుణజ్యోతి

రానందమూర్తియై బ్రహ్మనాడి

నేదేవి తవణిల్లు నిచ్చాకియాజ్ఞాన

శక్తిభేదమున విశ్వంబునిండి

తోడునీడయుఁబోలెఁ దులకించు నేదేవి

యెల్ల కాలంబు విశ్వేశుఁగూడి

యొట్టిదేవి జగన్మాత యఖిలనంద్య

నిఖిల విద్యాః శిశ్వరి నిత్యమహిమ

నొకతెఱును శ్రీమతుని కేవల నుల్లసిల్లు

నలఘుకల్యాణసేభగాత్రి యిదిపుత్రి.

(నిశ్చంకుని కొమ్మయ - వీరమాహేశ్వరము.)

ఉ. ఆదిమశక్తి యాతరుణి యాద్యశుటుంబిని యాకుమారిము
త్రైదున యాతిలోదరి చిదాత్మిక యాసతి విశ్వమాత యా
వైదలి సర్వలోక గురుభామిని యా చవలాక్షియంచు బ్ర
హ్మదులునచ్చి నిచ్చలు హిమాద్రికి నిన్నెఱింగింతురంబికా.

పీ. కాశకర్పూర సీకాశంగా భాసింపఁ
 గవితానిమాధి వృద్ధ్యాతి నొనఁగు
 యావకారుణజేహుఁ డ్విఁగాఁ జిఁతలింప
 మదకుంభినీయానమిరులు గొలుపు
 నీలజీమూతనన్నిభఁ గావిలోకింప
 సకలమాయాస్యముచేతను నడంచుఁ
 కనకచంపకదామ గాఁగా శీలంప
 సంహస్యమహానాభు సంహరించు
 శంభుజేవి విశాలాక్షు నద. శంభ
 యోగిజనసేవ్య యోగ పయోదశంప
 శ్రీకరకటాక్షు లేక రక్షితినిలింప
 ముజ్జగంబును మొలపింపు మూలదుంప.

(పిల్లలక్షణాన్ని వీరయ - పురుషార్థసుధానిధి.)

ఉ. నందుని కూర్మిసంపదన యానంగ యశోవక్త్రశోదరంబు నిం
 డందగ నావహించి ప్రకటంబుగ విష్ణునితోడఁబుట్టుఁ వై
 సుందరి గోకులై కనవశోభనయై జనియించి యే జగ
 వ్వందితయొప్పు సయ్యోసురదారణి నాదిమ శక్తిఁగొల్పెదన్.

తే. గీ. తనువులందెల్ల నెలసి యతనయనంగఁ
 బ్రజ్జయన మాయయనంగబూరణి యనంగఁ
 పరయనంగ శాంతియననొప్పు హరపురంధ్రః
 బరమభద్ర దాతౌయణః బ్రస్తుతింతు.

సీ. చంక్ష బింబానన చారునత్రేయ
 శోభిని సురముని స్తుత్యచరితఁ
 గాళిగాత్రాయణి గంధర్వాంజలి
 నహిత భయంకర నభయదాత్రి
 బ్రహ్మవాదినీ గామిపాలిని సిద్ధ సా
 దామిని రెవతీతరుణి సచల
 యోగ వృద్ధామిని యోగిని గంధర్వి
 లక్ష్మీ నరవృక్ష లజ్జగీర్తి

(శ్రీ)

నీతిశాస్త్రము క్తావళి

బద్దెన్మ పాల ప్రణీతము

సీ॥ రాజనీతియు ¹ససద్రాజ లక్షణమును
మంత్రమార్గంబు ²దుర్మంత్రవిధము
సధికారవిధియుఁ గార్యవిచారము నుపాయ
గతియును రాజ్యరక్షాక్రమంబు
నిలనరాజకవృత్తి ³ హితసేవకస్థితి
దుస్సేవక ⁴క్రియ దుష్టరాజ
సేవాఫలము ⁵ దానశీలతా ⁶ మహిమ వి
వేక సంగతియును లోకనీతి

పద్ధతులుచేసిభువి ⁷ నీతిప్రజ్ఞ వెలయ
బద్దెనీతియుఁ గోమటిపడుచు నోళ్ళ
కతన దబ్బుతి పాఠంబుగదియఁ గవులు
తప్పులెడలింప నెంతయునొప్పు భువిసి.

౧

-
1	లసద్రాజలక్షణమును (గ)	2	మార్గమును. గ. ప్రతి.
3	యలయరాజకవృత్తి (గ)	4	సేవన (క)
5	బలము (క)	6	దానబలతా (గ)
7	గ. ప్రతి... కవిబ్రహ్మ వ్రాయ
నలరిబద్దెనీతి పామరులనోళ్ళ
దవిలి దబ్బురపాఠమై...ల...
తప్పులెడలించి సత్కృతు లొప్పుననగ.		

చ॥ పరువడి¹ నాంధ్రభాషగల బద్దెనసీతియు సంస్కృతంబుతోఁ
బరగ ప్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డ మా
నరవరు సీతీసారము వినంజయవం గడుమంచిదంచుఁడె
చ్చెరఁ గవి సీతివద్దతులుచేసె వినోదము బాలబోధకున్.

క॥ శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
త్మవరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మి నం
భావితుఁడ సుమతిశతకముఁ
గావించిన ప్రోడఁ గావ్యకమలాసనుఁడన్.

క॥ రాజవరమకుట మణిగణ
పూజితపదయుగుఁడ హేమ⁴ భూభృద్దైర్య
భ్రాజతుఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ⁵
రాజోచిత సీతులొప్ప⁶ రచియింతుఁ దగన్.

1 (గ). పరువడి యాంధ్రభాషగన బద్దెనకావ్యము సంస్కృతంబునై
పరగ ప్రతాపరుద్ర నరపాలుఁడు సేయఁగబంచెనట్టి యా
నరవరు సీతీసారము వినంజయవన్ దగినవిధంబుచే
చ్చెరఁగవి బ్రహ్మపద్ధతులునన జగంబున బాలబోధకున్

2 పైపద్యములు బద్దెనకృతములు గావు.

3 ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు. చిత్రాడప్రతిలో మొదటి యధికారియు ముద్రం
పఁబడలేదు. ఒక వేళనందుండిన నుండవచ్చును.

4 పదయుగళ హేయభూభృ... (గ)

5 బద్దెనాఖ్యుఁడ (గ) (చ).

6 సీతులెల్ల (గ). సీతులెలమి (ప).

క. న్యాయము ప్రజపెక్కువకు ను
 పాయము¹, ప్రజకల్గి సిరికుపాయం బగుటన్
 న్యాయమే ధండ్రిము నర
 నాయకులకు నండ్రి కీర్తి నారాయణుడా-

క. ప్రజల దల్లిపెంచు తెఱంగునఁ²
 బ్రజలన్ బతిపెంచఁ బెరిగి వదపడితల్లిన్
 ప్రజ ప్రోపు సందియము, పతిఁ
 బ్రజప్రోపది నిక్కువంబు బద్దెన రేంద్రా. ౪

క. ధాత్రీకుటుంబకత్వజ
 గత్తాణనిసర్గమతులు గావున శుద్ధ
 క్షత్రియులుండఁగ నొరుల న
 పాత్రుల నమ్ముదురె బుధులు బద్దెన రేంద్రా. ౫

క. పత్నిధరిత్రయి⁴ పురుషులె
 రత్నము లెప్పుడు⁵ బురంధిరత్నములు శిరో
 రత్నములు నవని⁷ పతులకుఁ
 బత్నులె రత్నములె దలఁప బద్దెన రేంద్రా. ౬

1 బ్రాయము (క).

2 ప్రజతల్లిబెంచుతెరగున (క) ప్రజదల్లిపెంచువిధమున (చ)

3 బతిపెంచునదియె (చ) బెనుపవలయు (క) ప్రజలబతిపెంచునదిపెరిగి (ప) (స)

4 (క) ధరిత్రయె

5 (చ) లెపుడును

6 (క) శిలారత్నములు

7 (చ) లవనీపతులకు

క. స్ఫురిత రుచిరత్నచామీ
కరిరచనలు కారణములు¹గా వొప్పునకున
బరివారమె²మై లక్ష్మీయ
నరపతులకునంద్రు³ కీర్తి నారాయణుడా. 2

క. మేదిని కనురాగము సం
పాదించి కృతార్థుడైన పతికిని విషయా
స్వాద⁴న భూషణమగు నప
వాదము పెఱపతి కుదారవైరోచనుడా. ౪

క. దుష్టజన నిగ్రహంబును
శిష్టపతిపాలనంబు జేసిన⁵ పతికిన్
దృష్టముగానగు సుగతి⁶య
దృష్టము⁷గావింప నొండు దీక్షితులేలా, ౯

క. భూషణుణ మలిగి చెఱుపగ
నోపుట, కరుణించి మనుషనోపుట. జడుడై
కోవప్రసాదగుణములు
చూపని⁸పతి పతియె నన్నెచోడనరేంద్రా. ౧౦

1 విలసితభూషణములు (X)	2 పరివారిమ (X)
వీజనధారణములు (చ)	పరివారిము మెయిలక్మీయ (చ)
3 నరపతులకుదొడవు (చ)	
4 స్వాదము (X)	5 నేసిన (X)
6 గననగుసుగతి (X)	7 సాధింపనొండు దీక్షలుగలవే (X)
గానగఁబడదా (చ)	,, దీక్షలవేలా (చ)
8 ఈపద్యము (X) ప్రతిలోసంక్షిప్తపద్ధతి యందుగలదు.	
9 చూపని (క)	

క. తిలవర్గము¹ సామంతుల

బలమున కగ్గలముగల² నృపాలున కొప్పున్

బలిమి, పెరనృపతి³ కాజ్ఞా

బలసంపద⁴ యెంతదప్పు బద్దెన రేంద్రా.

౧౧

క. స్వాయత్తుఁ డుత్తముండు ప

రాయత్తుం డైన భూతలాధిపుకంఠెన్⁵

స్వాయత్తుకంఠె⁶ మేలు భ

యాయత్తుండ్రుండు దశదిశాభరణాంకా.

౧౨

క. అనుజులు తనుజులు గురుజను

లనుఁగులు బంధులు ప్రధానులకు⁷ సిరిపొత్తిఁ

జనుఁగాని యాజ్ఞ పొత్తి⁸ఁ

జన దధిపతికి⁹ న్న రేంద్రచతురాననుఁడా.

౧౩

2 దుష్టరాజ పద్ధతి

చ. అలుక ప్రతాపమిఁగియలవాలము¹⁰ బుద్ధి, పరాపవాదముల్

పలుకుట ప్రొద్దుపోక, ప్రజబాధదలంపమి పేర్చి. ప్రల్లదం

బలపు, వికార మొప్పు¹¹ వినయంబుమహత్త్వము, చేటు¹² బొంకువా

కృపలము, ¹³ జఘన్యులైన నరపాలురకుం బరపక్షభైరవా. ౧౪

1 బలవర్గము (క) (చ) 2 గన (చ) 3 పెరనృపతి (గ) (స)

4 సంపదకెంతదప్పు (క) (స) 5 భూతలాధీశునకున్ (గ) (చ)

6 కన్న (చె)

7 ప్రధానులని (క) (చ) 8 యాజ్ఞపొత్తున (క)

9 పతికినినరేంద్ర (గ) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలో మంత్రపద్ధతియందుఁ గలదు.
పతికిన్ వివేక (చ) (స)

10 ఆరవాలము (గ) (స) 11 మొప్పు (గ) 12 చెయ్యబొంకు (గ)

13 వాగ్దలము (క). ఈపద్యము (చ) ప్రతిలో లేదు.

- క. పరదోషకథ వినోదము¹
 పరపీఠోత్పాదనంబు బలిమిఁ బరస్త్రీ²
 హాణమె నుఖముగ మనుపతి
 పరమోత్పాతంబు ప్రజకు బద్దెనరేంద్రా. ౧౫
- క. దోషములేకయ యలిగెడు
 గోషాయత్తునకు నెవ్వరును వెఱుగు ని
 ర్దోషత్రోధికిఁ బామున³
 కీషద్యేపంబు⁴ గలదె యేమిటనైనన్⁵. ౧౬

3 మంత్రి పద్ధతి

- క. ఆపు నవివేకి నొల్లర
 నాపుని విద్వాంసు నొల్లరార్యులు మంత్రి
 వ్యాప్తికి మంత్రి వివేకియు
 నాపుడుఁగావలయు దశదిశాభరణాంకా. ౧౭
- క. పదను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర
 వదలక వెదవెట్టు హాలికవర్ణము రీతిన్⁶
 అదను⁷ దొరకొనుడు కార్యము
 వదలక తా నిర్వహింప⁸వలయున్ బతికిన్⁹. ౧౮

-
1 కథామోదము (చ)	2 బలిమిఁబరస్త్రీ (చ)
3 కీషద్యేపంబుగలదె (చ)	4 యేమిటనైనన్.
కీషద్యేపవ్యమున్నె (చ)	
5 కరణిం (చ) వరెనే (గ)	6 హదను (క) పదను (స)
” (స)	
7 పదను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర	హదను దొరకునెడ (ప)
వదలక కార్యంబుఁదీర్పవలయున్ బతికిన్ (చ) (స)	
8 (గ) ప్రతిలో సీపద్యము కార్యపద్ధతియందున్నది.	

చ. వెడమత్తియై యుదారగుణ వీరగుణంబులు బీజమాత్రమే
 ర్పశినను మూగి పోటుఁగరపందగు,¹ దానగుణంబు లోభికిన్,
 బాడువఁగనోడు భీతునకుఁ బోటును నేర్పడఁ² జెప్పుచుండగా
 దొడరిన మంత్రితానెఁ పగతుండగు నన్ననగంధవారణా⁴ గ

4 దుర్మంత్ర పద్ధతి

క. మానుగ బోరచి¹ నుపశమ
 హీనుం జెలిచేసి మంత్రమెఱిఁగించుట య
 జ్ఞానము పతి గరదునకును⁶
 బాసన మిచ్చినవిధంబు బద్దెన రేంద్రా. ౨

క. రోసి⁷ తనవలన డెందము
 గాసిల్లి నవానిఁ జెట్టఁగావగవక⁸ తా
 నాసన్నవర్తిఁ జేయుట
 దోసము⁹ పతికండ్లు నయవిదులు¹⁰ బద్దెనృపా. ౩

1 నీగినాటుగఱపందగు (క)

నీగిపోటుఁ గఱపందగు (చ)

2 బుట్టగ నెప్పుడు (గ)

3 తాన (చ)

బుద్ధిగ నెప్పుడు (చ)

బోటుగుణంబులు (ప)

4 (గ) ప్రతిలో నిది దుష్టరాజపద్ధతిలో నున్నది

5 మానుగభూపతి యుపశమ (చ)

6 సతితునకును (చ).

జ్ఞానంబది గరదునకును (ప)

7 నోసి (గ) (చ)

8 బుట్టఁగావగవక (క)

9 మోసము (చ)

జెట్టఁగా వగవక (ప)

10 సిద్ధముగ బద్దెనృపా (చ)

క. స్థిరమతి నేకస్థితిజను¹
 పురుషుని నమ్మునది పెక్కు బుద్ధులమై నూ
 సర వెల్లి పొడలుచూపెడి
 నరుపొరువునఁబోక యేల నయతత్త్వనిధి.²

క. ఆపు లెఱింగిన నాపుల
 యాపు లెఱుంగుదురు, తత్తదాప్తశ్రవణ
 ప్రాప్తమగుచుండుఁ గావున
 నాప్తపరంపరను మంత్రమవియున్³ బతికిన్. ౨౩

5 అధికార పద్ధతి

క. తన కెన్నడుండియును⁴ ద
 క్కని భృత్యులఁ బెనుపమనుపఁగా జనదు⁵ప్రయో
 జనమునకుఁ దగిన వెలయి⁶
 చుచునది నరేశ్వరుండు నన్నెచోడ నరేంద్రుడా. ౨౪

- 1 స్థిరమతియనఁగా భువిజను (చ)
- 2 నరుపొరువేమిటికిఁ గిర్తినారాయణుండా. (చ) — ఈ ప్రతిలో 'నరుపొరువేమిటి' యను పాఠమునఁ జూపఁబడియున్నది.
 నరుతెరువున నేలపోక (ప)
- 3 నాప్తపరంపరలమంత్ర మవనింబతికిన్. (క)
- 4 తనకెక్కడనుండియు (చ)
 తనకెక్కటినుండియు (,,)
- 5 మనిపించెరుపఁగావలదు (చ) బెరుగమనుపఁగాఁజనదు (స)
- 6 దగిన మేలిచ్చునది (చ). ఈపద్యము (గ) ప్రతిలో గన్పడదు.

క. సకల వ్యసనికిఁ జాటము

నకు మంత్రికి నిష్టభృత్యునకు నజ్ఞకు నొ

జ్ఞకుఁబోటుకాని కథా

ధికార మిచ్చుటన దధిపతికి బద్దెన్మహా.

25

క. యీతి జనులకుఁ జరిజనులకు

సతతము పెగ్గడను¹ జూపఁ జనదు ధరిత్ర

పతి పెగ్గడయై పెగ్గడఁ

జ్ఞతిహస్తునిఁ జేతువలయు బద్దెనరేంద్రాః

26

క. జనపతి తన ప్రజభారము

తనముఖమున నడిపికొనక తక్కినఁ బాలియున్

జెనుపిచ్చు వారితోడనె

చనువార ప్రిజలో² నరేంద్ర చతురాననుడా.

27

1. కథాధిక మిచ్చుట చనదు నయగతిన్ బద్దెన్మహా. (క).

2. పెగ్గడ... బద్దెనరేంద్రాః. (చ).

3. విని చెడకు రతని యిల్లును (సామ్యము)

జనుకారును జ్ఞజనరేంద్ర చతురాననుడా. (చ) (క)

విని చెడకు రతని యిల్లును

జనుకారు... నరేంద్రచతురాననుడా (క)

6. నియోగ వద్ధతి.

క. తాను దయఁ బెద్దమనిచిన

మానిసిఁ బతి దగినయెడల మన్నింకమి¹ య

జ్ఞానము తన మనువు గజ

స్నానము వలె నందు² కీర్తి నారాయణుడ³.

28

క. మనువు కొలయైన⁴ జీతము

దనియఁగ నిచ్చువది యెంత దయగల్గిన న

రనివాని నెఱతనమునకుఁ

జూనువుట దుర్లభము నన్నెచోడ సరేంద్రా⁵.

29

7. కార్యవిచార వద్ధతి.

క. ఇది దేశం బిది కాలం

బిది యాయం బిది వ్యయంబు⁶ నిదియనుమాత్రం

వదళక్తి⁷ యను విచారము

వదలని మతి పతి కుదారపైరోచనుడ⁸.

30

1. మానిసి దయఁ దగినయెడల మన్నింకమి (క)

2. స్నానంబగు మీద కీర్తి నారాయణుడ (X)

3. గొరయేని (X) గొలయేని (చ) (గ)

4. నిది గంకక నాకిదిక్తి (X) (చ).

5. నన్నెయంబు (గ)

క. పరశ్ శ్రియమ విజ్ఞతే శ్రియం

బరికింపగఁ దొడరుటె... భంగమునకుఁ బ

ట్టారులను తన్ను నెరుంగుట¹

పరకు బ్రాహ్మంబు పతికి² బద్ధనరేంద్రా.

81

క. పతి యిమ్మొకాని శృత్వ

ప్రతతికిఁ దనయిమ్ము చనదు పరుసని కార్య

స్థితి యిమ్మొకాని భూతల

పతికిం దనయిమ్ము చనదు బద్ధనరేంద్రా.

82

క. ఆద్యావస్థన పరులన్⁴

భేద్యుల జేయునది తడవుసేయుటయు నఖ

చ్చేద్యము తుదిని కుతార

చ్చేద్యముగ నండు రాజసిద్ధాంతవిదుల్.

83

క. పక్కులన్ పతి యన్యోపా

యాకియలం బక్కజేయునది⁵ దానను ని

ర్వకృంబు గామి⁷ తుది దహ

నకియ యుగ్ధంబు క్షీన్హిరాయణుండా

84

1. బ, ట్టాడలందుఁ దన్ను నెఱుంగుట (క)

బట్టారులం దన్ను నెఱుంగుట (చ)

2. పరిత (క)

3. యిమ్ము (చ) యిమ్ము (గ)

4. ఆద్యావస్థన పరులను (గ)

ఆద్యావస్థన పరులను (చ)

,, స్వపతులు భేద్యులఁ జేయుచునది... సీతి సిద్ధాంతవిదుల్ (న)

5. పక్కుని (చ)

6. యన్యోపాయ క్రియలనే చక్కజేయునది. (గ)

7. కాని తుద దహనక్రియ తథ్యంబు (చ).

క. సాధింపఁగడిచి కతు¹ల

సాధించిన బలిమి²వృథ, నిజశీతిజనులన్

బాధించు కంటకులఁ బతి

శోధింపని³నాఁడు నన్నెచోడనరేంద్రా.

85

8. ఉ పా య వ గ్ధ వి.

ఉ. వారని యల్ప⁴జేసి బలవంతుడు పైకొని⁵ విగ్రహించినన్

దూరమునోవుటొండె, వినతుండయినానిన చొచ్చు⁶టొండెగా

కీరన మెల్ల⁷కొల్పితివిహీనత నేనుగుతోడఁ బాపెనన్

బోరుట⁸; నీతిహ్నమిది భూనుతరాజునోపభూభుజా. 86

ఉ. చాలనికృష్ణుతోడోడరి సఖ్యమునేయుట నూన⁹ నిద్దఱున్

దూలుదు రట్లుగాకథముతోడ¹⁰ విరోధము గన్ననుం¹¹బురుల్

మాలునకాన¹² బుద్ధిగల మానిసికిన్ దనయోలిగాని దు

శ్శీలు నవజ్జ¹³నేసి¹⁴ వెలిసేయదగుం¹⁵జరవక్షతైరవా. 87

1. సాధించి కడిచి... సాధించని (X)

2. బలికి (చ)

3. బలిశోధించనినాఁడు (చ)

4. కడవం బలవంతుడు (క) (X)

5. వానినె కొల్పిటొండె (X)

6. దోనుగుతోడ దోనులం బోరగు (X)

,, లావునం బోరగు నెన్నుచంపమడి బుద్ధియె రాజ... (క)

7. కొల్పితి మాన నిద్దఱున్ (క)

8. రట్లుగా కథముతోడి (క)

రట్లుగా కథముతోడ (త)

9. గొన్నవా (X)

10. మాలుట గాని (క)

11. నవజ్జమెన (X)

12. నవజ్జమె యెడల నేయదగుం (ప)

క. ఆలుగుమ్మ జేరుపంగ నయ్యెడు

తొండది విచారింప శ్రుతికొన యొరులకుఁ దా
నలుగుటయె తనకు నలిగిన

యలుకవిధంబందు¹ వశదికాభరణాంకా.

28

క. చనవున ధనమున మదమున

జనవతి తమ్ములఁ దదాప్తజనముల గడవన్²

మనియెడు³ గృహప్రధానుఁడు

తన సంతతిలకు దానె దాతృము జగతిన్.⁴

29

1. యొద్దులకుఁదో

నలుగుట తన కలుగుట యా

యలుకయని ధనము వశదికాభరణాంకా. (జ)

2. తమ్ములను దాపు జనులను గడవన్ (క)

తమ్ముల తదాప్త జనములు నడవన్ (క)

తమ్ములఁ దదాప్త జనముల నడఁగా (చ)

3. మనియెడు (క)

4. మనుచుండెడి వృద్ధుడగును

మాను మెలంగిన మెలకువగును మావృగుఁ బిదవన్ (చ)

9. రాజ్యరక్షాశ్రమము

క. కూర్మం బ్రజవిశుచు, నోడఁగ¹

నేరదు సామ్యసకఁ గాన నృపతి పృజను² పా
భారణ రూపంబున నతఁ

పారఁగుడై మేలవలయు³ బద్దె నరేంద్రా.

40

చ. నయమునఁగాని భూమిపృజ నమ్మదు, నమింపఁగాని యర్థసం
చయమునుఁ దంత్రవృద్ధియును సాగదు, సాగింపఁగాని శత్రులన్
జయిం⁴నియోర్కరాడు, ప్రతిపక్ష⁵ మిదంగివఁగాని భూమి య
క్షయముగ నేలరాదనిరి కావ్యచతుర్ముఖ⁷ బద్దె నాపటి. 41

క. నమ్మి పృజమహాంగు, బొంకమి

నమ్మికకును మొదలుగాన⁸ వరపతి తన

తె-మైయి⁹దప్పక లోకము

నమ్మింపఁగవలయుఁ గీర్తినారాయణుడా.

42

1. కూర్మఁడగ విశుచ నోడఁగ (క)

2. నృపతియఁ బ్రజసా (క)

3. భారణఁడై మేలవలయు (చ)

4. చాలదు, చాలినగాని (క) (గ)

5. జయించని (గ)

6. విపులము (చ)

7. కావ్య చతుర్ముఖ (చ)

8. మొదలు గాఁగ (క)

సాక్షి గాఁగ (చ)

9. నాకిమ్మెయి నడపుదు (చ)

క. తన్ను జగ మెల్ల నమ్మంగ

మన్నదియే మనువు¹ యిగి మగటిమి నెఱుకన్

మన్నించి జనులు² నమ్మంగ

మన్నది దాఁచుతికి నీతిమతి బద్దెనరేంద్రా³—⁵

43

క. రాజుల సతిక్రమింపంగ⁴

భూజనులకు భయము పాడి వారయక యున్నన్⁵

రాజులు పెఱతురు గావున

రాజులకుం పాడి రాజరాజమనోజా.

44

చ. గనులు కృషిసృపంబ ముకవృక్ష⁶ సుంకము గోకులంబు నం

దనవనముల్ జలస్థల పథిస్థ⁷ వణిక్కియను దుర్గరక్షణం

బనంగలయిన్ని⁸ హిర్ణముల నర్థమురోయిక⁹ గేవలంబకాఁ

పున పొలియించు రాజా సిరిబొందున రాజమనోజభూభుజా.

1. కొంచున (గ)

2. యిన్నింటి యెవలు నమ్మంగ (గ)

3. నిదియ, మతి బద్దెనృసా (గ) ఈవద్యము (చ) ప్రతిజ్ఞలేదు, అశ్మకూడ (త) ప్రతిజ్ఞలేదని కవిగాడ జాపించిన పాఠము.

క. తన్ను జగ మెల్లంగ నమ్మంగ

మన్నది కొంచున నీగి మగటిమి నెఱుకా

నన్నింట నరలు నమ్మంగ

మన్నగతలఁ బతికి నిదియ మతి బద్దెనృసా.

4. సతిక్రమింపమి (గ)

5. యుండన్ (గ)

6. అరిగప్పుడు (క) (గ)

7. పథిస్థ (స)

8. యిన్ని (స)

9. సూర్యక (స)

క. పరికింప నీతిమూర్తము

సరపతులకు నిదియ¹ జహుజన ద్వేషముగా

దొరకొనియెడు లాభంబులు

పరిహరణీయంబు లందు బద్దెనరేంద్రా.

46

చ. నవసిన వారిఁ బ్రవమునన్ మృతిఁ బొందిన వారివారి, నా
హవముఖిరులన్, బనులముందుఁ బ్రకల్బుఁ, వేటులేని జాం
ధవుల, సయజ్జలన్² బుధులఁ దప్పని కావుల భక్తి³ యుక్తులన్
ధువముగఁ బోవ లేని నృపతుల్ కువతుల్ పరపక్షభైరవా 47

10. ఆరాజక పద్ధతి

క. సతికంటె నజల వసుమతి ;

సతి పతిలేకున్నఁ జెడదు ; సత్యము⁴ ధాత్రి

పతిలేనినాడు సత్య

శ్చ్యుతి వసుమతి కందు నన్నచోడ నరేంద్రా.

48

5264/5

1. తెల్ల (చ)

2. వికటం (చ)

3. కత్తి (న)

4. తెలుగు సత్యము (గ)

తెలుగు శ్చ్యుతి (చ)

ఆంధ్రనాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావు బహద్దరవారు
పితామహులను మహారాజావారు, పరిషద్ధా్యక్షాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరవారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు,

(కోశాధ్యక్షులు.)

,, పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

,, కోశాధికారాధ్యక్షులు

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుడుగారు, బి. ఎ.

,, వెంకట రామబ్రహ్మణ్యులుగారు.

,, నికుడవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

,, ఏలేశ్వరపు వేంకటరమణకుమారావుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఎ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేదుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (అసర్జన్)

,, వెంకటాచల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

శ్రీనారాయణాం ద్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 960 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 960 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రాతములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమ సంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాద్రిశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల సుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల 5 రు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

166 38

కాకినాడ

రెండు నెలలు కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 38.	{ వి రో థి. ఆశ్వయుజ-ఫాల్గునములు }	సంచిక ౪-౬.
--------------	--------------------------------------	------------

కా కి నా డ

పరిషత్సభ్యులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్ట్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0 0.

1949-0.

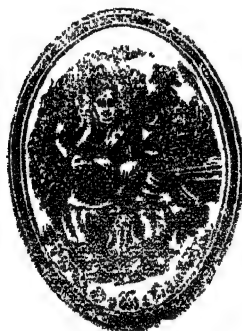
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. కె.ఓ. { వి. రో. ధి. } సంచిక ౪-౬.
ఆశ్వయుజ-పూర్ణిమలు }

కాకినాడ

పరిషత్సభ్యులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1949-50.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

విరోధి సంవత్సరము (1949-50)

విషయ సూచిక.

	సంచిక	పుటలు
(1) గ్రంథస్వీకారము	౧-3	3-౮
,,	౪-౬	3-౮
(2) ఉదాహరణ పద్యములు	౧-3	3-౧౪
	౪-౬	౧౫-౪౨
(3) బద్దె సీశాస్త్రముక్తావళి	౧-3	౧-౧౬
	౪-౬	౧౭-౫౬
(4) ప్రగడపువారి కందములు	౪-౬	1-20
(5) విరోధిసంవత్సర ఆయన్వయ పట్టిక	౪-౬	౧-౪

కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు

వీరు సుప్రసిద్ధ కవివరులు. కావ్యశ్రీర్థ, స్మృతిశ్రీర్థ, అభినవాంధ్ర వాఙ్మేళికి బిరుదాంకితులు, శతాధిక గ్రంథకర్తలు. హాలాస్య మాహాత్మ్యము, లలితోపాఖ్యానము, బ్రహ్మపురాణము, బ్రహ్మాండపురాణము, రామావతారతత్వము, కృష్ణావతారతత్వము మున్నగు నుద్గ్రంథముల నెన్నియో రచించి యాంధ్రభాషామతల్లి కలంకారములుగ గూర్చియున్నారు. కవిత్వమునందే గాక జ్యోతిషశాస్త్రము, యోగ వేదాంతాది శాస్త్రముల వీరికి బ్రవేశము గలదు. ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు వీరికి కళాప్రపూర్ణ బిరుదము నొసంగి గౌరవించినది. వీరు ప్రథమమున గొంతకాలము అనకాపల్లిలోను, తరువాత కడపలో మునిసిపలు హైస్కూలునందును ప్రధానాంధ్రోపధ్యాయులుగ నుండి 1957 సంవత్సరమున విశ్రాంతి గైకొనిరి. వీరి పాండిత్య మపారము. వీరు ముక్తేశ్వర గ్రామమున జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికోత్సవమున కధ్యక్షులుగ నుండిరి. సరళస్వభావులు. 'శాంత' రసములుకు బ్రహ్మతేజముతో విరాజిల్లు చుండెడివారు. వీరాధునిక యాంధ్రవాఙ్మయ నిర్మాతలలో నొకరనినచో సతిశయోక్తి కాజాలదు. వీరు వికృతి సంవత్సర అఘికాషాఢ బహుళ పంచమి స్థిరవారమున బ్రహ్మైక్యము నొందిరి. వీరి యాత్మకు బరమేశ్వరుడు శాంతి నొసంగు గాత.

శ్రీ శాంతిసాగరమున బ్రహ్మకుఁ జల్లెడువల్లవినవ భ
 బ్రాహ్మినిమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముదాల్చి విష్ణురూ
 పము నమర్చివాడయని వలెఁడు భ క్తజనంబువైదిక
 భాగ్యులకిచ్చుమెచ్చు పరతత్వముఁగొల్పెద నిష్టసిద్ధికిన్.

గ్రంథ స్వీకారము.

శ్రీ కాంచీఖండము :— శివశ్రీ మల్లంపల్లి మల్లికార్జునారాధ్యు
 ల పుత్రులును చిట్టినూదూరు నారసింహసంస్కృతకళాకాలాధ్యక్షు
 లునగు వీరేశ్వరశర్మగారిచే రచియింపఁబడిన యెనిమిదాశ్వాసముల వ్ర
 బంధము. మూలము స్కాందపురాణాంతర్గతమున కాంచీమాహాత్మ్య
 ము. దీని నిదివఱలో బ్రాచీనకవియును దగ్గునల్లి దుగ్గనయు, నధునా
 తనులలో కొప్పవరపు సుబ్బరాఱుకవియు నాంధ్రీకరించిరి. శ్రీవీరేశ్వర
 కవి మూలగ్రంథానుసారముగ రచింపక నందలి కథలకు నవ్వత నాచా
 దింప యెత్నించినటులఁ బీఠికయందుఁ దెలుపఁబడినది. దారుకావనవి
 హారము, దక్షయజ్ఞము, పార్వతీపరిణయము మున్నగు కథలతోఁగూడి
 ప్రాచీనకవుల దాపించు ప్రాథకవిత్వభోరణి నీగ్రంథము రచింపఁబడి
 నది. శ్లేషమునకానుప్రాసములనిన గవికీర్తము. సాధీయస్సమిదస్సి...
 అనిదంవూర్వవచఃప్రభావము, నుధేమాళిపంద్రాంకుర లు మొద
 లగు ప్రాథకవిప్రయోగములుగలవు. ఒక్కొక్కచో వీరికవిత్వము
 సుగ్రాహ్యమైయుండును. ఒక్కొక్కచో దీర్ఘసమాస కఠినపదోప
 శోభితము.

కా. సంభారంధకతోర వర్షియదిశాఖగ్రంథాశాలనం
 బంధ్యుగోగ్రకృపాణరేఖలయి కన్నపైన్ శిరశ్చంద్రికల్
 వింధ్యప్రాంశుభణింద్ర భీషణభణావిరూపితహాలాశ్వుటా
 వంధ్యప్రకృమయై తమకుత్తుగవిసె న్నారిన్రహాఘోరమై.

ఈగ్రంథము కవిసార్వభౌములగు శ్రీ చెల్లపిల్లవారిచే బ్రకంశ
 నందినది.

4. మౌనభక్తినిరూపము
5. వైద్యనిఘంటువు
6. యోగదత్తన విషయములు
7. భనుర్విద్యాపరివరము
8. ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి.

మదరాసు వారసముద్రాదులు 1948 సంవత్సరము నే నెలలో శాస్త్రగ్రంథముల గొన్నిటిని బ్రకటింప నిశ్చయించి విశిష్టమౌళిక సంఘము నేర్పఱచియున్నారు. ఆ సంఘము మహారాష్ట్ర ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారమునందును తమ పూర్వ వరస్వతీయములు లైబ్రరీ నందునుగల కొన్ని గ్రంథముల బ్రకటింప నిర్ణయమొనర్చినది. వారి నిర్ణయానుసారము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారము నందలి వైద్యముద్రిత గ్రంథముల బ్రకటింపియున్నారు. వీనిలో మొదటి రెండును వైద్యగ్రంథములు గ్రంథకర్తలచేర్చు తెలియవచ్చుటలేదు. ముక్త్యుల గ్రామమున నార్జునాచార్యులచేర్చుది సుప్రసిద్ధ వైద్యులగు శ్రీ వేటూరి శంకరశాస్త్రిగారిచే బరిష్కరింపబడినది. వైద్యసారిధామిక పదములనుగూర్చి శ్లోకరూపముగు నిఘంటువులు వెక్కులుగలవు.

కాని ఆంధ్రమున వాని పర్యాయపదములను దెలుపు గ్రంథములంతగాలేవు. నిఘంటువుల నరియగు పర్యాయపదములులేక నొకవిధముగా మూలిక వృక్షవిశేషము మొదలగు సర్థము లియ్యఁజూట తుండఁగ దెలిసినవిషయము. ఇటీవల వృక్షశాస్త్రజ్ఞుల సహాయమున వృక్షశాస్త్రపర్యాయపదములను దెలిసికొనుచున్నారు. ఆంధ్రదేశమున బ్రచారములోనున్న తెలుఁదెనుగు పర్యాయపదముల నీ నిఘంటువు దెలుపుచున్నది. అందువలననిది వైద్యులకేగాక యితరులకుగూడ సుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. వ్రాసారముననున్న యితర నిఘంటువుల సహాయమున దీని బరిష్కరించితిమని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు.

భావధర్మయోగములు - ఇట్లు గ్రంథము లాంధ్రలోకమున నెక్కు-
వగా గలవు. నాటిలోని ముఖ్యముగ నాచారములను జేసేయవలెద్యులు
వాడుచున్నారు. ఇదియు శ్రీ శంకరాశ్రమిగారిచే బరిష్కృతము.
వారు వీరిజనులను దెలిపిరీతిని వైద్యులుగాని సామాన్యజనులుగాని
వానిని వాడుట మంచిదికాదు. తగిలరీతిని వాని గుణావగుణములను
విమర్శించి గైకొనవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున నాయాయోగము
లకు మూలశ్లోకము లీయించియున్నది. తెలుగు వివరణము వ్యావ
హారిక భాషలో వున్నది. వెల రు 8-12-0.

యోగదర్శన విశేషము - ఇది భావధర్మగ్రంథము - ప్రథమస్కంధము
ధర్మము. ద్వితీయస్కంధమున శాస్త్రము లోపించినవి.
చతుర్థస్కంధమున భావధర్మము. ఐదవస్కంధము విమర్శస్కంధము
మనియు, ఐదవస్కంధమున భావధర్మము దెలియుచున్నది. గ్రంథ
కర్తవేరు తెలియదు. ఐదవ గ్రంథభాగము శ్రీ వేదము లక్ష్మీ
నారాయణశాస్త్రిగారిచే బరిష్కరి పఠపడింది భావవ్యావహారికము-
రెండుస్కంధములగుం విషయములను సంగ్రహముగ బీరికయందు
బరిష్కర్తలు దెలిపియున్నారు. ప్రకటంపఁజేసిన భాగము స్వల్పముగ
టచేతను, మూలప్రాణముగు నిర్వచనముచేతను గ్రంథోపయోగము
విమర్శనీయము. వెల రు 1-2-0.

ధనుర్విద్యావిలాసము - ఆంధ్రజేశమును బరిపాలించిన రాజు
అంజలును ధనుర్విద్యను బోషించియుండిరి. ధనుర్విద్యనుగూర్చిన
సంస్కృతగ్రంథములు పెక్కులుగలవు. అగ్నిపురాణము, ఆభిషిక్తార్థ
చింతామణి, శివతత్వరత్నాకరము మొదలగు గ్రంథముల గొన్నిభాగ
ములు యాధ్యతంత్ర వివరణముతోఁగూడియున్నవి. ఆంధ్రమున నీగ్రం
థముగాక పాకలపాటి రాజగోపాలరాజు ప్రణీతముగు ధనుర్వ్యాఖ్యము
గలదు. ఈగ్రంథము మైత్రీ మనగోత్రుడు నృసింహగురువుత్రుడు
నైన కృష్ణకాచార్యునిచే రచింపఁబడినది. గ్రంథకర్త శకుంతలాపరి
ణామణుని వద్యప్రభుభావమునుగూడ రచించియున్నాడు. ధనుర్విద్యా

విలాసగ్రంథ రచనాపేర్కబడునట్లు తిరువతిరాజువర్ణనల కాంక్ష
 క్రీ. శ. 1775 చూపుచు నిర్ణయించబడినది. ధనుర్విద్యను గూర్చిన
 పెక్కు విషయములు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నిపులమగు
 పీఠికలందు వివరింపబడినవి. శృంగేరవలన పద్మనాభకవంశీ
 యుల చరిత్రమును గలదు. ఇది ముదాకావ్యముల వద్దగ్రంథము.
 ధనుర్విద్యాము మొదలు గిర్వాస్త్రము త్రవ్వకప్రవహిగమువరకు
 గల విషయములు వివరింపబడినవి. శ్రీ తురిరాజుగారు జరిగిచిన
 ధనుర్విద్యావిలాస మంతటికంటె విపులమైనదని శ్రీ శాస్త్రిగారు
 వ్రాసియున్నారు అదియు గొన్ని భాండాగారములందున్నది లభించు
 టలేదు. ఈ ధనుర్విద్యా విలాసము దానినిగూడ ఇతరాను సాక్షులిఖితగ్రంథాల
 లయినవారు బ్రహ్మచరిత్రచూచు శాగునమును. నేటియుద్ధతంత్రమున
 ధనుర్విద్యకు బ్రసక్తిలేకున్నను బ్రాచీనుల ధనుర్విద్యాకౌశలము,
 క్రద్ధయు సత్తి గగ ధనువలన మనకు విదితముగను. వెల రు 4-14-0.

ఖడ్గలక్షణశిరోమణి— ఇదియు ప్రసిద్ధగ్రంథముపంటిదే. ప్రాచ్య
 లిఖితభాండాగారమున నాంధ్రశాఖాఖ్యతలగు శ్రీ దుదవోలు వెంక
 టరావుగారిచే బ్రహ్మచరిత్రచూచిది. గ్రంథకర్త నవంశు - కలగోత్ర
 ములు తెలియవు. తంజావూరు రామరఘనాథరావులు, విజయ
 రఘునాథరావుల యజ్ఞచే నీగ్రంథమును రచించినని గ్రంథకర్త
 తెలిపినదియుండుటచే బదునెనిమిదవ శతాబ్దము చివరివాడు. గ్రంథ
 మునకుగల యాంధ్రాంగ్ల పీఠికలందు దక్షిణదేశవాజ్యమును
 గూర్చియు, గ్రంథమునుగూర్చియు పెక్కు విషయములుగలవు.
 ద్వ్యాత్రింశాధ్యాయములలో ముఖ్యముగనుది ఖడ్గముగావున నద్దాని
 గుణగుణముల వివరింతునని కవి దెలిపియున్నాడు. పారశీకాదివిద్య
 భాషావదములు పెక్కులు గ్రంథమునగలవు. ముదరాను దొరతనము
 వారును ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథభాండాగారాధికారులును మిగిలిన గ్రంథ
 ముల జరిగిచిన యాంధ్రలోకమున కుపకార మొనర్తురుగాక యని
 యాశించుచున్నాము.

ఉ, మండలనాథు నాజ్ఞకు సమస్త జనంబులు నోడి పాడిమై
నుండక మేరదప్పి బలియుం డబలుకొ మననీక పెద్ద మీ
న్మొండిక మీనుమింగుక్రియఁ గ్రొవ్వునఁ జంపుచునుండెనేని² య
మృండల మేలనిల్చు³ మతిమంతులకుకొ బరపక్షభైరవా. ౪౯

క. మండలము చెడినఁ బతిచెడు
మండలమును బతియుఁ జెడ్డ మాత్రమెచెడు⁴ న
మృండలముఁ బతియుఁ గావడి
కుండలక్రియ నుండనలయుఁ గొమగుర⁵ భీమా. ౫౦

క. నాయకవిరహితమును బహు
నాయకముఖ్యమును⁶ బాలనాయకమును, (స్త్రీ)
నాయకమైనను చెడు⁷ నర
నాయకు రాజ్యంబు కీర్తి నారాయణుఁడా. ౫౧

1. చావు (క) (గ) (స)
2. జంపుచు నుండిరేని (గ) (స)
జంపుచునుండ ప్రేక (క)
3. యుండు (గ) (స)
మేలియుండ (క)
4. మండలముకొ పతియుచెడిన మాత్రమునచెడున్. (గ)
5. కొమరెరభీమా (గ). ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.
6. ముఖ్యంబు (గ) (క)
7. (స్త్రీ), నాయకమైనచెడుసిరి నర, నాయకులకునండ. (చ)

॥ సే వ క ప ద్ధ తి

క. సరపతుల లక్ష్మి విద్యా

పరిణయ¹ చతురులకు వీరభటులకు సేవా

పరులకుఁ దక్కఁగఁ దక్కె

వ్యరికి² నగోచర ముదారవై నోచనుఁ డా.

౫౨

ఉ.లచ్చుగనాపుఁడయ్యసెచియయ్య³మహాహితుఁడయ్యఁబంచినన్

జెచ్చెరఁ గ్రచ్చగాఁ⁴ పనిసేయఁగనోపియు విద్యగల్గియున్

మెచ్చగ నర్థమిచ్చియును మిక్కిలివీరము గల్గియున్ భటుం

డిచ్చ యెఱుంగఁడేని పతి కేవ⁵ యగున్ బరపక్షభైరవా. ౫౩

క. పతికలిగి తా నె పొలియును⁶

బతి నలిగించుటయుఁ⁷ దా నె భంగమునొందున్

బతి హితమె⁸ కాని భటునకు

బతితో నాగ్రహము చనదు బద్దెన రేంద్రా.

౫౪

1. లక్ష్మి విద్యాపరిణతి, (చ)

2. సేవా పరిణతులకుఁ బొత్తయఁగఁ బరుల కగోచరము (క)

ఈ పద్యము (గ) (ప) ప్రతుల లేదు.

3. సఖుడయ్య (గ)

4. గ్రచ్చగాఁ (గ) గ్రచ్చెగాక (క)

5. కేవలము (గ) కేటికగున్ (క)

6. పొలియున్ (క)

7. నలిగించియును (చ)

8. మతమె (చ) ఇది (గ) ప్రతిలా లేదు.

క. నృపదార నిరీక్షణముచు

నృపదాసీసంగమంబు నృపనయవిద్యా

నిపుణు లొడంబడ రెన్నడు

నవమౌళములు¹ గాన దశదిశాభరణాంకా.

౧౫౫

క. నరపతి ప్రస్తానమునఁ దన

పరిభవమునఁదక్క నొండు పట్టు²ల నెల్లక

బురుషులకు నాత్మరక్షా

కరణము సైరణయటండు³ ఘననీతివిమల్.

౧౫౬

చ. విడువక కొల్వఁగాఁదగు వివేకిని యట్టి⁴ సరేశ్వరుండు చొ

ప్పడఁ దగఁడేని⁵ మల్లకునిఁ బాయక కొల్వఁదగున్ వివేకి నాఁ

బడఁడఁట తాను మల్లకుని⁶ భంగియులేదట యిట్లు రెంటికిన్

నడిమి నరేంద్రుకొల్వుగహనంబు⁷ బృహస్పతియంతవానికి ౧౫౭

1. ... సవ్యములె (గ)

సపథ్యములు (క)

2. రమణీయమండ్రు - కార్య విధిజ్ఞుల్ (గ) పట్టునునేనా, పరునకు..... కరణీయ

మండ్రు కార్యవిధిజ్ఞుల్ (చ)

నొండుపట్టును నేనా

పరులకు నిజాత్మరక్షా

పరతయ రమణీయమండ్రు బద్ధినరేంద్రా. (చ)

కరణను రమణీయమండ్రుగద బద్ధెవ్వఁ. (ప)

3. వివేకి వివేకి సరేశ్వరుండు (క)

4. చొప్పడరగునేది (ప)

చొప్పడం దగునేని (గ)

5. బడెడియట్టి మల్లకపు భంగియు (గ)

6. గ్రహణంబు (క). ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలో లేదు.

12 దుష్ట సేవకపద్ధతి

- ఉ. జీతము లూఁదికొందు పతిచిత్తము గూడఁగబోరు పోరులన్¹
 భూతలనాధుని² విడచిపోదురు పోవక యుండి రేనియున్
 వేతురు³ విగ్రహవ్యసనవృత్తి భయస్థులుగారు గాన సం
 ఘాతమనస్కులై మనుమగల్⁴ పతిపక్షులుగాక భృత్యులే గెల
 ఉ. చెందియుపాయ⁵ మెవ్వరికిఁ జేయఁగనోపని దుష్టవర్గమున్
 బొందఁగ నేమి నేర్పగుట భూమి⁶ లిద్దము⁷ లిట్లెఱింగియున్
 మందచిచారులై నిమిషమాత్ర న⁸ పాయముచేయు దోషులన్
 బొందఁగ నిచ్చుటెవ్వరికి బుద్ధియె రాజమనోజభూభూషా. గెల
 క. ఉటువాని కొల్వకుండియు⁹
 నుటువని తా నాశ్రయించి యుండియుఁ బతిఁ బ
 ల్కటుఁ బఱతు రేని వారల
 కొఱగామికి⁷ మేరయెద్ది కొమరురభీమా.

౬౦

-
1. పతిచిత్తముఁ గూడరు తారు స్వేచ్ఛలై (ప)
 ,, వారు ,, (స)
 పతిచిత్తముఁ గూడరు దారు గ్రచ్చలై (గ)
 2. భూతలనాధు వీడొదలి పోవఁగఁ జూతురు పోవకుండినన్ రేతురు (ప)
 ,, వీడులి ,, ,, వేతురు (స)
 భూతలనాధునిన్ దొగ ... ఁడుగబోదురు పోవరేనియున్ వైతురు (గ)
 ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.
 3. యపాయమెవ్వరికి నేయఁగనోపెడి భృత్యవర్గముల్ (ప)
 యపాయ మెవ్వరికిఁ జేయఁగనోపడు భృత్యవర్గమున్ (గ)
 4. పొందగ నియ్యకుండుటది భూమిప్రసిద్ధమె యిట్లెఱింగియున్ (గ)
 భూమిప్రసిద్ధము (ప)
 5. నిమిషమాత్ర మపాయము (గ). ఇనియు (చ) ప్రతిలోఁ గన్పడదు.
 6. ... రదని కొల్వకున్నది (గ)
 ఉఱరేని కొల్వకుండిన (ప)
 7. యుండెడు పతి బల్కటు రేతుమన యభృత్యుల కొఱగామికి (ప)

క. భేదమున శత్రుజననం

వాద మనుష్ఠిం చేసేని వధ్యుండు శిర

శ్చేదము సేసిన వృత్తి

చ్ఛేదంబున కర్పణండు సేవకు నాశుల్.

౬౦

13 దుష్టరాజపద్ధతి

క. కోప ప్రసాద గుణములలో

గోపము² చూపుచు బ్రసాదగుణ మెయ్యడలం

జూపని నరపతి³ గొల్చిన

పాపమునకు మేర యెద్ది బద్దెనరేంద్రా.

౬౧

ఉ. జీవితమీడు, మున్నడవ జేసినవృత్తి క్రమక్రమంబునం

బోవగఁ జూచు దేజమున బుట్టిన⁴ లాభముదప్పుసేయు స

ద్భావము బొంతుగాఁదలచు⁵ బాయక నేరమ రోయుఁగావునన్

సేవకులక విరక్త నృపసేవ విపజ్జలరాశి ముంపదే.

౬౩

1. శత్రుజనసంపాదన మొనరించలేని వధ్యుడు రాశిచ్ఛేదముసేసియు (X)

నేని వలను గరాశిచ్ఛేదము (ప). ఇది (X) ప్రతిలో సంకీర్ణపద్ధతియందుం గలదు.

2. కోప ప్రసాదములలో గోపమెచూపుచు (క) (స)

,, గోపము చూపుచు (చ)

3. నృపతిం (చ)

4. బుట్టెడు లాభముదప్పు జేయు (చ) (స)

5. బొంతుగా వగచు (క) (X) (స)

క. గడుసరి లోభుల కియ్యని
 నుడువుల విస్తరిము విని జనుల్ మతిచెడి చే
 డ్వడిముండు టొండుప్పుల¹
 కుడుపునకును విఘ్నముండ్రు బద్దెన రేంద్రా². ౬౪

క. నరనాథు కరుణభృత్యులు
 సిరివలన నెఱింగికొనక³ సిరిపెలిగాఁ గ
 ర్ణరసాయనములు వల్కెడు
 ధరణీపతి కొల్వు⁴ విడువఁ దగినది కాదే. ౬౫

క. పెనులేనివాడు నవసిన⁵
 జనులం గలయట్టివేళ జనపతిబ్రోవ
 న్మనుచూడ్కి⁶ యిని పతికిని
 బనిసేయఁగ భటుండు బేల బద్దెన రేంద్రా⁷. ౬౬

క. పనివిననఁ గొలువ వలయును
 పని వినఁడే దనకుఁదానె పనివినవలయు⁸
 పని వినని నృపతిగొలిచిన
 బని చెడు మనుజుఁగముండు బద్దెన రేంద్రా⁹. ౬౭

1. మతిచెడి యుండెడి పట్టన్ (గ) 2. కొమరరథీమా (గ) 3. భృత్యుల సిరివలన న
 తెలియుగాన (గ) 4. ధరణీతలనాథువిడువఁ దగినది కాదే (గ) 5. తన లేమినాడు
 నరసిన (ప) 6. మనుచుండె (ప)

7. ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు. (గ) ప్రతిలోని పాఠము.

... కూర్మకన్నుల

ధనహీనుండైనవాడు తదపరుకడకన్

మనుచుండి యిని పతికిని

పనిసేయు భటుండుబేల బద్దెనరేంద్రా

8. దన్నుఁదానె పనివిన వలయు⁸

పనివినయు వినని నరపతి

పనిచేయు భటుండుబేల బద్దెనరేంద్రా. (ప)

పనిదెలుపక వినవలయును

బనిదెలిపిన యంతనైనఁ బాటింపఁ జనుకా (స)

9. మహి బద్దెనృపా (చ)

క. దొరవడయ¹ వలయు నొండెను

సిరివడయఁగవలయు నృపతిచేఁ భృత్యునకున్

దొరతనము సిరియు² వెలిగా

నరపతి తన యెఱుకముద్దె³ నయత త్రవ్విధి.

౬౮

చ. అతిహితవృత్తి నై హిక సుఖార్థము గొల్చెద రెల్ల వారు భూ

పతుల పరత్రకేఫలము భక్తిపురస్కర మిష్టమైన దై

వతమునుగొల్చినన్⁴ మఱుభవంబునఁ బుట్టమి సంభవించు నా

శ్రితజనసేవకల్పకుజసేవయ⁵ నన్నన గంధవారణా.

౬౯

క. కెలనము సేసియు నవసియుఁ

గొలిచిన ఋణమెట్లయ్యాని కువలయపతియ⁶

కొలువేల యుత్తరోత్తర

ఫలసారమె రాజసేవ బడైన రేంద్రా.

౭౦

1. దొరతనము (చ)

భరవడయ (గ)

2. దొరయును సిరియును (చ) (స)

భరయును సిరియును (గ)

3. తల యెఱుక (చ) (గ). నరపతులను గొల్పుటేల (ప) (స)

4. భజించినన్ (గ)

5. నాశ్రితజనకల్పసేవ కుజసేవయ (గ)

6. గొలిచినఁ గొదవట్లయ్యేనిఁ కువలయపతిజ్ఞా (చ)

కొలిచినఁ గొలువియ్యలేని కువలయ పతులజ్ఞా (ప)

నవసినఁ గొలిచిన కొదవట్లయ్యాని కువలయపతులజ్ఞా గొలువేటి (స)

క. నేరము చేసియు¹ నలుగక²

నేరకయుండెడు విరక్త స్వపతింగడవన్

దూరస్థులు గాకుండెడు

వారలు దుర్మతు లుదారవై గోచనుడా.

20

క. అనవస్థితుఁ³ డవిచారుం

డను సభూషికి నాప్తుడై కట్టనుఁగై⁴

మనఁ బ్రేరివిభుని ప్రజ గా

ననుచరుఁ డట పోవు దశదిశాభరణాంకా.

21

క. ఆశ్రయణీయుండగు పతి

యాశ్రయ మాశ్రయము గాక యార్దులకు నయో

గ్యాశ్రయమది యాశ్రయమె⁵ ని

రాశ్రయ మెట్లట్లు దశదిశాభరణాంకా.

23

1. గలిగిన (గ)

2. నేరమి దొడరిన దిద్దఁగ నేరకయుండెడి (చ)

,, నలుగఁగ ,, విరక్త

3. అనవస్థిరు (గ) స్వపతుల కొలువులో (స)

4. డనదగుభూషికి నాప్తుడవు వా

డనుగై మను నోలిక ... ప్రజగా

కను చరుడటవోవు ... (గ)

మననూతి యిఱుతి ప్రజగానను చరుడట (ప)

5. యాశ్రయ మాశ్రయము జనుల కశ్రమముని

యోగాశ్రయము దలంచిమాడ (క)

14 దానశీలతాపద్ధతి

ఉ. దానగుణంబ యెన్నఁగఁ బ్రధానగుణంబది మున్నుగల్గినఁ
గాని విశేషమై² పురుషకారమునిల్వదు లోభినాఁగఁ జ
న్నేని³యశంబు సత్త్వము సహిష్ణుతయు⁴ విభవంబు విద్యయు⁵
మానము బీరము⁶ వృథయ మానిసికిం బరపక్ష భైరవా. 24

ఉ. శ్రీయగుఁజేలఁ జొప్పడును⁴ జేకుఱు సర్థములియజొచ్చినఁ
బాయఁడు⁶వెండి లచ్చికి నుపాయము గల్గునాలేదొయంచభి
ప్రాయము పుట్ట లోభి గుణభావముఁ జేకొననేని వాని శ్రీ
వాయనకాఁగ నమ్మునది భావన నన్నన గంధవారణా. 25

ఉ. ఎత్తిన కాల కాని⁷ సిరికెన్నఁడు నిల్చిన కాల నిల్వఁగాఁ
జత్తములేదు కాన సిరిచెందిననాడ పరోపకారముల్
హత్తి కడంగి నేయఁడెడరై నఁ బదంపడి వేడుకొందమన్
చిత్తమెకాని యిత్తమనుచి త్తము పుట్టు నె యెట్టివారికి⁸. 26

1. యెందును (గ) (ప)
2. విశిష్టమై (చ)
3. మన్నేని (గ) (ప)
4. దనువు మన్ననయు⁴ వృథ బద్ధిభూపతీ (చ)
5. శ్రీయగుఁ జెల్లఁ జొప్పడఁగఁ జేకుఱు (క)
6. పాయఁడు (క) ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతుల గన్పడదు.
7. కాలెకాని (గ)
8. ఇది (చ) ప్రతిలో లేదు.

15 లోకనీతిపద్ధతి

క. బలిమికిఁ గాడి తపంబున

కలుగమి సిరికోర్పు విద్యకభిమానము వా

కృపలమునకు¹ బొంకు మోరయమి

కులమున కాచార మొప్పుఁ గొమరురభీమా.

22

క. కుల మాచారముఁ దెలుఱును²

గలిమి శరీరంబె తెలుపఁ గల విద్యగతుల్

పలకులనె తెలుపుఁ ³ గోరిక

కొలఁదులఁ గూడుములు తెలుపుఁ గొమరురభీమా.

23

క. హీనునకుం బలిమి పరా

ధీనునకునుఖంబు దుర్మతికి రిహజయ మ

జ్ఞానికిఁ బరత్క⁴ నలిగెడు

వానికి⁵ సైరణ యసంభవము బద్ధిన్మసా.

24

1. వాక్పలమునకు (గ)

2. చెప్పను (చ)

3. గలిమి శరీరంబెచెప్పఁ గల విద్యలు దా

బలుకుబడిచెప్పఁ గూరిమి

కొలఁదులు కూటంబెచెప్పఁ గొమరురభీమా (చ)

గలవిద్యలు తాఁబలుకులనెమాపుఁ గూరిమి కొలఁదులు చెప్పులనెమాపు(స)

4. సుచరిత (గ)

బరమును (చ)

5. యలిగిన (క)

కొలిచినవానికి (గ) (చ)

ఉ. చేతులు వత్సరూపముగఁ జేకొని¹ చేపి యభీష్టన స్తునం
 ఘాతములెప్పుడుగ్ గురియు కామదుఘర్షిగుణప్రసిద్ధి² ధా
 త్రీతల ధేనువుండఁ దమిదీ³ కమి నన్యలనాశ్రయించి తృ
 స్టాతురులైనఁ జొప్పఁగ నెయ్యర్థము రాజమనోజఘా⁴ ఘజా. ౮

క. దొరిలేనివాని విద్యయు
 దరిగ్రు మహిమయును మూర్ఖు తపమును బాడిం
 బొరయని నరపతి రాజ్యము⁵
 పరికింప నిరర్థకంబు బద్దె న రేండా. ౯

క. జూదము సహగృహవాసము
 వాదము కరిసనము పొత్తు వడ్డికిఁ దొడరక
 గాదిది తమలో⁶ విరహో
 త్పాదన కారణము లగుట బద్దె న రేండా. ౧౦

క. తలకెడవై యందఱుఁ జ
 ట్టలు⁷ దోతురు లక్ష్మిపొందుటయుఁ బాయుడుదోఁ
 బలుకరు గావున లక్ష్మి
 లలనయ చుట్టంబు మనుజులకు బద్దెనృపా. ౧౧

-
1. వత్సరూపమున చేకొని (x)
 - వత్సరూపమునఁ జేకొనఁజేసి (చ)
 2. శుభప్రసిద్ధి (చ)
 3. దగతీకమి కన్యల (చ)
 4. బొరయని రాజ్యము మిగులక (చ)
 5. వడ్డియు దొడరక గా దమలోనను (చ)
 - గాదు తమలోన (x)
 6. తలవెండ్రుకలందఱు చుట్టలు (x) (చ) (ప్ర)
 7. దోచుటయు (చ)

క. చేరఁబడి చెలులు చుట్టలుఁ
గోరి యభీష్టంబు పంచి కుడువచిసిరి ని
స్సారము నిరర్థకంబు వి
చారింప నపారవిభవసంపన్నులకున్

౮౪

క. ఎందును గార్యవిచారము
డెందము గలవాఁడె తీర్పు డెప్పురమైనన్
బొందించు నతఁడు గావునఁ²
బందకు మతివుట్ట దండ్రు బద్దెన కేంద్రా.

౮౫

క. ఎంత మతిమంతులకు ధృతి
మంతుల కింతుల కటాక్షమార్గణవర్గం
బంతకరణము దూరని
యంతకే ధైర్యంబు దశదిశాభరణాంకా.³

౮౬

క. కర ముచితజ్ఞులు జాగులు
నొరు లొరిమెకు నెల్లవారి యుచితజ్ఞతయున్
బురులొప్పదమ్ము⁴ దొడరిన
నరిది యనుష్టింపఁ దశదిశాభరణాంకా.

౮౭

1. ఇది (చ) ప్రతిలోలేదు. (గ) ప్రతిలో దానపద్యమందు గలదు

2. డెందము గలఁగదు గావున (చ) (ప) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలోలేదు.

3. ఈపద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.

4. కర ముచితజ్ఞులచేగమి లొరులొరిమెకుఁ దమ్ముఁదామె. (ప)
ఈపద్యము (గ) (ద) ప్రతులలేదు.

- క. స్నేహలతలు సద్గుణసం
దోహజలగబున నె పెరుగు దుర్గుణయుక్త
స్నేహితులవలన మాతృ
స్నేహముఁ జెడునండ్రు రాజసిద్ధాంతవిదుల్. ¹ ౮౮
- క. అలుకయ పగ సౌజన్యమె
చెలి, యాసయ²కష్ట, మొప్పెసెగ్గము,³ విద్యా
బలము గురుత్వము,⁴ రాజ్యము
ఫల మాజ్ఞయ యండ్రు బుధులు బద్దెన రేంద్రా. ౮౯
- క. క్రూరాహు లెగసి కరచిన
వారిధి యేమేర దప్పివచ్చినఁ బతి దాఁ
గ్రూరుండైనను వ్రజనం
హారముగాకున్న దశదిశాభరణాంకా.⁵ ౯౦
- క. ఆయంబు వ్రయము⁶ నొడిచిన
శ్రీయగు, సమమైన దళము చెడకుండు, వ్రయం
బాయమున కధికమైనను⁷
పాయదు పేదటిమి⁸ సార్యభౌమునికై నకా. ౯౧

1. నయవిశేష విధిజ్ఞాల్ (గ)

2. మాసయ కష్ట (చ)

అప్పెకష్ట (గ)

3. మురువునేవ్యము (గ)

మప్పసెగ్గము (చ)

4. విద్యాబలమే శీలము (చ)

,, వినయము (గ)

5. హారంబగుగాక బ్రతుకునాశయుగలజే (గ) చెన్నపట్టణపు బ్రతి
హారముగాకుండ నిలుచునా బద్దెనపా. (చ)

6. వ్యయము (స)

7. బాయమును నొడిచెనేనియు (చ)

8. పాయదు పెనులేమి (చ)

పాయును సిరియొత (చెన్న)

క. దళమునకుఁ దగని భోగము
వలసిన యవి మేరదప్పి¹వచ్చిన చేతం
గల పురులు మేని పురులును
బొలియుం బురుషులకు నంద్రు ²భూపదిలీపా. ౯౨

క. పరిభవము దొడరు నెడలను
సురతమునందక్క నెల్లచోఁ బురుషున కా
భరణము సైరణ సతికా
భరణము లజ్జగుణంబు బద్దెన రేందా.³ ౯౩

క. చెడినట్లయుండి మనుదురు
చెడని తెరంగున నెయుండి చెడుదురు మనుజుల్
చెడితిమని వగవఁ జెడమని
కడువీఁగఁగఁ జను నె యెఱుకగలవారలకు.⁴ ౯౪

క. ఎట్టిది పురుషు పురాకృత
మట్టిద మతినరభవించు నట్టిర చెలులుక
జుట్టలు నగుదురు కర్జం
బట్టిద వ ర్తిల్లుఁగడఁక యట్టిద పుట్టుక.⁵ ౯౫

-
1. దళమునకు దగనిభోగము వలయున యదిమేరదప్పి (ప)
 2. బొలియును భూపతులకంద్రు (ప) ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతులలేదు.
 3. ఇది (గ) ప్రతిలా లేదు.
 4. ఇది (గ) ప్రతిలా గన్నడదు.
చెడితిమని వగను జెడమని
 - కడువీగునుజెందఁ జెఱుకగల మనుజుడిలక (చ)
 5. గడఁకలట్టివ పుట్టుక (క)

- చ. పిసిడియెకప్పు, డాజిముఖభీతుడెబూతు, కృతఘ్నవృత్తికి
 వినివనివాడె మాలఁ డవివేకియెచీకు, శతుండె సోమరి
 వ్యసనియ¹ కాతసుం, డనృతచాదియెకల్లరి, మూర్ఖురెచిచ్చు ఛాం
 దనుడె స్మృగంబు కొండియడెదాయ దరిదుఁడె వేదురెయ్యెడక
- క. చలను గలవా రసాధ్యుల
 కలుగ రపథ్యముల చవులనాఁగరు లోభిం
 గొలువరు విరక్తవనితం
 గలునరు దుర్జనుల గోష్ఠి గలయురు ప్రీతిక.² ౯౭
- క. సందియములేమి వ్రాలకు
 నందము, పురుషానుకూలయగుటకులస్త్రీ
 కందము, మగవానికి నిజ
 మందము³ మర్యాద పతికి నందం బెందున్. ౯౮
- చ. కులముకు పుత్రుచే జెలిమి కూర్పమిచే దనయుండుముద్దుచే
 బలుకనృతంబుచే నెలతపానముచే⁴ మునిసంగమంబుచే
 వలను ప్రతిజ్ఞచే దొరవివాదముచే పురుషుండులేమిచే⁵
 గలిమిమదంబుచే మది⁶ వికారముచే జెడు బద్దెభూపతీ, ౯౯

1. శతుండె దొంగ దుర్వ్యసనియ (చ)

శరుండ పామర వ్యసనియ (క)

శతుండ మూర్ఖ దుర్జనుల కావరుండు. (ప)

2. ఇది (చ) ప్రతిలోలేదు. చవులకలకరు (ప)

చవుల కడఁగరు (చెన్న)

3. మగవానికి నలువందము (గ)

,, నలువందము (క)

4. నడత పానముచే (క)

బిడెము పానముచే (చ)

5. గుణమెప్పులేమిచే (చ)

తన యొప్పు లేమిచే (క)

క. కడఁగి యగోచర వస్తువు
పడయునుని యెంత¹ యాసవడఁ దొడఁగ జనుం
డెడి పని వేదనవడఁజే
డ్వడు బేలయనాఁగ నిడుమపడుఁ గడుఁజెడగఁ. ౧౦౦

చ. అమరఁగ విద్యగల్గిన మహాత్మున కెదైనవోయినకా స్వదే
శమ, కడవకా సమర్థున కసాధ్యము యెద్ది కడఁగి² చేసినకా
సమధురవాణియైన గుణశాలికి నెయ్యరె యెవ్వయకా బటు
త్వము³ గలవానికిం గొలుపు తద్దకుఁగట⁴ బద్దభూపతి. ౧౦౧

క. అగుటయుఁ గామియు విధివశ
మగు టెఱుఁగక⁵ తనవశంబె యని డెందములోఁ
వగచెడుమూఢుఁగనుంగొని
నగఁడె విధాత్మండుకీర్తి నారాయణుఁడా. ౧౦౨

క. కాని యదికాద యయ్యెడు
దాని కవశ్యంబు⁷ నన్యథాభావమిలక
కానేర దింత యెఱుఁగని
మానిసి చింతాసముద్రమగుఁడు కాఁడే. ౧౦౩

-
1. యాసవడుచుండు జనుం
డెడపడని మనోవేదన
పడుఁగిడ్వడు బేలనంగఁబడు నిడుమఁబడుకా (ప). ఈపద్యము (గ) ప్రతిలాలేదు.
 2. తొడఁగి చేసినకా (గ)
 3. భటత్వము గలవానికిన్ (గ)
 4. తద్దకుఁగడి (ప)
 5. మగుటెంచక (గ)
 6. ముగుదం (గ)
 7. కాని యది గాదు యెయ్యది దాని కవశ్యంబు (గ)

ఉ. మాసినవాఁడెమాల యభిమానియె మేరువు వానధర్మముం
జేసినవాఁడెవేల్పు కృషి సేయవీవాఁడె దరిద్రుఁ డాపులక
బాసినవాఁడె బేల యొరుఁబల్కనివాఁడె ప్రభుండు రాజులక
డాసినవాఁడె ధీరుఁడు దృఢంబది నన్ననగంధవారణ. ౧౦౧

ఉ. వాన సమ స్తజీవుల కవశ్యము¹ ప్రాణము ప్రాణమైన య
వ్వానయు బల్కలుం గురియవచ్చినఁ దిట్టుడు రెల్ల వారలుక
హీనమనస్కులై యొలులయిండ్లకుఁ బల్కలుబోవు నేనియుం
మానిసికట్ల² వచ్చు ననమానమునూనము మానభంగముక ౧౦౨

చ. సిరిగలనాడె³ మేనఁదనజీవము గల్గిననాడె కాలముం
దిరుగనినాడె తేజమెడఁ ద్రెవ్వనినాడె యనేకదుస్థి⁴లో
పొరయనినాడె మానవులు⁵ బుద్ధిదలంచి పరోపకారముల్
తిరముగఁ జేయుటాప్స⁶ నదితీరినఁ జేయ విధాతకక్యమే. ౧౦౩

క. అజ్ఞానమూఢునకు ను
ర్వజ్ఞానకుండక దుఃఖవారణ మత్య.
ల్పజ్ఞానకుఁ బాయదని⁷త
త్వజ్ఞులు చెప్పుదు రుదారవైరోచనుఁడా. ౧౦౪

-
1. కువశ్యము (X)
 2. యిండ్లకు నెప్పుడుబోవునట్టి సన్మానికైన వచ్చు (గ)
 3. వాఁడెయనుటకు (చ) ప్రతిలా చోటగలదు.
 4. చోటను దుఃఖసంఘముల్ (చ)
 5. పొరయనియట్టి చోటఁదగఁ బుద్ధిదేలించి (చ)
 6. జేసికొక యదితీరినఁ జేయను ధాతకక్యమే (చ)
 7. దుఃఖవాసరమతి యల్పజ్ఞులకుం గాదని (X)

క. తీర్థప్రదాన నిజభో

గార్థం బాష్పంచు¹ సర్వమర్థము ధరన
త్యర్థ ధనలోభివడసిన²
యర్థ మసర్థకము దశదిశాభరణాంకా.

౧౦౮

క. ఒనరఁ బురాకృతకర్మకు³

ననురూపము చిత్తవృత్తియగుటయు కర్మం
బను సూది పిరిది త్రాడై
చను మతి తనవశముగాదు సర్వజ్ఞసిద్ధి.⁵

౧౦౯

క. ఆపదఁదూలినఁ⁶ బగతుర

చేపడినను జాలలేమిఁ జెందినచోటన్
భూపతి గోపించినచో⁷

బ్రాహ్మణు నాతండు ఘనుఁడు బద్దెనరేంద్రదా.

౧౧౦

క. ఆపద్విసీతులగుదురు

కాపురుషులు పరమపురుష⁸ కారణిక్ గుణుల్

శ్రీ పాటింప విసీతులు

నాపద్దశకంఠై⁹ దశదిశాభరణాంకా.

౧౧౧

1. ముపార్జించు యర్థమది యర్థము (X)

2. వ్యర్థధనలోభి బడసిన (X)

3. బురాకృతఫలమునక (చ)

4. యగుటను (క) (చ)

5. సర్వజ్ఞసిద్ధి (X) (చ)

6. యగుచో వైరులచేపడునెడ యధికలేమిజెందిన పిదపన్ (X)

7. గోపించినతేరి.....టంబు వలయు బద్దెనరేంద్రదా (X)

8. పురుష కారగుణుల్ శ్రీ ప్రాపింప విసీతులగుదు. రాపద్దశకంఠై (చ)

9. యాపత్సమయమున (X)

క. నయమన్నఁ బాలుద్రావరు

భయమన్న నమేధ్యమైన భక్తింతురు నా

నయము భయంబులలోపల

భయమే నయమండ్రు బుధులు బద్దెన రేంద్రదా. ¹

౧౧౨

క. గృహమొప్పు గృహిణిచేతను

గృహమును గృహిణియును నొప్పుఁ గొడుకులచేతం

గృహమును గృహిణియుఁ గొడుకులు

బహుసంపదనొప్పుచుండ్రు బద్దెన రేంద్రదా. ²

౧౧౩

ఉ. సున్నములేనివీడెమును జూడఁగ రంజనలేని వేశ్యయుఁ

పెన్నెలలేని రాత్రియును వేదముశాస్త్రములేని విప్రుఁడుఁ

జన్నులులేని జవ్వనము చందమెఱుంగఁగలేని కావ్యముఁ ³

మన్ననలేని రాజ్యమును మానుగ ⁴ నొప్పుదు బద్దెభూపతి. ౧౧౪

చ. ధరణిపుడొడ్డు చే శుభముదైవముచేతఁ దపంబుశాంతిచే ⁵

సురతము ప్రేమిచేఁ బలుకు నూనృతుచేఁ గుల మాత్మవేదిచేఁ

బురు ⁶ లుపకారిచేఁ గవిత పూజ్యునిచే సతి సాధుశక్తిచే ⁷

బురుషుఁడు తాల్చి చే మహిమపుణ్యముచే వెలయు ⁸ యశోనిధి.

౧౧౫

1-2. ఇది (గ) (చ) (ప) ప్రతుల గన్నడపు. బద్దెన కృతముగాదని తోచెడిది.

3. కాంతములేని తపోవిశేషముఁ. (క)

4. చిన్నములేని రాజ్యరమ చెప్పగనొప్పుదు. (గ)

మన్ననలేని కొల్లు మఱిమానఁగనొప్పుదె (క)

5. నరుఁడు దైవముచే దైవంబు మర్త్యుచే (చ)

దైవముచేతను నేల్లు మర్త్యుచే (ప)

6. పరులుపకారిచేఁ గలిమి బంధులచే దొర ధర్మబుద్ధిచే (చ)

7. సతి నాధుభక్తిచే (ప)

చ. పలువురతోడి విగ్రహము బాంధవవర్గముతోడి గర్వమున్
గులసతితోడి రావుడును¹ గూరునితోడి సఖత్వమున్ మహా
బలయుతుతోడి పోరు² బరభావలతోడి రహస్యభావమున్
దలపఁగ హానికార్యములు తప్పవు నన్నన గంధవారిణా.³ ౧౧౬

చ. ధరణియతల్లి తక్గనిన తల్లియవేల్పు గుణంబమేనికా
భరణము బుద్ధిరూపు కులభామయ సంపద బొంక వేధ సో
దరుడిలఁబ్రావు చంపమి యధర్మువు క్రోధమపాతకంబు మ
త్సరమ వినాశహేతువు విచారమెసారము బద్దెభూపతీ.⁴ ౧౧౭

చ. అటమరలేక చెడ్డయెడ నక్కఱదీట్చిన యట్టిచుట్టమున్
దటిఁదమకించుభర్తకు⁵ పతాపమునేయక పొందు కోమలిన్
నెఱయఁగ లేఱుఁజూచి కడు నెయ్యము తోడుతఁబ్రోచుభూపతిన్⁶
మఱుతురె యెన్ని⁷ జన్మముల మానగుణోన్నత బద్దెభూపతీ౧౧౮

1. గులసతితోడి పోరు కడుభూరుని (చ)

2. రావు (చ)

3. కార్యము అదారగుణాంబు బద్దెభూపతీ. (క) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలాతెడు.

4. ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతులలేదు.

5. తటిఁ దగనీని చోటునపతాపము (చ)

6. నెఱయఁ గ్రమక్రమంబెఱిగి నెయ్యముఁజేసినయట్టి భూపతిన్

7. కోటి జన్మముల (చ)

ఉ. నేరుపుకంటె విద్య¹ మఱి నీతివిల సము²కంటె బుద్ధి యా
చారముకంటె బావనము సత్యముకంటె³ సుఖంబు నెల్ల చో
పై రంజకంటె మైమఱపుఁ జాగముకంటె యశంబు దుర్జనుం
జేరుటకంటె నెగ్గు మఱి చెప్పగలేదు⁴ ధరాతలంబునక. ౧౧౯

చ. ⁵కరిసనమోపిచేసినను గర్జునిఁగొల్చిన హీనమాడినక⁶
దిరిసన ధాత్రి⁷లోసి పర దేశమువోయిన విద్యగల్గినక⁸
సిరి తనపూర్వజన్మమునఁ జేసినయంతయకాక కల్లునే
పొరిలిన వ్రేలఁబడ్డఁ⁹ దలపోతలుపోసిన వెచ్చనూర్చినక. ౧౨౦

ఉ. శ్రీవిభుఁడైన బద్దెన్మపశేఖరుసేసిన నీతిశాస్త్ర¹⁰ము
త్రావలి శిష్టలోక హితమయ్యెడుఁ గావుత నాడునాటి¹¹కిం
దీవర్త గర్భుఁడుక¹² శశియుఁ దిగ్మమరీచియు భూతధాత్రియున్¹³
దేవగణంబులుంబుధులుదిక్పతులుం గలయంత్రకాలమున్¹⁴ ౧౨౧

1. ఈపద్యము (X) (చ) ప్రతులలేదు.

వింత (ప)

2. విచారము (ప)

3. సత్యముకంటె మహావ్రతంబు సం

సారముకంటె మాయ గుణిసంగతికంటె సుఖంబు దుర్లభం (ప)

4. మఱి జెప్పగనెద్ది (ప)

5. ఈపద్యము (X) (ప) ప్రతులలేదు.

6. కరిసన మొప్పఁజేసి కడకక నృపుగొల్చిన జూదమాడినక (చ)

7. దిరిసిన నిల్లు (చ)

8. మిట్టిపడ్డ (చ)

9. బద్దెవిభుచేసిన నిస్తులనీతిసార (చ) నిర్మల (ప)

10. శిష్టలోక హృదయప్రియమై యలరాదుఁగాత (చ)

11. హరియుఁ భేషమొల్లగొల్పఁగఁ జంద్రనూర్చులుక (చ)

12. ఇది (X) ప్రతిలోలేదు.

ఉ. ¹బద్దెనసీతి యెన్నరు ప్రభాతమునం బరియించిరేని వా
రెద్దెనకేగిరేని తమయింట సుఖంబున నున్నయట్ల యీ
పద్దశవాయు శత్రులును బంధుల గావున భద్రవాక్యముల్
పెద్దలు పెంపుచేసి కడుఁబెంపుననుండుదు రెల్ల కాలమున్, ౧౨౨

క. పెద్దలసీతుల లోపల
బద్దెనసీతియె సుసీతి పరమార్థము² (శ్రీ)
పెద్దయగుఁ జదువఁగలిగిన³
బుద్ధియుఁ బ్రాజ్ఞతయుఁగలిగి భువిలోవెలయున్⁴ ౧౨౩

గద్య. ఇది (శ్రీ) లక్ష్మీవల్లభ పాదపద్మారాధక⁵ కమలాస్త
కులపవిత్ర నన్నన గంధవారణ రాజరాజమనోజాంక⁶
బద్దెనాఖ్యప్రణీతంబైన రాజసీతిప్రకారం⁷ బన్నది
సర్వము సంపూర్ణము, ⁸

1. ఇది (గ) (చ) (ప) ప్రతులలేదు.
2. సీతియను సీతి పరమార్థము (క)
సీతియె సుసీతి పరమార్థము (గ) (ప)
3. జదువ దొరికిన (గ)
4. శుభము పుణ్యము గలుగున్.
5. పద్మారాధన (చ)
6. రాజమనోజ రాజాంక (చ)
7. సీతి సారంబందు లోకసీతిప్రకారం బన్నది శత్రుర్ధాశకారము (చ)
8. (గ) ప్రతిలో గద్యలేదు.

(ప) ప్రతిలోని యధికపద్యములు

క. అతిమహి మోన్నతియును సం

పతియును జేయునది యర్థభారనియోగ

స్థితి తంత్రములకు మృత్తిక¹

బతిజేయుట బుద్ధి²గాదు బద్దెన రేంద్రా.

చ. పెరికినవాని నాటుచును బెంపుగఁబూచినవానిఁ గోయుచున్

గుఱిగలవాని నొంపుచును గూడినవన్నియుఁ బాయఁజేయుచున్

గఱకుల నెల్ల నేఱుచును గంటకవర్ణమువేళ్ళ నెత్తుచున్

మఱవనిరాజు వర్ధిలును మాలకరింబలె బద్దెభూపతీ. ³

క. శ్రీ తన్వీచిత్తజరా

పాతి⁴శయోన్నతుఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ బుధసం

ప్రీతి మనస్కుఁడ సేవక

నీతులు రచియింతు⁵ సభమనీషులు పొగడన్. ⁶

క. విను పేదఁ గూర్చి కన్నులఁ

గని నిర్ధనుఁడైననాడు కడవకక్రేవన్

మనుచుండి యీసి పతికిని

పనిసేయఁగ భటుఁడుబేల బద్దెన రేంద్రా. ⁷

1. సత్యర్థమార్గభార నిమగ్నస్థితియును దంత్రము మంత్రకి (చ)

(గ) ప్రతిలో (ప) ప్రతిలోని పాఠమేకలదు. స్థితియును దంత్రము మంత్రని (స)

2. బతియిచ్చుట నీతిగాదు (చ)

3. ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు.

4. శ్రీతన్వీ భూషితవిద్యాతి. (చ) శ్రీతన్వీవిభూసుత. (చ)

5. వివరింతు (చ)

6. మెచ్చున్. ఇది (చ) ప్రతిలో సేవకనీతి ప్రకరణమందు మొదటిపద్యము.

7. ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు.

క. భానుకులభూషణుండను¹

భూనుతవిక్రముండ బద్దెభూవతిఁ గవి స
స్మానితుండ లోకనీతు ల
నూనోక్తి నొనర్తు నధికనూత్నప్రౌఢిఁ. ²

క. పరివారము వలపేటికి

నరనాథుఁడునాథుఁ గూర్చునా వలదునుమీ
నరనాథు కూర్మికంఠెను
బరివారము కూర్మిమేలు బద్దెనరేంద్రా.

క. చేతనగువాఁడు వైరుల

కేతెఱుగున వంగనేని హీనుండగునా
యేతము సిడిదా వంగదె
పాతాళము నీరు తేను బద్దెనరేంద్రా.

1. దీపకుండను (చ)

2. లోకనీతులు, శేషార్థిలోనర్తు నధికనిత్రుణత్వమునకా (చ)

ఇది (చ) ప్రతిలో లోకనీతి ప్రకరణమున మొదటిపద్యము.

క. సతియును బతియును జెలిమియు

వితతముగా నడవ దేని విడువంగవలయున్

సతి రంభయైనఁ గానియుఁ

బతి యింద్రుండైనఁ జెలిమి ప్రాణంబైనన్.

ఉ. ఏలినవాని నారభము నింతిని జీవధనంబు విద్యయున్

దేలఁగబుచ్చి మైమఱచి త్రిమృతి నిత్యముఁ జూడకుండినన్

బోలఁగ దీవెయల్ల తనుఁబొందిన మానును బొందునల్ల య
ప్పాలనుండైన నొండ్లకును బాల్పకు నన్ననగంధవారనా.

క. సుతుకడకును దన కూర్చిన

సతికడకును వేల్పుకడకు నద్దురుకడకున్

బతికడకు రిత్తచేతుల

మతిమంతుల కేఁగఁజనదు మహి బద్దెన్నపా.

చ. ఒరుసతితోడి కూటమియు నుత్తముతోడి విరోధమున్ మహా

నరపతితోడి హాస్యమును నాగముపై శయనించు నిద్రయున్

గురుల నవజ్ఞగాఁ బలుకు క్రూరుని నెచ్చెలి సేయువారికి

స్మరణము శీఘ్రమేకలుగు మానగుణోన్నత భద్రభూపతి.

క. నెలనెల కొక్కొకపరి కొ

త్తలుఁ బ్రాతలు నగుట నవ్విధంబున ధరణి

శుల కిల నూత్నప్రియముగఁ

గొలుచుట భటులకును నీతి కొమరురభీమా.

1. క్రూరుల నావులఁ జేసికొంటయున్ (చ)

2. మరణముచెచ్చు శీఘ్రగతి (చ)

క. చాఁజాలినఁ దగజీతం

బీఁజాలని రాజు గొలుతు రేల రణములోఁ
బోఁజాలక నిల్చిన యటు
పోఁజాలక తిరిగెనేనిఁ బ్రోతురె నృపతుల్.

క. నరపతి చెడఁడే తప్పని

పరివారముఁ గాఁపువారుఁ బాతక విద్య
ద్వరకవి గాయక నర్తక
పరివారము తేనినాడు బద్దెనరేంద్రుఁడా.

క. తగఁబ్రోచువాడె దైవము

తెగఁబలికినవాడె వెట్టితిమిరుండెఁ తే
సెగఁబెంచువాడె చుట్టము
జగముల నరులకు వివేకచతురాననుఁడా.

ఉ. పట్టము లంచముంకువయు వై ద్యము వేశ్యయుఁ బూటకూలియున్
జెట్టియు మెట్టయున్నగతి చేగముఁ భోగము పన్నిదఁబుఁ బై
పుట్టములుం గవీంద్రుఁడును పుంగవుషినాడిన నాడికోలుచే
పట్టన నబ్బుఁగాని బడిబాలిన నబ్బుదు బద్దెభూపతి.

క. క్షితి నవృధనము జాఁచఁగ

నతిశయఘటగఁ దనువుదాఁచ నన్విధినవృత్
సుతు ముద్దాడఁగ నవృత్
బతిఁ జూచిన జారకాంత బద్దెనరేంద్రుఁడా.

1. బోస్యము నొజ్జ కూలియున్ (చ)

2. జెట్టియు బొట్టకూలియును జాగము భోగము పన్నిదంబుచే
పట్టటయున్ గవీంద్రును పన్నును సుంకము నాడికోలు నే
పట్టనఁ గోలుపోయి తెరిబాషినఁ జేదడు భద్రభూపతి (చ)
సాగము (చ)

3. చేపట్టలముల్ గవీంద్రులును (చ)

చ. కొలువఁగఁ గొల్వఁగాఁ బతికిఁ గోవమువచ్చినఁ గాణయాచికై
 నిలువఁగ నిల్వఁగా ఋణము నిక్కుచువచ్చిన నక్కతైనచో,¹
 బిలువఁగ బిల్వఁగా నఖండ వీఁగుచు²బోయిన మానఁగాఁదగున్
 గొలువును గాణయాచియును గూర్చి సఖిత్వము గొబ్బుగొబ్బునన్.

క. పదివేల సురలు గొల్వఁగ
 బ్రదికెడు నింద్రునకు నేలఁబాతెడు క్రిమికిన్
 మదిలోని మరణభయమును
 బ్రదుకాసయు నొక్కదీటె బద్దెన రేంద్రదా.

చ. వెరవరి గానివానిఁ గడువేసరుచుండెడివాని మాటలన్
 సరసుఁడుగానివాని మతిచాలనివానిని లంచమిచ్చినన్
 బొరసెడువానిఁ బోయినెడ పొందికెఱుంగని¹వాని భీరుఁడై
 పరఁగనియట్టివానిఁ బనిఁబంపినఁగీడు వివేకభూషణా.

ఉ. అక్కజమైన భాగ్యసిద్ధియైన నరుం డొకరుండు పుట్టితే
 నొక్కనివంక వేవురు ప్రయోజనలొదురు వాఁడుచిక్కితే
 జిక్కుదు రుద్విలో గణనఁజేయఁగఁ బెట్టినలెక్కఁ బెంపగాఁ
 జిక్కిన నున్న లాకృతిని జేవదొలంగి వివేకభూషణా.

1. కూర్మి గల్లచో (చ)

2. ప్రియుఁడు.....విడువగా వలెన్ (చ)

3. బొరిసినవానిఁ, బోవునెడఁ ద్రోవ్వులు పుచ్చినవాని, భీరునిన్
 బరుసనివాని రాజు పనిపంపుటకీడు ... (చ)

ఉ. స్వీరము నీరికై తన విశేషగుణంబు నొసంగె నీయనా
 నీరును బాలకై దహననిష్ఠురకీలనింకె నిజ నా
 నీరువియోగమైన పగనే దెగటార్చెననంచుఁ బొంగె నా
 నీరు మరల్చిన న్మరలె నెమ్మము లిట్టివి రాజభూషణ.

శ. అసఘా విను ముద్యోగికి
 ధనమొండెను కీర్తియొండెఁ దగుచావొండె
 వినుము నిరుద్యోగికి మఱి
 ధనకీర్తులు లేవు చావు తథ్యంబరయన్.

క. గోరంట బావినీళ్ళకు
 నీరంటిన తెలకుఁ జేగమీయని దొరకు
 మూరంట బడ్డబండ్లకు
 బూరంట నె తొలగిపొమ్ము బద్దెనరేంద్రా.

క. పతి యెఱుంగక చెప్పిన మన
 పతి విషమంబుగను దోచు నది యెట్లన్నక
 సుతుఁ జంపఁ జూచుఁ గామిని
 పతిగలయం జేరువేళ బద్దెనరేంద్రా.

క. తనమనవి తానె చెప్పిన
 మనుజుని కందేమి ఫలము మహిలో వనజా
 నన తనకుచములు తానే
 పనిగొనె నందేమిసుఖము బద్దెనరేంద్రా.

ఉ. వేదముకంటె విద్య మురవిద్విషుకంటెను వేఱదై వముక
 జాదులకంటె బువ్వులును జాహ్నువికంటెను గుణ్యతీర్థముల్
 జూదముకంటె వాదమును సుంకరికంటెను బాపకర్మముక
 లేదనుకంటె గడ్డమును¹లేదు మహిం బరపక్షై రవా.

1. పువ్వువద్ది (చ)

2. సోదరుకంటె జుట్టమును జూదరికంటెను బాపకర్మముక (చ)

3. బాపమును (చ)

ఉ న్నాయుగు వాయుడు¹ నృపతి నాఁడు. ఆమ స్తముపాడు సజ్జనుల్
పాయుడు నూరుపాడు, కులభామిని వాయుడు నిల్లుపాడు, లేఁ
న్నాయుగు రూపసంపదయుఁ బాయుడు దేహముపాడు, ధర్మముల్
వాయుడు మూడులోకములు పాడుగు నన్నన గంధవారణా.

(గ) పరిష్కృత్యతిలోని యధికపద్యము

క. జన్మన ముకుర మైనను
పువ్వుల నేమగును నెలమిపు... నైనక
నవ్వులకు నైన న దాకము
క్రొవ్విరులకు నైన నొప్పు కొనుదురిభీమా. (102)

(చ) చిత్రాడవారి ప్రతిలోని యధికపద్యములు

క. శ్రీరామారమణీయు ను
మారామారమను వాగ్రమాహృదయేశున్
గోరి మురారిఁ బురారి ని
ఘారి హృషీకేశు నీశు నజగొల్తు మదికా. ౨-౧

క. ఆలిన భృత్యునిఁదగ దయ
నేలినపతి పెద్దయగును నేర్పటియింటన్
మాలుదు రతడొల్లనినాఁ
డాలూర్వశియైన భృత్యుఁ డద్దనుఁడైనకా. ౩-౮

క. ఒరుగ్లరిగెడు కాంతకు
వరపున కనుర క్షయైన వనితకు విషయా
తురలై క్రమమృదు³ సతులకుఁ
బరిభవములు వచ్చునండు బద్దినరేంద్రా. ౧౪

1. దప్ప నా నృపతి (చ)

2. శేషరికంఠెకా.

3. క్రమృదు

క. నీరికిరుచి శైత్యం బా
హారమునకు వేడి రుచియు సంగజకేళి
దారుచి యనుకూలస్త్రీ
సారంబగు చెలిమి రుచి రసజ్ఞులకెల్లన్.

ర-౧౭

ఉ. తక్కువ పేదవాని తగుదానము దానము, పెద్దదారిలో
నెక్కటిబూని యగ్గలిక నేగు చలంబుచలంబు, పోరిలో
బెక్కువిధంబులం బాడుచు బీరముబీరము, రాత్రియేకతం
బొక్కనియాలుపై బడిననొల్లని శౌచము శౌచము 'ర్వరన్' ర-౧౮

క. రిపుపాత్తు పాముపాత్తును
గపటుండగు విప్రుపాత్తు గడుసరిపాత్తున్
విపరీతభార్యపాత్తును
నెపమునఁ దావిడువకున్న నేరమువచ్చున్.

ర-౨౨

ఉ. ఏనుఁగు దోమఁజేయు గుణహీను గుణోన్నతుజేయు సింహమున్
బూని యజంబునేయు మగపొల్ల బరాక్రమశాలిఁజేయు స
న్మానుని హీనుఁజేయు గడుమందునిఁ జాలవివేకిఁజేయుఁదా
గాన ధరిత్రి దైవమును గాదనరాదు వివేకభూణణా, ర-౨౪

క. ఖ్యాతిగ బద్దెనచెప్పిన
నీతియకడునొప్ప నకలనీతులలోనన్
భాతి యొనర్చుచు భువిలోఁ
బూతసుబుద్ధియు యశంబుఁ బూర్ణమునిచ్చున్.

ర-౩౨

1. పెద్దదారిలో

2. పర్వత

3. గల్లున్

సకలనీతిసమ్మతమున నుదాహృతములైన యధికపద్యములు

- గీ. తడవుబెంప నేర్చి తమకాలముల వృక్ష
ములును బగువులు ఫలములును బాలు
నొసఁగునట్లు రాజు పొసఁగఁగఁ బ్రజఁబ్రోవ
ప్రజయుఁ బిదవఁ బడికి ఫలములిచ్చు. ౧౦౬
- క. జనపతికిఁ బ్రజాపాలన
మున నద్గతిగలుగు నర్థమునునగుఁ దల్పి
డనమున ధర్మక్షయమును
ధనహానియు నపజయంబుఁ దగసిధించుకొ. ౧౧౦
- క. వ్యవసాయము కొలఁదియు దే
శవిధముఁ గాలంబుఁ బూర్వసంచితమగు సా
మ్మ విచారింపక యుబ్బునఁ
దివిరి వ్యయముసేయు నరుఁడు దీనతఁబొందుకొ. ౧౩౦
- గీ. తనకు నాయమైన ధనములో నాలవ
భాగ మొండె మూఁడుపాళ్ళ పాల
నొండె నర్థమైన నుచితంబుగాన మి
క్కిలి వ్యయంబుసేయ వలవదధిప. ౧౩౧
- క. ధనధాన్య వాహనములెడఁ
జనవీఁదగుఁ గానియైట్టి చనవరికై నకొ
వనితలయెడ భూప్రజయెడఁ
జనవిచ్చుట బుద్ధిగాదు జనపాలునకొ. ౧౨౩
- క. నృపరాజ్యాంగము లందొక
విపరీతాంగంబ రాజ్యవిభవముఁ జెఱుచుకొ
నృపమంత్రులకును భేదము
చఱలసితినొదవ సకలజగముం బొలియుకొ. ౧౨౪

క. కొంఠియము విన్నపములు

దండువ యథార్థనంబు తరుణులెభృత్యుల్
నుండుచు నునికియెలావుగ
నుండెడి భూవిభుడు ప్రజకు నుత్పాతమిలకొ.

౧౩౦

క. నుడివిన జీతంబెప్పుడు

గణవక తాఁబెట్టు నృగుడుగా నొకచక్కె
గడువర్జించిన నైనను
విడువరు నచ్చుత్యులెపుడు వినువరు కొలుచకొ,

౧౩౧

క. భూపతి విరక్తుడైనను

నాపత్కలమున విడుచు టవిసీతి యగుకొ
అపదపైకొను నయ్యెడ
‘నోపివిడువకుండు నాతఁడు త్తముఁ డరయకొ.

౧౩౨

క. దవ్వలనెయుండి శాత్రువు

లెవ్వనితేజమున కులుకరెక్కలమువాఁ
డివ్వసుధ తల్లి యొప్పెడి
జవ్వన మది నెఱుచుకొఱకు జనియించుటగుకొ.

౧౩౩

గీ. శత్రుశోణితమున శాత్రవకామిని

చారునయన బొప్పనలిలములయ
నవనిఁ దడపఁడేని యారాజు లావును
జీవనంబు వేఱచెప్ప నేల,

౧౩౪

పద్య సూచిక

క	గ	చ	సకల
	రాజనీతియు నసద్రాజలక్షణమును			1		
	పరువడి నాంధ్రభాషగల బద్దెనీతి			2		
1.	శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి					
2.	రాజవర మకుట మణిగణ			3	2-2	
3.	న్యాయము ప్రజపెక్కువకు			39	2-4	
4.	ప్రజదల్లి పెంచు తెజఁగున			7	2-7	104
5.	ధాత్రీ కుటుంబకత్వ జగత్రాణ			4	3-3	
6.	పత్ని ధర్మితియ				2-6	
7.	స్ఫురిత రుచిరత్నచామికర			5	2-21	
8.	మేదిని కనురాగము			6	2- 5	
9.	దుష్టజన నిగ్రహంబురు			88	4-23	
10.	భూపగుణమలిగి చెఱువఁగ			8	2-26	
11.	తలవర్గము సామంతుల బలమున			31	2-20	176
12.	స్వాయత్తుఁ డుత్తముఁడు			25	2-22	
13.	అనుజులు తనుజులు గురుజను			16	2-11	78
14.	అలుక ప్రతాపమిఁగి			9		
15.	పరదోష కథవినోదము			10	2-48	281
16.	దోషములేకయ యలిగెడు			11	2-32	
17.	ఆపు నవివేకి నొల్ల రనాపుని			12	2-41	695
18.	పడను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర			27	2-25	958
19.	వెడమతియై యుదారగుణవీర			54	3-14	
20.	మానుగ బోరచి యుపశమహీనుం			17	2-16	
21.	రోసి తనవలన డెండము			18	2-45	

22. సిరమతి నేకసితి జను	19	4- 4	
23. ఆప్తులెఱింగిన నాప్తుల	20	2-42	691
24. తనకెన్నడుండియును దక్కని		2-30	420
25. సకలవ్యసంకిఁ జాట్టము	23	2-13	
26. క్షితిజనులకుఁ బరిజనులకు	13	2-14	172
27. జనపతి తన ప్రజభారము	14	2-10	114
28. తాను దయబెద్దమనిచిన	21	2-28	
29. మనుపుకొఁజయైన జీతము	22	2-31	421
30. ఇది దేశం బిది కాలం బిది	24	2-24	128
31. పరశక్తియు నిజశక్తియు	26	2-19	
32. పతి యిమ్మొకాని భృత్యప్రతితి	28	3- 6	
33. ఆద్యావస్థ నె పరులకొ	91	2-43	955
34. వక్రులఁ బతి యన్యోపాయక్రియలం	29	2-17	
35. సాధింపఁగడిది శత్రుల	30	2-13	113
36. వారని యల్కఁ జేసి బలవంతుఁడు	32	2-39	
37. చాలనికృష్ణుతోఁ దొడరి	92		
38. అలుగుచుఁ జెరువఁగ నయ్యెడు	33	2-38	
39. చనవున ధనమున మదమున	90	3-15	
40. క్రూరుఁ బ్రజవిడుచు	34	2-18	105
41. నయమునఁగాని భూమిప్రజ నమ్మెను	35	2- 3	
42. నమ్మి ప్రజమూఁగు	36	2- 8	
43. తన్ను జగమెల్ల నమ్మెఁగ	37		
44. రాజుల సతిశ్రమింపఁగ	38	2-37.	
45. గనులు కృషిప్రపంచ మరికప్పము	40	2- 9	99
46. పరికింప నీతిమార్గము నరపశులకు	41	2-23	223

37. నవసినవారి ప్రస్తవమునకు మృతి	42	2-29	413
43. సతికంటె నబల వసుమతి	43	2-46	
49. మండలనాథు నాజ్ఞకు	45	2-34	90
50. మండలము చెడిన బలిచేడు	46		108
51. నాయక విరహితమును బహునాయక	44	2-47	
52. నరపతుల లక్ష్మి విద్యాపరిణయ		3-16	
53. అచ్చుగ నాప్రదయ్య	47	3- 4	
54. పతిగలిగి తానె పాలియును		3- 5	
55. నృపవారసీక్షణమును	48	4-19	
56. నరపతి ప్రస్తవమున	93	3- 7	
57. విడుచక కొల్వఁగాదగు వివేకి	53		
58. జీతము బూదికొండు పతిచిత్తము	49	...	501
59. చెంది యుపాయ మెవ్వరికి జేయఁగ	50		
60. ఉచువాని కొల్వకుండియు	51		
61. భేదమున శత్రుజనసంవాద	94		
62. కోపప్రసాదగుణములలో	52	2-27	447
63. జీవితమీడు ముగ్ధుడనఁజేసిన	55	3-12	448
64. గడుసరి లాభుల తియ్యని	56		
65. నరనాథు కరుణ భ్రష్టులు	57		
66. పెనులేసినాడు నవసిన	58		
67. పనివినినఁ గొలువవలయును		3- 2	
68. దొరనడయవలయు నొండెరు	59	3-10	446
69. అతిహితవృత్తి నైహికసుఖార్థము	95		
70. కెలసమునేసియు నవసియు		3-11	496
71. నేరము చేసియు నలుగక	89	2-36	409

72. అనవసితుఁ డవిచారుండను	60	
73. ఆశ్రయణీయుండగు	96	
74. దానగుణంబ యెన్నగ	61	3-20
75. శ్రీయగులేలఁ జొప్పడును		
76. ఎత్తిన కాలగాని సిరికెన్నడు	62	
77. బలిమికిఁబాడి తపంబున	74	4- 5
78. కులమాచారముఁ దెలుపును		4- 9
79. హీనునకుం బలిమి పరాధీనునకు	75	4- 6
80. చేతులు వత్సరూపముగఁ జేకొని	87	3-23
81. దొర లేని వాని విద్యయు	73	4-13
82. జూదము సహగృహవాసము	78	4-10
83. తలకెడనై యందఱు	80	3-18
84. చేరఁబడి చెలులు చుట్టలు	63	3-17
85. ఎందును గార్యవిచారము	76	2-40
86. ఎంతమతిమంతులకు ధృతి	106	
87. కరముచితజ్జలు జాగులు		
88. స్నేహాలతలు సద్గుణసందోహ	77	
89. అలుకయపగ సౌజన్యమె	70	4- 7
90. క్రూరాహులెగసి కరచిన	104	
91. ఆయంబు వ్రయమునొడిచిన	72	2-44 129
92. దళమునకుఁ దగని భోగము		
93. పరిభవము దొడరు నెడలను		4 -12
94. చెడినట్లయిండి మనుచురు		4-25
95. ఎట్టిదవునుపు పురాకృత	65	4-27
96. పిసిడియె కప్పు నాజముఖభీతుఁడ	99	4- 3

97. వలకుగల వారసాధ్యుల	70	
98. సందియములేమి వాలకునందము	108	4-15
99. కులము కుపుత్రుచే జెలిమి	71	4- 8
100 కడంగి యగోచరవస్తువు		4-23
101. అమరంగ విద్యగల్గిన మహాత్మున	85	
102 అగుటయుఁ గామియు	66	
103 కాని యదికాద యయ్యెడు	98	
104 మాసినవాఁడె మాల	69	
105. వాన సమస్తజీవుల కవశ్యము	101	
106. సిరిగలనాడె మేన	85	3-19
107. అజ్ఞాన మూఢునకు	68	
108. తీర్థప్రదాన నిజభోగార్థం బాజ్ఞించు	64	
109. ఒనరఁ బురాకృతకర్మకు	97	4-26
110. ఆపదఁదూలినఁ బగతురచేపడినను	105	
111. ఆపద్విసీతులగుదురు	67	4- 2
112. నయమన్నఁ బాలుద్రావరు		
113. గృహ మొప్పు గృహిణిచేతను		
114. సున్నములేని వీడెమును	110	4-16
115. ధరణిపుఁ డాజ్ఞచే		3-22
116. పలుపురతోడి విగ్రహము		4-21
117. ధరణియల్లి తఱగనిన తల్లియ		
118. అఱమరి లేక చెడ్డయెడ	107	3- 9
119. నేరుపుకంటె విద్య మఱిసీతి		
120. కరిసనమోపిచేసినను గర్హుని		4-28
121. శ్రీవిభుడైన బద్దెనృపశేఖరు		4-31

122. బద్దెనసీతి యెవ్వరు ప్రభాతమునం			
123. పెద్దల సీతులలోపల	103		
ప అధికపద్యములు	గ	చ	
1. అతిమహిమోన్నతియును	15	2-15	405
2. పెరికినవాని నాటుచును			
3. స్త్రీతనీ చిత్తజయాపాతిశయో		3-1	
4. వినువేదః గూర్మికన్నుల	53		
5. భానుకులభూషణుండను		4-1	
6. పరివారము వలపెటికి			
7. చేతనగువాడు వైరుల	86		
8. సతియును బతియును జెలిమియు		3-13	
9. ఏలినవాని వారభము			
10. సుతుకడకును దన కూర్చిన			
11. ఒరుసతితోడి కూటమియు		4-20	
12. నెల నెల కొక్కొకపరి			
13. చాఁజాలినఁ దగజీతంబీజాలని			
14. నరపతి చెడఁజే తప్పని			
15. తగఁజూచువాడై వైవము		3-21	
16. వట్టము లంచ ముంకువయు		4-11	
17. క్షీతి నవృధనము దాచఁగ	82		
18. కొలువఁగఁ గొల్వఁగాఁ బతికి	109		
19. పదివేల సురలు గొల్వఁగ			
20. వెరివరి గానివానిఁ గడువేసరు		2-35	
21. అక్కజమైన భాగ్యనిధియైన			
22. క్షీరమునీరికై తన విశేషగుణంబు			

23.	అనఘా విను ముద్యోగికి	
24.	గోరంట బావినీశ్వరు	
25.	పతి యెఱుంగక చెప్పిన	81
26.	తనమనవి తానె చెప్పిన	
27.	వేదముకంటె విద్య ముగవిద్విషు	4-50
28.	న్యాయము వాయుడుక నృపతి	84 2-36

(చ) ప్రతిబోధ యధిక పద్యములు

1.	శ్రీరామారమణీయు	౨- ౧
2.	ఆలించి భృత్యునిఁ దగదయ	3- ౮
3.	ఒరునిల్ల రిగెడు కాంతకు	౪-౧౪
4.	నీరికిరుచి శైత్యంబా	౪-౧౭
5.	తక్కువ పేదవాని తగుదానము	౪-౧౮
6.	రిపుపొత్తు పాముపొత్తును	౪-౨౨
7.	కడఁగి యుగోచరవస్తువు	౪-౨౩
8.	ఏనుఁగు దోమఁజేయు	౪-౨౪
9.	ఖ్యాతిగ బద్దెన చెప్పిన	౪-౩౨

(గ) ప్రతి

1.	జవ్వనమంతురమైనను	102
----	-----------------	-----

సకలనీతి సమ్మతములొనవి.

1.	తడవుబెంపనేర్చి తమకాలముల	౧౦౮
2.	జనపతికిఁ బ్రజాపాలనమున	౧౧౦
3.	వ్యవసాయము కొలఁదియు	౧౩౦

4. తనకు నాయమైన ధనము లో	౧౩౧
5. ధనధాన్యవాహనము లెడ	౧౩౩
6. స్తవరాజ్యాంగములందొక	౧౩౪
7. కొండియములు విన్నపములు	౨౩౦
8. నుడివిన జీతంబెప్పుడు	౪౧౪
9. భూవతి విరక్తుఁడైనను	౪౧౫
10. దవ్వులనెముండి శాత్రువు	౭౭౨
11. శత్రుశోణితమున శాత్రువ	౭౭౩

శ్రీ

ప్రగడపు వారి కందములు

(శ్రీ) రమణీ కుచలిప్రసూ

సారభఘనసారగంధసారవనీరా

సారఘనసారసారస

సారరజోవత్స వత్ససారవిదాకీ

క. ఇమ్మహి నిరసించుట కగుఁ

గిమ్మ ? నవఘళించె నేవగించెను బలుమే

లమ్మాడెఁ దెగడె నెకస

కైమ్మాడెఁ దుఱంగలించెఁ గేడించెననక.

క. పేరొన్వను మరుభూమికి

మోరచారతనాలమెట్ట మొఱకుబుపయ నా

వారిజము ¹ గాడినము నిం

డారును గంకెలిపేరు లంబురుహుతా,

3

క. వెలుగనంగ గంపకోటన

నిలఁ బ్రాచీనగుపేరు లెన్నగఁ ² గ్రాప్యా

చలిపందిర నీర్విట్టుడు

వలిచప్పర మనంగ నవ్యవనజదళాతా.

4

క. కవపరుగన గవ్యూతియు

గవిదిడ్డి యనంగఁ బక్షకంబున కాఖ్యల్

బవిరి వేడెంబు చుట్టన

నివి వలయాభిఖ్యలయ్యె నిధరాడ్వరదా.

5

- క. నెత్తంబు దరి యవంగాఁ
గొత్త¹మన బురుజునంగ గురుజాలనంగా
నిత్తటి నట్టాలకమగుఁ
జిత్తజశతకోటిరూప జితరిపుచాపా. 6
- క. విడిదియనా నుపకారిక
కడపయు గుమ్మంబు గడవ గమిసవఁగా నీ
నుడి దేహాళీ సమాఖ్యలు
గడియనఁ జే రర్చింబు కమలదళాక్షా 7
- క. కొణిగన్న మదనత్తై²నా
నొనగుం గోపానసికిని నుర్వీప్రలిఁ జూ
రనంగ వలీకంబున కగుఁ
కనదున్నీలాంబువాక్ష కాస్తుభవతా. 8
- క. చీకటిమాననఁ గానుక
ప్రమాఁకనఁ దాపింఛమునకు మహిలో నెలయుక్
దాకొ³ప్ప గోస్తనియనం
బోఁకలగు గుహాకనఁగ భూసురవినుతా. 9
- క. అందుగన సల్లకీతరు
వందును గుండములు మల్లియలు మొల్లలనక్
బిందంబు చాలు నాఁగను
బృందంబున కాఖ్యలయ్యెఁ బృథ్వీరమణా. 10

క. గురుపోతు నాఁగ గవయము
 రురుదుప్పి యనంగ గొటియి రోహిషమనఁగా
 మఱి యేదు ముంటిశలము
 చిఱుతవులి మృగాదనంబు శ్రీ నరసింహా. 11

క. దిట్టకటిపక్కి కాటుక
 పిట్టమ్మపులుంగు మందపిచ్చుక యనఁగా
 స్ట్రోవ్వు ఖంజరీటము
 పిట్ట పులుఁ గనంగఁ బక్షి పేరు రమేశా. 12

క. భూరి కలవింక మగు బం
 గారపుఁ బిచ్చుకయు గిజ్జిగాఁడు ననఁగా
 సారసము బెగురనఁ గా
 నీరేజదళాయతాక్ష నిగమాధ్యతా. 13

క. రాఁ బులుఁగు మల్లజేగుఱు
 నా బోరువ నాఁగఁ గంక నామంబులగుకా
 గూబనఁగా ఘూకంబగు
 జాబిలిరాబొమడికంబుచాల్లలసామీ. 14

క. కొంగన బకంబగున్ సా
 రంగంబన వానకోయిలకుఁ బేరిలలో
 నం గాలకంతకము గు
 డ్లగియుఁ గూకురనఁ బద్మదళకనదతా. 15

సీ. పిన్నగద్దయు బిండిపిట్టయు దోచిగాఁ
 డనఁగ వాతాపిహంగమునకు
 గ్రుడ్డికొక్కెర పేరు కోయప్పికము గంప
 పులుగునా కుంకుభ¹ మలరుచుండు
 వర్తికయగు మీలవల్లంకి² వెలిచెనాఁ
 గారండవంబనఁ గన్నెలేడి
 కూకటి మూఁగనా గొఱలుఁ గళింగంబు
 నాడెలన శరారి నీడజంబు

పట్టు జీనువు లకుముకి టిట్టిభంబు
 కొనరు బిసకంతియు వెల్లకొక్కెరనఁగ
 మద్దు నీర్కాకి నీర్కోడి మఱివవంబు
 రాజహంసాక్ష సంస్తవ రాజహంస.

16

సీ. వెలయుఁ గాపట్టంబు బేలుఁడనంబు నా
 సంచు సంపద సాతు సంతగుంపు
 మాంసహీనపు డొక్కమరుఁ గరంకమునాఁగ
 గలిమంబు మాంసంబు గరువులనఁగ
 గర్భచిహ్నంబులు గండరువన శిల్ప
 కర్మంబు మణుగు బాగంబునడుగు
 లన సంగసంఘులు చను నుదిలవిచార
 మల్లులు భుజములు చెల్లు కొడిమె

లనఁగ నపరాధములు దాబయనఁగ నీచుఁ
డోలవన గోపనము గర్తమొదచునఁగ
నలుగులన భృంగములగు వీవలి మరుత్తు
డంబుకరి వేల్పు ఎక్కిసిడంబు చాల్పు.

17

క. తీనె మెడనూలు కంటెన

గ్రే వేయకమా లలంతికయుఁ బతికంబు
న్నేవలమనఁ గాఁ గొలుసనఁ
గా వరప్రాలంబిపేరు కమలదళాత్మా.

18

క. నెరిసూడిగంబు ముంగా

మురి పోచీ పారిహార్యమునకుం బేరుం
గరమన బటువన నూర్చిక
ధరణిం బాసికము పాఠితభ్యంబుహరీ.

19

క. ధారుణిఁ గర్ణిక కమ్మనఁ

బేరు తులూకోటికొప్పఁ బెండెంబనఁగే
యూరమన దండకడియము
నారదసన్నతచరిత్ర నారదగాత్రా.

20

క. పేరొప్పు నందెయన మం

జీరంబనఁ గింకిణీలు చిఱుగంటలనఁ
బారదము గజ్జెయన నిం
పారంగా త్కుద్రఘంటి కాఖ్య రమేశా.

21

క. బరణి కరాటముఁ గ్రోవియుఁ
గరవటము కరండమునకుఁ గంకతి యనఁగా
నెరిదువ్వెన కొగి వీచన
వరవ్యవసంబునకుఁ బేరు వారిదుహాతా. 22

క. ఒజ్జలి కొఱనాకర్మకం
బొజ్జలు కరచలనఁ బేరునాగి సూరులకుకా
మాజ్జయనఁ జరణమొప్పను
సజ్జకమన సుందరంబు సారస నేతా. 23

క. లాయంబు మందురాభిధ
గాయంబును గంటి గురియ గాతబెనకుపెకా
బాయనఁ బుండన వ్రణమగుఁ
కాయజదశకోటిభానికాయదకాయా. 24

క. వరచరపాత్రికగుఁ గొ
ప్పెరబొక్కెనఁ దణగమన్న బిస్తీయనఁగా
జరిబాబ¹నఁ గుతిస్తీయన
ధరకాశేయమున కాఖ్య ధవళాబ్జాతా. 25

క. గుటి నూటి యనఁగ లక్ష్యము
 గటియన¹ వాజంబు గొఱక కాండంబనఁగా
 సరిగనఁగా బలకయు ము
 ద్దరమొప్పును గుడెయనంగఁ గంజదిశాక్షా. 26

క. వసికొయ్యయు సెలకట్టెయు
 నెనఁగును శల్యంబునకు నీటె నురియనా
 వనగాంచుఁ గుంతమునకును
 నసిపత్రియుఁ జూరక త్తి కంబుజ నేత్రా. 27

క. పెను నినుపకట్ల గుడెయగుఁ
 బచిదగు వరిఘంబు భిండిపాలము సెలగో
 లనఁగాఁ బొల్చును నేహ
 యనఁ దోమరమునకుఁ జెల్లు నంబుజ నేత్రా. 28

క. నెరి తులువ వాలనంగాఁ
 గరవాలము పట్టినంబు గజమనఁ బరఁగుం
 బరుజుపిడి పుంఖమొప్పును
 శ్శురియము పిడియము కటారి నూరిను తాండ్లీ. 29

క. తెఱగు వజా నూరజమును
గరణియు జాన్పనుదెఱంగుఁ గై నడిచొప్పుక
గరమొప్పు భంగి కాఖ్యలు
మఱియు బిడిబిడియనంగ మహిఁ గ్రమముహరీ. 30

క. రబ్బసమనంగ గొలమగు¹
జొబ్బిలుటయు నిర్గమంబు సారిదిగ నలలో
నుబ్బెనన గుబ్బటిలెనన
నిబ్బరమున నంకురంబు నీరజనేత్రా. 31

క. కణిక కలము పేనాయనఁ
గను దూలికయందుఁ బేరు కంపంబనఁ గొం
కనవడఁకు వణకుఁ జెల్లును
ఘనత ప్రసువర్ణ చేలకనిరాట్పాలా. 32

క. బమ్మెడి గొనె² మ్రాన్పడెనన
నిమ్మిహి నిర్జీవమొందుపెనఁగును బేరులో
కమ్మ పరమాన జాబగు
నుమ్మలిక్షన దుక్కిలుగు మనోజనిభాంగా. 33

క. కరిమురి బంధనమున పే

రజిముత్తి పడుగుంట యొగ్గమనఁగాఁ జెల్లున్

గరములు నెత్తెలు నూఁదులు

వరజలచరబంధనములు వారిరుహఁతౌ.

34

క. కనదాఖ్య లొప్పునవుటా

తను బెంపెసలాడె' దొంగలించెను దులకిం

చెనునాఁగను బోరామియు

నెనరనఁగాఁ బ్రియముపేరు నీరజనాభా.

35

క. ఈయెడ నర్మము పేరా

నయన వలపు రన బాతినీయనఁగ నిషా

రాయనఁ జెలువము పొలుచును

సోయగమన నవకమనగ సుందరముహరీ.

36

ఇందులో బాతినీ, ఇషారాశబ్దములు ప్రయోగ మహితములుగావు.

క. ఎలపూఁప లేత దవ్వయుఁ

గలికియు లే కోడెనాగఁ గను నూతనములే

జలిబిలి చదురులు కందువు

లలరుఁ జమత్కార్యవాక్కు లంబుజ నేత్రా.

37

క. జత బాసటయుఁ బరోసన
 లతనాఁగ సహాయమునకు రాజిలు బేరుల్
 సుతి తిత్తియుపాంగంబును
 రతిపతిశతశతసహస్రరమ్యశరీరా. 38

క. కలపయును దుక్కియును నాఁ
 గలి యేరన హలమ నకును గాంచును బేరుల్
 పలుగన మచ్చన మరుతన
 వెలయును లాంఛనము పేరు వేంకటరమణా. 39

క. తేజ రవా²ల్క² తళమన
 వాజకి నాఁ బేరు గడ్డవంకన నదియుం
 జాజనగా శ్లోభాఖ్య బి
 డౌజసురానీక పాలుడవు జలజాతౌ. 40

క. నెల చందు మాసమగుఁ దా
 పలుఁ జీడీల్నాఁగ మెట్లు పడికట్లును నా
 వెలయును సౌపా నాఖ్యలు
 నిల నేకతమన్న గోప్య మింపారుహరీ. 41

1. గుఱుకులేక మఱక - కావలయును.

2. రవాలు - రవగాలు - అశ్వగతివిశేషము అవి శబ్దగత్నాకరము -
 అశ్వము - సాంబ. నిఘం. ప 71.

- క. పూరించుటకగుఁ బేరు వె
 లారిచె నీలిచెననా నల్గుఁ జ్జితం బి
 పారబ్బుర మక్కజమన
 వారికి నీళులనఁ బొల్పు వారిజనయనా. 42
- క. బోదెలుఁ గుదురులు గనిమలుఁ
 బాదులనాఁ బేరు లాలవాలమ్మలమక
 జాఁదుట రుద్దుట తోముట
 నాఁదగు గర్వణముపేరు నలినదళాతా. 43
- క. తొడిబొడ్డు నీరె జంపుల
 కడియనఁగా దంతు కందుకంబున కాఖ్యల్
 మెడజడ్డిగ మఱితనఁ బే
 రడరు గళంబునకుఁ బేరు లంబుజనాథా. 44
- క. కోరిడి కట్టయు నుద్దియు
 సారువయన సేతువునకుఁ జనుఁ బేళ్లవనిక
 సారు వహి మంజులంబును
 సారసదళనయన చారుసారసఘటనా. 45
- క. పొరకడచుట వాకట్టుట
 నరయఁగ వాగ్బంధనమ్మనకుఁ బేరొప్పునో
 బరవస మనఁగా త్తై ర్యము
 సరిపణి యనవెడదఁగొలుసు జలజదళాతా. 46
- క. నాము గరిడి ఖిల్లాగీక
 నామంబగు ఖురళియందు నసికినినా ఖి
 డా మొహదా తరవారన
 నామహి చపకంబు కప్పెరనఁగ మహేశా. 47

- క. సలక కేడెంబు కేవడ
మలరును ఖేటంబుపేరు లభుకోటమియుం
గలగుండునాఁగఁ గాతర
మలతాకు కరల్లు వీచి కలరు రమేశా. 48
- క. బామి కెముక యెమ్ము కీకన
మమరును జొచ్చి లె వెలార్చెనా నిర్లమముక
దుముదారన దళక ర్తయు
విమలగుణవికాస దివ్యవినుతర మేశా. 49
- క. అలరనఁగను సూసంబా
నలరనఁగాఁ బేరనొప్పు నానందంబుక
అలరనఁ గా లాలితమును
సలరుఁ బ్రకాశించెననుట కంబుజ నేత్రా. 50
- క. సారె ఖలాలచక్రము
సారెయనఁగ నక్షయైప్పు సారెకునిలలో
సారె విపంచీతంతువు
సారె ముహుర్దుహురటంట సారస నేత్రా. 51
- క. కందనఁగ డింభకంబును
గందును వీక్షింతుననుట కర మొప్పుఁ జుమీ
కందనఁగా మాలిన్యము
కందనఁగాఁ గందుననుట కమలదళాక్షా. 52
- క. కట్టనఁ గంటన గొప్పను
గట్టనఁగా బంధనంబు గాంచును బేరున్
గట్టనఁగా సునితాంతము
కట్టనఁగను గందికట్లు కమలదళాక్షా. 53

- క. కమ్మయు నాఁ గన్గి కయగుఁ
గమ్మయనా సౌర భంబు గాంచును భువిలో
గమ్మయునాఁ బ్రతికయగుఁ
గమ్మయనాఁ దాళ శాఖ కంబుదళాక్షౌ. 54
- క. కన్నులన లోచనంబులు
గన్నులు భస్మాన్న తిపకంబులు భువిలోఁ
గన్నులు పర్వంబులు దగుఁ
గన్నులు జంద్రకములొప్పుఁ గాయజజనకా.
- క. కటిక యనఁగఁ గర్కశమును 55
కటికయనఁగ సాంద్రమునకు గాంచును బేరుల్
కటికయనఁగఁబుళింపుడు
కటికయనఁగ సావిదల్ల కమలదళాక్షౌ. 56
- క. పురియనఁగా బర్హంబును
బురియన సూత్రంబు పేరు భూవిశ్వాస్థలిలో
సరియనగా హారంబును
సరియనఁగ సమానమునకు సారస నేత్రా, 57
- క. దళమనఁగా వివిడంబును
దళమనఁగా సేన పేరు దనరు చునుండున్
గలమనఁగాఁ దూలికయగుఁ
గలమనఁ గాఁ దరణమునకుఁ గంజదళాక్షౌ. 58
- క. పొడి యనఁగాను బరాగము
బొడియనఁగాఁ రత్నమునకు బొల్పును బేరుల్
కడలియనా వారాళియుఁ
గడలియనఁగఁ గ్రామమునకు గంజదళాక్షౌ, 59

- క. కడిమి యన విక్రమంబును
గడిమియనఁ గదంబమునకుఁ గాంచును బేరుల్
వడనానపూప మొప్పును
వడనాగ నిదాఘమునకు వారిరుహాత్మః, 60
- క. గోలయనఁగ ముగ్ధాంగన
గోలయనఁగ గలకలంబు కుంభినిలోనన్
రాలునన నిర్గతంబును
రాలనఁగా శిలలపేళ్లు రాజీవాత్మః, 61
- క. వెన్నెల యనఁగాఁ జంద్రిక
వెన్నెలయన నతికిఁ బేరు వేడుకత్తోడన్
మన్నెననఁగ జీవించుట
మన్నెయనఁగ బ్రభువు పేరు మన్మథజనకా, 62
- క. సింగుణులనఁ జావంబులు
సింగిణులనఁ గోళకములు చెలువలరంగా
నంగళ్ల నంగ మండులు
నంగళ్ల నఁగాను విపణు లంబుజనేత్రా, 63
- క. బటువనఁగా వర్తులమును
బటువనఁగా నుంగరంబు భావింపంగాఁ
గటువనఁగా దుర్భిక్షము
కటువనఁగా శవధురంబు కాయజజనకా, 64
- క. లగ్గనియనఁగను శుభమగు
లగ్గు బలాత్కాగభుక్తి లాలితమొప్పున్
బుగ్గలనఁగ బుద్బుదములు
బుగ్గలనంగాఁ గపోలములగు రమేశా, 65

క. కేరళ మనఃగా దేశము

కేరళము¹న నిదకొప్పు గీశనుతాంఘ్రీ

వారిజమనఃగాఁ గ్రవ్యము

కారిజమన² నీడజంబు గమలదళాత్మా.

66

క. దిద్దనఁగా దేశఁబును

దిద్దుటలంకారమునకుఁ దేజఃబేరులో

ముద్దుగ యనంగఁ బ్రియమును

ముద్దుగనం బాణసంజ్ఞ మురదై త్యహారా.

67

క. ససియనఁగా సస్యంబును

ససియనఁగా సుష్మపేరుఁ జను భువిలోనం

బసియనఁగా గోధనమును

బసియన నాభేటసంజ్ఞ పద్మదళాత్మా.

68

క. గంటనఁగా ఘంటికయగు

గంటన శరమూలమొప్పు ఘనతరలీలన్

దంటయనఁగ యుగ్మంబును

దంటయనఁగఁ బ్రౌఢపేరు ధవళాబ్జాత్మా.

69

క. పాప యనఁగఁ బృథుకంబును

పాపయనఁగ భుజగమునకు భాసిలుపేరై

క్రేపనగా వత్సంబును

క్రేపనఁగా శృంగమునకుఁ గీశనుతాంఘ్రీ.

70

క. ఒడ్డనఁగాఁ దీరంబును

నొడ్డనఁగ సమాహ్వయము¹న కొప్పు రమేశా

గిడ్డి²యనఁ గ ఖర్వంబును

గిడ్డియనఁగ దేవగవియుఁ గీళనుతాండ్రి

71

క. వెల్లియనఁ గ ధవళంబును

వెల్లియుఁ బ్రవహించుటొప్పు వేడ్కదలిర్పన్

వల్లెయనఁ గ వసనంబును

వల్లె సమీచీనమనెడు వాక్యంబు హరి

72

క. వలపనఁగా మోహంబును

వలపనఁగా గంధమునకు వర్తిలు బేరుల్

వలతేఁడన ధీవరుఁడు

వలతేఁడన మన్మథునకు వారిరుహఁతా

73

క. రసదాడనఁ బుండ్రేక్షువు

రసదాడి యనంగ నొప్పు రంభావిధమున్

నినువనఁ గా నంకురమును

నినువఁనఁగా డింభకుండు నీరజనేత్రా

74

క. నెత్తంబనఁగా ద్యూతము
 నెత్తమ్ము ప్రదేశమునకు నెగడుం బేరై
 హత్తియన వారణంబును
 హత్తియనఁగ సక్తమయ్యె ననుట రమేశా 75

క. కై వారమనఁగ వినుతియుఁ
 గై వారము వర్తులంబు గాంచును బేరుల్
 దై వాటు నన నితాంతము
 దై వాటుననన్ సమగ్రతయగు రమేశా 76

క. బొలసనఁగా మత్స్యంబును
 బొలసనఁగాఁ గ్రవ్యమునకుఁ బొల్చును బేరుల్
 వల²యనఁగా మోహంబును
 వలయనఁగా జాలమునకు వారిరుహఁతా 77

క. వాతయనఁగ రతాభిధ
 వాత¹యనఁగ వక్త్రమునకు వర్తిలుబేరై
 బాతులనఁగ బతులకున్
 బాతు బుభుతౌ సమాఖ్య పద్మదళాతా 78

1. వాయి - వాతులు = వక్త్రార్థమున వాతశబ్దము మృగ్యము.

2. సాంబనిఘంటువు స 22 అన్యదేశ్యమని యాంధ్రవివరణము.

క. కాననఁగా విపినంబును

గానన వీక్షించుననుట కాంచును బేరుల్

కోనయనఁగ విపినంబునుఁ

గోనన గోబృందమునకుఁ గొఱలు రమేశా

79

క. ఏ డైతయు సాంపరాయము

నే డైతయు నితాంతమునకు నిలఁ బేరొప్పన్

దోడ్దోనన సంప్రతియగుఁ

దోడ్దోననఁ బూర్వమునకుఁ దొడరురమేశా

80

క. సారువ యనఁ గేదారము

సారువయన సేతువునకుఁ జనుఁ బేరవనికా

బూరుగ యన శాల్మలియును

బూరుగ¹ యనఁ గాహళంబు భూసురవినుతా

81

1. సాంబనిఘంటపు ప 90 కాహళి కొకచెట్టు కలరు బూరుగయన - అని యున్నది. కాని కాహళమను యర్థమున బూరుగ యనియే కలదు. అక్షిన్నారా చుకోయమన బూరుగయన బూరయని యర్థమియఁబడినది.

తే. గీ. కన్నుగవకాటుకయ్యఁ బొడవచ్చును
 భూతి రుద్రాక్షమాల తిన్నదేమిట
 భవభదంతవాటి సౌఖ్యపుటములు
 సంగవికృతియు నజ్ఞాతి భృంగిరదితి

తే. గీ. గజ్జవరఁ ద్రొక్కిజూపెఁ జొగదవిధులు
 గీతమున కాడఁజేసె సంతీర్తనంబు
 పాడ మాదాదిగీతప్రబంధవిటని
 భృంగి పంచాంగకంఠైన శేషాంగుడను

నందికేశ్వరునికి:—

మహాస్రగ్ధర. కనిరాబ్రహ్మచ్యుతాడుట్లు నశనకలహరగ్రంథిసంబంధిజూటా
 వనిభేలదాల్చలచంద్ర స్వయముపచయ్యవ్వర్ణప్రభాసరి
 అనిభాస్వద్భాలభాగస్థలసితభరితస్థానక శ్రీనాథుగా
 నవపద్మం బుగ్మనమ్మ స్వరణనటవిప్లవాళు నా నందికేశున్.

(వీరమృదుశేషశ్లోకచార సంగ్రహము)

సీ. తుహినభాత్రిధరోత్తుంగగాత్రస్ఫుర్తిఁ
 బరిపూర్ణచంద్రికాప్రభబుసూయ

కఠినబంధురతరసకంధఘంటాద్వని

నదిగి దిశావలు లెడుడుమోయ

పవిత్రండనిష్ఠుర పటుపాదఘరహతిఁ

బరి వైరియె మహీభాగ మగల

వరభోగభోగీంద్రవాలవాతోద్ధతిఁ

జెదరి భారాధరశ్రేణు లవియె

వర్ణితాయతశృంగతీవృక్షలములఁ

బెల్లుకొని కద్రుబాడ బు చిల్లులొంగులఁ

జండగతివచ్చు గైలాసశైలమునఁగ

ననగు పడివాగతో నృపభేందు డనురె.

సీ. పాటింతు నెత్తుది బతులు నిర్మలధర్మ
 గోభీషణ మూర్తిగౌరవంబు
 కావించు నెత్తుది హృదిమై విశలకు
 వాడవి చుచ్చి వైభవంబు
 గర్జించు నెత్తుది నిజలు ఖజీల్లన
 ఘోరవైభవము గుండె లవల
 మెచ్చించు నెత్తుది నివాళి కేతనవైరి
 మహర్షి కృపలువల్లనముల
 వది రజుంబున నవ్విభవగృహిధి
 నిర్భరారూఢినొప్పె చామసృష్టివింఛ
 బృథులపడ పాతి ధృతభీతవన్న
 గోశ్వరంబైన శ్రీవృషభేశ్వరంబు.

సీ. గురుగోత్రతటములు గోరాడ సును మొక్క
 వోయిన వలిగొమ్మదోయి మెలకు
 ఘనమేఘతలములు గొల్లివ్వ కొమ్మెఱు
 గుంపననూనిన గొరిసెలొప్ప
 భారిదిగ్భిత్తుతో రాచికోన నన్న
 గణుకెక్కి కప్పారు కంఠ మొప్ప
 నలఘు వాయుస్కంధములుదాడి తారలు
 దొరుగ నాడెడు నిడుదోడ యలర
 తారళిఖరి గీలించిన మేనుశకల
 మనంగ ధవళాంగకల్పితంబైన పసిడి
 పల్లమును రత్నకింకిణి పరికరంబు
 నమిర వృషభేంద్రుఁ డాయితంబై తనర్చె

(ప్రేమగదగారి హరివంశము)

విభూతికి :—

సీ. భసితంబు వేదోక్త పదనిరూఢంబగు

భసితంబు మునిజనప్రీతిపడము

భసితంబు సర్వేశుభక్తి కారాధంబు

భసితంబు సకలశుభప్రదంబు

భసితంబు దుర్మేఘపటలానిలంబగు

భసితంబు లోకైకజాననంబు

భసితంబు భవరోగభంజనాషధమగు

భసితంబు ప్రత్యక్షభర్తమూర్తి

భసిత మనవరతాశేషభణిహారంబు

భసిత మనమనుజ్ఞానవైభవకరంబు

భసిత మాభరణము యోగివిసరమునకు

భసితమహిమ వర్ణింపంగ బ్రహ్మతరమె

సీ. కపిలవర్ణము గోవు కడునొల్పునొకనాఁ

జనియించె దద్గర్భమున విభూతి

నల్లని మొవపు వర్ణనకెన్న భద్రినాఁ

దద్గర్భమున భసితంబువుటై

నెట్టని ధేనువు నేపారుసురభిళాఁ

గలిగె భస్మంబు తద్గర్భమునను

పొగచాడుగల యావు పొలుచుసుకీలనా

తూరంబు పొడమె దద్గర్భనరణి

చిత్రవన్నియలను సురుచిరముదాల్పు

కట్టి మనోభిధాన మంగీకరించుఁ

జగభవమొందె దదీయగర్భమున రక్ష

పంచముఖముల నిట్లుద్భవించె భూతి

(కుంభముక్కుల తిమ్మియ - శ్రీ వాచాకనంగ్రహము)

శా. అజ్ఞాసిద్ధిపరంబు నూత్నదము చిత్రము దసలభాయి శై
వజ్జానాంకురశిష్టబీజము ప్రభావప్రధనవిత్తరా
జజ్ఞానావిధవప్రదానకము నీతి శ్రీతలంబు బూర్జిత
ప్రజ్ఞామూలము భక్తలోకమునకుం బరిపాశురీమంత్రమున్

(వీరమాహేశ్వరము)

సీ. కమలజాండంబులు కలహంబులు సేసి

యెడలడంబులు నోవువారు

విలంబవహులైన బట్టి గెనవలదుగగుచు

యెరమున ధరింప నోవువారు

తివిరిపంహారై రపునైన బాదవోప

నొకమార) వసియాలనోవువారు

కాలచక్రకియాలుటసంబుద్రొప్పి

యెడలకలాగు గావింప నోవువారు

ప్రమథులు వివిధరూపములతోడ

హసనలనుకునదానదృఢముగతులు

వెలయు గోటానకోటులు కొలిచి

రతండు హరుగొల్పసేయెనువనవరమున

బ్రహ్మకు :—

చ. వలపెటువంటిదో ముసలివాడెవచ్చునె యొద్దిరయ్య వ
అంబులజవరాలుదాం బహువులోన బంబులలోన బాణు ద
గ్గతిముగ నెల్లప్రొద్దును మొగంబున గట్టిన యట్టులుండు నీ
నలువకునంచుగాముకులు నవ్వువిధాతికుభంబు లీవుతన్

(చైత్రరాజ ముమూక్షుడు - విష్ణుకథానిధానము)

సీ. పైడిచాళువులోడి వక్షసపుటముల

మెలగెడుపెజల తేరు గలగునలసి

మొకరితుమ్మెదలను వింతలనునధార

లాసగు బీతమున గూర్చులడునలసి

సత్కవీంద్రుల మాననములలో విచారింతు

గొఱుకాలి కిప్పులుగులుకునలసి

దిక్కులు నాల్గింట లెక్కదప్పయెప్పు

నాననంబు మాటలాడునలసి

గనిరి యింద్రానలాంతుకృషుడవరుణ

పవనభవనభేదాన పూర్వక ముగాఁగ

నవరులందరు మధుకైటభాసురేంద్ర

మదవిమర్దకనాభిపద్మజాని నజాని

(నిశ్శృంకుని తొమ్మియ)

సీ. మహానీతుతర యజమాన సూత్రంబులు

జపియించు ముఖచతుష్టయముదనం

సావననవనీతవరిలేవనంబున

మెఱుగెక్కియొన్న క్రొమ్మెనువెలంగ

ఒహుచిత్రప్రృథునూత్తపన్నుతోభితమైన

పాఠిణజనోత్తరీయంబు మెఱయ

శ్రీవత్సలాంభనశ్రీమూర్తించితనా

సంభృతానంక బాష్పములు దొరుగ

కారదాదేవి సావిత్రీ శృద్ధ తుష్టి

మతియు : గుళసూత్రకాంచి ధామములునెట్టి

నమ్మిగొలువంగ వర్భాసనమ్ము మీఁడఁ

జూడ నొప్ప : చిత్రామహాసోమయాజి

(కుడిచెర్ల తిప్పరాజు - కాంచీమహాత్మ్యము)

సీ. వేదాదులకు మహావిద్య నిమిత్తముఁ గూడి

కూర్చి మదిఁ బులై మొనసికొలువఁ

గ్రతుమరీచ్యుగిరగణ్ణాదిసంఘముల

బలుమాటు గనునన్నఁ జనుటనీయ

సురసిద్ధకిన్నర గరుడవిద్యాధర

జీతూదం బిత్తంబు కల్పితులిన

నారదవిశ్వసక్త్యుమానసిక

శతరుతు బుద్ధిపూర్వముల మెలకు

భావతోచనాది యాచరింపరితుండగుచు

నత్యలోకేశ్వరుండు నదిస్తులిన

నిమ్మహాస్పష్టికెల్లను నిశఁచు శర

చూడుమీ బ్రహ్మలోకంబు సుశగమూర్తి

(వెదరాటి పోమయ - కేదారఖండము)

సరస్వతికి :-

చం. అమృతమువంటితల్లి కమలాసనుబట్టపుడేవివేదభా

త్రుముల విశారభూమి కలప్రాణులెల్లను జలంబుదోడు వి

శ్వమున సమస్తవిశ్వల విశారద శారద నాదువక్త్రవ

ద్యమున వసింది మత్స్యలి జమత్స్యలి పుట్టంగఁజేయుఁగావుతన

ఉ. వెన్నెలరూపు గప్పురగఁజేలుపు నల్లబొమ్మలెల్లఁ దా

బన్నిననొప్పులెప్పమునఁ బంజరబింధమునందుఁ బొల్చి క్రీఁ

గన్నుల బ్రహ్మచూచి చిలుకఁబడికొన్నచునున్నవాని యు

త్సన్నవశబ్దభావగనతత్త్వము మత్స్యలి కిచ్చు నెప్పుడన

(గంగరాజు చౌడన్న - నందచరిత్రము)

కలికై నెలువచుబలుకుచిలుక
 శృంగారకుసుమలలు చిన్నిచుక్కలరాజు
 వసిడికిన్నెరపిణి వసుడిదోడు
 నలువనెమ్మోమనమ్ములు కేరిస్సమాములు
 ప్రభుకుటన్దులు సత్కవులమనను
 జేదాదివిద్యలు వివరంస్థలములు
 చక్కనిరాచురచ మొక్కిరింత
 మొపుడు నేదేవి కాదేది యుండుచుగత
 చంద్రచందవసుందరపారవర్ణ
 కారదాదేవి ముమకస్సారితపీఠి
 నిండునేడుక వివరం + చుండుగాత

(శ్రీనాథుని నైషధము-)

ఉ. చీటికిమాటికన్ మొగున్నచేతులు మాళినుటించి మ్రొక్కెదన్
 హుటకగర్భబోటికి మహావికాండీతకల్పకాటవి
 నాటికి : దారకాహృదయబల్లభమంజులపుష్పమంజరీ
 జాటికి నల్లకీస్సుతీతశుద్ధవరాటికి దాగ్నధూటికి

(భావన పెమ్మన - అనిరుద్ధ చరిత్రము)

విష్ణుస్తుతి.

సీ. ఎవ్వని పొక్కుట నీరేడు జగములఁ

బన్నిన విభుఁగన్న పద్మమలర
 నెవ్వని యురమున నిందిర సవతియై
 చిరలీఁగ గొన్నుథ శ్రీకలుంగు
 నెవ్వని చేతుల హేతు లారఁగ గదా
 కరవాల శంఖ చక్రములు మెలయు
 నెవ్వని యంఘ్రి మున్నిటిబావములు బాఱు
 గంగపుట్టిన పుణ్యకథలు వొచ్చు

నట్టి పరమ పురుషుడు నాది కాదు.

ఋండరికనయను భుజంగవలెను.

జన్మయాత్మహరి హృషీకేశుఁ గేశపు

నిను భజంతు రభలముహులు మేరలు.

(భాష్కర సామాన్యము-య్యధికారికము)

శా. శ్రీరామాస్వకమై నీరుకయై శ్రీచత్తురిహ్నంబుదా
నారూఢంబుగఁదాల్చి శ్రీకింకను చిహ్నంబొప్పువాడొటసాం
పారందెల్లమిసేయు బేళఁడు శ్రీరామాధిపతియై మామక
ప్రారంభంబు నిరసిల్లఁచును భక్త-వలంబుగాఁజేయుతన్.

ఉ. శ్రీకింకిరంతరంబుఁ గలఁడెని నలొబంగ కాగలీల ను
త్రేకముఁబొందియొప్పు లవని ప్రకటనాపెను చూడ్కి నిర్వర
మ్యాకృతియైన కాస్తుభము నెక్కువయింబచరించు నుత్తమ
శ్లోకుడహోబలేశుఁడు దిగ్భోకుఁడు లోకముగాను గావుతన్.

(విద్యాపెగడ పరసింహ పురాణము)

ఉ. శ్రీస్తవకుంకుమదగ్గివని క్షభుజాశరజాగవిస్ఫుర
తొండుభమాతనాక్కగనిగరితరాలిపకస్సరోరుహ
పస్తతమ త్రభృగదవగారజహ్లాభోగిభోగత
ల్పాస్తరణుండలంచు నుకృతాత్మ లపాఁకిల్లిసుల్.

శా. శ్రీరామాకుచమండలాన్నితభాశ్రీరాగ్గవక్షంబుతోఁ
బారావారతరంగసంగతలనత్పక్వంగనాకంబుకైఁ
గారుణ్యామృతపూరితరూపాక్ష శ్రీలబంపొందుగం
భీరస్యాంతుఁ డనంతుఁడౌరిజరాభీష్టపురుండలైడన్.

(అనంతన్నచందము)

శా. శ్రీరామాగృహలిప్తనయ్యగమదశ్రీబాల్మీ వక్షంబునన్
శ్రీశర్మబు వెలుంగఁగొస్తుభము లక్ష్యదీపమై యొప్పున

దేవీభవనలోలదిత్తుడగు శ్రీచేపుడు కృష్ణుడు

నద్భారంబొప్పు గృహవలోకమునం బుల్లించి ద్రోహోత్థమున్.

(రెడ్డివల్లె బలద్దమీరంబు - రెవ్వమీరంబీరల్యాణము)

కా. ఓనారాయణ యోమురాసుడహూరా యోభక్తచిలరామణి

యోనీలాంబుదవగ్గ యోగుణవిధి యోలోకదామణి

యోనీరేయమాపత్రినత్ర కృప నాముల్లంబులొందుడవే

యోనావే భవబంధముల జెరువవే యోదేవకీందవనా.

(సూర్యుని పూరివంశము)

కా. ఓలక్ష్మీవతి యోపురాణపురుషా యోపుష్కలక్షీర్తనా

యోలోకేశ్వర యోగజేండ్లవరదా యోహ్యుకౌషల్లభా

యోలీలామనుజావతారపటనా యోకృష్ణ యోఽమృతా

యోలి న్నాదు మనస్సరోవరములో నోలాడవే యోహరీ.

జా. జయనారాయణ పుండరీకవయదా శాన్తి జగన్నాథకా

జయవీరాంబర భక్తవత్సలవిరించిస్తోత్రపాత్రీక్రియా

జయ జంభారివిరోధివికృతకళాఘాటాఘాటకృమా

జయగోవింద ముకుంద మంధరధరా శారీమారామరీ.

చం. అనదృశవర్మశాస్త్ర నిచయంబుల శొష్ణయిరాణపంక్తిలో

మిసిమిసమస్తవేదముల మీగడ మంత్రవయంబులొని య

య్యునురు విశిష్టధర్మముల యుక్తతవంబులచేపయంచునిం

పెనంగంగ నీడునామము మునీందుగ్రిలు సెప్పదు రగ్ధి నచ్యుతా.

జా. అంగజగాల మావదకు వ్యాధులకెల్ల బాబంగు భీతికి

గొంగ దరిద్రవృత్తముకు గొయ్యి యుభయంబులవేరువిత్తు దు

స్పంగతి పెన్నుసమ్మెట విషపకరంబుగ జెల్లి జేప నీ

మంగళనామధేయము సయాశీతభక్తివిధేయ మచ్యుతా.

(జైతరాజ మమ్మయ - విష్ణుకథావిధానము)

సీ. వారాహిణ్యశ్లోక బ్రహ్మాండంబు గావించు

నమిగలుకెడంగును నమృతునకుఁ
గైతఁగిరికి నకున్నాఁడనియు బాటింతు
మొక్కసేముదు నాదికులమునకు
వందనం బొనడింతు వాసుదేవునకును
పాడె మొనర్తు గదాధరునకుఁ
బ్రహ్మతన వాటింతుఁ జరిత్రార్థముల్ గిరికి
నా జరి ఘటించుతు నఖిలవక్తి

ననుచు నానందభరితులై యుడుకడైత్య
మొసినెరొరగఁ. ఖులు వినతులగుచుఁ
గొలుకనొప్పు జత్పతిఁ గొలుతునిన్ను
నఖిలభూతాత్మి యాదినారాయణాత్మ.

సీ. ఆరంగాబాడిన పల్లనేరెడుబండు

మెఱుంగున మెఱుంగారు మేనివాఁడు
వెద వెద విరిసిన విరివమ్మిరేకులఁ
దెగడు కిన్నులుగల మొగమువాఁడు
మెండైన యేనికతుండఁబు మెచ్చరి
యరుదోయి చేతులం జరగువాఁడు
దొమ్మిదిరూపుల తుమ్మెదవాఁడుని
పువ్వుదామరగల బొడ్డువాఁడు
గలిమిమద్దియి యురమునఁ గలుకువాఁడు
కడగిమిన్నేటిసెలయైన యాడుగువాఁడు
వన్నెగల పైడిచీల వన్నెకాఁడు
నేడు నాచూడ్కి జాప్తుని నిలిచెననుచు

సీ. కమలజదమ్బుడు గొంట్లోనుండి గూడ స

మూర్తియు గీర్తియు మూడలింపఁ
జతురాస్థు జదువుచు బసనెడఁ జూడ నీ
యమసికిఁ గల వికలు మహచలవ
వారుశిరోమాల్యము వర్ణనమధము నీ
యమసికిఁ గల ముదఁ గల నందరిలఁ
శివుని రథంబును జెవిటఁ జలములు నీ
యజ్జయ నజ్జయ నమనరింప
ననునరింపఁగ నెరువీ పిఁఖలజగము
జగము లొగిబోవ నిల్పివ జ దధీశ
యీశ వాణీశ సర్వమృదయవాస
వాసుడేవ జగత్రాయావాసదేవ.

సీ. నూర్పునింబోలు గొంతుభముపైఁ బ్రొంగు

మరియెడ బరితప మతిశయిల్ల
మేఘంబు నరియెస మేనిపైఁ బీకొంట
రప్రభయును దటిత్ప్రభలు మెఱుగు
నిండుఁ జదురు నవ్వునె మొక్కింబున నుప్ప
సన్నలయును సుధాసారమమర
జలజంబుఁ దెగఁడను జరణంబునను దివ్య
దీర్ఘకలును బువ్వుడేన దొరుగ
మాస్తమల కలఁఖచక్ర గదాంబుజంబు
లమర ధర్మార్థ కామమోక్షమల మాది
నఖలలోకేశుఁ దాద్యుడవ్యయం దమయం
దమ్మనాత్మండు మెరయు నారాధకుఁడు.

సీ. పాణింబుఁతోగూడ రక్షసి చన్నులఁ

జాలుద్రాగిన పోడబాలుఁ డితఁడె

వేల్కిడిఁ జాణూరువిరచి లోకములు మె

చ్చించిన యాజగజెట్టి యితఁడె

దుర్బ్రతుఁడగు గంఠు దునుమి యాతని తండ్రిఁ

జట్టంబుగట్టిన వృథువితఁడె

నత్యభామకు పారిజాతంబుపైఁగల

కోరి-దీర్చిన రసికుండితఁడె

పెన్నలును గోపికాచిత్రవిత్తములును

సరసి మృచ్చిలనేర్పు నా హరి యితఁడె

శ్రుతిశ్రోభాగములఁ దన శుభగచరణ

సరసిజామోదమున నూను జతురుఁ డితఁడె.

(పోమయాజి యాద్యోగము)

సీ. తొమ్మిండు కొడుకులఁ దొలివేలుపుల కేయ

బాడమించెనేదేవు బాడ్డకమ్మి

మూడుత్రోవలఁబాలు మున్నీటి గర్తనాఁ

జరగు నేదేవుని పావతటిని

పండ్రిండు రూపుల పగలింటిరాజు దా

వలతి యేదేవుని వలనుఁ గన్న

నేయిమానికెపుదివ్వెలతోడఁ బడగల

మ్రోల్పు నేదేవుని మిలక పాన్పు

మునులకెల్ల నేదేవుని మూర్తివలుఁగు

వృద్ధుగేహంబులో దీప మెత్తిపట్లు

హరి మురారి నదేవు మహానుభావు

మనసులోగంటి భవములు మానుపంటి.

సీ. పుండరీకమాలతోఁ బురుడించు గన్నులఁ

గారుణ్యమును తేనె గడలుకోవఁగ
మరిదారకాఖతోఁ మలయఁజాలెడు గేలఁ

జాంచ జన్మంజను పండుమెఱయి
నుదయాద్రితటముతో నుద్దించు నురమునఁ

గొస్తుభంబును దివాకరుఁడుఁ దోవఁ
నాకలోకంబుతో నవ్వు పాదంబున

నాకాశనది యును నమ్మితమొప్పు
నమ్మిత భారాధరము మాటలాడినట్లు
భాగ్యదేవతి యాపు చేఁజట్టినట్లు
లలితగతినున్న సద్గుణాలంకరిష్ణు
విష్ణుబొడగంటి శవములు విడుకొంటి.

సీ. పన్నగంబుల రాజుఁబగవాఁడుగూడి నీ

శయనంబుఁ జయనంబు సంతరింప
దుర్గవారాసికూతురు నాలుఁగూడి నీ

శరణంబుఁ జరణంబు నవదరింపఁ
జందురుచెలికాఁడు సైదోడుగూడి నీ

యొల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ
దామరవగవాఁడు దయితుండుఁగూడి నీ

బడినూపు గుడినూపుఁ జరికరింపఁ
గంపమానమనోద్యానగతులమాన

నేకతంబున్న మునులను నేకతంబు

లేక పొడగానవచ్చునీలీలఁగాన

నన్మృదేనాటి ధన్యగడె యెంబుజాన్.

సి. సీలాది) దనరు మాణిక్యపు శిఖరంబు

క్రియ నూత్నరత్నకీటమెనంగ

గగనంబు వడిమిచక్కటినొప్పు వరుణాంతు

కరణి గాస్తుభయ వక్షమున వెలంగ

జలరాశి బొదివిన సాంధ్యపయోదంబు

కృమమున పీతాంబరము కలిర్చు

మేచకాభ్రంబున మెరయు గుర్రేంక) చా

వయి లీల వనమాల ప్రస్ఫురిల్ల

నల్లనునుబాణ మెనొప్పు దెల్లదమ్మి

విరుల సిరిగన్న కనుదోయి యరుదుగాంగ

నమరు జగదీశు నకలహితార్థజన్మ

జన్మవిరహిత వసుదేవబాతంగాంచి

(తె)గడగారి సరసింహపురాణము)

దశావతారములకు - భీమన చెప్పినది.

సి. శుక్తి సుధాత్మైభక్త సురజననీ వధూ

మల్ల శంకర ధర్మమహితబుద్ధి

కగళూర్మకీటి సరమ్మగళ్లు రామరా

మానంత బౌద్ధ కల్యాహ్వానముల

నముచిమంకరకుదానవబలాద్వనపంక్తి

ముఖముప్పికస్థి విముక్తఖలుల

పుచ్చాగ్రపుష్పవిస్ఫురదంప్ర)నఖగుణ

పరశుబాణకరాంగభుకపుటముల

జెరివి తార్చి యెత్తి చది జంధించి ని

ర్జించి యేసి యోర్చి చదిచి మట్ట

గడంగనున్న శౌరి కరుణ కరుడు శుభా

కరుణ మూక భీష్మపరుడుగాత.

అంధ్రకవి రామయ్య - విష్ణుకంచీమహాత్మ్యము

సీ. శ్రోతులును నిర్జరస్థితులును మగుడింప

నిగుడింపఁజాలు సీనేర్పుకలిమి

ధరణియు రిపుగర్వధరణియు ధరియింప

హరియింపఁ జాలుసీయలపుకలిమి

భ్రాత సర్వలిగన్న మాతను బాలింపఁ

లాలింపఁజాలు సీలాపుకలిమి

గేహని రవిసుతావాహిని సాధింప

భేదింపఁ జాలుసీవేర్పికలిమి

జనులఁబాతకజనులనుజనుపసురుప

సలరు సీనేర్పుకలిమిదిహ్నములు సీకు

మత్స్యకూర్మ మహీధర మనుజసింహ

ఖర్వ రామ శ్రీయ్యాబుద్ధ కలికిగతులు.

శ్రీలక్ష్మీకి - ఎత్తాపేగడ సరసింహపురాణము.

ఉ. చంక్షనచారువత్రికము సంస్తుతకొస్తుభకర్ణికంబున

స్పందితలాంఛనభ్రమిరనంజనునోజ్జమునై తనర్పుగో

విందు మృగ్ధలఁబ యిరవిండముగా సొగయించియున్న యి

య్యిందిర చూడుగాత కృపనింపకుజాఫల భక్తపంతతిన్.

పోతరాజ భాగవతము - దశశుక్లంధము.

మ. హరికిం బట్టపుడేవి వుణ్యములపోవర్ధంబు బెర్పిక- చం

దురు తోఁబుట్టువు భారతీరిసురలో తోనాడు బూఁబోడి తా

మరలందుండెడు ముద్దరాలు జగముల్మన్నించు నిల్లాలు భా

సురతన్ లేములఁబాపు తల్లిసిరియిచ్చు న్నిత్యకల్యాణముల్.

సుదర్శనము — వీర మాహేశ్వరము.

సీ. దైతేయకాంతల తభుకుఁ గెమ్మొవుల

వీటికాశ్రీలకు విడుకోలు

వేల్పుటిల్లాండ్ర కొవ్విడవు జన్నులమోది

యభువు పయ్యెడలకు నిలువనీడ

విశ్వజగత్త్రయ విజయలక్ష్మీ గాథ

విదదోత్సవములకుఁ బెండ్లివిందు

పరిపంథిచాహినీ పరిచిత పంథవ

ప్రాప్తి సంకథలును జాయుదోవ

సేసియున్నది విలసిల్లుఁ జత్రమహిమ

నది ప్రయోగింపనై నయ్యుచ్యుతుండు

విలయమును సముదృఢవిభులదహన

దారుల స్పృశనంబు సుదర్శనంబు.

పోతరాజు ధైరవుని శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.—

సీ. ప్రళయ మార్తాండ మండల చండతర నము

దృఢతభూరిప్రభావుంజమగుచు

ఘన సహస్రార నిర్గత మహోగ్రాసల

జ్వాలావలీధ దిగ్జాలమగుచు

నహజ తేజోవిశేష కనాంతదృఢత

సర్వ దివ్యాస్త్ర విస్తారమగుచు

గతిస నిర్భూత సంఘంతు భీషణభూష

నిర్భిన్న రాక్షసీ గర్భమగుచు

సకలశుకముఖ్యమునియోగిజనసమగ్ర

మహిత నిగమార్థ సంస్తూయ మాసమగుచు

వచ్చు మాససవేగము వనజనాథ

దాసభయకర్మనంబు సుదర్శనంబు

భావన పెత్తివంగారి ఆనిరుద్ధ చరిత్రము.

సీ. రక్షోవధూవృత్త వక్షోజ పరివిప్ర

కుంకుమక్షోజంబు గొవ్వడంది

కళ్యాణి మదవతి వశ్యాలకా భోగ

ఘనతమః పరిభాగ గరిమనడంది

శ్రీహృదయం నిర్మలం పరిమళితం

శ్రీహృదయం నిర్మలం పరిమళితం

దైవతాహిత్యం నిర్మలం పరిమళితం

శ్రీహృదయం నిర్మలం పరిమళితం

చతుర సర్వం పరిమళితం పరిమళితం

శ్రీహృదయం నిర్మలం పరిమళితం

దర్శనం నిర్మలం పరిమళితం

గలగ నీ కసాధ్యంబులు గలవెప్పుడు.

సోముని హరివంశము:-

సీ. దైత్యులు మోదవలె ధమ్మిల్లముల నోడ

విరుల నెత్తానికి వీడుకోలు

దనుజశుద్ధాంతకాంతకటాక్షములతో

లికికాటుకలకు గానివావి

దానవమానినీ స్రవకుంభములతో

అనవుబయ్యెదలకు జాయు తెరువు

దైత్యావరోధనదయి నాధరములతో

సాబగునీడెయిలకు జక్కయెదుగు

సేసె శూరసుందరీ కరాళీరతాల

వృంతచలితాంతకుంతలవిలసదండ్ర

కలవధూటీలాటి కాకంకుమంబు

బదిలకలువ జక్రంబ నీధరమకాదె.

మి. సతతంబు ముత్యములు జంతుములు సంసార క్రియారక్షణ

మత శాస్త్రముపితాపితమగుటన్ సంగ్రామ భీమభ్రమా

గతగేహ తిక్కదీప్తికాతలుతత్కంత ద్విదాచ్ఛావన

మతమృత కేలితామరసరక్షకముం జక్రమున్,

భావముని హరివంశము - పోలవరపురాజు.

సీ. వడఁకు బన్నగరాజు బడగలమీఁద న

రవ్వసహాకాంతి పేరుర (రణ) మునూప

నుట్టుకలూగిన యుడయాస్తగిరులచే

నాకాశలక్ష్మి కోలాటమాడఁ

దెరలెత్తి నప్తనారములుఁ బొరిలంగ

వరుణుండు గొండిలి పరిధవింప

మొకమొలచాఁడు వేరొక చందముగనిల్చి

కమలసంభవుడు పెక్కణ మొసర్చ

మంగలములోని పేలాలమాడ్కిఁ జక్క

లిక్కడక్కడఁ బడ దిక్కు లెనిమిదియును

బగులఁ బాతాళములును గుచ్చితిలఁ జెలఁగె

కొరి పూరింప నప్పించబన్గరవము.

భావన పెమ్మనంగారి అనిరుద్ధ చుత్రము.

ఉ. ధన్యవిభూతిశోభితుఁడు తామర సేతుఁడు డొలై నూర్జిత
ధన్యతులోగ్రతాదళితదాసవ సైన్యము ధూతభూతచై
తన్యము దోపిటీండ్రముఖదైవతిసంగ్రతిమాన్యము న్నదీ
జాన్మ్యదరాంతరస్థతసన్నతజన్యము పాంచజన్యమున్.

గరుత్మంతునికి - అనుశాసనకము - పోమయాజి.

చం. ఘనతరకంధరుండు ధృడకాయుండు దీర్ఘముఖుండు రక్తలో
చనుఁడు మహోత్తమాంగకుండు సానుశుసంగత పక్షసారమం
డనుఁడు జరిస్ఫురద్యుతివిడంబిత బాలదివాకరుండు లో
కనయనపరవనిర్వహణకారి శుపద్ధుండువ్రట్ట భూపరా.

భావన పెమ్మన గారి లసిదృష్ట చరిత్రము.

సీ. ఘనపక్షవిక్షేపబనితవాతాహతిః

బర్వతశ్శేఖర సాదుగళల

విప్రులాన్యకర్ణికావిరూపితదీప్తుల

మలయాద్రీ యావ్యల వెలుకంచార

శతకోటిశరచండబవభవారవముల

శరధులు ఘూర్ణిల్ల బరలుగడవ

వితతాద్భుతాపాది విభ్రామూదితకాంతి

దెసల హోమద్యుతి దీటుకొవంగ

సిద్ధచారణ గణసుతశ్రీ (దన) ర్పి

మింటఁజరగు రెక్కలతోడి మేరువవంగ

వచ్చెదనరాక కళిలంబుఁ బిచ్చలింపఁ

జక్షి దేవుండు బుండరీ శాశ్వతడకు.

పెగ్గడ పారివంశము.

సీ. సర్వ (వధీనుఁడై) చను పతంగుండు గ

అఁదోకాక యారయ నన్యుఁడుబగమున

నెఱకలు వడసి యెయ్యెడఁ బ్రవర్తిల్లెడు

మేరఁగాంచెనోకాక మేరుశిఖరి

అంజరశ్యామిక యంబుధి పొంగరుగా

భ్రమసి యెక్కెనోగాక బాడబాగ్ని

హైమమై పరగు బ్రహ్మాండంబు వక్రమై

తగఁబుట్టెనోకాక ఖగ మొకండు

వైసలేయుండు నీకృతవ్యాప్తిదీప్తుఁ

దాతఁడోకాక యితఁడని యుఖలజనులు

అహవిధానుమానారంభపరతఁజూడ

నరుగుదెంచెఁ జక్షిప్రభుఁ డభ్రావీధి.

(అ-141వ)

సాక్షిని నోలివలెనను.

ఉ. కలదనుదిల్లడం పసలేఖరాహంకారిచ్చిత ని
 క్షరకాక్షి నదిజన్మరత బచ్చామైరోనిచ్చుని
 స్థితి ది ప్రసాదమునకు నచ్చెన్ కైకేయిండు భా
 నుల విలసన గుండురమ్మ దమింప జల్లుచుద పుత్రునన్.
 (స్మరనిగ మృతినిబ విలసము మింగగలకాటు చుడంబునన్.)
 (ముద్దితప్రతి)

నన్నును భయ - ఆదివర్షము.

ఉ. అలవిశు - కరణమునకులపిరమున్నా కాచల
 వ్యాతమహార్ణవుండు బలవన్నిజదేహసముజ్జ్వలప్రభా
 ధూతవతంగతేజః శుదితుండయి లార్జ్యుండు తల్లికిననునః
 ప్రీతి యొనర్చుచు న్నెకసె భీతుజవంబున నభ్యవీధికిన్
 నిశ్చంకుని కొమ్మన.

సీ. శులుగురాజుండు తమ్మికోలంకుల చలికాని

బండిబోయినితోడి పాలివాడు

పన్నగస్త్రీలకు కాలిండ్ల పసపాన

మగుడింప నోసిన మగల మగడు

జుభోలి కొకయికతాడు కానికసేసి

యన్నుతంబు దెచ్చిన యవభుండు

వివతమాన్యులవట్టి వనధిచంగటబోయి

వగకు నాడలిగొన్న భవ్యబలుండు

పక్షులు దాల్చివచ్చిన పసిడికొండ

యట్లు విసిల్లు మిటి వాహనముగాఁగ

నడచె నాతకిష దైవసైన్యములు దాను

నసురకులమర్దనుండు జనార్దనుండు.

అంధ్రావని రాజులు - కౌటమహాత్మ్యము.

సీ. గజ కచ్చవంబులె... రుని ...

కుక్షిలోనికిని రాజభిక్ష
సకల లోకములు నే బవనత్వసంపన్ను
ఖరభిశాయాత్రికు గోష్ఠదంబు
బలభది వజ్రమే యలఘు రక్కలలోనఁ
జక్కివెంపె చితవుల్ల
కద్రూతనూజవర్గంబులే మహానీయు
నాగ్రహాగ్నులకఁ జొక్కాకు పటుప
యారెడు హరిగొల్వ నచ్చోటి కరుగుదెంచె
శంఖచూడాసుదయీణుడు ముపయోజ
వావానోదాగతాభీలసాహసైక
జనితదాక్షిణ్యుడైనట్టి వినతిపట్టి.

భైరవుని శ్రీరంగ మహాత్మ్యము.

ఉ. అయితచండతుండనిహితాహిని కాయుని కప్తహాటక
చ్ఛాయుని సర్వవేదమయసన్నుతకాయుని దేవదానవా
జేయుని సప్రమేయుని నశేషవిహంగకలాధితవృధా
రేయునిఁ బ్రస్తుతింతు సుచరిత్రవిధేయుని వైసతీయునిన్.

భాగవతము - దశమస్కంధము.

క. అక్షిణకనకసన్నిధి

పక్షయగోదృభితఘోరపవమానమహా
విక్షేపకంపితానే
కక్షోణిధరేంద్రుడగుచు గరుడయొ పచ్చెన్.

భాస్కరుని రామాయణము - యుద్ధ కాండము.

సీ. కుప్పించు నురవడి కుంభిని వడిగుంగి

సర్పాధిపతితలలో చదియనడుమ

నెగయు నూకున మీదికెత్తిపారిన తరు

శ్రేణులు చుక్కలం జెదరనడువ

నెటలు సారించునేవునం గడలెత్తి

యేమవారాసులు నెడములోత్తఁ

బజ్జు బల్కిడి సభ్రపంక్తులు నుడిగొంచు

వలయంపుఁగొండ యవ్వలికిఁదూలఁ

బర్వతములు వడఁగ బ్రహ్మాండకోటర

మద్రువ గగనవీధి నరుగుదెంచ

రఘుకులేంద్రబంధవిఘటితత్వరితాంత

రంగుడగుచు నవ్విహంగవిభుఁడు.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము - విష్వక్సేనునికి.

కం. శ్రీరమణచరణసేవా

చారవిరూఢావధాను సత్కిరిజయ

శ్రీరాజమానుదానవ

వీర భగశ్యేనుడలతుఁ విష్వక్సేనున్.

రామకవి రామాయ్య - కాంచీమహాత్మ్యము.

కా ఇష్టానగ్రకచాదిసాధనవరాహీనప్రభాంగీకృతా

భిష్వంగద్యుమణిద్యుతిప్రకరుడై పీతాంబరాలంకృతున్

విష్వక్సేనుని గొస్తుభాధరణ సుర్విన్ శ్రీయుతుఁగొల్పియా

విష్వక్సేనుఁడు వంచరించు గణరాద్విభ్రాతుఁడా చక్కటిన్.

నన్నయభట్టు ఆదివర్ణము - లేమనితి.

చం. చమపదపాదపాద్భిహుప్యతపూర్ణసకస్పరవ్యతీ
సహితమహామహీతల మజస్రసహస్రవహాలిచాల్పి మ
న్యూదరనిహిక్రిన్ జలధికాయీకీ హియోత తయ్యయైన యె
లయ్యహివతి యుక్త్యుకాంతకుఁ దనలతుండు మూలబునముఁ
డయ్యెడున్.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము.

మ శయనంబై యుపధానిమై నిలయుమై సచ్చతమై పానుకా
ర్జ్వలమై గుంభాభివీరమై బృదులనత్రులై సమాహితి
క్రియలం జక్రికి నిత్యసని హితమూర్తింబొల్పు శేషాహి న
కయమేధానిధి గావ్యలక్షణ శాచార్యుం బ్రశ సింఛెకన్.

హనుమంతునికు - భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము.

చం. పరిచరుగాఁగనలె నిరపాయుచరిత్రుని శత్రుకానన
స్ఫురదురుపితిహాత్రుని సమాజ్జ్వలమేరుసమానగాత్రునిన్
బరజపవిత్రుని మ్రునిసుపర్యతిస్తుతిపాత్రునిన్ మనో
హరఫలశేషుషీకబళికాంబుజమిత్రుని వాయుపుత్రునిన్.

చినమల్లు శ్రీగిరన్న - శ్రీరంగమహాత్మ్యము.

శా. సంతోషబునఁబొంది యేలె విమలస్యాంతు స్మహాదానవ
ధ్యాంతపూహవిదారణోజ్జ్వలవివస్వంతున్ యశఃపూరితా
శాంతున్ సాహసవంతు నిర్భరజయాఽఽలైక విశ్రాంతు ధీ
మంతున్ భర్తనగేంద్రకాంతుని హనుమంతున్ జవాత్మంతునిన్.

రామనం గణపయ - సౌగంధికావహరణము.

శా. అంతఃతం గబళింపఁగాఁ గడఁగి బాలారున్ ఫలభ్రాంతివే
శంతోల్లంఘనశేలి దాటెను సరస్వంతు స్మహాదానవా
శ్రాంతారామమహీరుపాంబుల మదస్రక్రీడ దుండెన్ హను
మంతుండున్ గపి యున్నవిం గవులె సామాన్యాటవిచారముల్.

భాగవతులు - మణికి సింగరాజ వద్దపురాణము.

సీ. హరిసేవనామృతాహ్లాదఁ బ్రహ్లాదును
 సన్నతచారితుఁ శక్తిపుత్రుఁ
 సంగీతవిద్యావిశాఖకు నారఁడఁ
 బుణ్యతమశ్లోకుఁబుండరీకు
 భారతసంహితాభ్యాసు వేదవ్యాసు
 వతులచావనవేషు సరిబరీషు
 సవిరళజ్ఞానవిద్యాసముత్సుకు శుకుఁ
 గ్నిష్టాఘకర్తమగ్రీష్మత్ర భీష్ము
 వరు విభీషణు వనకు ససందుఁ గపిలు
 వాయుసందను శేషాహి వైసలేయు
 లాదియగు భాగవతులను నాళువారిఁ
 జరమభక్తిఁ దలంపుదుఁ బ్రీతిదినంబు.

శ్రీరవుని శ్రీరంగమహత్వము.

మ. వినుతిఁతున్ హరిభక్తివెంపున జగద్విభ్యాతులై పుణ్యకీ
 ర్తనలైనట్టి పరాశరం గపిలు వేదవ్యాసుఁ బ్రహ్లాదు స
 ర్జను రుక్మాంగదు సంబరీషుని వసిష్ఠుం బుండరీకుం మరు
 త్రనయన్ భీష్ము విభీషణున్ సురమునిన్ చాల్మ్యున్ శుకున్
 శౌనకున్

నారదునికి:-

సీ. ఉదయార్కగుణిబార నొలచికోన్నట్టి మ
 వ్యమున చెంగావి గోపవము మెఱుమ
 కన్నల జరిగొన్న విద్యుల్లతలమాడ్కి
 యజ్ఞోపవీతంబు లరుతఁబాలయ

నన్నుకొనకుసుముఁ బెట్టిన పల్లవంబుల
 చాఱు పన్నువు గుఱ్ఱబడలుగాల
 గందువోఁ బడలేటిఁ గడిసిన కళిరీతి
 యడగలి ముత్త్యంతు గొడుగుదనర
 జగతిఁ దనుకాంతి యొసఱుచందిరైకావి
 భాతిఁ బ్రసరింప దివినుండి పార్థివేంద్రు
 కొలువునకువచ్చె సభయెల్ల నెలమిజూడ
 నారదుండు సర్వలోకవిఖరశీలి

బమ్మెరపోతరాజు భాగవతము - ప్రథమస్కంధము.

సీ. తనచేతివల్లకీతంత్రీచఱుంబుల
 సతతసారాయుశబ్దమువు
 నానాకనంగీతమరిగీతవరసుధా
 ధారల యోగీంద్రతతులుచొక్క
 కపిలజటాధారకాంతిపుంజంబుల
 దిశలు ప్రభారత ధీ (తదీధితి) వహింప
 తనులగ్నతులసికాదామిగంధంబులు
 గగనాంతరాళంబు గవ్వకొనగ
 వచ్చెమింటనుండి వానవనందను
 గడకు మాటలాడ ... తోడ
 భద్రవిమలకీర్తిపారగుఁ, దారూఢ
 సయవిశారదుండు నారదుండు.

పిల్లలకొఱి వీరయ్య - శాకుంతలము.

సీ. కర్పూరనవపరాగవిషాండుతనుకాంతి
 యకదోరచారుచందిరైకలుగాయ
 వికటారకూటపల్లకదారముల
 బద్ధమగుటంబు రేయెండ చిగురులీన

హాదానోత్తరీయచ్చాణ్ణం బ్రహ్మకే
 జఃశృణానుని పోగచాయనలయ
 కటిఃహవిర్మహీకబ్జలలాకుంబు
 నొసల్పిపై జీకటి నూగువార
 నచతురావనపద్మజా డనలికాత్
 శంకరుం డచతుర్భుజచక్రపాణి
 యోభలలోకైకపంపూజ్యం డరుగుదెంచ
 నారదుండు కాంతిజతశరన్నీరదుండు.

నిశ్చంకుని కొమ్మయ - వీరయాహేశ్వరము.

సీ. కడిదియొద్దంబుల గదిసి యాచలిదీర
 మించు జూపుల నారగించువాడు
 గడియసేపైవ నొక్కడ నూరకుంజక
 త్రిభువనంబుల పంచరించువాడు
 నూరుతంతులవీణ నూతనంబగు క్రియా
 హేవాకమొప్ప వాయించువాడు
 గోల్లుదాటించి నిర్మిమి త్రంబుగ
 వీకున బోరుగావించువాడు
 మునివరేణ్యుండు పద్మగర్భునికి నింపు
 గొనలుసాగంగంబుట్టిన కొడుకుగుట్ట
 చనియె శర్యాణిగొలుపంగఁ దనువిలాస
 శారదాంబుదవర్ణుండు నారదుండు.

చండలూరి చిక్కన్న - నాచికేతూపాఖ్యానము.

సీ. ప్రాశస్త్యంకరణబింబస్ఫూర్తి దలపించు
 విశదంపు దనుకాంతి దిశలువ్రాచ
 జగినిండ దొలకెడు జగురుటాకులసొంపు
 పాటించు ఘనబటాభరము మెలయ

కాంచనమూరిజీవికాసంబు గెడగూడి

చెలుపునూపుచు మృగాజనముడనర

కమనీయోశోశులకరవయోరుహమునఁ

బ్రకటితమగు విపంచికదలిన్

హరిః ధాలానశోభితమైన యట్టి

యాసనంబు బ్రసన్నత నలరుచుండ

గగనమునుండి సమవర్తి కడకువచ్చె

నమరనయమివరుఁడు విద్యాగురుఁడు.

కవిసుతి.

కవులకు - వాల్మీకిస్తుతి - కాకతూని గంగాధరుని

కాల భారతము.

కా. శ్రీరామానుజావ్యక్తలైన వరించి స్వేదమంతాప ధో

ధారప్రాధానిమీనర్గమనిమార్తాండుండవఃకీర్తి ల

క్షీరమృన్ భవనైకవంద్యుడగు వాల్మీకిం గవిగ్రామణిన్

ధారాశిరభక్తియు క్షేదతతుం తత్వజ్ఞమాడామణిన్.

రెడ్డివల్లి ముద్దరాజు అప్రమహిషీకల్యాణము.

ఉ. రామకథాగుధారనము బ్రహ్మవయోంబుధి మున్దియుండగా

నేమునివాక్యమందరమహీధరసన్నధసంబుచే నము

ద్దామిత సంగ్రహించి విబుధప్రకరంబున కిచ్చెన్

నామహితుం బ్రచేతసుని యాత్మజాగౌర్వక నాదినత్కవిన్.

శ్రీనాథుని భీమఖండము.

కా. శ్లోకంబుల్ కతకోటికాండములుగా నూర్చింది రామాయణం

జేకై కామర మెల్లపాపముల మాయించంగ నిర్మించి గు

ల్లోకుండైన పురాణసంయమివరుం జూతు న్మనోవిధి వా

ల్మీకిన్ బ్రహ్మవదావత్పీఠకవికాలీలావతీవల్లభన్.

தேவதேவ - நாயுடுவா - கௌந்தகா பாஞ்சாலம்.

పా. ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

మీ. తెలుగులో భారతదేశమున తాత్పర్యమున విద్యావిక్రమముగ ను
 బలిహారము ప్రతి ౧౦౦ గల నయ్యంత శ్రీవిద్యావృద్ధి
 వలిహారముగ కృతముగాదు నవరాత్రులలోను నట్లేనివి
 కృతముగా తత్వకలానమృదిత పారాశర్యమున శ్రీమదానంద
 కవిగారి - అధికము - అధికము రామయ్య బాగవతమునాత్మము.

కా. దానిచేత చాకనవీలవెనది. బ్రహ్మగ్రహమును మునుప
భృతలొడయ్యె మహావింశతిలకు నంతయు నొక్కప్పుడు
చాతదానికొక యాతడు మునుపటి కంటే అతని పు
లయింపింపకు గానివాడు శ్రుతలొక్కొక్కాడు గీర్తిచేకన్.
సంస్కృతకవులకు-తైత్తిరీయము ముఖ్య విష్ణుగ్రహాధానము.

శ్రీ. భారవిగాళిదాసు శివభద్రుని మాఘుని బాణ భామనలు
జోరు మయూరుని వలపుడు స్మరియుం గవురై వికర్ణులై
వ్వారలు వారిసల్ల ననవమ్యుల నామ్యులబుగ్గుసింతు నం
సారనుక్తై కసారవిలసత్కవికారనవైభవాగ్నినై.

గంగాధరుని బాలభారతము:-

శ్రీమద్రామాయణమునందు గల పద్యములు
 పునఃపఠనార్థముగా గానివాని
 వర్ణించు నుజ్జ్వలవాణీసుధామూర
 పాథోధివరిబాణు భట్టబాణు

బ్రహ్మచరిత్రు నాద్యంధామో హమాత్మే ప్ర
 హరణావళి కేయూరుచరణ ముగూరు
 సన్నతి గావించు చాటాధారాప్రీతి
 గోమలతాక్షయ్య హోమదత్తు
 భక్తనందలి రదియిగతు బ్రవరశేష
 భావ శివభద్ర భవభూతి భట్టాక్ష
 భారవి మురారి హేరంబ చోదలకును
 మణియుఁ దక్కిన నుకళా మణిదలగతు

శ్రీనాథుని స్థావరము:-

సీ. బ్రహ్మచరిత్రు రసభావభావనామహానాథ
 కవిరాసముల్లాసుఁ గాలిదాసు
 గణులింతు నిగవద్దగద్దవద్దనిబద్ధ
 వరితోషితస్థాను భట్టాక్ష
 భజయింతు పాహిత్యపదవీమహారాజ్య
 భద్రాసనాసీను బ్రవరశేష
 వర్ణింతు సంభోధివార్ధిదినంధార
 గంభీరవాక్సముత్కర్షు మార్షు
 భావ శివభద్ర సామిల్ల ధమ్మిలులకు
 మాఘ భారవి బిల్వల మల్వలకు
 శట్టిది త్రవకవిదండివండితులకు
 గీలుకొలుపుదు నొసలిపైఁ గేలుదోయి.

అమరేశ్వరుని విక్రమసేనము:-

సీ. భట్టనారాయణభాషారమాదేవి
 లబ్ధవర్ణుల కర్థలద్ధింజేయు
 గాణవాగ్భాషినిప్రసవమంజరి విశా
 రదుల కలంకారరమణిజేయు

రాజశేఖరభారతజహ్నుకస్మక

సూరవీరమౌలిక భావసృద్ధిశేషము

మౌనవాచిత్యమును గూర్చి సాగ

మౌనమును రోమాద్రమములందు

సని యెరింగి చూడెడిదగులు దలచి న

మన్నురించి దండి నమ్మరారి

వామనుని గౌరవాన్విత మేమంగి నీల జలం

కారవిధులదలచి గౌరవమున.

కవినుతి - నన్నయభట్ట - గంగాధరుని బాలభారతము:

కం. కల్పాధరసవిళారదు

కృత్తికమూర్ధన్య కల్పకాననవిరుదన్

కల్పానుమాసవిస్మర

కల్పకుటారభటి నన్నపాద్యు మతింతున్.

శ్రీనాథుని భీమఖండము:—

కం. సట్టుకొని కొలుతు నన్నయ

భట్టోపాధ్యాయ సార్వభౌముఁగఁగి

పట్టాభిషిక్తు భారత

భట్టోల్లంఘన సమర్థ (పటిష్ఠ) గాథప్రతిభున్.

(ఆ1-వరి)

కవినుతి - తిక్కనసోమయాజికి - గంగాధరుని బాలభారతము.

ఉ. అంధాకవిత్వతత్వసముదంచితకీర్తిని దిక్కయజ్ఞుని

రంధితరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతినేయును నుల్లసత్

కంధిగభీరమంజుతరగర్జితవిభ్రమభవ్యభంగి పై

రంధికయైన చాటుమధురస్ఫుటమంధురవాగ్విజృంభికన్.

జీ. వంచమవేదమైవరంగు భారతనంపిత సంధ్యభాషఁ గా

వింఛెబడనుపర్వములు విశ్వజగద్ధిబుద్ధి నెవ్వఁడ

కాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి సమస్కరింతు ని

ర్వంచితకావ్యవైభవవిరాజికి దిక్కసోమయాజికిన్.

(భీమఖండము1-9)

కవిస్మృతి - తెలుగు కవుల పద్య ప్రాసశాస్త్రము - (మొదటి భాగము) - పాఠశాల విద్యార్థులకు ఉపయోగపడే గ్రంథము.

సీ. తల్పతానాశావృణునోపసృజిత్యే మౌ

పందిత బుడవనూ వాచుపానంబు
నుభవించువాడెంచునొని దృఢము
అనినాడు సుకవి - మనము ముందు
అక్షరములను పోలుకొనినా భావము
పరాకాష్ఠావర్ణనమున తలచుచున్నాము
భాగ్యసంబంధన చాతుర్యము రేయి

వాగ్దాము వేములవాడ భీము
రసికజనపద్మదిననాథు రంగనాథు
అకటకృతికర్తవిప్రుడు భాస్కరేంద్రు
సమతగపథానుశ్రీశ్రీపురాని జేను
నూత్తిలిమధుము నాచపరామృతము

వసిష్ఠుడు - వద్మపురాణము - మరణి సింగరాజు.

చం. కనిగెను శుభ్రస్ఫుటివ్రకరగాధితార్థవసోష్ఠు నివృత్త
ధనవదనమహాత్మనముదగ్గర నిష్ఠుడవోవి శివమగ
జనితనిశాంతపుణ్యగణసంచయనవ్రతనిష్ఠు శేషుని
జనితహితవ్రభావమునిసంఘవర్తిష్ఠు వశిష్ఠు నయ్యెడన్.

చం. వరమనివేకసాగరుడు వంకజసంభవసంభవుండు సూ
మరహితవహ్నితుల్యుడనమానతపోనిధి విష్ణుభక్తి త
త్పరుడభుదూరుడాద్యుడు కృపారసజీవుండు దివ్యబోధకు
స్థిరుడగు నవ్వసిష్ఠుడగుడెంచె దీనివన్నపాలు పాలికిన్.
భారతము - (వాగ్దాసులు)

ఉ. పాంశుపయోదనీలతనుభా తు నుజ్జ్వలదండధారుఁ నిం
గాంశు జటచ్చటాభరణ నాగమలంబవదార్థతత్త్వని
స్సంశయకారిఁ గృష్ణమృగచరకృతాంజరకృత్కు భావితీ
వంశవివర్ధనుం ద్విదశవందితు సాత్యవతేయు గొల్పెడన్.

సాక్షులకు - వీరి స్వభావ మేర్పడుని వా సింహాభిరూపము.

సీ. పోగలై రాఁదను పోగేడ్డఁ యున్నది.

శ్రుతివిధి నునునొని చూత్రివలది

పాఠశాల ప్రయోజనములను వివరించు చిత్రము

యెల్లగోల్లను పెరియరవఃజనితే

కావ్యములు వ్రాసిన కవులు

శ్రీకృష్ణునిపట్టి మా వివిధ పాటలు

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

అనుచున్న ప్రయోగముననుసరించి

శ్రీకృష్ణమూర్తి పారిశుధ్యము

శక్తి మొరుకబండినపోత వట్టిగనియె

నవ్వడట్టి సద్గురు నుతియించి భక్తి

విష్ణునూ శాశ్వతార్థమీకు విస్తరింతు.

నిశ్చంకునికొమ్మయ - వీరమాహేశ్వరము.

సీ. పులిసము తొలుచూలు పుండరీకాక్షుని

యవనారభేదంబు కవులరాజు

జహంషురాబాద్ గ్రంథాలయ సమితి

చరిత్ర-భాగ్యయోగపండితుండు

శట్టిపన్నియవాఁడు కారవాన్యాయకర్త

శ్రుతులేర్పరించిన సూత్రధారి

సిద్ధినీ కారముపై పంచాధ్యక్షుండు

శుశుక్లూరిమితండి, సకలవేది

కాళికేయండు మోజుగంధివల్లి

తత్త్వనిరీత ఘన తపోధర్మశాఖి

మీ శారణ్యమనిన భామి కలమి

నేగ నొకనాడ వ్యాసమునీశ్వరుడు.

బాహుబలయ్యోః పరస్మై క్త సోఽన్యదు
 బ్రహ్మాద్వియై యోక్తా బ్రహ్మాత్తతః
 బంధమోడి దివంబు వంచించుప్పించె ని
 శృంక నెవ్వడు పొరల్పంద్రుననును
 బహ్మహాత్మునిను సకలలోకైకవినునఁ
 డౌర్యసేయానితోడి ముండాటకాండు
 నివ్రతోడుత నాశ్చర్యనియమవృత్తిఁ
 దవమునకునుండె నంబికాధవునిగుర్చి.

గౌతమునికి - పెడపాటి సోమము కేదారఖండము.

సీ. చరియించువారికి సంకల్పసిద్ధిగా

నిర్మించె నెవ్వఁడు నిడవనంబు
 పార్వకాలికఫలసన్నంబుగల్పించి
 వరమునిశ్రేణి నెవ్వఁడు బోధ
 చీకటితప్పు సేసిన నెవ్వడవలించె
 నిందుగిలెనువెల్ల పేయఁగఁగను
 నుర్వీసురశ్రేణి కొమరిలేకుండఁగఁ
 జలికనెవ్వఁడు మృతావంబుమెరసి
 యట్టి శ్రీనిర్మలైవాగమాదివేది
 యైవ గౌతమసంఘము యాశ్రమగఁబుఁ
 బొంతనెంతయు నొప్పారి పొగడనగడు
 ననఘమూసన శ్రీవైజయంతిపురము.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మము:— (మార్కండేయునికి)

శా. బండాంశుప్రతిమప్రతీకరుచు లాశాచక్రవాళంబునన్
 నిండంబర్వఁ బ్రవాళవాటలదట నీకంబుదూలం గియా
 పాండిత్యవృథయాననంబుమికదంబ లభిసేవింప మా
 ర్కండేయుండరుచెందె దస్త్రఖదిదృశ్యకౌతుకోల్లసియై.

వీరమా హేశ్వరము—

సీ. కల్పాంతవాధి మోక్షాలి బంటిగానేను
 తీర్వరుణొంటిమై దిగిరాదు
 పటపత్రవిధిని నెక్కితినున్న జానే
 తాపసాధివుడు ముద్దాడినాడు
 తనపేర నే తపోధనమాధి సుస్థి
 స్థితిబుర్రాణంబు సందిచినాడు
 హరుని మెద్దింది సంహారకాలుని జయో
 స్మాద మే మునిరాజు మాన్పినాడు
 గనియెనటువంటి సంహరిందుని మహాత్ము
 దనయ్యుడుగ వచ్చుకండుని ధర్మవత్తి
 సహజశివభక్తికైతుని విశ్వప్రసిద్ధు
 ననఘకీర్తి మార్కండేయుఁ డనెడివాని.

మృకండునికి - జైతరాజుమామృత విష్ణుకథానిధానము

సీ. ఆయువగ్గలముగా నాశీర్వదింపుచో
 నేవుణ్ణుబురుడింతు రెల్లవారు
 జనులకు నేమహాత్ముని పురాణము సర్వ
 వర్ణాశ్రమాచారనిర్ణయంబు
 నేయిచ్చుచేసిన యాశ్వరస్తోత్రములే
 పఠించినను మృత్యుభయమువాయు

...

...

...

శివలింగములఁ బ్రతిష్ఠించినగడ

నట్టిలోకైకమాన్యు మహానుభావు
 గుతునిగాఁబడసి వెలసిన సుకృతమయుని
 ఘనమృకండుముసీందుని గరివిభులడు
 గనియెఁవొలుమేన సుకృతపాకమునఁజేసి.

అగస్త్యునికి - భీమశ్వరపురాణము - శ్రీనాథుడు.
 సీ. ఎవ్వఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింతు లింకించె

గంభీరకంఠముంకారగర్జ
 ప్రణవప్రంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబు
 నెవ్వఁడు శివునిచే నొగింపనియె
 గడసిల్లుధరయొడ్ల గడవన నెవ్వఁడు
 త్రాసునఁ గట్టించెదమునవలెచె
 వంభోధు లేడింటి నావోశవంటె తి
 కలిగించె నెవ్వఁడు కృష్ణులంగ
 భీమనాథేశ్వరుడు గాంచి డియొడి
 దక్షిణముఖకల్పానందగృహమున
 వత్సరము వత్సరమున నెవ్వనిజూచు
 నతఁడు గగనాగ్రమాణిక్య మరుగుదెంచె

కాశీఖండము:—

సీ ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబు
 కడదాఁక నెఱిగిన కలదలని
 వాతాపిదైత్యు నిర్వలునితోఁగూడంగ
 జతరాగ్నివేల్చిన సవనకర్త
 కోపించి నహుషుని గుంభీనపంబుగా
 ముంకారమిచ్చిన యుగ్రతేజ
 వానకాలమునందు వండువట్టిన నీటి
 కాలవ్యమందెలుపు కతకఫలము
 పాండుభసిత త్రిపుండ్రాంక పాలభాగ
 భద్ర రుద్రాక్షమాలికా భసితవక్షు
 భార్యయును దానునేతెంచు పరమశైవుఁ
 గాంచె వింధ్యాచలేంద్రంబు కలశభవుని.

ఋశ్యశృంగునికి - భాస్కరుని రామాయణము - బాలకాండము.

ఉ. అంగన లేగుదెంచి మందమారఁగాంచి రథితవేదవే
దాంగుని సర్వసంయమిహుఖాబ్జవతంగుని నిర్జితేంద్రియా
నంగుని లిప్తభూతలనదంగుని సద్గుణసంగునిన్ వ్రతా
భంగుని సంతతోదితతపఃకృతభంగుని ఋశ్యశృంగునిన్.

దేవేంద్రునికి - భావన పెనువనము - అనిరుద్ధచరిత్రము

సీ. ఉచ్చైశ్చవంబును మరుదముభిః

పోచాళీవిలోలాటలర

వాన్వితమై వాలు శశిశు దాగులు

వాహనంబులు వీరవైరిభీష

గాఁగులమింతు నూరంచులకైదువు

కొమరారుపరివార మమరగణము

కట్టనవు)దేవులు పోలోమి యాగతి

నెల్లభోగములకు నెల్లయగుచు

విలసదమరికరాంభోజవీజ్యమాన

చామరానిలసంచారచలితచారు

చికురభారుడై మాడఁగ జెలువుమిగిలి

నేయుగన్నుల యి ద్రుండీ విభుఁడు దరుణి.

అగ్నిదేవునికి - వురుషార్థసుధానిధి - పిల్లలమట్టి వీరము

సీ. భర్గ కట్టరికు జర్జాయముర్తికి

పాణ్మాతురుని కూర్మిజనకునకును

మేషరాజమునెక్కు మేటిరాతున కమ

రాధీశు పొరుగు దిశాధిపతికి

పారిజవాహనుని నెఱ్ఱువు సంగడినికి

సామిధేనిప్రియస్వాతునకును

యామాకూలయిండ్ల సనుఁగుజాట్టమునకు

స్వాహాస్వధాప్రాణవల్లభునకు

దండములు నెట్టెదము మోడ్పెదము కరములు
 సేవ యొనరించెదము మమ్ముఁగావుపోవు
 యాగ వేదికివిచ్చెము మూరగింపఁ
 బ్రథమజన్మలయింటి కల్పదుఃఖంబు.

పీఠమాహేశ్వరము—

సీ. కటకుచీకటుల మూఁతలు నుగ్గునూచుగా
 నురిది నూక జ్ఞాగు నెగతనంబు
 బొట్టేటిరాముని చొళముంబు గవలించి
 వాహ్మశిగదలెడి వైభవంబు
 క్రతుభాగములుదెచ్చి కైతప్పుగాతుండ
 నేర్పుల కందించు పెరవుసొంపు
 మూడుమూర్తులుదాల్చి మురువుతోజన్మంపు
 నేదిపై గొలువుండు విభ్రతుంబు
 నీకుఁజెల్లు నొరులు నీతోడిసాటికి
 జేరుగుచ్చి యెప్పులేరు జగతి
 వశమెనిహ్నుఁబొగడ స్వాహావధూతుచా
 భ్యున్నతప్రకాశ యోగుతాళ.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

కా కి నా డ.

1949 - 50

వి రో ధి నం వ త్స ర ఆ య వ్య య

ప ట్టి క.

విరోధి సంవత్సరము (1949-50)

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

వివరము.

మొత్తము.

1. సంవత్సరాది నిలువ	288-10-2
2. బ్యాంకినుండి వచ్చినవడ్డి	700-10-0
క్రీబాబ్బిలివారి పత్రిక అ పై	
ములవలన	400-0-0
క్రీపెంకటగిరివారి ,,	300-0-0
చిల్లరబను, వడ్డి	0-10-0
	<hr/>
	700-10-0
	<hr/>
3. వత్తిక చందాలు	18- 0-0
4. పుస్తక విక్రయము	1998- 0-9
5. కొత్తవల్లి సుబ్బహ్మయ్యగారి	
కాతాకుబను	3- 7-0

మొత్తము 2958-11-11

1949-50 విరోధిసంవత్సరము ఆయవ్యయవట్టిక.

వివరము.	మొత్తము.
1. బ్యాంకి వ్యయములు	8- 8-0
2. బడులుతీర్చినవి	500- 0-0
3. పోస్టువ్యయము	19- 2-9
4. ఉద్యోగుల జీతములు	658- 8-0
5. ఉద్యోగుల వ్యయావ్యయములు	5- 0-0
6. పత్రికలకు కాగితము యి ముద్రణము	167- 8-0
7. చిల్లరలైండింగు	62- 2-0
8. నిఘంటులైండింగు	702-18-0
9. పత్రికలకు చందాలు యి కొనిన పుస్తకములు	196- 1-2
10. సాక్షు	37- 6-0
	<hr/>
	1352-18-0
సంవత్సరాంతమున నిలువ	605-14-11
	<hr/>
మొత్తము	1958-11-11
	<hr/>

1. విప్లవాగ్రాహక చరిత్రము	9- 5-0
2. జైమినిభారతము	17- 7-0
3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	10- 0-0
4. జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	0- 8-0
5. జ్ఞానప్రసాదాచార్య శతకము	0- 4-0
6. సర్వేశ్వరశతకము	0-15-0
7. కావ్యాలంకార చూడామణి	0- 8-0
8. అశ్వారూప్యము ద్విత గ్రంథనూచిక	0- 8-0
9. ప్రాకృతభాషోన్నతి	0-12-0
10. శివతత్త్వసారము	5- 8-8
11. చంద్రభానుచరిత్రము	2-11-0
12. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	5- 5-6
13. ఆర్యభాషావిభాగము	0- 8 0
14. హాస్యరంగములు	0-15 0
15. మన్నారదాస విలాసనాటకము	2- 4-6
16. కాలిందీకన్యాపరిణయము 1 భా	5- 2-0
17. దీట 2 భా	2- 7-0
18. రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	0- 4 0
19. అంభభాతుమాల	0-18-0
20. శాసనపద్యమంజరి 1 భా	12- 1-9
21. దీట 2 భా	1-10-9
22. శతకసముచ్చయము 2 భా	1- 4-0
23. మరిమత్తు సైకభాండగారము 2 భా	0- 8-0
24. దీట 3 భా	0- 8-0
25. సూక్ష్మాంధ్రవ్యాకరణము	1- 0-0

26. రసాభరణము	0- 8-0
27. సోడశతమూర చరిత్రము	0-15-0
28. ఆంధ్రీకృతహంససందేశము	0- 3-0
29. రాయవాచకము	1- 7-3
30. సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భా	6- 4-9
31. 2 భా	5- 9-0
32. నిఘంటుచరిత్రము	1- 8-0
33. ఆంధ్రకౌముది	1- 0-0
34. Dravidian Lexic graphy	0-12-0
35. Defence of Literary Telugu	0- 8-0
36. చాటుధారాచమత్కారసారః	1- 0-0
37. సాంబోపాఖ్యానము	6-10-0
38. రసార్ణవాలంకారము	0-15-0
39. కవిజనోజ్జీవని సమన్వయము	0- 4-0
40. రఘునాథరామాయణము	1- 7-0
41. రజతోత్సవ సంపుటము	3-14-0
42. అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	0- 4-0
43. లక్షణసారసంగ్రహము	0- 3-0
44. తాత్వికన్యాయవిరచనము	1- 0-0
45. కావ్యాలంకారచూడామణి పాఠభేదములు	0- 3-0
46. సీతారామచరిత్రము	2- 9-0
47. విడిసంచికలు	9- 0-0
48. ఉత్తరరామచరిత్రము	1-14-0
49. అమరుకము	1-14-0
50. చంద్రారామాయణము	1-14-0
51. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి	1-14-0

శ్రీనూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల సుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వేలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము వేల రు 5 లు, ద్వితీయ సంపుటము రు 4 లు, తృతీయసంపుటము రు 4 లు, చతుర్థ సంపుటము రు 4 లు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౯.	{ వి కృ తి. ఆశ్వయుజ-పౌర్ణిమలు }	పంచిక ౪-౬.
--------------	------------------------------------	------------

కాకినాడ

పరివత్తారాజ్యమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1950-51.

శ్రీ చింద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౯.	{ వి కృ త్తి. ఆశ్వయుజ-పౌర్ణిమములు. }	సంచిక ౪-౬.
--------------	---	------------

కాకినాడ

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1950-51.

వికృతసంవత్సరము

1950-51

ఆశ్వయుజ-ఫాల్గుణములు

విషయసూచిక.

పుటలు.

1. కీ॥ శే॥ జయపురాధీశ్వరుల నిర్వాణము 19-80
2. ఆరుంధతీవసిష్ఠము
శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు 31-84
3. సాంఖ్యదర్శనము 85-44
శ్రీ ఎం. వి. వి. క రంగాచార్యులుగారు
4. విస్మృతకవి కావ్యచింతామణి 45-76
శ్రీ యి. వి. వీరరాఘవాచార్యులుగారు
5. గ్రంథస్వీకారము 77-86
6. కళాపూర్ణోదయము- ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాశ్లేష
విచిత్రపద్యద్వయము శ్రీ పెంపరాల
నూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 87-98
- వికృతసంవత్సర నివేదిక-ఆదాయవ్యయపట్టిక 1-6

కీ. శే. శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవ ప్రభువర్చుల — నిర్వాణము —

జయపురాధీశ్వరుడు శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ నీభువర్చుల నిర్వాణముచే నాంధ్రసర్వభవపంచమున తొలితరని లోటు వాటిల్లినది. పీఠాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున సుచాన్యములగుటయే (Pro-Chancellor, గాక మహద్విత్తరణమొకర్చి విశ్వవిద్యాలయమున వైఖానిక శాఖ నేర్పరచియున్నారు. నిరంతర సాహిత్యగోష్ఠినుండి కవివృత్తి బృందముచే గీర్తింపబడుచు వారికి దగు సహాయమునర్పించు నాంధ్ర బాజ్యయాలివృద్ధికై తమ జీవితమును గడపిన ధన్యమూర్తులు—చుహాదారులు. ఆంధ్రసాహిత్యకవిత్తునకు వీరు పోషకులై ప్రతివత్సరము జరుగు కళల సలకరింపుచు వాదోపవాదములందు బాల్గొనుచు దగు యోగ్యులగుటచే శ్రోతల రంజనపజ్జేయుచుండిరి. కాకినాడలో జరిగిన పరిషత్సభతోత్సవమునకు నితరసభలందును గాననాధిపతులుగనుండిరి. షాతీయు పరిషత్తునందలి యాదరముచే శ్రమియునక బరిణతవఱు స్కలయ్యా జయపురమునుండి విచ్చేసి పరిషద్భవనమును దెలిసి జయ ప్రదముగ సభాకార్యక్రమమును నిర్వర్తించిరి. ప్రథమమునుండియు నాంధ్రభాషాసాహిత్యమునందలి యాదరముచే వీరు పరిషత్సభాకార్యముల బాల్గొనుచు కార్యనిర్వాహకవర్గము వారికిజేయుత నొనంగియున్నారు.

వీరు స్వయముగ సంస్కృతాంధ్రోత్సవాదిభావల పండితులై కవులై పెక్కుగ్రంథముల రచించిరి. వీరిచే రచింపబడిన “శ్రీనివాస కల్యాణము, మానవతీ చరిత్రము, బాలగోపాల శతకము, సీతీతికతి” మున్నగు గ్రంథము లాంధ్రలోకమునకు దెలిసినవే. ఉత్సవాంధ్రసార స్వతాధివృద్ధిని పెక్కుధార్మికసంస్థలకును వికాసంగిన మహద్విరాళములకు లెక్కలేదు. కవిపండితవర్చులవలన పెక్కుగ్రంథముల కృతి నొంది వారిని జహూరించియున్నారు. వీరుకృతభాషకుండు కవిశ్వరు

లనియు, పెక్కుగ్రంథముల రచించి మన్ననగాంచినయు దెలియుచు
న్నది. కొన్ని యువనిషత్తులను కళాపూర్ణోపయాది యుపాధ్యక్షాంధ
ములను వీరుత్కళభాషలోని కనువదించిరి. కళాప్రపూర్ణేతి విరుదాం
శితులు. బాల్యమునుండియు నిరాడంబరజీవితములై సుప్రసన్నవీక్షణము
లచే గవిమిత్రుల నాదరింపుచు ప్రజాశరమునుబొంది రాజ్యపాలన
మొనర్చుచు సకలాంధ్రలోక గౌరవాదరములకు బాతులైన వీరిజీవిత
మాధ్యలోకమునకు మార్గదర్శకమగుగాక !

భగవంతుడు వీరి యాత్మకు శాంతిని జేకూర్చుగాత !

అ రుంధ తీవ సి ప్త ము

శ్రీ బులుసు శేరి కేశవయలు వీ. ఏ.,

పి రి క

శ్రీమహానీయరూపుడు వశీకృతచిత్తుడు నిర్జితేంద్రియ
గ్రాముడు సిద్ధసాధనుడు కర్మరహస్యవిదుండు జ్ఞానతే
జోమయుఁ డార్యపూజితుఁడు నూనృతవాఙ్మి మహేశసన్నిభ
శ్రీమహితుండు మద్గురువిశిష్టపదంబుల నాశ్రయించెదన్. ౧

చ. కొలిచినవారి కెల్లరకుఁ గోరిక లిచ్చెడుకల్పవృక్షమై
తలఁచినవారి నెల్లరను ధన్యులఁ జేసెడు యోగమూర్తియై
తలచెడువారి నెల్లరను దివ్యులఁ జేసెడు జ్ఞానరాశియై
విలసిలుమద్గురూ త్తముని విశ్రుతపాదము లాశ్రయించెదన్. ౨

ళా. నిష్ఠామవ్రభుతాత్ముడై వెలయుచున్ నిత్యోత్సవశ్రీమహా
విష్ఠారంబున నెల్ల వారలను దృష్టింబొందఁగాఁ జేయుచున్
నిష్కామక్రియమాణ సంతత మహానిర్లిడ్ర సంచారియై
దుష్టామాంతకుఁ డైన మద్గురుని గొల్తున్ సర్వసంసిద్ధికిన్. ౩

మ. గురుసంపూజన మాచరింపఁ గలభక్తుండౌను శక్తుండు మో
క్షరమన్ జేకొన గుర్వినుగ్రహమె యాఁ గామ్యార్థసంసిద్ధిస
త్వరమార్గంబు, గురుం డనంగ శివుఁడే తథ్యంబుకానన్ మహే
శ్వరుఁ డౌమద్గురు దేవుపాదముల నద్వైతస్థితిన్ గొల్చెదన్. ౪

చ. గురుకృప మున్నుఁ గావ్యములఁ గూర్చితిఁ జేర్చితిఁ దత్పవిత్రస
చ్చరణపయోజములమున జన్మము ధన్యము గాఁగ నింకనొం
డరసి రచించి కావ్యముఁ గృపాంబుధి నాతనిఁ బూజచేయఁగాఁ
వొరఁగితి; డైవపూజకును వోయజసంతతి కెక్కుడున్న దే! ౫

సీ. కావ్యంబు పరమార్థకారణం బనియును
 నది గురూత్తమునకు నంకిత మని
 గురుదేవ సంసేన పరమావధం బగు
 భవరోగముల కన్న భావమునను
 బుద్ధివికారముల్ పొడమకుండుటకు న
 త్కాలవ్యయంబె మార్గం బనియును
 సరససారస్వత పరివస్య యనియును
 మి త్ర వాంఛను దీర్ప మే లగు నని

గీ. కావ్యాహేతువు లిన్నిటిఁ బాఠఁద్రోలు
 గురుకటాక్షము నాపైచి బరగి యిట్లు
 లీనపర్యను గొనఁగ విలాస మనియుఁ
 కావ్యము రచింపఁ దొరఁకొంటి నవ్యముగను.

౬

గీ. సర్వగీర్వాణకవుల కంజలి ఘటించి
 నన్నయను దిక్కనను గొల్చి యున్నపెక్క-
 రాంధ్రకవివర్యులకు జోహారు లొసఁగి
 వాక్పవిత్రతఁ బడసి కావ్యం బొనర్తు.

౭

మ. కవితావస్తు వరుంధతీ ఘటజలోక శ్రేష్ఠవృత్తాంతమై
 చవు లూరించుఁ బడింబడిం జదువ; శక్వత్పృణ్యసంవర్ధకం
 బవు విన్నన్ దలపోయ మెచ్చ; నిఁక భాగ్యంబు నై వెఱిండు న
 త్కవికావ్యంబుఁ బఠించుకంటె నని విభ్యాతిన్ జనం బెంచుతన్.

మ. చిరకాలంబు ధనాధికారిజనులన్ సేవించి సేవించి త
 త్పరతన్; స్వల్పధనాధికారములు సంప్రాప్తింప జేవించి; యీ
 ధరపైఁ బేరును బెంపుఁ గాని జనికిన్ ధన్యత్వముం గాని మో
 త్తరమన్ గైకొనుబుద్ధిఁ గాని కనమిన్ జన్మంబు వ్యర్థంబగున్.

చ. జననపరంపరాంబుధిని జక్కఁ దరింపఁగ నుద్యమించి సా
ధనఘనసిద్ధిఁ గాంచుట ముదంబొ వ్యథామయమోహవాగురన్
బెంచఁగొని స్రుక్ష్మటల్ సుఖమొ నిక్క మెఱుంగరు మూఢమా
నవుల్;

వినుతవి వేకు లెంతయును లెన్న గడించురు జ్ఞానసంపదన్. ౧౦

శా. | పాచీనార్యఋషీశ్వరుల్ మును బరబ్రహ్మంబుఁ బ్రాపించి య
ర్వాచీనప్రజకుఁ మహాపత్పతిగాఁ బ్రజ్ఞానతత్త్వంబులక
నూచిలపంగఁ దదీయసచ్చరితముల్ సూక్ష్మంబుగాఁ జూచినక
బ్రాచుర్యం బగు జ్ఞానతత్త్వ మవి సంభావించు నేతత్కథల్. ౧౧

మ. తలపోయం దరమే వసిష్ఠనిమహత్త్వం బేరేకై నక!; దదం
ఘ్రులు నేవించి మహాపతివ్రత యనక లోకంబులక దివ్యకీ
ర్తుల వెల్లొందు నరుంధతీనతి నక! స్తోత్రంపఁగా శక్యమే?
పలుకుల్ వేయును నేల వారిస్మృతియే భాగ్యంబు లోకానికిన్.

చ. గురుకృపకల్పి వారి నిటు కోరి స్మరించెడుభాగ్య మబ్బె మ
ద్దురుకృప కీడు లేదు; పరితోషము కల్గదు వేటాకంట; త
ద్దురువరుపూర్ణసత్కృపకు దోయిలిపట్టెద భక్తితో నిరిం
తరమును; దాన నీఁగెద వ్యధల్ చరితార్థతఁ గాంచజన్మమున్.

మ. కవితాకవ్య వరించియుండు టాకభాగ్యం; బెన్న నాపైని యీ
కవితాకవ్యక ను త్రమర్చి జననదాహా ప్రకారంబులన్
మిల్చులన్ దన్పుట భాగ్య; మాతరుణి మన్నేషంబునన్ సద్గురు
ప్రవరశ్రీపదసేవ నిల్పుట మహాభాగ్యంబు నిక్కంబుగక. ౧౨

చ. కవి యయి సత్కథాగణముఖంబునఁ దత్త్వదధిన్ మధించి యిం
పవునవనీతమున్ బ్రజల కందఱ కందఁగఁ జేసి జన్మమృ
త్యువుల జయింప నెల్లరకుఁ దోడ్పడఁగావలెఁ గాని యాజవం
జనమనఁ గూల్చి కాల్యువిరసం బగుగాథల వ్రాయఁజెల్లునే?

చ. గసిమలు వారె సర్వగుణరతులు వారె విరక్త చిత్తులై
యెసఁగినపుణ్యమూర్తులును నెన్నఁగ వారె విరాగరాగులై
విసముననే మహామృతము పింఛినవారును వారె యుట్టితాపన
రసికావతంసులను భక్తిఁ దలంచెద జ్ఞానభిక్షుకై. ౧౬

క. ముక్తిసతీనవయావన, రక్తుని జ్ఞానప్రకాశరమశృంగారా
సక్తుని ప్రపరు యథా, శక్తిని స్మరియింతుగురుని షష్ఠ్యంతములన్,

క. కమనీయాద్భుతరూపున, కమలప్రజ్ఞానచతుః డౌపుణ్యనకున్
కమలాసనకమలప్రియ, కమనీయః పాలపాణికారుణ్యనకున్. ౧౭

క. ఆత్మేంద్రియనిగ్రహన, ర్వాత్మనకున్ గామకామపార్యఘనకున
ఆత్మీయశిష్యగణవగ, మాత్మనకున్ సతతపరమహర్షాంబుధికిన్.

క. కరుణాకరపరమాదర, సరసాలావప్రకారం సర్వజ్ఞనకున్
నరనారాయణపరమే, శ్విరమూర్తికిఁ బ్రాపు ప్రోహ భగవం
తునకున్. ౧౮

క. శిష్యశ్రీకైలమహా, ముష్యాయణిగిరికి స్పర్శముఖవేదికి సం
పాష్యబహుశిష్యయుతునకు, ఋష్యగ్రణి కళిలవిబుధఋషభంబు
నకున్. ౧౯

క. జ్ఞానాబ్ధిశీతకిరణున, కానందసుధాప్రవర్ష కాంబుదమునకున్
నానాగమసారామృత, పానంబున విజ్ఞప్రేగుబ్రహ్మణ్యనకున్. ౨౦

క. పట్టం బగ్గము లేకయె, నట్టడవిని నింగి వేల్పునగరులలోనన్
ముట్టక యంటక చను జగ, జెట్టికిఁ బుట్టువుల నీఁగుసిరిమంతు
నకున్. ౨౧

క. తెలువులమేటికిఁ బలికిన, వలుకులఁ దేనియులు జాలువాటించెడి ని
చ్చలపుండలిసికొలంబున, బలుప్రోడగఁ బుట్టుగొన్న బమ్మరుసికినిన్.

వ. అంకిలంబుగా మదభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధి నిమిత్తంబుగా
నే నొనర్పంబూనిన “అరుంధతీవసిష్ఠము”నకుఁ గథాక్రమ
మెట్టి దవన. ౨౨

—: క థా ప్రారంభము :—

శ్రీకమలాసనుండు నిజసృష్టినువర్ధన మాచరింప న
స్తోకముదంబునన్ హృదయతోయరుహంబున నుండి బ్రహ్మతే
జోఁకుటిలాత్మవిగ్రహుల సుస్థిచిత్తులఁ బావనాత్మను
శోకుల సృష్టిచేసె నవసుందర దేహుల బ్రహ్మవిష్ణులన్. ౨౬

ఉ. యోగసమాధియుక్తము మహోజ్జ్వల మైనతపోవిశేషమున్
ద్యాగవిరక్తియుక్తమును ధన్యము నొనిజదేహ మిచ్చి నా
నాగమవిజ్ఞతాబల మనంతముగాఁగ ననుగ్రహించి తే
జోగరిమం బొసంగి కృపఁజూచెను వారల నవ్విరించియున్. ౨౭

ఊ. వారలలోన నెన్న సరివారలె లేని తపోమహత్త్వవి
స్ఫూరుండు రూపమన్నభుండు పంకజనాభుననుంగునై జగ
ద్భారము సృష్టిభారమును దాల్చి ప్రజాపతి వాఁగ ఖ్యాతిఁ బెం
పారినన త్తపోధనుండు భవ్యుండు కర్దమహాని యొప్పెడున్. ౨౮

చ. అతఁడు సరస్వతీతటమునందలి దివ్యనవప్రదేశ సం
స్థితి బహువత్సరంబులు విశేషతపం బొనరించె; నంత నం
చితముగ విష్ణుమూర్తి కృప చేసెను దర్శన మిచ్చి దుర్దమ
ప్రతతనుమర్దన ప్రబలవర్ధన విజ్ఞుని కర్దమర్షినిన్. ౨౯

క. ఆవరమాత్మకళాక్షము, ప్రాపింపఁగ భక్తియుక్తిభయసాధ్యసశో
భాపరవశుండై పలికెను, గాపట్య మొకింత లేనిఘనభక్తిహృదిన్.

సీ. “పరమేశ ! నీకృపఁ బడయఁగల్గెడివాఁడ
బ్రతుకుఫలంబును బడయువాఁడు
ఘండరీకాక్ష ! నీపొల్పెఱింగెడివాఁడ
బ్రహ్మప్రబోధంబుఁ బడయువాఁడు

లక్ష్మీశ ! నిన్ను పలక్షింపఁగలవాఁడె
 పరమేశ్వరుం డయి పరగువాఁడు
 పద్మప్రియా ! నిన్ను భావింపఁగలవాఁడె
 తాఁ బరబ్రహ్మమై తనరువాఁడు

గీ. ఆదిపూరుష ! నిన్ను నే నరయఁగంటి
 భక్తవత్సల ! నిన్ను నేఁ బడయఁగంటి
 ధన్యమయ్యెను మజ్జని తావకీన
 దివ్యదర్శనభాగ్య సందీప్తి కతన. 30

క. శరణంబం దెడఁ ద్వత్పద, సరసీరుహాయుగళిఁ జేరి సమ్యక్క్రూప న
 స్మరయుము నీవానిగ నో, పరమాత్మా! దేవ దేవ! భవభయదూరా!

సీ. ఏయుగముననైన నిందిరారము ! నిన్
 దలపోయుటే ఘోరతపము కాదె?

అంబుజోదర ! నిన్నె యర్చించుటే కదా
 యోగఫలంబును ద్యాగఫలము

కమలదళాక్ష ! సంయమిలోకసామాజ్య
 పట్టభద్రత భవద్వందనంబు
 లోకేశ ! నిన్ను పక్షోకించుటే బ్రహ్మ

నిర్వాణపద మగు నిశ్చయంబు

గీ. గరుడవాహన ! కాస్తుభాభరణ ! శంఖ
 చక్రధారణ ! ని న్లని సఫలమయ్యె,
 మామకీనభవంబు ; రమ్యత్వదీయ

రూపదర్శన మొసఁగు సారూప్యఫలము. 33

క. అనిపెక్కు గతులనాతఁడు, వినుతింపఁగ నిష్ఠుమూర్తిప్రియమునవత్సా!

ననుఁ దలఁచిన కార్యం జే, మని యడిగినఁ గర్తమర్పి యన

భక్తి మెయిన్, 34

గీ. “జేవ జేవ ! యెఱుంగవె నీవు సర్వ;
 మేను బలుకంగ వినుట నీ కిచ్చయ్యె
 నేని బలుకుదు బలికింప నీవు తండ్రి !
 అవ్యయానంద సంధాయకాగ్రగణ్య !

37

గీ. నలువ సృష్టించి యాత్మనందనుల; వారి
 జీవసంతతి సృష్టింపఁ జేసె నాజ్ఞ;
 ఆనియోగిజనంబు లధ్యాత్మచింత
 మునిగియుండంగఁ గోపించి యనియె నలువ.

38

గీ. ‘ఈనియోగిజనంబులు నానియోగ
 మేమిటిరి; సృష్టికార్య మిం కేమిగాను ?
 పరమపాపులు వట్టినిర్భాగ్యులైరి
 గోముఖవ్యాఘ్రము’ లటంచుఁ గోపపడఁగ.

39

గీ. వార లాతనిశాపంబుబారిఁ బడఁగ
 నిచ్చగింపక పెండ్లాడి సృష్టికార్య
 నిర్వహణులైరి; మఱి నేను నీరజాక్ష !
 నీయభిమతంబుఁ దెలియంగ నిశ్చయించి.

39

క. తప మొనరించితి దేవా!, కృపచూపితి వీవు నన్నుఁ గించిదుని నీ
 సువదంబు లాశ్రయించిన, కృపణుని న స్తనికరించి యిమ్మాజ్ఞ
 ప్రభా !

39

మ. నలసారం బగుసంస్కృతిం బడి యనంతా ! కామలోభాదికం
 బులచేతకా హతులై నశింతురుగదా! పుణ్యాత్ములుంగూడ నీ
 విలసత్పాదము లాశ్రయించియె మహావిజ్ఞానపుంబల్లి నేఁ
 జలుపం జూచెద జీవయాత్రను సరోజాక్షా! యకామ్యాత్మతన్”.

క. అని విన్నవించుకర్దముఁ

గనుఁగొని “మునిచంద్రమా ! యకల్మష మృగుసః

ఘనచిత్తవృత్తి యెఱుఁగుదుఁ

బనిగొనుమా బ్రహ్మయాజ్ఞ భద్రంబు లగున్.

౪౧

క. స్వాయంభువమనువుత్త్రిక

నీయందనురాగ మూని నెగడును దానికొ

జాయంగాఁ గైకొను మది

శ్రేయం బగు నీకు మానిశేఖర ! మఱియున్.

౪౨

నీ. సౌందర్య సౌజన్య సౌభాగ్యసంపదా

స్పద తాచు నుత్తమచరిత లగుచు

త్రిభువనఖ్యాతలై దివ్యర్షిచంద్రమ

పాణిగృహీతులై భవ్య లగుచు

పరమపతివ్రతాతరుణీ లలామలై

యుత్తమబహువుత్త్ర యోగ్య లగుచు

అన్వయాలంకార లై సాధువర్తన

లోకకల్యాణసుశ్లోక లగుచు

గీ. వేలయఁ గలయట్టి తొమ్మిండులలన లుద్య

వింపఁగలరు భవద్వీర్యవిలసిత యగు

ధర్మపత్నికీ, బిదప నుత్తమమునీంద్ర !

నేన జన్మింతు సుతుఁడనై నిక్కువముగ.

౪౩

నాయ్
శ్లో. నాయ్ అంబే మనసు నిల్పుము

నాయం దర్పింపు మఖిలనాథుడ ననుచుకొ

నీయజ్ఞఫలాదికమును

మామూతిమిరంబుఁ జీల్చి మహితవివేకా !

౪౪

సాంఖ్య దర్శనము

(ఆంధ్రీకృతసాంఖ్యతత్త్వ కాముది)

(శ్రీ) ఎం. వి. వి. కె. రంగాచార్యులు గారు

ఈ గ్రంథమును సరిష్టముగా రచించిన యాంధ్రవిశ్వకళా పరిషదధ్యక్షులగు శ్రీకొల్లూరి సోమశేఖరశాస్త్రి, శ్రీ శైలేశ్వరసేను గార లాంధ్రవాఙ్మయమున కపూర్వసేన నొసర్చిననుట విశ్చయము. విశ్వకళాపరిషత్తున కిదియొక నూతనవికాసమును గలిగించి మార్గదర్శి కాగలదని యాశింపదగును. దర్శనవిధానములలో సాంఖ్యము పునాది. “సంఖ్యాం ప్రవర్తతే యస్మాత్” ఇత్యాది ప్రవచనములలోని భావము దిగినకొలది లోతు హెచ్చును. “యత్సంప్రేక్ష్యే ప్రాప్యతే ఘనం తద్యోగై రపి గమ్యతే ఏకంసాంఖ్యంచ యోగంచ యః పశ్యతి సపశ్యతి” (భగవద్గీత ౨ అ, ౪ శ్లో) యన్నచో భిన్నదర్శన సాంప్రదాయములను గమ్యన్తానమందే గాక దాని ననుగమించు విధానమందును సమన్వయపఱచు కృషి యావశ్యకమని స్ఫురించును. ‘సాంఖ్య యోగాపృథక్ బాలాః ప్రవదన్తి న పండితాః’ (గీ ౩-4) సాంఖ్యమును యోగమునుండి వేరుగ నిర్వచించువా రల్పజ్ఞులు (బాలురు) గాని పండితులుకారు. సాంఖ్యము గీతాశాస్త్రమునందు ప్రాముఖ్య స్థానము పొందినది. ప్రథమమున విషాదము సహజము. జ్ఞానవిజ్ఞాన పరత్వము సాంఖ్యము. “ఏషాతేభిహితా సాంఖ్యే” (గీ 2-39) అని నిర్వచించి వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి యేకాగ్రత గలదని విధించుటచే (గీ 2-41) పృథగ్భావము విరసంపఱచుచున్నది. అయినను “ఏవముక్తార్హజ్ఞః సంఖ్యే” (గీ 1-47) అని యర్జునునిగురించి యుద్ధములోను మఱల “కథం భీష్మమహం సంఖ్యే” (గీ 2-4) యని, యర్జునుడే యుద్ధమును గుఱించియు రెట్టించి యుండుటచే నీ సాంఖ్యమునకును యుద్ధమునకును గల యనువాదన పరిశీలించదగియున్నది. “ప్రకృతింపురుషంచైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి” (గీ 13-20) నిశ్చిత

ద్వైతభేదమున ప్రారంభించి యష్టప్రకృతులు (భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖంమనోబుద్ధిరేవచ అహంకార ఇతీయంమే భిన్నా ప్రకృతి రష్టభా) (గీ 7-4) త్రిగుణాత్మకము (గీ 14-5) పంచవింశతి వికారములు పైగా లెక్కించిన జిజ్ఞాసువులు సాంఖ్యులనబడుట విచిత్రముగాదు. ప్రారంభమున “చతుర్వింశతి తత్వాని” యని యుండినను పరిణామమున నీసంఖ్యయు వృద్ధి నొందినది. సేశ్వరసాంఖ్యమున నట్లు పెంచబడిన వనుటకును నాధారము కానబడును.

సంఖ్యాత్మకము సాంఖ్యమైనచో సేశ్వరత్వమున సాంఖ్యమునకు తావు గన్నడదు. “ఏకమేవ” “అద్వితీయం” అన్నచో పరిణామమునకును వీలుండదు. ఆవశ్యకతయు నుండనోపదు. ‘శాశ్వతం పదమవ్యయం’ గలిగినచో మార్పులే? ఎట్లు గలిగినవి? ‘బహుస్యం ప్రజాయేత’ అన్నను బహుత్వ ముత్తర ప్రయోజనమగుట పూర్వోక్త మగు సేశ్వరమునకు భిన్నమా, కాదా? కార్యమునకును కారణమునకును గల సంబంధ మెట్టిది యను పెక్కు సందేహములుద్భవించును. వేలకొలది దర్శనకారు లిట్టి ప్రశ్నల నెన్నిటి నో పలుకతాబ్దముల నుండియు నెదుర్కొనుచుండిరి.

ప్రసిద్ధమగు కపిలసాంఖ్యము పరిణామ సిద్ధాంతమున కునికి పట్టు. పౌద్ధ సాంప్రదాయము నందు నీ పరిణామనాదమే గుర్తించబడెను. సత్కార్య వాదమున నీ రెండిటికిని పోలిక గలదు. పైశేషికము కంటే సాంఖ్యమే పౌద్ధమతమునం దాదరింపబడె ననుట సత్యదూరముగాదు. కాణాదుని యణుప్రమాణము లంతకుపూర్వమే పూర్వపక్షము చేయబడనోపును. త్ర్యణుకపరిశీలన మిటీవలి ప్రకృతిశక్తిశోధనలలో (Atomic Research) ననుకరింపబడుచున్నదనుకొనిన “ అణోరణీయాన్ మహతోమహీయాన్ ”

యన్నట్లు వై శేషికులును తమ యారంభవాద దర్శనమున నాశక్తికి సహేతుక మగు నాధారము సూచించినట్లు కనుపించదు. ఇక నణుత్వము మించి ప్రకృతి వికారములమార్గము పట్టినతోడనే పరిణామ సూత్రములకు తావు గలుగును. ఇప్పటికిని గూఢముగానుండిన ఖగోళాంతర కిరణములు (Cosmic Rays) కొంతవఱకు మానవ వేద్యములయిన స్వయంప్రకాశకర్షణ తరంగములు (Radio-magnetic waves) మొదలు జీవచరిత్ర గల స్థావరజంగమము లుద్భవించు విధాన మంతయు బరిణామ సిద్ధాంతము ననుసరించునదే.

కాని పరిణామ విధాన మేకముఖముగ నెల్లప్పుడు ముందుకు సాగినట్లును తోచదు. అన్ని పర్యతములు హఠాత్తుగా లేచి గ్రామముల నాశనమొనరించు చున్నవి. నదు లాకస్మికముగ బొంగి జంతు జననష్టము కల్గింపుచున్నవి. ఆకాశమం దొకచోట గోళ మొకటి ఛిద్రమై ధూళిధూసర మగును. వేరొకచో నీ ధూళియే క్రమముగా గోళాకారము నొందుచు రాను రాను గట్టిపడి లోకనివాస యోగ్యమగుచుండు ననుపించును. సృష్టి స్థితి లయము లన్నియు నెల్లడలను సర్వకాలములందును, గలుగుచునే యున్నవి. ఈ మార్పునే పరిణామముగా స్థూలదృష్టిని గ్రహించవచ్చును గాని, పరిణామ మనివ పెరుగుట యే యన్నచో ననుభవ వైరుధ్యము వాటిల్లును. సృష్టి లయముల యుద్ధమే సాంఖ్యము కాబోలు. స్థితి యనునది వీటితో బరస్పర సంబంధము గలది. స్థితి ఎన్నటికి నొకేరీతి నుండజాలదు. మార్పుజేందక తీరదు. ద్వంద్వములు పరిణామమందును పేరగుచుండును ఈనాడు గల జంతుజాలములకు నేబదివేల సంవత్సరముల క్రిందటి జీవములకును భాగోళముపైని యాత్రయందే విశేష భేద ముండినటుల ననుభవవేద్యము. ఇక గోళాంతర ప్రవృత్తియం దర్భదములు మించిన కాలప్రవాహమున మార్పు లెన్ని గలిగినవో

నిర్వచింప నలవికాదు. అయినను గీతమునకు జాళమువలె నొక కట్టు - బాటు మాత్రము సూచితమగుచున్నది.

ప్రతిపరిస్థితికి నొక ప్రత్యర్థి యుండకమానఁడు. “అవును” అని యనిన వెంటనే “కాదు” అని యేల ననరాదని శంక యంప రించును. వీని సమన్వయ మావశ్యక మగును, మానవ విజ్ఞానము పరస్పరవైరుధ్యమున కోర్వజాలదు. పూర్వపక్షము యెనుక సిద్ధాంత మావశ్యకము “ద్వంద్వః సామాసికస్యచ” (గీ 10-38) యని ఎటు లనో రెండు పక్షములకు విరోధము నిర్మూలించినగాని సమగ్రత సాధింపఁ బడదు. దీనినే పాశ్చాత్యులు హేతువాదభావకమగు అవిరోధవిధాన మందురు. (Dialectical movement) ఇందు ప్రతిపదికము (ప్రతిపాదకము) (Thesis) పూర్వపక్షము (Anti-thesis) సిద్ధాంతము సమన్వయము. (Synthesis) అను త్రిస్థాయిని తార్కికబుద్ధి మెలగును. వీనిలో నారదముని ప్రేరితమగు వికల్పము ప్రముఖము. పూర్వపక్షము లేనిచే యడుగు ముందునకు నడువదు. స్తబ్ధతఁజెంది నిర్జీవవంతమగు ప్రమాదము పాటిల్లును. తార్కికశక్తిని సానబెట్టునది వికల్పమే. బ్రహ్మమానసపుత్రుని, నీ మహావ్యతిరే కిగా నెఱింగినవారు బుద్ధియోగమున నుత్తీర్ణులగుదురు. వారే విజ్ఞానమార్గమున వికసించి “ఏకంసాంఖ్యంచ యోగంచ యః పశ్యతి సపశ్యతి” యనినట్లు తత్వము నెఱింగినవారగుదురు. ఇట్టి మానసిక యుద్ధమున కాటవట్టయి యన్ని మనోవైకల్యములను (Mental Conflicts) విరోధించు మార్గమును దర్శింపఁజేయుగలుగుటచేతనే నిద్దానికి సాంఖ్యశాస్త్రమను రూఢినామ మేర్పడుచున్నది. ఇది పఠించి మననము చేసిన బెక్కుసంశయములు మంచువలె కరంగు నటన నున్నించేహము. ఈకృషి యంతయు ప్రకృతిజన్య సంక్షోభ ములను వైరుధ్యములను (Conflicts) సార్థకముగ గ్రహించి యన్య

యించి తుద కథగమింప (Overcome, Resolve, assimilate) గలుగు జ్ఞానసంపాదనకొఱ కని వేఱ జెప్పనక్కరలేదు. అటుపై “జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యదాత్వా మోక్ష్యసేత్ శుభాత్” యన్న టుల నిశ్చలజ్ఞానజనితభక్తి సిద్ధించును. నారద భక్తిసూత్రముల కును పరిణామ సాంఖ్యమునకును సాన్నిధ్యము గ్రాహ్యము.

సాంఖ్యదర్శనమును నవయుగమున నాంధ్రలోకమునకు జారి త్రాత్మిక పరిశోధనల సమకూర్చి యీయగలుగుట ప్రశంసనీయము. సాంఖ్యములోని తత్వములు, ఉపనిషత్తులందును వినబడుచున్నను వీని సంజ్ఞారములలో భేదముండును. కాలానుగుణముగ నొకేపదము నకు సాంకేతికము మార్పుజెందును. ఇదియు శబ్దవిజ్ఞాన పరిణామ కృతము. ఇవి క్లుప్తముగా ముఖబంధమున (పు 4 to 7) సూచితములు. ఇంతకుమించి ముఖబంధమున మూడవభాగ (పు 7 to 10) మితర దర్శనముల సామ్యవైషమ్యముల నొకించుక విరళముగా జర్పించిన బాగుండు నని తోచెడిది. ఇందు ముఖ్యముగా 1 మొదలు 12 ప్రశ్నలను గుఱించి స్వల్పముగా పర్యవసానము లుదహరింపఁబడినవి. గాని యందులకు గారణ ప్రసంగముగాని తత్వతః యల్లెందులకు గావలసెనో పూర్వసంబంధ నిరూపణముగాని (Context) వాని కాధారముగ దీసికొనఁబడిన సాధికారవాక్యములుగాని దెలుపఁబడలేదు ఉదాహరణమునకు 12 ప్రశ్నలో, “కాపిలదర్శనమునకు నిరీశ్వరసాంఖ్యమనియు పాతంజల దర్శనమునకు సేశ్వరసాంఖ్యమనియు వ్యవహారము” అని వ్రాయబడినది. గాని మాక్సు మూలరు దొరవారన్నటుల (Maxmuller) నీ వ్యత్యాసము సర్వ తోముఖముకాదు. సేశ్వరసాంఖ్యులు కపిలాచార్యానుయాయులందును గలరని ప్రతీతి. “సిద్ధానాం కపిలోమునిః” అని గీత (1-26) నిరీశ్వర వాదిని చేర్చియుండదు. లేదా, తాకికముగా బౌద్ధాచార్యుని

విష్ణువున కవతారమని నటుల (బుద్ధుః కలికిరేవచ) కపిలమునికిని సిద్ధ త్వము సిద్ధింపజేయగలిగినచో సేత్వరనిరీత్వర సాంప్రదాయము లకు భేదమే లుప్తమగును. “చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టం” (గీ 4-13) అని బోధించి వర్ణాశ్రమధర్మముల నిరూపించి “శ్రేయోన్ స్వధర్మోవిగుణః” (గీ 31-35) అని శాసించి “ఏవం ప్రవర్తితంచక్రం నానువర్తయతీహ యః” (గీ. 31-16) దీనికి వాని జన్మము వ్యతిరేకించినచో వృథా యని నిందించి తుదకు “సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య” అని సాహసముతో బ్రహ్మధము చేయగలిగినంత తార్కిక వైషమ్య సమన్వయశక్తి భగవద్గీతకు జెల్లినదిగాని యందులకు పునాది బెడ్డలలో నిమిడియున్న సాంఖ్య తత్వముల కేకైక దృష్టి చాలకపోయి యుండవచ్చును. సాంఖ్యతత్వ కౌముది నంటి వెన్నెల వెలుగులు వృద్ధియగుటవలననే సంపూర్ణసమన్వయవిధానము గీతాముఖమున గల్గిన యావశ్యకత యని రూఢమగుచున్నది.

కపిలసాంఖ్యులందఱు నిరీత్వరవాదులు కాకపోవచ్చును, పాతంజలీయులలోను గొందరు నిరీత్వరయోగు లుండవచ్చును, సామాన్య సూత్రముల కెల్లప్పుడును భిన్నోదాహరణము లుండుట సహజము. మీమాంసకులు కర్మబద్ధులయి శ్రమినిసిద్ధాంతము వనుసరించి యపూర్వఫలము నొందుటలో నీత్వరాశ్రమ వర్జింప గలుగుదురు. విరక్తవాద మవలంబించిన వేదాంతులలోను, భక్తాగ్రేసరు లుండుట యరుదుగాదు. ప్రాథమికసంగ్రహగ్రంథములలో (Elementary text books) సూచింపఁ బడు విధులు సర్వతోముఖముగ వర్తిల్లునటుల గనుపించును, దీనికి వైషమ్యము లుగ్గడించుట పూర్ణవిజ్ఞానమున కవసరము, సృష్టిచైత్ర్యములలో ననేక త్వమెట్లు పరిధవిల్లునో మనుజు మౌనసిక వికాసములోను బహుత్వ పరిణామము తప్పదు, తారతమ్యములు గణించు మార్గము సాంఖ్య

ములో ముఖ్యమయినను విభేదములు మాత్ర మసంఖ్యాకము లని మఱువరాదు. వీని పరస్పర సంబంధములును వైరుధ్యములును సాంఖ్యులు తత్వభేదముల నాధనముతో గ్రహింతురు. వేదాంతములు సాంఖ్యతత్వముల నతిరేకించి వివర్తవాద సహాయముతో నద్వైత సిద్ధికొనకు బాటుపడుదురు. యోగులు పాతంజల కైవల్యము నొందుటకును సాధన సల్పుదురు. ఈ విధాన మిశ్రమములచే పెక్కు మతము లేర్పడినవి ఇందుకు భేదశ్రుతులు అభేద శ్రుతులు భేదాభేదశ్రుతులు వ్యాఖ్యానము లెన్నియో బయలుదేరినవి. సాంఖ్యకారికలును నీ మిశ్రమ వ్యవసాయమునకు దూరముగావు. యజ్ఞాదికములు హింసా యుతములని యంతకంటె శ్రేష్ఠతర సాధనమని చెప్పటచే (2వ కారిక) పూర్వమీమాంసాదర్శనము ఖండితమగును, ప్రధానవికార ఘృతక్ష భేద వివేకము అమృతభావము. మానసికవృత్తి భేదములు నాయా కారణ కార్యసంబంధములను పాశ్చాత్యతత్వ పరిశీలన యుగమునకు జాలకాలము క్రిందట, గపిలసాంఖ్య దర్శనమున విరూపింపబడినవి. ప్రకృతిజన్య పరిణామసూత్ర మవలంబించిన మతములు సాంఖ్య దర్శన ప్రాప్తము లనుటలో బొటపాటుండదు. గ్రంథమునం దాంధ్రీకరించబడిన కారికాస్వరూపము ప్రాచీనమనుటలో సందేహములేదు. 72 కారికలు నీ యాకారమున సాంప్రదాయ సిద్ధముగ 1500 సంవత్సరములకు బూర్వమునుండి వాడుకలో నుండినటుల నాధారములు గలవు. వీని పనువదించుటలోను తిప్పణములందును విశేష పరిశ్రమ చేసి మిక్కిలి సూక్ష్మవిషయములను గూడ విపులముగను గ్రాహ్యము లగునటులను ప్రబోధము సల్పిన గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమున కపూర్వ విజ్ఞానదాన మొసంగి రనుట యతిశయోక్తి కాదు. ఇందుల కెల్లరు కృతజ్ఞులు.

ఆధార గ్రంథముల పట్టికలో 1810, 1822, 1856, 1887 మున్నగు ప్రాచీన ప్రచురణములు సూచింపబడినవి. సామాన్య

ముగా సూత్రయగము దర్శనప్రతిష్ఠయైన కొలది కాలమునకు సంఘ
 టించిన దనినచో ననుభవ విరుద్ధము కాదు. శ్రుతి మంత్ర బ్రాహ్మణ
 ఆరణ్యక, ఉపనిషత్, సూత్ర కాలముల కొంతవఱకు వేరుజేయుటకు
 వీలుండును. సూత్రానంతరము కారికలు స్మృతివిశేషములు చందో
 బద్ధ శ్లోకపూర్వకములై యుండును. గీతయందలి యనుష్టుప్ ఛందము
 వంటి సులభ మనోహర గుణిక కారికలందు గన్పింపదు. అయినను
 సూత్రప్రమాణము కారికలలో లేదనుకొనుటయు సరికాదు. వృత్త
 పరిపూర్ణత లేకున్నను స్మృతి సౌకర్య చిహ్నముగా నీ వాక్యములు
 చర్చింప వీలుగల్గినది.

శ్లో॥ వత్సవివృద్ధినిమి త్తం క్షీరస్య ప్రవృత్తిరజ్ఞస్య ।

పురుషవిమోక్షసమి త్తం తథా ప్రవృత్తిః ప్రధానస్య ॥57॥

క్షీరమువంటి యచేతన ప్రవృత్తి దూడ యను పరప్రయోజ
 నకర మెట్లగుచున్నదో యట్లే ప్రకృతియును, పురుష మోక్షసాధ
 నము కావచ్చును. ఇం దిమిడియున్న వాదప్రతివాదములు గ్రాహ్య
 ములు. క్షీరప్రవృత్తియు, ప్రధాన ప్రవర్తనమును నీశ్వరాధిష్ఠితము
 లనకూడదా యనిన నా యీశ్వరేచ్ఛకు స్వార్థముగాని కారుణ్యము
 కాని మూలము కావలెను. నిష్ఠాముడగు పరమేశ్వరునకు స్వార్థము
 దూరము, కరుణయు యనినచో, సృష్టికీపూర్వము శరీరేంద్రియ
 సంబంధము లేనప్పుడు దుఃఖమేది? మోక్షమెందులకు? లేక కృప
 యాసృష్టి : 'సృష్ట్యా దుఃఖం తన్నివారణార్థం కృపఞ్చితి పరస్పరా
 శ్రయదోషం, మరియు సృష్టిలో దుఃఖము లేకుండ నెందులకుజేయ
 లేదు? వారివారి కర్మ కారణమందురా? ఈ కర్మల నీశ్వరు డధిష్ఠిం
 చెనా, లేదా? ఈశ్వరాధిష్టానము లేనిదే యచేతనయగు కర్మచే
 నపాజప్రవృత్తి గలుగనేరదు. శరీరాదు లుద్భవించనిది దుఃఖస్థా

నములేదు. కాగా కర్మల నధిష్టించి శరీరాదుల సృజించి జీవులకు దుఃఖమును గల్పించి పిమ్మట దయచే నా దుఃఖముల దొలగించుట కన్న మొదటనే కర్మ నధిష్టించుట యుక్తముగదా? (pp 111 - 112) ఇట్లేశ్వరా ధ్వర్యమును నిరోధించి యచేతనముగ ప్రకృతి ప్రవర్తించునను పక్షమున స్వార్థముగాని కారుణ్యముగాని యవసరములేదు. ఆచేతన ప్రవృత్తికి పరోపకారమే ఫలము. కాన నది యుపసన్నము గావచ్చును కావున పత్సవివృద్ధికి క్షీరమువలె పురుషవిమోచనము కొఱకు ప్రకృతి ప్రవర్తింపవచ్చు నని నిరూపింపబడినది. కాని యిందులకు భిన్నముగ బంధకారణమును ప్రకృతియే యని మఱువరాదు. తార్కిక మూలసూత్రమునుబట్టి విరుద్ధము శంకించుచుండవలయును. ఇంక ప్రసిద్ధ సాంఖ్యోపమాంశకారము మాత్ర ముదహరించెదను.

శ్లో! రంగస్య దర్శయిత్వానివర్తతే యథా నర్తకీ నృత్యాత్ |

పురుషస్యతథాత్మానం ప్రకాశ్యనివర్తతే ప్రకృతిః || 59 |

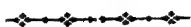
సభ్యుల యెదుట నృత్యము చేసిన వేశ్యవలె ప్రకృతి పురుషునికి తాదాత్మ్యము ప్రదర్శించి వెడలిపోవును. ఫలసిద్ధియైన వెనుక నివృత్తి గలుగును. ఇట్లనేకానుభవవేద్యము లగు నిదర్శనములతో విరాజిల్లుచుండిన కపిలసాంఖ్య దర్శనము సులభతైలిలో దెలుగున బ్రచురింప గలుగుట ముదావహము.

టిప్పణమునం దచ్చటచ్చట నాధారగ్రంథమూచన లుండినను నేయే ప్రసంగ సందర్భమున కేయాధారము మనస్సులో నుంచుకొని యుండిరో విపులముగా నుగ్గరించలేదు. ఇది ఆచేతనములకు సప్రయోజన ప్రవృత్తి కలదను విషయము శాస్త్రాత్మ్య దర్శనములందును

(Schopenhaur, Hordemann) మున్నగు వారిచేతను సమర్థించబడినవి" (p 191) ఇట్టి సాధారణ భావములకు గ్రంథము పుటసహితముగా నచ్చటచ్చటనే యిచ్చినచో బరిశీలనకృషికి సాహాయ్యమొనర్చును.

షడ్దర్శనములలో బునాది యనదగు కపిల సాంఖ్యమునకు, తదాపి రామానుజీయభాష్యాదరణీయ మగు పరిణామసిద్ధాంతమునకు పాశ్చాత్య నూతనభావ సమర్థనమున కుపకరించు తత్వకౌముదిచే భావిప్రపంచ సమస్యలు శాంతియుతముగ సమర్థించుట కవకాశము గలుగునా యని యాశింపుచు గ్రంథసహాయముచే నఖిల మానవ ప్రాభాతృత్వమును తార్కిక మానవత్వమును (Dialectical Humanism) నూతన దర్శనముపై నాధారపడునట్లు కృషి పలుపుట కాంధ్రులు స్నాతకదీక్ష వహించగలరని నమ్ముచున్నాను.

విస్తృత-కవికావ్య-చింతామణి

(ఈయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు, యం. ఏ.)

— కాకినాడ —

సారస్వత శ్రేతమునఁ గృషిచేయుకర్షకుల యశ్రద్ధవలన సంస్కృతవాఙ్మయమున విస్తృతములు, ఉత్పన్నములు, నామమాత్రజ్ఞాతములు నగుకృతికల్పకములు వందలకొలది కల నని సాహిత్య గవేషణనిరతులవ్యాసంగములనుబట్టి తెలియుచున్నది. విస్తృతములు, నామమాత్రజ్ఞాతులు నగు నుత్తమసంస్కృతకవులుకూడఁ బగళ్ళతముగా నున్నారు. మఱుగుపడిన యట్టికావ్యములను, కవులను గూర్చిన విషయములు రసికవినోదమునకై యిట నివేదించఁబడును.

౧. సభ్యకంఠాభరణము :—

కవి నామరహితమగు పైగ్రంథము సుభాషితకోశమని తోఁచెడిని. ఉత్పన్నకల్పమగు నీకృతినుండి యాయొక్క శ్లోకముమాత్రము హరిభాస్కరుని “పద్యామృతతరంగిణి” లో లభించుచున్నది.

1. నింబానోక్తి :—

‘యది చంద్రవచమ్పకామ్రవల్లీ-

వనజన్మా సహభూశ్చ కేతకానామ్,’

అమృతోపచిత స్తథాపి మాత

ర్నహి నిమ్బా (నిజ) నిమ్బతాం జహాతి.’

—(పద్యా. త. IV. ౨౪౦ ప. - ‘సభ్యకంఠాభరణాత్’)

పైపద్యమున కనురూపమగు సీక్రిందిశ్లోకమును గవఁదగును:

‘శర్కరాశతభాదేణ నిమ్మవృక్ష ఉపార్జితః,
పయసా సింశ్చితస్యాపి న నిమ్బా మధురాయతే.’

నూత్తిసుందరమున నీక్రింది నాలుగుశ్లోకములును సభ్యకృతా
భరణమునుండి యుదాహరింపఁ బడినవి:—

2. రాజమిశనవర్ణనము:—

శా. ‘క్షుత్తౌమార్భక సమ్భ్రమాత్తినిగ్ధైః

కిర్గీరితా నర్మతో

భార్వాక్రద్దితకు న్తకీలితహృదో

గర్వాద్దురుత్వం గతాః,

ప్రభ్రష్టాః పదతః కదాపి న హి యే

తేఽద్య త్వదీయై ర్దుణై

రాకృష్టా విదుషాం వరా వయ మహాః !

త్వాం ద్రష్టు మభ్యాగతాః.’

—(సుభాషితరత్నభాణ్డాగారమ్, III. 105 పు. ౧ ప.)

శే. శా. ‘కల్యాణం భవతాం, యశేః ప్రసరతాం,

ధర్మక సదా వర్ధతాం,

సంపత్తిః ప్రథతాం, ప్రజా ప్రణమతాం,

శత్రుక్షయో జ్ఞానతామ్,

వాక్యం సంవదతాం, హృషి ప్రభవతాం,

లక్ష్మీపతిః ప్రీయతాం,

అయుస్తే శుభదాం శతం విజయతాం

భానాయ దీప్తాయుషే.’

—(సు. ర. భా. III. 116 పు. ౨౨౩ ప.)

విస్మృతకవికావ్యచింతామణి

4. శా. 'దృష్ట్యైవాహ్నిశముద్రయా నిగడితో'

దారిద్యదంతావలో

వాచా సుందరయార్చయా మమ కృతో

గజ్జావగాహోత్సవః,

అభ్యుత్థాననమస్క్రియార్హుటనై

ర్మానోఽపి దానోత్తరో

లీలేయం భవతో వయన్తు విమమాం

మూర్ధానమధ్యాసితాః',

—(సు. ర. శా. III. 116 పు. ౨౨౪ ప.)

5. శా. 'పద్మా నద్మని కేశవస్య గహనే

రత్నాని రత్నాకరే.

హేమాద్రిర్హిమసానునా వ్యవహితః

స్వరే సురాణాం తరుః,

జమ్బూద్వీపధరాసు భూమివతయో

జామ్బూనదై ర్దుర్మదా

స్త్వం తావత్ సకలాప్తయేఽసి సులభో

భాగ్యైర్ద్విజానా మహా.'

(—సు. ర. శా. III. 116 పు. ౨౨౫ ప.)

(సూ. సు. 1-2 పు. ౧-౪ ప. 'ఏకే సభ్యకణ్ఠాభరణాత్')

సభ్యకంఠాభరణకర్తనామము తెలియదు. పై పద్యము
లైదును సభ్యకంఠాభరణకర్తయే రచించెనో, లేక యితరకవుల
పద్యముల నీతిఁడు తనకోశమున నుదాహరించుకొనెనో తెలియదు.

౨. అన్యోక్తికంతాభరణము: చంద్రచూడరచితము :—

చంద్రచూడుడు పైసూక్తికోశమును సంధాన మొనర్చెనో, లేక స్వయముగా నిర్మించెనో తెలియదు. భట్టభూషణోత్తముఁ డీతని జనకుఁడు. పైకృతినే కాక చంద్రచూడుడు † ‘ప్రస్తావించితామః’ యను సుభాషితకోశమును, ‘కార్తివీర్యోదయము, ‡ చంద్రశేఖర వివాహము’ * సనుకావ్యములను గూడ రచించెను.

† నామసామ్యము గలయూక్తింది గ్రంథకర్తలకుఁజే మనచంద్రచూడుఁడు భిన్నుఁడని యెఱుంగవలెను. (1) ఆచారిసారము (ఆ. రత్నము) ను రచించిన చంద్రచూడి (2) చంద్రశేఖరుఁడు; ధర్మవివేకకర్త. (3) చంద్రశేఖరుఁడు: పుణ్యస్థానాదీపికాకర్త. (4) మహామహోపాధ్యాయ, చంద్రశేఖరుఁడు: స్మృతిప్రదీపకర్త. (5) చంద్రశేఖర వాచస్పతి: విద్యాభూషణునితనయుఁడును, ద్వైతనిర్ణయ (=నిర్ణయ సంగ్రహ) ధర్మదీపికా (=స్మృతిదీపికా) స్మృతిసారసంగ్రహములకుఁ గర్త. (6) చంద్రశేఖరకర్మ: దుర్గభంజన (=సంకల్పస్మృతిదుర్గభంజన) ము. (7) చంద్రచూడభట్టు (=చంద్రశేఖరకర్మ): ఉమాపతికి (ఉమాభట్టునకు) తనయుఁడు; ధర్మశ్వరునికి (=ధర్మభట్టపారాణికునకు) పాత్రుఁడునగు నీతని కాలము క్రీ. 1575-1630 ఈతనికృతులు - కాలదివాకరము; కాలసిద్ధాంతనిర్ణయము; గృహవాస్తునిర్ణయము; పాకయజ్ఞ నిర్ణయము, పిండపితృయజ్ఞప్రయోగము, క్రాద్ధ నిర్ణయము, సంస్కారనిర్ణయము (=చంద్రచూడియము)

‡ దీని మాతృక బికనేర్ మహారాజభవనమునందలి గ్రంథాలయమునఁ గలదు.

(R. L. Mitra : 'Catalogue of Skt. Mss in the Library of H. H. the Maharaja of Bikaner' - No. 296. Calcutta., 1880.

Also 'Kavya Volume' of the Catalogue of Skt. Mss of the Calcutta Skt. College - 1904. Ref. No. 13)

* 'List of Mss. of Fort William' - Asiatic Society of Bengal Calcutta.

“ప్రస్తావచింతామణి” వ్రాతప్రతి జర్మనీ దేశమున బెర్లిన్ నగరము నందలి ప్రాచ్యగ్రంథనిలయమునఁ గలదు. ఆ గ్రంథమును గూర్చిన విశేషములు డాక్టర్ వేబర్ (Dr. Weber) గూర్చిన లిఖితగ్రంథ వర్ణనాత్మక సూచికయందుఁ గలవు.

కవీంద్రవచనసముచ్చయము, సదుక్తి కర్తామృతము, సూక్తి ముక్తావళి, శార్ఙ్గధరపద్ధతి, సుభాషితావళి, అనుప్రాక్తనసుభాషిత కోశములందు చంద్రచూడునిశ్లోకము లెవ్వియు నుల్లేఖింపఁబడ లేదు. ఈకవిరచనలుగా సూక్తిసుందరమున నేమను, పద్యవేణిలో రెండును, రసికజీవనమున నొకటియు, సుభాషితసారసముచ్చయ మున నొకటియు, పద్యామృతతరంగిణియందు రెండును పద్యము లుదాహరింపఁ బడినవి. మఱియు, చంద్రచూడుఁడు సుభాషితకోశములు రెంటినుండియు నాల్గుశ్లోకములు పద్యామృతతరంగిణియందు నుల్లేఖింపఁ బడినవి. పద్యామృతతరంగిణిరచనాకాలము క్రీ. 1673 అగుటచే చంద్రచూడుఁ డింతకంటెఁ బూర్వఁడని నిర్ణయింపఁ దగును; కాని యెంతపూర్వఁడో, అనఁగా నాతనికాలమువఱకుఁ బూర్వావధి యేదియో నిర్ణయింప నాధారములు లేవు.

చంద్రశేఖరకవిశ్లోక మొక్కటి పద్యామృతతరంగిణి (11 ప. యందును, పద్యవేణి (24 ప.) యందును నుదాహరింపఁబడినది ఈతఁడును, పై చంద్రచూడుఁడు నభిన్నులే కావచ్చును; కాని, దీని నిర్ణయించుటకుఁ బ్రమాణమేదియు లేదు.

అన్యోక్తికంఠాభరణమునుండి కవిపేరెత్తక, పద్యామృత తరంగిణియం దీక్షిందిపద్యములు రెండు నుదాహరింపఁ బడినవి:—

6. పనసవృక్షముపై నన్యోక్తి (దుర్జననింద):

“అమస్త్రణా నుగభిణా మరుతా కృతాదా,
 దత్తం ఫలం చ పురతః కటు కట్టకాఖ్య (భ్య) మ్,
 భగ్నం ముఖం విముఖతా చ తతః శుకానాం,
 రాజ్ఞాం పురః పనస ! కీర్తిరియం తవైవ.”
 —(పద్యా. త. 56 పు. ౨౩౨ ప. — ‘అన్యోక్తికణ్ఠాభరణాత్’.)

7. పలాశము (మోదుగుచెట్టు) పై సన్యాస దేశము:
 (మహాపదవియందున్నను అల్పము ఘనకార్యములను
 జేయలేడు.)

“గుచ్ఛాన్ పాషా సచ్చమాణిక్యశోభాన్,
 స్వర్నారీభిర్విక్ష్య సమ్యజ్ఞరీతః,
 ఇష్టోద్యానే స్థాపితో రత్నవేద్యాం
 కామాన్ దుగ్ధే కుత్ర ముగ్ధే పలాశః ?”
 —(పద్యా. త. 58 పు. ౨౩౩ ప. — ‘అన్యోక్తికణ్ఠాభరణాత్’.)

3. ప్రస్తావచింతామణి: చంద్రచూడుడు:—

పై సుభాషితకోశమునఁ గలి ప్రస్తావోచితములగుపద్యరీతన్న
 ములను స్వకీయపరకీయ కావ్యములనుండి సంధానము చేసియుండును.
 లేక వేదాంత దేశికులనుభాషితనీవి, వేంకటాధ్వరికృతసుభాషిత
 కాస్తుభములయందునలఁ బై సూక్తికోశమునందును చంద్రచూడు
 నివే వివిధాంశములపై రచింపఁబడిన ప్రాస్తావికశ్లోకములు, సంగ్ర
 హింపఁబడి యుండును. ఈకోశమునుండి యాత్రింది రెండుపద్యములు
 మాత్రము కవినిఘోషితములుగా పద్యములతరంగిణిలో నుదా
 హరములై యున్నవి.

8. రోమావలీవర్ణనము:—

“గమ్భీరనాభీసరసో గృహీతా,

రోమాలిశైవాలలతోపభోక్తుమ్,

ఉరోజచక్రాజ్యుగేన మన్యే,

ముఖేంద్రమాభోక్త్య తద్దైవ ముక్తా.”

—పద్యా. త. 39 పు. ౧౫౫ ప. —(‘ప్రస్తావచిన్తామణేః’)

9. సమర్థుడగురాజపుంగవుని పరిపాలనము :—

“సాజ్కర్యం హస్త జాతేర్నభవతి, విషయో —

పస్థితి స్వప్రతిపాదాం,

హేత్వాభాసాః సుమధో వ్యధికరణతయాఽ

పస్థితిః కాన నేషు,

ధూమాద్రతానుమానం ప్రసరతి సురతః

పర్వతే వహ్నిరస్తీ—

త్యాశ్వస్యోద్యత్యుక్తర్థా వ్యభిచరతి మతిః

సాధనవ్యాప్త్యాపాదౌ.”

—(పద్యా. త. 16 పు. ౪౯ ప. —‘ప్రస్తావచిన్తామణేః’)

పై పద్యమునదిభలి తర్కపరిభాషాపదములచమత్కారమును గమనింపఁదగును. ఇంకను సుభాషితకోశములం దుదాహరింపఁబడిన చంద్రచూడునికవితాశకలము లిటు నుల్లేఖంపఁబడును:

10. ప్రతాపవర్ణనము:—

శా: “కాంతారే జలశృంగవై రిణి ముహు

స్వద్వైరివాహుభువో,

జాతై రాక్షసైశ్చనైః ప్రతిపదం

రుద్ధక్రమాశ్చచ్చిమే,

పృథ్వీచణ్డరుచే పటచ్చరసశా-
 సంఘట్టదీప్తప్రభం,
 నిజ్ఞాన్యజ్ఞాలినభృతాశుభిగలం
 యుష్మత్ప్రతాపానలమ్.*

11. “కాష్ఠానుషక్త్యాత్ పరివర్ధమానే,
 జాగ్రత్ప్రతాపజ్వలనే త్వదీయే,
 శ్రీకార్తవీర్య! ప్రసభం పతన్తి
 ప్రత్యర్థిపృథ్వీవతయః పతజ్ఞాః.” *

-‘చంద్రమాదన్యతా’ (సూక్తిసుందరము - 25 పు. ౯౭-౯౮ ప.)

12. ప్రభుకీర్తి, శత్రురాజమహిమలు:-

(అ) శా. ‘త్వత్తేజఃప్రతిభాభయాదవస్మతాః
 ప్రత్యర్థిభూభృత్ ప్రైయః,
 కాంతారే ఘనకణ్ఠకీద్రుమవన-

వ్యస్తప్రయక్తామ్బరాః,
 ఆర్యాణాం పురతస్త్రపాపరసశా
 గచ్ఛేయురేతాః కథం,
 త్సామాకారతయా సచేత్ పరిణమేత్

తత్రావశీనం యశః? * -(సా. సు. 22 పు. ౮౯ ప.)

(భావము:- మహాప్రభూ, దుర్నిగీత్య మగునీతేజఃపుంజమునకు దిగ్భ్రమ
 నొంది నీశత్రురాజుక్రీ లడవులపాలైరి. సాంద్రారణ్యములలో దట్టముగానున్న కంటక
 వృక్షములవలన వారిపస్త్రములు తొలగఁగా, భవళనుగు నీక్తియను పట్టువస్త్రమే
 వారికి మనసంరక్షకము కానిచో వివస్త్రులగువారు పెద్దలకంటఁ బడుటెట్లు?)

* పై 10-12 పద్యములు మూడవ ‘కార్తవీర్యవిజయము’ నందలివి కావచ్చును.

13. (ఆ) శా. 'చంద్రాశ్చంద్రనమిస్తు రింద్రరమణం
 కీయాష మీశాదయో,
 విశ్వస్యోపకృతావనేన మహతా
 తేతేనతారా ధృతాః,
 ఏతద్ యత్ర న విద్యతే త్రిభువనే
 న స్థానమేవం విధం,
 జానే జగదుపారిజాతసగుణం
 బ్రహ్మేవ పూర్ణం యశః'

-(సూ. సు. 22 పు. ౯౦ ప.)

14. (ఇ) శా. 'చంద్రాద్ రూప్యకమణ్డలోః సముదయద్
 గౌరాంశుగజ్జజలైః,
 జ్యోతాన్నిచంద్రనచర్చనై ర్వికసితై -
 స్తారావ్రనూనై రపి,
 ఏతద్విష్ణుపదం కిమృతే భవత్ -
 కీర్తిరమోహయోగినీ,
 పూజాపూర్తివిధాయితక్షుత్తులనీ -
 దామ్నా కదాన్విష్యతి?'

-(సూ. సు. 22 పు. ౯౦ ప.)

15. (ఈ) శా. 'గజ్జాసాగరసజ్జమే కృతశత -
 స్నానా బదర్యాశ్రమే,
 స్థిత్యాసౌ పరిధాయ తద్గుణమయం
 శ్వేతం ధుకూలం పునః,
 బ్రాహ్మం వైష్ణవ మైంద్ర మైశ్వరమపి
 స్థానం స్మృతస్త్రీ ముహుః,

కాన్తిస్తే పతిదేవతా యుగశతం

దీర్ఘాయురాకాజ్ఞతి.'

—'ఏతే చంద్రచూడస్య' (నూ. సు. ౯౨ ప.)

16. ఖడ్గ వర్ణనము:—

సగ్ధరా. 'చూడాపీడాభిరామః స్ఫురదుడుమణిభి

ర్ముద్రికా కల్పసూత్రై-

ర్దోర్దణ్ణః కుణ్డలీన్ద్రస్తవ జయతి జగ-

న్మణ్డలాధార ఏవః,

క్షీరభ్రాన్త్యారికీర్తిం నవది నముదితాం

పాతుకామః ప్రసర్ప-

జ్జహ్వముచ్చైః కిమేనాం చపలయతి చమత్-

కారిణీం ఖడ్గధారామ్.'

—(నూ. సు. 36 పు. ౧౩౯ ప. - 'చంద్రచూడస్య.')

ఈక్రిందిపద్యములు రెండును చంద్రచూడరచితములుగా
'పద్యవేణి' లో లభించుచున్నవి:

17. కావ్యశ్రంస:—

'చిత్రేణ వర్ణనిచయేన విరోచమానం,

శుద్ధోజ్జ్వలైరపిగుణైః కృతగాఢబద్ధమ్,

సహాయముతాప (వ్య?) విధేః (?) ప్రథితం నిదానం (?)

కావ్యం వితానమివ కస్య న తాపశాన్త్యై '

(ప. జే. 224 పు. 2౦౦ ప. - 'చంద్రచూడస్య')

18. చంద్రునిలోనియంకము:—

శా. 'సూర్యేన్ద్రస్తం సముపాగతే సఖి చరః

పశ్యేద మహ్నమ్మృతం,

నీచైరమ్బుజమాననం విదధతీ
 మిత్రప్రియా మ్లాయతి,
 పూర్ణస్వాపి కుముద్యతీవరిచిత-
 స్వాప్యస్య శీతద్యుతే-
 ర్యత్రస్యాం స్వకరార్పణం తదధునా
 లగ్నో ముఖే కాలిమా.'

-(ప. వే. 169 పు. ౫౦ ప. - 'చంద్రమాదస్య'; సుభాషిత
 సారసమచ్ఛయము, ౨౫౩ ప.)

గదాధరుని 'రసికజీవనము' న నుల్లేఖింపఁబడిన చంద్రచూడుని
 వద్య మొక్కటియు గిట నొసఁగఁ బడును:—

19. సూర్యకిరణవర్ణనము:—

స. 'సిన్ధురాణీవ నీదత్క్రపణకులవధూ-
 మూర్ధ్నియే సంచరన్తః,
 ప్రేక్ష్యన్తే దిక్షు శైలాః శిఖరభువి లస-
 త్పద్మరాగాఙ్కురా యైః,
 భున్వన్తే ధ్వాన్తభారాః సహదురితచయై-
 ర్దూరదృశ్యాః సుదృశ్యాః,
 పాన్తు త్వాం పద్మబన్ధోరకరణకిరణాః
 పూరణాః పద్మబన్ధోః.'

-(ర. జీ. I. 4 పు ౫౩ ప. - 'చంద్రమాదస్య';
 సు. ర. భా. I. 29 పు. ౧౮ ప.)

ఇక, పద్మామృతతరంగిణిలో చంద్రచూడునిరచనములుగాఁ
 జేర్చిన. బడిన రెండవ శ్లోకము లీక్రింద నుదాహరింపఁబడును.

20. యమునానదీమహిమ:—

స. 'యత్ర ప్రోస్తృతకజ్జాననపతితమపి

క్రస్యకజ్జాలఖిల్లామ్,

తస్యావశ్యం వయస్యా భవతి సురవతేః

స్వఃస్థలే కిం న విశ్వా,

పావధ్వంసాయ హోలాహలమమృతమిదం

పుణ్యసంవర్ధనార్థం,

హన్యాదన్యాయమూలం భగవతి యము నే !

వారి కూలజ్జ్వలం తే.'

—(పద్యా. త. 12 పు. ౪౪ ప. — 'చంద్రచూడస్య')

21. కీర్తనరూపభక్తి:—

'హరినామ హేమ సులభం

సుప్రేమోత్తమతమం రత్నమ్,

సులభో మానసశిల్పి

కణ్ఠాభరణం కుతో న కురుషే తత్.'

—(పద్యా. త. 65 పు. ౨౬౭ ప. — "చంద్రచూడస్య")

౪. చంద్రశేఖరకవి:—

చంద్రశేఖరనామకు. లగుసంస్కృతశాస్త్రు లెందఱో కలరు. అందు పద్యామృతతరంగిణిలో నుదాహరింపఁబడిన కవియొక్కవ్యక్తిత్వ విశేషముల నిర్ణయింపఁ నాధార్థములు లేవు. ప్రమాణమును జూప లేము కాని యీతఁడును బూర్వోక్తచంద్రచూడుఁడు నొక్కఁడే కావచ్చును. ఈతనిరచనగా లభించినపద్య మొక్కటియు నిట నుదాహరింపఁబడును:

22. శివతాండవవర్ణనము :—

పృథ్వీ. 'తృతీయనయనోదరస్ఫుటకృపీటజనోద్భట-

స్ఫులిజపటలీమిషాన్నభసి కీర్ణపుష్పాంజలిః,

జటాచటకుటీతటీసురసరి త్తటీకేలిభిః

శుభాయ నటనార్భటీ భవతు ధార్జటీ జన్మనః'

—(పద్యా. త. ౧౧ ప. - పద్యవేణి. ౨౮ ప. 'చంద్రశేఖరస్య')

గ. సూక్తిరత్నాకరము:— సంధానకర్త ?

పైసూక్తిరత్నాకరమును గూర్చినకవివేరు గాని, కాలము గాని తెలియుటలేదు. ఈ కోశమునుండి నాల్గు శ్లోకములుమాత్రము కవినామరహితములుగా 'సూక్తిముక్తావళి' లోఁ గ్రోడీకరింపఁబడినవి. సూక్తిముక్తావళి క్రీ. శ. 1258 (=శక. 1179) వ వత్సరమున, పింగళవత్సర చైత్రప్రతిపత్తికి, ఆదివారమునాఁడు పూర్తిచేయఁబడిన ట్లిక్రిందిపద్యమును బట్టి తెలియుచున్నది:

“శాకేలజ్జాద్రీశ్వరపరిమితే, వత్సరే పిజ్జశాఖ్యే,

చైత్రే మాసే, ప్రతిపదితిథౌ, వాసరే సప్తసప్తే,

పృథ్వీం శాసత్యతులమహాసా యాదవే కృష్ణరాజే,

జల్పస్యారే వ్యరచి భిషజా భానునా సేయమిష్టా.”

—(సూక్తిముక్తావళి, 463 త్.)

దేవగిరినుండి రాజ్యపాలనమొనర్చిన యాదవవంశమునకుఁ జెందినకృష్ణరాజకాలమున (క్రీ. 1247-50) పైసూక్తిముక్తావళి సంధానము చేయఁబడినది. సంధానకర్త వైద్యభానుఁ డనుకవి శేఖరుఁడు; ఈతఁ డారోహాకభగదత్తజల్పానునికృతిగా దీనిని గూర్చినట. ఇం దుదాహరింపఁబడుటచే సూక్తిరత్నాకరము క్రీ. 18 వ శతాబ్దమునకుఁ బరము కాదని నిర్ణయింపఁజనును; 13 వ శతాబ్దిలో, తత్పూర్వశతాబ్దులకోయిది చెందియుండు ననుట సంభావ్యము.

సూక్తిరత్నాకర మత్సన్నప్రాయ మగుప్రాక్తనసుభాషిత
సుధానిధి, ఇది యంతరించుటవలన వాఙ్మయమునకుగొప్పకొఱత
కల్గిన దనఁదగును. దీనిలో మనము కని విని యెఱుంగని కవిచంద్రుల
నామములు, వాగిక్యతిభూషణములనుండి యేర్చి కూర్చినపద్య
రత్నములు నెన్ని యుదాహృతములో? ఇవన్నియు నష్టప్రాయము
లైనవి.

నష్టశేషము లగుసూక్తిరత్నాకరము నందలిపద్యములు
నాలుగు నీక్రింద నుల్లేఖింపఁ బడును:

(అ) అభిసారికావర్ణనము:—

23. 'అగ్రే ధను శ్శరకరః స్వయమస్తి కామః
పశ్చాత్ త్వరా శశధరోదయసంశయోత్థా,
ధ్వాస్తం దినాస్తవికసద్విభవం సమంతాత్,
కిం కేవలా పథి వధూ ర్దయితాభిసారే.'

—(నూ. ము. 258 పు. ౧౦ ప., 'సూక్తిరత్నాకరాత్')

(ఆ) గ్రీష్మవర్ణనము:—

24. 'క్వాపి క్వాపి దిగస్తే, కుశధవళః కోఽపి కోఽపి ఘనలేళః,
తిగ్ర్యుత్యుతిదగ్ధానాం, తారాణాం భస్మవద్భూతి.'

—(నూ. ము. 213 పు. ౪ ప.)

25. 'తతః ప్రావిరభూద్గ్రీష్మస్తవ స్వసుమతీమిచూమ్,
సపిండః కాలకూటస్య, సప్తజిహ్వస్య సోదరః.'

—(నూ. ము. 213 పు. ౨ ప.)

26. 'తవనం బిభ్రదాకాశో జగత్ క్వాభవిశృంభలమ్,
స్ఫురల్లలాటనయనం హరం నాటయతి స్ఫుటమ్.'

—(నూ. ము. 213 పు. 3 ప.)

పైమూఁడుపద్యములకుఁ జివర 'సూక్తిరత్నాకరాదేతే'
అని యాకరసూచన కలదు.

౬. ద్రావిడ- గోపాలభట్టు (=గోపాలభట్ట-ద్రావిడ్)

గోపాలభట్టు హరివంశభట్టద్రావిడునితనయుడు; క్రిందఁ బేర్కొనఁబడు కేశవభట్టద్రావిడునిసోదరుడు. శుద్ధాద్వైతమతి సిద్ధాంతస్థాపనాచార్యు లగువల్లభాచార్యునిసోదరుఁ డగువిత్తలేశ్వర కవియే కేశవభట్టునకు గురువు. కావున సోదరులగు గోపాల - కేశవ భట్టు లిరువురును క్రీ. శ. 1550-1600 ప్రాంతములకుఁ జెందిన విత్త లేశ్వరునికి సమకాలికు లగుటచే, వీరును క్రీ. 16 వ శతాబ్దమున నుత్తరార్ధమున జీవించియుండి రనఁదగును.

గోపాలభట్టు రచనలు:

- (i) రసికరంజని (=భానుకరునిరసమంజరిపై వ్యాఖ్య)
- (ii) రుద్రటునిశృంగారతిలకముపై వ్యాఖ్య.
- (iii) మన్మథునికావ్యప్రకాశమునకు వ్యాఖ్యను రచించిన 'గోపాలభట్టును రసికరంజనీకర్తయు నభిన్నులుగానే తోఁచును. *

పై వ్యాఖ్య లేవయు మద్రాళభాగ్యము నందినట్లు తెలియదు.

౭. ద్రావిడ కేశవభట్టు: రసికసంజీవని:—

పూర్వోవాహృత ద్రావిడ- గోపాలభట్టునకు సోదరుడు. ద్రావిడహరివంశభట్టునకుఁ గుమారుడు నగుకేశవభట్టు విత్తలేశ్వరునిశిష్యుఁ డనియు, క్రీ. 16 వ శతకమున నుత్తరార్ధమున జీవించి యుండు ననియుఁ బూర్వప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడియో యుండెను

రసికసంజీవని యను ముఁడువిలాసములు గలసాహిత్య గ్రంథము నీతఁడు రచించెను. ఇందు మొదటివిలాసమున నచతరణి

* ఈయనరచనము లింకను Catalogus Catalogorum, 1వ భాగమునఁ బేర్కొనఁ బడెను

కాంశములు, రెండవదానిలో న్నాయికాచర్య, మూడవదానిలో మాన, ప్రణయ, రాగ, శృంగారాదివిషయములు వివరింపబడెను. ఈగ్రంథమొకను సూర్యలోకభాగ్యము నందలేదు.

౧. విత్తలేశ్వరకవి (=విత్తలదీక్షితులు)

పై కేశభట్టనకు గురువు విత్తలేశ్వరకవి. ఈయన బాలంభట్టనకుఁ బ్రపౌత్రుఁడు, లక్ష్మణభట్టనకుఁ బౌత్రుఁడు, శుద్ధాద్వైతమత స్థాపనాచార్యులగు వల్లభాచార్యునకు (క్రీ. 1473-1530) తినయుఁడు, గోపీనాథవండితున కనుజుఁడు, వల్లభాచార్యుల కనుజుఁడు, మహావిద్యత్కవియగు అయోధ్యరామచంద్రభట్ట (జన్మ. క్రీ. 1484 ప్రాంతము). విత్తలేశ్వరునిజననకాలము క్రీ. 1515. ఈయనకు 'అగ్నికుమారుడు' అని నామాంతరము. † ఈయనకు గిరిధరుఁడు, రఘునాథుఁడు మొదలగుతనయు లేడుగురు.

వీ రందఱు నాంధ్రులనియు, వీరివాసస్థానము నేటి పశ్చిమ గోదావరీనుండలమునందలికవినాడితావానమగు 'కాకటపట్టు' అనియు, వీరియింటి పేరు కంభంపాటివా రనియుఁ దెలియుచున్నది.

జనకునివలెనే విత్తలేశ్వరుఁడును మహావిద్వాంసుఁడే కాక బహుగ్రంథనిర్మాణనిపుణుడై ఖ్యాతినందెను. ఈయనకృతులలో ముఖ్యములు :

- (అ) కృష్ణచేమకావ్యత్రయము. (కావ్యము)
- (ఆ) యముఖాష్టభుజి (లఘుకావ్యము)
- (ఇ) రసనర్వసృము (సాహిత్యగ్రంథము)
- (ఈ) రీతివృత్తిలక్షణము (సాహిత్యగ్రంథము)
- (ఉ) శృంగారరసమండనము. (భండార్కుర్ ప్రాచ్యగ్రంథాంశమునఁ గలదు)

† పదమంజరి మొదలగుగ్రంథముల రచించినవారడక్తున. కర్ణాటకానుభూతి కుమారునితనయుఁడు అగ్నికుమారుఁ డీతనికంటె భిన్నుడని యెఱుఁగునది.

(ఉ) జయ దేవునిగీతగోవిందమునకు వ్యాఖ్య.

విత్తులునితనయు లగుగిరిధరరఘునాథులు శ్రీకృష్ణస్తోత్రములు రచించిరి. పద్య వేణిలో నుల్లేఖింపఁబడినవిత్తలేశ్వరునిపద్యములై దిట నుదాహరింపఁబడును. యోషిదవయవసౌష్ఠవనర్ణనాత్మకము లగునీశ్లోకములు బహుశః శృంగారరసమండనము నందలివి కానోపు.

27. -(చిరుకవర్ణనము):

‘కిం. వర్ణయామి తస్యా, శ్చిరుకగతశ్యామబిష్టసౌందర్యమ్,
మస్యే రసికశిరోమణి, మాధవమన ఏవ సంలగ్నమ్.’

28. ‘ఆధిక్యా దధరసుధా, స్థలేదితి ప్రాప్తశజ్జయా విధినా,
రచితం తదుపప్లవే, చిరుకం పాటీరమాదధతా.’

-(ప. పే. 71 పు. ౨౩౩—౩౪ ప; ‘విత్తలేశ్వరస్య’)

29. (పాదాబ్జలీలూపణముద్రావర్ణనము):

‘చరణాబ్జల్యాభరణా, న్యతిరుచుచురమద్దక్షాన్తికాన్తాని,
విషమానజ్జభుజజ్జమ, ఫణమణయ ఏణశాఖాత్మ్యాః’.

-(ప. పే. 61 పు. ౧౩౩ ప.- ‘విత్తలేశ్వరస్య’)

30. (నీవీగ్రనివర్ణనము):

‘వివిధమణిజటిలకనక, ప్రసూనలసదసితపట్టగుచ్ఛాభ్యామ్,
సతతాతిపీతదామ్నా, శుశుభే గ్రన్థిః ప్రియానీవ్యాః’.

-(ప. పే. 6౩ పు. ౨౦౧ ప. - ‘విత్తలేశ్వరస్య’)

31. (కలవర్ణనము):

‘మణివరహీరకహాటక, ఘటితం ముక్తావలీప్రాయమ్,
ప్రకట ఇవ భాగ్యనిచయో, భూషణమస్యా బభౌ కణ్ఠే.’

-(ప. పే. 68 పు. ౨౨౧ ప.- ‘విత్తలేశ్వరస్య’)

౯. సదాశివకవి :

కవిలోకరింజన మొనరించినసదాశివకవిచరిత్ర గాని, కాలముగాని తెలియుటలేదు, పద్య వేణి, పద్యాన్పుతరంగిణి, రసికజీవనము,

విద్యాకరసహస్రకము, సుభాషితరత్నభాండాగారము, సుభాషిత సారసముచ్చయము, సుభాషితహారావళి, అనుసుభాషితకోశములలో శీతనిశ్లోకములు కొన్ని యుల్లేఖంపఁబడెను. పద్యామృతతరంగిణిలో నుదాహరింపఁబడినయీతనిశ్లోక మొక్కటియుఁ బద్యవేణియందును, సుభాషితహారావళియందును గన్పట్టుచున్నది. సుభాషితసార సముచ్చయమున నుదాహరింపఁబడిననాలుగుపద్యములలో నొక్కటి మాత్ర మేయితరకోశములందుఁ గానరాదు. పద్యవేణిలో నీతనిశ్లోకములు పదునొకండు లభించుచున్నవి. ఇం దెనిమిదిపద్యము లేయితరకోశములందును గానవచ్చుట లేదు.

సదాశివకవిపద్యముల నుదాహరించుకొనినసుభాషితకోశము లెవ్వియును క్రీ. 16 వ శతకమునకు (అనఁగా క్రీ. 1500 కు) ప్రాక్త నములు కాకపోవుటచే నీకవి తత్కాలమునకుఁ గాని, అంతకించుక పూర్వకాలమునకుఁ గాని చెందియుండనోవు.

మన కుపలబ్ధము లగుసదాశివునిపద్యములలో వర్ణితము లగు విషయములు: కవివర్ణనము, యాషిదవయవస్తాపవము, ప్రణయము, చంద్రనూర్పులు, ఆలోచ్యము, ఋతువులు, క్రీడలు మొదలగునవి.

సదాశివకవి తాళకలము తొక నుదాహరింపఁబడును:

82. (అశీస్సు) - మన్దాక్రాంతా వృత్తము -

‘జృ (వృ) ద్దారణ్యే తథనతనయాతీర వాసీరకుణ్డే,

గుణ్డశ్శుద్ధైశ్చమృతమలీకాకవీరేలిఖాజి,

అభీరాణాం మధురమురళీనాదసంమోహితానాం,

మధ్యే క్రీడన్నవతు నియతం నన్దగోపాతిబాలక’ ౧

— (రామకవివర్ణన: I: ౩౪-౪౦, ‘సదాశివస్య’ ;

మ. ర. పు. 24-౪౦, ౧౦౪ జ.)

విస్మృతకవికావ్యచింతామణి

33. (ఆశీస్సు) :

‘త్వాం పాతు నీలనళినీడళదామకాస్తే,
కృష్ణస్య పాణినరసిరుహకోశబద్ధః,
రాధాకపోలమకరీలిఖనేషు యోఽయం,
కర్ణావతంసకమలం విపులీచకార.’

౨

—(ర. షీ 1. 20 ప., ‘సదాశివస్య’; సు. ర. భా 23 పు. ౧౨౬ ప.)

34. (సూర్యప్రణామము) :

‘ఆనందయస్తమరవిందవనాని భూపై
రుద్యేజయస్తమనకృన్ననకైవాలి,
ప్రత్యూశయస్తమభితో భువనాని ధామ్నా,
భాన్వస్తమస్తకమహం విపదాం భజామి.’

3

—(ప. క. ౫౦ ప. ‘సదాశివస్య’)

35. (శీర్షివర్ణనము) :

స. ‘బీజం చే దిస్త్యిభన్తి-

స్ఫుటకరటతీముక్తముక్తామణిః స్యా-

చ్చస్త్రీశ్చేదాలవాలం

యది భవతి సుధా వారిసే (సి) క్షేమమాళిః,

తత్రోత్పన్నా లతా కా-

వ్యమృతకరనిభం చే త్ప్రసూనం ప్రసూతే,

మన్యే తత్ స్యాత్తథానీ-

మవనిధవ ! భవత్క్రిలేఖోపమార్థమ్,’

౪

—(ర. షీ. ౧౬౪ ప., ‘సదాశివస్య’; సు. ర. భా. 144 పు. ౪౫ ప.)

పై వద్యమున బేర్కొన బడిన ‘అవనిధవుఁ’ డెవరో తెలి

యుట లేదు.

36. (వ్రతాపవర్ణనము) :

‘ఉదితేఽపి తపావసిష్ఠి ! తేజ-

స్తవనే స్ఫూరగభస్తిభారభాజి,

తవవైరినృపాయశస్త్రమాంసి,

స్ఫురదుజ్జప్తవిభృత మాచరన్తి చిత్రమ్.' ౫

(ర. జీ. 2. ౧౩౦ ప. 'సహాశవస్య'; సు. ర. భా. 159 పు. 2 ప.)

35-37 శ్లోకములలోఁ బ్రశంసింపఁ బడినభూపాలుఁ డెవరో తెలిసినచో సదాశివకవికాలము తెలిసియుండెడిది.

37. (రాజనర్జనము):

శా. 'కల్పక్షోణిరుహాయ మిత్యనుదినం

భూమీనురై ర్భావ్యసే,

కామోఽసావితీ కామినీభిరభిత-

శ్చిత్రే చిరం చిన్త్యసే,

శ్రీనారాయణ ఏవ కేవలమితి

ప్రేష్టూ శ్రియా ధ్యాయసే,

త్వం కాలోఽయమితి ప్రతిక్షితిధరై -

రేకోఽవ్యసేకాత్మభృత్.' ౬

-(ర. జీ. ౧౨౧ ప. 'సహాశవస్య'; సు. ర. భా. 117 పు. ౨౫౫ ప.)

38. (కవితాప్రశంస):-సగ్ధర-

'మాధ్వీ మాధుర్యధారా-

మధరయతి, సుధాసాధుతాం వ్యాధునీతే,

వైదగ్ధ్యం దుగ్ధరాశే-

ర్విధురయతి, విభోర్ద్ధితీర్థిక్కరోతి,

మృగాముగ్ధాధరాస్తం

తిరయతి, మధుపధ్వానధూతిం విధత్తే,

మధ్వాద్ధత్యావఘాతం

రచయతి, సరసో యస్య 'వాచాం ప్రవచ్ఛికి'.

2
-(ర. జీ. 2౯౦ ప. 'సహాశవస్య')

39. (ఉద్యానవర్ణనము):

శా. 'క్రీడత్కిన్నరకన్యకాకరతిలా-

క్రాంతకన్యకాద్వలకీ-

క్వాణోత్కామితకామకార్ముకకల-

క్రేజ్జ్కరణోలాహలమ్,

ఉన్నిదేస్తుకళాదరిద్రకుముద-

వ్యామోదముగ్ధాధ్వని,

భ్యాంకుర్వన్మధుపేంద్రమంద్రనినదై-

రుద్యానముద్వ్యోతతే.'

౯

-(ప. వే. ౩౬౨ ప. - 'సదాశివస్య')

పైపద్యమునఁ బూర్వార్థమున కకారానుప్రాసచమత్కారమును, ఉత్తరార్థమున ఏకారధకారానుప్రాసమును గుర్తింపఁదగును.

40. (అ) (కోకిలాన్యోక్తి):

ఆ. 'తావత్కోకిల! విరసాన్,

యావయ దివసాన్ వనాన్తరే నివసన్.

యావన్మృతదళిమాలః

కోఽపిరసాలః సముల్లసత్తి.' *

*-(రసగంగాధరము, 330 పు; భామినీవిలాసము, 1. ౩ ప; వ్రజనాథుని పద్యతరంగిణి, ౫. ౪౮ ప; ర. జీ. 52౨ ప. - 'సదాశివస్య'ను. ర. భా. 235 పు. ౧౨2 ప. - పైపద్యము జగన్నాథునిరసగంగాధరముననే కాక, తత్కృతభామినీవిలాసమునఁగూడ మండుటచే నీళ్లొకము జగన్నాథుని దగుట నిశ్చయము. రచితజీవనకల్యాణపద్యమును సదాశివునిదిగాఁ జేర్చొనుట ప్రమాదము. రసితజీవనము - కలకత్తాప్రతిలానే స్థానిత్యమున్నదిగాని, బొంబాయి ప్రచురణమున నీపద్యము- III. 59 పు. ౫౪ ప. - 'జగన్నాథరాయస్య' అని సరిగానే యున్నది.)

40. (ఆ) (వసంతశోభ) :

‘రాగారుడై : కేసలయైర్విశిఖై రిదానీ-

మాసజ్య కామృకలతాముదియాయ కామః,

కిళ్ళాధునాసుదసరోజముఖివిఘ్నక్తా

తల్లాజన్మప్తిరివ చక్కతి చన్దికాపి.’

—(ప. పే. ౬౦౮ ‘సదాశివస్య’; మ. సా. స. ౨౩౬ ప.)

41. (హిందోలకీడ) :

‘స్నిగ్ధేన్ద్రనీలమణిదామసమానసూత్ర-

హిందోలికావలయలోలశరీరయప్తికి,

ఏషాభినన్దయతి మాం నిర్వరదేన్ద్రశుక్లా-

పర్యాకులా కనకచమ్పకమాలికేవ.’

—(ప. పే. ౫౩౬ ప.- ‘సదాశివస్య’; మ. సా. స. ౧౧౦ ప.)

42. (పుష్పావచయము) :

‘తుజ్జస్తనస్తబకచుమ్మితవల్లకీభి-

రుల్లోలనీలలితాబకవల్లతీభిః,

ఏతాభిరున్నతపదోధరమృతరాభి-

రుద్వీత్రామ్యతే కరసరోజగతం సరోజమ్.’

—(ప. పే. ౫౦౮ ప.- ‘సదాశివస్య’; మ. సా. స. ౯౦ ప.)

43. (కుచనర్మనము) : -శిఖరిణి-

‘కుచావసౌఢా కామద్విషకలభకుమ్భాపితి పలే

వదన్త్యస్తే వక్షోగరసి కమలే, కాళ్ళనఘటా,

అసౌ మే సిద్ధాంతః స్ఫూర్తి మదనేన త్రిజగతీం,

వినిర్జిత్య స్ఫుల్లికృతమితం విజం ధున్వతియగమ్. ౧౨

—(ప. వే. ౨౦౧ ప. —‘సదాశివస్య’; నుభాషితహారా, ౧౫౫౧ ప;
పద్యామృతతరంగిణి, ౧౮౯ ప. — ‘సదాశివస్య’ ర.జీ. ౬౯౩
ప. —‘సదాశివస్య’; విద్యాకరసహస్రకము, ౯౩౦ ప; ను. ర. భా.
278 పు. ౨౯౧ ప.)

44. (శరత్కాలసరోవరము):

ఆ. ‘సుగభిసమీరనమాహత-

వీచి (?) పరినర్జితాని పద్మాని,

మట్నదపటలసమాహత-

మమ్ముచి రేణుం కిరస్త్రీహా.’

౧౩

—(ప. వే. ౬౪౭ ప. — ‘సదాశివస్య.’)

45. (వియోగినీవిప్రలాపము): —స్రగ్ధర-

‘వార్యస్తాం మన్దమన్దం

మధుకరనీకరప్రౌఢఝక్కారధారాః,

క్షీప్యస్తాం యాత్ర కుత్ర

ప్రేతిదిశమధునా భూరిభారాశ్చ హారాః,

చహ్యస్తాంః సర్వవీతే

కమలదళయుతాః కించ హా పుష్పహారాః,

తారా నారాచధారా

వికిరతి హృదయే మన్మథోఽయం హతాశః’. ౧౪

—(ర. జీ. ౯౩౦ ప. —‘సదాశివస్య’; ను. ర. భా. 29౬ పు ౪౧ ప.)

46. (ప్రియావిప్రలంభము) —ప్రాకృతిభాషాగాథ—

‘పిలసహి కన్య కహిజ్జం,

కో ఉణ జాణాది పరస్ప జేలిణం గనుతిం,

మమ ఉ.౨ తుహిణమరీచీ

దత్తల-విటవణ దూసహా హోఇ.

౧౫

—(ప. వే. ౨౦౮ ప. — ‘సదాశివస్య’)

47. (చంద్రోదయము) - స్రగ్ధర-

‘కర్పూరీయ ని భూమా,

సరసి సరభసం కైరవీయ ని, గజ్జా-

కల్పాలీయ ని నాకే,

దిశి దిశి పరితః కేతకీయ ని కిచ్చ,

హంసీయ స్వస్తరిషే,

కమలదళద్వళాం మా క్షికియ ని కణ్ఠే,

శుక్లీయ స్వముఖరాశౌ,

విశదవినరుచో శర్మయః శీతరశ్మేః.

౧౬

—(ప. వే. ౫౪౮ ప. — ‘సదాశివస్య’; సు. సా. ప. ౨౦౦ ప.

పైశ్లోకమునందలి నామధాతుప్రయోగచమత్కారమునకు
భావనా విలాసమునకు సాదృశ్యము. గలపద్మరత్నములు కావ్య
రత్నాకరమునుండి యిటు సుదాహరింపఁ బడును:

I. (చంద్రోదయము) :

శా. ‘ఏవ స్వర్గతరణిణీజలమిల-

ద్విగ నిద న్నద్యతి-

రభశ్యద్రాజతకుమ్భవిభ్రమధరక

శీతాంశు రభ్యుద్యతా,

హంసీయ-త్యమలామ్బుజీయతి లగ-

న్దిదీప్తిపిణ్డీయతి,

స్ఫారస్ఫటికమణ్డలీయతి దిశా-

మానస్తకస్తీయతి.'

—(సు. ర. భా. 315 పు. ౯౪ ప. - 'శబ్దధరస్య.')

II. (క్రీస్తునర్ణనము)

శా. 'కర్పూరంతకి కేతకంతకి, శరద్-

రాకాశశాబ్ద-స్తకి,

(శ్రీచంద్ర)స్తకి, చందనస్తకి, సుధా-

సారాచ్ఛపూరస్తకి,

కైలాస్తకి, దుగ్ధసాగరలసద్-

స్వచ్ఛాచ్ఛదుగ్ధస్తకి,

(శ్రీశమ్భు)స్తకి (?) క్షీరయస్తవ విభో

దర్శక రేప్రస్తకి '

—(నూత్తిసుందరము, 2౦ ప. - 'శబ్దమృగిటస్య')

III. (యశోవర్ణము)

శా. 'కర్పూరన్తి, సుధాద్రవన్తి, కమలా-

హస్తన్తి, హస్తన్తి చ,

ప్రాలేయన్తి హిమాలయన్తి, కరకా-

సారన్తి, హారన్తి చ,

త్రైలోకాబ్జనరజలజ్జీమగతి-

ప్రకాశభ్యసంభావితాః,

శీతాంశోః కిరణచ్ఛటా ఇవ జయ

స్త్యేతర్హి తత్క్రీరయః.'

—(సు. ర. భా. 142 పు. ౪౯ ప.)

IV. (కీర్తిప్రశంస) - ఆర్యానృత్తము-

‘పంచకలశే వ్యబలానా-

మలకానా మథ పయోనిధేః సలినే,

క్షితిపాల ! కీర్తయస్తే

హరన్తి, హరన్తి, హీరన్తి.’ — (సు. ర. భా. 110 పు. ౩ ప)

V. (యశఃప్రశంస)

శా. ‘కైలాసీయతి, కేతకీయతి, హసత్ -

కున్దీయతి, ప్రోచ్ఛలత్ -

క్షీరోదీయతి, చుస్థసీయతి, లసత్ -

కర్పూరపూరీయతి,

పీయూషీయతి, శర్కరీయతి, శర-

చ్చంద్రియతి, త్నాపతే !

స్వర్ణక్షీయతి, శంకరీయతి, భవత్ -

కీర్తిః కరీంద్రియతి’ — (సు. ర. భా. 143 పు. 20 ప.)

VI. (కీర్తివర్ణనము)

శా. ‘కైలాసీయతి, కైరవీయతి, లసత్ -

కర్పూరపుష్పీయతి,

క్షీరోదీయతి, మాక్షికీయతి, నభా-

గజాతరణ్ణీయతి,

హంసాఘీయతి, మానసీయతి, శర-

న్నేఘీయతి, క్షోణిభృ-

స్మృత్యంతరవికాసవిచిత్రము, క్షితితలే
దేవ! త్వదీయం యశః*.

—(సు. ర. భా. 142 ప. ౫౩ ప.)

VII. (యశోవర్ణనము) —సగృహ—

‘క్షి రోదీయన్తి సద్యః సకలజలధయో,

వాసుకీయన్తి నాః,

కైలాసీయన్తి కైలా, దివి చ దివిషదః

శబ్దరీయన్తి సర్వే,

యాష్మాకీణే సమస్తా తే ప్రసరతి సితరాం

దిక్షు కీర్త్యంతా నే, *

మద్యోసాకాచభూషాః కిమితి న సహసా

మాక్షికీయన్తి భోజ*.

(భూష-పాతా.)

—(పద్యా. త. ౬౮ ప. ఇందు ‘భూష’ అని పద్యాంతిమపదము; ర. కీ.

౧౫౦ ప. బొంబాయి ప్రతిలో ‘భోజ’ అని స్తోత్రాంతపదము; ఇది సయ్యగు
పాతమే యగుచో భోజనమే సమకాలికుఁడు, ఆక్రతుఁడు నగు శేషవియో యీ
పద్యమును రచించెనని నుడువనగును. నూ. సు. ౫౬ ప. ఇందు ‘రూపమ’

అని పద్యాంతపదము. సు. ర. భా. 143 ప. 2౫ ప. ఇందు ‘దేవ’ అని స్తోత్రాంత
పదము.)

VIII (క్షీర్తిప్రశంస):

శా. ‘గజ్జీయత్యసితావగా; ఘనగణం

శేషీయతి; శ్రీపతిః,

శ్రీకణ్ఠీయతి; కైరవీయతి కులం

నీలోత్పలానాం వనే;

కర్పూరీయతి కజ్జలం; వికకులం

లీలామరాభీయతి;

* (చారు క్షీర్తిపతానేపారా.)

స్వః కుమ్భాయతి కుమ్భనామపి ఘటా
త్వత్క్రీర్తిసంఘట్టతః'.

—(సు. ర. భా. 142 పు. ౫౪ ప.)

IX (ప్రతాపవర్ణనము) :

శా. 'తాటజ్కున్తికి, చమ్పకస్తకి, సహ
స్రాంశుస్తకి (?) ప్రస్ఫురద్-
గోమేదస్తకి, వీతిహోత్ర విచల-
జ్వాలాజటాలస్తకి,
తాలాద్రిస్తకి (?) కేశవామ్బరమహత్-
కాన్తిస్త్రకీహ (?) ప్రభో,
విద్యుద్దీప్తిగణస్తకి ప్రతిదినం
భూమా ప్రతాపాస్త్రవ'.

—(సు. సు. ౧౦౦ ప- కవిషేష లేదు)

X. (దానప్రశంస)

ఆ. 'త్వయి వితరతి కనకాచల-
కుచపాళిర్ఘటతి సమ్పూటతి,
శ్రీఫలతి, కనకముకుళతి,
బదరతి సజ్జామశాహ! వసుధాయాః.'

—(రసపారిజాత. II. 3౨ ప. 13 పు.)

XI. (మహావరాహస్తుతి)

శా. 'భూయాదేష సతాం హితాయ భగవాన్
కోలావతారో హరిః,
సిన్ధోఃకేశ మపాస్య యస్య దశహ
శ్చి కే చానాం భువః.

తారా హారతి, వారిద స్థిలకతి

స్వర్వాహినీ మాల్యతి,

క్రీడాదర్పణతి క్షపాపతి, రహ-

ద్దేవశ్చ తాటజ్జతి.' ('భానుకరస్య')

—(ర. పా. 1. ౭ ప. 2 పు; రసతరంగిణి, 47 పు; సు. హారా. ౪౭ ప;
ర. జి. ౯౩ ప; ప. జే. ౮౫౩ ప; పద్మరచన ౧౦ ప, 2 పు.
సు. ర. భా. 19 పు. 32 ప.)

XII. (జ్యోతాన్నివర్ణనము):

౪. 'యః శ్రీఖణ్డతమాలవత్ప్రతి దిశః

ప్రాచ్యా స్మరత్ప్రావతే,

పాణ్డుచ్ఛత్ప్రతి దస్తవత్ప్రతి వియ-

ల్లక్షీమరక్షేదృశః,

కేళిశ్వేతసహస్రవత్ప్రతి రతేః

కిం చ క్షపాయోషితః,

క్రీడారాజతనీధుపాత్రతి శశీ

సోఽయం జగన్నేత్రతి.'

—(సు. ర. భా. 316 పు. ౧౦౪ ప.)

48. (ప్రియునిప్రణయాలాపము): —మందాశ్రాంత-

'త్వం సర్వస్వం కమలనయనే! జీవితం త్వం మదీయం,

దీర్ఘాపాణ్ణి! త్వమసి హృదయం మామకీనం ద్వితీయమ్,

త్వం ముగ్ధాక్షి! ప్రణయసరసోఽభ్యస్తరసేహపాశ

స్త్యం ప్రాణానాం పరతరమసి, త్వం మమాజ్ఞేసుధాఽసి.' ౧2

—(ప. జే. ౨౭౭ ప.)

49 (ప్రియునిదృఢప్రణయోక్తి): -చస స్తతిలక-

‘నిష్ఠన్తు నుండరి ! జనా గురవో హసన్తు,

భిష్ఠన్తు మర్మవిశిఖా మమ మనస్కథస్య,

విష్ఠన్తు నామ మహిమానమమూః స్త్రియో మా,

మన్మానసన్తు భవతీం న జహంతి కచ్ఛిత్.’ ౧౮

-(ప. పే. ౨౭ ప. -‘సదాశవజ్యైతా’.)

సదాశివకవితావిలాసములు:

పైనుదాహరించిన 46 వ పద్యమునుబట్టి సదాశివకవి ప్రాకృత కవితానిర్మాణనిపుణుఁ డనియు, తక్కినశ్లోకములనుబట్టి గీర్వాణ భాషయందు మనోహరభావనావిలాసములు గలకవితారచనమున నిష్ణాతుఁ డనియు, నెన్నియో ప్రసిద్ధసూక్తికోశము లీతనికవితా శకలములను భద్రపఱచుటవలనఁ గవితావ్యప్రపంచమునఁ బ్రఖ్యాతుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఈతఁ డేకావ్యము నైనను రచించె నేమో కాని, మనకేదియు లభింపలేదు.

సదాశివుని కవితామంజరి విశిష్టమనోహరభావనాసురభిశ్చై యొప్పుచుండును. చంద్రకీర్ణప్రసారము నువర్ణించు నెడ సీతనిభావనా పటిమ మహోన్నతస్థానము నందుకొన్నది:

స్వచ్ఛబీసకాంతిగలచంద్రిక భూమ్మండలమునఁ గర్పూరమౌ వలెను, సరోవరములయందుఁ గలువలను బోలెయు, ఆకాశమునందు గంగాతీరంగముల కరణిని. వివిధదిక్కులయందు మొగిలిపూవుల శోభతోడను, అంతరిక్షమున పారిసలకాంతితోడను, కమలదళ

నేత్రలకంఠములయందు ముత్యాలపేరువలెను, సాగరమున ముత్యైశ్వర
జిప్సలకరణి నొప్పుచున్నదట. (47 ప.)

నిగనిగలాడు నిండ్రనీలమణిహారమును బోలినత్రాడుగల
యూయెలయందు నూగుమనోహరశరీరముగలనారీరత్నము మత్రేభ
హస్తముచే నిటునటు నూపఁబడుచామీకరచంపకహారమువలె
నాకానందమును గూర్చుచున్నది. (41 ప.)

తరుణీమణికుచద్వితయ మితరులు వర్ణించినవీతి నేనుగూగున్న
కుంభస్థలములు గావు, సరోవరమునందలి తామర మొగ్గలజంటయుఁ
గాదు, స్వర్ణకలశములును గావు; కాని, త్రిలోకవిజయమునందిన
మన్మథుఁ డధోముఖముగా నుంచిననుండుభిద్వయ మని నే
నుద్ఘోషించుచున్నాను. (43 ప)

౧౦. నందనకవి: 'వ్రసన్నసాహిత్యరత్నాకరము--'

పాణినీయవ్యాకరణమునను, సాహిత్యవిద్యయందును నిష్ణాత
యైననందనకవి పైసుభాషితకోశమును సంధానముచేసెను.
గ్రంథారంభమున స్వకీయకృతులనుగూర్చి విపులముగా నుద్ఘాటించు
కొనినయీతనియితరరచనలు లుప్తప్రాయములుగాఁ దోచును.
ఈతఁడు సదాచారనిష్ఠాపరుఁడై, 'శివవ్రజ్య' యనుశీర్షికతో గ్రంథము
నాశ్రయించెను. ఇందు 1000 శ్లోకములు, 6 ఉల్లాసములుగా సంక
లన మొనర్పఁబడెను. ఇందలి శ్లోకములలోఁ జాలవఱకు దీర్ఘవృత్త
ములే. షేర్కొనఁబడినకవులసంఖ్య యించుమించుగా 200. ఈ
కవిమండలిలో 'ఉమావతియే' నవీనుఁడుగాఁ గన్పట్టును. పంగ దేశ

మున క్రీ. 11 న శతాబ్దమున రాజ్యపాలన మొనరించినకవిరాజు, రాజకవియు సగులత్కృణసేనునియాస్థానవిద్వత్కవులలో రత్న సంపదము- జయ దేవుడు, ఉమాపతిధరుడు, గోవర్ధనాచార్యుడు, శరణుడు, ధోయికవిచక్రవర్తియు ననుమహామహాలు విశేష విఖ్యాతి నందిరి. అందు గీతగోవిందకర్తయగుజయదేవకవి చంద్రునిచే

‘వాచః పల్లవయ త్యుచాపతిధరః’-

అని ప్రశంసించబడినకవిశేఖరుడే పై యుమాపతి. కావున నందనకవి సంధానించినసుభాషితకోశము క్రీ. 11 వ శతకము కంటె ననీనము కాదనఁ దగును. కవింద్రవచనముచ్చయమును, ప్రస్తుతసాహిత్యరత్నాకరమును బ్రాచీనసూక్తికోశము లన్నిటి కంటెను గ్రాంతములు. నందనకవిగ్రంథమున కింకను సూర్య లోకభాగ్యము పట్టలేదు దీనివాతప్రతి యొకటి నేపాళమహారాజగ్రంథాలయమునను, మఱియొకటి ప్రయాగవిశ్వవిద్యాలయమున గీర్వాణాచార్యులలో నన్యతములగు డాక్టర్, మహామహోపాధ్యాయ కావ్యతీర్థ- ఉమేశమిశ్రులయొద్దను గలదు. ఇది వెలువడినచో మన మిదివఱకు విని యెఱుంగనికవిత్వజులనామములు, వారి వారిరచనలు నెన్ని బయలుపడునో !

‘కతి కవయః, కతి కృతయః, కతి లుప్తాః, కతి చరన్తి, కతి కథిలాః’-

అని మహావిద్వత్కవి నీలకంఠదీక్షిత లుడ్లోపిరిచినట్లు, ఎందఱు కవులు విలసిల్లిరో, అం దెందఱు విస్మృతులూ, ఎన్నికృతు లాదయించినవో, అం దెన్ని పాతప్రవచనమున జీవించి సంజరించుచున్నవో, యెన్ని శీర్షస్థాయములై విస్మృతి సరదినవో, యెన్ని యుత్పన్నములైనవో యెవరు చెప్పగలరు? తెలియవచ్చినకృతుల

గ్రంథ స్వీకారము

(1) హమారీ ఆదిమజాతియూ (హిందీగ్రంథము)

ఈగ్రంథము మన దేశపు ఆదివాసులనబడు ఆదిమజాతి జనుల గూర్చినది; దీని రచయిత హిందీలో జాల జాతీయ గ్రంథముల రచించి ప్రసిద్ధిజెందిన శ్రీ భగవాన్ దాస్ కేలా. ఇట్టి గ్రంథము మన దేశభాషలలో వ్రాయుట కిదియేమొదలు. శ్రీ అఖిలవినయ యు విద్వాంసు లీ రచనలో దోడ్పడియున్నారు. ఈ ఆదిమజాతి జనుల డవులలో గొండలలో వసింతురు. పూర్వ మొకప్పుడు అనగా నర జాతి కాదికాలమందు వీరు మైదానములలోనుండి యార్వద్రావిడాది నాకరికుల దాడికి దాళలేక గిరిగహనముల శరణుజొచ్చిరని కొందరి యూహ. ఈ మన్యపు జనులు నేటికిని కేవల మజ్జనులు, అనాగరికులు, నిరక్షరులు, కడుబీదలుగ నున్నారు. మన యాంధ్రప్రాంతములో విశాఖజిల్లాలో నవరలు, నోదావరులలో కోయలు, రాయలసీమ హైదరాబాదులలో చెంచులు లంబాడీలును ఆదిమజాతివారే. ఇట్లే హిమాలయప్రాంతపు పహాడీలు, ఉత్తరమధ్య దేశపు గాండు, ఖాండు, కోయలు, గుజరాతు రాజస్థానపు భిల్లులు, ఓడ్రప్రాంతపు నవర కోయలు, అసాంలో నాగభాసీకచారీలు, దక్షిణపు ఇరుళర్తోడా మలయర్ ఇత్యాదులు నీ కొండజాతుల శాఖలే. ఇప్పుడు మన దేశపు మొత్తముమీద వీరి జనసంఖ్య 2½ కోట్లు. అజ్ఞానదైన్యములలో, శవర్ణహిందువుల నుండి విడియుండుటలో, దగుమలేజ్ఞానము లేక గొప్ప లోష్ట్రములను తుద్రదేవతలను బూజించుటలో వీరలకు వెల్లడిప్రాంతపు హరిజనులతో బోలికకలదు. కాని కొన్నిటిలో వీరు హరిజనుల కన్నను గడు హీనస్థితిలో నున్నారు. ముఖ్యముగా మన జాతీయ జనకుడు గాంధీమహాత్ముని నేతృత్వమువలన హరిజనుల యుద్ధరణమునకై

సంచియుద్యమము సాగుచు, వారి పరిస్థితి కొంత బాగుపడుచున్నది. కాని మన్యభజను లింకను యుగోగతిలో నే యున్నార. ఈ గిరిపరిసరములు చూచుటకు బ్రకృతినంపదతో సుందరముగ నుండును. అవి దుర్గములు. లోగడ, క్రైస్తవ మిషనరీలు మాత్రమి మన్యములలో గొన్ని బడులు ఆసుపత్రులు నిడిపిరి. వారి ముఖ్యాశయము క్రీస్తు మతవ్యాప్తి. ఇటీవల నాదివాసినేవను హిందువులు కొందరు చేయుచున్నారు. నిజమే కాని, యాదివాసుల యుద్ధరణము దేశవ్యాప్తమగు మహాసమస్య. ఈకృషిలో మనప్రభుత్వమునకు బ్రజాసామాన్యపు సహాయ మెంతయో కావలెను. ఇందును గూర్చి జనులకు దగు పరిజ్ఞానమును బోధనాహము నెచ్చట క్రిగంధము అత్యంతోపకారి.

ప్రస్తుతపు హిందీగ్రంథమున మొదట వీరల వేషభాషలు, ఆహార విహారములు, ఆర్థిక, సాంఘిక, మతపరిస్థితులు, కొంత జాతుల సామాన్యలక్షణములను దెలిపి, పిమ్మట నాయాచారములలోని ప్రత్యేకవిశేషములు వివరింపబడినవి. అంశములన్నియు సుబోధముగ సులభతైలిలో వ్రాయబడినవి. ప్రాచీనకాలపు యా ర్యేతర జనుల విచిత్రాచారములు సంప్రదాయములు నీ యాదిమజాతులలో నేటికినిలిచియున్నటుల స్పష్టపడియున్నది. వీరలభసగీతములు, సమిప్తిస్పృత్యములు వేషాలంకారములు, వండుగలు యుత్సవములును హృద్యముగ వర్ణింపబడినవి. ఈ మన్యభజనులలో నాయాచారములందు 200 వఱకు విడివిడి భాషలు కలవు. ఇవి మైవానపు (షాహిత్త్య) భాషలకన్న భిన్నములు. ఆదిమభాషలలో వేనికిని లిపి ప్రాశస్త్యములుకూడలేవు. కొందరు సంస్కృతలిప్యై నేసింకృషియు నుత్తమై యుండుననియు. ఈ వన్యజనులకు వారి స్వభాషలోనే ప్రారం

భూయలు ముందుగ నేర్చుకొనవలెను; క్రమముగా నాయాప్రాంతీయరుగు ఆంధ్రము పొంది మున్నగు సాహిత్యభాషల ద్వారాలో గొండజనులకు నేర్పవలసి యుండును. తేనియెడల బ్రాంతీయగుంస్కృతి వీరిలో వ్యాపించదు. మఱియు భాషాసమస్య యింకను గ్లిష్టమై విభేదములు పెరుగునను గ్రంథకర్తయాశయము సస్యమేయితోచును ఇట్లే యాదిమజాతుల కితర రంగములలో మద్ధరణ జేయుటలో జాల సమస్య లేర్పడుట సహజము. ఆరోగ్యము, మతబోధ, సాంఘికోన్నతి, విద్య, ఆర్థికదశ, ఇట్టి రంగములలో గలుగు సమస్యల నీ గ్రంథములో జక్కగ వివరించి వారి పరిష్కార పద్ధతులను దెలిపి, యానందరఘములో సంస్కృత లోమిని, నిదానమును, జాగ్రత్తను వహించవలె నని శ్రీ కేలాగారు దూరదృష్టితో సూచించిరి.

ఆదిమజాతి నుద్ధరింపువారి దృక్పథములు రెండువిధముల నున్నవి-ఎల్విను మహాశయుని బోలిన కొండలు సృతత్వ విజ్ఞానులు; త్రాగుడు, మన్యపు జ్వరములు, నిరక్షరత, యిట్టిదోషములను తొలగించుట యాదిమజనోద్ధరణ కావశ్యకమని యందఱు సంగీకరింతురు, కాని వీరి ప్రత్యేక వేషభాషలు, అభాసాచారములు, సృష్ట్యవిహారాది పద్ధతులు యిత్యాదు లిప్పుడున్న రీతిని వీరిలో నికముందును మాఱక నిల్చియుండుట సృతత్వ విజ్ఞానుల యభీప్సితము. ప్రకృతిలో మైదానములు సగరములతోడ గిరిగహవాదులు, యడవులు వన్యమృగములు నిలిచియుండి, వానిని జిత్రపన్ను, ప్రదర్శన కాలలందు చూపబడునటుల, సరజాతి ప్రాథమికస్థితివి మన్యపుజనుల సొస్కృతి నై చిత్రిని, బాషా వివిధతను చూచి యానందించుట కిప్పటి వన్యజనుల పరిస్థితులు మూరకుండ నిల్చియుంచవలెనందురు. అందువలన మన కొకరీతి యానందమును సృతత్వవిజ్ఞానులకు కాస్త్రీయత్వప్రియు గల్గినను, యాదిమజాతుల భవిష్యత్తు ముందుతరములలోను

వగతి లేకుండ వీరల మూఢత్వాదులును దురాచారములు నశ్చి-
రపడి, యాదిమజాతులను హీనదశలో నే యుంచుచు, మఱియు భార-
తీయసంస్కృతివృద్ధికి సమన్వయమునకు గూడ నాదిమజాతుల హీన-
సంస్కృతిని మార్చి వారలకు మైదానపు జుతులతో సామరస్యమును
సాహచర్యమును పెచ్చించు టావశ్యకము. అట్టి యాశయము-
తో నాదిమజాతి సేవకసంఘము మున్నగు కొన్ని జాతీయసంస్థ-
లేర్పడి యా ప్రాంతములలో నాయా తెగలలో పరిణామము గల్గించి-
యున్నత సంస్కృతిని వ్యాపింపజేయుటకు దృఢముగా కృషిచేయు-
చున్నవి. ఆయా జాతులలో గల యువకవివాహము స్త్రీ స్వాతం-
త్ర్యము యిట్టివానికి భంగము లేకుండ వారలలో సంస్కరణమును
జరిగింపజేయు.

విశాలజాతీయవాది యగు కేలాగారును తమ యభిమతమును
గ్రంథమందిలులనే తెలిపి, యాదిమజాతుల యుద్ధారకులలో ప్రము-
ఖులయిన (శ్రీ) అమృతలాల్ తక్కర్ మున్నగు మహానీయుల జీవిత-
చర్యలను వారి సేవనుగూడ గ్రంథమున వివరించియున్నారు. మరియు
నగ్రగణ్యులగు (ఇటీవల గీర్తిశేషులయిన) (శ్రీ) తక్కర్ బాపాగారి కీ-
గ్రంథరాజ మంత్రమగుట యుచితముగ నున్నది. 1941 సం-
జనాభా లెక్కలనుండి యాయామన్యపు శాఖలు ఉపశాఖలు వీచి జన-
సంఖ్య ఇత్యాదులు పరిశిష్టముగ నీయబడినవి. ఈ గ్రంథము సం-
స్కృతిసాహిత్యముకును దీనోద్ధరణకృషికిని, భారతీయైక్యసాధనకును
తోడ్పడును కనుక విద్యావంతు లందఱు చదువదగినది. సుమారు
శే० 50 పేజీలుగలపు వెల రు 8-8-0. దీని ప్రాప్తిస్థానము, 'భారతీయ
గ్రంథమాలా, దారాగంజ్, ప్రయాగ; ఉత్తరప్రదేశ్'.

हमारी आदिमजातियाँ (हिंदी पुस्तक)

यह पुस्तक सारे देश के आदिम जातियों के बारे में है, जो आदिवासी भी कहलाती हैं। इसके रचयिता हैं हिंदी के ख्यातनामा और अनेक राष्ट्रीयग्रंथों के रचयिता श्री भगवानदास केला। हमारी देशीय भाषाओं में अबतक ऐसाग्रंथ यही पहला है। विद्वान श्री अश्विनी विनय ने भी सहायता दी। ये आदिम जाती लोग जंगल और पहाड़ों में बसते हैं। कोई समझते हैं कि ये लोग पहले (नरजाति के आरंभ-काल में) शायद मैदान में ही रहते थे लेकिन आर्य द्राविड जैसे उन्नत जातियों के हमड़े को रोक न सके और इन्हें गिरिगहन को शरण लेना पड़ा। अभी ये जंगली लोग अज्ञानी, असंस्कृत, निरक्षर और निरे गरीब हैं। हमारे आंध्र प्रांत में विशाखजिला वाले 'सवर', गोदावरी जिले के कोया, रायलसीमा और हैदराबाद प्रांत के 'चेचु' और 'लंबाडी' भी आदिम जातिवाले ही हैं। हिमालय प्रांत के पहाड़ी जन, उत्तर प्रदेश और मध्यप्रदेश के खोंड और कोद, गुजरात और राजस्थान के मिहल्लो, उडिया के सवर और कोद, असम के नाग, खासी और कचारी, और दक्खिन के इरुलर, तोडा और मलयर जैसे भी ऐसे पहाड़ी ही हैं। सारे देश में उन लोगों की जनसंख्या अब अठ्ठाई करोड है। अनजानी, दीनता, सर्गर्ण लोग से अलग रहना, धार्मिकता के बदले काण्टलोक्ट और श्वरदेवता पूजना ऐसे विषयों में उन लोग को मैदान प्रांत के हरिजन लोग से सादृश्य है। लेकिन, कई और विषयों में वे हरिजन

लोगों से भी और गिरे हैं। खासकर महात्मा गांधी के नेतृत्व से हरिजनोद्धार का उद्यम ठीक जारी रहा है और हरिजनों की हालत में कुछ सुधार हो रही है। मगर, जंगली लोग अभी अधोगति में ही रहते। देखने को और प्रकृति की संपदा में वन और गिरि परिसर बहुत सुंदर हैं, लेकिन दुर्गम हैं। पहले इसाई मिशनरी लोग आदिवासियों के बीच मदरसे और हास्पिटाल चलाते थे, मगर मिशनरियों का मुख्याश्रय तो इसाई धर्मका फैलाव है। आजकल कई हिंदू भी आदिवासियों की सेवा कर रहे हैं। लेकिन उनके उद्धार की समस्या बहुत बड़ी है। इस काम में हमारी सरकार को प्रजा संस्थाओं से भी काफी मदद होनी चाहिये। इसलिये उनके बारे में इस पुस्तक ठीक परिज्ञान और प्रोत्साह देनेकी उपयोगी है।

इस किताब में, पहले आदिमजाति वालों की वेषभूषाएँ, रहनसहन, आहार विहार, अर्थिक सामाजिक और धार्मिक परिस्थितियों का सामान्यलक्षण बताने के बाद, हर एक प्रांत के प्रत्येक विषयों पर भी रोशनी डाली। रचना सुबोध और सुलभशैली में है। प्राचीन कालके आर्यतर लोग के बहुत तेरे रीति रिवाजें अबतक उन जंगली जातियों में अबतक ठिके रहे हैं। ये, उन के लोकगीत, संयुक्तनृत्य, वेषभूषाएँ, त्योहार और उत्सव भी इस पुस्तक में दृढरूप से समझाये गये हैं।

उपरोक्त छोटी-छोटी बातों में कोई दो सौ अलग नोटियाँ प्रचलित हैं। वे मैदानी प्रांत की भाषाओं से मिली हैं। आदिम लोग की उन

गयी को शिशु बेकाम होगयी। आदिम जाति लोग को प्रारंभिक शिक्षा देने वाले पहले उनकी बोलियाँ सीखना चाहिये। लेकिन, बाद उन को हिंदी तेलुगु जैसी प्रांतीय साहित्यिक भाषाओं को भी सिखाना होगा, नहीं तो, प्रांतीय संस्कृति जंगली लोग में नहीं फैलायगी और देश की भाषा समस्या भी बहुत जटिल हो जायगा, भाषा विभेद ज्यादा होगा, भान्य लेखक का यह आशय ठीक ही है। अन्यरंगों में भी आदिम जाति वालों के उद्धार के काम में बहुत समस्याएँ फैलते हैं। स्वास्थ्य, धर्मबोध, समाज सुधार, शिक्षा, आर्थिकोन्नति ऐसी समस्याओं का विवरण, और उनकी सुलझनकी सूचनाएँ इस किताब में बताई गयीं। इस सिल-सिले में सहन, धीरता और सावधानी से ही समाज सेवक को काम करना चाहिये। दूरदर्शिता से ये सब इस पुस्तक में श्री कैलाजी ने ठीक बता दिया। ये सुधारक दो प्रकार के होते हैं। एन्विन जैसे नृतत्व विज्ञानी आदिम लोग के मददगार, जंगली बुखार, निरक्षरता जैसे नुकसानों को निकालकर सुधार करना आवश्यक मानते हैं, लेकिन वे समझते हैं कि उन के वेषभाषा आचार व्यवहार नृत्य विहार रहन-सहन आदि सबकी जैसे ही होने चाहिये। जैसा प्रकृति में पर्वत गाँव और शहर के साथ गिरिगहन रहते हैं और वन्यजंतु भी रहते हैं और अजायबघर में भी रखी जाती हैं, ऐसा लोक-संस्कृति की विचित्रता देख आनंदपाने के लिये आदिम जाति लोग की वेषभाषा और रहन-सहन आदि नरजाति की आरंभिक दशा को दिखाने के लिये बेबदल रखना चाहिये, यद्यपि इस इति से नृतत्व विज्ञानियों को संतोष होता, आदिम जाति लोग की

प्रगति अगली पीढ़ियों में भी ऐसा ही स्थगित रहेगी ; भारतीय संस्कृति की समन्वय, अभिवृद्धि और परिशुद्धि के लिये भी, जंगली लोग और मैदानवाले लोग के बीच फरक निकालकर साहचर्य और समन्वय बढ़ाना चाहिये। ऐसे आशयों से प्रेरित होकर आदिम जाति सेवकसंघ जैसी राष्ट्रीय संस्थाएँ भिन्न-भिन्न प्रांतों में उनजातियों को उन्नति मिलवाने के लिये दृढरूप से कोशिश कर रहे हैं। युद्ध विवाह, स्त्री स्वातंत्र्य जैसे उनकी अच्छी रीति रिवाजों को रख कर ही उन में सुधार करना होगा

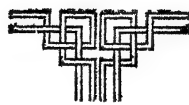
कुशल राष्ट्रवादी श्री केलाजी भी इसी आशय को समर्थन करते हैं। आदिमजाति के प्रमुख सेवकों का वृत्तांत भी यहाँ दिया है। यह बहुत समुचित है कि यह पुस्तक ऐसे सेवकों के अग्रणी श्री थकरबापा को ही अंकित की है जो हाल में स्वर्गवासी हो गये।

मिलने का पता :

भारतीय ग्रंथमाला, दारागंज,

प्रयाग, उत्तरप्रदेश.

[कीमत रु ३-८-०.]

2. వేణీసంహార నాటకము

ఆంధ్రానువాదము :

(శ్రీ) బులుసు వేంకటేశ్వరులు బి. ఏ. గారిచే రచింపబడినది.

సంస్కృతినాటక వాఙ్మయమున సుప్రసిద్ధముగు భట్టనారాయణుని వేణీసంహారనాటక మిదివఱలో బ్రహ్మశ్రీ పద్మాది సుబ్బరాయ కవిగారిచే ననువదింపబడి యాంధ్రలోకమున బ్రచారము నందినది. గ్రంథకర్త శ్రీ నాటకమును దిరుగ ననువదింప నవసరము గన్పట్టుటచే, నట్లావర్చితముని వ్రాసియున్నారు. కవి, నాటక విశేషములు యనువాదములు మున్నగువానిని గూర్చి పీఠిక యందు శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు విమర్శించి, గ్రంథకర్తల యనువాదమును పలువిధముల బ్రశంసించిరి. గ్రంథకర్త లిదివఱలో దిక్షాగుని కుండమాలను, భాసుని యభిషేకనాటకము ననువదించి యున్నారు. వీరి కవిత్వము సులభగ్రాహ్యమై లలితముగ నున్నది.

మూలగ్రంథము భీముని ప్రతిజ్ఞానిర్వహణము దుశ్శాసన చథ మొదలగు నతివృత్తమును గలిగి వీరకాండ భీభత్సరసముల కాకరమై యుండును. చంచద్యుజ భ్రమితచండగదాభిఘాత స-చూర్ణితోరు యుగళస్య సుయోధనస్య, చత్వారోపయమృత్విజః, యత్సత్యవ్రత భంగభీరుమనసా మున్నగు శ్లోకములు వాఙ్మయ ప్రపంచమున సుప్రసిద్ధములైనవి. అట్టి భట్టనారాయణుని కృతి నన్యభాషాను వర్తన మొనర్చుట దుష్కరము. అయినను రసానుగుణ్యముగ నాంధ్రీకరణ మొనర్ప యత్నించిన గ్రంథకర్తల యాశయము సర్వదా ప్రశంసనీయము. ముచ్చస కొండు రెండు పద్యములు.

చ॥ నలుపుర మేము బుట్టిజాలనన్ ; హరియే యప దేష్ట ధర్మజం
 డలరును సోమయాజియయి ; యకాదువు నీవును సోమిదస్తువునీ
 ఖలులగు కౌరవుల్ పనులు ; కాంతపరాభవదుఃఖశాంతియే
 ఫలము, నరాధిపాళి బిలువంగను మ్రోగెడు, గీర్తి నుండుభుల్
 (1-23)

య॥ మును సత్యవ్రతభంగభీతమయి యొప్పుంగాంచియున్ మందమై
 ఘనవంశస్థిర శాంతిఁగోరి యెటులో కన్నట్టి లేనట్టి వే
 యన ద్యూతారణిచౌపదీవసన కేశాకర్షణన్ బుట్టి రాఁ
 జిన కౌంతేయశ్రుధాగ్నియే కురువనశ్రీఁ గల్ప జృంభించెడిన్,
 (1-24)

కళాపూర్వోదయము ఆంధ్రగీర్వాణ బాషాశ్లేష విచిత్ర పద్యద్వయము

(శ్రీ) వెంపరాల సూరనారాయణశాస్త్రి గారు

మహాకవి పింగళి సూరనారాయణుడు రాఘవ పాండవీయము నందుఁ జూపిన నానావిధశ్లేషములనాపటిమను మించి యపూర్వవద్ధ తిని రెండుపద్యములు కళాపూర్ణోదయమున రచించినాఁడు. అట్టి రచన “న భూతో న భవిష్యతి” యని ఘంటాఘోషముగాఁ జెప్పఁ దగును. రెండును దెనుఁగు భాషలోని కందములు. మొదటిది యారోహక్రమమునఁ బదవిభాగ భేదముచే వాంధ్ర. మొకమాఱును సంస్కృత మొకమాఱు నగును. ఆరెండు పద్యములును బ్రకృతకథలో జక్కగా నడువకొనును. రెండవది యారోహమునందుఁ దెలుఁగును అవరోహమున సంస్కృతమునై కథ కువస్కారక మగుచున్నది. ఈవిషయము ప్రాజ్ఞలోకమునకు విదితమే.

ఆరెండు పద్యములకు వ్యాఖ్యానముగా రచింపఁబడిన రెండు సీగపద్యముల సాహాయ్యమున మొదటఁ బదవిభాగము చేసి, కవి యిచ్చిన వ్యాఖ్యానపదముల సరిపుచ్చిన మహాసీయులు బ్రహ్మశ్రీ ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రులు వారనియుఁ దెలుఁగర్థము చెప్పిన మహామహులు బ్రహ్మశ్రీ దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రుల వార్ధనియు సరస్వతీముద్రితప్రతి పీఠిక యందుఁ గలదు. సూరనారాయణి నామ ముతోపాటు వారి పవిత్రనామములును. మనకు స్మర్యవ్యములు. తరువాత వావిళ్ల వారి ప్రతియందుఁ జిన్నచిన్నచూర్పులతోఁ జైవ్యాఖ్యయే యనుకరింపఁ బడెను. మూడవది బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది మూల్య నారాయణ శాస్త్రులవారి “వ్యాఖ్య” ఇందుఁ జైవ్యాఖ్యకు మొలుపా

పెట్టబడినది. ఇన్ని వ్యాఖ్యానములున్నవి కావుననే గుప్తా డీ వ్యాసమునకై నా యత్నము. “సతి కుడ్యే చిత్రమ్” అని కదా యభియుక్తోక్తి.

ఈరెండు పద్యముల పూర్వోత్తరము ఇంచుక ముందుగా తెలిసికొనవలసి యున్నది. ధర్మపురియందు మదాశయుం డను నొక రాజు గలఁడు. ఆతని పురమున సజ్జాతవాస మొనర్చుచున్న నలుగురు విప్రవతివ్రతలకుఁ నాలుగు వేదములను బుత్రులై పుట్టినవి. వారికి వ్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, తుర్యాగము లను నామములే కాక వేద వేదాంగాది సకలవిద్యలును, గవిత్వపాటవమును బాల్యము ననే లభించినవీ, పసితనముననే రాజును దర్శింప నెంచిరి. రాజు నకు యాగేచ్ఛ గలదనియుఁ బండితులు యాగమునకై ప్రేరింతురనియు నాయాగము నడపించు శక్తిలేని యా రాజపురోహితుఁడు పండితుల కెవ్వరికి రాజదర్శనము లేకుండఁ జేయుచున్నాడనియు వీని యానలువురు బాలురు పండ్ల ముక్తకొనువారి వేషముతోఁ బండ్ల పుటికలు తలఁచాల్చి కోటలోనికిఁ బోయి రాజసన్నిధిని బండ్ల గంపలు ధించి భయపడుచు నిల్చిరి. యుండ, రాజు వారిని గాంచి యాదర ముతో “మీకు శంత్రోషమా, ఏచింతయు లేదు గదా” యని యడిగెను. వారిలోఁ బ్రథమాగముఁడు రాజు నెదుటికి వచ్చి

‘కా! మా యే మౌన’ ను నీవే రాయలవై కావ దేవరా! జే జే జే!’

మాయాతును లొనినయది షాయక శంత్రోష మున్నవల విలసినపో

కళా ౨, ౧౩౬.

అని పలికెను. “ప్రభువా! నీకు ముమ్మాటికి జయము. నీవు రాజువై ప్రాచులయే మామనస్సులను జలతోషము విడువక చూరలే యున్నది. ఇది మోక్ష సిద్ధిరవిన ఫలము. మా అమ్మతోడు సోమో! అని పామయివలె నచ్చిత్రేభుగృహ దన ప్రత్యక్షోత్తర ముగియులు

చదివిన పద్యమును విని రాజు సంస్కృతముగా నాపద్యముచే పద విభాగము చేయఁగా యజ్ఞము చేయు మని తన్నుఁ బురికొల్పు నర్థముగూడఁ గలదని గ్రహించి, వారిని బూజించి, తెల్లఁబోయి చూచుచున్న సభ్యులతో వీరి వాక్పాతురి మీఁకుఁ దెలియలేదా వినుం డని

సీ॥ ఆయంబు సరకు సేయకుము శోభన మూలధనుఁడ ధనం బచ్చి
దంబు ముఖ్య, మైనయట్టిది తన్నునదియ తేని కజ యజంచువా
నికి లక్ష్మి చేరుఁ బాత, కములు చేరవు రక్షకా! కోవిమలా క
ల్గిరా యసమోదుఁడవై యరుగకు, సమ్మిశ్రభావంబు సలుపుమా
యా లక్ష్మి కోవిదు లనియెడు దేవభాష, వరుసఁ బదవిభాగ
విరచనతో నర్థ మరయఁ దోచుచున్నయది కరంబు, దెలియఁ
జూడుఁ దేతదీయాంధ్ర వచన సం, దర్శమునను శబ్దచక్రవిదులు
కళా. ౬. ౧౬౬

అని సంస్కృతభాషాపరముగాఁ బదార్థ మెఱుకచేసి సభ్యులనన్నుతు లతో నానలువురు బాలురను బురోహితులుగా స్వీకరించెను. ఆ కంఠపద్యమునకు మూడు వ్యాఖ్యలలోఁ గల విశేషములను దెలిసి కొందము.

పదవిభాగము: —మా, ఆయమ్, మాన, సునీవే, రాః, అ
లవా, ఏకా, ఆవత్ + ఏవ, రాజే, అజేజే, మా, ఆయాతు, మలాని,
న, యది, పాయక, సంఠః, అసముత్, పల, మిల, సా, అమీ. అని
తి వ్యాఖ్యలందు సమము.

1 వ్యాఖ్య: —సునీ వే = శోభనమూలధనుఁడా, ఆయమ్ = లా
భమును, మానూన = సరకుచేయకుము (గణింపకుము) రాః = ధనము
అలవా = అచ్చిడము, ఏకా = ముఖ్యమైనదియు, ఆవదేవ = తన్నున
దియు, అజంబుజతీతి అజేజే, అజేజే = అజని బూజించు, రాజే,

రాజకొఱకు, మా = లక్ష్మి, ఆయాతు = చేర్చును, మలాని = పాపములు, న = చేరవు. పాయక = ఓరక్ష కా! సంతక = కోవిదులు (పండితులు) (సంతి) యది = కల్గిరా, కల్గినచో, అసముత్ = సంతోష సహాయుడవు గాక, నవల = (వారిని) చేరకుము, మిల = కూడుము, అమి = యీపండితులు, సా = ఆలక్ష్మి అని వ్యాసమూర్తి శాస్త్రుల వారు వ్యాఖ్యానించినట్లు సరస్వతీ ముద్రణము.

II వ్యాఖ్య :—పై వాక్యానుసారమంతయు గలదు. కాని ఆయమ్ = వచ్చుబడిని, అవత్ + ఏవ, అవదేవ (తన్ను రక్షించునట్టి వారిని) రక్షించునది అనియు; జిన్న మార్పుతో వావిశ్వవారి వ్రతి.

III వ్యాఖ్య :—మొదటివ్యాఖ్యానుసారమే కాని యీక్రింది పదముల వివరణమున విశేషించినది. అలవా = భిన్న భిన్నముకానట్టి రాశి = ధనము, ఏకైక = ఒకటియే, అవత్ = కష్టరమయములందు రక్షించున దగును. కావున మూలధనము వెచ్చింపరాదనుట. ౨రే శబ్దము పుం లింగము. విశేషణములు స్త్రీలింగ నపుంసక లింగములు. క్లిష్టశబ్ద కావున లింగవివరిణానుదోషము లేదు. అజ్ఞేజే (అజాన్ యజతీతివా, అజేన యజతీతివా) బ్రహ్మసింహు మహేశ్వరుల నారాధించునట్టి, లేక ఛాగపశువుచే యజ్ఞము చేయునట్టి, సంతక = సత్సత్పురుషుల కోవిదులగు సత్పురుషులకు వేదమే లక్ష్మి యనియు, పారినోట బట్టిని విహించు ననియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది కావున అట్టివారి కాశ్రయ మిచ్చి యజ్ఞము లాచరించి యుండును లక్ష్మి కాశ్రయుడవు కమ్ము అని భావము. అని బ్ర. శ్రీ. మల్లాది సూర్య నాకాయణ శాస్త్రులవారిచే సంస్కరింపఁబడిన వ్రతి.

I వ్యాఖ్య :—గది యిచ్చినవద్యముగాని దండవ్యయము లోని పదములు చక్కగా నెన్నయు సరిచెప్పఁబడినవి. కాని "నవల అను పదమునకు వారిని జేరకుము" అను వ్యాఖ్యానించుటకంటె

మూలమందున్న “అరుగళుము” అని కాని 2, 3 వ్యాఖ్యలలో నున్నట్లు ‘తొలగళుము’ అని కానియుండిన సమంజసముగా నుండును.

II వ వ్యాఖ్యలో అవత్ + ఏవ = కాపాడునదియ యని యర్థము గలదు. ‘అవత్ = తన్నునదియ’ అని మొదటి వ్యాఖ్యలోనుండఁ గొండవదానిలో నిట్లుండుట వింతగా నున్నది. ‘అవత్’ అనుటకు ‘అవత్’ అనుటయు, తన్నును అనుటకు రక్షించును అనుటయుఁ బ్రమాద మనుకొనవలెను. ఏమనః :- లోకమున ‘అవరక్షణే’ అనుకొనుట పండితసామాన్యమున గలదు. కాని భాతృపాతమున “అనరక్షణ, గతి, కాంతి, ప్రీతి, తృప్త్యవగమ, శ్రేవణ, సామర్థ్య, యోచన, క్రి, యేచ్ఛా, దీ, ప్ర్యవా, ప్ర్యాలింగన, హింసా, దాన, భాగ, వృద్ధిషు,” అని యిన్ని యర్థములందుఁ గలదు. కవి యిచ్చిన తృప్త్యర్థకమే ‘తన్నునదియ’ యనునది. కావునఁ గాపాడునది యనుట మూలదృష్టిని వ్రాయఁబడిన దని తెలియ నగును. ఇంక “అవత్” అనునది (తిజస్తము) క్రియాపదము గాని విధేయవిశేషణము కాదు. అవభాతువునకు లజంతరూపము. అడాగమము రాఁగా “అవత్” అని యగును. భూతారమున విహిత మగులజ్జనకు వర్తమానార్థక మెట్లనినచో :- “ఉందసి లుజ్జ క్షీటః 3.౪.౬. భాత్వర్థానాం సంబంధే సర్వకాలేషు ఏతే వాన్యైః పక్షే యథాస్వం ప్రత్యయాఃన్యైః అని కొమిది వైదికప్రక్రియ శీవ పాదము. వేదమున సర్వ కాలములందును లుజ్ లజ్ లిట్టులు వికల్పముగా వచ్చునని యుండుటచే లక్ష్యమున వచ్చిన లుజ్జుత్యయము కాన సాధువు. కాన్యములందు వేదభాషకుఁ బ్రయోగము తగునా? అని యిట శంకింపఁ బనిలేదు. ఈపద్యము యెప్పిని ప్రథమాగమాదులు సరాక్షతి నున్న వేదము లని స్ఫురింఁకుటకే యిట్టివైదికప్రయోగము ప్రదర్శింపఁ బడినది. వ్యాఖ్యాన పద్యమున “శబ్దతంత్రవిదులు” తెలియఁ జూడఁ జనుటయు

నీభావమునకు స్ఫోరకము. మఱియు “రై” శబ్దము “అర్థ రై వి
భవా అపి” అనుకోశమును బట్టి లోకమునఁ బులింగమై యుండ
స్త్రీలింగవిశేషణములగు “అలవా, ఏకా” అనువానితో నన్వయ మె
ట్లన్నచో:- ఇదియును వైదిక ప్రయోగ మనుకొనిన సాధు వగును.
రై శబ్దము వేదమున స్త్రీలింగముగాఁ గలదు. శ్రు. సచంత య
దుషసః సూర్యేణ చిత్రా మస్య కేతవో రా మవిందన్ అని ఋగ్వే
దము. “చిత్రాం నానావర్ణాం, రాం రాయం-లక్ష్మీం, అవిందన్ -
అలభంత అని సాయణభాష్యము. రాం అనువిశేష్యమునకు చిత్రాం
అనుస్త్రీలింగవిశేషణము పై ఋక్కునందుఁ గలదు. కావుననే ప్రథ
మాగమునినోట స్త్రీలింగముగా రై శబ్దమును జెప్పించిన నూరనా
ర్యుని యాచిత్యము సుత్యముగదా !

ఇట్లు వైదిక శబ్దమాత్ర ప్రయోగమే కాదు. పై పద్యము
సుత్రరార్థమందలి యర్థమును వైదికమే. శ్రు. సక్తుమివ తిలకినా
పునంతో, యత్ర ధీరా మనసా వాచ మకత. అత్ర సఖాయః
సఖ్యాని జానతే, భద్రైహం లక్ష్మీ ర్నిహి తాధివాచి. (ఋగ్వేదము)
“ధీరాః ధ్యానవంతః, మనసా ప్రజ్ఞానేన, వాచం శబ్దమయ్యాంశ్రియం
అకత తక్ష్మత, అత్ర సఖాయః సమాసఖ్యాతిమంతః సఖ్యాని సా
యజ్యాని (ఇతికై యటః) జానతే, ఏహ లక్ష్మీ దధివాచి నిహితా లక్ష
ణాత్ భానసాత్ పరివృథా భవతీతి అని పాఠంజలమహాభాష్యము.
పండితులు ప్రజ్ఞానముచే వాగ్రూపేయగు లక్ష్మీని బడసి తత్స్వ
రూపు లగుచున్నారు. వారి వాక్కులందు మంగళప్రద యగులక్ష్మీ
నిపసించి యుండును. అని గలదు. ఈభావమును సుత్రరరామచరిత
మున భవభూతియుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో॥ “అవిరూఢజ్యోతిషం బ్రాహ్మణానాం యే వ్యాహారా
స్తేషు మానంశయోఽభూత్ భద్రా హ్యేషాం వాచి లక్ష్మీ ర్నిహ
తా, సై తే వాచం విప్రుతార్థా నదంతి.”—

సీ॥ భూతి తేజస్సమేశ్య తాభూమిసురుల
 పలుకులం దెప్పు సందేహపడుట దగదుఁ
 భద్రయా లక్ష్మి నివసించు వారినోటఁ
 గల్గ యగుమాట వారికిఁ గలుగ దెప్పుడు,
 జయంతి రామయ్యపంతులుగారి యాంధ్రీకరణము.

ఓరాజా! మూలధనము దాచుకొనుచు లోకులను దృష్టి
 పఱుప రాబడిని వెచ్చించుకొనుము. అవిచ్చిన్నముగా ధనము నీ
 యక తృప్తి కలుగదుగదా! ఆధన మెట్లు వచ్చు నందువా పరమే
 శ్వర ప్రీతిగా యజ్ఞము లొనర్చిన జాతివేదని దయవలన పాపములు
 పోయి లక్ష్మి లభించును. ఆయాగము నెట్లు చేయుదు నందువా
 వేదవిధిజ్ఞులగు పండితుల నారాధింపుము. వారినోట లక్ష్మి వసించి
 యుండును. కావున వారు లక్ష్మీస్వరూపు లని తెలిసి, అట్టివారు
 వచ్చిరిని తెలియఁగానే తొలఁగిపోక వారిని గలసికొని పూజిం
 పుము” అని యుపదేశము.

యజ్ఞస్వరూపుఁ డగుజాతవేదుఁడు లక్ష్మీవచాత యని శ్రీ
 సూక్తమున “హిరణ్యవర్ణాం హరిణీం సువర్ణరజతస్రజాం, చంద్రాం
 హిరణ్మయీం లక్ష్మీం జాతవేదో మమావహ” ఇత్యాది వాక్యములు
 చాలఁ గలవు. కావున యజ్ఞము లక్ష్మీవద మనుటకును, పండితులు
 శ్రీస్వరూపు లనుటకును, వేదసూక్తులే యాధారమని గ్రహించుకోఁ
 దగు నని పై పద్యముయొక్క భావము.

పైని జూపినయర్థములపై శబ్దములుగూడ వేదములోని వని
 తెలిసేకొనుటకు శబ్దతంత్రవిదులు దూరదృష్టి నుపయోగింపుఁ డని
 హెచ్చరించుచున్న సూరనార్యుని చమత్కారమునకు జోహానుసేయుట
 దక్క నట్టి ట్లన శక్యమా!

పురోహితునకుఁ బండ్లమ్ముకొనువారిమాటలవలెఁ బామ
రోక్తులా? రాజునకు యజ్ఞనోపదేశమా? ఆయువదేశ మంతయు
వేదోదితమును నైదికభాషయునా? అందును వేదపండితులకు నగ్ర
స్థానమా? భాషాద్వయశంఖేషమా? ఆహా! రెండర్థములును బ్రకృ
తమున కెంత సొగసు. గూర్చినవి! ఇంక రెండవపద్యము నరయువము.

II అవరోహణమున సంస్కృతముగల కందము.

మదాశయుని సభలో “మాయమ్నాన” అనుపై పద్యము
చెప్పినప్రథమాగమాదులు నలువరును మదాశయుఁడును గూడఁ
గళాపూర్ణునిసభయం దుండ మణిహారప్రభావమున బాలిక యగు
మధురలాలన చూచి కట్టు వెనుకటికథ నంతను జెప్పెను. కళాపూర్ణుఁ
డాభాషాశ్లేషవైచిత్ర కబ్బురపడుచు, నెదుట నున్న ప్రథమాగమా
దుల నరసి “అట్టి కవితాపాటనము మీ కిప్పుడును గలదా” అని
వినోదముగా నడుగ ప్రథమాగముఁడు తేనివత్స కుర్రముగా
గండపద్యమునో.

క॥ తా వినుచారికి సరవిగ భావనతో నాను నతివిభావి ను తేజా!

దేవర గౌరవముహిమన మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధీశా

౧౭౨

(మిక్కిలి ప్రకాశించు పరాక్రమముగల ఓరాజా! మీ రొసంగిన శౌర
వాతిశయము చేతనే వినువారికి యుక్తమగునట్లు మాకుఁ గావలసిన
కవిత్యము స్వయముగా మావశమై యుండును.) అని పలుకగా
విశ్వాపూర్ణుఁ డగు కళాపూర్ణుఁడు “బలిరా నాఁడన్న కిచ్చునమా
ధానము విచిత్ర మగుపద్య మయ్యెనే” అనెను “అట్లు అని
కవీంద్రుఁడు నవ్వెను. రాజు “తిరుగఁ బఠింపుమా” అనఁగా విప్రుడు
ప్రభుని బుద్ధివశలక మెచ్చుకొనెను. ఇట్లు నా రిద్దఱు సరిపుచ్చు
కొనఁగొ, నందలి వైచిత్ర తేలియక తెల్లఁబోయి చూచునభ్యులం

గాంచి కళావ్రాహ్మణుడు “తిరుగల జతిఁపునూ” యశఁగా మరలఁ జదువు మని యూటి సచుకొనుచున్నాడు కాఁబోలును అట్లుగాదు వినుఁ డని

సీ॥ ఏలు మోనా యక యిల గిడు తెంతకా,ల మ్మంతకాల మోసమమృతండు
మివుల శోభిల్లెడు లవకుమారసమాన,నూచుండ మహిమననూచమైవ
శారవం బొసఁగుచక్కచివభు విల్లుగల్గంగ నోయి! చురుముఁ డీ
శారవమున

నభినవజేజ్జన్మకై వాణి రసములు గులికెనునట్టిది గలుగఁగఁగాను
గీ॥ వినుతి నేయఁవాఁడె యుంచును మహాశక్తి
మున్నయది సంస్కృతింబునఁ జెన్నమీఞ,
వరుసఁ దుది నుండి మొదలికిఁ దిరుగఁ జనున
నా తెనుఁగుపద్యమున బుధు లరసికొనుఁడు

కళా. ౨. ౧౩౬

అని పలికి సభ్యుల నానందింపజేసి ప్రథమాగమాదులను శౌర వించెను. తరువాత వింకను నె తయో కథ గలదు. అది యట్లుండు గాక! ఇక నీపద్యమునందలి విశేషములుఁ గూడఁ దెలియఁ దగిన వగుటచే వెరుకటిమూఁడు వ్యాఖ్యలను ముంపు తెలియుదము. మూఁడువ్యాఖ్యలు సర్వవిధమున నొక్కటియే. మాటలలో నీపద్యముండినను వేఱు కాదు.

పదవిభాగము :—శాధి, ఇన, కుమ్, ఆగిరి, మఠ, వికనసి. లవ మాన, మహిమనరశారవదే, చాతే, మవిభా, ఇతి, నచు, నా అతః, నవభాః, గవి, రసకిరి, వా, నువితా.

వ్యాఖ్య :-ఇన=రాజా, ఆగిరి=పర్వతము లున్నంతకాలము, కుమ్=భూమిని, శాధి=శాసింపుము, మఠ=సర్వత్రుఁడా, వికనసి=మిగుల శోభిల్లుచున్నావు, లవమాన=రామపుత్రుఁడగులవునియొక్క.

యెన్నెన్నియో భావముల కాటవపై యొప్పారెడియీపద్యమువంటి
 జేభావయందైన నెన్నఁజైన నుండెనా? ఉండునా? “యేన అస్మి
 న్నతినిచిత్రకవిపరంపరావాహిని సంసారే కాలిదానప్రభృతయో
 ద్విత్వాః పంచమా వా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే” అనుధ్వన్యా
 లోకమునకు లక్ష్యమైన మహాకవులలో సూరనార్యుఁ డొకఁ డని
 యాయొక్కపద్యమే ఘంటాఘోషముగాఁ జటుచున్నది. ఇట్టి చిత్ర
 ము లాపద్యమందొక నెన్నియున్నవోయనిపించుచున్నది. శబ్దశాస్త్ర
 శేఖరము సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపు మనుచున్నాఁడు. అది మన
 సున నుంచుకొని విమర్శించిన నింకను వైచిత్రీ కనవచ్చును గా
 బోలును! బుద్ధిమంతులగు శబ్దశాస్త్రవిదు లింకను, సూక్ష్మేశిక
 వరయుదురు గాక!

ఈరెండు పద్యములభావమును వరుసగాఁ బరిశీలించినయెడలఁ
 బోధింపఁగలవనే గాజునకు లక్ష్మి కలుగు వనియు, వారిపోషణయు
 రాజున కావశ్యక మనియును గాజాశ్రయము గలిగినచో నేమాత్రము
 విజ్ఞానముగల వరచూత్రుఁ డైనను వసవంత మగుచాక్కుఁ గలకవి
 యగు ననియు, నట్లయినయూహుడుఁడు రాజునువర్ణించి లోకమున
 వజ్రరామరక్షిత్తి గలవాని నొనర్చువనియు “కవినాచ విభుః విభునాచ
 కవిః కవినా విభునాచ విభాతిసభా” అని కవికిని విభునకు నన్నోన్యా
 శ్రయ చూపశ్యక్త మనియుఁ జెలియవచ్చుచున్నది. ఇన్ని భావధ్వను
 లతో వింతశబ్దవైదిత్తితో నలరారునీపద్యధ్వయము కళాపూర్ణోద్ద
 యమునకే కాదు. సకలకావ్యసారస్వత్యమునకును రత్నదీపకలిక
 యైనక త్రిణి దని మనవిచేయుచు, నిం జేతేని గుణ మున్న గ్రహించి,
 నాలోపణు లేవేని దోచిన మర్చింప విజ్ఞులను గోరుచు, నీనాన్యగు
 రచనకు మూర్ఖములు చేసి, ప్రాజ్ఞుజ్ఞానధర్మము వధస్థిపండితశ్రయము
 వకు, శిష్యుఁడవై వచ్చుకొనిండును, నింతతో విరమించుచున్నాఁడు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయమువారి
నూతన ప్రకటనములు - శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తుతి రత్నమాల

శ్రీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సమకూర్పఁ
బడి తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయమువారిచే బ్రక
టింపఁబడినది. వెల రు 1-2-0. శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆంధ్రవాఙ్మయమున
బ్రబంధశతకాదులలో గల శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి స్తుతుల సేకరించి
యొక యపూర్వ పద్యగ్రంథముగ ప్రకటనమునకు సిద్ధము గావించిరి.
కాని ప్రకటితము గాకపూర్వమే వారు కీర్తి శేషులయిరి. వారు సమ
కూర్చిన గ్రంథమును పాఠకులు భక్తిశ్రద్ధలతో బఠించిన యానంద
మును బొందుదురనుట నిర్వివాదాంశము. ప్రాచీన ప్రౌఢ ప్రబంధ
ములు మొదలు యాధునిక గ్రంథములవఱకు పదునాఱు గ్రంథ
భాగములిందు గలవు. భక్తుల కీ గ్రంథము తంగెటిజున్నవంటిది.
అతిమనోహరమైన యీ పద్యకావ్య మెల్లరకు నిరంతర పఠనీయము
కాగలదనుట నిస్సందేహము. (4) Reports of the Summer
School of Hindu Religion at Tirumalai for Years 1949
& 1950 శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే నడుపబడుచున్న హిందూ
మతోపన్యాసముల వివరించు 1949, 1950 సంవత్సరముల నివేది
కలు. 1949 సంవత్సరమున శ్రీ సి. కణ్ణన్ రాజువారిచే ప్రారంభిం
బడి వివిధమతధర్మముల బోధించుటకై వ్రతి సంవత్సర మీయవ
న్యాసములు పలువురు పండితులచే నిప్పించ బడుచున్నవి. ఇది ముఖ్య
ముగ దేవస్థానము యజమాన్యమున నడుపబడెడి విద్యాలయోపా
ధ్యాయులకొరకు బ్రథమమున నేర్పడినను, జన సామాన్యమునకు
గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరమని వేఱ జెప్పనక్కరలేదు. ఈ
నివేదికలయందు దెలుపఁబడిన యుపన్యాసముల పట్టికను గాంచినచో
వని వేద ధర్మశాస్త్ర తిహాసములకును, వివిధ మత సిద్ధాంతములకును

ప్రాచ్య హిందూ సంస్కృతికిని సంబంధించినవగుట స్పష్టము. 1950 సంవత్సర నివేదికయందు ముఖ్యమగు యువన్యాసముల సంగ్రహము గూడ జేర్పఁబడినవి. ఇంకను విశులముగ నున్నచో నా యా పండితుల పరిశోధనా ఫలితములు పొరకులకు లభింపగలవు. అంగ్ల, ద్రవిడాంధ్రభాషల నీ యువన్యాసము లిప్పింపబడుట, వీని ప్రాశస్త్యమున, దేవస్థానమువారి సమత్వభావము నెఱుకపఱచుచున్నవి. ఇట్టి యువన్యాసములు (శ్రీ) దేవస్థానమువారు ప్రతి సంవత్సరమునందును నిర్విఘ్నముగ నితోఽధికముగ జరుపుదురు గాక యని యాశింపుచున్నాము.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

విశ్వతిసంవత్సర కార్యనివేదిక.

(1950—51)

విశ్వతిసంవత్సరముతో బహిష్కృతమునకు ముప్పదితొమ్మిది సంవత్సరములు గడిచినవి. పత్రికాముద్రణ శ్రావ్యకృతులనుబట్టి గొన్ని యార్థికాది విషయములగు సర్దుంకులు కలుగుచున్నవి. భాషాభివృద్ధి లండనును బరిష్కృతమునది భాషాను పహించి నూతనమార్గముల దీనిని సవపుటకు యత్నించుచున్నది. పూర్వముద్రిత శ్రావ్యములు పునర్ముద్రణము నొనర్చుచున్నది. నూతన శ్రావ్యములు ప్రకటనార్హములగువానిని వెంటనే ప్రకటింపవలసియున్నది.

నూతన పరిష్కృతమున నిర్మాణకార్యమున స్థలము సంపాదించుటకు, భవనప్రవేశముహోత్సవమునకు, భాండాగారము నమర్చుటకు గాఢవిద్యానాకవర్గమువారు లోకులకు ఋణపడవలసివచ్చినది. వానిని దీర్చి పరిష్కృతమునకు మూలధనము నమకూర్చుటకై పరిష్కృతము లండనును కను శక్తికొలది ప్రయత్నింపవలసియున్నది.

పరిష్కృతభాగారమున ముద్రితగ్రంథములు సుమారు 6000 ను, తాళపత్రగ్రంథములు 4678 ను గలవు. తాళపత్రగ్రంథములు శిథిలముగాకుండ వానికి బ్రతులను వ్రాయింపవలసియున్నది.

ఈ సంవత్సరమున బద్దెస నీతిశాస్త్రముక్తావళియు, ప్రగడపు వారి కందములు, ఉదాహరణపద్యములను గ్రంథమున గొంత భాగమును ప్రకటించియుంటిమి. శివలీలావీలాసమున రెండుశ్వాసములు (అవతారికాభాగముకాక) ప్రకటింపఁబడినవి మిగిలినగ్రంథ మొచ్చట నైన నున్నచో భాషాభివృద్ధి దాని నొనరి గ్రంథమును బూర్తిజేయ సహాయపడుదురని కోరుచున్నాము.

పుస్తకభాండాగారముపేర శ్రావ్యమునుండియు తాళపత్రగ్రంథవివరణయు ప్రకటింపఁబడుచున్నది. అది ప్రబంధ, వచన, లక్షణాది గ్రంథములు మొదలగు విభాగముల ననుసరించి మొదట ప్రక

— పుస్తకవిక్రయము —

సం	వివరము	మొత్తము
1	జైమినీ భారతము	98-14-0
2	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	16- 2-6
3	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	2- 0-0
4	జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము	0- 2-0
5	సర్వేశ్వర శతకము	1-14 9
6	అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	0- 8-0
7	చండ్రభానుచరిత్రము	6- 2-0
8	శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	14-14-8
9	ఆర్యభాషావిభాగము	2- 7-9
10	హృస్వరంగములు	1- 6-0
11	ప్రాకృత భాషాత్పత్తి	8- 0-8
12	శివతత్త్వసారము	6- 2-9
13	నారసింహపురాణము	1-0-0
14	మహాభారతానవిలాస నాటకము	8-14-0
15	కాళిందీ కన్యాపరిణయము మొదటిభాగము	5- 5-9
16	డిటా రెండవభాగము	2-10-0
16	రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు	0-15-0
18	అంధభాతుమాల	4-8-0
19	శాసన పద్యమంజరి మొదటిభాగము	83- 1-6
20	డిటా రెండవభాగము	1- 0-8
21	శతకస్సముచ్చయము రెండవభాగము	0-10-0
22	మౌళ్యాంధ్ర వ్యాకరణము	4- 7-0
23	రసాభిరూపము	8-12-0
24	మోడకకుమారచరిత్రము	2- 0-8
25	హంస సందేశము	0- 7-8

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ ప్రక కాకినాడ

దేశభావలందుఁ జలుగులెస్సె.

సంపుటము

౪౦

సంచిక

౪-౬

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూడు రూపాయలు.

.....
 ంపుటము రం. { ఖ ర } సంవిక ర-౬.
 అశ్వయుజ - పాల్గుణములు. }

ఖరసంవత్సర విషయసూచిక.

1. సంపాదకీయము—ఆయవ్యయ పట్టిక	i—viii
2. అరుంధతీ వసిష్ఠము	
శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు	బి. ఏ. ౧-౩. 13-28
3.	౪-౬. 1-16
4. కళాపూర్ణోదయము కొన్ని విశేషములు.	...
శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి	... 25-34
5. కాళిదాసుని కావ్యసూక్తులు	...
శ్రీ కృష్ణమాచార్యులు	౧-3 43-44
6. క్రీడాభిరామ పాఠములు	...
శ్రీ బండారు తమ్మయ్య	౪-౬ 17-24
7. క్రౌంచపదవృత్తలక్షణ విశేషములు	
శ్రీరా. దొరస్వామి శర్మ	౧-3 29-42
8. చిన్నయసూరి	
శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రి	౪-౬ 35-66
9. భాద్రపదము	
శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు.	౧-3 5
10. మార్గదేశి కవితలు	
శ్రీ బండారు తమ్మయ్య	౧-3 6-12
11. విమర్శకలక్షణము	
శ్రీ పిలలమణి హనుమంతరావు	౧-3 45-47

సంపాదకీయము

ఈపరిషత్పత్రిక నెంతత్వరలోఁ బ్రచురింపఁ దలంచినను అని వార్యమైన యంతరాయములచే నాలస్యమైనందులకుఁ బాఠకులు మన్నింతురుగాక. మా పరిషత్తునందలి యపారాభిమానముచేఁగఁడచిన ధైమవత్సరముల ఆయవ్యయముల సరిచూచి యీసంవత్సర మాదాయ వ్యయముల నెట్టి ప్రతిఫలాపేక్షయు త్రిక యత్యుదారతతోఁ బరిశీలించిన శ్రీద్రోణరాజు కామేశ్వరరావు (చార్లడ్లు అక్కంటంటు) గారికి, ఈవిషయమున వారి కన్నివిధములఁ దోడ్పడి మానుండి ప్రతిఫలమునే మాత్రము గపేక్షింపని శ్రీచిల్లూరి విశ్వేశ్వరరావుగారికి, శ్రీమైలవరపు వెంకటరత్నము, బి.ఏ., బి. కామ్. గారికి మాహృదయపూర్వక వందనముల నమర్పించుచున్నాము.

అడిగినదే తడవుగా నసతికాలములో “స్వప్న వానవదత్త” యను భాసకృతి ననువదించి యిచ్చి పరిషత్తునకమోఘమైన సేవగావించిన శ్రీమధునావంతుల నత్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి, శ్రీచిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారికిని మాహృదయ పూర్వక వందనముల నర్పించుచున్నాము.

మాపరిషత్తునందలి నిరంతరాభిమానముచే నెన్నోవిధములఁ దోడ్పడి దానియభివృద్ధికిఁ గారణభూతులైన శ్రీమతి ప్రభల వెంకట సుబ్బమ్మ, శ్రీపురాణం భద్రయ్యనాయఁడుగార్ల మృతికి హృదయ దాహకమగు సంతాపమును వెల్లెఱచుచున్నాము.

శ్రీమతి ప్రభల వెంకటసుబ్బమ్మగారు

ఈమె సుప్రసిద్ధులగు జయంతి రామయ్యపంతులుగారికి సోదరి; విశాఖపట్టణములో న్యాయవాదిగను, సాలూరు ఎస్టేటు దివానుగను ఖ్యాతిఁజెందిన ప్రభల సుందరరామయ్యగారి ధర్మపత్ని. ఉద్యోగము నుండి విశ్రాంతి నొంది ధవళేశ్వరమున నివసించుచుండ, సుందరరామయ్యగారు కాలధర్మమందిరి. లేకలేక కల్గిన ఒక్క పుత్రుఁడును పుత్రికయు అంతకుమున్నే గతించిరి. దంపతు లిరువురును విద్యావంతులు, సాహిత్య

ప్రియులు, తమ సర్వస్వమును లోకారాధనకై వినియోగింప, కృత నిశ్చయులు. వెంకటసుబ్బమ్మగారికి సమగ్రముగా పాండిత్యమేగాక, తెనుగునఁ గవితాధోరణికూడఁ గలదు.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకు, తిరుపతివేంకటేశ్వర ప్రాచ్యవిద్యా సంస్థకు, రాజగు హేంద్రవరమున క్షయరోగ చికిత్సాశ్రమమునకు భూరి విరాళముల నిచ్చియున్నారు. దేవాలయములకు, మందిరములకు, ధర్మ శాలలకును విశేషసహాయము చేయుచుండెడివారు. అర్తులకు, విద్యార్థులకు, నెన్నఁడును లేదనుటయే యెఱుంగరు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు స్థిరవాసములేని కొఱతఁదీర్చు సంకల్పించుకొని, భవననిర్మాణముఁ జేయించి, 1946 లో శ్రీశ్రీ జయపురా ధీశ్వరులగు శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారి యాధిపత్యమున, ఆంధ్రనాణి కర్పించిరి. అనాటి సభకే తెంచిన పండితుల నెల్ల యధోచితముగ సత్కరించి, విద్వాంసులయెడ తమకుఁ గలయాదరాభిమానముల వెల్లడించిరి.

పెండ్లిండ్లు చేసికొందు మనియు, బహుకుటుంబికులమనియు, ఆయమ నర్థించి, రిక్తహస్తములతో వెడలినవారు లేరు.

అడిగినంతయు నిచ్చువారు కలరు. ఏదే నొక కార్యమునకుఁ బట్టినదంతయు నిచ్చువారు గలరు; కాని తమకుఁగల సర్వస్వమును దానధర్మములకు వినియోగించెడివారరుదు. తాము స్వయముగఁ జేసిన ధర్మములతోఁ దృప్తి నొందక, వారి జీవితాంతమున నిల్చియున్న ఆస్తిలో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున కాటువేల రూప్యములను హరిజనసేవకసంఘ యాజమాన్యమున కాకినాడలో నున్న హరిజన వసతిగృహమునకు అటువేల రూపాయలును చెందునట్లును, మరణశాసనము వ్రాయించి యుంచిరి. ఎనుబదేండ్లకు పైఁబడిన ప్రియమున 26-5-52 ని, ఈ జగత్కుంటుంబిని భర్తృసాన్నిధ్యమున కేగిరి. వారి యాత్మకు శాంతి కల్గుఁగాక !

పురాణం భద్రయ్య నాయుడుగారు

వీరి జన్మస్థానము కిర్లంపూడి. పీఠికాపురియందలి యున్నత పాఠశాలాధ్యక్షులగు శ్రీకూచి నరసింహము పంతులుగారి వాత్సల్యమున మొదటి వీరు మొదటిసారి మొదలు మెట్రిక్యులేషను వఱకు విద్య నభ్యసించిరి. అనంతరము స్థానికమై శ్రీపీఠికా పురాధీశ కళాశాలలో శ్రీబ్రహ్మర్షి రఘుపతి వెంకటరత్నము నాయుడుగారి పాదపీఠముకడ యఫ్. ఏ. లో నుత్తీర్ణులై. సిమ్మట మదరాసు క్రిస్టియన్ కళాశాలలో డాక్టరు స్కిన్నరుగారికి బియ్యశిష్యులై బి. ఏ. ఆనర్సు నందు బ్రథమ శ్రేణిలో నుత్తీర్ణులై యాకళాశాలలోనే మొదటి యుద్యోగమున బి. ఏ. విద్యార్థులకు విద్యగఱపిరి. అటుతరువాత ప్రభుత్వ కళాశాలలో నుపన్యాసకపదవి సభిష్ఠించిరి. అచట నుపన్యాసకపదవి మొదలు క్రమక్రమముగ విద్యాపతి (Director of Public Instruction) వఱకుఁగల యన్ని యుద్యోగములు చేసి తమబోధకతా శక్తియందు, పరిపాలన దక్షతయందు, సాశీల్యముచందు ననమాన విఖ్యాతనండిరి. ప్రభుత్వోద్యోగ విరామనమయమున శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపుర మహారాజులుంగారి కోరికను బాలించుచు స్థానిక కళాశాలకు నధ్యక్షులుగా నుండిరి. ఆనమయమున శ్రీశ్రీశ్రీ మహారాజులుంగారు వీరిని పరిషత్కార్య నిర్వాహకసభ్యునిగా నియమించిరి. నాటినుండి వీరు పరిషత్తునెడఁ జూపిన యాదరాభిమానము లమోఘముల. వీరి యాదరణమువలననే 2-2-1951 తేదీ జరిగిన సంగీత నృత్యసభ జయప్రదమై పరిషదార్థికస్థితి కొంతకుదుటఁబడుటకుఁ గారణమయ్యెను. వీరిమరణముచే బరిషత్తున కొక యధినేతయు నవలంబనమును గఠించెను. పరలోకమున వీరవ్యయానందముల నందుదురుగాక !

1951-52 ఖరనామ సంగ్రహ ఆదాయ

వ్యయ పట్టిక

సంవత్సరాది నిలువ		837- 1-11
బ్యాంకింగుండి వడ్డీ		
శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారి		
గవర్నమెంటు ప్రతముమీద వచ్చిన		
వడ్డీ.	450- 0-0	
శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారి గవర్న		
మెంటు ప్రతముమీద వచ్చిన వడ్డీ	400- 0-0	850- 0- 0
ప్రతిక చందాదార్లు		149- 0-0
బదుళ్లు, చిల్లర ఆదాయములు,		
తెచ్చినవి	270-12-0	
బెనిఫిట్ పెర్సన్లైనవల్ల	3,008-0-0	3,278-12-0
పుస్తకవిక్రయము		1,642- 6-9
		<hr/>
		6,257- 4-8
		<hr/>

1951—52 ఖరనామ సం||ర ఆదాయ వ్యయపట్టిక.

బ్యాంకింగ్ వ్యయము	2-14-0	
డిస్కంపుంటు		
డిపోజిట్టులు		
ఆంధ్రాబ్యాంకి 1,687-14-0		
ఇంపీరియల్ బ్యాంకి 367- 1-7	2054-15-7	2057-13-7
బదుల్లు తీర్చినవి		1,763-8-0
పోష్టవ్యయములు		28- 1-6
ఉద్యోగుల జీతములు		1,110- 0-0
ఉద్యోగుల ప్రయాణవ్యయములు		41- 1-0
పత్రిక కాగితము, ముద్రణము		512- 2-0
చిల్లర బైండింగు		51- 3-0
నిఘంటు బైండింగు		369-12-0
పత్రికలకు చందాలు, కొనిన పుస్తకములు		159-13-6
సాదరు		62- 8-0
చిరా నిల్వ		101- 6-1
		<hr/> 6,257- 4-8 <hr/>

శ్రీ సాహిత్యపరిషత్తువారికి,

యీ పై పట్టికలు పరిషత్తువారిచే వుంచబడిన లెఖలతోను, ఓచర్లతోను సరిచూచి తనూరుచేసినాను. అచ్చొత్తించిన పుస్తకముల నిల్వ తేల్చువలసియున్నది. చందాదార్ల యొక్క బాకీలు తేల్చువలసి యున్నది. ఈ సూచనలకు లోబడి యీ పై పట్టిక సక్రమముగా యున్నదని చెప్పగలను.

కా కి నా డ, }
28—8—52. }

ద్రో. కామేశ్వరరావు,
చార్టర్డ్ అకౌంటెంటు.

పుస్తక విక్రయము

1. ఆకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	1- 14-0
2. అమరుకము - ,,	5- 9-6
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	
3. అఱవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1- 6-0
అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు	
4. ఆర్యభాషావిభాగము - శ్రీమాన్ మేడేపల్లి	3- 4-3
వేంకటరమణాచార్యులుగారు	
5. ఆంధ్రధాతుమాల	4-14-3
6. ఆంధ్రకాముది - గణపవరపు వేంకటపతికవి	4- 2-3
7. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసనైఖరి	12- 6-3
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ,,	
8. ఉత్తరరామచరిత్రము - జయంతి	4- 0-0
రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	
9. ఉర్దూనహస్రము, (వేయిపద్యములు) వెట్టికి	0-12-0
వేయిపద్యములు క్రొ. సూర్యరావుగారు	
10. కవిజనోజ్జ్వలని-సమస్యలు-శ్రీకోటి రఘునాథ	0-15-9
తొండమాన్ మహీచారుడు	
11. కావ్యాలంకారచూడామణి పాఠభేదములు	0- 8-0
12. కాళిందీ కన్యాపరిణయము (ప్రథమభాగము)	14-15-3
అప్పారావుగారు	
13. డిటా ద్వితీయభాగము	5- 7-0
14. చంద్రభానుచరిత్రము- తదిగొప్పల మల్లనకవి	19- 4-6
15. చంపూరామానుజము - (ఆంధ్రము)	
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ,,	1- 0-0
16. చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము)	1- 8-0
17. జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	0- 4-0
18. జైమినిభారతము- వచనము - సముఖము	102- 3-3
వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	

19. జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము శిషిస్థలం శృష్టమాచార్యులుగారు	2- 3-0
20. నమస్కారములు ,, ,,	0- 4-0
21. సీతిభవనము ,, ,,	0- 4-0
22. పరిషత్పస్తకభాండాగారము	1- 0-0
23. పాశ్చాత్య భాషాత్పత్తి - శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	4- 3-6
24. బాలభారతము-(అగస్త్యకృతమునకుఁ బెలుంగు క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	5-14-0
25. మన్నారు దాసవీలాననాటకము - రంగాజమ్మ	11- 9-6
26. యుద్ధవల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము జి. రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్.	4- 4-6
27. రసాభరణము - అనంతకవి	6- 3-6
28. రసార్ణవాలంకారము - ప్రకాశవర్షకవి	2- 1-3
29. రఘునాథరామాయణము (ప్రథమభాగము) రఘునాథభూపాలుడు	3- 1-0
30. రజతోత్సవసంపుటము (ఆంధ్రనాహిత్యపరిషత్తు)	3- 8-0
31. రాయవాచకము - విశ్వనాథనాయని స్థానపతి	9- 6-9
32. రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	2- 6-0
33. లక్షణసారసంగ్రహము ...	11-13-9
34. తాళికన్యాయవివరణము - శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	2- 0-6
35. శతకనముచ్చయము (మొదటిభాగము)	2-12-0
36. డిటా (ద్వితీయభాగము)	2-10-0
37. శాసనపద్యమంజరి - జయంతి రామయ్య పంతులు బి. ఎ. బి. ఎల్.	25- 6-3
38. శాసనపద్యమంజరి (ద్వితీయభాగము)	4- 1-3
39. శివతత్త్వసారము - మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	7-14-0

40. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము - శ్రీనాథ మహాకవి	26- 6-9
41. ఊడశకుమారచరిత్రము - వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	4-14-6
42. సర్వేశ్వరశతకము - యథావాక్కుల అన్నమయ్య	0-14-3
43. సాంబోపాఖ్యానము - రామరాజు రంగప్పరాజు	2-12-0
44. సింహాసనద్వాత్రింశిక (పథమభాగము) కొఱవి గోపరాజకవి	11- 0-6
45. డిటా (ద్వితీయభాగము) ,,	11- 0-3
46. సీతారామచరిత్రము - బాలకాండము మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశకవి	1-4 -0
47. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము - చిన్నయసూరి	3- 9-6
48. హంససందేశము (తెలుగుపద్యములు) కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	1- 0-3
49. హ్రస్వరంగములు - కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	0-14-0
50. Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	2-14-3
51. Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	2- 5-3
52. పరిపత్పస్తకభాండాగారము III భాగము	1- 7-0
53. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు I భాగము	361- 0-0
54. డిటా II భాగము	284- 0-0
55. డిటా III భాగము	273- 8-0
56. డిటా IV భాగము	269- 8-0
57. శ్రీ పితాపురం మహారాజావారి ప్రచురణములు	67- 5-3
58. కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారి గ్రంథములు (సుబ్రహ్మణ్యము)	3- 0-6

అరుంధతీ వసిష్ఠము

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు వి. ఏ;

(ప రి కి ష్ట ము)

క. అని చెప్పి కపిలదేవుని

మనమున కెక్కన్ నుతించి మఱి కర్తమునిక

మనమార సంస్తుతించి య

తని యాత్మజులక విరించి తగఁ గని యనియెక.

౧౯

చ. “సరసిజనేత్రలార! విలసద్గుణరాజితలార! మీర లా

పరమబుష్పింద్రపత్ను లయి భాసిలఁగాంతురు దివ్యకీర్తులక

బరఁగుదు రన్మదాదులకుభావన కందనిపూజసీయలై

కర మరుదై నమీకత జగత్ప్రితయంబున కొజ్జబంతి యా.

౨౦

క. నాకంటె మిన్నలై సుభ

గాకారులునై యెనంగునట్టిమహర్షుల్

చేకొందు మిమ్ము నతులుగ

లోకంబులు శుభములక వెలుంగఁగ మీచే.”

౨౧

చ. అని కొనియాడి ధాత తనయాత్మజుఁ డైనమరీచిమానిచం

దుని గని “వత్స! నీవు కళనుం గొని పత్నిగ గార్హధర్మజ్ఞ

వనమున సంతతిక నిలుపు భావ్యము నీ కిది నిన్ను నీమె దే

వునిగను గొల్చి కీర్తిరమఁ బొందును లోకులు సంతసింపఁగలక.” ౨౨

గీ. అని విరించి మరీచికి నాజ్ఞచేసి

కర్తమునియింట విడిచి శీఘ్రమున నేఁగె

నారదాదుల నాత్మనందనులఁ గూడి

సకల పుణ్యాన్నదం బాత్మనదనమునకు.

౨౩

ఉ. అంతటఁ గర్దమర్వియు బిరియంబును గాంచి మరీచిహాని న
త్యంతకుతూహలంబున సుఖంబుధిఁ దేల్చుచు నాదరింపఁగా
నంతటిహానిచంద్రముఁడు నంతటిజ్ఞానియు నంతయోగ్యుఁడా
వంతయుఁ గష్ట మందకయె యబ్బెగదా యని పొంగిపోయెడున్. ౨౪

గీ. కార్యమునయందుఁ గార్యము కలిసివచ్చు
ననియు నమవయస్కులు నని యందఱకును .
నొక్కసారియె యుద్వాహ మొనరఁజేయఁ
దలఁచి వెదకం దొడంగు నుత్తమవరులను. ౨౫

మ. అనసూయాగుణగౌరవంబుఁ దలపోయం జొచ్చి సాదృశ్యన
ద్గుణసంపన్నుఁడు తుల్యరూపవిభవోద్భూతప్రకాశుండు న
జ్ఞనమందారుఁడు దివ్యశక్తినిధి విజ్ఞానప్రభావాధ్యుఁడౌ
మునితర్నం బగునత్రిహానిఁ దలఁచెన్ ముమ్మాటు సంప్రీతిగన్. ౨౬

చ. అమలినకర్దమర్వి హృదయంబునఁ బుట్టినపూజ్యభావ ము
త్తమముగఁ బాటి పాటి వినుతం బగునద్వితీక్షు నున్నయ
త్రిమునిని జేరి యాతనికేఁ దీవ్రముగా జనియింపఁజేసె ను
త్తమతరుణీ వివాహదృఢతత్పరతన్ శ్మణమాత్రలోపలన్. ౨౭

ఉ. భావన కెంతతక్కి తలఁపన్ విలసిల్లునొ యశార, యంచు సం
భావనఁదేసి యత్రిముని - పావనకర్దమయోగశక్తిసం
భావన కాత్మ మెచ్చి యింక మానునె కాక వివాహ మంచుఁ గ
న్యావరకాంక్షఁ గర్దమగృహంబును జేరెను దత్త ణంబునన్. ౨౮

మ. అహహా! మానితపఃప్రభావములు భావాతీతశక్తు న్నతుల్
విహితాత్మక్రియ లంతరార్థములు గంభీరంబు లూహింపఁ; బ్ర
త్యహమున్ దోతు రలోకజీవనులుగా నార్యులై న్నంగ. లో
క హితశ్రేష్ఠులు వారె వారిఁ బొగడంగ నానె యెవ్వరికిన్! ౨౯

గీ. కర్దముఁడు దేవహూతి యుత్కంఠమీఱ
నత్రి కెదురేగి యర్ఘ్యపాద్యంబు లొనఁగి
యుచితసంభావభావిత నొనరఁ జేసి
ప్రీతిఁ గూర్చిరి తాము సంత్రీతు లయిరి. 30

గీ. శ్రద్ధ యనుకన్య కనుకూపచరితుఁడైన
వరు సరయఁగోరి కర్దముఁ డురువివేక
మునఁ దలంచెను సంగిరోమునిని మిగుల
నిశ్చలం దైనయాత్మలో నిమిషచూత్ర. 31

చ. ఘన మగునిష్ఠ నాత్మ శితికంఠపరాయణమై చెలంగఁ బెం
పును గనుసంగిరోముని యపూర్వముగాఁ గనియెన్ హృదంతరం
బున నొకయంతరాయమును బూనిననిష్ఠకు సంత దివ్యదృ
ష్టిని బరికింపఁ దోచిన దాశేషభవిష్య కథావిశేషమున్. 32

మ. అతిచిత్రంబులు దైవలీలలు మహాహంకారులై మానవుల్
మతిలో నెంతురు సర్వమున్ నిజకృతుల్ గా నాకు నేఁడ్డిట్టిన
ద్వితీతభంగంబులు పెండ్లిబేరములు సంప్రాప్తించెఁగా! యంచు స
మ్మతి నేతెంచెను గర్దమర్వికడ కా మాన్యాత్మకడు వెంటనే. 33

గీ. కర్దముఁడు దేవహూతియుఁ గొతుకమున
నతని కెదురేగి యర్ఘ్య పాద్యంబు లొనఁగి
సర్వసత్కారము లొనర్చి సంతసమున
నాత్మమందిరమున నిల్చి రతులభక్తి. 34

గీ. పూర్ణ సుగుణాబ్ధి యగుహవిర్భువును దలఁచి
తుల్యరూపగుణంబులు తోచినంత
ఘనుఁ బులస్త్యుని దలపోసెఁ గర్దమండు
క్షణము హృదిలోనఁ దలపోసి సన్మనీష. 35

మ. సుదతీరత్నములందు శ్రేష్ఠమయి తేజోరాశియై కామ్యముల్
మది నర్జించి తపఃప్రభావమున సమ్మాన్యాత్మయై యొప్పుచున్
ముదమొప్పన్ విహరించుచున్ పెలయుపూవుంబోడి పుణ్యంబులన్
బ్రోదుల్ సేయు నరుంధతీరమణి కేపుణ్యండు పొప్తించునో ? ౪౯

క. అని కర్దముఁ డత్యంతము

మనమునఁ దలపోసెఁ దుల్యమహిమాన్వితు నె

వ్వనిఁ బ్రార్థింతునో యని నె

మ్మనమునఁ బొడకట్టఁడయ్యె మహితుఁ డెవండున్.

౪౯

గీ. కలఁడు కలఁడు వసిష్ఠరి కలఁ డటంచు

నెంచుచుండును గాని యేరీ ? తదీయ

దివ్యతేజంబు సైరింపఁ దివురవార

లనుచు భయమందుఁ దలపోయ నతని నితఁడు.

౫౦

చ. భవనములందుఁ బొల్పెనఁగుపుణ్యుల నెల్లర నుత్తమర్షులన్

మివులఁ బ్రసిద్ధులై చనుమనీషుల నెంచి వసిష్ఠమానియే

తవును బరిగ్రహింపఁ గడుధన్య నరుంధతి నంచు నెంచి యా

ప్రవిమలమానసాంబురుహుఁ బ్రార్థనచేసెను గర్దమర్షి తాన్. ౫౧

ఉ. కర్దమమాని ప్రార్థనముఁ గాంచి వసిష్ఠుఁడు దివ్యదృష్టి సా

హార్దముతోడఁ గర్దమగృహంగణభూమికి నేఁగుదెంచివన్

గర్దమదేవహూతు లతిగౌరవ మొప్ప సమాదరించియున్

ప్రార్థన మొప్పఁ బల్కియును మాన్యతఁ గొల్చి రసంతభంగులన్.

క. కరుణాభుజై వసిష్ఠుఁడు

పరమమనీషిని ద్రహించి పరిచయ్యల నా

దత్తమేదురతను గాంచెను

అరుంధతీని ముగ్ధుణ్ణమామణిని తిరుమాన్.

౫౩

ఉ. కాంచినయంత నామె తనకాంత యటంచు గ్రహించి యాత్మలో
 నెంచె ఒరీక్షచేయ ధర నెంతటిరన్నమహత్త్వ మైన నొ
 క్కించుక గీటుతాయిపయి గీచినయంతటఁ గాదె వ్యక్తమా
 నంచు వసిష్ఠమాని; ఇది యాఁ గద ! యుత్తమభంగి యెన్నఁగక.

గీ. “ఓయి కర్దమ ! నీయింట నున్నవారె
 యిసుక వంట యొనర్చెడియగురుబోండ్లు?
 అట్టు లైన మనోభీష్ట మగును మనకుఁ
 దెలుపు” మనఁ దెల్లపోయిరి లలన లెల్ల. ౧౧౧

గీ. తండులంబులు తెచ్చినఁ దగినఁతి
 వండిపెట్టంగ వనితలు వలఁతు లగుదు
 రఁతియే కాని యిసుక నేయింతి వండఁ
 గల దనుచు నూఱకుండిరి లలన లెల్ల. ౧౧౨

గీ. ఇతనికోరిక తీరనియెడల నేమి
 సంభవించునొ యని భయసంభృతఁ డయి
 కర్దముఁడు తెల్పె నీమాట కంబుకంతి
 యగు నరుంధతి కామె యిట్లనియెఁ బ్రీతి. ౧౧౩

క. “ఇది యెంతటిపని? తండ్రీ !
 మది సంతయ ముడిగి చెప్పమా యా ఋషికిన్
 ముదమొదవ వండిపెట్టుదు
 నిదె యిమ్మని యిసుకఁ దెచ్చియిమ్మా ! నాకున్.” ౧౧౪

శా. ఈమాటల్ విని కర్దముండు మదిలో నెంతో ముదం బంది యీ
 భామారత్నము చేయఁజాలు నని చెప్పంబోయె నమ్మానితో
 ఏమో ? యెంతటి శక్తి యున్నదియో? మేలేకాద యట్లైనచో
 నీముష్టింపచుఁ డిట్లనన్ గతము లున్నే యంచు లోకుల్ వెనక. ౧౧౫

చ. ఎవరికిఁ దోచినట్లుగ నెల్లరుఁ బల్కికొనక వసిష్ఠుఁ డ
య్యునిద కొసంగె నాయునుక నొప్పుగఁ గొల్చి సమంచితంబుగాఁ
దవినతెఱంగునక నలువిధంబుల భక్త్యము లేవ్యా చోష్యముల్
మిపు లగుపానముక జలువ లేమయుఁ గైకొని భక్తిపెంపునక. ౬౦

గీ. ఇది యపూర్వము దీనినె ట్లీవడంతి
చేయఁజాలునొ చూత మచ్చెరు వటంచు
సిద్ధసాధ్యులు దేవతల్ శ్రేణి గట్టి
యంబరంబున నిల్చిరి సంబరమున. ౬౧

ఉ. ఈచెవి నాచెవిం బడి యనేకజనంబులు మానిశేఖరుల్
చూచి తరింత మంచుఁ గడుఁ జోద్యమటంచును జేరవచ్చి సం
కోచము లేక యమ్ముని నకుంతితతేజుని జ్ఞానమూర్తి భా
షాచతురాననుక గని ప్రశంస యొనర్చిరి భక్తియుక్తులై. ౬౨

మ. తరుణీరత్న మరుంధతీవనిత చేతఃప్రీతిగా మానిశే
ఖరుఁ డై నట్టి వసిష్ఠఁ డిచ్చునినుకఁ గైకొంచుఁ బాత్రంబులక
నరిగా నాల్గిటఁ బోసి భక్త్యమును జోష్యం బంతటక లేవ్యాముల్
వరసానీయములన్ బొనర్చె క్షణకాలంబందు నేర్పొప్పగక. ౬౩

ఉ. ఆయమచేతీచల్వ యది యట్టిదయోమొ క్షణంబులోన నా
ప్రాయపుభక్త్యచోష్యములు నయ్యెను లేవ్యాము లయ్యె నంతఁ బా
నీయము లయ్యె నయ్యునుక; నిశ్చయ మిట్టి పవిత్రహస్తముల్
చేయఁగ లేనిదెద్ది యని చిత్తరులై కరులైరి చూపజుల్. ౬౪

చ. ధణధణ దేవమందుభులు తద్దయు మ్రోసె, సురాళిఘంటికల్
గణగణ మ్రోగె, దూర్యయుగశంభుల నాదము లొప్పె, నప్పరో
గణముల యాటపాటలును గమ్మని నృత్యములుక జెలంగె, నా
క్షణమునఁ బుష్పవర్షమును గాఢముగాఁ గురిసెక బొరింబొరిక. ౬౫

మ. దిశ లెల్లన్ శమితంబులయ్యెఁ దమయు తేకంబులన్ వీడి న
 ద్యశమున్ గాంచగ శాంతముగ గనియెనంద్రిఁబుల్, సుహృత్పాళిక
 వశమయ్యె నక లేంద్రియంబులును సంతాపిం చె లోకాళిక
 బ్రశమానానసుఖం బగుంధతి యొనర్పన్ వంట చిత్రంబుగఁ. ౬౬

మ. జయనాదంబుల దేవకామినులు పుష్పవాతముం జల్లఁగా
 భయభక్తిప్రతిపత్తులఁ బుషిసమీపప్రాంతముం జేరి “ఓ
 ప్రియమానీశ్వర ! సిద్ధమయ్యెను మనోభీష్టంబు శీరంగ వం
 ట యిదేర” మ్మని చేరఁజరెను వసిష్ఠబ్రహ్మ నక్కాంత తాఁ. ౬౭

శా. “సంతోషించితి నేల భోజనము ! నీసంగత్యమే కోటివేల్
 కాంతా ! నే నిదె వత్తునిప్పుడె లనన్లగా జలాపూర్ణ మ
 త్యంతప్రీతిద మీకమండలువుఁ జేతం బూని నారాకప
 ర్యంతం బిద్ది గ్రహించి యుండు”మని తా సందించె సమ్మానియున్.

క. అందించిన నాకాంతయు
 సందించి మహాప్రసాదనయసంగతిఁ దా
 సందికొనె నాకమండలు
 వందక సందేహ మించుకై నను భక్తిఁ. ౬౮

మ. జలపూర్ణంబగునాకమండలువు హస్తం బందునం బట్టి యా
 లలనారత్నము నిల్చె నమ్మునియు సంతోషించి యక్కన్నె న
 మ్ములవేగంబున నేగె నెచ్చటికొ యేమో యెందుకై యేగెనో
 తెలియరా దటఁ బొద్దు కుంకినను నేతే డయ్యె నేపాటికిఁ. ౬౯

క. దినములు కడచనెఁ బక్ష
 మ్మును నిండెను నెలలుకూడఁ బోయెను గానీ
 మునిముచ్చు రాకపోయెను
 వనితామణి యేకదీక్షవదలక నిలిచెఁ. ౭౦

ఉ. తిండియుఁ దిప్పలుగ గనక దీర్ఘదినంబులు వాసరంబు ల
 ట్లుండి చలింపదయ్యె “నిటు లొప్పదు దాని నటుండ నిచ్చి యో
 యండజయాన ! తిండి తిని యాపయిఁ జేయుము నిత్యకృత్యముల్
 దండితనంబు వీడి యనఁ దా బదు లాడదు కంటఁ జూడదుఁ. ౭౧

శా. రాఢయ్యోక్ మునిరాజు జాడ కనఁగా రాదయ్యో దన్వంగి యి
 స్లేఁడుల్ పూఁడులు నేఁగుదెంచినను గానీ దీక్ష యేమాత్రమున్
 వీడంజాలక యుగ్రనిష్ఠ నిలువన్ వెన్వెంటనే లోకముల్
 పేడైతైన్ నిజధర్మముల్ తొలఁగఁగాఁ బెంపేది రార్యర్థులున్. 23

మ. కలగెం దోయధు లెల్లఁ జిక్కనినదుల్ గాంభీర్యముల్ వీడి కాఁ
 కలఁ దేలం దొడఁగెన్ జగం బులిసె శోకం బందె భూదేవియున్
 వెలవెల్వోయె దివాకరుండు ఋషిసద్భృందంబు లెల్లన్ మన
 శ్చలనం బందెను తాఱుమాఱుయె నమస్తం బింక వేయేటికిన్. 24

ఉ. కర్దమమానిచుందుఁ డధికంబగుప్రేముడిఁ జేరవచ్చి “నీ
 దుర్దమ నిష్ఠచే జగ మధోగతి పొందఁగ నున్న దమ్మ ! యీ
 దుర్దశ మాన్వఁగాఁ బరమదుస్సహ మీతప మింత మాను నిఁ
 గర్దమమానిపుత్రి వని గాసిలి తీట్టుదు రట్లు కానిచో”. 25

మ. అని యెంతెంతని వేడుకొన్నఁ జెభియం దావంతయున్ జేర్ప దే
 మని మాతాడదు లోక మెట్లయిన నేమా నాకు నానిష్ఠ నా
 కును జాలున్ బలుమాట తల యింక నొక్కో నాఁగ నాదివ్యదీ
 క్షను మానంబె నమస్తమున్ దెలుపునాఁగా నుండె నక్కాంతయున్.

గీ. తండ్రి ప్రార్థించి విఫలుడై తలఁచె లోన
 నిట్టి దుర్దమవ్రత నిజం బెంచి చూడ
 నాకు గౌరవహేతువే నాక కాదు
 నకలలోక సంరక్షిణి నత్య మంచు. 26

గీ. తండ్రి ప్రార్థించి విఫలుడై తప్పుకొనినఁ
 దల్లి ప్రార్థించె మిక్కిలిఁ దా నరుంధ
 తీరమణి పక్షపాతంబు తేటపఱువ
 దయ్యో దలిదండ్రిలందు భేదంబుఁ జూపి. 27

గీ. ఋషివతంసులు నొకనొక్కచే క్రమమునఁ

“దల్లి! యుడుగుము నీదీక్ష దయదలిర్ప

లోకముల నేలు” మన్న నాభీకనయన

యతనితోడిద లోక మం చాత్మక దలఁచు.

౭౯

మ. తలఁపక గొండఱు దీక్షయే యెఱుంగ లేధర్మబునుం జూడ రా

ర్థులు వారల్ కడు హీను లెన్నఁగను మందుల్, కొంప జీదీక్షయం

దలఁతిశ్రద్ధను జూపి బాధ యగుచో నాపంకకే చూడ, ర

త్యలఘులే నువృత ముత్తముల్ విడువ లేమాతంక మేతెంచినన్. ౮౦

ఉ. ఈగతి నాయరుంధతి యహీనమహవ్రత దీక్షచేత న

ద్యోగ మహాగ్ని వెల్పుడి మహాోన్నతభంగి సమస్తలోకముల్

క్రాగఁగఁ జేయుచుండ నురకామిను లుత్తలమంద నింద్రుఁ డా

వేగముతోడ నేగి కడు వేడె విరించిని రక్షనేయఁగఁ.

౮౧

మ. చతురామ్నాయము లొక్కపెట్టునను ఘోషలే పెట్టఁ బద్మాననుం

డతులప్రాణిమఁ గోలుపోయినటు లాహా ! యంచుఁ జింతించుచుకా

మతి దిట్టంబొనరించుకొంచు నిజహంసాచూఢుడై కర్ణమ

వ్రతికూతుఁ వెదకందొడంగె మది సంభావించి యేతత్కృతిన్. ౮౨

గీ. నలువ విచ్చేసి గూయరుంధతిని గాంచి

“బిడ్డ ! యుడుగుము. నీమనోభీష్ట మేమి ?

జగము లల్లాడిపోయె నీసరణి తగునె ?

మాను వ్రత” మని మఱి బతిమాలుకొనియె.

౮౩

గీ. నలువయంతటివాని నై నను గనంగ

నిష్టపడదాయె మాటాడ నెంచదాయె

నాయరుంధతి నిలుచుండి నల్లె నిలిచి

పట్టినకమండలువు నల్లె పట్టియుండె.

౮౪

ఉ. ఈమెఁ గదల్చ నింక వెఱ వేమియు లే దని బ్రహ్మ యాదిగా
నా మహితర్పి చంద్రులును నద్భుతకంఠనినాద మేర్పడఁ
“ఓమహానీయతాపన ! ఋషీశ ! వసిష్ఠమహర్షి ! శ్రీఘ్రమే
యీమహిమాస్పదఁ గనఁగ నిచ్చటికే పటతేవె సత్కృపఁ.

ఉ. నీకృప లేనిచో బ్రదుక నేరము దేవ ! క్షణంబుకూడ నీ
యీశ్వరగల్గుచోఁ దృణమ యేనియు మేరుసమానమే యగుఁ
మాకయి లోకసంకటము మానుపుకోసము వేగ వచ్చి నీ
వీకమలాయతాక్షివ్రత మింతకుఁ బూర్ణసమాప్తి చేయవే ! ౮౬

గీ. లోకసంరక్షణార్థ మై నీకు జన్మ;
మరయ మముబోంట్ల రక్షించు టగు వ్రతంబు;
కుంభసంభవ ! విచ్చేసి కొమరుమిగులఁ
బెండ్లికొడుకవు కాఁగదే ప్రియ మెనంగ”. ౮౭

క. అని వేఁడుకొనుచు నుండఁగ
మునిమూర్ధన్యఁడు వసిష్ఠ మునిచంద్రుఁడు న
వ్వినువీధినుండి దిగియెను
ఘన తేజము దిక్కులందుఁ గ్రమ్ముకొనంగఁ. ౮౮

ఉ. వచ్చి నమస్కరించిన తపస్వులకెల్లఁ బ్రతిప్రణామముల్
మెచ్చి యొనర్చి పద్మభవు మేదురభక్తి నుతించి వెంటనే
యచ్చపలాక్షిఁ గర్దమున యాత్మజఁ జేరి “లతాంగి ! యీఁగదే
వచ్చితి నాకమండలువు భద్రము చేసితి విచ్చ మెచ్చితిఁ”. ౮౯

క. అను నవ్వసిష్ఠువలుకులు
విని కన్నులు విచ్చి చూచి వినమితశిరయై
తనచేతికమండలువును
మునిచేతం బెట్టి కదలి మ్రొక్కి నతనికిఁ. ౯౦

మ. సుమపర్వంబులు దేవతల్ కురియ యక్షుల్ కిన్నరుల్ సృత్యమున్
సమదస్కూర్తి నొనర్పగా మఱియు గంధర్వుల్ జయధ్వానముల్
ప్రమదం బారగఁ జేసి గీతవతతిం బాడంగ దివ్యంబు ది
శ్య మటంచున్ జనముల్ నుతింప శుభముల్ ప్రాప్తించెలోకాళికె.

గీ. “పడఁతి! తె వ్వింక శుభములు పడయఁగలవు
సిద్ధ మిది త్వస్మనోభీష్టసిద్ధి యగుట”
యని వసిష్ఠఁ డరుంధతిహస్తయుగళిఁ
బట్టుకొని లేవనెత్తెను బ్రణయ మొప్ప.

౯ ౨

క. అహహ! మహర్షి పాణి
గ్రహణం బొనరించినంతఁ గన్నియ కపుడే
స్పృహ వచ్చి సిగ్గు గదిరినఁ
దహతహపడి లోని కరిగెఁ దరుణులు నవ్వన్.

౯ 3

గీ. “తడయఁ జూడకు మింకఁ గర్దమమునీంద్ర !
శీఘ్రముననే వివాహసంసిద్ధిఁ గూర్పు”
మంచు నానతియిచ్చె నాయంచకౌతు
అవ్వసిష్ఠుఁడు వినఁ జిలునవ్వుతోడ.

౯ ౪

మ. సుముహూర్తం బది నిశ్చయించుకొని యచ్చోనర్వసంభారముల్
సమకూర్చెన్ ఋషికర్దముండు పరమాశ్చర్యంబుగన్ మున్నె యా
త్మమహాత్మ వ్రతిపాదకుల్ పరమసంభావ్యాత్ము లైనట్టి మా
నిమహాశ్రేష్ఠులుఁ జేయఁజాలనివి యున్నె యెట్టికృత్యంబులున్.

గీ. పెండ్లిపెద్దలు చనుదెంచి విడిసి యుండి
రతనిగృహమందు జామాత లందఁ జితని
నుతితతులఁ దన్నువా రైరి నతు లొనర్చి
యతఁడు గావింపఁ బెండ్లిండ నబ్బురంబె !

౯ ౬

మ. తనతొమ్మండ్రుకొమార్తె లిట్లు పరమాత్మజ్ఞానవిజ్ఞానులకై
ఘనమాసింద్రుల రూపమన్మథుల నిష్కామ్యాత్మ్యులకై దేవదే
వనికాయస్తవసియులకై ద్రిభువనప్రఖ్యాతులకై బ్రహ్మజీ
వసులకై భర్తలుగా గడించి రని యాబ్రహ్మర్షి యుప్పొంగుచున్.

ఉ. మునికలనంప్రదాయమున మున్నటు లొప్పినశాస్త్రపద్ధతికై
గని మనమందుఁ గర్తముఁడు కాంచి సదాచరణంబు పీనిమే
ళనమునఁ జేయఁబూనెను జెలంగి వివాహమహోత్సవంబులకై
వినుతవిధాన మొప్పఁగఁ బవిత్రగతికై సుమనోనుకూలతకై. ౯౮

గీ. బ్రహ్మమునుముందు నతనియాధ్వర్యవమున
సర్వదేవతాఋషిగణసన్నిధాన
మందు దివ్యవైభవముతో నలరఁ గర్త
మాతృజలపెండ్లి లోకంబు లలరఁ బ్రీతి. ౯౯

చ. మునివరసామగానరవముం బురుడించుచుఁ గోకిలాంగనా
జనకలగానమాధురులు వడ్డములన్ బెనుపొందుచుండఁగా
ననవరతంబు సధ్యయనమందునఁ బాల్నానుకీరరాజముల్
గొనకొని కల్పఁగాఁ దొడఁగెఁగూర్చిత్రులకై మునివేదఘోషతోకై.

ఉ. సృష్టేము పల్కునచ్చరలు నెవ్వకులం బొనరించునాట్యసం
పత్తిఁ దదీయసూతనవిచర్యయముల్ కనినన్ మనంబులకై
హత్తుకొనంగ మైమఱచి యాటలు మాని నిజాత్మశాస్త్ర మా
ప్రతియొనర్చుకోఁ దొడఁగ నెల్లరు నెవ్వరి సిగ్గుచేటుగకై. ౧౦౦

చ. అరవిడి నూత్నశోభల నయాచితభంగి దిశాముఖంబులకై
బరఁగఁగఁజేయు పద్మములఁ బావనభంగిఁ గరేణుయూధముల్
సరసముగా గ్రహించి సుమనంగతిచే గజమాల లెన్నో చే
తురిచి నవీనదంపతులకుఁ గయిసేయుచు భక్తియుక్తులకై. ౧౦౧

ఉ. మండలు మండలై తమ కమందనుఖం బిది యంచుఁ జెప్పఁగా
 డెందములందు నెంచియొ కడిందిపొదుంగులతోడ దివ్యగో
 బ్బందము లాప్రదేశమునకే పటతెంచి పయస్సులక్ మహా
 నందముతోడుతన్ గురిసి నందినులే యసఁ బొల్చు నిమ్ములక్.

గీ. పండి యుండినపండు లీపెండిలికయి
 నిల్చియున్నవో నాఁగ నా నిమిషమందె
 రాలిపడిపోయి యామునిరాజభక్తి
 కొఱకుఁ జూపును వారి కకుంతభక్తి.

౧౦౪

గీ. పిల్లతెమ్మెరలనె పంపి మెల్లమెల్ల
 వారినునుమేనులకు సఖప్రమద మీయ
 వాయుదేవుఁడు చూపు హృద్యభక్తియుక్తి
 తనసదాగతిత్వమ్ము సార్థకము గాఁగ.

౧౦౫

మ. తనకుఁ రక్షకులై జగంబుల నితాంతప్రేమ వాటించుచుక్
 మనువారేకద ! పీర లంచుఁ దనకుఁ మర్యాదగా వారికిఁ
 దనభక్తిఁ బ్రకటింపఁగా శమితతీక్ష్ణత్వంబునన్ మందమై
 యినుఁ డొప్పున్ సమశీతలుం డయి గుణాకృష్టాత్ము లిట్లుండరే ?

గీ. స్వచ్ఛమై శారదాభ్రంబుచంద మగుచు
 నొప్పె వినువీధి నీలిమ నొప్పుమిగిలి
 సరసహృదయంబులను బోలి సరుసులందు
 నీరములు గాంచె స్వచ్ఛతన్ నిశ్చలతను.

౧౦౬

ఉ. ఈగతిఁ బంచభూతములు హృష్టములై మఱి హృష్టి నిచ్చి తే
 జోగరిమన్ జెలంగఁ బరిశుద్ధమనస్కులు సంతసింపఁగా
 నాగమవేదలై చెలఁగునార్యముషీశులఁ జెట్టవట్టి శో
 భాగురుతన్ జెలంగిరి శుభప్రదకర్దమ పుత్రికామణుల్.

౧౦౭

గీ. సృష్టికర్తయు వారి నాశీర్వదించి
యాత్మధామంబునకు నేగె నంచమీఁద
తక్కుదేవత లాశీర్వతానములను
గురిసి వారలపైఁ జేరుకొనిరి దివిని.

౧౦౯

వ. ఆ పిమ్మట యథానిధివివాహసంస్కారానంతరము
దేవహూతికర్తములు తమతోమ్మండ్రుముద్దు
గుమ్మ లగుకూతుండను దొమ్మండ్రుగు
రల్లుండ్రకు నొప్పగింతలు పెట్టి కన్నులనీరు గ్రమ్ముకొన

౧౧౦

ఆ. “ముద్దుబిడ్డలార ! ముదముతోడుత నేగి
పతులవెంట వారె గతులు కాగ
మమ్ము మఱనకుండ మహితయశస్సము
పార్జనమ్మఁ గాంచి వఱలుఁ డమ్మ !”

౧౧౧

చ. అని తమకన్యలక బతుల కర్పణచేసి సగౌరవంబుగా
ననుపమవస్తునంతతు లనంతము వారల కిచ్చి నిత్యనూ
తనములు కట్టుబుట్టములు ధన్యత వారి కొసంగి మేలిభూ
షణము లొసంగి పంపిరి ప్రశాంతమనస్కత వారి నెల్లరిక.

౧౧౨

గీ. తుద కరుంధతీదేవిని ముదము మీఱ
నవ్వసిష్ఠునితోఁ బంపునవసరమునఁ
గనులవెంబడి నశ్రువాహినులు పాతె
దేవహూతికిఁ గర్దమధీమణికిని.

౧౧౩

గీ. ఇది యగునరుంధతీవస్తివైష్ణవకావ్య
రాజమున ద్వితీయాశ్వాసరాజు; మీశ !
గురువరా ! త్వత్కృపామృతభరితమామ
కీనవాఙ్మయ మిదియు నంకితము నీకు.

౧౧౪

క్రీడాభిరామపాఠములు

చిండాలు తమ్మయ్య

క్రీడాభిరామము రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు సంస్కృతమున రచించిన ప్రేమాభిరామమును రూపకము ననుసరించి పదునేనవశతాబ్ది యందాంధ్రభాషలోఁ గూర్పఁబడిన వీధివాటకము. దీనికర్త విజయనగర రాజుల భండారాధ్యక్షుఁడుగా వినుకొండలోనుండిన వినుకొండ తిప్పనామాత్యుని పుత్రుఁడు వల్లభరాయఁడని గ్రంథమును బట్టి కాన నగును. కాని నిక్కమయిన శ్రీనాథుని వీధివాటక మిదియే యనియుఁ గర్తృత్వమును వల్లభరాయని కారోపించి శ్రీనాథకవి సార్వభౌముడే దీనిని రచించెననియుఁ గొందఱు యభిప్రాయము. ప్రాథమికవరాయల యాస్థానములోఁ గాడడిండిమభట్టుతో వివదించుటకయి కర్ణాటరాజు ధాని కేఁగుచున్నాడు మార్గమధ్యమున వల్లభరాయని సంపర్శించిన సంకర్షణమున నీకృతీరచనోద్యమము నాతనిచలన విధి శ్రీనాథుఁ డందా తనికీ విశేషముగఁ దోడ్పడియుండునని నా యభిప్రాయము. ఈ గ్రంథ కర్తృత్వమును గూర్చి పండితలోకమునఁ జాలవఱకుఁ జర్చలు మున్నే జరిగియున్నవి. ప్రస్తుత మిచ్చట వానితో ముగియఁ బ్రసక్తిలేదు. కృతీ కర్త యెవరైనను గ్రంథ మమూల్యమయినది. పదునాల్గవ శతాబ్దిరావీటి సాంఘికపరిస్థితులను, అప్పటి కాకతీయరాజధానియగు ఏకశిలానగరము నకు సంబంధించిన విశేషవివరములను నెఱుంగఁగోరు పరిశోధకులకీ గ్రంథపఠన మత్యావశ్యకము. ఇట్టి యియుత్తమగ్రంథమునకు గ్రంథ పాఠములలోఁగూడి శిథిలాతిశిథిలమైన తాళపత్రప్రతియొక్కటి మాత్రమే తంజావూరు నరస్వతీమహాలు పుస్తకాలయమునందుఁ జిక్కియున్నది. దానిని బట్టి యీకృతీని దొలుదొలుత 1909 సంవత్సరములో శ్రీమాన వల్లి రామకృష్ణకవిగారు అగ్గీలపద్యములను బద్యపాదములను గొన్ని టిని దొలఁగించి భాషాభిమానులందఱకు నందుబాటుగా స్వల్పమూల్య (0-5-0) మేర్పఱచి ప్రకటించి పాఠకలోకమునకు మహోపకార మొన రించియున్నారు. అటుతరువాత మఱి యిరువదియేండ్లకు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిష్కరణముతో విపులపీఠికతోఁ బ్రథమముద్రణ

మున రామకృష్ణకవిగారు తొలగించిన యాకొలది యశ్లీలపద్యములను బాదములను గూడఁ జేర్చి, పదిరూపాయల మూల్యమేర్పఱచి ప్రాజ్ఞలోకమునందు మాత్రమే ప్రచారమొనర్చు నుద్దేశముతో మదరాసులో శృంగార గ్రంథమాలికాధిపతి శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారిచే (Scholars edition) ప్రకటింపఁబడినది. అటుతరువాత మఱి యిరువదియేండ్లు గతించినను మరల సీగ్రంథ మెచ్చటను బ్రకటితముగాక వలయువారి కిప్పుడు దొరకుట దుష్కరముగా నున్నది. ఈ గ్రంథమందలి పద్యసంఖ్య రమారమి మూడువందలు మాత్రమే. అశ్లీలములని రామకృష్ణకవిగారు ప్రథమ ముద్రాణములో విడిచిన పద్యములను మానివేసి యిప్పుడుగూడ భాషాసేవకులకుఁ బ్రస్తుత పరిస్థితులఁ బట్టి యుచితమగు తక్కువవెలకు దొరకునట్లు లీకృతిని మరలఁ బరిశుద్ధముగాఁ బ్రకటించు నావశ్యకత యెంతయేనిఁ గలదు. ద్వితీయ ముద్రాణావసరమునఁ దాము తంజావూరులోని మూలపత్రిని బరిశోధించి గ్రంథపాతములను దప్పలను బెక్కింటిని జక్కఁబఱచితిమనియు, ఆతాళవత్రిప్రతి యప్పటికే తునాతునకలయి యుండుటచే ముండిక దానిని బట్టి సాధుపాతములను నిర్ణయించుట సాధ్యముకానేరదనియు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ప్రథమముద్రాణముకన్న శాస్త్రిగారి ద్వితీయ ముద్రాణము సర్వవిధములఁ బ్రశస్తతరముగ నున్నదని చెప్పనక్కఱలేదు. కాని యెడనెడ నిందలి పాతములు గూడఁ గొన్ని సందిగ్ధములుగనే యున్నవి. కావునఁ బ్రథమ ద్వితీయ ముద్రాణములను బురస్కరించుకొని యీ గ్రంథమును మరలఁ బ్రకటింపనెంచు భాషాభిమానుల పర్యాలోచనమున కయి కొన్ని ముఖ్యపాతములను గూర్చియిందుఁ జర్చించుచున్నాను.

అవతారికా భాగము

“సీ. వాచాల సురధునీ వీచికాగంభీర వాచావిలాసుఁడు బైచమంత్రీ”
 అను పద్యముయొక్క యెత్తుగీతి నాలవపాదము
 “మల్లికార్జునమంత్రీకి వల్లభునకు” అను దానిలో గీతగీసిన భాగము
 “మల్లికార్జును నుళునకు” అని యుండవచ్చునని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు
 అఘోష్టాపికలో సూచించినారు. కాని యంతకన్న “మల్లికార్జును

పుత్తుడు వల్లభుచకు” అనునది కవిపాఠమయి యుండునని తలంచుట సమంజసము. పశ్చిమిభక్తి విశేషణములను విభాషగాఁ బ్రధమ విభక్తి రూపములతోఁ బ్రయోగించుట ప్రాచీనకవి సమ్మతము గదా !

గంధవతీప్రతీరపుర ♦ ఘనస్మరపాదబిసప్రసూన పు
ష్పంధయచక్రివర్తి ♦ శ్మశితపర్వత దుర్గమహాప్రధాన రా
క్షంధగజంబు, తిష్ఠన య ♦ ఖండిత ధీనిధిగాంచె బుత్తులక
బాంధవకల్పవృక్షముల ♦ బైచన మల్లనతిప్ప మంత్రులక.”

అను పద్యమునందు వర్ణితుడయిన తిప్పనకృత్రికర్త వల్లభరాయనితండ్రి యై యుండునని తలంచి శాస్త్రిగారా పద్యము నాల్గవపాదమందలి “మల్లన” అనునది “వల్లభ” అని యుండవలెనని సూచించినారు. కాని యిది సరిగాదు. ఇచ్చట గ్రంథస్థపాఠమును మార్పవసరము లేదు. వల్లభరాయని తాతయుఁ దండ్రియుఁగూడ నిరువురు తిప్పనామాంకి తులే. పయిపద్యము తరువాత “అందు” అని వచనములోఁ జెప్పి, బైచనమల్లనతిప్పమంత్రు లనుసోదరులతోఁ గనిష్ఠుడయిన తిప్ప మంత్రినిగూర్చి వెనునెంటనే,

సీ. మూడు గామిగామిగౌన ♦ ములతోడఁ గూడంగ
మోపూరు పాలించె ♦ ముక్తినాట

నాశ్వలాయనశాఖ ♦ యందు ఋగ్వేదంబు
కరతలామలకంబు ♦ గాఁ బఠించె

బ్రత్యక్ష మొనరించి ♦ బైరనస్వామిచే
సిద్ధసారస్వత ♦ శ్రీవరించె

గామకాయననవి ♦ శ్యామిత్రగోత్రంబు
వంశగోత్రంబుగా ♦ వన్నె కెక్కి

గీ. నెవ్వఁడా త్రిపురాంతకా ♦ ధీశ్వరునకు
రాయనవరత్న భండార ♦ రక్షకునకుఁ
బ్రయతనూజుండు చంపమాం ♦ బికకుసుతుండు
మనుజమాత్రుండె వల్లభా ♦ మాత్యవరుండు.

అనుపద్యము రచించెబడినది. ఇందెత్తుగీతి మొదటిపాదమున సుదాహృ తుడయిన త్రిపురాంతకాధీశ్వరునకే (తిప్పనకే) సీసమునాల్గు పాదము

లందు వర్ణింపఁబడిన విశేషణములు వర్తించును. అతనిభార్య చంద
మాంబ. వారినుతుఁడే కృత్రిక ర్త వల్లభరాయఁడు. ఇతని తాత తిప్ప
మంత్రి “గంధవతీప్రతీర.....అనుపద్యమునకు ముందు మఱియైదు
పద్యములలో విపులముగా వర్ణితుఁడయి యందు మొదటిదానిలో

“తిప్పమంత్రిజగదు దీర విఠ్ఠిరుఁడు
ద్వాహమయ్యెనధికనై భవమున
హరితగోత్రజలధి హరిణాంకుఁడగు తిప్ప
నార్యు తనయఁబెద్ద మాంబనెలమి.

అని చెప్పఁబడినది. కావున వల్లభరాయనికి పెద్దమాంబ భర్త తిప్పన
తాత యనియు, చందమాంబ భర్త తిప్పన తండ్రియనియుఁ బయిపద్య
ములనెల్ల సవిమర్శముగఁ జదివినఁ దెల్లమగును.

గంధభాగము

1. ఈవీధినాటకముయొక్క ప్రస్తావన పద్య మీఁకిందివిధముగాఁ
బూర్వ ముద్రణములు రెంటియందును బ్రకటితమయినది.

గతిరసికుండ ! షట్పరణ ! గానకళాకమనీయ ! యోమధు
ప్రత ! వికచారవిందవన వాటిక నేమిటికింబరిత్యజిం
చితి వటవీ ప్రదేశమునఁ జెట్టులునేమలు నేమిగల్గినన్
బతిచెడి సంచరించెదవు ప్రాఁబడిపోయెనె నీవివేకమున్.”

ఇది కథానాయకులలో నొకరుండు దేశాంతరగతుండయి మరల నోరుఁ
గంటి పురంబునకేగుదెంచు గోవింద మంచనశర్మచుద్దేశించి యాతని
ప్రేయసి కామమంజరి పుత్తెంచిన మదన సందేశములో అన్యూపదేశ
ముగఁ జెప్పఁబడినదని తరువాతనున్న వచనభాగమువలన ద్యోతక
మగును. తుమ్మెదకువయోగించిన విశేషణములుగూడ పుంలింగాత్మక
ములుగనే యున్నవి. అట్టివోఁ బద్యము మూఁడునాల్గు పాదములిప్పు
డున్న ప్రకారము సరియగు నర్థమిచ్చుటలేదు. పురుషునిఁగూర్చి చెప్పి
నప్పుడు “పతిచెడి (లేక పతివిడి) సంచరించెదవు” అనుటలో సారస్వము
లేదు. కావున నిచ్చట “చెట్టులఁజేమల నేమిగల్గునన్ రతినటు సంచరిం
చెదవు” అని కవి పాఠమయి యుండునేమో!

2. చలిని వణించిన—

“ప్రక్కలువంచు వంచముని పండ్లను బండ్లను రాయురాచితో
మృగ్గీలఁజేయుఁజేసితల యల్లనఁగాఘల సందుసందిలో
చక్కికినొక్కనొక్కయిరు చండగుమ్మడిమూటగట్టి వీఁ
పెక్కిదువాళిచేసిచలి యిక్కడనక్కడఁబెట్టువేకువక”

అను పద్యమున జంటక్రియలలో మొదటిదానికి తద్గర్భార్థక రూపమును
రెండవదానికి తద్గర్భ రూపమును రామకృష్ణకవిగారు వాడియున్నారు.
ఇందుకు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు “వంచివంచి రాచిరాచి చేసిచేసి అంది
యంది నొక్కినొక్కి” అని రెండునుగూడ తద్గర్భరూపకములుగాఁ
జేసిన మార్పు వృద్ధ్యతరము. కాని రెండవపాదములో “తలయల్లనఁ
గాఘల సందుసంది” అను ప్రథమ ముద్రణపాఠమును “...గాఘకు
నందియంది” అని మార్పుటలోని సారస్వము బోధపడుటలేదు.
‘అందు’ అను ఘాత్యర్థమిచ్చుట సరిపడునా? “తలను గాఘసందునకుఁ
జొనిపించొనిపి” అను భావముతో “తల యల్లనఁ గాఘల సందిసంది”
అని కవిపాఠమయి యుండునేమో ?

3. ఈ చలివర్ణనములోనే యటుతరువాతి పద్యము లో—

“కుమ్ములు హవ్యవాహములు గుత్తుపుసుగ్గడితంపుఁదోఁపురెం
టమ్ములు డట్టుపున్నమృగ నాభియుజాదును నోడెవద్దిరా
యమ్మక చెల్ల ! యింకనవ యౌవనదర్పనఖంపచంబులౌ
కొమ్మలచన్నుల నరకు గొన్నటులున్నవి వోతుపారముల్ .

గీతగీసిన భాగమును “నరకుగోసటులున్నవి” అని శాస్త్రిగారుమార్చి
నారు. ఇందువలనఁ బ్రథమముద్రణ పాఠార్థమునకుఁ గేవలము వ్యతిరే
కార్థమువ్యక్తమగుచున్నది. అటుతరువాతి రెండుపద్యము లందును
జెప్పఁబడిన “ప్రాళేయంబుదువాళినేసిన భయభ్రాంతంబులై యూష్మ
ముల్ వాలాయంబుగఁ బ్రాణకెనంద్రవనితా వక్షోజ్జైలాగ్రముల్”
స్థూలద్రుతివటావకుంతనములు.....వధూగాఢోప గూహం
బులు ! కేలీగర్భనికేతనంబు లును గల్లెంగాక లేకున్న నీ
ప్రాళేయాగమ మెవ్విధంబున భరిం పకవచ్చురా ! టిట్టిభా !” అను విశే
షణంబులను బట్టి మొదటి ముద్రణపాఠమే సమంజసమేమోయని

తోచునుగాని యీపద్యములం దుదాహృతములయిన యితర పదార్థములు, స్థూలపటావకుంతనములు (గుత్తపురుగుశీతంపుదోపు రెంటు మ్ములు) కస్తూరీ కాలాగురులేపనములు త్రట్టుపున్న, మృగనాభి, జాదు) చలికినోడెనని పయిపద్యములోఁ జెప్పటచే వధూకుచములందలి యుష్మతనుగూడిఁ జలిసరకు సేయ నేరదను భావముతో శాస్త్రిగారి సవరణమే కవిపాఠమైయుండు సేమో యని కూడ గోచరింపఁగలదు. విజ్ఞులాలోచింతురుగాక !

4. కోడికూతను వర్ణించిన—

“పుంచన ! వింటినోవినవో శ మన్మథుడే కళిలాపురంబులోఁ

జంచలనేత్రలంబతుల శ శయ్యలపై రతికేళిరాత్రిఁబో

రించి ప్రభాతకాలము ప శ రిస్సుటమైనను దమ్ముదారవ

ట్టించుచున్న వాడిదె కు శ టీగతకుక్కుటకంఠకాహళిక”

అను పద్యములో గీతగీసిన ప్రథమముద్రణ పాఠములను శాస్త్రిగారు ‘ధర్మదార’ ‘కంఠనాళముల్’ అని మార్చినారు. ధర్మశబ్దమునకు బ్రాకృతరూపము “దమ్మ” కావున నిచ్చట “ధర్మదార” అను మిశ్రసమానముకన్న “దమ్మదార” అనెడి యాచ్ఛికరూపము కవుద్దిష్టమయి యుండునని తలంతును. మన్మథుఁడు దమ్మదారవట్టించుటలోఁ గుక్కుటకంఠము కాహళిగా నుపకరించెననుట సమంజసముగాఁదోచును. కావున “కంఠనాళముల్” అను ద్వితీయ ముద్రణపాఠముకన్న “కంఠకాహళిక” అనుపాఠమే కవిప్రయుక్తమని గ్రహింపఁదగును.

5. సూర్యోదయమును వర్ణించిన “అదె మాణిక్యపుఁబూర్ణ కుంభము— యుదయంబయ్యెడు భానుబింబముదిశా వ్యోమావకాశంబులకఁ బదియార్యెన్నె పసిండి తీగలగతిక బ్రాఁకెంబ్రభాజాలముల్” అను పద్యములోఁ జివరిపాదమున రెండుముద్రణములందును ‘ప్రాఁకెక’ అను భూతకాలికరూపము గ్రహింపఁబడినది. ఇంతకన్న “ప్రాఁకెక” అను తుమున్నర్థకరూపము కవిప్రయుక్తమనుటలెస్స.

6. ఓరుగల్లునందలి లక్ష్మణవర్ణుల వంటపూటిల్లు వర నలో నచ్చటి వితంతురత్నము గూర్చి చెప్పిన “పూవుంబోడులులేరే వివ్ర

విధవల్ భూమండలిందాని.....” అనునది రామకృష్ణకవిగారి కూర్పులో అక్లిలతాదోషముచే బూరముగ ముద్రితముగాని పద్యములలో నొక్కటి. ఇది ద్వివీర్యముద్రణములో బూరముగఁ బ్రకటితమయినది. ఇందులో జీవరిపాదమున “సావరస్థిపట్టపంథ సుషమా సౌభాగ్యలక్ష్మి గన్క” అనుచో “గన్క” కన్న “గన్క” కవి పాఠమని తలంచుట యుక్తమేమో.

7. దీనితరువాత నున్న,

“కోయిలపంచమస్వరము ♦ కోల్పిస భంగిని విద్దకంచి రా
మాయణ మాటుకాండములు ♦ సచ్చతజాగరవేశఁ బాడెనా
రాయవితంతురత్నమను ♦ రాగముతోడ సమశ్శివాయ శాం
తాయసమస్తదోషహర, ♦ జాయ, సమానమే దానికెవ్వరు.”

అను పద్యములో రామాయణశబ్దమునకు ముందు ప్రథమముద్రణమందున్న “విద్దకంచి” అను విశేషణమును “విద్దకూచి” యనిద్వివీర్యముద్రణమునఁ బ్రకటించి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు “అచ్చతప్పులు, అచ్చానుగుణముగాఁ జేయఁడిన సంస్కారములు” అను పట్టికలో “కూచి” కి “కంచి” యని మాత్రము సవరణ చూపినారు. కాని ఇచ్చట “విద్దకంచి” “విద్దకంచి” అను పాఠమేది గ్రహించినను గవిభావము వ్యక్తమగుట లేదు. శాస్త్రిగారుకూడ నిందలి యర్థవివరణమునకుఁ బూనుకొనలేదు. ఇచ్చట అపపాఠము తాళపత్రప్రతిలో నెలకొనెననియు, “కంఠమెత్తి” అని కవి ప్రయోగించి యుండుననియు నెంచుట సమంజసమేమో! ఆవితంతురత్న మచ్చతజాగరవేశఁ గంఠమెత్తి గానమొనర్చిన యారామాయణ మోరుగంటిప్రాంతముననే యంతకుమున్ను మున్నాక్షేండ్లక్రిందట రచింపఁబడి ప్రచారమందున్న రంగనాథుని ద్విపదరామాయణమని తలంచుటయే యొప్పిదమని నాయూహ. ఈ గ్రంథమునందే యంతకుముందు “దురీతతాళంబున వీరగుంభితకధంధుంకిలత్కారసంగతి వాయింపుచు...” అను పద్యమున పల్నాటి వీరుల కథను శ్రోతలు తన్మయులగునట్లు ద్విపదప్రబంధమున నొకస్త్రీగానమొనర్చెనని వర్ణితమైనది. ద్విపదకావ్యరచనమునందు మన పూర్వమహాకవులు ద్వేషించిన దిట్టిప్రయోజనమే. నేటికిని తోలుబొమ్మలాట

గాంధు బిచ్చగాంధ్రు రంగనాథరామాయణమును పాటగాఁ బాడెదరు పయి పద్య మందలి సమశ్శివాయే త్యాద్యచక్రణ పదములను జూచి, సుబ్రహ్మణ్యకవికృతమగు అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలందు మొదటికీర్తనలో “సమశ్శివాయ, భవాయ తే” అని యుండుటచేఁబూర్వో దాహృతరామాయణ మీయధ్యాత్మరామాయణమై యుండునని మిత్రులొకరు తలంచిరి. అదిసరిగాదు. అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనకర్త సుబ్రహ్మణ్యకవి చిత్తూరుజిల్లాలోని కాశహస్తినంస్థానమున క్రి॥ శ॥ 1760 ప్రాంతములో నుండి యున్నవాఁడు. క్రీడాభిరామపూతనికి ముందు మున్నూ జేండ్లక్రిందటనే వెలసినది.

8. మాచల్లేవివారాంగన గృహమందలి చిత్రశాల వర్ణనలో
“తియ్యని వింటిజోదు రతి + దేవిచమంగవ నొత్తిగిల్లి యొ

య్యెయ్యనవంక చక్కఁబడ + నొత్తెఱుఁ జూచితె పుష్పబాణముల్
మయ్యెరవ్రాసెఁజిత్తరువు + మాఁగిలి మాఁగిలి; చిత్రకారుడా !

దయ్యముగాక ! వీనిపన + దానము టిట్టిభ ! వీనికీదగున్”

అను పద్యమునఁ జిత్రకారుని నైపుణిని మెచ్చుటలో నాల్గవ పాదమున ‘వీనిపన’ యను ప్రథమ ముద్రణపాఠమును ‘వీనిపన’ అని శాస్త్రీగారు మార్చినారు. కాని యర్థమునుగాని తత్ప్రయోజనముగాని వివరింపలేదు. పనదనము (పాఠితోషికము) అను పదమునకు ‘పనదానము’ అను రూపాంతరమును గూడ గ్రహించి గాని లేక పన (లెస్స, మంచి) యను విశేష్యమును దాన శబ్దమునకు విశేషణముగఁగై కొని గాని “నీవు పన దానముటిట్టిభ ! వీని కీదగున్” అని కవివ్రాసియుండు నేమో యని నాయభిప్రాయము.

9. జారధరాగ్ధనము వర్ణనలో

“మును తనకూఁతు దీ + ముగఁజూపి, రోవట్టు

పరదేశివిటునిచే + బణముగినిపి”

అను పద్యపాదమందలి ‘గినిపి’ యను పాఠమును శాస్త్రీగారు ‘గినిసి’ యని మార్చినారు. రెంటును అర్థము సుగమముగాలేదు. “పణము నొనియు” అని కవిపాఠము కానోహము.

కళాపూర్ణోదయము—కొన్ని విశేషములు

శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

(అనువృత్తము)

మధురలాలసాకళాపూర్ణల వివాహసమయమున సంతర్పణభోజనముల వర్ణించునందర్భమున :—

“సురుచిభక్త్యభోజ్యలేహ్యచూష్యపేయభేదముల్. ౭. ౮౩ కొ.”
అనునొకయుత్సాహవృత్త మేలూరిప్రతినుండి లభ్యమైనది. ఇది యితర వ్రాతప్రతులం దెచ్చటను లభ్యము కాలేదు.

మఱియు శబ్దరత్నాకరమునను జిన్నయసూరినిఘంటువునందును ‘పటవణి’ అనుపదముకడ “అరిగెలపటవణి నలరుచోట్లు” కళా. ౮. అని లక్ష్యము చూపబడినది. నేటివఱ కున్నముద్రితాముద్రితప్రతులం దెచ్చటను సీపద్యము కానరాలేదు. ఏలూరిప్రతియం దాపద్యము లభించుటయేగాక దానికిఁ బూర్వము మూడుపంక్తులగద్యమును పరమున నొకకందమును, ఒకయుత్పలమాలయు లభ్యములైనవి. ఇందుఁ గథాభాగ మేమియు లేకున్నను వర్ణనలు మనోహరముగా నున్నవి. ప్రొత్తప్రతిలో వరుసగా,

“౮ ఆ. ౨-౨౦. ౨౨౧. ౨౨౨. ౨౨౩” పట్లు గమనించునది. ఇది గాక ౨ ఆ. ౭౧ పద్యము. ౫ ఆ. ౧౪ పద్యమును నితరముద్రణములయందు లేవు. ఏలూరిప్రతిలో నున్నవి. ఇవి మల్లాదివాగ్నిప్రతియందుఁగూడ నున్నవి. ఇంతేగాక యితరముద్రణములందు లేనిపదు నేనుగద్యభాగములు, ఏలూరిప్రతినుండి నూతనముద్రణమున సంగృహీతములైనవి. ఇందుఁ జిన్నవియుఁ బెద్దవియుఁ గలవు. ఇవి ఆయాయి సందర్భముల కెంతయో యుపకరించినవి. (చూ. నూతనపాఠములు, అనుశీర్షికలో.)

కొన్ని అపరూపములు

అచ్చుప్రతులలో సచ్చటచ్చట, గొన్ని సంప్రదాయవిరుద్ధములైన పదములు గలవు. ప్రామాణిక నిఘంటువులను వ్యాకృతుల ననుసరించి వానిసాధురూపములను జూపెదను. అనుగతము లగుసాధురూపములఁగాక వేఱుగా సూరనార్యుఁడు వాడునా? ఇందు చి. ని. అనినఁ జిన్నయసూరినిఘంటువును శ. ర. అనిన శబ్దరత్నాకరమును, సూ. ని. అనిన సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువును ఆం. భా. అనిన ఆంధ్రభాషార్ణవమును వాచ. అనిన వాచస్పత్యమును, గ్రాహ్యములు.

(1) గీరనంగింజలు. ఇది గీరనంగింజలు, అని సాధురూపము. అత్యమునకుఁగాని ఎత్వమునకుఁగాని నిర్ధారకము లేకున్నను ఒహుగ్రంథముల దీనిరూప మత్వఘటితముగ నున్నది. దీనికి బాలక్రీడావిశేష మర్థము. కాళహస్తి. 3.53. హంస. 3. ౧౪౬ శశాంక ౨. ౧౯. ప్రయోగములు గాంచనగును.

(2) రావురేక. ఇది రావిరేక, అని. శ. ర. రావ్రేక, అని దీనిరూపాంతరము. చిన్నయసూరి గూడ, ఇన్ద్రధ్యరూపమునే గ్రహించెను. ఒహుగ్రంథముల నిది ఇన్ద్రధ్యముగానే ప్రయుక్తమైనది. (చూ. శ. ర.) కాన ఉన్ద్రధ్య మప్రసిద్ధము అననుగతము.

(3) స్రుక్కుళ్లు. ఇది సుక్కు క్రియమీఁదనుండి స్రుక్కుడు, స్రుక్కుళ్ళు, అని యగును. “స్రుక్కులు తరగలు పొక్కిలి నుడి” నీలా, ౨ ఆ. మఱియు, చి. ని. శ. రలు గూడ నీరూపము సున్ద్రధ్యముగానే గ్రహించినవి. కాఁగా సన్ద్రధ్య మప్రసిద్ధము.

(4) మొగమోట. ఇది, మొగము + ఓడు. మొగమోడు, దీని కృద్రూపము, మొగమోట. ఇట డు. లోపము. ఓకారమునకు నిర్ధారకప్రయోగము శ.ర. లో చూపినాఁడు. కాఁగా నిది మొగమోట కాని మొగమోట కాదు-పెక్కుగ్రంథములందీది యోకారఘటితముగానే యున్నది. మోమోట, మోమోడు, మున్నగురూపములుగూడ, ఓడు, నే నూచించుచున్నవి. మోమోట, అనురూపము నెవ్వరును గ్రహింపలేదు.

(5) పట్టము. కత్తి యనునర్థమున దీని 'పట్టెము, అని చి. ని. శ. రలు. దీనిరూపాంతరము 'పట్టియము, రామా. ౨. ౨. ౨. చంద్రాం. గి. ౬గి. ఈరెండు ప్రయోగములును నిర్ధారకములు. కాగా అన్యధ్యరూప మప్రసిద్ధము. వ్యాకృతివిరుద్ధమును. 'ఇయ, గలరూపము ఎ, త్యక్షుటితముచకు మూలముగదా!

(6) ముదుల. ఇది ముదల అని, చి. ని. శ. ర. లు. దీనిపై ముదలకిందు, ముదలవెట్టు, అనురూపము లనుప్రయుక్తమం దగును. ప్రభా. గి. ఉ. హ. ర. ఆ. ఈప్రయోగములు శ. ర. లోఁ గాంచనగు. విభిన్నగ్రంథములఁ బ్రయుక్త మై నిఘంటుసమృత మైరూపము ముదల గాని 'ముదుల' గాదు.

(7) కపాలభాతి. నాలి. ఈరెండును యోగవట్కర్మముల లోనివి. నాలికి, కపాలభాతి, అని వాచస్పత్యము. కాన పైరూపము లప్రసిద్ధములు.

“ధాతి ర్వస్తి స్తథా నేతి ర్నాలికి త్రాటక స్తథా
కపాలభాతి వైస్తాని షట్కర్మాణి సమాచరేత్” (వాచ)

(8) పట్టవర్ధనము. ఇది పట్టేవర్ధనము, అని చి. ని. శ. ర. లు గ్రహించినవి. పట్టి, అనుదానికి లలాటపట్టి అని, శ. ర. పట్ట అను దాని కీయర్థము లేదు. పట్టిమీఁదినుండియే యైనచో పట్టివర్ధనము, అగును గాని అన్యధ్యము కాదు. కాగా, పట్టేవర్ధనము, అనియే గ్రాంధిక రూపము.

(9) కోల్కొనలి. దీనికి, కోలుమొనడి, కోల్కొనడి, కోలుమొనలి, కోల్కొనలి, అని రూపాంతరములు. సరళాదిగా, రేఫమధ్యముగా రూప ములు గానరావు. పెద్దమొనలి అనియర్థము. కోలు, క్రి. వి. ణ. మిక్కిలి యనునర్థముకలది. దీనికి కన్నడమున 'కోర్' అనియుఁ గలదు. కాగా కోల్కొనలి, అప్రసిద్ధరూపము (చూ. నూ. ని.)

(10) కిరుచుకత్తి. కిరునుఁగత్తి, అని గ్రాంధికరూపము. కిరును= ఇరుప్రక్కల వాయి గలిగినవాట మైనకత్తి. దీనికిఁ దమిళమున, కిరుచు, అని గలదు. తెనుఁగున,

గీ...కిరును, దురునుమాస్త్రీని బదరి యయ్యరునుపట్టి

గురుచుమద్యోతనుని దూటి గరును మీతి, కువల. ర. 30.

అని యచప్రాసమం దుపచిబద్ధ మై సాంతముగా నున్నది. మతియు నితరప్రయోగము లనేకములు సాంతముగా నున్నవి. కాఁగా, కిరును కత్తి, అగాంధికము (చూ. సూ. ని) ఇట్లే 'కిరునుఁడై చుపు' మొ॥

(11) సేవలు. ఇది భక్త్యవిశేషార్థమున 'సేవెలు, సేవయలు' అని యుండును. చి.ని. శ. రలు గూడ సీ రూపములనే గ్రహించెను. గోదమ నూకతో నన్నగా తాలికలు చేసి పాలు పోసి వండెడిభక్త్యవిశేషము అనియు నర్థవివరణము చేసియున్నారు.

“తెగినజండెము లేలతెచ్చెద రసఁ గావు

మినుఁ డివి నన్న సేవయలుగాని. జై. భా. ౮. ఆ. *

అని యిన్యధ్యమునకు నిర్ధారకము. మతియుఁ బెక్కుప్రయోగములం దిది యియాంతముగను, ఎత్వఘటితముగ నుండుటచే అన్యధ్యరూప మగ్రాంధికము.

(12) దినుస్సు. ఇది 'దినుస్సు, దినుసు' అని. చి. ని. శ. రలు గ్రహించినవి. గ్రంథములందును, వ్యవహారములందును గూడ నున్యధ్య రూపమే ప్రసిద్ధముగా నున్నది. నిర్ధారకప్రయోగము లేదు. కాన అన్యధ్య మప్రసిద్ధము.

(13) దసలీనూలిపట్ట. ఇది 'దసలీ' అనుపదము కడ కళాపూర్ణోదయమే యిచ్చి 'దసలీ నూలుపట్టె' అన్నది శ. ర. ఒక దినుసుపట్టు అని యర్థము. దీని కనేకప్రబంధములలో 'దసలీ, దసలీ' అనురూపము లకు ప్రయోగము లున్నవి. (చూ. సూ. ని.) కాఁగా 'దసలీ' అప్రసిద్ధము.

(14) గవిసెన. ఇది 'గవుసెన' అని యున్యధ్యముగా బ్రసిద్ధము. వీణ మున్నగువానికిఁ దొడుగుగలీలు అని యర్థము. దీనికే 'గౌసెన' అని రూపాంతరమును గలదు. 'గవు' 'గౌ' అగుట కవకాశ మున్నది గాని 'గవి' గౌ, అగుట కవకాశము లేదు. ఇట్లే "గవులి 'గౌలి' గవులు,

గాలు, గవుడ, గాడ' ఇత్యాదు లగుచున్నవి. కాఁగా 'గవిసెన' అగ్రాంధికము. (చూ. సూ. ని.)

(15) ఒడ్డారించు. ఇది 'ఒడ్డారించు' అనిననోఁ బ్రకరణాను కూలము. ఒడ్డారమునకు స్వరాదిచే నిర్మింపఁబడిన పటకాయనియర్థము. ఇటనలకూబర మల్లయుద్ధచందర్భము గాన 'ఒడ్డారించు=ఎదుర్కొను, ప్రతిఘటించు' అను సర్థమే పాఠగను. తమిళమునఁ గూడ 'ఒడ్డారం=పోటిపందెము, అనుసర్థము గలపదము గలదు. ఆం. భా. కూడ నీయర్థమున కమధ్యముగానే గ్రహించినది. (చూ. సూ. ని.)

(16) మడము. గుడికాలు అనుసర్థమున నిది 'మడము' అని గ్రంథములందును, వ్యవహారముందును గలదు. శ. ర. కొన్ని ప్రయోగము లిచ్చి అదంతముగానే గ్రహించినది. కాఁగా ఉదంతరూపము ప్రబంధ ప్రసిద్ధము కాదు. 'మడము యం చనఁగను, అని ఆం. భా. కూడ నదంత రూపమునే గ్రహించినది.

(17) కోడండ్రము. 'కోడంట్రము' అని గ్రాంధికరూపము. చి. ని. ఆం. భాలు కూడ దీనిని బ్రమధ్యముగా గ్రహించినవి. "కోడం ట్రికము, కోడంట్రము, కోడటికము, కోటటికము, కోటరము" అని దీని రూపాంతరములు. ప్రయోగములందుఁగూడ బ్రమధ్యమే. కాఁగా డ్రమధ్యరూప మప్రయుక్తము (చూ. సూ. ని.)

(18) సంయాట. ఇది 'సయ్యాట' అని. శ. ర. ప్రయోగము లందు నిర్ధారకముగాఁ బ్రాసస్థానములఁ జూపినది. బహుగ్రంథములయం దును, వ్యవహారముందును నిది 'సయ్యాట' గానేయున్నదిగాని 'సంయా ట'గా లేదు. కాఁగా 'సంయాట' గ్రాంధికముగాదు.

ఇట్లే, తిరుగా, మెప్పము, పిడిగల్లు, ఏకసంత, బబ్బలికాయలు, సింధూత్తము, మున్నగురూపము లగ్రాంధికము లని గ్రహింతురుగాక. మఱియు, పిలుపించు, ఎఱుంగించు, వంటిరూపములు గూడఁ గొన్ని ప్రతులఁ గలవు. ఇట్టివి ప్రాచ్యలిఖితప్రతులలో నెంత సార్వత్రికములుగా నున్నను భాషాసంప్రదాయవిరుద్ధము లని త్యజింపవలసినదే. అవి

ముగాఁ జూపిరి. కాఁగా నీప్రమాదము చింత్యము.

(6) తేటిపిండురపురావము (౬. ౨౪౮. క్రొ.).

ఇట సమూహార్థక మగు 'పిండు' అనుదానిపై 'రము'స్వార్థమునఁ జేరి నది. 'పిండురము' అనుపద మేనిఘంటువునను గానరాదు. కొందఁ టిట 'తేటిపిండురపురావము, ఊరపు=విస్తార మైన, అని యనుచున్నారు. అప్పుడు, 'ఊరపురావము' అనునది చెవి కింపుగా లేదు. అట్టిపాఠ మెచటను లభ్యము కాలేదు. కాఁగా, పిండురము, అనుదాని స్వరూప మేమో ? మఱియు నీ పాదమున 'రావము' అనునది పునరుక్తమైనది. ఇట సరియైన పాఠమేదియో ?

(7) పోచుక్. (౪. ౧౫౭ క్రొ.)

'పోచుక్' అనురూపమునకుఁ బైరీతిగా సూరన వాడియున్నాఁడు. దుఙ్గుత్తులు పర మగునపుడే పులోపముకదా ! ఇట 'చుక్' అట్టి దేది యుఁ గాదే. కాఁగా నీరూప మెట్లు సిద్ధించును ? ముద్రితములందెల్ల నిది యిట్లే యున్నది. ఇది సూరనస్వాతంత్ర్యమా ?

(8) కన్పటచు. (౮. ౩౦. క్రొ)

'కనవడు' అనురూపము వ్యావహారికమున 'కనవడు' అనుదానికి దగ్గర. దీనికి 'దృశ్యమగు' అనియర్థము. ఇటీవలి కవులును గ్రంథముల వాడి యున్నారు. దీనిప్రేరణరూపము 'కన్పటచు' అగుట కవకాశ మున్నను ఇది ప్రామాణికులప్రయోగముల లేదు.

(9) జోడుముట్టు, చోడుముట్టు, ఇవి యపరూపములు. ముద్రితము లన్నిటను నీరూప మిట్లే యున్నది. (చూ. ౬. ౨౨౪ మ. ప్ర. ౨౨౫ క్రొ. ప్ర) సోడు=బ్రహ్మరంధ్రము. సోడుముట్టు=బ్రహ్మరంధ్ర మును దాఁచు, అనియర్థము. అనఁగా ఘనసారగంధసారపరిమళంబులు నాసామార్గమున నడునెత్తి కెక్కిన వని భావము. ఈవిధమున 'సోడు ముట్టు' అనియే పెక్కురు కవులు దీనిని వాడినారు. సూ. ని. చోడు ముట్టు=సోడుముట్టు. అనుట పొరపాటు.

(10) అంతర్గతము. ఇది విశేషణముగాని విశేష్యము గాదు. ముద్రితములన్నిట 'అంతర్గతంబున' అని విశేష్యార్థమున నీయఁబడినది. అంతరంగమున అని క్రొత్తప్రతి.

ప్రతిష్ఠాము

సత్యరంభ కృత్రిమరంభ స్వల్లో స్వర్లోకగమనమనుయై క్రిపన్ని దానికామె యసమర్థయగుటచే నవతిపోరు తప్పించుకొన్నది. తరువాత నామెకు నలకూబరద్వయమునందెవఁడు దనప్రియుఁడో నిర్ణయించికొన వలసెను. కృత్రిమనలకూబరుఁడు గూడ రంభా మనోహరాకారుఁడగద ! వేషభాషలలో నీషధ్యేదమున్నను రంభను వంచించుట పరునకుఁ బొసఁగదుగద ! అట్టియెడ రంభయెదుట నలకూబరుల కిద్దఱకుఁ గలహము పెఱిగినది. వారు వేదిధములఁ బోరాడిరి. అట్లు పోరుచుండ.

“అట్టియెడను బచ్చపట్టుదట్టిచేత
నొప్పుతనదు ప్రియుని నుజ్జ్వలంపు
రీవినెఱపు చంద్రకావి దట్టిచేతఁ
బరుని గుఱుతెఱింగి సురవఘూటి.”

అనుపద్యము ముదితవ్రాతప్రతులన్నిట నున్నది. పచ్చపట్టుదట్టిగల తనప్రియుని, చంద్రకావిదట్టిగల పరునిం దెలిసినదంట నిజరంభ. రంభను వంచించ నలకూబరరూపము దాల్చినపరుఁడు దట్టిరంగులలో మాత్రము సరిపుచ్చుకొని రాలేకపోయినాఁడా? సరిగా నలకూబరుఁడై వచ్చెనని గదా పూర్వము చెప్పెను. ఇంతలో నీ భేషమెట్లీమె; కంటఁబడినదో? ఆ వెనుక తిరిగి పరీక్షింపుచు గళాపూర్ణుని పూర్వవృత్త మడిగి, చెప్పిన వానిని సత్యనలకూబరుగా నెంచికొన్నది. ఇట రెండు నిర్ణయములై నవి. సత్యముగా రెండవనిర్ణయమే నిర్ణయముగాని పై పద్యములోనిది నిర్ణయమే గాదు. కాని పై పద్యముమాత్రము అసందర్భముగా నడుమ వచ్చిపడినది. పరిశీలింప నీ విషయము తెలియక సూరసగారు రచించి రందమా! అట్టివాఁడా సూరస ? ఆవులించిన ప్రేవులు లెక్కపెట్టువాడు. ఇంతజిగిగల గజబిజితో కథాకల్పన మొనర్చిన యాతనికా యీయ సందర్భకల్పనము నంటగట్లుట? కాదుకాదు. నిజమాలోచింపఁ బరకరణము

గాంచితిమేని యీ పద్యమెవ్వరో వ్రాసి చొన్నినట్లు స్పష్టమగును. అదికేన పద్య మదికినట్లుగానే వ్రేలాడుచున్నది చూడఁడు.

ఇట్లనేక ప్రకారంబులఁబోరుచుండ, 266 గద్యము. దీని చివరిభాగము ' శ్రీమం, బెక్కుడుగాఁజేసినిలిచి రెడగా నంత' అని 268 వ పద్యము.

“రంభయు వారిరూపు ననిప్రౌఢియుఁ దుల్యతఁ జూచి” అని 269 వ పద్యము మొదలును గ్రమముగా నన్వయముగలిగి నరిపడినవి. కాఁగా ఆనడుమ గద్యము తఱువాత నున్న పద్యమును ప్రక్షిప్తముగాఁ దోచుచున్నది. ఈక్రమమందు ప్రక్షిప్తపద్యమందలియనుపపత్తితోలఁ గునుగాని, పోరుచుండ, టక్కునఁబోరాడి, అను పునర్దుక్తి మాత్రము 266 గ॥ 268 ప॥ చూచిన కననగును. అపుడు గద్యమందలి చివరిభాగము 'పోవు చుండ', అనునంతవఱ కేచాలును. ఎట్లయిన నిచట నాపద్య మప్రసక్త ముగానున్నది. ప్రతులింకను పరిశీలింప వలసియున్నది. లేనిచో సూర నార్యుని కథాసంవిధానమునిది తేలికపఱచి తీయును.

చిన్నయసూరి

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి

ఆంధ్రభాషామతస్థి కపూర్వభక్తితో నేవఁజేసి పండితాదరము నకుఁ బాత్రుఁడైన మహానీయుఁడు చిన్నయసూరి. నియమనిబద్ధమైన స్వాంగసుంకరమైన నూతనశక్తిని వెలుఁగున వెలయించి యాదర్శ పూరుషులుగా నెన్నుకొనఁదగినమహానీయులలో స్వగ్రగణ్యుఁడు నన్నయ. అనుగ్రహ్యుఁడుచిన్నయ. ఇట్టి భాషాసేవకుని పరిశ్రమమును గూర్చి మొక్కింత ప్రసంగింతురు.

శ్రీసూరిగారి తండ్రిపేరు, రంగరామానుజాచార్యులవారు. పరవస్తు మతము వారి కేతద్వంశీయులు శిష్యులగుటచే వీరికి 'పరవస్తువా' రను గృహనామ మేర్పడినది. ఒకప్పు డీమతమువారు తృదేశమునుండి దక్షిణయాత్రకు బయలుదేరినపుడు రంగరామానుజాచార్యులవారు తమభార్య శ్రీనివాసాంబతోను, వితంతు వగుకుమారితోను గూడి చెన్నపట్టణము తిరువల్లికేని రామానుజకూటములో బసచేసి యుండిరి. అపుడు ప్రతివాదిభయంకరం శ్రీనివాసాచార్యులవారు వీరిని పెరుంబుదూరు గొనిపోయి, అచ్చటికోవెలలో దగ్గివిడవేదాధ్యాపకులుగా నియమించిరి. రామానుజాచార్యులవారికి సంస్కృత ప్రాకృత ములందును తెనుఁగునందును మిక్కుటమగు పాండిత్య మేర్పడియుండుటచే బెక్కురు వారికి శిష్యులై విద్యలఁ బడసిరి. పెరుంబుదూరున నేటికిని వారి శిథిలగృహ ముండు గల దట.

పుత్రసంతతి లేక కుందుచున్న రామానుజాచార్యులవారిచే శ్రీనివాసాచార్యులవారు పుత్రార్థముగ నొకహోమము చేయించి, శ్రీనివాసాంబ ఋతుస్నాతయైనతఱి మంత్రపూత మైనపాయసమును దంపతులకిచ్చిరి. తన్మూలమున నామె గర్భవతియై క్రీ.శ. 1806 ప్రభవసంవత్సరమునఁ బుత్రునిగనెను. ఆపుట్టిన శిశువునకు 'చిన్నయ' నామ మిడిరి. ఈయది సూరి జన్మవృత్తాంతము.

వి ద్యా భ్యా స ము

సూరి పదునాఱు వత్సరముల ప్రియమువఱకు సక్షరాభ్యాసమునకుఁ గడంగియుండలేదు. గారాపుబిడ్డఁ డగుటచేఁ దండ్రిగారు పీరి విద్యాభ్యాసవిషయమున శ్రద్ధగై కొనలేదు. తల్లితోఁగూడి పేరంటములకుఁ బోవుచు మృదుమధురముగఁబాటలు పాడుటయే యాతని కలవడి నది. ఒకప్పుడు సూరిగారి జనకులకు మిత్తలయిన కంచిరామానుజాచార్యులుగారు పెరుంబుదూరు వచ్చి, నిరక్షరుఁడగు చిన్నయను జూచి పరితపించి “యిట్లు విద్య లేకుండుట సీకుఁ దగి”దని మందలించిరి. అంత మాత్రముననే యభిమానముతోఁ గుందుచు, చిన్నయ తనతండ్రిగారితో విద్య సభ్యసించెద నని తెలిపి, వారియనుమతిని శ్రీనివాసాచార్యుల వారియొద్ద సక్షరాభ్యాసము సాగించెను. అక్షరము లన్నియు నొక్క రోజునకే నేర్వఁగలిగెను. క్రమముగ వారియొద్దఁ జదువుకొనదగిన గ్రంథముల నన్నిటి సచిరకాలముననే చదివి ముగించెను. పిమ్మట తమ తండ్రిగారియొద్దనే సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణములు చదువ మొదలి డెను. అప్పటికి రంగరామానుజాచార్యులవారిని గాజుల లక్ష్మీసృసింహ శ్రేష్ఠిగారు ఈప్రిండియా కంపెనీ సుప్రీము కోర్టులో న్యాయవాదులనుగా నియమించిరి.

తండ్రిగారియొద్ద వ్యాకరణవిద్య సమగ్రమముగా నభ్యసించిన వెనుక కంచి రామానుజాచార్యులవారి శిష్యత్వమున తర్కాలంకార గ్రంథములఁ జదివెను. ఇంతలో నరసింహ శ్రేష్ఠిగారియొద్దఁ బండితులుగ నెలకొనియున్న రామశాస్త్రిలుగారికి సూరియం దభిమాన మేర్పడిన కతమున నాతనికి హయగ్రీవమంత్రము నుపదేశించిరి. నియమముగ పురశ్చరణము సల్పియుండుటచే నామంత్రసిద్ధియు సీతనికి లభించెను. కావుననే సూరిగారు తాము రచించిన గ్రంథములన్నిటికి నారంభమున ‘శ్రీహయగ్రీవాదనమః’ అనుచునే వెలయించినారు. ఆమంత్రప్రభావము ననే వీరి కసాధారణశ్రేణు మీగరిమ యలవడినది. ఇట్లుండ క్రీ.శ.1896లో సూరిగారి తండ్రిగారు స్వర్గధామము నలంకరించిరి.

అప్పటికి సూరిగారికి గృహయాత్రా నిర్వహణభారము శిరముపైఁ బడినది. కొలఁదిగ నాంగ్లము సభ్యునిచియుండుటచే వీరల్పవేతనముపై 'ఆప్టన్' మిషనుచూల్కులలోఁ బెరుగు పండితులుగఁ బనిచేయఁ మొదలిడిరి. వేదము వెంకటరమణశాస్త్రిగారు (వేదము వెంకటరాయ శాస్త్రిగారి తండ్రిగారు) అప్పటప్పట వీరితోఁ బ్రసరించుచు వీరిశేషము మీమహిమ కల్పరవచుచుండెడివారు. సాహితీసేవలో వీరిసాహాయ్యముచూడఁ బడయుచుండిరి. ఆపండితపదవిలో నుండుతఱిని బ్రాహ్మదొంగగారు, కొండలు పాదరీలును, వీరియెద్ద తెలుఁగు సభ్యునిచిరి. క్రమముగ సూరిగారి విజ్ఞానమున కచ్చెరువడి యాశ్రములు పచ్చయ ప్పకళాశాలా ప్రధానాధికారులగు శ్రీనివాసపిళ్లేగారికి జాబువ్రాసి పంపఁగా వీరి కాకళాశాలలోఁ బ్రధానపండితపదవి లభించెను. ఆస్థానమున (క్రీ. శ. 1848 వఱకుఁ బనిచేసినట్లుగ నాకళాశాలయందలి కార్యనివేదికలు (Annual reports) దెలుపుచున్నవి. ఆసమయమున 'పచ్చయప్పయశోమండనము' అనుపేర సూరిగారు రచించిన పద్యములు కడు హృద్యములు. మచ్చున కొండు రెండు నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడు.

చ. అనయము భిక్షితాశనమ యకాట, దురంతవిషాదభావముం
గొని, వనసంబులేవడికిఁ గుండి, సగం బయినట్టి పార్వతీ
శుని ముఖమ్రొవ నన్న మిడి, శుద్ధదుమాల సమర్పణంబులం
దనియఁగఁజేసె; బచ్చనరనాథుండు గేవలదాతృరూత్రుండే!

నీ. చందనహిమవారి సమభిషేకంబునఁ

దలమేటి పెరునామఁ దలఁగఁజేసి

కమనీయ కస్తూరికా సంకుమదచర్చఁ

బూదిపూతలరొచ్చు బోంకువెట్టి

హురుముంజి ముత్యాలచెఱఁగు హొంబట్టుచే

తొలుతచేలపులేవ తొలఁగఁజేసి

యమృతోపమాన దివ్యాన్నార్పణంబునఁ

గంతగరళ కటుకత్వ ముడిపి

గీ. హరు మహాదేవు నిత్యసమర్థుణ శ్రీ
యాకలాపంబులను దనియంగఁ జేయు
మహిత బుధలోక జేగీయమానుడైన
పచ్చనృపమాళి యాశ్రిత పద్మహేళి.

వ్యాకరణరచయితల కీర్తి ధారాపాటవము కల్లుట యబ్బురము. కాని యీరచన శ్రీ నాథుని శైలిని దలఁపించుచున్నది. తెలుఁగునందే గాక సంస్కృతమునందును నీతనికవితకుఁ బాటవము గాన్పించుచున్నది. తిలకింపుడు:—

శ్లో. ఏకాం కలాం భువనజాతహితాం దధాన
స్సర్వజ్ఞతాం వద కథం లభతే గిరీశః
బహ్వీశ కలా భువనజాతహితా దధాన
స్సర్వజ్ఞ ఏష ఖిలు పచ్చపమానవేంద్రః.

శ్లో. గుణవ్య బాధికాం వృద్ధిం కృతవాఽపాణినిప్రభుః
అబాధితగుణాం వృద్ధి మకరో త్వచ్చప్రభుః.

ఇట్టి పచ్చయప్ప కళాశాలయందుఁ బనిచేయునపుడే ఇంగ్లీషు లాచట్రములకు భాషాంతరీకరణము (ఆంగ్లానువాదము) నొనర్చినట్లు తెలియవచ్చెడిని. అందలిభాషయు వ్యావహారిక మంట. దానిస్వరూప మెట్టిదో చెన్నపురియందలి ఆంగ్లాభాషాపరిశోధకులు నిర్ణయించి పాఠకుల కెఱిగించెదరుగాక.

పిమ్మట నూరిగారు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలోఁ బ్రధానపండితులుగ నియమింపఁబడిరి. ఆనాఁడు మద్రాసు యూనివర్సిటీ కార్యదర్శిగానుండిన 'ఆర్బతు నాటు' దొరగారు కాశీనుండి కొందఱు పండితులను రప్పించి శాస్త్రములందుఁ బరీక్ష చేయింపఁగా వీరు ప్రధములుగను హయ గ్రీవశాస్త్రులుగారు రెండవవారుగను వచ్చిరి. అప్పుడు వీరికి బంగారు పదకముతోపాటు 'సూరి' యని బిరుదమొసంగఁబడినది. నాటినుండి వీరు 'చిన్నయసూరి' అని వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చిరి.

సూరిగారి ముద్రితముద్రితకృతులు.

1. ఆంధ్రశబ్దశాసనము.	9. సీతీచంద్రిక
2. ఇంగ్లీషులాచట్టముల భాషాంతరీ
కరణము	10. శబ్దలక్షణసంగ్రహము.
3. చాటుపద్యములు.	11. అక్షరగుచ్ఛము
4. రాణీగారినుకూళాభిషేక
పద్యములు	12. పద్యాంధ్రవ్యాకరణము.
5. సంస్కృతబాలబోధ	13. విభక్తిబోధిని.
6. సంస్కృతసూత్రాంధ్ర
వ్యాకరణము.	14. అకారాదినిఘంటువు.
7. ఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య	15. విశ్వనిఘంటువు టీక.
8. బాలవ్యాకరణము	16. ఆదిపర్వవచనము.
	17. సుజరంజనీపత్రిక.
	18. ఆంధ్రధాతుమాల.

ఈకృతులనుగూర్చిన విశేషములు.

సూరిగారు సంస్కృతవ్యాకరణమున నసాధారణమైన పాండితి గల్గియుండుటచేఁ దెలుఁగునందును నట్టి ప్రాథమికముల వ్యాకరణము రచియింప నమకట్టి సఫలత గాంచిరి. పాణినీయసూత్రముల నెన్నినతరువాత సూరిగారి సూత్రముల నెన్నఁదగు. 'అల్పాక్షర మనందిగ్ధం సారవ ద్విశ్వతోముఖమ్' ఇత్యాదిసూత్రలక్షణము వీరిసూత్రములం దెల్లడ నన్యూనాతిరిక్తముగ నమన్వితము. వీ రాంధ్రభాష నుద్ధరించుటకై రచియించిన సూత్రగ్రంథము లనేకరీతుల వెలసినవి. వానిలో 'శబ్దలక్షణసంగ్రహము' అను తెలుఁగుసూత్రములతోఁగూడి వెలువడినగ్రంథము తొలుతటిది. ఆనాటికి వ్యాప్తిలోనుండిన చింతామణి, అధర్వణకారికలు, అప్పకవీయము, అహోబలపండితీయము మున్నగులక్షణగ్రంథములను బాగుగ విమర్శించి యందలి ముఖ్యసిద్ధాంతము లిముడున ట్లీసూత్ర

ములు రచించిరి. అంతియగాని భాషాప్రవృత్తి కష్ట గట్ట దలంపుతో నేయొక్కయక్కరమును వ్రాసియుండలేదు. సూరిగా రీశబలక్షణసంగ్రహమును, దమకు మొదటనుండి బాసటగా నుండి భాషాసేవకు ప్రోత్సహకులైన గాజుల లక్ష్మీనృసింహశ్రేష్ఠిగారి కంకితమిచ్చి 1853 జూలై నెలలో ప్రథమముద్రణము గావించిరి. కొందఱు విమర్శకు లీగ్రంథము సూరి రచించినది కా దందురు. అయ్యది యవిచారమూలకము. సూరిగారి యితరరాంధ్రవ్యాకరణసూత్రములతోఁ బోల్చి చూచిన పోలిక లెక్కుడు గానవచ్చుటచే విమర్శకుల యూహ గ్రాహ్యముగాదు. సూరిగారి ప్రథమశిష్యులగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారి యీవచనములచే సూరిగారే యీగ్రంథమును రచించినట్లు సుస్పష్టము.

1853 లో బాలవ్యాకరణము ప్రథమముద్రణము కావింపఁబడినది. అయ్యది సర్వధా నిర్దుష్టము. తరువాతి ముద్రణములలో సూరిగారి మతమునకు విరుద్ధమగు సంస్కారములు గావింపఁబడినవి.

క. మును మదుపజ్ఞం బగుచుక

దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి గొంతం

దేనిగించి యిది ఘటించితి

ననయము బాలావబోధ మగుభంగి దగ్గ.

అను సూరిగారి ప్రతిజ్ఞావచనముచే నీ వ్యాకరణము బాలురకు వచన రచన నేయు కొశల మేర్పడుటకుఁ గూర్చఁబడినది. కావుననే—

క. అనయము లలితోక్తులతో

నెనరుపడం గూర్చి లక్ష్యయోజన మొప్పం

గను బాలవ్యాకరణం

బసఁగా లక్షణమొనర్తు వాంధ్రంబునకుక.

అని నొడివియున్నారు. దీని ముద్రించుకాలముననే నిఘంటునిర్మాణ యత్నమును కొనసాఁగుచుండుటచే నీరీతిగ సూచించియున్నారు.

ఆ. దిక్పదర్శనముగఁ దెలిపెద నిందు ల,
క్షణము గానఁ బూర్వకపుల లక్ష్మ్య
ములను లాఁతిలక్ష్మములఁ గాంచి తేక్క ల,
క్షణ మెఱింగికొనుఁడు చతురమతులు.

అని హెచ్చరించియున్నారు. నిఘంటువు రచించునపుడు లక్ష్మ్యముల ననుసరించి కావించవలసిన లక్షణవిస్తృతిని గావించియుండున్నారు.

1955 లో సీతీసంగ్రహము వెలువడినది. అందు, “ప్రార్థన పద్ధతులు కొన్నింటితోడం బెక్కులభించిన పద్ధతులు గూర్చి బాలురకు సీతీబోధంబుకై యీకృతి రచియింపఁబడియె. పరవస్తుచిన్నయనూరి” అని కలదు.

సీతీచంద్రిక 1863 లోఁ బ్రథమముద్రణము నందినది. ముఖ పస్త్రము—

To

A. J. Arbuthnot Esq

Secretary to the Madras University and college
of fort saint George.

This work is respectfully dedicated as a mark of
respect by

his most obedient and humble servant

P. Chinniah soore, Telugu Head master
in the Madras University.

అని కలదు. ఇట్టి గ్రంథము తమ కాశ్రయ మొనఁగి గౌరవించిన అర్హతు నాటుదొరగారి కంకిత మీయఁబడినది. 1865 డిసెంబరు నెలలో వెలువడిన సువచరణని పత్రికలో చిన్నయనూరిగారిని గూర్చియు వారసీతి చంద్రికను గూర్చియు ఒహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులుగారు. పి. సుబ్బారాయలు నాయుఁడుగారు కృష్ణమాచార్యులుగారును గలిసి యీక్రింది ప్రకటన గావించిరి.

“ఈవచనకావ్యము మిక్కిలి ప్రాధముగాను లక్షణములకు లక్ష్యముగాను, జక్కనిప్రయోగములు గలదిగాను గానఁబడుటచేత లోకమునందొది విశేషవ్యాప్తి గలిగి యుండఁదగినది. దీనిని రచించిన పరవస్తుచిన్నయసూరిగారి కాంధ్రమందును దదుపయుక్తమగు సంస్కృతప్రాకృతములందును దలస్పర్శియగు పరిజ్ఞానముగలదని వారు చేసిన లక్ష్యలక్షణగ్రంథములే నిరూపించుచున్నవి. మేము వారితోఁ జిరకాలము సావాసముఁజేసి, యాంధ్రమందలి యనేకవిషయంబుల నెఱింగినవారము; గనుక వారిపాండిత్యము మా కనుభవసిద్ధము. వారు రచించిన గ్రంథములలో ముఖ్యములు శబ్దలక్షణసంగ్రహము, బాలవ్యాకరణము, సీతీచంద్రిక. వీ రారంభించి ముగింపనివి అకారాదినిఘంటు వొకటి, సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమొకటి, విశ్వనిఘంటువుటీక యొకటియు. ఈమూఁడును ముగిసియుండెనేని యాంధ్రభాషకు మఱి యపేక్షణీయ మేమియునుండనేరదు. ఆంధ్రభాషయొక్క యభాగ్యమే వారిని గీర్తిశేషులనుజేసినది. ఈగ్రంథములను సమగ్రములనుగాఁ జేయవలె నని మ. రా. రా. Honorable గాజుల లక్ష్మీనరసింహులు సెట్టిగారు C. S. I. బహుప్రయత్నము చేయుచున్నారు. వారియత్నము సఫలము గావలయునని మేము సర్వేశ్వరునిఁ బ్రార్థించుచున్నాము” అని.

శబ్దరత్నాకర కర్తలగు సీతారామాచార్యులవారి పై వాక్యములె సూచిప్రతిభావిశేషమును, ఆతనిగ్రంథప్రాశస్త్యమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. పై ప్రకటనయందు ముఖ్యముగ గమనింపఁ దగినయంశములు కొన్నిగలవు. అవియేవి యన—శబ్దలక్షణసంగ్రహము చిన్నయసూరికృతమే యనియు, సీతారామాచార్యుల వారి యాంధ్రభాషాజ్ఞాన మంతయు గుఱువులగు చిన్నయసూరిగారివలన లభించిన దనియు, సీతీచంద్రిక అత్యుత్తమగ్రంథ మనియు—నివి.

నాఁడుపాఠశాలలలోఁ జదువుబాలుగ యుపయోగార్థమై రచింపఁబడిన సీతీచంద్రిక నేఁ డంతయుఁ గాకున్నను గొంతభాగ మైనను విద్యార్థు

లకుఁ బాత్యముగా తప్పక కూర్చుండునునే యున్నది. సూరిగా రీ కబ్బము తుదిముట్టఁ జదివిన బాలుర కోలి బాషాజ్ఞానము పొదలుటకును నీతికుశలత్వము కొదలేక కుదురుటకును, పంచతంత్రహితోప దేశములఁ బరికించి, వానిలోని యంశములను, అభినవంబుగఁగొంతయును గూర్చి కృతి యొనర్చిరి. ఈకబ్బము నందలి వచనరచన చాలవఱకు సన్నయ వచనరచన సనుసరించినది. మఱియు,

క. ఘను సన్నయభట్టును ది,

క్రమ నేరాప్యేగడఁ బొగడి యలికంబున న

క్షీని డాచినట్టి సర్వ

జ్ఞుని నాచనసోమనాఘ స్తుతి యొనరింతుక.

అని గ్రంథారంభమున పుతించిన కవులయు, శ్రీనాథాది యుత్తమ కవులయు నుత్తమరచనలయందలి సారవచనముల నేర్చికూర్చినాఁడు. ఆయాకవులకావ్యములలో నటనట విరళముగ నున్న మేలిపదజాలమును నందర్భోచితముగ నదికి నూత్నావిష్కారము నొనర్చినాఁడు. ఈరచన కిదియే సాటి. సూరిగారికిఁ బూర్వమునఁ గొన్ని కేవలవచనగ్రంథములు వెలువడినవి. కాని యవి శైలిలో పద్యప్రబంధములతోఁ దులతూఁగు నవియే గాని పై విలక్షణపథము నందినదివి గావు. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు శ్రీమగొని నీతిచంద్రికయందలి కొదువభాగములను బూరించి రే గాని సూరిగారి శైలిమాత్రము వారి కలవడలేదు. అట్టిరచన విలక్షణప్రతిభాసమున్నేమమున సహజముగ నుప్పటిల్లవలెనే గాని యను కరణమున లభించునదిగాదు. కేతన పెద్దనమున్నగు ప్రాచీనాంధ్రలాక్షణికులును లక్షణగ్రంథములను లక్ష్యగ్రంథములను రచించియున్నారు. అటులనే సూరిగారును బాలవ్యాకరణము లక్షణముగను, నీతిచంద్రికను లక్ష్యముగను సంతరించినారు. బాలురయువయోగమునకై రచించిన యవి నేడు ప్రౌఢులకును దుహహ్యము లై నవి. విచ్ఛలవిడి వ్రాయట

కథికారము నపేక్షించువానికి వెగటు గల్గించునది యైనను నీతిచందిక నియమబద్ధరచన నపేక్షించువానికి హృదయంగమమై యమందవి కానమునొదవించుచున్నది. ఒక వాక్యమున నొక్కపదము ప్రయోగింపఁ బడినచోఁ దరువాతి రెండువాక్యములలో భంగ్యంతరమున నాపదవివరణ ముండి తీరును. ముద్దుల మూటగట్టు తెలుఁగునుడికారముసొంపు గాంచ వలయు నన్నచో నహృదయతతో నీచించిరిక తనివి దీఱఁ జదువ వలయును.

1931 వ సంవత్సరమున కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ ప్రతికలో “ సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణములు ” అనునొక గ్రంథమును బ్రకటించియున్నారు. అందు సూరిగారు బాలవ్యాకరణము తుదిని “మును మదుపజ్జం బగుచుం దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి గొంతం దెనిగించి యిది ఘటించితి” నని తెలిపిన సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణ సూత్రములును, ‘ఆంధ్రశబ్దానుశాసన’ మను పేరుగల తెలుఁగు సూత్ర ములును, పద్యాంధ్ర వ్యాకరణ మనుపేరఁ బరిగిన పద్యములును గలవు. ఈసంగ్రహ మంతయు సూరిగారి బంధుగులును, చెన్నపురి కోమలేశ్వ రముపేట కార్పొరేషను పాఠశాలలో నుపాధ్యాయులు నగు నారాయణవనము వకుళాభరణము గారి హస్తపుస్తకము (Hand note book) నుండి నేకరింపఁబడినది. వకుళాభరణముగారు సూరి గారికి బంధుగులును శిష్యులును గూడ. ఆపుస్తకమునందేవారు సూరిగారి జీవితచరిత్రాదులను వ్రాసికొనియుండిరి. అందు వకుళాభరణముగారు తమకు దొరకిన యీసూత్రములు సూరిగారి చిత్తుప్రతినుండి వ్రాసికొంటి మనియు, సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము శుద్ధప్రతి ఆత్మకూరు సం స్థానము చేరియుండె ననియు వాకొనియున్నారు. పరిషత్తువారికి లభించిన వకుళాభరణముగారి ప్రతి ననుసరించియే సూత్రముల నెత్తివ్రాయించి స్వరూపోచ్ఛేదము కాకుండు నట్లుగ యధార్థముగ సంస్కరించి ‘సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము’ లను బ్రకటించియున్నారు.

సంస్కృతసూత్రములలో సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము తుదిని గానవచ్చు నీక్రింది గద్యమువలన సూరిగారి వంశాధిక మెఱుంగ నగుచున్నది. “ఇతి

సకలభాషాకవికమలమిత్తే) గాన్తేయసగోత్ర ఆపస్తంబసూత్ర యజుశ్శాఖాధ్యాయి వేంకట రంగరామానుజార్యపుత్ర శ్రీనివాసాంబాగర్భశుక్తి ముక్తాఫలాయమాన దిగంతవిశ్రాంత చిరంతనకీర్తి విరాజమాన సంస్కృతాంధ్రభాషానుశాసన బహులక్ష్య లక్షణగ్రంథరచనాధురీణ సర్వదర్శనచంద్రహాస చుమాంజలీ మహాభాష్య శ్రీభాష్యభగవద్విషయ పాఠపరివచనపాఠీణ చాత్తాద శ్రీనైష్ఠ్యశకల కలశాంబుధి పూర్ణచంద్రోణ ఆంధ్రరాజకీయ సర్వకలాశాలాంధ్ర ప్రధానపండిత చిన్నయ సూరిగారి ప్రణేతగీర్వాణభాషాసూత్ర పాంధ్రశబ్దానుశాసన సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదకః”

ఈగద్యమును జిన్నయసూరిగారు స్వయముగ రచించి రనుటకుఁ దగిన యుపపత్తి గానరాదు. కాని సూరిగారి పాండిత్యాధికమున కిది నిశ్చయము. ఆ స్థిరూత్రము లతివిపులముగనే యున్నవి. శుద్ధమైన హాసము సందకపోవుటచే సూరికృతము లగునా? కాదా? యని కొండఱకు సందియము నొడవించుచున్నది. కాని యట్టి సంశయమునకు మాత్రమవకాశము లేదు. సూరిగారు తమనిఘంటుపదసూచికలో పీనిలోఁ గొన్ని సూత్రములకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయ మొదలిడిరి. అట్టివ్యాఖ్యానముతోఁ గూడినవి కొన్ని సూత్రములే. అవియు ముద్రితములైన యీ సూత్రములు నొక్కరూపు గలవియే. వారు స్వయముగ వ్రాసికొనిన ప్రతి లభించినచో విమర్శకుల కప్పుడు శంక గలుగఁ దావల ముండఁబోదు. ఈసూత్రములఁ గొన్నిటిని పీడికి ముఖ్యశిష్యులు మిత్తులు నగు బ.సీతారామాచార్యులవారు తమ ప్రౌఢ వ్యాకరణమునఁ బరివర్తనముచేసికొని యున్నారని యీవఱకే నేను భారతిపత్రిక (1940 నవంబరు) “సూరిగారి సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు” అను వ్యాసమునఁ దెలిపియుంటిని. సూరి నిఘంటువాగ్రతప్రతులు సీతారామాచార్యులవారికి లభించి యుండుటను గూర్చి కృమముగఁ దెలుపుదును.

1930 లో ‘ఆంధ్రధాతుమాల’ అను పేరఁ బరిమత్తన సూరిగారి రచన వెలువడినది. ఇం దాంధ్రధాతువులు సంస్కృతభాషావివరణముతోఁ గూడియున్నవి. పలుతావుల ననేకార్థము లీయబడినవి. సక

ర్మకాకర్మకవిభాగముఁ జేయఁబడినది. ఈగ్రంథమునకుఁ బీఠిక వెలయుచున్న శ్రీ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు గ్రామ్యములగు స్వరూపములు గానపచ్చినవి గాన నీయవి చిన్నయసూరికృతములు గావేమోయని సంశయించిరి. కాని యట్టిసంశయ మక్కఱలేదనియే నాయూహ. ఏలయన—ఈధాతుసంచయము చిన్నయసూరిగారి నిఘంటువ్రాత స్రతులతోపాటు లభించినది. నిఘంటువ్రథమసంపుటమున సంజ్ఞావివరణ పట్టికలో గ్రామ్యమునకు ‘గ్రా’ అనుసంకేతము నాతఁడు వ్రాసికొనినాఁడు. ఆయాపట్ల నట్టి రూపముల నిచ్చుచునే వచ్చుట తటస్థించినది. గ్రామ్యముల సేకరింప మను ప్రతిజ్ఞ వారికిఁ గానరాదు. భాషావిభాగమున నట్టి వానిలో ననింద్యముల గ్రహించియేయున్నారు. మఱియు నిఘంటు సంపుటములందును పదసూచికలయందును తెలుఁగుధాతువులు సంస్కృతార్థములు నెడనెడఁ గానవచ్చుచునే యున్నవి. ఆతనిరచన సమగ్రము గాకుండుటచేఁ గొందఱు కప్పటప్పట సంశయ మొదవినను నీరీతి ససందిగ్ధముగ నాంధ్రధాతువుల కర్థనిర్ణయముసేయుట సంస్కృతాంధ్రములందుఁ దలస్పర్శియగు జ్ఞానము గలసూరిగారివంటి పండితప్రకాండులకే గాక యమ్యులకు సాధ్యపడునది గాదని నామనవి.

1859 లో ‘విభక్తిబోధిని’ ప్రచురింపఁ బడినట్లు వకుళాభరణముగారి హస్తపుస్తకమునఁ గలదు. ఈగ్రంథస్వరూప మెట్టిదో యెఱుఁగుటకై ఆంధ్రగ్రంథపరిశోధకులు పూనుకొనెదరుగాక.

‘అక్షరగుచ్ఛము’ ముద్రితము. కాలాదికము తెలియరాదు. ‘బాలశిక్ష’యని దీనికి నామాంతరము. అందలిగుణితసూత్రములు మాత్రము కొన్ని యపలభ్యము లగుచున్నవి. వాని నీక్రిందఁ బొందుపఱచెదను. 1. వరుషంబులకు మీఁద బరక్షరంబు లగు 2. సరళంబులకు మార్పుచ్చు లగు 3. ఉభయంబులకు సమానాంతస్థ లగు 4. వర్గసమంబులకు సగు 5. కతన ఘనలు సాకగు (తాదిపంచకమునకు శచవర్గములు లేవు) 6. చఫబభమ యఱుఁ బాకగు 7. జ ర్పు జ మయలు తాకగు 8. తాకుఁధనలు లేవు 9. కగమరషహంబులకు ఇకారం బగు 10. అనువాసికలకు స్వస్వవర్గంబు లగు 11. బాకుల దఱచుగా నన్నియు సగు 12. మాకు కాంతస్థంబు లగు

14. నాకు నమయవలు నగు 15. సరలకు సర్వంబు నగు 16. చణలకు నకారంబు లేదు 17. చథలకు మకారం బగు 18. ఖతథరలకు రేఫంబు లేదు 19. రూకు యకారం బగు 20. షాకు వకాగం బగు 21. యశలకు యవ లగు 22. కగపఫచయవలహాలు లా కగు 23. శాకు సమాంతస్థ చఫశ లగు 24. కటప ఖతథ మయవము కాకగు 25. వాకు నాంతస్థము లగు 26. హాకు మకారంబు నగు 27. వికృతివి ఋస్విసర్గసమజశశపలులేవు. 28. హల్లు లెల్లం దమకుఁ దా మగు 29. హాకు యోగంబు లేదు. 30. సరలకు సర్వ మగు 31. తటలు వాకు లేవు 32. సర్వంబునకు క్రార యగు 33. చరణహారలకు లేవు 34. కగచతపమలపలు డా కగు 35. టాకు నలలగు 36. తకారంబు సా కగు. 37. ఉగ్మలి మవ్వ మష్టిపు చెయ్యులు చెద్దు చెద్దుము. అవశిష్టంబుగలిగిన శిష్టప్రయోగంబుల గ్రహించునది. ఇందుఁ గావ్యవ్యవహారగోచరంబులే నిరూపింపఁబడియె.

అకారాదినిఘంటువు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రవేశించి పనిచేయు నాఁడు ప్రారంభమున నే నాభాండాగారమునందలి ముద్రితాముద్రిత గంధ ములఁ బరికించుచుండ 'చిన్న యసూరీయము' అను వక్రభాధరణముగారు పరిషత్తున కొనుగొనిన గ్రంథము నాదృక్పథమునఁ బడినది. పుటలు లెఱచి చూడఁగ నొకచో 'అకారాదినిఘంటువు' అను శీర్షికతో నీక్రింది వాక్య ములు గానవచ్చినవి.

"సూరిగారికిఁ బూర్వమునఁ దెనుగున అకారాది నిఘంటువు లేకయుండుటయు, గాజుబుక్కి నరసింహముశ్రేష్ఠిగారి ప్రోద్బలమునను, ఈగ్రంథము వ్రాయఁమొదలిడి యటుల కొంతవఱకు వ్రాసి యుండిరి. హకారమువఱ కందుకు. (అ తిహ) విశ్వనిఘంటువు కూడ వ్రాయఁచుండిరి. అప్పుడు వారికి 1861 సం॥న రావపుండు తటస్థించి 1862 దుందుభి సువ త్సరమున గతించిరి. సూరిగారి కుమారులలో కొందఱు గతించియుండిరి. సూరికోడలివద్ద నీవ్రాతప్రతి యుండెను. సీతారామాచార్యులవారు

వీరి ముఖ్యశిష్యులు వీరు సూరిగారి కోడలుండుచోటుచకువచ్చి మీమామగారు రచించియుండు అకారాదినిఘంటువును హానరబిల్ లక్ష్మీనరసింహము శ్రేష్ఠిగారు కొన నుద్యమించియున్నారనియు, నేనీవ్రాత ప్రతివారికిఁ జూపి పైక మిప్పించెద ననియుఁ జెప్పి, గ్రంథమును దీసికొనిపోయిరి సుమార్క వర్షమువఱకు నేవిషయమును దెలియక యుండఁగా నామె పరితపించి యచ్చట కాపురముండిన వారలలో కె. విజయరాఘవులు నాయుఁడుగారిని వీరవద్ద కంపఁగా, ఆచార్యులవా రొక ప్రతివ్రాసుకొని సూరిగారిప్రతి నాయుఁడుగారిచేతి కిచ్చి యిది యిప్పుడనవర మనియు, గ్రంథము పూర్తిగ ముగింపలే దనియు మిక్కిలి బెట్టి పంపి వేసిరి. ఈగ్రంథ మెట్టులో విద్వాంసులచేతులఁ బడి తుదకు వీరికాపురాధీశ్వరుల గ్రంథ భాండాగారము నలంకరించినది. ఆచార్యులవారు అకారాది నిఘంటువు పూర్తి యొనర్చి శబ్దరత్నాకర మను పేరిడి యాంధ్రదేశంబున మిగుల నుపయుక్తమగు నిఘంటురాజం బొసంగినందులకు వారల కెంతయు కృతజ్ఞులము. సూరిగారికి పూర్వము తెలుఁగున నిఘంటువులు లేకయుండిన పనియు, సూరిగారే నిఘంటు పితామహుఁ డనియు శబ్దరత్నాకరంబునఁ దెలిసిరి.”

N. Vakulabharanam.

పై వాక్యములను జదివినదాదిగ నాకు సూరిగారి నిఘంటు వ్రాతప్రతులను జూడవలె నను నాతురత హెచ్చినది. అప్పటికి శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకార్యాలయము పితాపురమున నుండెను. అచ్చటికిఁబోయి సూరిగారి ముక్తాఫలములఁ బోలు నక్కరములతోఁగూడిన 'యావ్రాతప్రతుల నన్నిటిని దమియారఁ జూచి తనివించెదితిని.

నిఘంటు నిర్మాణ పద్ధతి

నన్నయ మొదలుగ కూచిమ చి తిమ్మవి వఱకుఁ గల యుత్తమకవుల ప్రబంధములయందలి ప్రామాణిక ప్రయోగములును, అందలి పదపదార్థములును తొలుత నిఘంటుపదసూచిక, అను పేర

గానవచ్చేడిని. భారతపదసూచిక ప్రారంభమున “ఏప్రిల్ ౨౩ వతేది” అని యున్నది. రామాభ్యుదయ పదసూచిక తుదిని “సౌమ్యనామ సంవత్సర పుష్యమాసము తేదలు ౨౬. ౧౮౫౦ జనవరి నెల ౧౨ తేదీ శుక్రవారమున వ్రాసి మొగిసినది” అని కలదు. నృసింహ పురాణ పద సూచిక తుదిని “సౌమ్యసం ఆవణి నెల ౧౨ తేదీ వ్రాసి ముగిసినది, అనికలదు. ఇట్లే పదసూచిక ప్రతులన్నిటి యందును తేదలు” గానవచ్చు చున్నవి. కావున 1850 సం॥ మొదలు 1862 సం॥ వఱకు సూరిగా రీని ఘంటు రచనను సాగించి రని యూహింపవగును.

పదసూచికలలో ప్రతిగ్రంథాంతమున నకారాదిగ పదముల పట్టిక వ్రాసియున్నది. ఇట్టిపదము లన్నియు ‘అ’ మొదలు ‘హ’ వఱకు వేటొక ప్రతిలో వ్రాయబడినవి. తరువాత నీపదము లన్నియు నుదాహరణములతోపాటు ఏడు సంపుటములలో పిలులముగ వ్రాయబడినవి. ఒక్కొక్కపుటలో అయిదు పదములు మాత్రమే వ్రాయబడినవి. అట నట సర్థనిరయము గలదు. పశుపత్యూది నామ వాచకములకును, వృక్ష లతాగుల్మ్యాదివాచకములకును అసందిగ్ధములు కూర్పబడినవి. ఆయా ప్రాంతములందలి వాడుకలు కొన్నిపట్టుల బ్రదర్శింపబడినవి.

పదసూచిక ప్రతులలోను నిఘంటుప్రతులలోను అటనట బ్రయోగముల ననుసరించి తేలునట్టి వ్యాకరణవిశేషాంశములు సేకరింపబడినవి. ప్రౌఢవ్యాకరణమున నీయంశములే పెక్కులు గానవచ్చేడిని. ఇట్టి వ్యాకరణాంశము లన్నియు సంస్కృతభాషయందే గలవు. ఏడవసంపుటము తుదిని “హకారాదికాండము సంపూర్ణము. ప్రయోగసారంబు సంపూర్ణము” అని కలదు. పిమ్మట ‘లక్షణము’ అనుపేర భారతాది గ్రంథస్థపద్యము లుదాహరింపబడినవి. అయ్యవి తా నంతవఱకు రచించిన సూత్రముల కుదాహరణములు కొన్నియు, కావించు సూత్రముల కాధారములు గొన్నియును.

ఉదాహరణమునకై కై కొనినపద్యములను స్వతంత్రించి యిచ్చ వచ్చినట్లు నవరించినవిధము గానరాదు. సందిగ్ధలములందు పెక్కు తావుల “మఱియొక మాతృక చుడనగు” అను వ్రాతలు గలవు. అట్లు

మాతృకాంతరములఁ జూచి నిర్ణయించుకొనిన పాఠములు తరువాతఁ జేర్చిన గురుతులును పెక్కుచోట్లఁ గలవు. మఱియొక విశేషము. సూరి గారి పాఠములు చాలవఱకు వ్రాతప్రతుల పాఠములతో సరిపడుచునే యుండును.

కవులప్రామాణికత్వము నిర్ణయించుటలో సూరిగారికి మొగ మోట మినుమంతయుఁ గానరాదు. కావుననే ద్విపదకావ్యములందలి యుదాహరణములు, భాగవతమునందలి ప్రయోగములు మొదట వదలి తరువాతఁ గూర్పఁబడినవి. లక్షణవిరుద్ధవిషయములకు సుస్పష్ట మయిన ఖండనలును గలవు. మారన మార్కండేయపురాణమునందలి పదము లెత్తి తుది నిట్లు వాకొనియున్నారు—1. గ్రంథకారోఽయం లఘ్వలఘ్వో రేఫయోః పశిప్రాసస్థలే అవాదృత్య కృతి మకరోత్. 2. కూర్మపురాణం బలాక్షణిక గ్రంథం బగుట నందలి యుదాహరణం బులు గ్రహింపఁ బడవయ్యె. 3. పుల్లయకవి ప్రణీతమైన బ్రహ్మోత్తర ఖండంబున మూడు పదములుమాత్రము సేకరించి ఈగ్రంథంబు బహు ప్రదేశంబుల లక్షణవిరుద్ధంబయి కానంబడియెడి. మఱియు భారతాదుల, యందలి పదములకర్థవిర్ణయమునేయుటకై తఱచుగ సంస్కృతభారత శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి. పూర్వోత్తర విరోధపరిహారమునకును ప్రామాణికత్వ సంపత్తికిని పూర్వోత్తరోదాహృతులు చూడనగు నను వ్రాతలు అడుగడుగునఁ గానవచ్చెడివి.

తాము గ్రహించిన ప్రితిపదమును సాధ్యమగునంతవఱకు యతి ప్రిసల నిర్ధారణ గలవానినే సేకరించుట పతిపాటి. నిఘంటుసంపుటము లలో నందిగ్రంథములందును, విశేషార్థములు గల తావులందును మాత్ర మే యర్థములు గానవచ్చును. తద్భవములకు వలయుచోట్ల నెల్లెడను జనకము లగు సంస్కృత ప్రికృత పదములు వ్రాయఁబడినవి. సూరిగారి ప్రికృతవ్యాకరణ జ్ఞానము నావ్యాత్రలు తేటపఱుచుచున్నవి. ఆయా తావుల నిర్ణయము గాకున్నపుడు 'ప్రి.' అని వదలివేయుటయే గాన

వచ్చేడిని. ఇట్టి వాగ్రేతలను గనులారఁ గాంచినచో నా మహనీయుని భాషాపరిశ్రమము విమర్శము నిష్పాక్షికము సుశ్లాఘ్యము నని పాఠకుల కెఱుకపడును.

పదములకు అర్థముల నెఱిగించుటలో సూరిగారిపాటవ మగ్గి గణ్యము. ఆంధ్రభాషా పరిపాటికి సరిపడు నుచితరార్థమును వ్యక్తీకరించుటలో సూరిగారికి సరిపడు ధీశాలురు వేఱొక్కరుండఁ బోరనియే శలఁపఁగురు. ఒండు రెండుతావులఁ గనుఁడు—

టలగండము = వ్వాచమపుడు శరీరమార్జనార్థము గావించిన విష్ణాదికము. క్రింత = సుభార్థము తెచ్చు మంగళద్రవ్యసంతానము. ఇట్టివిశేషములు గాంచినచో తెక్కకు మిక్కిలిగ నుండును, ఆంధ్రమున నీవఱకు వెలుపడిన నిఘంటువులకు సూరిగారి నేఘంటువు పునాదియని చెప్పిన సతిశయోక్తి కాఁబాలదు.

పదసూచిక ప్రతులలో నొకచోఁ దాము ప్రయోగార్థమై గ్రహించిన గ్రంథముల పట్టిక వ్రాయఁబడినది. ఆపట్టికలో నెఱ్ఱాప్రేగడ రామాయణము నుదాహృతము. దీన నాలుగువేల తాటియాకు ప్రతులతో నిండిన సూరిగారి గ్రంథభాండగారమున నీరామాయణమును వెలసియే యుండునని యూహింపనగు. మఱియు నముద్రితసంస్కృతగ్రంథ సంకేతపట్టికలో ప్రాకృతమనోరమ త్రివిక్రమవ్యాకరణము, హేమచంద్ర వ్యాకరణమును బేర్కొనఁబడినవి. ఈయవి ముద్రింపఁ దగిన వను సూచన కావింపఁబడినది. ఇందుమూలమున సూరిగారిప్రాకృతగ్రంథ పరిశోధనము తెలియవచ్చుచున్నది. ఉత్తమసంస్కృత కావ్యముల నన్నిటిని నెన్ని, ముద్రింపవలసినవిగా వాఙ్మనీషారు.

ఈ వఱకుఁ దెలుపఁబడిన నిఘంటువునుగూర్చిన యంశము లన్నియు శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కావ్యాలయమునఁ బనిచేయునపుడనుదినము శ్రీసూరిగారిగ్రంథములఁ బరికించుటచే, నాయూహకుఁ బొడమినవానిని ప్రత్యక్షముగఁ జూచియే వ్రాసియుంటిని. సూరిగారు వ్రాసికొనిన నిఘంటు సంపుటములందలి యక్కరము లన్నియు వారి

స్వహస్తలిఖితములే. అస్వహస్తప్రసార మెచ్చటను గానరాదు. అక్కర ము లన్నియు ముత్యముల వరుసలే. అక్షరివిన్యాసమునఁగాని విషయప్రద ర్శనమునఁగాని సంక్షిప్తత యెచ్చటను గానరాదు. నేటికి నూరువత్సర ములకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడిన యావ్రాతీతీరు, నాఁడు వా రుప యోగించిన సిరాయుచు, కాగితములు శిథిలము లగుచున్నను వన్నె కెక్కుచునేయున్నవి.

ఈ నిఘంటువునకు సంబంధించిన కొన్ని భాగములు కాలగర్భ మున నణగిపోయినవి. మఱికొన్ని యస్వహస్త గతము లైనవి. కొన్ని క్రిమిదప్తము లైనవి. ఉన్నంతదనుక, లభించినంతవఱకు రత్నములమూ టయే గాని వేటొండు గాదు. ఆమహనీయుని పరిశ్రమ సమగ్రము గాక యుండుటను గాంచిన సహృదయున కెవ్వనికైనను గంటఁ దడివెట్టక తప్పదు. ఇంతవఱకైన శ్రీసూర్యరాయ ప్రభువర్యుల యౌదార్య గరి మచేతను వారి కాంధ్రమునఁ గల గౌరవాదరములచేతను రక్షింపఁబడుట యాంధ్రుల యహోభాగ్యము. ఆయాంధ్రభోజుని కరుణాప్రసారముచు గాంచకపోయినచో నీవఱ కెన్నఁడో యాయమూల్యరత్న రాశి భాగర్థ మున నణగిపోవలసినదే. సూరిగారి వ్రాతప్రతు లనేకములు ఆఖువం దారయ్యగారనువారిచే ననేకుల కీయఁబడిన వని తెలియవచ్చుచున్న దని చకుభాభరణముగారు తమ హస్తపుస్తకమున వ్రాసికొని యున్నారు. మఱియు వారే ముద్రింపించిన సూరిగారి జీవితచరితములో నీక్రింది వారిని సూరిగారి శిష్యులనుగాఁ బేర్కొనినారు.

సూరిగారి శిష్యులు.

1. బి. సీతారామాచార్యులవారు (ప్రౌఢ వ్యాకరణ శబ్దరత్నా కరాది గ్రంథకర్తలు)
2. కృష్ణమాచార్యులవారు.
3. రామానుజాచార్యులుగారు. (కళాపూర్ణోదయ వ్యాఖ్యానకర్తలు)
4. రంగమన్నారయ్యగారు (దేవరాజసుధీ తండ్రిగారు.)
5. పంచాంగం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు. (సూరిగారి శిష్యులై మను చరిత్రాది ఒహుగ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించినవారు; పెక్కు గ్రంథములఁ బరిశోధించి ముద్రింపించినవారు.)

6. రామానుజ సూరిగారు,
7. కొమ్మిరంగయ్య సూరిగారు.
8. వరదాచార్యులుగారు
(Senior Telugu Pandit of Wesleyan College)
9. సుబ్బారాయలు వాముడుగారు.
10. ఆ. వరదయ్యగారు.
11. కరాలపాటి రంగయ్యగారు (స్నేహబృందము)
12. ఆర్పతునాటు దొరగారు (మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయాధికారులు)
13. బ్రాహ్మ దొరగారు (బ్రాహ్మనికుంటు నిర్వాహకులు)
14. రంగనాథశాస్త్రిలుగారు.
15. గాజుల లక్ష్మీనృసింహ శ్రేష్ఠిగారు.
16. కుమారస్వామి శాస్త్రిలుగారు.
17. శ్రీనివాస మొదలియారుగారు.
18. వైయాకరణ రామానుజాచార్యులుగారు.
19. తిరువలిక్కేని ఈచ్చంబాడి శ్రీనివాసరాఘవాచార్యులుగారు.
20. శైరయూరి శ్రీనివాసరాఘవాచార్యులుగారు.
21. శిరోమణి అప్పలాచార్యులుగారు.
22. తిరుమొయి రామచంద్రాచార్యులవారు.
23. తిరుకోట్టియూరు సుందరాచార్యులుగారు.
24. తిరుమహేంద్రపురము వరదాచార్యులుగారు.
25. వైయాకరణ విజయరాఘవాచార్యులు గారు
26. వింజమూరి రాఘవాచార్యులు గారు

ఇట్లే సూరిగారి శిష్యపరంపరకుఁ జెందినవారు చెన్నపురి యందు నెలకొనిన ఆంధ్రభాషాభిమానులు సూరిగారి గ్రంథములను సేకరించి, వాని నుద్ధరించి ప్రకటించి వానిని లోకముఖమున వెలుంగువట్లు చేయఁ బూర్ణం.

నూరిగారి వాఁతలను బరిశీలించిచో ఆంధ్ర భాషాలక్షణ నిర్మి
తిలో కావించ నెంచిన విషయము లెన్నియో గానవచ్చెడిని. వారి
యునక్రమములన్నియుఁ బూర్తియయినచో మనభాష కింత కెన్నియో
మడుంగులు వికాస మేర్పడి యుండెడిది.

సమకాలికులగు సంస్కృతాంధ్రపండితులచేఁ గొనియాడఁబడి,
మాతృభాష కపారసేవ సలిపి, యఖండ గౌరవకీర్తులఁ బడసిన నూరి
గారి యెడలఁ గృతజ్ఞత గలిగియుండుట యాంధ్రభాషా సేవకుల కత్యా
వశ్యక మని విన్నవించువాఁడ.

ప్రయోగసారము—సంస్కృతపాఠ్యములు.

అడియాలము=అభిజ్ఞానము

అతివస=సం. అతివిషా

అత్తి=పనుగు. సం. హస్తీ. ప్రా. అత్తీ

అద్ద=నగము. పా. అద్దం. సం. అర్ధమ్

అప్పన, అప్పనము=ఒప్పగింత. ప్రా-అప్పణం. సం. అర్పణమ్

అప్ప—అచ్చుఁ పు. చోహలీతి చద్యయన్య పరసవర్ణః

ఆబ్జెనము=అలవాటు, వాడుక. సం. అభ్యాసః. ప్రా.

అమ్మ=జనని, తల్లి. సం. అంబా.

అర=నగము. సం. అర్ధమ్

అరదము=తేరు. సం. రథః

అలంది=పసుపు. సం=హరిద్రా. ప్రా. హళద్ధి

అలఁతి=మిక్కిలియల్పము. సం. అల్పివృత్. ప్రా.

అలనంద=కాయధాన్యభేదము. ప్రా-అలనందో. సం. అలసాండ్రః

అవారి=బహుళము. ప్రా. అపారమ్. సం. అపారమ్

అవ్వారి=అనవధికము. ప్రా. అవారమ్. సం. అపారమ్

అనడ్డ=శ్రద్ధలేమి. సం. అశ్రద్ధా. ప్రా. అనద్ధా

అవ్వ=తల్లి-సం. అంబా

అసోద=కృష్ణుని తల్లి. సం. యశోదా

అశ్వి=పసుపు నం. హరిద్రా. ప్రా. మాశ్వి
 ఆశి=శరాసి, బాతు. నం. ఆటిః. ప్రా. ఆడి
 ఆవరువు=అశ్రయము. నం. ఆధారః
 ఆమడము=వీరండము. నం. ఆరండః
 ఆరతి=నివ్వాలి. నం. ఆరాత్రిః. ప్రా. ఆరత్తి
 ఆరియము=ఉపనయము. నం. ఆరామమ్
 ఆరెకుసు=తలారి. ప్రా. ఆరక్షో. నం. ఆరక్షః
 ఆలతి=ఆలాపము. నం. ఆలప్తి. ప్రా. ఆశస్తీ
 ఆలకట్టము=వలువతో నిర్మించిన వీధి. నం. ఆలాపగర్తమ్.
 ప్రా. ఆరావట్టము
 ఆనత్తి=ఆనంగము. ప్రా. ఆనత్తి. నం. ఆనత్తిః
 ఆన=వాంఛ. నం. ఆశా. ప్రా. ఆసా
 ఆశతి, ఆశత్తి=ఆలాపము. నం. ఆలప్తి. ప్రా. ఆలత్తి.
 ఇంగలము=నిప్పు. నం. అక్షారః. ప్రా. ఇంగాలో
 ఇంచు=చెఱుకు. నం. ఇక్షుః. ప్రా.
 ఇంతి=నారి. నం. స్త్రీ. ప్రా. ఇత్తి
 ఇటిక=మంటితాయి. నం. ఇప్తకా. ప్రా
 ఇట్టిక=ఇటిక. నం. ఇప్తకా
 ఈడు=ఈతచెట్టు. నం. హింతాళః. ప్రా
 ఈరసము=ఓరువనితవము. పా. ఈసా. నం. ఈర్వా
 ఉంగరము=ఉంగ్రిక. నం. అంగుళీయకమ్. ప్రా
 ఉంగుటము=అంగుష్ఠము. నం. అంగుష్ఠః. ప్రా. అంగుట్టో
 ఉమ్మెత్త=దూస్తూరము. పా. ఉమ్మత్తో. నం. ఉమ్మెత్తః
 కందము=గ. మాత్రాబద్ధపద్యవిశేషము. పా. ఖంధఆ.
 నం. స్కంధకా

శ్లో. చౌపత్రా అట్టపువృద్ధేతి హోంతిసమగ్రా ఆ. సోఖంధ ఆపియాణ
హు సజ్జలిపభణే ఇముద్ధి బహుసంభే ఆ అని తల్లక్షణమునందు

అ. పశుకంతము. ప్రా. ఖంధో. సం. స్కంధః

కంపిల్లము=రోచని యచుచెట్టు. ప్రా. కంపిల్లో. సం. కాంపిల్వః

కప్పడము=మలినవస్త్రునిశేషము, మాపు. మాసినవలువ.

ప్రా. కప్పడో. సం. కర్పటః

కరడ=పూవులబుట్ట. సం. కరండః

కరటి=పూవులబుట్ట సం. కరట్టి

కరటిక=పూవులబుట్ట. సం. కరట్టికా. పా. కరండిగా

కరదూపము=పా. ఘరధూమో. సం. గృహధూమః

కరవాలు=ఖడ్గము, పట్టియము. సం. కరవాలః

కరణిక, కరణియ=మృదంగముఖచర్మమందలి కృష్ణమండలము

సం. కర్ణికా

కర్ణము=కెలసము సం. కార్ణమ్

కల్లు=ఆవసము, కాదంబరి పా. కల్లా సం కల్యా. పా.

కల్లిం సం కల్యమ్

కల్లము=ధాన్యమునుఱుచు తావు. సం. ఖలమ్

కారము=ఒట్ట పా. కారో. సం. కటుః

కాలజము=గుండియ. సం. కాలేజమ్. “కాలేజమ్ కాలఖడ్గాకమ్”

ఇతిరథన

కాటియ=యాతన. ప్రా. కారిఆ. సం. కారికా

కాశంజి=తమ్మపడిగము. సం. కలాచీ

కాళియ. ప్రా. కాహ ఆ. సం. కాహళికా

కోట=ప్రాకారదుర్గము, సాలము, నగరప్రాకారము. సం. కోట్టః

‘కోట్టఘ్నో పునస్సమే’ ఇతి హేమచంద్రః.

కోన=మూల. సం. కోణః

గంబూరము=ఘనసారము. సం. కర్పూరః

గజ్జ=తీటసొక్క ప్రా ఖజ్జా సం ఖజ్జాః

గడన=సంఖ్యానము, లెక్కించుట సం గణనా

గాటము=నితాంతము, మిక్కుటము సం గాణమ్

చదుకము=చతుష్పథము ప్రా చదుక్కుమ్ సం చతుష్కుమ్

చదురుడు=విదగ్ధుడు, జాణుడు, నేర్పరి. పా చదురో సం. చతురః

చల్లడము=లాఁగు ప్రా చళనం సం చలనం “చండాతకమ్

చలన' మితి హేమచంద్రః.

చిత్తరువు = ఆశేఖ్యము సం. చిత్రిమ్.

చిత్రిని = స్త్రీజాతిభేదము. (రతిశాస్త్రప్రసాదము) ప్రా. చిత్రిణీ

సం. చిత్రిణీ

చింత = తింత్రణి. సం. చింతా

చింద = ఆతాయి యనుపత్తి సం. చిల్లః

చుప్పనాతి = రావణుని చెలియలు సం. శూర్పణఖా

చామ = స్త్రీవిశేషము సం. శ్యామా ప్రా. సామా

శ్లో॥ శీతే సుఖోష్ణసర్వాగ్నే గ్రీష్మేతు సుఖశీతలా

తప్తకాఞ్చనవర్ణాభా సా స్త్రీ శ్యామేతి కథ్యతే.

ఇతి భట్టివ్యాఖ్యానే భరతః. అప్రసూతా శ్యామేతి కేచి దాహుః

'అప్రసూతాజ్ఞనాయాంచ శ్యామా సోమలతౌషధా'వితి విశ్వః

'శ్యామా యశావసమధ్య' స్థే త్యవచే.

చామసము = మేచకము సం. శ్యామః ప్రా. సామహో

చామలు = తృణధాన్యవిశేషము సం. శ్యామాకః ప్రా.

సామాల

జన్నియ = దివ్యదోహదము ప్రా. జణ్ణిలర. సం. యజ్ఞయమ్

జమ్మి = సక్తుఫలావృక్షము సం. శమీ

జవళి = ఆహణము, అంగడి, లోకు లీశద్వమును వస్త్రావణమునకు

వ్యవహరింతురు.

జవ్వనము = తారుణ్యము సం. యౌవనమ్

జాజి = మాలతీలత సం. జాతి;

జెట్టి = ఉత్తమమల్లుడు ప్రా. జేట్టి సం. జ్యేష్ఠి

జ్యేష్ఠికః కథ్యతే మల్లో విద్యాకాయ బలాధికః ఇతి

తత్త్వ రత్నాకరే

‘మల్లాశ్చ తి) విధా జ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః

ఉత్తమో జ్యేష్ఠికో నామాంతరజ్యేష్ఠస్తు మధ్యమః

కనిష్ఠో గోబలో జ్ఞేయః కాయప్రాణగుణాంతరా’ దితి

జోదు. ప్రా. జోద్ధా. సం. యోద్ధా

టక్కు = మాయ, ఉక్కివము. సం. తక్కు;

తక్కులి = బుడ్డబుసరచెట్టు. పా. తక్కులీ. సం. తర్కారీ

తగరు = ఏడకము, పొట్టేలు సం. తగరః

తమగము = మంచకము, మంచె సం. తమజః,

ఇంద్రక్రోశ స్తమజ ఇతి హేమచంద్రః

తామర = పద్మము. సం. తామరసమ్

దండియ = వీణావిశేషము ప్రా. దండిఆ సం. దండికా.

ఇదియ తంబుర నాఁబడు

దాయి = ఉపమాత. సం. ధాత్రీ

దిగ్గియ = దీర్ఘచతురశ్ర మగు బావి. ప్రా. దిగ్గి ఆ. సం. దీర్ఘికా

దివియ, దివ్వియ, దివ్వె = దీపము ప్రా. దీవి ఆ. సం. దీపికా

దుగ = యుగలము, జంట, సం. ద్వికమ్. ఇది యక్షద్యూతము సం.

దఱుచుగా వ్యవహరింపఁబడు.

దుగుణము = ఇబ్బడి సం. ద్విగుణమ్

దుగ్గ = పార్వతి ప్రా. దుగ్గా. సం. దుగ్గా

దుస్సనేనుడు = దుర్యోధనునకు రెండవతమ్ముడు. సం. దుశ్శాసనః

దేవళము = దేవాలయము, గుడి ప్రా. దేవులం. సం. దేవకులమ్

దేవరాయఁడు = వరదరాజు. సం దేవరాయః

దేవేరి = కృతాభిషేకయగు స్త్రీ సం. దేవీ.

ద్రోపది = ద్రుపదపుత్రి సం ద్రౌపదీ

నివ్వటిల్లు = వెలయు ప్రా నివ్వట్టు ఇ. సం నిర్వర్తతే

‘ర్తస్యటః’ ఇతి సూత్రమ్

పజ్జ = వెంబడి ప్రా పచ్చా సం పశ్చాత్

పడగ అప పడాగా సం పతాకా

పన్నిదము = పందెము శౌ పణిదం సం పణీతమ్

పబ్బము = ఉత్పవము పండుగ ప్రా పబ్బం సం పర్వ

పుత్తడి బొమ్మ. సం పుత్తలీ. సాలభంజీ పుత్తతికే త్యమరపద
పాణిజాతే

పెక్కణము = చుట్టునుండి జరులు చూచుట కనువుగా నొనరిం

చిన మల్లరంగాదిస్థానము ప్రా పెక్ఖణమ్. సం. ప్రేక్షణమ్

పొట్ట = ఉదరము ప్రా పొట్టో

పోక = క్రముకము సం పూగః

బందియ = పయిరు మేసిన పశువులను వానియొడయనిచే
దండువుగొనుట పా) బంధ అం సం బంధకం

బొజుగు = విటుఁడు, వేశ్యాపతి సం భుజంగః

ముడాను = పాగ పా) ముడాసో పం ముణ్ణవాసః

ముద్దు = మంజిమము, మధురము పా) ముద్దం సం ముగధ్ధ్

రక్కసుఁడు = నిశాచరుఁడు సం రాక్షసః

రిత్త = శూన్యము సం రిక్తమ్

పంజ = అప)నవ ప్రా పంయూ సం పంధ్యా

పక్కణము = వివరణము ప్రా పక్ఖణం సం వ్యాఖ్యానమ్

వాగియ = రశ్మి, కల్పియపుఁబగ్గము. ప్రా వాగి ఆ సం వాగికా

వెన్నుఁడు = విష్ణుఁడు పా) వేణ్ణా సం విష్ణుః

వేసడము సం వేసరః

సంపగి = చంపకవృక్షము ప్రా చంపగో సం చంపకః

సారంగము = కన్నము సం సురజః

సెల=గిరిప్రవాహము సం యులః “ఝూరీ ఝూరీ యుల శ్వాపీతి
పారిజాతే” ఉదా-మనుచరిత్రే

సాలియ = తంతువాయజాతి ప్రా సాలిట సం శాలికః

శాలికః పటకార స్సస్యిత ఇతి పారిజాతే.

సూరి ప్రయోగసారమునందలి వ్యాకరణవిశేషములు.

అద్రుచు = ఆక, అదురుట.

చుగాగమం బని కొంద అంద్రు. ఆపక్షంబున నకర్మకర్తృరత్వం
బులు దుస్సాధంబులు.

ఉలివు=ధ్వనము. ఉలియ ప్లివు.

ఊత=అవలంబము. ఊద స్తమ్.

ఊరుచు=ఊరు ధాతువునకు స్వార్థమందు రేఖంబొండె నగు.

గెలుచు=జయించు.

అస్యాయౌ కర్తా యౌ కర్మ భవతి.

టక్కు=మాయ, ఉక్కివము. సం తక్కు.

ఈశబ్దము మాయార్థక మయినను, డక్కుశబ్ద మిందు గుణ
మాత్రంబున వ్యవహరింపబడు.

తలుపు. ప్రే=క్షయించుట.

తలుగోః పుక్.

తూపు=బాణము, అమ్ము.

క. చాపాభ్యాన ప్రాధిమ

చూపణ మెచ్చంగ రాజనూనుడు దై ర్యా

టోపంబు చెంపు దూలంగఁ

దూపులు గీల్కొలిపె నమరదుర్దమలీల. భాస్కర. యుద్ధ.

“కంపుతూపులు గలవన్నె కానిఁ గాంచె”.

నని యప్పకవి సార్థబిందూదాహరణంబు నిరాకరం బని యెఱుంగునది.

త్రాగించు. ప్రే. క్రోలించుట.

తడయక యబ్బాది శుక్రుఁ ద్రావించి రొగిక్. ఆది.

గతిబు స్థిత్యాదిచూత్రంబుచే నిచటం బ్రయోజ్యకర్తృకం గర్మత్వం బని యెఱుంగునది.

ప్రయ్య=భాగము, ఖండము.

ప్రయ్యో రః.

దున్నపోతు—స్వాధ్ పోతుప్రత్యయః.

జ్యోతిఃప్రాదుర్భావే పాడచు రిత్యకారమధ్యత్వ మనుమీయతే.

‘పాడతెంచు’ రితి ప్రయోగదర్శనాత్.

డుః—ప్రసన్నుడయ్యెడుక్.

ప్రసన్నులయ్యెడుక్ ఆది. ఆ. ౧.

డి. దేవమనుష్యలోకములు ఆరణ్య. ఆ. ౨.

మృగావళులం గలిసి, మృగావళులతోఁ గలిసి.

కారకోదాహరణంబులు.

జై మినిభారతోదాహరణంబులు—

చే—సీ. మునినాథుచే ధర్మతనయుండు వీడ్కొని.

అనుజ్ఞాం గృహీత్వే త్యర్థః

వారిధి నితి పంచమ్యా ద్వితీయా.

క. కౌరవసభలో లజ్జా, వారిధిఁ దగ నుద్ధరింపవా ద్రాపది.

క. మహారథునిచేత తురగంబు పట్టువడి...తానునుం గట్టువడియె.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము—

ఎల్లిదము=లఘువు. బల్లిదాడి, ఎల్లిదుఁడు, ఎల్లిదురాలు.

వృసింహపురాణము—

ఘటికములు—కంధరాదిః.

లేదుగదయ—నితి దాంతంబుమీఁద బరువంబునకు సరళాదేశము.

పద్మపురాణము—

పురూరపుడు—పురూరవసో నిత్యం లోపో దృశ్యతే.

వేదములుఁ దదంగములు.....ఏడాది భజించె నేని

గురుఁ డాతనిగి. ఆ.

అత్ర ఏడు ఆది ఇతి పదద్వయమ్. అతపవ స్వరవళిః
సాగోః పుక్—సాపు.

1. పృథ్వాదే ద్దజః 2. సమా త్సృబుధ్దేః 3. భృంగాదే ర్కోః
4. ఇదుతో స్సర్వనామ్న స్టీక్. 5. రేయిప్రభృతేః 6. అంతాదే
ర్విభాషా.

సభాపర్వము—

ఇందులకు—ఈయది యేకత్వమునం ప్రయోగింపఁబడియె.

క. మంటి హరుదేహ మంటన్...

ఆర. 1. ఆ

ఇత్యాదిపద్యే ఎల్లాదిశబ్దానాం కేషాంచి డ్డుజా వినాపి సంభో
ధనే ప్రయోగో దృశ్యతే. తథాత్రాపి. కఱకంఠేతి.

భోజరాజీయము. ౪ ఆశ్వాసము.

అస్మి న్నద్యే సుహత్యమహతోః పరామర్యే అపి త్యమహా
దూప్యం దృశ్యతే.

తోరణస్య మోః కట్టా—లు గి త్యనువర్తతే. బహుళ మితి చ.

తోరణకట్టి, తోరణముకట్టి.

అకటాదీనాం ప్లుతో బహుళం.

లాతాసీనాం వా దీర్ఘః—

లాతము, గోణము, వీణము, ఏతము, గోతము, పెండ్లము,
కళ్లము, గుడ్డము.

చనుమి చోః పత్యం క్వాపి దృశ్యతే. కవిత్రయగ్రంథేషుతా స.

మూలం మృగ్యమ్.

గృహ్లాతే రిందో వా విధ్యాదా మధ్యమే

హృద్యము లింద ముందు కొమ్మొ యితి కథమ్.

విభక్త్యాగమ సముచ్చయ్యాత్మా నుద్ధృతిః

ఏభ్యో నామభ్యో ధాతుభ్యశ్చ చుక్.

చిగురు, తలిరు, ఇగురు, పొకారు, వెలారు.

ఆవాపశబ్దస్య ఆవప ఇతి ప్రయోగ స్సాహిత్యరర్పణే.

తరహా—శరీమెన యని వాడుచున్నారు.

సూళిగేరు—ఉ. దేశము. ప్రా. సూళిసురం.

సూళీతి వేశ్యామూః పాకృజే దేశ్యః. ఈశబ్దమునకు భోగిని గృహవాటికం బ్రయోగంబు గానంబడియెను.

నేః కర్మధారయే న గ్వక్తవ్యః. కమ్మందేన

మ. మరువాలారు శరంబుల నివ్వియు కమ్మందేననై. ప. ౨. ఆ.

డాపల. ఇ. టి. ంటేః ప్రియోగః కాశీఖండే ద్రష్టవ్యః ౬. ఆ.

తొలకడి—తొలుకుశబ్దా దరిప్రత్యయః

నీరు—ఇ ట్టీవా. నీరను, నీటను, నీరున కాశీఖండము. ౧. ఆ

డొలుచు—ప్రి. దొర్లించుట. డొల్లో శుక్.

విచ్చేయు—అ. వచ్చుట.

విచ్చేయుము తల్లికడుపు విడిచి ముకుందా. ఇతి భాగవతే.

ఏవం—వేంచేయు, విజయంచేయు.

భవే ద్విజయతే శ్చేయు ర్గతౌ కర్తృప్రపూజనే .

మో రఖండో భవే ద్భిందు ర్వా తనతస్య వేం విచా

విజయముచేయు, విజయంచేయు, వేంచేయు, విచ్చేయు.

దొరయు-స. పోలు అస్య కర్మణ స్తోడో వా.

నాతో దొరసె, నన్ను దొరసె.

ఆరగించు—ఆహారశబ్దాత్ 'ఆర'ఇతి ధాతు స్నిష్పన్నః తస్య గుల్.

ఆర స్యాగణాక్-ఆరోగణము.

ఈదూనూ దేశ్యః ఖతః

అనుచు—పోవో శుక్ గన్యాదేశః.

అప్పుడు—అప్పుడాదే ద్విత్వలోపా ప్రథమామూమేవ.

అలజడి—అలయో ర్జడిమ్. అలపు—అలయోః పుక్

అలమట—అలయో ర్మటమ్. అలయిక—అలయో రికః.

అలయు—శోకేఽపి.

అలనత—అలయ స్పటమ్. అలుకు=విలేపనము. అలుకో రుః

అలుకుడు—అలుకో ర్దుః.

ఆటవిడుపు—వేదము చదువుకొనుబాలు నాటకై విడుచుట.

ఉంచు—ఉంచో శ్చ గంతలోపా. ఉలిపు—ఉలియ ప్షిపుః.

ఎడమడపు—అన్యోన్యవిరోధము.

క. పొడవునఁ బ్రాయంబునఁ గడుఁ

గడిదిబలంబునను జూడఁగా ననదృశు నీ

కొడు కని యీతని నెంతయు

నెడమడుగుగఁ జూపె దేల యందఱు నగఁగాఁ. భార. ఆది. 3.

ఇట్టి లోకవిరుద్ధంబుల కే మోడుదు మి త్యనుపదమేన విర
శబ్దేన తదర్థో విదితః.

ఏటవాలు—వక్కవంపు. ఏటమునకు=వక్కకు, వాలు=వాలియుండుఁ

అచ్చిక సోత్తరపదే లోపా మోః శ్వాపి దృశ్యతే

యనంబట్టి ఏటశబ్దంబు మువర్ణలోపం బని యెఱుంగునది.

కను—దర్శనప్రసవప్రాప్తిః.

కఱచు—ప్రయోజ్యకర్త ర్దంశాదే ర్విభాషా కర్మతా భవేత్.

కఱపు—కఱచః పుక్. కలఁచు—కలఁగో శ్చుక్.

కాఁక—కాఁగః వక్.

కానుపించు—ఇది తఱుచుగఁ గర్మకర్తృత్వంబునం బ్రయోగింపబడ

కాఱియ=యాతన ప్రా. కారి ఆ.

శ్వాపి తదభవే ౭ ప్యలఘురేఫో దృశ్యతే.

చెలియ—నందియాదిత్యా న్నపేః

ఁంగ=చోరుఁడు, ఁంగువాఁడు, ఁంగువాఁడు గావున ఁంగ నాఁ

పదరాదే యనువిధిని దీని కప్రత్యయం బని యెఱుంగునది

బహువచనంబు పరంబగునపు డెద్దానియుపధ కలఘుల

బగు దానికీ—లి—

తోడను—న. స్పృశించుట, అంటుట.

దీనికర్థంబునకు వష్టియు నగు.

క. పనివడి యహింసప్రతముగ

గొని వనమున నున్నమునులకుం దొడర హిం

ననము... .. భార. ఆర. గి.

త్రోపించు=త్రో-నో రించుక్.

దండడివదోదాహరణమున

డగ్గజీయె ని తీయు ద్వైత్యతే. విరా. ర. ఆ. ౧౮౪.

ప్రాస్వ స్వాస్య దపరాద్యస్య తద్భవే న భవే త్కుచిత్.

మసాణః—మననము. పయాణః—పయనము.

ఆకాశః—ఆకాశము. కర్పూరః—కర్పూరము.

కుంభారో—కుమ్మర. పడాణ—పడగ. విరాటః—విరటుడు.

కథం మారః—మరుఁ డితి. స్మరశబ్దే సలోచే మరుఁ డిత్వవధేయమ్.

మానార్థాన్నిత్య మేకత్వే ఎఁడుః స్యాత్పరిమాణకే.

మానెడు, పుట్టెడు — ఇత్యాది. పరిమాణే కిమ్. వడ్లు మూఁడుపళ్లు. బియ్యమ నాలుగు పళ్లు. ఎఁడువర్ణకవకత్వాభిధా యకః స్యా దిత్వర్థాంతరమ్. విశేష్యస్య పరిచ్ఛేద్యస్య ఒహుత్వేఽపి ఎఁడు వర్ణకాంతం నిత్య మేకవచనాంతం భవిష్య తీత్యర్థః

పడెడు నూపులు. వడ్లు తూమెడు.

చాగము. సం. త్యాగః ప్రా. చాగో.

త్యభ్యద్యామ్ చచ్చజా ఇతి వరరుచినూత్రే,

పాయు—ణ్యథే యు క్పులోపశ్చ

పాయేణ పాపుడు రితి దర్శనాత్.....

ఇంచుక్-కిం తర్హి? పుగాగమ ఏవ.

అస్య ధాతోః ప్రేరణేంచుక్పకా వితి మంతవ్యమ్. అతవ వ ఎడవాపె నిత్యాది సిద్ధమ్. అస్యథా ముత్పరత్వాభావేన పత్వస్య ద్వారభ్యాత్.

క. అంపమున దీనికంతము

‘త్రైపి విడుతు.....అత్ర త్రైగోః పూరణే పుక్.

దంపుదుమే కుభృత్పరివృథంబుల మొత్తుదుమే.

దంచో ద్దౌ పః-పక్షే దంతము.

మేలుకనుపు—మేలుకనోః పుక్.

మేపు. స. మేయజేయుట

మేయః స్వః కర్మణి.

రాజనములు=వీహిభేదము. సంబావు లని ద్రవిడ దేశము వారు
వాడుదురు. ఇది రాజాన్నశబ్దభవ మని చెప్పుదురు.

వారుచు—వడియించుట. చుక్. గంజి వార్చి.

విచ్చేయు—విజయముచేయుట. ౨. పోవుట.

ఈధాతువు కర్తృపూజయందు వాడబడు.

విజయంచేయు, విచ్చేయు, వేంచేయు నా మూడు రూపంబులు
నొందు నని యెఱుంగునది.

వినుచు—వే. శ్రావణము, వినిపించుట. వినో శృక్.

కొల్చియుండెదన్ ఇత్యేకవచనం దృశ్యతే. అ త్రాత్కార
వ దస్మచ్ఛబ్దస్యాపి క్నచి తార్య మితి జ్ఞేయమ్.

గ్రంథస్వీకారము.

1. శ్రీసర్వపురక్షేత్రమాహాత్మ్యము.

పద్యప్రబంధము కూచిమంచి తిమ్మకవి కృతము.

సర్వవరం దేవస్థాన ట్రస్టీలచే బ్రకటితము. ప్రాప్తిస్థానము, కాకినాడ.
జల పరి ఆశ్రయ. డెమ్మిస్ట్రా రిగి ఫుటరు.

ఇది 'అభివచనవాగనుశాసనము' 'కలిసార్యభౌముడు' అను బిరుదము లంది క్రీ. శ. ౧౭, ౧౮ శతాబ్దముల మధ్యకాలమున విలసిల్లిన కూచిమంచి తిమ్మకవి క్రీ. శ. ౧౭౫౪ సంవత్సరము రచించినప్రబంధము. ఇందలి కథాభాగము బ్రహ్మకై వర్తపురాణోక్త మైనసర్వనగరక్షేత్రమాహాత్మ్యమునకు ఆంధ్రీకృతి. అంబరీషచక్రవర్తియాస్థానమునకువసిష్ఠమహర్షి విచ్చేసినపుడు అంబరీషుడు డాతనిం బూజించి కుశలసంభాషణాంతరము 'సర్వపురాఖ్యాన మెట్టిది? భావనారాయణదేవుడు డట నేల యుదయించె? ఆదేవు నచట నెవ్వరు ప్రతిష్ఠించిరి? అందలిపుణ్యసరోవరము లెన్ని? ఆతీర్థములఁ గ్రుంకులిడినఫల మెట్టిది?' అని యడుగఁగా వసిష్ఠుడు డీమాహాత్మ్యము నుగ్గడించెను.

ఈనాట్రప్రబంధమును దొలుత సిలాసుందరీపరిణయముతోఁ గలిపి వావిళ్ళవారిచే ముద్రించిరి. ఆతరువాత నిదియే ద్వితీయముద్రణమై యుండును. కూచిమంచి తిమ్మకవి మహాకవిసార్యభౌముడు. ఈతని కవిత్వము ఏనుఁగు లక్షణకవిమాటలలో :

“హాటకగర్భవధూలీ

లాటన చలితాంఘ్రి నూపురారావ శ్రీ

పాటచ్చరములు తేనియ

తేటలు మాహాచిమంచి తిమ్మయమాటలో”.

కవిత్వమా మృదుమధుర మైనది. కావ్యచస్తువా పరమపవిత్రమైనది. కాకినాడకు రెండుమైళ్ళలోఁ గలయూపవిత్రక్షేత్రమాహాత్మ్యమెల్లరకుఁ బారాయణయోగ్యము. ఈయత్కృష్టప్రబంధమును జక్కని కాకితములపైఁ జక్కఁగా ముద్రించి ప్రకటించిన శ్రీ సర్వవరదేవస్థాన ట్రస్టీ లభినందనీయులు.

ఇట్టిగ్రంథమున కొకసమగ్ర మగువీరిక, తేటతెల్ల మగుకథాసం
గ్రహము సమర్థుఁ డగుపండితునిచే వ్రాయించి చేర్చి యుండినచో
గ్రంథగౌరవ మినుమడించి యుండెడిది. ప్రాచీనప్రబంధముల నచ్చు
వేయించి ప్రకటించువా రిట్టివీరికాదుల విలువగ్రహింపకపోవుట పెద్ద
లోపము. దేవస్థానమువారు పునర్ముద్రణసమయమున కాకితమునకుఁ
గక్కుటితివడి గీతములను రెండుపంక్తులలో నిటికింపక సీసములను పది
పదునొకండు పంక్తులలోనుంచక గ్రంథము మఱితనుందరముగ నుండు
నట్లు జాగరూకత వహింతురుగాక !

2. పుష్పబాణవిలాసము.

అంధీకృతి. రచయిత విద్వాన్ కవిశోర శంకరప్రసాదు. లలితకళాసమితి.
కాకరపట్టు. పశ్చిమగోదావరిజిల్లా. చిన్ననైజా 32 పుటలు. వెల నాలుగుపాతాలు.

ఇది సంస్కృతమున నెవరు వ్రాసిరో తెలుపుట కష్టము. కాళి
దాసకృత మిది యని నానుడి యున్నది. దీనిని నిదివఱలోఁ బలువు
రాంధ్రీకరించిరి. ప్రస్తుతము శంకరప్రసాదుగారు దీని నాంధ్రీకరించిరి.
శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు 'ఆశీస్సు' నిచ్చిరి.

ఇందలిపద్యములు ధారాళములు సరసములు. కాని, ఇంకను
జిగిబిగులు చాలవు. రచయిత ముందుముందు రాణింపఁగలకవిత
ప్రాయఁగలవాఁ డనిమాత్రము దీనినిబట్టి చెప్పవచ్చును. ఇందలిశ్లోకము
లిరువదియాఱు. ఆశ్లోకములను ఎడమపుటలో నచ్చొత్తించి కుడిప్రక్క
పుటలో అనువాదపద్యము అచ్చొత్తించిన చాల బాగుగా నుండియుం
డెడిది. అపుడు మూలశ్లోకములకై వెదకుకొనునక్కఱతీతెడిది. మచ్చున
కొకపద్యము.

“అందముఁ జిందుగోపికల సరిదఱఁ గూడి రమించుచుండుగో

విందుని నందనందనుని వింతగునేచరితంబు లోకమెం

దంఱె బ్రీసిద్ధి; దానిఁ గొని యాచరిసాసఁ గృతిం బొనర్చున

స్నుం దనియింప కారదయునుం గృపతోడఁ బ్రసన్న యయ్యెడున్.”

ఈయనువాదము రచయిత కవితారంభస్థితిఁ దెలుపుచున్నది. అటునట 'మధ్య' "మేచునన్" "మారుజయేందిరో యనన్" "మరొండు" "దాకుటన్ అపుడ" మున్నగు దుష్టప్రయోగములు కాన నగుచున్నవి. శిష్టశిక్షణమున నీకవి ముందుముందు సత్కవియై వర్ధిల్లు గాక !

3. లలితకళాసమితి వార్షికోత్సవసంచిక.

ఇది కాకరపక్షు లలితకళాసమితివారిచేఁ బ్రచురితము. ఇందు సమితిచరిత్ర నివేదికలే కాక, 'హాపరసగంధస్పర్శము' లను వచనవ్యాసము, 'శృంగారవీధి' 'అచ్చ తెలుఁగునాయికలు' 'అనుతాపము' 'ఆంధ్ర భోజుడు' 'ఆలోకనము' 'నిరీక్షణము' 'స్మృతి' అనుయువకవులఖండికలు గలవు. సలక్షణరచనాసక్తు లగునీయువకవులు తగుపరిశ్రమ మునఁ గృతార్థు లగుసూచనలు ఈరచనములఁ గలవు.

ఐ. వేం.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

— :0: —

శ్రీ పితాపురం మహారాజావారి ధనసాహాయ్యముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువు. నాలుగుసంపుటములు ముద్రితమై వికృతమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు, అకారము మొదలు నకారము వఱకునుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁ గలవు. ఈ నిఘంటువు నందు సంస్కృతశబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటియందుకంటె మిక్కిలి యధికముగా నీయఁబడినవి కావున సంస్కృతవిద్యార్థులకు గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరముగా నుండును. ఇది యున్నచో సంస్కృతనిఘంటువుల యవేక్షయుండదు. ఆచ్చికపదములకుఁగల యర్థ భేదములఁ గనఁబడిచి వానికిఁ బ్రమాణచాక్రములు పూర్వగ్రంథముల నుండి విపులముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంతవఱకుఁ దెనుగుశబ్దము లకు సంస్కృత ప్రాకృత ద్రావిడాదిభాషలయందుఁగల సజాతీయపదములు చూపఁబడినవి. కేవలము విశిష్టములేగాక సందర్భానుసారముగ నమస్తపదములు (Phrases) ను వానికిఁగల యర్థములును బ్రయోగములునుగూడ నీయఁబడినవి. జనశబ్దములకింద జన్యశబ్దములు చూపఁబడినవి. ఈపుస్తకమును రచించుటకు, ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనచతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపుతోఁ దక్కువవెల నిర్ణయింపఁబడినది.

సాదాబైండు సంపుటము 1 కి రు. 5-0-0

కాలికోబైండు ,,

6-0-0

కాకినాడ - ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో

వెలకు దొరకు గ్రంథములు

1. అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	0- 8-0
2. అమరుకము -	} ... 1- 0-0
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	
3. అఱవ దేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	} ... 0- 4-0
అక్కిరాజు ఉనూకాంతముగారు	
4. ఆర్యభాషావిభాగము - శ్రీమాన్ మేడేపల్లి	} 0- 8-0
వేంకటరమణాచార్యులుగారు	
5. ఆంధ్రధాతుమాల	1- 0-0
6. ఆంధ్రకాముది - గణపవరపు వేంకటపతికవి	0-12-0
7. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	} ... 1- 8-0
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	
8. ఉత్తరరామచరిత్రము - జయంతి	} ... 1- 0-0
రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	
9. ఉన్నాదనహాసము, (వేయిపద్యములు) వెట్టికి	} ... 0-12-0
వేయివిధములు క్రొ. సూర్యరావుగారు	
10. కవిజనోజ్జ్వలని-సమన్వయ-శ్రీకోటి రఘురాధ	} ... 0- 4-0
తొండమాన్ మహీపాలుడు	
11. కావ్యాలంకారమాడామణి పాఠభేదములు	... 0- 8-0
12. కాళిందీ కన్యాపరిణయము (ప్రథమభాగము)	} 1- 0-0
అహోబలపతి	
13. డిటా ద్వితీయభాగము	0- 8-0
14. చంద్రభానుచరిత్రము- తరిగొప్పల మల్లనకవి	1- 0-0
15. చంపూరామాయణము - (ఆంధ్రము)	} ... 1- 0-0
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	
16. చాటుధారాచమత్కరసారః (సంస్కృతము)	... 0- 8-0

17. జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	0- 4-0
18. జైమినీభారము - వచనము - సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	1- 8-0
19. జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము కపిస్థిలం కృష్ణరూచార్యులుగారు	0- 8-0
20. నమస్కారములు ,, ,,	... 0- 4-0
21. నీతిభవనము ,, ,,	... 0- 4-0
22. పరిషత్తు స్తకభాండగారము	1- 0-0
23. Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	... 0- 8-0
24. ప్రాకృత భాషాత్పత్తి - శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0-12-0
25. బాలభారతము-(అగస్త్యకృతమునకుఁ దెలుఁగుఁ క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	... 1- 8-0
26. మన్నారు దాసవిలాసనాటకము - రంగాజమ్మ	0-12-0
27. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము జి. రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్.	1- 0-0
28. రసాభరణము - అనంతకవి	0-12-0
29. రసార్ణవాలంకారము - ప్రకాశవర్షకవి	... 0- 8-0
30. రఘునాథరామాయణము (ప్రథమభాగము) రఘునాథభూపాలుడు	... 0-12-0
31. రజతోత్సవసంపుటము (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు)	... 1- 8-0
32. రాయనాచకము - విశ్వనాథనాయని స్థానపతి	1- 0-0
33. రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	0- 8-0
34. లక్షణసారసంగ్రహము 1- 0-0

35. తాకికన్యాయవివరణము - శ్రీమూక మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు	}	...	0-12-0 14-8-0
36. శతకసముచ్చయము (మొదటిభాగము)		1- 0-0	
37. డిటా (ద్వితీయభాగము)			1- 0-0
38. శాసనపద్యమంజరి - జయంతి రామయ్య పంతులు బి. ఎ. బి. ఎల్.	}		1- 0-0
39. శాసనపద్యమంజరి (ద్వితీయభాగము)		0- 8-0	
40. శివతత్త్వసారము - మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు			1- 0-0
41. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము - శ్రీనాథ మహాకవి			1- 4-0
42. షోడశకుమారచరిత్రము - వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	}		1- 0-0
43. సర్వేశ్వరశతకము - యథావాక్కుల అన్నమయ్య		0- 4-0	
44. సాంబోపాఖ్యానము - రామరాజు రంగప్పరాజు	...		1- 0-0
45. సింహాసనద్వాత్రింశిక (పథమభాగము) కొఱవి గోపరాజకవి	}		1- 0-0
46. డిటా (ద్వితీయభాగము) ,,		1- 0-0	
47. సీతారామచరిత్రము - బాలకాండము మంత్రప్రగడ సూర్యప్రకాశకవి	}	...	0-12-0
48. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము - చిన్నయసూరి		0-12-0	
49. హంససందేశము (తెలుగుపద్యములు) కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	}		0- 2-0
50. హ్రస్వరంగములు - కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు		0- 8-0	
51. Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	}	...	0- 8-0
52. పరిషత్తుస్తకభాండాగారము III భాగము		...	1- 0-0

1. ఆంధ్రసూత్రభాష్యము 4 సంపుటములు } ... 8- 0-0.
పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు
2. కళాపూర్ణోదయము-పింగళి సూర్యనార్యుడు } ... 2- 8-0
శ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారిచే
బరిష్కరింపబడినది.
3. ధర్మఖండము - ఈదులపల్లి భవానీకవి } ... 1- 8-0
(రెండుభాగములు)
4. పరమయోగివిలాసము-(ద్విపద) తాళ్ళపాక } ... 1- 4-0
తిరువేంగళనాథుడు
5. భద్రాపరిణయము-అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి ... 1- 4-0
6. మహేంద్రవిజయము- ,, ,, ... 1- 0-0
7. యతిరాజవిజయము-దేవులపల్లి వేంకటకృష్ణశాస్త్రి ... 0-10-0
8. రామచంద్రోపాఖ్యానము-వారణాశి వేంకటేశ్వరకవి... 1- 0-0
9. రామరాయనిలాసము-దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి... 0-12-0
10. విష్ణుమాయానాటకము - చింతలపూడి యెల్లనార్యుడు 1- 8-0
11. శ్రీవీతికాపురస్థానచరిత్రము-శ్రీరామ వీరబ్రహ్మకవి ... 1- 4-0
12. Life of Pingala Surana, Tekumalla Achyutarao 2- 0-0

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీశ్రీ రావు వేంకటసుమార మహిపతి సూర్యారావు బహద్దరు
వారు సి. బి. ఇ. డి లిట్ ఫిరార్తురం మహారాజులుగారు.

శ్రీశ్రీశ్రీ వేంకటగిరి మహారాజువారు

శ్రీశ్రీశ్రీ బాబ్బిలి మహారాజువారు.

ఉద్ధారకులు

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు

(జమీందారు, ఉయ్యూరు యెడ్డేట)

అభ్యక్షులు

మహామహోపాధ్యాయ, కళావపూర్ణ, కవి సమాజ్ సత్కర్త చిరుకాం
కేతులగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ. బి. డి.

సాహిత్య శిరోమణి ఉదయరాజువారు.

శ్రీ చతుర్వేదుల సత్యనారాయణుగారు ఎం. ఏ. బి. డి.

కోశాధ్యక్షులు

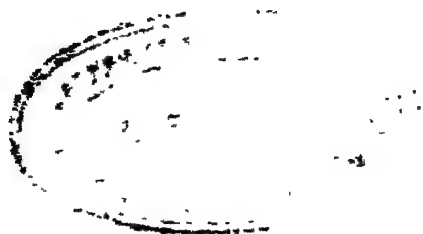
శ్రీ ప్రతిభాచిత్తయ్యవారు సాహిత్య శిరోమణి ఉదయరాజువారు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణుగారు సాహిత్య శిరోమణి ఉదయరాజువారు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణుగారు సాహిత్య శిరోమణి ఉదయరాజువారు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణుగారు సాహిత్య శిరోమణి ఉదయరాజువారు.

శ్రీ
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక
కాకినాడ

దేశభాషలందుఁ బలుఁగులెన్ను.

సంపాదకవర్గము

ప్రధానసంపాదకుడు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.

సహాయ సంపాదకులు :

శ్రీ ఈయూజి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ.

శ్రీ విద్వాన్ వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారు ఎం. ఏ. ఆనర్సు., బి. ఇడి.

శ్రీ విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు, బి. ఏ.

శ్రీ సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు.

విషయసూచిక .

1. సంపాదకీయము	1-4
2. లలితకళలు—కవిత్వము. (శ్రీదివాకర్ల వేంకటాచార్యుని.)	5-24
3. పురాణయుగములో ఆంధ్రదేశము. (శ్రీకందూరి ఈశ్వరదత్తు)	25-33
4. భీమేశ్వరపురాణము-కొన్ని స్థలవిశేషములు. (శ్రీచిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి)	1-16
5. వ్యక్తివివేకము. (శ్రీభాగవతుల కుటుంబరాయశాస్త్రి)	1-16
6. భాగవతము-ఏకాదశ స్కంధము (హరిభట్టాచార్య శ్రీనివాసము)	
7. పాపిస్తానము-విద్యావంశము (మచ్చలక్ష్మీనారాయణ శర్మ)	

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుత్తరము

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూడు రూపాయలు.

సంపుటము ౪౧. { సంవత్సరం చైత్ర-బాద్రపదములు } సంచిక ౧-౩

ఆంధ్ర రాష్ట్రము.

1952 డిసెంబరు పందొమ్మిదవ తేదీ యాంధ్రులకు శుభదినము.

శ్రీహృత్తి శ్రీరాములుగారి యాత్మార్పణ పేరితమైన భారతదేశ ప్రధానమంత్రి యానాడు సత్వరాంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణమును గూర్చి నన్ని హితములై యున్న తెలుగుమాటాడు ప్రాంతములన్నియు, గలసి యాంధ్రరాష్ట్రముగా నేర్పడునని కేంద్రీకృత సభలో నొక ప్రకటన ముగావించిరి. నలువది సంవత్సరములనుండి యాంధ్రులొనర్చుచున్న నిరంతర కృషి నేటికి ఫలోన్ముఖమైనది. ఇంతవఱకు హిందీ ఆంగ్లభాషల దాడికి నలుగుడువడి యున్న యాంధ్రాభిషామతల్లి కిరకఁగొంత యూటలగులుగవచ్చును. ప్రభుత్వము మనచేతిలో లేనందువలన మర భాషను బోపించుటకు మనకెట్టి యవకాశము లేకుండెను. రాష్ట్రవిభాగముతో మనకు సమగ్రావకాశము చేకూరఁగలదు. ఈస్థితిలో నాంధ్రులు భిన్నభిన్నాభిప్రాయములతో వేర్వేరుపట్టుదలలతో బరస్పర కలహములతో, గాలయాపన మొనరింపక యాంధ్రాభిషాభివృద్ధికై పాటుపడవలెను. “దేశభాషలందుఁ దెలుగు లెస్స” యని మనపూర్వులొర్పించిన ప్రతిష్ఠను సార్థకము చేసికొనవలసిన బాధ్యత మనపై నున్నది. ఒకభాష మఱియొకభాష కంటె వెనుకబడియున్నదన్నచో, ఆలోచనము భాషాపానకులదేగాని భాషది కాదు. ఒకప్పుడు దేశభాషలలో లెస్స యనిపించుకొని, నేడు మనపాలఁబడి, తెలుగుభాష యితరదేశభాషల

కంటే వెనుకబడి యుండుట మనకు మిక్కిలి యవమానకరము. ఇప్పటికైన సీయవమానము తెలుగువారికి దుస్సహమనిపించినచో, తెలుగునకు మంచిదినములు వచ్చినవన్నమాట.

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

ఈజనవరి 11-14 తేదీలలో అలంపూరుగ్రామమున నీవరిషచ్ఛాఖ్యోత్సవము జయప్రదముగా జరిగెనని తెలిసి మానంతోషము వెల్లిబుచ్చుచున్నాము. పరిషత్తుస్థాపింపఁబడి పదిసంవత్సరములే యైసను మైదరా బాదురాష్ట్రము సలమూలల వ్యాపించి ప్రజలయూదరమును జూఱఁగొనుట గొప్పవిశేషము. రాష్ట్రప్రభుత్వము దీని కన్ని విధములఁ దోడ్పడుట మిగులఁ బ్రశంసనీయము.

ఆంధ్ర వ్యాకరణము

ఈమధ్య “కిన్నెర్” పత్రికలో “వాడుకభాష-విశ్వవిద్యాలయములు” అనువ్యాసము పడినది. అది వాడుకభాషయొక్క ప్రాశస్త్యమును దెలిపి యుట్టిప్రోత్తమైన భాషను విశ్వవిద్యాలయములు వెంటనే యాదరింపవలెనని నివేదించెను. మొదట నది చిన్నయసూరి వైద్యజ మెత్తెను. అనంతరము వ్యావహారిక భాషాపోషకులనుగా కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారిని, గిడుగురామమూర్తి పంతులుగారిని గురజాడ అప్పారావు గారిని బ్రశంసించెను.

చిన్నయసూరి లోపముల వారిట్లు వివరించిరి—చిన్నయసూరికిఁ బూర్వము వాడుకభాషలో గ్రంథరచనము జరుగుచుండెడిది. ఈయన బయలుదేరి బాలవ్యాకరణమును రచించి తెలుగు భాషాసౌకుమార్యమును బాడుచేసెను. చిన్నయసూరి చెన్నపట్టణపు పాఠశాలలోఁ బుట్టి పెరిగినవాడు. అందుచే “తెలుగు దేశానికి నన్నిహితంగా ఈత పేకి తొలగింపవలెనని తోచుచుండి. తాను జీవచ్ఛాప అయినచోను తెలుగుతోను తెనుగుదేశపు విశిష్ట సంప్రదాయంతోను సూరిగారికి పరిచయం లభింపలేదు,” అనివ్యాసించారు. పూర్వగ్రంథముల నుండి యనేక లక్ష్యముల నొసంగుచు నొకచేతిమీఁదగా తెలుగునిఘంటువు సంతయును వ్రాయనేర్చిన పండితోగ్రంథుడు, పలుమంది పండితులతో

నిత్యసంబంధము లభింపఁగల తెలుఁగు రాజభానియగు చెన్నపురియందు నివసించిన సూరికి జాను తెలుఁగు తెలియదని చెప్పుట యతిసాహసము. వారింకను వ్రాసిరి-సూరి పెక్కి డెన్నీకాజేజీలోఁ దెనుఁగుపండితుఁడుగానుండి యధికారబలముచేఁ దన వ్యాకరణమును విశ్వవిద్యాలయములలోఁ బ్రవేశపెట్టి వాడుకభాషకట్టి యవకాశముగల్గఁకుండఁ జేసినారు అని నిజమారసినచో మనకులభించెడి తెలుఁగు వ్యాకరణములలో బాలవ్యాకరణమువలె సులభమైనది సమగ్రమైనది మఱియొకటి లేదు. అందువలనఁ దెలుఁగు దేశమంతయు దానిని నిరసావహించెను. తెలుఁగు దేశము దేనిని శిరసావహించెనో దానినే విశ్వవిద్యాలయము లాదరించినవి. బాలవ్యాకరణమునందలి గుణమును గ్రహించియే విశ్వవిద్యాలయము లాదరించినవిగాని చిన్నయసూరి యధికారమును జూచికాదు.

వాడుకభాషలో గ్రంథములు వ్రాసి తత్ప్రచారమునకై నడుముకట్టిన గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారిని, గురిజాడ అప్పారావు గారినిఁగ్రంథించిన సర్థమున్నదిగాని లాక్షణికభాష సంగీకరించిన కందుకూరి వీరేశలింగముగారిని బొగసుటచే పీడికేమి లాభమోతెలియుట లేదు. పంతులుగారు తమరచనలన్నిటిఁ బండిత పాఠశాలార్థముగు మనోహరమైన లాక్షణికభాషలోనే వ్రాసిరి. వారి ప్రహసనములలోని వాడుకభాష పాత్రోచితముగాఁ బ్రయోగింపఁడినదేగాని యాభాష యందలి యాదరముచేఁగాదు. వైవిధ్యముగా నూరిమీఁద, వారిబాల వ్యాకరణముమీఁద దాడి వెడలి వ్యాసాంతమున “నేటి కాలానికి దిద్దర్చిన ప్రాయంగా నూపింపగల వ్యాకరణం ఒకటిఅవసరం. అట్టి వ్యాకరణమే విశ్వవిద్యాలయాలలో పఠనీయగ్రంథంకావాలి” అని వ్రాసిరి. జీవద్భాష కెవరును సమగ్రమైన వ్యాకరణము వ్రాయలేరు. నేటిభాషకు బాలవ్యాకరణము సమగ్రమైన వ్యాకరణము కాదు. కావున నిదియు దిద్దర్చినప్రాయమైన వ్యాకరణమే యని చెప్పవచ్చును. ఇట్టిబాలవ్యాకరణము దూషించి పీడెట్టి వ్యాకరణమును రచింతురో తెలియకున్నది. నేడువ్యాకరణము రచింపవలెనన్న నొకరు వ్రాయఁగడంగుట సమంజసముగాదు. ఒక్కరేతమకుఁదోచిన విధమున వ్రాయఁదలంచినచో దానిని వారికూటము వారెవరైన నాదరింతురేమోకాని

ఉపయోగకళలు కూడ శరీరసౌఖ్య సంధానముద్వారా మానవుల మానసముల కించుక సంతోష మావహించుట నిజమే. కాని యాయానందము తొకికమేకాని బ్రహ్మానంద తుల్యమైనదికాదు. అంతేకాక యది సవ్యాజమై యుండును. రుచికరమైన యాహారమును మనము భుజించినచో నది మనకడుపు నింపి యాకలి బాపును. అది మనకు సంతోషము నొనంగుటకు శ్చుద్భానివారణము కారణము. ఆకారణమే లేనిచో నది యెంతవిలువగల శుచియైన పదార్థమైనను మనకుఁ బ్రీతి కలిగింపఁజాలదు. లలితకళలవలన నాకలి దప్పులు తొలఁగుటవంటి శరీర సౌఖ్య లాభమేమియు సంతిల్లకపోయినను మైమఱిపింపఁజాలు మహానందమొకటి కలుగుచుండును. అందుచేతనే లలితకళాజన్యమైన యానందమునకు నిర్వాజత్వమొక లక్షణముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఉపయోగకళ లనుభవింపఁబడు కొలంది నల్పపరిమాణములై పోవును. సాకకళానిపుణుఁ డొకఁడు రుచ్యమైన వంటకమును సిద్ధము చేసె ననుకొందము. పదిమంది చేరి దాని ననుభవింప నారంభించినచో నది యల్పకాలముననే యదృశ్యమైపోవును. మఱియు నొకసారి యనుభూతమైన యాపదార్థము నింకొకసారి యెప్పుడైన నెవ్వరైనఁ దిరిగి యనుభవించుట కవకాశ ముండదు. లలితకళ లట్లు కాక యెందఁ తెన్నిసారు లనుభవించినను దఱుగక కరుగక మెఱుఁగెక్కును. నిచ్చక్రొత్తలై యనుభవించుకొలంది నానంద మినుమడింపఁ జేయుట లలితకళలందలి రెండవలక్షణము.

ఉపయోగకళలలో నొకటగు ధాతువాదము నొకఁడునేర్చి పెట్టెఁడు బంగారము చేసె ననుకొందము. అది యూచేసినవాని కొక్కనికే యానందము కలిగించును. ఇతరు లది చూచి యసూయావిస్మయము లొందిన నొందవచ్చును గాని యానందమును మాత్రము పొందఁజాలరు. మఱియొక్కఁ డట్టి యానందము నొందవలె నన్న నాకళ తానును నేర్చి యవరంజి కూర్చుకొనవలయును. లలితకళలవిషయ మట్లుకాదు.

అవి యెల్లరకు నానందము కలిగించుటయేకాక యేక కాలమున ననేకుల నానందము నొందింపఁ శక్తిగల్గియుండును. గాయకుఁడు గొంతెత్తి త్యాగతాప కీర్తన శ్రావ్యముగాఁ బాడుచుండ వినుచుండు సభ్యులెల్లరు నేక కాలమున నానందతన్మయు లగుదురు. రమణీయమైన శిల్పమును గాని చిత్రమును గాని చూచువారును రసవంతమైన కావ్యమును విను వారును నిట్లే పలువు నేక కాలమున నానంద తన్మయత్వము నొందుచుండురు. దీనినిబట్టి సర్వజనీనత లలితకళలయందలి యింకొక లక్షణముగా గోచరించుచున్నది.

తాకికకళల విషయమునవలె లలితకళల విషయమునఁ బరిమాణమున కంతప్రాధాన్యము లేదు. వండఁబడిన పదార్థము లెంతయధికముగా నున్న నంతయెక్కువమంది వానిని భుజించి తృప్తి నొందుదురు. లక్షల కొలఁది రసికుల మెప్పించుటకుఁ జిన్నదైన చిత్రలేఖనమొక్కటి చాలును. రసవంతమైన వాక్యమొక్కటి చాలును. కాళిదాసుని మేఘదూతము సంస్కృత కావ్యము లందెల్లఁ బరిమాణమునఁ జిన్నదయ్యుఁ బాటవమున నితర కావ్యములకన్న మున్నెన్నఁదగి యున్నదికదా !

ఈవిధముగా తాకికకళలకును లలితకళలకును భేద మధికముగా గోచరించినను సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించినచో నీరెండు తెగలు కొంతవఱ కన్యోన్యశ్రయములై యనాదికాలము నుండియు జంటగా వర్ధిల్లెనని చెప్పవచ్చును. ఆదిమకాలపు మానవుఁడు శీతవాతాతపముల బాధ భరింపలేక మొదట గృహనిర్మాణకళ నభ్యసించెను. ఇట్లుది ప్రాథమికా వస్థలో నుపయోగదృష్టితో నేర్పడినదే యయ్యుఁ దరువాతఁ గ్రమక్రమముగా సుందరములైన దేవాలయములకును రమణీయములైన స్తూపాదులకును ద్రోవ చూపెను. ఇట్లే మానవుఁడు మొదటఁ జలిబాధపడలేక బట్టలునేయుట నేర్చుకొనెను. కాని తరువాత సౌందర్యపిపాసువై వానికి వివిధవర్ణ సుందరములైన అంచు లద్దుటకును రంగులు వేయుటకును బ్రయత్నించెను. మైయదాహరణములు తాకికకళలు లలితకళలకుఁ గొంత

వఱకు బీజావాప మొసరించె ననుటకు దృష్టాంతముగా నున్నవి, ఇట్లే కొన్నిచోట్ల లలితకళలు తాకికకళల యావిర్భావమునకుఁ గారణములై నవి. కవులు కావ్యములు చెప్పఁగా మొదటవ్రాత్రయుఁ దరువాత ముద్రణమును నేర్పడినవి. చిత్రకారులు తమకళ కభివృద్ధిచేసినకొలంది వర్ణపరిశ్రమ విజృంభింప నారంభించినది.

లలితకళల కానంద జనకత్వమే ప్రధానప్రయోజనమైనను నవి తాకికముగాఁగూడ నుపయోగపడవచ్చును. శిల్పకళకుఁ బరాకాష్ఠయని చెప్పఁదగిన తాజమహలువంటి సుందరభవనము సర్వావకాశములు కలవారెవ్వరైన నివాసగృహముగాఁ జేసికొన్నఁగాదను వారెవ్వరు ? కాని యట్లుచేయుట కష్టమిచ్చి యుప్పుకొనుటవలె బరిహాసాస్పదము గానుండును. తాకికకళలు జీవితోపయోగ నిర్వహణమునకు వలె నానంద ప్రదానమున కంతగాఁ బనికి రావు, వానిప్రయోజనము శరీరమర్యాద దాటి యాత్మ నందుకొనఁజాలదు.

౨

లలితకళ లనుకరణములూ లేక స్వతంత్రసృష్ట్యులూ యను విషయ ముప సభిప్రాయభేదము కలదు. గ్రీకు తత్వవేత్తలలో సగ్రగణ్యుఁ డును ఖాల్జాత్వ లాక్షణికుల కాచార్యప్రాయుఁడునగు సరిప్టోట లివి యనుకరణములని నుడివెను. విశాలమును, స్థావరజంగ మాత్మకమునగు బ్రహ్మసృష్టినిజూచి యందలి రామణీయకము ననుభవించి కళానిర్మా తలు తమకళలలో దాని ననుకరింతురని యాతనిభావము. కాని కొందఱు కళావిమర్శకు లీతని యాహ నునిరసించి లలితకళలు బ్రహ్మసృష్టికిఁ బ్రతిస్పృష్టతో, పునఃసృష్ట్యులలో లేక ప్రతినిధులలో యయియుండును గాని యనుకరణములు మాత్రము కావని యభిప్రాయపడిరి. మహాలవదార్థ ముకంటె నీలలితకళలందలి పదార్థము (లేకద్రవ్యము) భిన్నమయ్యుండు ననుసంతవఱ కవి ప్రతిస్పృష్ట్యులలో పునఃసృష్ట్యులలో యదన యరగిగి ధిపవచుచు ను. కాని మూలవస్తువులకును పీనికనో బోలికయో లేదనుట యనుభవ

విరుద్ధముగాఁ గానఁబడును. అస లనుకరణములేకాని మూలవస్తువులు కళావిషయములు కాఁజాలవు. సుందరాంగియైన యొకయువతి ప్రత్యక్షముగా మనకుఁ గానఁబడిన నామెనుగాంచి తాకికదృష్టితో మరము సం తోషింతుమే కాని కళాదృష్టితో నానందింపము, కాని చిత్రకారుఁడెవఁడైన నట్టిచిత్రమును జిత్రించిననుఁ గవి యెవఁడైన నట్టిపాత్రను వర్ణించినను మనము చూచి, విని, కళానందమును జూఱఁగొందుము. కళానిర్మాతలు మూలవస్తువుల నెంతయధికముగా ననుకరింపఁజాలిన మనకానంద మంతయెక్కువగాఁ గలుగుచుండును. అనుకరణమునందలి మూలనన్ని హితత్వము కళాకారుల ప్రతిభాశక్తిపై నాధారపడి యుండును.

కవియొకఁడు యుద్ధమును వర్ణింపఁదలఁచుచోఁ దాను జూచిన యధార్థయుద్ధము ననుకరింప యత్నించుచు. అతఁడు రథ గజ తురగ పదాతుల యాకృతులను, వాని చలనములను, వివిధ పరికరములను, శంఖారావములను, నిహతయోధుల శరీరములనుండి స్రవించు నెత్తురు ధారలను వర్ణించి యొకయుద్ధ వాతావరణమును గల్పించి పతితలమనోవిఘ్నల యుద్ధమును బ్రత్యక్షముచేయును, ప్రత్యక్షయుద్ధము నీవర్ణన యెంతనిశితముగా ననుకరించిన నాచిత్రము మన కంత యాకర్షకముగా నుండును. అతఁడునిజమైన యుద్ధమునందలి విషయముల ననుకరింపక వేతేడైన వర్ణించినచో నావర్ణన యెంతనుందరముగా నున్నను. వాడినశబ్దములెంత మృదుమధురములైనను మనకు యుద్ధభావము స్ఫురింపదు. ఇట్లే చిత్రకారుఁడునుందరమైన యశ్వమును జిత్రింపఁదలఁచినఁబ్రత్యక్షముగాఁదాను జూచిన యశ్వమును దృష్టియం దిడుకొని దానియవ యవాదుల ననుకరించును. అట్లుకాక యాతఁడు మూలమును విడిచి యధేచ్ఛముగాఁ జిత్రణము సాగించినచో నాచిత్ర వితరవిధముల సాకర్షకరముగా నున్నను మనకశ్యమను నూహ జనింపఁ జేయదు. శిల్పము విషయముకూడ నింతే. శట్రుఁడొక మహారాజు పాత్ర సృజనయింపఁ దలఁచుచో రంగమున మహారాజు పేషభాషల ననుకరింపవలయును. అట్లుచేయక యాతఁ డితరవిధముల నెన్నఁదగిన యభినయ మెంత నీవుణముగా నొనరించినను సామా

జికులకు రాజభావము కలిగింపజాలడు. ఇట్లు లలితకళలలో సర్వత్ర యనుకరణము గోచరించుచున్నది. ఈయనుకరణ మహాత్వము లేనిచో, గళాకారుఁ డెంతనేర్పరియయ్యుఁ దా నుద్దేశించు వస్తుభావము సనుభవించువారిలో నుత్పాదించజాలడు.

పై ని వివరింపఁబడిన రూపానుకరణముతోపాటు భావానుకరణముకూడ నుండినగాని లలితకళలు సమగ్రత్వము నొందఁజాలవు. కవి యొకానొక నన్ని వేశమునందలి వ్యక్తిని వర్ణించు సందర్భమున దద్రూపములేకాక సన్ని వేశమున కనుగుణమైన తద్భావమునుగూడ వర్ణింపవలయును, అప్పుడే యా సన్ని వేశముయొక్క చిత్రణము సంపూర్ణమగును. ఇట్లే శిల్పిచిత్రకారులును గేవలరూపమునే కాక ప్రత్యేకభంగిమలచే, రేఖలచే భావమునుగూడ స్ఫురింపఁజేయవలయును. నటుని సందర్భమున నీవిషయము మఱింత స్పష్టముగా గోచరించును. అతఁడు పాత్రల రూపము సనుకరించినంత మాత్రమునఁ బ్రయోజనము లేదు. అవయవ విన్యాసములద్వారా, ఉచ్చరించు శబ్దములద్వారా యాతఁడు భావానుకరణముకూడఁ జేయవలెను. వియోగినీపాత్రము నభినయింపఁగోరు నటి లేక నటఁడు వేషముచే ముఖభూవిక్షేపాదులచే నిజముగా వియోగము నందున్న స్త్రీభావముల సనుకరింపవలెను. రూపానుకరణము కంటే భావానుకరణ మించుక కష్టసాధ్యమైనదే. కాని యదియెంత సమగ్రముగా నిర్వహింపఁబడిన నంతయధికమైన ఫలము నొసంగును.

లోకమునఁ గవిబ్రహ్మ కవితాస్పృష్టియను మాటలు వాడుకలో నున్నవి. ఈమాటలు వినినంతనే కవియు బ్రహ్మవలె శూన్యమునుండి రూపముల సృజించుననియు నాతఁ డందు బ్రహ్మవలెనే స్వతంత్రుడనియు భావములు స్ఫురించును. కాని యీమాటలు గౌణార్థమున వాడఁబడినవేకాని యశాగికార్థమున వాడఁబడినవి కావు. ఏలయన బ్రహ్మస్పృశించుపదార్థముల కాయాహ సంకల్పములే కారణములు కాని వానికి మాతృక లని చెప్పఁదగిన యితరవస్తువు లేవియుఁ గారణములు కావు. మఱి కవియోచిత్రకారుడో నిర్నిధుఁడు. రూపములకు వారి యూహాబలముకూడ నిండుక తోడ్పడినను అవి యమాతృకములైనవి మాత్రము

కావు. వానికి మాతృకలైన వెప్పుడో యెచ్చటనోయుండి తీరవలెను. అందుచేతనే వారిసృష్టి స్వతంత్రసృష్టి కా దనవలసి వచ్చుచున్నది.

ఇంకఁ జిత్రలేఖన కవిత్వాదులు సృష్టికిఁ బ్రతినిధులను నభిపాదయమును ఒకీకరింతుము. రూపసామ్యములేని కేవల ప్రాతినిధ్యమువలన మనకు వస్తువుయొక్క సమగ్రస్వరూపము ప్రత్యక్షము కానేరదు. “ఆవు” అనుజంతువున కారెండక్షరములును వాని నుచ్చరించునప్పుడు శ్రవణ గోచరమగు ధ్వనియుఁ బ్రతినిధులు. ఆవను నక్షరములను జూచి నప్పుడు కాని తత్ప్రతిపాదితమగు ధ్వనిని విన్నప్పుడు కాని మన కావు వర్ణ సముచిత చిత్రలేఖనమునో చూచినప్పుడు కల్లునంత రూపస్ఫూర్తికలుగదు. దువ్యంతుఁడు విరహవేదనాదూయమానుఁ డగునప్పు డతనికి శకుంతల యనుపదమునందలి యుక్తరములఁ జూచినను అవి కలిగించు ధ్వనిని వినినను గలుగు నుపశాంతికంటె శకుంతలా చిత్రమునజూచినచో బాటిల్లునూట యధికముగా నుండు ననుటలో సందేహములేదు. అందుచే లలితకళలు బ్రహ్మసృష్టికి రూపసామ్యముతోడి ప్రతినిధులు రూపసామ్యమనఁగా ననుకరణమన్నమాటే. లలితకళల ననుభవించు వారు తత్కళాజనితానందమును సమగ్రముగాఁ బొందవలె ననిన నవి యనుకరణము లను సంగతి విస్మరింపరాదు. అట్లుకాక యవి యథార్థములే యని భావించుచో వారి కానందమునకు బదులు భయజగుష్పాకోపాదులగు నితర భావము లుప్పటిల్లును. అనుభవమునబట్టి చూచిన నీవిషయము విస్పష్టమగును. ఇరువురు యోధులు నిశితకరవాలములు దాల్చి యొండొరులఁ జంప నుంకించుచు యుద్ధమొనరించు దృశ్యమును జూచునప్పుడు మనకు భయకంపాదులే కాని యానందము కలుగదు. అట్టిదృశ్యమును జూడలేక భయాక్రాంతులమై మనము దవ్వుగాఁ బో నెంతము. అట్లుకాక ప్రతిభాశాలియైన మహాకవి యిరువురు యోధులు కావించు పోరాటమును నవిస్తరముగా వర్ణించుచుఁ బద్యములు వ్రాసినచో నాపద్యములను జదువునప్పుడు మన మానందము నొందుటేకాక వానిని మాటిమాటికిఁ జదువ నూహింతుము. ప్రకృతిలో దుఃఖమును

గలిగించు నభిమన్యువధాది ఘట్టములను మనము మాటిమాటికీ జదువ నువ్విఱుటలూరుటకును, హరిశ్చంద్రునాట కాదులందలి కరుణ రసపూరిత ఘట్టముల ననేకపర్యాయములు రంగమునఁ జూడ నుత్సహించుటకును, పంది, గాడిద మున్నగు ననహృదయములగు జంతువుల చిత్రములనై నను బదింపదిగా నవలోకింపఁ దివురుటకును నిదియే కారణము. దీనినే పండితరాయలు “అయం హి లోకోత్తరస్య కావ్యవ్యాపారస్య మహి మా యత్ప్రయోజ్యో అరమణీయా అపి శోకాదయః పదార్థా ఆహ్లాద మ లౌకికం జనయన్తి. విలక్షణో హి కమనీయః కావ్యవ్యాపారః ఆస్వాదః ప్రమాణా న్తరజా దనుభవా” త్తని రసగంగాధరమున నుడివియుండెను. ఈవిషయ మొక్క కావ్యమునకేకాక యితర లలితకళలకును నన్వయించును. ప్రకృతిలో భయ చింతాజుగుప్పాదులను గలిగించు దృశ్యములే కళారూపము నొందినప్పుడు మన కానందజనకములగుట కవి యనుకరణములేకాని యధార్థములు కావని మనభావమున స్థిరముగానుండు జ్ఞానమే కారణము. మనము దారిని బోవునప్పుడొక కుక్క మొటిగిన చో భయపడి పాటిపోదుము. హాస్యకారుఁడు కుక్కకూత ననుకరించుచో మన మచ్చెరువుపడి నిల్చి విని యానందింతుము. హాస్యకారుఁడు మనకుఁ గనఁబడకుండ మఱుఁగున నున్నచో మన మాకూతనేవిని యది విజ్ఞప్తమైన కుక్కకూతయే యని యెంచి దానినిగూర్చి యిసుమంతయైన నాలోచింపక మనదారిని బోవుదుము. లలితకళలు మూలములు కాక అనుకరణము లనుటకీది ప్రబలమైన నిదర్శనముకదా !

3

లలితకళల ననుకరణకళలు అననుకరణ కళలు అని ‘తెండవిభాగములు కావించి నంగీత చిత్రలేఖనముల నందలి రెండవ విభాగమునకుఁ జేర్తురు. చిత్రకాఠుఁడు భౌతికరూపమును గాక యాధ్యాత్మికరూపమును మాత్రమే చిత్రించునని వారివాదము. సాధారణ మానవులు చర్మచక్షువులద్వారా వస్తువుల భౌతికరూపమును మాత్ర మారయఁజాలుదురు. లోకమున భిన్న వస్తువులు భిన్నరూపముల ధరించి యాకారసార్థక్యము కలిగి ఖాసిల్లుచున్నవి.

అందుచేతనే యల్పజ్ఞానము కలిగిన బాలురుసైతము దర్శన మాత్రముచే నిది యీవస్తువు, ఇది యీవస్తువు అని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁజాలుచున్నారు. చిత్రకారులు చిత్రించు చిత్రములయందుఁగూడ నాకారసంబంధమైన వేటుపాటు స్పష్టముగాఁగోచరించుచుండును. ఈవేటు పాటు లేనిచోఁ జిత్రమునందుఁ జిత్రితమైనయాకృతి కుక్కదో నక్కదో, గాడిదదో గుఱ్ఱముదో, చెట్టుదో గుట్టదో మనము చెప్పఁజాలము. అందుచేఁ జిత్రకారుఁడు భౌతికరూపమును బూర్తిగా విసర్జించుచో నాతఁడు చేయుపని నేలవీడిన సా మగును. కాని యొక్కవిషయము మాత్రము మనము చెప్పవచ్చును. ఒకేవస్తువును భిన్నవ్యక్తులు చూచునప్పుడు వారందఱు దానియాకృతి నొకేదృష్టితోఁ జూడరు. దృష్టవస్తువునందలి వివిధభాగములలోఁ గొందఱికిఁ గొన్నియెక్కువ యాకర్షకములుగా నుండును. వారి నడిగినచో వారు తమృధికముగా నాకర్షించినభాగముల ముందుగాఁ బ్రశంసించుదురు. అట్లే చిత్రకారులు వివిధవస్తువులఁ జిత్రించు నప్పుడు తమ యభిరుచులనుబట్టియు, నావస్తువులను దర్శించునప్పుడు తమకుఁ గలిగిన యాకర్షణమునుబట్టియు వాని వివిధవిన్యాసములకు రూపాసంగుచుండుదురు. ఇట్టి స్వల్పభేదములున్నను జిత్రకారులు చిత్రించు రూపములలో భౌతికమైన సామ్యము గోచరించుచునేయుండును. సామాన్యమానవులకంటెఁ గళానిర్మాణప్రతిభ కలమేధావులు దృశ్యమాన వస్తువులందలి సౌందర్యము నెక్కువ నిశితముగాదర్శించి యనుభవించు శక్తి కలిగియుండురు.

ఆధ్యాత్మికరూప మనఁగా నాత్మసంబంధమైన రూపము. యోగీంద్రులకుఁదప్ప సామాన్యుల కీరూపమును దర్శింపఁగల శక్తియుండదు. వారు సర్వవస్తువులయందు బ్రహ్మపదార్థమునుదర్శించి “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ”యను సూక్తియందలి యాథార్థ్యము ననుభవించుదురు. సామాన్యమానవు లిట్లొనర్చుట యసాధ్యము. తాత్త్వికముగాఁ జూచినచో సర్వవస్తువులును నాత్మొశకములే. కావున వాని యాధ్యాత్మికరూపము

లన్నియు సమానములై యుండవలయును. అట్టియొడఁ జిత్రకారు లాధ్యాత్మికరూపములను మాత్రమే చిత్రించినచో నెందఱు చిత్రకారు లెన్ని చిత్రములఁ జిత్రించినను అవియన్నియు నేకాకృతులై యుండి పోవును. అనుభవమునుబట్టిచూడ నిది యన్యథా గోచరించుచుండుటచే నీవాదమును మనము విశ్వసించుట కవకాశము లేకపోవుచున్నది. చిత్ర కారుఁ డాధ్యాత్మికరూపములనే చిత్రించు ననువాదము సకంగీకరించినను అది చిత్రకళ యనుకరణ మనుట కేవిధముగను బంధము కాఁజాలదు. ఏలయన నప్పడైన నాతఁడు తాను గుఱియం దుంచుకొనిన యాయా ధ్యాత్మికరూపమునే యనుకరింపకతప్పదు.

ఇంక లలితకళలన్నిటిలో సంగీతమునమాత్ర మియనుకరణం శము మిక్కిలి తక్కువయైనట్లు గోచరించును. గాయకుఁడు వివిధస్వర ముల నమ్మేళనముచే వివిధరాగములతోఁగూడిన ధ్వనుల నుత్పాదించుచుండును. ఈధ్వనులు సృష్టిలో మనకుఁ దఱచుగా వినఁబడునట్టివి కావు. మనము నిత్యము వినచుండు ధ్వనులకంటె ఎంతో వైలక్షణ్యము వైశిష్ట్యము కల్గి శోభిల్లుచుండును. గాయకులు కోపభయహర్షశోకాది భావములలో నీభావముల సీరాగము లెక్కువగా సూచించు చని చలన శాస్త్రగ్రంథములనుండియో గురువులనుండియో తెలిసికొని యట్లాచ రించుచుండవచ్చును. కాని సృష్టిలో నాభావములకు గుఱియైనవానట్టి ధ్వనులఁ గలిగించుట మనకు గోచరింపదు. శోకలాదిపక్షుల కూజిత ములు శ్రవణానందకరములుగానుండుట మాట నిజమే. కాని గాయకులూ కూజిత సజ్జే యనుకరింతురని మనము చెప్పఁజాలము.

ఒకవిధముగాఁ జూచినచో సంగీతముకూడ ననుకరణమే యని చెప్పటకించుక యవికాశము కలుగును. కుమారుఁడు మరణించినప్పు డొకతల్లి యాతఁడు పూర్వగుణచర్యల నుగ్గడించుచు గొంతెత్తి యేడ్చు చున్న దనుకొనుడు. ఆయెడుపు విననవచ్చుదు మనహృదయములు కరుణారసార్ద్రములై కలఁతనొందును. ఆమె యేడ్పుచు వెలువరించుధ్వ నిలోఁ గరుణారసోత్పాదక మైనయొక గుణ ముండుట నిశ్చయము. ఆగు

ణమునే విశేషముగాఁ జెంపొందించి పరిణతమైన యొకరాగముగా నాలాపించి గాయకుఁడట్టిభావమును శ్రోతలకుఁ గలిగింప వచ్చును. అట్లే కోకిల కూజితమును యథాతథముగా ననుకరింపకపోయినను గాయకుఁ డదిపాడునప్పుడు శ్రవణగోచరమగు మాధుర్యగుణమును గాలోచితముగా ననుకరింపవచ్చును. సంగీతములోనుండు ననుకరణాంశ మేతన్నాత్రమే. అరిష్టోటలు సంగీతముకూడ ననుకరణ మని యభిప్రాయపడుట యీదృష్టితోడనే సంతోషవిషాదాదిభావములు కలిగిసప్పుడు సృష్టిలో వ్యక్తము లగుచుండు ధ్వనులను సంగీత ముచుకరించు నని యాతనిభావము. మొత్తముమీఁద నితర లలితకళలకన్న సీసంగీతమున ననుకరణము తక్కువయని చెప్పవలయును.

౪

లలితకళానిర్మాతలును దద్రామణీయకము ననుభవించు రసికులును బరస్పర సానుభూతి కలిగియుండవలయును, లేనిచో నాకళలు రెండుపక్షములవారికిని నిష్ప్రయోజనములుగనే పరిణమించును. కళాకారుఁడు నిర్మాణవిషయమునఁ దానెంత స్వతంత్రుఁడైనను దనకళ ననుభవించు ప్రజల యభిమానాభిరుచుల నించుక దృష్టియందిడుకొనవలయును. అతఁడట్లుకాక యతిస్వతంత్రుఁడై వర్తించుచో, 'కాలోహ్యాయం నిరవధిః విపులాచ పృథ్వీ'యని సంతృప్తిపడియున్న నిబ్బందిలేదుకాని లేనిచో, దననాటి రసికుల కంతగా నానందము సంధింపలేడు. అట్లే రసికుఁడు కళల ననుభవింపనపుడు తనభావములు, అభిరుచులు, అనురాగద్వేషములు విస్మరింపవలెను. ఒకనికి సంపెంగపూ వన్న నొడలుమంట. ఆవాసన కతఁడు ముక్కుమూసికొని దప్పుగాఁ భోవును. అట్టివాఁడు 'సంపెంగపూవున నము చదువునప్పుడును, దానిచిత్రమును జూచునప్పుడును దనభావములు విస్మరించి యాకవి, చిత్రకారుఁడు సంపెంగపూవు రామణీయకాదుల నెంతగాన నుభవించి తనచే ననుభవింపఁజేసె ననునదియే' చరికింపవలెను. అట్టిభావముజేనిచో నాకావ్యమును జిత్రలేఖనమును సత్కృతకళామణియగుములయు నాతని పాలి కనలు లేకుండనే పోవును.

అందుచే గళారస పిపాసి కహంకార పరిత్యాగ మొకయనివార్యధర్మము గాఁ గానఁబడుచున్నది.

లలితకళలు నిర్మించునపుడు తన్నిర్మాత లావేశపూరితులై యుండురనియఁ దదారాధకులు రసతస్మయ్యులై వాని ననుభవించుచుండు రనియు మనము వినుచుందుము. అది నిజమేకాని యాయావేశమును, దన్మయత్వమును మేరమీఱి యతివేలమునై యుండరాదు. తాను గళ ననుభవించుచున్నానను జ్ఞానము తదారాధకుఁడుచు వహించియుండుట యవసరము. కవి శుచియుఁ, గరుణామతియుఁ, బ్రశాంతుఁడునై యుండవలె నని లాక్షణికులు చెప్పవిషయమొక్క కవియెడనేకాక యితర కళాకారులయెడఁగూడఁ జెప్పఁదగినదే ఆవేశ ముండవలెనుగాని కళాకారుఁడు ప్రశాంతుఁడై యాయావేశమునెంత నిగ్రహించుకొన్న సంతయుదాత్తమైన కళ నావిర్భవింపఁ జేయును. రసికులయెడ నీనిగ్రహము మఱింత యవసరము. ఇఁక నొకవిధముగా సహంకారత్యాగమునకు సంబంధించినదే. మహమ్మదీయులు తమ దండయాత్రల సందర్భమునఁ గళాసర్వస్వము లని చెప్పఁదగిన దేనాలయాదులను, విగ్రహములను జంకుకొంకులేక నాశనము చేసియుండుటకు మతాభిమానముతోపాటు నిగ్రహములేని యిట్టి యావేశముకూడఁ గారణమే యని చెప్పనగును. ప్రహ్లాదనాటకము ప్రదర్శింపఁబడు సమయమున హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదుని బెట్టుపాట్లు చూచి సహజదయాశాలియైన యొకసామాజికుఁడు హఠాత్తుగా లేచి హిరణ్యకశిపునిపై బూతులవర్షము కురియించుచు సంతపఱకును గరుణారసము ననుభవించుచున్న పోదరసామాజికుల కించుక హాస్యరసాస్వాదముకూడఁ గలిగించి పరస్పరవిరుద్ధములైన యారసములకేకత్ర పరిపోషణము సాధించెనట! అందుచే సత్యావేశ మొక్కొక్కప్పుడు రసానందానుభవమునకు మూఱు రసాభాసమునకు దారిచూపును.

కళానిర్మాతలకు శాస్త్రజ్ఞానము, గురుశుశ్రూష మున్నగువాని కంటె భగవత్ప్రసాదితమైన ప్రతిభాశక్తి నిండారియుండుట మిక్కిలి

ముఖ్యము. ఆశక్తియున్నచో శాస్త్రాభ్యాస గురుబోధాదులు దానికి వన్నెచేకూర్చును. అదిలేనిచో మిగిలినవెంత యధికముగానున్నను బ్రయోజనముండదు. ప్రపంచమునఁ బలువురు పండితులయ్యుఁ గళాకారులు కాకపోవుట కిదియే హేతువు. ఈశక్తి శాస్త్రాభ్యయనముచేఁ గాని, పరికరసంపాదనముచేఁగాని బహుశఃప్రయత్నముచేఁగాని సాధ్యమగునట్టిదికాదు. రంగులును గుంచెయు చున్నంతమాత్రమున నెల్లరును జిత్రకారులును, బనజాలమును ఛందోజ్ఞానమును సంపాదించినంతమాత్రమున నెల్లరును గవిసార్వభౌములును గాఁ గలిగినచోఁ బ్రపంచమున మనము లక్షలకొలది రవివర్మలను గోట్లకొలది కాళిదాసులను గాంచుచుండుము. ప్రతిభావిశేషము శాస్త్రజ్ఞానాదిలోపమును మఱుగుపఱుచును; శాస్త్రజ్ఞానము పుష్కలముగానున్నను బ్రతిభలేనిచో నాలోప మనుక్షణమును గోచరించుచునే యుండును. కళాకారులు రసికుల యాదరాభిరుచుల సరయవలె ననుట నిజమేకాని యది వారిస్వాతంత్ర్యము సరికట్టరాదు. శాస్త్రములు ప్రతిభాపంపన్నులైనవారికి విధేయములై యుండవలెనేకాని వారిపై సధికారము నిర్వహింపరాదు. చిత్రకారుఁడు చిత్రమున నిట్టిచోట నిట్టిరంగే వాడవలయును, శిల్పివిగ్రహము చేతులింతకంటెఁ బొడుపుగా నిర్మింపరాదు, కవి యిట్టివానినే నాయకునిఁజేసి యిట్టివర్ణనలకే కావ్యమునఁ దావు కల్పింపవలయును అని నియమములు నిర్ణయించుట నిర్నరోధ నిరాఘాటముగా విహరించువారి ప్రతిభాశక్తికి సంకెల్లువేయుటయే యగును. ప్రతిపదమున నిట్టి నియమములకు లోఁగియుండినచోఁ గళాకారుఁడు శాస్త్రము చేతికీలు బామ్మయై జీవరహితమును వైవిధ్యహీనమునైన యల్పకళను మాత్రమే సృజింపఁజాలును. అట్టి కళ శాస్త్రకారులనే తృప్తిపఱుచునుగాని రసికుల కానంద మీయఁజాలదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గొన్నిప్రబంధములకిట్టి గతియేపట్టినది. అవి నియమానుసరణమున నంతశ్రద్ధవహించినో రసానందజనకత్వమున నంతశక్తిహీనములగుట సంభవించెను. ఇట్టి నియ

మముల నెక్కువగావిధించుట కళాకారుల ప్రతిభ నరికట్టుటయే కాక దినదినప్రవర్ధమానము కావలసిన కళాగతిని నిరోధించుటకూడ నగు ననుటలో సందేహములేదు. అప్పుడు కళ నిశ్చలమై నూత్నరీతులకు, సంప్రదాయములకుఁ దావాసంగతేకపోవుట సంభవించును.

లలితకళలన్నిటిలో బహిరంతరములు రెండింటికిని దగిన ప్రాధాన్యమునొసంగి రెండవదానియొడ నుపేక్షవహించుట సమగ్రఫలప్రాప్తి కంతరాయము కలిగించును. చిత్రలేఖనమున వర్ణాదులును, గవిత్యమున ఛందశ్శబ్దాదులును, శిల్పమున శిలామృదాదులును, నాట్యమున వేషాలంకారాదులును, సంగీతమున నాదమును బాహ్యము లైనవి. వీని సాయమునఁ బ్రవర్తించఁబడు భావము లేక యర్థము కళలన్నింటికిని నాంతరస్వరూపము. క్షీణయుగమునందలి యాంధ్రకవులు శబ్దమున కధిక ప్రాధాన్యము నొసంగి భావమునెడ నాదాసీన్యమువహించిరి. ఆధునికులలోఁ గొందఱు భావమే ప్రధానమనుకొని శబ్దమునెడ నుపేక్ష వహించుచున్నారు. ఈయిరు తెఱఁగుల కవిత్యమును బలితల కానందము కూర్చఁజాలకపోవుటలో నాశ్చర్యములేదు. ఇం దుబహిరంతరములకు సామరస్యమును, సమప్రాధాన్యమునులేమియే యిందుకుఁ గారణము. రమణీయార్థప్రతిపాదకమైన శబ్దము కావ్యమని కొందఱు లాక్షణికులు నిర్వచించుట యీదృష్టితోడనే. ఇందర్థ మాంతరము. శబ్దము బాహ్యము. ఇట్లు బహిరంతరముల కుచితమైనకూడిక యుండవలెననుట కావ్యమునకువలెనే యితరకళలకుఁగూడ సప్రతిపూనమైన రామణీయకమును జేకూర్చును.

బౌచిత్యపరిపాకము కళాకారు లందఱు నవశ్యముగాఁ బాటించవలసిన పరమధర్మము. బౌచిత్యలోపము రసాభాసమునకు మూర్ఖము. బౌచిత్యము కావ్యచిత్రలేఖన నాట్యసంగీతములందును ననేకవిధములుగా భాసిల్లుచుండును. సాత్వికచిత్రములైన భావావేష్టలవర్ణనలు, కావ్యనాటకములకును, రసాత్మకమైన రాజకల్యాణము సంగీతమునకును, సన్ని

వేశానుగుణమైన వాతావరణ నిరూపణము చిత్రలేఖమునకును నౌచిత్యపోషకములై యుండును. పుత్త్రమరణాతురయై తల్లియేడ్చునమయమున సంస్కృతసమాసభూయిష్ఠమును సలంకారపూడితమునైన రచన సాగించుటయు, రాజువచ్చినప్పుడు పరివారము కూర్చుండినట్లు చిత్రించుటయు, సూర్యోదయకాలమునఁ బద్మములు ముకుళితములై యున్నట్లు చూపుటయు, గరుణరసమునకో భక్తిభావమునకో భూపాలరాగము నాలపించుటయు సనౌచిత్యమున కాకరములై రసభంగము కలిగించును. ఇట్టి యనౌచిత్యమును బరిహరించుటకై కళాకారుఁడు సర్వవిధముల యత్నింపవలయును. అనౌచిత్య మున్న రసభంగమునకు వేఱు కారణము వెదక నవసరములేదు.

౫

లలిత కళలింగ్రియములద్వారా మానసముల రంజింపజేసి యానందము నొనంగును. కన్నలు లేనివాఁడు శిల్పచిత్రలేఖనముల సౌందర్యమును, వీనులులేనివాఁడు సంగీతరసమును సనుభవింపఁజాలకుండుటయే దీనికిఁ దార్కాణము. ఇట్లు లలితకళానందమును జూఱయొసంగు సాధనములఁ బరస్కరించుకొని యాకళలను మూఁడురకములుగా విభజింపనగును. శిల్పచిత్రలేఖనము లొక్క నేత్రేంద్రియమును, సంగీత మొక్క శ్రోత్రేంద్రియమును మాత్రము తమపఁజాలును. ఇందు మొదటి వానిని దృశ్యకళ లనియు రెండవదానిని శ్రవ్యకళ యనియుఁ జెప్పనగును. కావ్యమునుగూడ శ్రవ్యకళగానే వేర్కొనుచున్నను. కాని వ్రాయఁ బడినప్పుడును ముద్రితములైనప్పుడును గావ్యములను నేత్రముల ద్వారా గ్రహించి తేజస్వ్యమైన యానందము సనుభవింపవచ్చును. అందుచే దీని సుభయకళ యనిచెప్పట యుచితము. ఉభయేంద్రియ తర్పణశక్తి కావ్యమునందుఁ గంటెను నాట్యమునందధికముగాఁ గలదు. అందుచే సుభయకళలకు నాట్యమును సమగ్రమైన నిదర్శనముగాఁ జెప్పవచ్చును.

దృశ్యకళలు దర్శనశక్తిగల యెల్లవారి నానందింపఁ జేయును. వారికా కళయందుఁగాని దానికి సంబంధించిన శాస్త్రము నందుఁగాని

పరిచయములేకున్నను ఇట్లుందిలేదు. కావ్యము శ్రవణమాత్రముచే గూడ నించుక యానందమొసంగుచూట సత్యమేకాని యందలి రసమును బూర్తిగా గ్రహించుటకుఁ బరిత లేక శ్రోత సంస్కారముకలిగి యుండవలెను. ఈసంస్కారముయొక్క పరిమాణమునుఁబట్టి కావ్యజనితానందముకూడ న్యూనాధిక్యముల నొందుచుండును. సంగీతము కేవల స్వరమయము సాహిత్యసమేతము నని రెండు తెఱఁగులు. ఇందు స్వరమయమైనది వీను లున్నవారి నెల్ల రంజింపఁజేయును. వారు పండితులు కానక్కఱలేదు. జ్ఞానవంతులైన మానవులనేకాక పశుపక్ష్యాదులనుగూడ నది యాకర్షింప శక్తిగల్గియుండును. దీనిని గూర్చియే 'శిశు ర్వేత్తి పశు ర్వేత్తి వేత్తి గానరసం ఫణీ' అని లోకమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది. సాహిత్యసమేతమైనది పామరులకంటెను బండితులకధికతరమైన యానంద మొసంగును. త్యాగరాజాది కృతులు విను నప్పుడు కలుగు నానందములో గానకావ్యజనితానందములు రెండును నిమిడియుండును. ఆకృతులును దత్పద్యశములు నందుచేతనే గేయకావ్యములని ప్రశస్తి నందుచున్నవి.

దృశ్యకళలకును శ్రవ్యకళలకును నొకభేదము కలదు. దృశ్యకళలయొక్క సమగ్రస్వరూపమును మన మొకేసారి చూచి యానందింప వచ్చును. శిల్పచిత్రలేఖనములఁ గాంచినప్పుడు పరిశీలనము ముగిసినంతనే యానంద మనుభూతమగును. కావ్యాదులను (శ్రవ్యకళలను) వినునప్పు డేక్షణమున కాక్షణమే కొంతయానందము గలిగినను సమగ్రానందానుభవమునకుఁ గొంతకాలము పట్టును. ఈభేదమును బురస్కరించుకొని కొందఱు వీనిని సమయావచ్ఛేదకములు, స్థలావచ్ఛేదకములు నని విభజించిరి. ఉభయకళయైన నాట్యము లక్షణద్వయోపేతమైనను, ఈదృష్టితోఁజూచిన సమయావచ్ఛేదక కళయనియే చెప్పఁదగియున్నది.

౬

లలితకళ లింద్రియముల ద్వారా మానవ మానసముల కానందము చేకూర్చి త మ్ముపాసించువారికిఁ గించిత్కాలమైన బ్రహ్మనంద

ముయొక్క పరమార్థము నెఱింగించు ననువిషయము గ్రహించి బుద్ధిమంతులు తాత్కాలికమైన యాకళానందమునుండి శాశ్వతమైన బ్రహ్మనందమునకు దారిచూపు ప్రయత్నము లాచరింపవలయును. అట్లుచేసి ననాఁడే వారికళోపాసన సాఫల్యమునందినదని చెప్పవచ్చును. లేనిచోఁ గళోపాసనానమయమున నానందలోకమున విహరించి యది ముగిసినంతనే వారు మరల సఖఃసఖరాగ ద్వేషాది ద్వంద్వములతోఁగూడిన దృశ్యమానలోకమున కరుదేరవలసివచ్చును. యోగీశ్వరులకును గళోపాసకులకును నదియే భేదము. వారు నిరంతరముగా బ్రహ్మనందసాగరమున నోలలాడుచుండ వీరెడనెడ దానిని జవిచూచి ఘరల వికృతిఁ బొరయుచుందురు.

చిత్రలేఖనము చక్షురింద్రియముద్వారా మానసమున కానందముచేకూర్చును. కన్నలు భావగంభీరమైన సుందరచిత్రమును జూచినంతనే యావర్జితములై మానసమును బహిష్టోక విస్మృగకమైన యానందరసమున నోలలార్చును. చిత్రలేఖనమున మనము చిత్రితవస్తువుయొక్క సంపూర్ణాకారమును గాక యందలి యేకదేశమును మాత్రమే దర్శింపఁజాలుదుము. అదియునుగాక చిత్రకారుడు దృశ్యమునుబాగుగాఁబరిశీలించి తనమానసమునకు మెచ్చుగొల్పిన యొకానొకనమయమునందలి దానివిశ్వాసమును జిత్రమున రూపొందించును. ఆక్షణముగడచిపోయినచో నాదృశ్యముయొక్క స్థితియందుఁ గొంతమార్పు సంఘటిల్లును. ఈమార్పును గూడ సూచింపఁ దలంచినచోఁ జిత్రకారుడు మఱియొక చిత్రమును రచింపవలసినదే. ఇట్లే వస్తువుల దశలను క్షణచాంచల్యమానము లగుచుండును. గావునఁ జిత్రకారుఁడా దశలనన్నింటిని దనచిత్రమునఁ జూపఁజాలఁడు. అతనిచిత్రము వస్తువుయొక్క యేకైకదశావిన్యాసమును మనకుఁ బ్రదర్శింపఁజాలునంతే.

శిల్పము కూడఁ గొంచెమించుమించుగాఁ జిత్రలేఖనము వంటిదే. ఇదియుఁ జక్షురింద్రియముద్వారా మానసమును దివియునట్టిదే. ఇందును వస్తువుయొక్క కించితకొలఁదీయమైన యేకైకవిన్యాసమే ప్రదర్శింపఁబడును. కాని శిల్పియందు వస్తువును సంపూర్ణాకృతిగాఁ బ్రద

ద్వింపఁజాలును. శిల్పి చెక్కిన సమగ్రవిగ్రహములందు మనము ముందు వెనుకలను భార్యములనుగూడ దర్శింపఁ జాలుదుము. అదియును గాక చిత్రలేఖనమువలెగాక యిది త్వగింద్రియమునకుఁగూడ గోచరించుట కవకాశము కలదు. చిత్రలేఖనమును మనము స్పృశించి చూచినచో నందలి విశేష మేమియును గ్రహింపఁ జాలము. శిల్పమున నట్లు గాక స్పర్శచే నందలి నిమోఽన్నతభాగముల గుర్తించి పరీక్షింపగలము. అందునఁ జిత్రలేఖనమును దదాలంబన మైన పటపత్రాదికమును నిర్విశేషమే. శిల్పమునైనచో నాతఁడు చేతితోఁ దడవిచూచి స్పర్శప్రభావముచే దాని రామణీయకము నంతను గాకపోయినను గొంచెమైన గ్రహించి యానందించుట కవకాశమున్నది. ఈవిషయమున శిల్పము చిత్రలేఖనముకంటె గొంచెమాధిక్యనమేతమని చెప్పవచ్చును. ఇట్లే శిల్పమునలేని విశేష మొక్కటి చిత్రలేఖనమునఁ గాననగును. చిత్రకారునివలె శిల్పి సూర్యోదయము, సూర్యాస్తమయము మున్నగు ప్రకృతి రామణీయకముతోఁగూడిన దృశ్యములను జక్కఁగాఁ బ్రదర్శింపఁజాలడు.

సంగీతము శ్రవణేంద్రియము ద్వారా మానసమున కానందము నుత్పాదించును. వివిధస్వరముల విన్యాసముచేఁగలుగు నొకానొక యనిర్వచనీయమైన సామరస్యముచే నిది వినువారి డెందముల నాకర్షించి వారి కందేకాగ్రత కలిగించును. ఇది భావాశ్రయముకాని రసాశ్రయముకాని కాదు. ఒక విధముగాఁ జూచినచో దీనిని దాళుల యాశ్రయమైన నృత్యమువంటిదని చెప్పవచ్చును. అయ్యునిది చిత్రాకర్షకత్వమున నితరకళలకుఁ దీసిపోదు. పంచేంద్రియములలో నితరములైనవానికన్న శ్రవణేంద్రియమున కెక్కువ ప్రభావమున్నట్లు గోచరించును. రంజకమైన రాగాలాపము నాల్పించినంతనే యది విషయాంతరలగ్నమై యున్నదానినైన మనమును బలవంతముగా నాకర్షించి తదేక పరాయణము కావించును. పాశ్చాత్యులు లలితకళ లన్నిటికిని సామానప్రాధాన్యమునే యొసంగుదురు. భారతీయులట్లుగాక చిత్రలేఖన శిల్పములకంటె సంగీతమునకును, సంగీతముకంటె నాట్యకవిత్వ

ములకును సభికమైన ప్రాధాన్య మొసంగుచుందురు. దీనిని శృంగారేంద్రియసమ్మోదము ద్వారా మానసముచకుఁ గలుగు నానందమున వారికిఁగల యభిమానమే కారణమై యుండవచ్చును.

సృష్ట్యము భావాశ్రయమైనది. ఇది పదార్థాభిసయాత్మకమైన మార్గమని ప్రసిద్ధినంది యున్నది. జనులు సాధారణముగా సృత్యనాట్యము లందలి భేదము గుర్తింపక రెంటిని సమానార్థకములుగా వాడుచుందురు. కాని దశరూపకకారుఁడు “అశ్యద్భావాశ్రయం సృత్యమన్వియమ్” ధనికుఁడు “రసాశ్రయో న్నాట్యాద్భావాశ్రయం సృత్యమన్యదేవ” యనియు వా రెంటికిని భేదము నిరూపించియున్నారు. రసాశ్రయమైన నాట్యమున వాక్యార్థాభిసయము గోచించును. సృత్యమున నాంగికాభిసయము ప్రాధాన్యము సహింప నాట్యము సాత్త్వికాభిసయ ఒహుళమై యొప్పుచుండును. “అత్రసృత్యేనర్పణీయమేవ సర్వం భవతి. సత్తత్రవశీయం. “సృత్యేకావ్య సంబంధాభావాదిత్యర్థః” అని దశరూపకవ్యాఖ్యలలో నొకటగు ప్రభలో వివరింపఁబడియున్నది. దీనినిఁబట్టి సృత్యముకూడ సృత్తమువలెనే శ్రవణేంద్రియమున కంటఁ జక్షురింద్రియమునకే యెక్కువ ప్రీతికలిగించునని తెలియుచున్నది. సృత్తసృత్యములకు గాత్రవిక్షేపసామ్య మున్నప్పటికిని సృత్తమునలేని యనుకరణము సృత్యమున నుండుటచే నది సర్వవిధముల దానికంటె సతిశయవంతమగుచున్నది. సృత్యమాంగికాభిసయ ఒహుళమగుటచేఁ జిత్రలేఖన శిల్పములవలెనే చక్షురింద్రియమునకుఁ బ్రీతి సంధించును. కాని యవి వస్తువుయొక్క యేకక్షణవ్యక్తమగు స్థిరపన్యాసమునే సూచింపఁగల్గియుండ సృత్యము క్షణక్షణ పరివర్తమాన దశావిపర్యయమును గూడ సూచింపఁ జాలియుండును. ఇదియే శిల్పచిత్రలేఖనముల కంటె సృత్యమునఁ గల గుణాధిక్యము.

కావ్యము రసాశ్రయమైనది. ఇది శ్రవణేంద్రియమున కపారప్రీతి కలిగించి మనస్సు సభికముగా నాకర్షించును. ఇతర లలితకళలం దెచ్చట

జేలేని వాక్సాహిత్యము దీనికి గలదు. ఈ సాహిత్యముచే గవి దృశ్యమితము సముగ్రముగా వర్ణించి వానిని బలితల మహాఫలకముల సాక్షాత్కరింపజేయును. ఈ విధముగా నిరదు సంగీతచిత్రలేఖనముల గుణములు రెండును మిశ్రితములై మాననమున కమేయానందము కలిగించును. కవివాక్కుల సాయమున బమ్మెర పోతనవలె దివ్యసంగీతమును వినిపింపగలడు. తిక్కనమాత్యునివలె క్షణక్షణము మార్పు చెందుచుండు దృశ్యముల దశావిన్యాసములను జక్కగాఁ జిత్రింపగలడు. వాక్రభావ మింతింతని చెప్పవలసికాదు. ఈ వాక్కే లలితకళలలోఁ గావ్యమున కగ్రస్థల మొసంగుచున్నది.

నాటకముకూడఁ గావ్యభేదమే. కాని యిది దృశ్యకావ్యము. శ్రవ్యకావ్యములలో శ్రవణేంద్రియమునకు, బ్రీతి సంధించుశక్తియే హేచ్చు. దృశ్యకావ్యమగు నాటకము చక్షుశ్రవణేంద్రియములు రెండింటికిని సంపూర్ణమైన యానందము చేకూర్చును. ఇందు లలితకళలైదును మూర్తీభవించి యుండును. శ్రవ్యకావ్యములలో మనోనయన మాత్రగోచరములగు దృశ్యములు దృశ్యకావ్యములందుఁ జర్మచక్షువులకుఁ గూడ గోచరించి యింతింతయనరాని సంతోషము సంతరించును. అందుచేతనే లలితకళలలో గావ్యమునకువలెఁ గావ్యభేదములలో నాటకమున కగ్రతాంబూలము లభించుచున్నది.

పురాణయుగములో ఆంధ్ర భక్తజనము

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు

[అఖలభారత రేడియో విజయవాడ కేంద్రమునుండి

11—7—52 తేదీని చేసిన ప్రసంగము.]

పురాణములు వాని విశిష్టత.

సర్వసాధారణముగా పురాణములనాగా వెంటచే రామాయణ, భారత, భాగవత గ్రంథములు మనకు స్ఫురణకు వచ్చును. పురాణములు పదునెనిమిది. అందు భాగవతమొకటి. మిగిలిన పదునేడు, బ్రహ్మ, పద్మ, విష్ణు, శివ, నారద, మార్కండేయ, ఆగ్నేయ, భవిష్య, బ్రహ్మవైవర్త, లింగ, వరాహ, స్కాంద, వామన, కూర్మ, మత్స్య, గారుడ, బ్రహ్మాండ మనునవి. రామాయణ భారతములు సహితము పురాణములలోనికే గణనకు వచ్చును. సన్నయభట్టు రాజరాజు కొల్లుకూటమును వర్ణించుచు, దానిలో భారతరామాయణాద్యకేక పురాణప్రవీణులు పరివేష్టించి యున్నట్లు వ్రాసియున్నాడు. పురాణ శబ్దమున కర్థము పూర్వవృత్తము. పురాతనాఖ్యానము ప్రతిపాదించు నదియే పురాణము. పురాణములలోఁ జెప్పబడిన ముఖ్యవిషయము లైదు. వీనినే పంచలక్షణము అందురు. అవి యేవనఁగా సృష్టి, ప్రతిసృష్టి, మునులదేవతల వంశక్రమము, మన్వంతరములు, చంద్రసూర్య వంశరాజన్యల చరిత్రములు. అన్ని పురాణములలో నీయైదు విషయము లుండవచ్చును, లేకపోవచ్చును. పాచీన భారత దేశచరిత్ర కుపయుక్తములుగా నున్న విషయము లెన్నో యీ పురాణములందుఁ గలవు. వానిలో ముఖ్యముగా భూగోళ విన్యాసమునుగూర్చి ప్రశంస యొకటి. నేడు భూమండలమునంతయు, ఆసియా, ఐరోపా, అమెరికా, ఆస్ట్రేలియా యని వేర్వేరు ఖండములుగా విభజించినట్లే, మన ప్రాచీనులు సహితము భూభాగము నేడు ద్వీపములుగను, నేడు సముద్రములుగను విభజించిరి.

‘సప్తద్వీపావనుమతీ’ యని మార్కండేయము.

‘సప్తద్వీపవతీమహీ’ యని బ్రహ్మాండము.

సప్తద్వీపములు - జంబూద్వీపము

సప్తద్వీపము లేవీయనగా, జంబు, ప్లక్ష, కుశ, క్రౌంచ, శాక, శాల్మలి, పుష్కరములు. పురాణములలో వర్ణింపఁబడినప్రకారము జంబూద్వీపమే యీ యేడు ద్వీపములకు నడుమనున్నది. ఈ జంబూద్వీపమే, యిప్పటి ఆసియా (Asia) ఖండమునకును, దానికి తూర్పు దక్షిణములలోఁ గల ద్వీపములకును సరివచ్చును. ఈ జంబూద్వీపములోని మొదటి పదము, నేటి జమ్ము-కాశ్మీరము (Jammu and Kashmir) అను రాష్ట్రములో జమ్ము విభాగములో శేషించియున్నది.

భరతవర్షము

జంబూద్వీపము మరల తొమ్మిది వర్షములుగ విభజింపఁబడినది. ఈ జంబూద్వీపములో నేడు కులపర్వతములు గలవు. అవి హిమవంతము, హేమకూటము, నిషధము, మేరుపు, నీలగిరి, శ్వేతాచలము, శృంగవంతము ననునవి. ఈ కులపర్వతము సంటుకొని యేడు వర్షములు గలవు. అవి ఇలావృత, భద్రాశ్వ, కేతుమాల, హరి, కింపురుష, రమ్యక, హిరణ్మయ, కరు, భరతవర్షములు. వాయుపురాణములో,

సవవర్షం ప్రవక్ష్యామి జంబూద్వీపం యథాతథా
ఉత్తరం యస్సముద్రస్య హిమవద్దక్షిణం చయత్ ।
వర్షం తద్భారతం నామ యత్రేమాం భారతప్రజాః
పూర్వేకిరాతా హ్యస్యాంతే పశ్చిమే యవనాః స్మృతాః ।
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా మధ్యే శూద్రాశ్చ భాగశః
యదిదం భారతం వర్షం యస్మిన్ స్థాయంభువాదయః॥

హిమవన్నగమునకు దక్షిణమునను, నముద్రమున కుత్తరము నను భరతవర్షముగలదనియు, ఈ భరతవర్షమునకు-తూర్పున కిరాతములు పశ్చిమమున యవనులు, మధ్యమున బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య శూద్రులు గలరనియు వ్రాయఁబడినది. ఈ భారతవర్షాంతరభాగమే

సంచిక. ౧-౩ పురాణయుగములో ఆంధ్ర దేశము

నేటి భరతఖండము. హిందూ దేశము, భరతఖండము, అని (India i.e. Bharat) మన రాజ్యాంగశాసనమునందు గలదు. భరతఖండమునకీ పేరు ఏల గల్గెనో పురాణములందు దెలుపబడినది. స్వాయంభువ మనువు తనయుడైన ప్రియవ్రతునకు తొమ్మిండుగురు పుత్రులు. వారిలో ఆగ్నిధ్రుడను పుత్రుని జంబూద్వీపపాలకునిగా నియమించెను. ఈ ఆగ్నిధ్రునికీ దొమ్మిండుగురు పుత్రులు వారిలో ఋషభుడను వానిని హిమవంతమునకు దక్షిణఖండమున కధిపతినిగాఁ జేసెను. ఋషభునకు భరతుడను కుమారుడు గలఁడు. ఋషభునితర్వాత భరతుఁడీ భూమండలమును బాలించెను. కావున నీ ఖండమునకు భరత ఖండమని పేరు వచ్చెను.

భరతఖండము - ఆంధ్రదేశము

భరతవర్షము మన పురాణములో దొమ్మిది విభాగములుగఁ జేయబడినది. వాని నామములు, ఇంద్ర, కేతుమంత, తామ్రవర్ణ, గభస్తిమంత, నాగ, సామ్య, గాంధర్వ, వారుణ, కుమారికా ద్వీపములు. నాటి కుమారికా ద్వీపమే, నేటి హిందూ దేశముతో సరిపోవును. ఈ కుమారీద్వీప మేమిది విషయములుగ విభజింపబడినది. అవి, మధ్య, ఉదీచ్య, ప్రాచ్య, దక్షిణాపథ, అవరాంత, వింధ్య, హిమాలయప్రదేశములు. ఇందలి దక్షిణాపథమే నేటి డక్కవీరభూమి. ఈ దక్షిణాపథ దేశములలో, పాండ్య, కేరళ, చోళ, కుల్య, మహారాష్ట్ర, మహిష, కలింగ, విదర్భ, కుండల, ఆంధ్ర దేశములు తెలుపబడినవి. మార్కం దేయపురాణాదులలో ఆంధ్ర దేశము దక్షిణాపథ దేశములలోఁ జెప్పబడినది. కాని నాటి దేశముల యెల్లలు పురాణములలో వివరింపబడ లేదు. స్థలనిర్దేశము ననుసరించి, ఆంధ్ర దేశము కలింగ దేశమునకు దక్షిణముగను, ద్రావిడ దేశమున కుత్తరముగను, కర్ణాటకమహారాష్ట్ర దేశములకు పశ్చిమమున నున్నట్లు మాత్రము చెప్పవచ్చును. ఈస్థల నిర్దేశము సంస్కృతకావ్యయుగమునందును, తర్వాత శిలాశాసనము లందును స్పష్టము చేయబడినది.

రామాయణ- భారతములు-ఆంధ్రదేశము.

నేటికిని మనము సంకల్పములో 'జంబూద్వీపే, భరతఖండే, దండకారణ్యే, కృష్ణాగోదావరీ మధ్యదేశే' అని చెప్పుకొందుము. నేటి ఆంధ్రదేశము సగముభాగము దండకారణ్యములోను, సగము భాగము కిష్కింధారాజ్యములో నిమిషియుండెను. వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణమునను, కృష్ణానదీతీరమునను మలయ మహేంద్రపర్వతములకు మధ్యమమున, దండకారణ్యముండెను. దానిలో దూర్పు భాగము జనస్థానము. కృష్ణకు దక్షిణమున కిష్కింధారాజ్యముండెను. రామాయణకాలమున రావణుని సోదరుడగు ఖరుడు ఈ జనస్థానమున కధిపతి. ఈ జనస్థానమందే పంచవటి కలదు. శ్రీ రామభద్రుడు సీతాసామిత్రి సమేతుడై, ఈ పంచవటియందే కొంతకాలము కాపురముండెను. ఇచ్చటనే సీతాపహరణము జరిగినది. ఈ పంచవటి ఆంధ్రదేశములోని తూర్పుగోదావరీ మండలములో భద్రాచలక్షేత్రమున కుత్తరముగా నిరుపదిరెండు మైళ్ళదూరమున నున్నది. శ్రీ మద్రామాయణము, కిష్కింధాకాండములో హనుమదాదులను సీతను వెదకుటకై దక్షిణదిక్కునకుఁ బోయి, దండకారణ్యమున కరిగి, యచట గిరివన ధుర్గముల, గోదావరీతీరముల, నండ్రీపుండ్రీకేరళ కురుదేశములఁ బరికించి రండని యాజ్ఞాపించినట్లు గలదు. కాని క్రీ. శ. పూర్వమాఱవ శతాబ్దమున వాల్మీకి రామాయణము రచింపఁబడెననియు, దానిలో దాక్షిణాత్యములైన ఆంధ్ర, చోళ, పాండ్యదేశముల ప్రశంస ప్రక్షిప్తమనియు, నాటి కా పేరఁ బ్రజలుగాని, రాజ్యములుగాని యుండ లేదనియుఁ గొందఱు చరిత్రకారులు వాయించున్నారు.

మహాభారతములో సభాపర్వమునందలి సభాకిర్యాపర్వణాధ్యాయమునందును, సహదేవుని దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రానందర్పమునను, నిమంత్రితరాజానుగమనములోను, భీష్మపర్వములో భారతీయసద్యాదికథనములోను ఆంధ్రదేశప్రశంస యున్నది. ధర్మజుని కొల్వుకూటమును బరివేష్టించియుండిన సృష్టానురలో ఆంధ్రభూమి శుండు కలదు. ఈతని పేరు తెలియదు. తిక్కన సోమయాజియు,

ఆంధ్రీకృతభారతములో ఆంధ్ర దేశమును మూలమున కనుగుణముగా, దాక్షిణాత్యజనపదములలో నొకటిగా వ్రాసెను. భీష్మపర్వములోని ఆంధ్రజనపదము కృష్ణాగోదావరీ మధ్య దేశమని

ఆంధ్రకాః కృష్ణాగోదావర్యోర్మధ్యే విద్యమానదేశః॥

అని వ్యాఖ్యానమున గలదు. కురుపాండవ సంగ్రామములో దాక్షిణాత్యజనపదములైన, ఆంధ్ర, కేరళ, తుంకణ, కర్ణాట, కోసల, కాళింగ, కుంతల, విదర్భములు కౌరవపక్షమునఁ జేరెను. పాండ్యచోళ జనపదములు మాత్రము పాండవపక్షమునఁ గలిసెను కర్ణునికేఁ బ్రాప్తై పులింద, తుంకణ, బొస్లిక, ఆంధ్రపై న్యములు పోరినట్లును, పాండ్యుడైన మలయధ్వజుడే పై న్యములతోఁ బోరాడి నిహతుడైనట్లును కర్ణపర్వ మునందుఁ గలదు.

ఆంధ్ర దేశము - తెలుగుదేశము.

మనభాష తెలుగుభాషయనియు, మనము తెలుగు వారమనియు మన దేశమునకు తెలుగు దేశమనియు పేర్లుగలవుగదా. పురాణము లలో నత్యంత ప్రాచీనమైనవానిలో మార్కండేయ పురాణ మొకటి ఇది కీ. శ. నాల్గు, ఆఱవ శతాబ్దముల మధ్యమున రచింపఁబడెనని పురాణము లన్నింటిని గూలంకషముగా బరిశోధించిన, హైందవ ఆంగ్ల పరిశోధకుల యభిప్రాయములు. ఈపురాణములను బరిష్కరించి, ప్రచు రించిన పర్లిటార్ దొరగారు (Par giter) తత్పురాణములో కూర్మ సంస్థాపన వర్ణనమునందలి కూర్మదక్షిణకుక్షియందలి దేశవిభాగములో గల కిందిశ్లోకమునుగూర్చి, యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

తిలింగో కుంజరదరీ కచ్చవాసాశ్చ యే జనాః|

తామ్రోపర్ణీ తథాకుక్షిరితికూర్మస్య దక్షిణః॥

పైశ్లోకములోని తిలంగులనువారు నేటి తెలుగువారనియు వారు నివసించు దేశమే తెలుగు దేశమనియు, దీని ప్రస్తావననుసరించి, ప్రాచీనాంధ్ర జనపదమునకు సరివచ్చుననియు వ్రాసియున్నారు. మనము తిలంగులమనియు, కావుననే మన భాషకు తిలింగ భాషయ నియు, దేశమునకు తిలంగ దేశమనియు మొదటపేర్లుగల్గి, తర్వాత

తిలంగపదమె, తెలుగుగా మాత్రాననియుఁ జెప్పవచ్చును. ఈమార్కం డేయ పురాణములోఁ దక్క ఈపద మీఠాపమున నేపురాణములలో నెక్కడనులేదు. కాని యొక విచిత్రమేమనఁగా, శ్రీ. శ. 1876 సం॥ లో తెలుగులిపిలో ముద్రింపఁబడిన సంస్కృత మార్కండేయ పురాణములో, ఈశ్లోకములోని తిలింగపదము త్రిలింగపదముగాఁబరిష్కర్తలు దిద్దివారు. మార్కండేయ పురాణములోని యీతిలింగపదము ఆంధ్ర భాషావృత్తికారులకేమి, ఆంధ్రవృత్తిపరిశోధకులకేమి యత్యంత ప్రాధాన్యమైన విషయము. మారన ఆంధ్రీకృత మార్కండేయ పురాణములో కూర్మసంస్థాపన వర్ణనమును సంక్షిప్తముగా నొసర్చి మూలములోని వేర్వేలు జనపదవాసుల నిర్ణయలేదు. ఈవిషయ మిదివఱకు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక 23 వ సంపుటము 4 వ సంచికలో సవిమర్శముగాఁ జర్చించి యున్నాను.

స్కాంద బ్రహ్మాండ పురాణములు.

త్రిలింగ దేశము.

మనభాష ఆంధ్రభాష, తెలుగుభాష, మనదేశము ఆంధ్రదేశము, తెలుగుదేశమని యెట్లు వ్యవహరింపఁబడుచున్నదో, అట్లేమన భాష త్రిలింగభాష మనదేశము త్రిలింగదేశమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. కానినేడు త్రిలింగపదమునకు బహుళ వ్యాప్తిలేదు. త్రిలింగదేశవిభాగము స్కాంద బ్రహ్మాండ పురాణములందు మాత్రముగలుగుదు. స్కాందపురాణములో త్రిలింగులనువారు వింధ్యదక్షిణ వాసులలో నొకరుగాఁ జేర్కొనఁబడిరి. ఆంధ్రదేశము శ్రీశైలము, భీమేశ్వరము, కాళేశ్వరములను మూడు శివక్షేత్రములనుధ్య గత దేశమని వ్రాయఁబడినది. శ్రీశైలము కర్నూలుమండలములోని సుపసిద్ధమైన శివక్షేత్రము. భీమేశ్వరము తూర్పుగోదావరి మండలములోని దక్షిణరామమను మఠి యొక శివక్షేత్రము. కాళేశ్వరము నైజాము రాష్ట్రములోని నెలగండ లతండలమున గల మంధని (మంధను) యను గ్రామముమీఠాపమునఁగల దేశాధిక శివక్షేత్రము.

బ్రహ్మాండ పురాణముననుసరించి 'ఆంధ్రవిష్ణు' పనువాడు శ్రీశైలము, భీమేశ్వరము, కాకేశ్వరము, మహేంద్ర పర్వతమును గూడగలియునట్లుగాఁ బ్రాకారములు నిర్మించి, యామూఁటిని ద్వారములుగాఁ జేసెననియు, నీద్వారములయం దీశ్వరుడు శూలపాణియై ప్రమథగణములచేఁ గొలువఁజేడుచు లింగరూపములను దాల్చి యుండెననియు, ఆంధ్రవిష్ణువు సురల సాహాయ్యమునొంది దానవాగ్రేసరుడగు శంభునితోఁ బదుమూఁడు యుగములు యుద్ధముచేసి వానిని హతునిగావించి, గోదావరీ తటమునందలి ఋష్యాశ్రమములలో వానిని వాసము నాక్రమించుకొనెననియు నప్పటినుండియు, నీదేశము త్రిలంగ దేశమని పేరఁబరగుచున్నదనియు, దెలియుచున్నది. ఈత్రిలింగపదము, త్రిలంగ పదమున కన్న ప్రాచీనమైనదని చెప్పరాదు. స్కాంద బ్రహ్మాండ పురాణములలో లెక్కలేనన్ని సంహితలు, ఖండములు, మాహాత్మ్యములు, ఎవరికి దోచినవివారు, ఎప్పటికప్పుడు చేర్చుచుండిరి.

వీనిలోని విషయములు పెక్కభాగములు ఆధునికములు. ఈత్రిలింగపదము ఆంధ్రదేశములో కాకతీయులకాలమున శైవమతము విప్లవించినపర్యాయమున, నుత్పత్తి నొందియుండును. పదుమూఁడవ పదునాల్గవ శతాబ్దములనాటి ఆంధ్రదేశపు శాసనములలో త్రిలింగపదములు బహుశముగాఁ బ్రయోగింపఁబడెను. ఆనాటి సంస్కృత కావ్యములందు త్రిలింగపదముగా కవులు ప్రయోగించిరి. కాకతీయ ప్రభువులు త్రిలింగపరమేశ్వరులని వర్ణింపఁజడిరి. ఈత్రిలింగదేశప్రసక్తి కాకతీయ రాజ్యకాలమునఁ బ్రభవించి, రెడ్లరాజ్యకాలమున సారస్వతములోను, శాసనములలోను బహుశన్యాప్తిని గావించెనని ఘంటాపథముగఁ జెప్పవచ్చును. తెలుఁగు పదమువేఱు, త్రిలింగ పదమువేఱు. త్రిలింగపద తద్భవము తెలుఁగుకాదు. ఆకాలమునాటి పండితులెవరో త్రిలింగసంబంధమైన స్లోకమును బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములలో పదునాల్గవ శతాబ్దముననో తరువాతనో చేర్చియుందురు. పాశ్చాత్యచరిత్రకారులలో కొందఱు ఈరెండుపురాణములలోని విషయము లర్వాచీనములనియు, ననేక విషయములు ప్రామాణ్య రహితములనియు వ్రాసియున్నారు.

పురాణములు, ఆంధ్రులు, ఆంధ్రరాజవంశములు

పురాణములలో ఆంధ్రులు కిరాత, హూణ, పులింద, యవన దేశీయులతోఁ జేర్చి, వీరు నికృష్టజాతిగ వర్ణింపఁబడిరి. భాగవతము ద్వితీయ స్కంధములో,

“కిరాతహూణాంధ్రపులిందపుల్కుసా ఆభీరకంకాయవనాఃకషాదయః

యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్చుధ్యంతి తస్మైప్రభవిష్టవేనమః”

అని ఆంధ్రులు పాపజాతిగ వర్ణింపఁబడిరి. మఱియు నవమస్కంధములో భవిష్యద్రాజేతిహాసములో దుష్కర్మమును కుమారుడగు భరతుడు ఆంధ్రహూణయవనదేశీయులను జయించెననియు, వీరందఱు స్త్రీచ్ఛులనియుఁ జెప్పఁబడెను.

“కిరాతహూణాన్ యవనాన్ధ్రాన్ వంగాన్ శకాన్ కషాన్

అబ్రహ్మణ్యసన్నపాంశ్చాహాన్ స్థేచ్ఛాన్ దిగ్విజయే బలాత్”॥

ఆంధ్రీకృతభాగములో శక, శబర, బర్బర, కిరాతక, హూణ స్త్రీచ్ఛదేశములు మాత్రము పేర్కొనఁబడి, ఆంధ్రులమూల వదలివేయఁ బడినది. భాగవతము ద్వాదశస్కంధములో నాంధ్రరాజ్యస్థాపకుఁ డొక వృషలుడని యీ క్రింది విధముగ వాయఁబడినది.

“మఱియుఁ గణ్వవంశజుడగు సుశర్ముండను రాజుదయించిన వాని హింసించి తద్భృత్యుం డాంధ్రజాతీయుండైన వృషలుం డధర్మమార్గవర్తియై వసుమతీ చక్రిం బవక్రిందై యేల”.

ఆంధ్రులు మగధరాజుగు జరాసంధునితోఁ జేరి యాదవులతోఁ బోరాడిరి. చాణూరుడను ఆంధ్రీమల్లుడు శ్రీ కృష్ణునితో మల్లయుద్ధమునందు నిహతుడయ్యెను. శ్రీమహావిష్ణువునకుఁ జాణూరాంధ్ర నిఘాదనుడను పేరు విష్ణుసహస్రనామములలో నొకటి. ఈవిష్ణు సహస్రనామములు మహాభారతములో అనుశాసనిక పర్వాంతర్భాగము.

మత్స్యపురాణ మాంధ్రీదేశచరిత్ర కత్యంతప్రధానమైనది. ప్రాచీనాంధ్రరాజ్యస్థాపకులఁ గూర్చి యిందు విపులముగ వాయఁబడినది. కాణ్వవంశీయులగు బ్రాహ్మణప్రభువులతోఁ గడపటివాడగు సుశర్మయనువానిని సంహరించి ఆంధ్రుండగు శ్రీ శిశుకుఁ డనువాడు

సంచిక. ౧-౩

శుంగరాజ్యాధికారమును నిర్మూలించి ఆంధ్రభూమిని డయ్యెనని చెప్పబడినది.

“కాణ్వాస్తతో భూపాః సుశర్మాణః ప్రిసహ్యతామ్ ।

శుంగానాంచైవ యచ్ఛేషం క్షిపిత్యాతుబలీయసః॥

శిశుకోంద్రః నజాతీయః ప్రిప్యతీమాం వసుంధరామ్

త్రయోవింశసమా రాజా శిశుకస్తు భవిష్యతి॥

273 - అధ్యాయము

ఈశిశుకుడే విష్ణుపురాణములో శ్రీవకుడనియు, సింధకుడని వాయుపురాణములోను చెప్పబడెను. మత్స్యపురాణములో పందొమ్మిండుగురు ఆంధ్రరాజులు నాల్గువందల యఱువది వత్సరములు పాలించిన తర్వాత వారిరాజ్యముభృత్య వంశముల పాలయ్యెనని కలదు.

“తేషాంవర్ష శతానిస్సుశ్చత్వారివప్తి కేవచ|

ఆంధ్రాణాం సంస్థితోరాజ్యేతేషాం భృత్యాన్వ యేన్మపాః॥

పై విధముగ పురాణములలో నాంధ్రదేశమును గూర్చియు, ఆంధ్రులనుగూర్చి దిక్ప్రదర్శనముగ వివరించి, ప్రసంగమును విరమించుచున్నాను.

(అఖిల భారత రేడియో విజయవాడ కేంద్రము అరుచుతిని)

శ్రీ సూర్యరాయాంధ నిఘంటువు

— □ —

శ్రీ పితాపురం మహారాజావారి ధనసాహాయ్యముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువు. నాలుగుసంపుటములు ముద్రితమై వికృతమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు, అకారము మొదలు నకారము వఱకునుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁ గలవు. ఈ నిఘంటువు నందు సంస్కృతశబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటియందు కంటె మిక్కిలి యధికముగా నీయఁబడినవి. కావున సంస్కృతవిద్యార్థులకు గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరముగా నుండును. ఇది యున్నచో సంస్కృతనిఘంటువుల యపేక్షయుండదు. ఆచ్చికపదములకుఁగల యర్థ భేదములఁ గనఁబడిచి వానికిఁ బ్రమాణవాక్యములు పూర్వగ్రంథముల నుండి విపులముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంతవఱకుఁ దెనుగుశబ్దము లకు సంస్కృత ప్రాకృత ద్రావిడాదిభాషలయందుఁగల సజాతీయపద ములు చూపఁబడినవి. కేవలము విడిశబ్దములేగాక సంధర్భానుసార ముగ నమస్తపదములు (Phrases) ను వానికిగల యర్థములును బ్రయోగములునుగూడ నీయఁబడినవి. జనకశబ్దములకింద జన్యశబ్ద ములు చూపఁబడినవి. ఈపుస్తకము రచించుటకు, ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపుతోఁ దక్కువవెల నిర్ణయింపఁబడినది.

సాదాబైండు సంపుటము 1 కి రు. 5—0—0

కాలికోబైండు ,, 6—0—0

భీమేశ్వర పురాణము - కొన్ని స్థల విశేషములు.

శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

శ్రీనాథుఁ డాంధ్రభాషలోఁ గ్రొత్తయుగమును మొదలుపెట్టిన కవి. అతనిరచన యారంభ మగునంతవఱకుఁ బురాణముల ననువదించు టయే కొనసాగినది. ఒండు రెండు ప్రబంధములు వెలువడినను, వానిలో సంస్కృతకావ్యపద్ధతులు కొన్ని తెలుగులోని కవతరించినను, ప్రబంధ రచన కొరవడిపెట్టఁ దగినట్టి నైఃకథమువంటి ప్రాథకావ్యము వెలువడ లేదు. అట్టితరుణమున సంస్కృతభాషలో నారికేళపాక మనఁ బరగిన నైఃకథమును జేబట్టి, సంస్కృతపదభూయస్త్వముతోపాటు తెలుగు పొంక మీఁడఁబోకుండ రచన సాగించి, ఆరచనతో దేశమునం దంత టను శ్రాధకవి యనిపించుకొని, రాజాస్థానములలో స్థానము నాక్ర మించి, పెదకోమటివేమభూపాలుని పేర్లోగమున విద్యాధికారియై, తరువాతికవులకు ప్రబంధరచనకుఁ బథప్రదర్శకుఁ డైనాఁడు.

కొండవీడు వదలి కాంచికిఁ బోయి, అవచితిప్పయ్యకు హర విలాసమును గృతిగా నిచ్చి, దేశమంతయుఁ దిరిగి, తుదికి రాజమహేంద్రావరము చేరునాటికి వయఃపరిపాకమును గవితాపరిపాకమును గూడ ప్రాథము లైనవి. వీరభద్రాచలైక్ష్మీయాస్థానమునఁ గవీశ్వరుఁడై వెలయుటకు నాందిగా నాతనిమంత్రియగు బెండపూడి అన్నమంత్రికి భీమేశ్వరపురాణమును కృతిగా నందిచ్చినాఁడు. ఈవిషయమును కాశీ ఖండములో “ప్రాథనిర్భరవయఃపరిపాకమునఁ గొనియాడితి భీమనాయకుని మహిమ”నని వాకొనియున్నాఁడు. ఈభీమనాయకుని మహిమతో పాటు భీమమండలి సంతయుఁ గొనియాడి, తనకు గల యాంధ్ర దేశాభిమానమును వెలువఱచి, నాటి తెలుగునారిపరిపాటుల నెన్నియో యెఱుకపఱచినాఁడు. కేవలము శ్రీరథక్షేత్రామాహాత్యములతో

నిండి నీరస మనిపించుకొనడగిన యతివృత్తమును దీసికొని, రసవత్తర మయిన ప్రబంధముగా భీమేశ్వరపురాణమును నిర్మించియున్నాడు.

ఈప్రబంధమును మొదట స్కాందార్గతమైన గోదావరీఖండము నూతగఁగొని తెనుఁగుకరువునఁ బోసి కావ్యముగఁ దయారుచేసి భీమ నాథునకే కృతియొనఁగినాడు. కావుననే షష్ఠ్యంతములతుదిని “అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన యిమ్మహాప్రబంధమునకుఁ గథానాయకుండైన భీమేశ్వరమహాదేవునకుఁ బ్రియధామంబైన దక్షా రానుపురవరం బెట్టి దనిన” యని దక్షారామ పురవర్ణనము నారంభించి నాడు. దీనినిబట్టి తొలుత నీతనిప్రబంధమునకు నాయకుఁడు దక్షా రామభీమేశ్వరుడే యయ్యు, వీరభద్రాద్వియాస్థానిలోఁ బ్రవేశము పడయుటకై బెండిపూడి అన్నమాత్యుఁడు కృతినాయకుఁడై వట్టు తోఁచెడిని. ఈపరిపాటి హరివిలాసమునందుఁగూడ మనకుఁ గాననగును. సిరియాభునిచరిత్రము పార్వతీపరిణయము కిరాతార్జునీయములకా సంబంధించిన కథాంశములను ముందుగనే తెలుఁగుభాషలో సంతరించికొని, కృతివతిగా నవచి తిప్పయ్యసెట్టి లభింపఁగా నాతనిఁ గృతివతి చేసి యీ కథాఖండముల నాతనికిఁ గృతిగా సిచ్చినాడు.

భీమమండలము.

శ్రీనాథుఁడు ప్రాసాదపంచాక్షరీమంత్రోపాసకుఁడు. శివుఁ డాతనికిఁ బరమోపాస్థుఁడు. శివుని మహిమాభివర్ణన మాతని కభీష్ట తమము. తాను రచించిన కావ్యములలో నేరసమునైనను బరమేశ్వరా లంబనముగ నే కొనసాగించినాడు. భీమేశ్వరపురాణమున దక్షారామ భీమేశ్వరుఁ డీతనికిఁ గథానాయకుఁడు. దక్షారామము పంచారామము లలో నొకటి. ఈపట్టణమున కధిపతియైన భీమేశ్వరుని మహిమ మిప్రబంధమునఁ బ్రధానముగ వర్ణించి, దీనికి ‘భీమేశ్వరపురాణము’ అని నామ కరణము చేసినాడు.

ఈ భీమేశ్వరుడు నెలకొనిన దక్షారామము నవధిగఁ జేసికొని మూడు యోజనములు మేరగఁ చక్కారవలయ రేఖ భీమమండలముగఁ బేర్కొనఁబడినది.

ఉ. అంబుధి మేర తూర్పునకు నభియ సీమటు యామ్యుద్విగ్నిభా
గంబునకుం బ్రతీచికిని గౌతమీ సీమ యుదీచికిం బ్రమా
ణంబు త్రియోజనంబు సురనాథుఁడు దక్షిణకాశి భీమలిం
గంబున కేకభోగముగఁ గట్టడచేసె వసుంధరాస్థలిన్.

భీమ. ఆశి. ప. 76.

తూర్పుదిక్కున భైరవపాలెపునముద్రము, దక్షిణమున అంతర్వేది నముద్రమును, పడమర రాజమహేంద్రవరమునందలి గౌతమీయు, ఉత్తరమున వీతికాపురమును సరిహద్దులుగ నడుచు నుండెడి మూడు యోజనములమేర యీ భీమమండలిలోనికి వచ్చును. ఈ సరిహద్దుల నడుమ దక్షారామము, కుమారారామము (సామర్లకోట భీమవరము) భీమారామము, లేక సోమారామము (గునుపూడి భీమవరము) క్షీరారామము పాలకోట్లు) అను నాలు గారామములున్నవి.

ఈ యారామములను గూర్చి భీమేశ్వరపురాణమునం దిట్లు వాకొనఁబడియున్నది “అనంతరం బాయంబికావల్లభుండు.....కృత కృత్యుడై త్రిపురదైతేయుల కులదైవతంబైన యద్వివ్యలింగంబును బంపబ్రహ్మ పంచాక్షరీ పంచతత్త్వ పంచభూతమయం బగుటండేసి పంచఖండంబులుగా ఖండించి కృష్ణవేణీమహానదీతీరమున ధరణాలకోట యనుగ్రామంబున (నేడు దీనిని ధరణికోట యందురు). నమరేశ్వరుని చేతం బ్రతిష్ఠితుడగుటండేసి యమవలిగంబునాఁ బ్రసిద్ధులైన యమరారామంబును (అమరావతి) గౌతమీతీరంబున దక్షిణకూలంబున గుణపూడి యనుగ్రామంబున. సోమునిచేతం బ్రతిష్ఠితం బగుటండేసి సోమలింగంబున బ్రఖ్యాతంబైన. సోమారామంబును (నేడు దీనిని గునుపూడి

భీమవరము అందురు, బాలకోట యనుగ్రామంబున శ్రీరామచంద్రునిచే బ్రతిష్ఠితం బగుటజేసి రామలింగంబు నా బ్రతిష్ఠంబైన శ్రీ రామంబును, జాభుక్యవంశరాజధానియగు చాభుక్యభీమవరనామగ్రామంబున గుమారగర్భంబైన కుమారస్వామిచేతం బ్రతిష్ఠితంబగుటంజేసి కుమార భీమలింగంబున బ్రఖ్యాతి నొందిన భీమారామంబును, మొదలిమామ యగుదక్షప్రజాపతి యుచికిపట్టెన యారామం బగుట దక్షారామంబున శివనన్నిధానంబై తా నుండుకట్టుగా నీసృకారంబున భోగమోక్షపదంబులైన పంచారామంబులను బ్రతిష్ఠ నొందించి తానును దక్షవాటంబున శ్రీభీమేశ్వరలింగమునం దధివసించె”.

ఈప్రసంగమునుబట్టి త్రిపురాసురసంహారానంతరము తదుపాస్యమైన లింగము పంచఖండములై నెలకొనిన స్థానములు పంచారామములై నట్లు తెలియుచున్నది. ఈపంచారామములయుత్పత్తినిగూర్చి మఱియొక యైతిహ్య మిట్లున్నది. కుమారస్వామి తారకాసురసంహారము సేయునపుడు ఆతని కుపాస్యమైన లింగమును భేదించగా నది యయిదు తునకలై యైదుచోట లంఘన బ్రతిష్ఠితముకాగా నవి పంచారామములైనవి. ఈతారకాసురవధ గోస్తననదీతీరమున ‘తేణుకు’ అనుగ్రామమునకు సమీపమున జరిగినట్లు లాప్రాంతములందలి గ్రామములు తార్కాణించుచున్నవి.

1. తేణుకు—తారకాసురపురము. ఇది నేడుపశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో వసిష్ఠానది కెనిమిదిమైళ్లదూరమున గోస్తననదీతీరమునందున్నది. దీనికి నాలుగైదుకోసులలో నీక్రిందిగ్రామము లున్నవి.

2. వేల్పూరు—దేవతలు విడిసినచోటు

3. కావలిపురము—దేవతల రక్షణశిబిర మున్నచోటు. దీనిని నేడు ‘కావలిపాడు’ అని యందురు.

4. ఇలేంద్రపురము—భూమిలో దేవేంద్రుఁడు విడిసినచోటు. నేడు దీనిని ‘ఇలేంద్రపట్టు’ అని యందురు.

5. అర్జునపాలెము—దేవతలకు సహాయముగా వచ్చిన శార్త వీర్యార్జునుడు విడిసినచోటు.

6. కుమారపురము—కుమారస్వామి విడిసినచోటు. దీనిని నేడు 'కొమరారము' అని యందురు.

7. సోమరాజితేంద్రపట్టు — ఈసమీపముననే యీపేరిటి గ్రామ మొకటి గలదు. సోముడు ఇంద్రుడు కలిసి విడిసినచోటు కానోపును.

8. దేవదానవులపుంత—ఇది 'జుత్తిగ' యను గ్రామసీమలో నున్నది. దేవదానవుల కిరువురకును యుద్ధము జరిగిన తావగుటచే దీని కీపేరు వచ్చియుండును. నేటికిని ప్రభుత్వపులెక్కలలో దీనికీపేరు చెడ కుండ నిలిచియున్నది. క్షీరారామము భీమారామము స్వప్రదేశమునకు రెండుయోజనములమేరలో నున్నవి. కావున దీయైతిహ్యము గూడఁ గొంతనరిపడుట కవకాశము లేకపోలేదు. స్కాదాంతర్గతమైన 'గోస్తపీ నదీమాహాత్మ్యము' వెలువడలేదు. అం దీయైతిహ్య ముండునేమో యని సంశయము.

ఈభీమమండలి యాంధ్రమండలములలోఁ బరమపవిత్రమైన దనియు, ఇతరమండలము లేవియు దీనికి సాటియైనవి లేవనియు శ్రీనాథుఁ డిట్లుగ్గడించెనున్నాఁడు.

ఉ. ఎక్కడఁ జూచిన స్మరసి, యెక్కడఁ జూచిన దేవమందిరం
బెక్కడఁ జూచినం దటిని, యెక్కడఁ జూచినఁ బుష్పవాటికం
బెక్కడఁ జూచిన న్నది, మహివలయంబున భీమమండలం
బెక్కడ? యన్యమండలము లెక్కడ భావన చేసి చూచినన్ ?

సీ. ఒకచోటఁ గోటిపల్ల్యుడు రాజనోటిర

విభ్రాజితోత్సంగ వృద్ధగంగ

ఒకచోటఁ జటులనక్రకుభీరపాతీన

తోయగర్భాభోగ తుల్యభాగ

ఒక చోటఁ బీఠాంబికోన్నత స్తనభరా

స్ఫులజర్థ రితకల్లోల యేల

ఒక చోట నప్పగోవికరసంసేవితాం

తరము శ్రీనస్తగోదావరంబు

నమరు నాగరఖండసిద్ధాంతజాతి

నాగవల్లీసమాకాంతపూగఖండ

మండితోద్యానవాటికాఖండవిభవ

పాత్రీమగు భీమమండలీక్షేత్రీమునకు.

ఈభీమమండలమునం దన్నిదిక్కులందును గోదావరీనది శాఖోప-
శాఖలుగాఁ బ్రవహించి యీమండలమునంతను నాఁటికి నేఁటికి బహు-
సవ్యభరితముగా నొనర్చుచున్నది. ఒకవైపున కోటివల్లివాసియైన
సోమేశ్వరుని చంద్రకేశచే విభ్రాజితమైన వృద్ధగంగానది. ఈనది
అమలాపురము తాలూకాలోఁ గొంతమేరఁ బ్రవహించి సముద్రమునఁ
గలియును. అసాగరసంగమస్థలమును 'బ్రహ్మసంగవేద్యము' అని
యందురు. ఈనదీతీరము నేఁటికిని నారికేళవనీసమావృతమై బహుసార
పంతమైనది.

ఒకచక్కిని నక్కకులీరాదిజలజంతువులతోఁ గూడిన తుల్యభాగా
నదీ. ఇదే ధవళగిరి (ధవళేశ్వరము దగ్గర) గొంతమినుండి విడువడినదియై
రామచంద్రపురము తాలూకా, కాకినాడతాలూకా గ్రామములమీఁ
దుగాఁ బ్రవహించి, కాకినాడకు సమీపమునందున్న 'చొల్లంగి'యను
క్షేత్రీమున సమంత్రాగాటఁ యగుచున్నది. ఈనదీతీరభూమి మిక్కిలి సార
పంతమైనది. ఈనదీతీరమునంతట పవిత్రక్షేత్రములను శ్రీనాథుఁ డిట్లు
గ్గడించువాఁడను.

శా. చేతోమోద మెలర్పఁ గట్టెనుటఁ గాంచె న్నారతామ్నా యను
ద్యాతంత్రగ్రథనాబ్జసంభవుఁడు, వేదవ్యాసుఁడొక్కత
జ్యోతిర్లింగమయస్వరూపుల జటాకాటావళిమయమున
వాతాపీల్వలవై రిగొతమయభూత్యంగి షిఖరమున.

గ్రియు నిమిడియున్నది. ఈవిగ్రహము చిరకాలము జలనివాసము చేసి, యిటికి వచ్చి యాదేశమునం దింతవఱకుఁ దలదాచుకొని యున్నది. ఈపీఠికాంబిక ఏలానదీతీరమునం దున్నది. ఈపీఠాపుర పీఠ్యరువివృక్షేత్రము. ఇచట కుక్కుటేశ్వరుఁడు, కుంతీమాధవస్వామియుఁ సినదీతీన దేశతలు. కుక్కుటేశ్వరునియాలయమునెదుట నున్నకొలనికి నను గయ' అని పేరు. గంగానదీతీరమున నుండిన గయ గయాశ్రీరములు, ఇది పాదగయ యనియు నందురు. ఇది హుంకారిణీశక్తిపీఠము. తుల్యారణిశక్తిపీఠ మిహనాఁడు గానరాదు. కాని యీపీఠాపురమును సంగపే శ్రీనాథుఁ డిట్లుగఁగించియున్నాఁడు.

గ్రామద్ద కుక్కుటేశ్వరం బయ్యపాంతముమేడ
ముముండు హుంకారిణీదేవియోలగంబు
శాఖతో ముమోల నేలేరు ప్రవసించుఁ
ముతో సు బృధివికి ముత్యాలపేరువోలె
యాశ్వరుని టయఱువదిమూర్తిభేదములతో
కదంబవనము విహరించు నేపీట వేల్పుపిండు
ముగనే యుక్త యోగపీఠ హుంకృతిదుర్గ
దలి మఱియొక ననిచి కాపుండు నేనగరికెలన
భాగాతీరంబున కూర్చిమేనల్లుడు
భిల్లండ్లన పులిగొండల నేపీట మరగినాఁడు

పాదయాత్రామంబును నేడు ను.

తేరువను తుల్యభాగానదీతీరమున 'ముక్తిశ్వరుఁడు' గలఁడు. శ్రీనాథుని నాటి కాలఁడు బిల్వవనాటవీమధ్యమున నుండెనట. ఆముక్తిశ్వరుని వ్యాసుఁడు శిష్యులతోఁగూడి బిల్వదశములతోను పదాఱువన్నె బంగారును బరిహసించు తేలపూవులతోను బూజించె నని తెలిపినాఁడు.

ఉ. వేదవిభాగముం బరిధవించినపుణ్యుడు వేడఁ బూన్చి బి
ల్వదశపూజనంబు గడులెన్నఁగఁ గూరిమిశిష్యవంక్షితో
నాదిమభిల్లు సిత్యకరుణామృతపూరముఁజల్లు పుండరీ
కోదరభల్లు స్మృతకరియూధపుమల్లునిఁ గొండయల్లునిఁ.

ఒక చోటఁ బీతాంబికొన్నత స్తనభరా

స్థాలజర్ఘ్రితకల్లోల యేల

ఒక చోట నవ్వురొసకరసంసేవితాం

తరము శ్రీనప్తగోదావరంబు

సమకు నాగరఖండసిద్ధాంతజాతి

నాగవల్లీసమాకాంతపూగఖండ

మండితోద్యానవాటికాఖండచిభన

పాత్రమగు భీమమండలీక్షేత్రమునకు.

ఈభీమమండలమునం దన్నిదిక్కులందును గోదావరనద ప్రసరియైన
తాళులుగాఁ బ్రసరించి యీమండలమునంతను నాటికి నేజ్వర రితమైన
సవ్యభరితముగా నొనర్చుచున్నది. ఒకవైపున కోటిశ్శయ్య నిట్లు
సోమేశ్వరుని చంద్రకళచే విభాజితమైన వృద్ధగంగాఁ
అమలాపురము తాలూకాలోఁ గొంతమేరఁ బ్రసరించి
గలియును. ఆసాగరసంగమస్థలమును 'బ్రహ్మసంవేదము'న
యందురు. ఈనదీతీరము నాటికిని నారీకేశవనీనమాస్కంతశృం
వంతమైనది.

ఒకచక్కని వక్కకుశీరాదిజలజంతువులసేతండు భక్తితోన్.

గతగతాగతాననగము దగఁ

భీమ. 2-59.

ఈపీతాంబ యొకచేత బంగారుపానపాత్రయును, వేటోకచేత
బాగుగాఁ బండిన మాదీఫలమును, ఒకచేత ద్రిశూలమును, మఱియొక
చేతను లోహదండమును ధరించి నేటిపీతాపురమునకు సమీపమున
నాల్గవీధులు కలిసెడిచోటున శ్రీనాథునినాఁ దుండినట్లు లీపద్యము
తెలుపుచున్నది. ఇట్టి విగ్రహ మొకటి యీనాఁడు పీతాపురము
కొత్తపేటలో నున్న కుమారస్వామియాలయమునం దున్నది. ఈవిగ్ర
హమునకు నాలుగుచేతులు, నాలుగుచేతులలోను పైనఁ దెల్పిన సామ

గ్రియు నిమిడియున్నది. ఈవిగ్రహము చిరకాలము జలనివాసము చేసి, బయటికి వచ్చి యాదేశమునం దింతవఱకుఁ దలదాచుకొని యున్నది. ఈపీఠికాంబిక ఏలానదీతీరమునం దున్నది. ఈపితాపుర మొకదివ్యక్షేత్రము. ఇచట కుక్కుటేశ్వరుఁడు, కుంతీమాధవస్వామియుఁ బ్రధానదేవతలు. కుక్కుటేశ్వరునియాలయమునెదుట నున్నకొలనికి 'పాదగయ' అని పేరు. గంగానదీతీరమున నుండిన గయ గయాశీర్ష మనియు, ఇది పాదగయ యనియు నందురు. ఇది హుంకారిశీర్షక్షిప్తము. హుంకారిశీర్షక్షిప్త మీనాఁడు గానరాదు. కాని యీపితాపురమును గూర్చి శ్రీనాథుఁ డిట్లుగడించెయున్నాఁడు.

సీ. అదె కుక్కుటేశ్వరం బయ్యుపాంతముమేడ

హుంకారిశీదేవియాలగంబు

ఏవట్టణముమ్రోల నేలేరు ప్రవహించుఁ

బృధికి ముత్యాలపేరువోలె

మున్నుటయఱువదిమూర్తిభేదములతో

విహరించు నేవీట వేల్పుపిండు

వీతాంబచెలి యోగవీతి హుంకృతిదుర్గ

ననిచి కాపుండు నేనగరి కెలన

కుంతీమహాదేవి కూర్మమేనల్లుఁడు

మాధవుం డేవీట మరగినాఁడు

పెద్దగవనుల నేపుటభేదనమువ

నెలమి నిల్లఱుండు క్రీడావిహీనజఘనుఁ

డట్టివీతాపురముఁ జేర నరుగుదెంచె

బరమాశైవుఁడు శ్రీవరాశరసుతుండు.

వీతికాపురసమీపప్రాంతమున నేలేటికాల్వల సొబగుచూచిన నిజమున కవి పుడమికిముత్యాలహారములవలెనే యుండును. అపట్టణపరిసర మంతయు బహువృక్షవాటికానమువేల్మై చూపఱకు విరాళి గొలుపు చుండును. అపట్టణమునందలి కుక్కుటేశ్వరాలయమునఁ గలకాలభైరవ విగ్రహము ప్రీడావిహీనజఘనమై నిలిచియున్నది. కాని చూచువారి

కందఱకు నది సిగ్గును గలిగించును. ఆవిగ్రహము శ్రీనాథునికంటఁ బడి
నంతనే దాని నీపద్యములోఁ జెప్పించి వదలినాఁడు. ఏలేటికాల్వల నీటి
సాయమునఁ దనరెడినస్యసమృద్ధిని ఫలసమృద్ధిని పుష్పసమృద్ధిని శాక
ములను శ్రీనాథుఁ డిట్లుచెప్పించియున్నాఁడు.

సీ. ఏలేట విరిసీట నిరుగారునుం బండుఁ

బ్రాసంగువరిచేలుఁ బసిఁడిచాయఁ

బరిపాకమున వేరుపననపండులతావి

యిందిందిరములకు విందుసేయు

వేఁబోఁకఁ బాలుపారు వింధ్యాద్రిపవనంబు

పోఁకపువ్వులతావిఁ బుక్కిలించు

వేశ్యనాటికలందు విహరించు వలరాజు

ననయంబుఁ జెఱకువిల్లును ధరించి

నారదంబులవలపు పొన్నలఁ బెనంగి

విచికిలామోదములతోడ వియ్యమందుఁ

బాటలీపుష్పకేతకీపరిమళములు

పొదల విలసిల్లుఁ బీఠికాపురమునందు.

ఈపద్యములోఁ బేర్కొనిన నస్యములు ఫలములు పుష్పములు
చాలవఱకు నేటికిని నీప్రాంతములం దుపలభ్యములే. నేడు పోఁక
తోట లంతగఁ గానరావు. వేఱుపనసలు గానరావు; గాని నదాపన
సలు మాత్ర మెల్లప్పుడు పండ్లతో నిండియుండును. ఏలేటిప్రాంత
మంతయు చెఱకుపండుటకు మంచి నెలవు. ఈక్రిందిపద్యములోఁ
పేర్కొనిన శాకములన్నియు శ్రీనాథునినాటను నేడును గూడ
సమృద్ధముగ నేయున్నవి.

సీ. తృపునపుష్పలతామతల్లీ పటోలికా

కారవేల్ల కుడుంగకములతోడఁ

గూష్మాండ వృతాంక కోలక చించికా

కాయమాసకదంబకములతోడ

శాకినీ మూలక చృత్రాక సారణీ
 ధాన్యాక మేఘనాదములతోడఁ
 విప్య ల్యుపోదకీ పీతవలాండుక
 వాస్తు శాఖా కోటివాటితోడ
 రాజనలతోడ శృంగ భేరములతోడఁ
 జిఱుగడపుఁ బెండలముతోడఁ జేమతోడ
 నొప్పు నాలుగుపొలములం దుపవనములు
 భువనసారము పీఠికాపురవరమున.

ఈ శాక జాతీయంతయు ననుదినము కాకినాడలో నీనాఁ డవతరించుచుండును. పీఠికాపురసమీపప్రాంత మంతయు నతినారవత్తరము ఒహువిధఫలవృక్ష భరితమును. ఈపితాపురము మీఁదుగాఁ బ్రవహించిన యేలానది, అచటికి యోజనదూరములో 'సాన్నాడ' యను గ్రామసమీపమున నముద్రగామి యగుచున్నది. అచట నీయేలానదిలో అన్న వరముసమీపమునఁ బ్రవహించెడి పంపానదికూడ వచ్చి కలియుచున్నది. ఈనదీసాగరసంగమప్రదేశమునజగన్నాథమునవలనే జగన్నాథస్వామి ఒలభద్రస్వామి సుభద్రాదేవి ప్రతిష్ఠితులై యున్నారు. ఈప్రదేశమును పూర్వజగన్నాథముతో నమానమైన దివ్యక్షేత్రమునుజేయవలయునని యెంచి ఒడ్డెరాజులతో విరోధము నూనిన గజపతులు (తూర్పువిజయనగరాధీశులు) ఈవిగ్రహముల నిచట స్థాపనచేసి యున్నట్లు లీవిజయనగరరాజుల చరిత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇచటి జగన్నాథస్వామి నాప్రాంతమువారు మొండిశిగ్గప్ప యని వాకొందురు. చేతులు మొండిగా నుండుటచే నీతని కాపే రేర్పడినది. ఇదియు నొక పుణ్యస్థలమే. శ్రీనాథునికాలమున కవతరింపకపోయి యుండవచ్చును.

కుమారారామము.

ఈ పీఠికాపురమునకొక యోజనమేరలో దక్షిణమున కుమారారామమున్నది. ఇచటి యీశ్వరుఁడు భీమేశ్వరుఁడు. విష్ణువు రాజనారాయణస్వామి. ఈయాలయములు రెండును సామర్లకోట రైలుస్టేషనుకు వెనుకభాగమునం దున్నవి. ఈ ప్రదేశమును నేడు సామర్లకోటభీమవరము అని యందురు. శ్యామలాదుర్గము సామర్లకోట యయిన దని

యచటివారు చెప్పెదరు. చాళుక్యకోట సామర్లకోట యయినదేమో? చాళుక్యభీమున కిది రాజధాని యని శ్రీనాథుడే తెలిపియున్నాడు.

ఈకుమారారామమునందలి భీమేశ్వరాలయమునకు దక్షిణరామ భీమేశ్వరాలయమునకు ప్రాకారాదులను నిర్మింపజేసినవాడు చాళుక్యభీముడే. కావుననే యీయాలయములు రెండును ప్రాకారావరణాదినిర్మాణములన్నిటియందును సర్వవిషయములందును సరిపోలియున్నవి. భేద మిందుకయుఁ గానరాదు. ఆలయముల కుపయోగించిన శిలలు శిల్పులు శిల్పములు అన్నియు నొక్కటియే. భేద మిందుకయుఁ గానరాదు. ఈకుమారారామమునుగూర్చి శ్రీనాథుడొక వర్ణించుపరిపాటితో నచటివాయువులచల్లదనము నిట్లుగ్గడించినాడు.

సీ. కొమరేటికల్యాణ కమలపండంబుల

సారభ్యభారంబు సంతరించి

నారికేళాటవీ నవపుష్పకుహళికా

వితతికన్నెరికంబు వీడుకొలిపి

యపురఃకాంతా విహారహటకహర్ష్య

శశికాంతమణిగవాక్షములఁ దూరి

భీమనాయకదేవుపేసరంబునఁ గ్రాలు

భుజగహారములకు భుక్తి వెట్టి

రాజసారాయణస్వామిరమ్యభవన

తార్కన్యకేతనవతికి నర్తనము గఱపి

పొలసె నధ్వపరశ్రాంతిపాడుచడంగ

మానివరుడై గుమారవనానిలములు.

కాబోలె బాసి దక్షిణకాశికి శిష్యవర్గముతోఁ గూడి వచ్చువ్యాసునకు కుమారారామమునందలి గాలులు మార్గాయాసము శమియింపవీచినవంట. ఈవాయువులు భీమనాయకునియెదుట నున్న కొమరేటి పద్మముల పరిమళభారమును వహించినవి. కొబ్బరితోటలలోని పూల మొగ్గలను పుష్పింపజేసినవి. అపురఃకాంతల చంద్రకాంతమణిశ్యా విహారభవనముల జొచ్చినవి. భీమేశ్వరుని వక్షస్థలమునందలి పాములకు మేతవెట్టినవి. ఆభీమేశ్వరుని పార్శ్వమునందున్న రాజసారాయణ

స్వామి గుడిమీఁది గరుత్మంతునకు నాట్యమునేర్పినవి. శ్రీనాథునినాఁడు గుడిమీఁద కేతనముగా నుండిన గరుత్మంతుఁ డీనాఁ జాతాపునంటులొక అలయము క్రిందికి దిగినాఁడు. శ్రీనాథునికంటఁబడుటచేఁ బద్యములతోని కెక్కినాఁడు.

సర్పపురము.

కుమారారామయునకు యోజనముమేర తూర్పుగసర్పపురము. దీనిని నేఁడు సర్పవరము, సర్పారము అని యందురు. ఇచట భావనారాయణ స్వామి నెలకొనియున్నాఁడు. ఇది యొకపురాతనమైన విష్ణుక్షేత్రము. ఈభావనారాయణస్వామిచూలయమున కెదురుగనున్న కొలనికి 'నారదకుండము' అనిపేరు. ఇచట వైష్ణవులు పెక్కు రాస్వామి నాశ్రయించిన వారు నేటికిని గలరు. ఈక్షేత్రమును వ్యాసుఁడు దర్శించి భావనారాయణస్వామికి శనిచారోత్సవము చేసినట్లు శ్రీనాథుఁ డిట్లు లుగ్గడించి నాఁడు.

శా. కాంచె సర్పపురాభిధానముఁ దిలింగక్షోణివై కుంఠమున్
ముంచెన్ నారదకుండికాజలముల న్మోదంబుతో దేహమున్
జించెన్ గాశివియోగదుఃఖము మహాక్షేత్రంబు వీక్షించి ద
ర్శించెన్ సన్మవి. లోచనోత్సవముగా శ్రీభావనారాయణున్.

భావనారాయణస్వామివిగ్రహము లాయాలయమున రెండున్నవి. ఆవరణలో నొకగుహపంటిచోట నున్నవిష్ణువిగ్రహమును పాతాళభావనారాయణస్వామి యని యందురు. ఆవిగ్రహము లోచనోత్సవమై దృష్టి వాకర్పించును. శనిచారోత్సవములో శ్రీనాథుఁడు దనకుఁ బ్రియుమైన సింహిపంటులను వ్యాసునిచే భావనారాయణునకుఁ బెట్టించినాఁడు. ఈపద్యము శ్రీనాథునినాటిభాష్యములను మనకుఁ దెలుపుచున్నది.

మ. శనిచారోత్సవ మావరించె ముని శిష్యవ్రాతముం దానుఁ గ
వృద్ధవివణ్యారముతోడ బూరెగమితో మండెంగతండంబుతో
సమకుంభాసముతోడఁ బాండకలమాహారంబుతో నేతితో
శుకనకుభాఫల భండశర్కరాతోఁ గారుణంసాధోధికి.

ఈవిధమైన అంధ్రదేశమున నుపయోగించు భక్త్యభోజ్యముల సీసర్పవరమున నీవైష్ణవదివ్యక్షేత్రమునందు భావనారాయణున కర్పింపఁ జేయుట సహజమే కాశిలో నన్నపూర్ణాదేవి వ్యాసునకు శిష్యులకు భోజనము పెట్టునప్పుడు గూడ శ్రీనాథుఁ డీభక్త్యభోజ్యములను వారి కవతరింపఁజేసినాఁడు.

ఉ. పప్పును బిండివంటలును బాయసములే ఘృతము ల్గుడంబులున్
గుప్పలుగాఁగఁ జుట్టునను గూర్పఁగఁ గూడినయేరుఁబ్రాలతె
ల్లవ్వరభోగివంటకముఁ గమ్మని తాలిపుసాజ్జెపిండితో
నొప్పులుగా భుజించిరి బుధోత్తము లాకటిచిచ్చు పెచ్చునన్.

భీమ. 2-139.

పిండివంటలు తెల్లని కర్పూర భోగపు టేరుఁబ్రాలవంటకము, కమ్మనితాలిపుసాజ్జెపిండియు నాంధ్రదేశములోఁబ్రసిద్ధమైన విషయములు. శ్రీనాథునకు కర్పూరభోగపువంటకము ఖండశర్కర, అరటి పండ్లు పప్పు క్రొత్తగఁగాచిననేయి ముడఁగలు చాలప్రియమైనట్లు లీక్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

శా. ద్రాక్షాపానకఖండశర్కరలతో రంభాఫలశ్రేణితో
గోక్షీరంబులతోడ మండఁగలతోఁ గ్రొన్నేతితోఁబప్పుతో
నక్షయ్యంబును నేరుఁబ్రాలకలమాహారంబు నిశ్చకతం
గుత్తు ల్నిండఁగ నారగించితిమి యత్సుద్రక్షుధాశాంతికిన్.

ఈవిధమైన భోజనము ఓరుగల్లులో లక్ష్మణావస్థిల పూటకూళ్ల యింట నొకరూకకు దొరకునని చెప్పినాఁడు.

ఉ. కవ్వరభోగివంటకము కమ్మనిగోధుమపిండివంటయున్
గుప్పెడు పంచదారయును గ్రొత్తగఁ గాచినయాలనే పెన
ర్పప్పును గొమ్మునల్లనఁటిపండులు నాలుగు నైదు సంజుడుల్
లప్పలతోడఁ గ్రొంబెరుగు లక్ష్మణావస్థిలయింట రూకకున్.

(3) దా భి రా మ ము.

ఇట్టిభాద్యములు భోజ్యములు శ్రీనాథున కానాఁ డీభీమమండలిలోఁ దఱుచుగా లభించె ననుట కాతనియారచనయే తార్కాణము.

ఏ లాతుల్యభాగానదీతీరభూములవలె సారవంతమయినది, ౨వం విధఫలభాంసముచేత వనవాటికాసహితమైనదియు నగు కాంతేయీనదీ తీరభూమియు నీ భీమమండలిలో నెఱుఁగియున్నది. ఈ ప్రాంతము నీనాఁడు కోనసీమ యని వ్యవహరింతురు. ఈ విషయమును శ్రీనాథు డిట్లు పేర్కొనియున్నాఁడు.

“భీమమండలమునఁ బండ్రెండు యోజనంబులమేర కైవల్య కల్యాణమంటపంబును, భోగలక్ష్మీభవనపుండరీకంబునునై, కండలా ముఖ సంవేద్య శాస్త్రులతీర్థంబులు మొదలుగా శాఖోపశాఖాతీర్థంబు లు గలిగి, దక్షిణజలనిధి వేలావనోపకరంబున వేదండవదన శుండా కాండ చుళికితోన్మృక్త సప్తగోదావర సలిలధారార్యుణర్యుణత్కార బృంహిత బ్రహ్మాండగోళంబును, తుల్యభాగా ప్రవాహాలహరికాఘోష ఘుమఘుమాయమాన దిగ్విభాగంబును, నేలానదీమాతృకాయమాన కేదారక్షేత్రసంవర్ధితానేకప్రీహిభేద సంపత్నమున్నతంబును, ఫలభరిత నారికేళపండ మండిత ప్రాధవీతాపురోపకంఠ సీమాబహిర్భాగంబును, మాతృకాయమాన గోదావరీతీర పుణ్యాగ్రహారపరంపరా భూని లింప సంపత్నంపాదితాధ్వరక్రియా సమాహూత పుడుహూతాదిదేవ తాకదంబ సంబాధనంచరితంబును, కాంతేయవాహినీప్రాంత సంతన్య మాన సహకారకాంతార ఫలరసాస్వాద మోదమాన పుంస్కోకిల కుటుంబకంఠనాళకోమల కుహూకారకోలాహలప్రసరిత పంచమంబు ను...నశేషకల్యాణనిలయంబై యొప్పు సమృహస్థానంబున” నీ నాఁ టికి శ్రీ నాథుని నాఁటి విశేషములు గానవచ్చుచునే యున్నవి.

కాంతేయినది నీనాఁడు కొలికినది యని యందురు. ఇప్పటికి నీనదీతీరమున మధురరసఫలభరిములైన మామిడితోటలు పెక్కలు న్నవి. నారికేళవనాలపులు మెచ్చు. మంచిరుచిగల చెఱకుతోటలు మధురరసభరితములైనపనసచెట్లు కదళీవనములు మెండు. ఈనదీతీరము న బ్రాహ్మణాగ్రహారములలో, అటనట నీనాఁటికి వేదవిద్యాభ్యాసము గాన వచ్చుచున్నది. నేటికి నటనట యాగక్రియాకలాపము నీగోదావరీ నదీశాఖాతీరాగ్రహారములలోఁ గొనసాగుచునే యున్నవి.

ఈకాంతేయి (కౌశిక) సదీతీరమున 'వ్యాఘ్రేశ్వరము' అను గ్రామ మొకటి గలదు. ఈయూరఁ బ్రతిష్ఠితుఁడైన యీశ్వరుని పేరు వ్యాఘ్రేశ్వరుఁడు. ఈయీశ్వరుని యత్పత్తినిగూర్చిన యైతిహ్యము క్కటి గలదు. ఆగ్రామవాసియగు బ్రాహ్మణుఁడొక నాఁటి శివరాత్రివేళ నీశ్వరుని బిల్వదళములతోఁ బూజించుటకై సమీపమునందు బిల్వవృక్షము లున్న తావునకుఁబోయెను. అచట బిల్వములు కోయుచుండఁగా వ్యాఘ్ర మొకటి హుంకరించుచు నచటికివచ్చెను. అదిచూచి బ్రాహ్మణుఁడు బిల్వవృక్షమునెక్కిెను. క్రింద పులి హుంకరించుచు నాతనికై యెదురుచూచుచు నీలివియుండెను. క్రమముగ రాత్రి గడచిపోవుచుండెను. పులి కదలేడియత్నము కానరాలేదు. లింగోద్భవకాలము సమీపించుననికి నాతని కారాట మెక్కువయై మైమఱచి మంత్రము లుచ్చరించుచు వ్యాఘ్రమునే శివుఁడని భావించి చెట్టుమీఁదనుండియే బిల్వదళములతోఁబూజింప దొరఁగొనెను అతనిపూజపూర్తియగుననికి వ్యాఘ్రము వృక్షరూపమునువదలి యీశ్వరలింగముగా మూఱిపోయెను. కావుననే యచటియీశ్వరుఁడు వ్యాఘ్రేశ్వరుఁడైనట్లు లాఘంతమునందీ యైతిహ్యము నలుగఁడలఁబ్రసిద్ధమైయున్నది. ఈఘాంతము బహుసారవంతము.

శ్రీరాధానికంటఁబడిన విహారప్రదేశ మాతనిగ్రంథములలో నేడోయొకచోటి కవతరింపకమానదు. ఈభీమమండలిలో 'కోరంగి' అను ష్టత్రము శివరాత్రిమహాత్యములోఁ బ్రవేశించినది. అందు చతుర్థాశ్వాసములో మూడు పాసములు వర్ణించువట్టున దక్షా రామభీమేశ్వరుని కోరంగి కంపెనాడు. "భవనరక్షాదాక్ష్మిఁ బూండు త్వాదా రామభీమేశ్వరుండు దక్షిణజలధి వేలావలయితరబులగు నేలాలవంగల వలీమతల్లి కాకుండంగఁ గ్రోడంబుల గ్రీడించుటకు నై సారంగలోచనలుఁ దానును గోరంగినడలె" శివరాత్రి. 4 ఆ. 30.

ఈకోరంగి యనునది కురంకేశ్వరుని విలయము. శ్రీరాముఁడు కురంగరూపుడయినను మూరీచు నెఱఁజిదిసి కురంగేశ్వరుని బ్రతిష్ఠించెనని యైతిహ్యము. ఈ కోరంగిసమీపమున ఆత్రేయూనది సముద్రగాది యయినది. ఈకోరంగిగ్రామమున కెదురుగ ఏలాలవంగాదులు లేకున్నను, లవలీమతల్లి కాకుండంగఁగ్రోడంబులు నేయింతు నలపు.

వ్యక్తి వివేకము

శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరాయశాస్త్రి, ఎమ్. ఏ.

ప్రథమ విమర్శ.

ఉపోద్ఘాతము:—

“అనుమానేనైర్భావం సర్వస్యైవ ధ్వనేః ప్రకాశయితుమ్
వ్యక్తివివేకం కురుతే ప్రణమ్య “మహిమా” పరాం వాచమ్.

మహిమభట్టు, పరావాక్కునకు సమస్కరించి, అనేకవిధములు గ నున్న ధ్వని కంతకును, అనుమానమునం దంతర్భావమును బ్రకాశింపఁ జేయుటకై, ‘వ్యక్తివివేక’మను గ్రంథమును రచించుచున్నాఁడు.

వివరణము:— ధ్వన్యాలోకమున నానందవర్ధనుఁడు- “కావ్యమున కాత్మధ్వని” యని తెల్పినాఁడు. ఈ ధ్వని యనునది అనేకవిధములుగ నున్నది. ధ్వనిభేదము లన్నియును, ధ్వన్యాలోకమున వివరింపఁబడి నవి; ఈ “ధ్వని” యనుదానిని క్రొత్తగా సృష్టింప నక్కఱలేదనియు, ధ్వనిసిద్ధాంత ప్రతిపాదనకుఁ బూర్వమే, తర్కశాస్త్రమునందుఁ ప్రసిద్ధ మైయున్న “అనుమానము”నందే యిది యంతర్భావము నొందునని యు మహిమభట్టు సిద్ధాంతము. ఈ సిద్ధాంతమును నిరూపించుటకే యీ గ్రంథము ప్రారంభింపఁబడినది.

అనుమానము:— ఇది తర్కశాస్త్రప్రసిద్ధము. పొగను (వ్యాప్య మును) జూచి, ఇచట నగ్ని (వ్యాపకము) ఉన్నదని నిశ్చయించుట యనుమాన మని సాధారణముగ మనము తెలిసికొనవచ్చును. (వ్యాప్య దర్శనముచే వ్యాపకనిశ్చయము నేయుట—లేక అనుమితికి సాధనమైన వ్యాప్తిజ్ఞానముకూడ ననుమాన మగును.

అన్నివిధములైన ధ్వనియు సనుమానమునందే యంతర్భావము వలదు వచ్చుటచే, ఏవిధమైన ధ్వనికి సనుమానముకంటె విలక్షణముగా, అస్తిత్వము లేదని తెలియవలెను.

ప్రకాశింపఁజేయుట:— ఇంతకుఁ బూర్వమే సిద్ధమై, కన్నడక యున్న వస్తువు నిపు డందఱకును దెలియునట్లు ప్రకటించుటను

బ్రహ్మశింషజేయుట యని యందుము—ధ్వని యనునది అనుమానము తో గతార్థమగుట, అనుమానమునం దంతర్భావము నందుట యనునది, ఇంతకుఁబూర్వము సిద్ధమే. మహిమభట్టు క్రొత్తగా దాని సంతర్భావంపజేయుట లేదు. కాని, యిదివఱ కావిషయము నెవరును గన్గొనలేదు. అందుచే మహిమభట్టావిషయమును బ్రకటనచేసి, ధ్వనికిని, అనుమానమునకును భేదము లేదని నిరూపించుచున్నాఁడు.

వ్యక్తివివేకము:— మహిమభట్టు వ్రాయనున్న గ్రంథముపేరు వ్యక్తివివేకము. వ్యజ్యతే అర్థో అనయా ఇతి వ్యక్తి:—

అర్థము దేనిచేఁ బ్రకాశితమగునో అది “వ్యక్తి” యగును. అనఁగా వ్యంజనా వ్యాపారమని తెలియ నగును. ఆ వ్యంజనయొక్క వివేకము, అనఁగా విచారణ- వ్యక్తినివేకము. ఆ వ్యంజనా విభేదముల నన్నిటిని బరిశీలించి, అవి యన్నియు, సనుమానముతో గతార్థమగునని నిరూపించుటయే యీ గ్రంథముయొక్క తాత్పర్యము.

పరావాక్కు:— శబ్దము నాల్గువిధములు. పరా, పశ్యన్తీ, మధ్యమా, వైఖరులు; ఇందు పరావాక్కు, బ్రహ్మస్వరూపమని శబ్దబ్రహ్మవాదుల యభిప్రాయము. ఆ శబ్దబ్రహ్మమునకు మహిమభట్టు గ్రంథాదినీ నమస్కరించుచున్నాఁడు. శబ్దశక్తిని విచారించుటకే యీ గ్రంథము ప్రస్తుతమైనది. అట్టిచో శబ్దబ్రహ్మకు నమస్కరించుట యెంతయు నుచితముగ నున్నది.

యుక్తో యమాత్మ సదృశాన్ ప్రతి మే ప్రయత్నః

నాస్త్యైవ తజ్జగతి సర్వమనోహరం యత్,

◆ కేచి జ్వలన్తి, వికసన్త్యపరే, నిమిలన్త్యన్త్యే, యదభ్యుదయభాజి జగత్ప్రదీపే.

ఈ గ్రంథ మెవరి న ద్వేషించి వ్రాయఁబడినది? అను ప్రశ్నమునకు సమాధానముగా నీ విషయమును దెల్పుచున్నాఁడు.

◆ ఇచ్చట జ్వలన్తి—మండును; కోపపడుదురు.

వికసన్తి—వికాసమునొందును లేక విచ్చును; పుగిసన్నులగుదురు.

నిమిలన్తి—మూసికొనును; దుఃఖమునొందుదురు.

అని రెండవములను తెలియవలెను.

నాతో సదృశులైనవారికొఱకు (నై యాయుకుల కొఱకు) ఈ ప్రయత్నము చేయుచున్నాను. ఇతరుల కీకృతి ఇష్టము కాకపోవచ్చును. అంతమాత్రమున దోషమేమియును లేదు. ఈ ప్రపంచమున సర్వమనోహరమైన వస్తు వేదియును లేదు. దృష్టాంతమున కీవిషయమును బరిశీలింప వచ్చును. జగత్ప్రదీపముగు సూర్యుఁ డుదయించి నపుడు కొన్ని జ్వలించును. (సూర్యకాంతములు జ్వలించుచు) కొన్ని వికసించును (పద్మములు) మఱికొన్ని ముకుళితములగును. (కలువలు) ఇది లోక దృష్టమే. అటులే ధ్వని సిద్ధాంతవిషయమునందలి భ్రమను పోఁద్రోలి విశేషజ్ఞానము నిచ్చు నా వ్యక్తివివేకగ్రంథము పైకివచ్చినంతనే, నా మతముతో నేకీభవింపనివారు మండిపడవచ్చును (కోపపడవచ్చును). సుహృదులైనవారు ప్రసన్నులు కావచ్చును. మఱికొంతమంది దుఃఖము నందవచ్చును. కావున, నాయీ రచన యందఱకును అభీష్టము కాకున్నను నాకు భేదము కలుగదు.

ఇహ సప్రవృత్తిపత్తితోఽస్యథా వా
ధ్వనికారస్య పచో వివేచనం సః,
నియతం యశసే ప్రవత్స్యతే య
స్మహతాం సంస్తవ ఏవ గౌరవాయ.

ఈ నా రచనయందు, ధ్వనికారుల మతమును నే నంగీకరించినను, ఖండించినను, ఆతని వాక్యవిమర్శనమే, నాకుఁ గిరిని గల్పించును. ఏలన, గొప్పవారియొక్క నామోచ్చారణము చేయుటయే గౌరవము నిచ్చును. వారి రచనను బరిశీలించునపు డింకఁ జెప్పవలయునా ?

సహసా యశోఽభినర్తుం సమున్యతాదృష్టదర్పణా మమ ధీః,
స్వాలంకారవికల్పప్రకల్పనే వేత్తి కథ మివావద్యమ్.

“హృదయదర్పణ”మను గ్రంథమునం దింతకుఁబూర్వమే ధ్వని కారుని మతము ఖండితమైనది. ఆ గ్రంథమును జూడకయే, వేగిరముగఁ

గీర్తి సభిసరింప నెంచిన నాబుద్ధి, ఈ నారచనయందలి దోషముల నెట్లు తెలిసికొనఁగలదు ?

ధ్వనివర్తమాన తిగహానే స్థలితం వాణ్యాః పదేపదే సులభమ్
రభసేన యత్రవృత్తా ప్రకాశకం చంద్రికాద్యదృష్ట్యైవ.

ధ్వనిమార్గ మతిగహనమైనది. ఈ మార్గమునఁ బ్రకాశము నిచ్చు, చంద్రిక (ధ్వన్యాలోక వ్యాఖ్యానము) వెన్నెల అని రెండర్థములు) మొదలగువానిని జూడకయే, తొందరపాటున నుపక్రమించిన, నావాణి వాక్కు ప్రతిపదము నందును సులభముగనే స్థలితము నందవచ్చును *

* ఇచట శ్లేషబలమున మఱియొక యర్థము స్ఫురించుచున్నది.

ఒక అభిసారి కానాయిక తన ప్రియునొకఁడో నొకని యమిత కాలమునకుఁ గలియుదు నని తెల్పినది కాని విలంబమైనది ఇపుడైనఁ దొందరగా జెల్లవలయునని యర్థించుచున్నది. అతొందరపాటులో, అర్థముమాడకయే నగలతోఁ దనశరీరము నలంకరించినది—అనగలు సరిగఁగన్నవో లేవో యామెకుఁజెలియుటెట్లు? —

శ్లేష—దర్పణము—అర్థము; దృఢయ దర్పణమును గ్రంథము.

అభిసరణము—ప్రియుని గలియిటకై జెల్లుట.

స్వామి కారవికల్పప్రకల్పనము—1. తనయలంకారములను సరిగా నుంచుకొనుట,

2. వ్యక్తివివేకమునందలి సిద్ధాంతములను సమంజసములుగఁ బ్రతిపాదించుట,

* ప్రెల్లోకమున—బుద్ధి(ధీ)యందు అభిసారి కాత్మవ్యవహారము గోచరించివది, ఇట వాణి (వాక్కు) యందు అభిసారి కాత్మవ్యవహారము స్ఫురించుచున్నది. జెన్నెల్ల లేకయే, చీకటియందు, జెల్లుచు అడుగడుగున కాలు జారిపడుచున్న యభిసారిక యిచట వ్యంగ్యము—విశేషణములు మార్గమునకును ధ్వనిగ్రంథమునకును రెండింటిక నన్వయించును.

అతిగహనము—1. అనేక ప్రమేయములచే (కాస్త్రీయవిషయములచే) నతి కష్టమైనది. చీకటితో సావృతమైనది.

ధ్వనిమార్గము—1. తనవ్యక్తి వివేకము 2. కాలజూరినదియు,

చంద్రిక—చంద్రిక—చంద్రిక—ధ్వనిమార్గమునకును ధ్వనిగ్రంథమునకును రెండింటిక నన్వయించును.

కిన్తు తదవధీర్యాద్యైః గుణలేశే సతత మవహితై ర్భావ్యమ్
పరివపనవదధవా తే జాత్యైవ న శిక్షితా స్తుషగ్రహణమ్.

కాని, ఆర్యులైనవారు, దోషములను జూడక, ఇందుగల గుణ లేశమునందే శ్రద్ధాభిప్రాయముండవలయును. అయినను నే నీవిషయము చెప్పవక్కఱయే లేదు. చేట మంచి గింజలను గ్రహించి యూకను వదలివేయును. అటులే యార్యులైనవారు సహజముగనే దోషములను ద్రోసివేసి, గుణములనే గ్రహింతురు.

ధ్వని లక్షణము.

ముందు ధ్వనిలక్షణమును దెలిసికొనవలయును. ధ్వనికారుడే ధ్వని కీలక్షణముఁ జెప్పినాఁడు.

యత్రా ర్థశబ్దో వా తమర్థ ముపసర్జనీ కృతస్వార్థా

వ్యక్త క్తః కావ్యవిశేష సు ధ్వనిరితి సూరిభిః కథితః

ఏ కావ్యమున సర్థముకాని శబ్దముకాని, ఉపసర్జనీకృతస్వార్థములై, ప్రతీయమానార్థము నభివ్యక్తి నేయునో, యాకావ్యవిశేషమును “ధ్వని” యని పరిణీతులచేఁ జెప్పఁబడినది. *

* 1. ధ్వనికర్తృభావమిది. 1. వాచ్యార్థము, ప్రతీయ మానార్థము. నభివ్యక్తి నేయునపుడు, అ సప్రధానమైయుండి, ప్రతీయమానార్థమునకే, వాచ్యార్థము నిచ్చును. అటులే శబ్దము తలచే. కావ్యముగ నర్థము. సప్రధానమగుచు, జేసికొని, ప్రతీయమానార్థమునుగలగలఁజేయును.

“కావ్యసర్జనీకృత స్వార్థా” అను పదమున. కిదియో అర్థము—;

2. పైలక్షణాల్లోకమునకుఁ బ్రతిపదార్థమిది—

యత్ర=ఏ, కావ్యమునందు. అర్థః=అర్థముకాని శబ్దముకాని, ఉపసర్జనీకృత స్వార్థా=వాచ్యార్థము లావప్రధానమై యుండియు, శబ్దము, తలచు. వాచ్యార్థమున ప్రధానమగుచుండేనా విధమున, ఇయో=అప్రతీయమానమగుచుండే (వర్ణరూపార్థము) గ, వ్యక్త క్తః=కావ్యవిశేషముచేయుచున్నట్లే (వివక్షవచనము) ప. కావ్యవిశేషః=ఆకావ్యవిశేషము. ధ్వనికా=ఇది=ధ్వనియని. మూరిభిః=మందిరిచేత. కథితః=చెప్పఁబడినది.

3. వ్యజ్ఞాక్షః = వ్యంగ్యముచేయుచున్నవి. — ఇదిద్వివచనము — దీనిననుసరించి యొక విషయము తెలియుచున్నది — శబ్దముతోఁగలిసిన అర్థము, అర్థముతోఁగలిసిన శబ్దమును, ప్రతీతిమూలార్థము నభివ్యంగమునేయుచు — కేవల శబ్దముకాని కేవలమర్థముకాని వ్యంగ్యార్థప్రతీతిలి గలుగఁజేయును. శబ్దార్థములు రెండును గలిసియే వ్యంగ్యార్థప్రతీతిని జేయును. అందుచేతనే ‘వ్యజ్ఞాక్షః’ అని ద్వివచన ముపయోగింపఁబడినది.

4. అర్థోవా, శబ్దోవా = “వా” శబ్దమునకు సామాన్యముగ వికల్పమర్థము — “శిరఃశ్వా, కాళో వా దు”పదతనయోవా పరిమృశేత్”॥

శిరసును, కుక్కగాని, కాకిగాని ద్రుపదతనయఁడుగాని స్పృశించుఁగాక.

అనువోట వా శబ్దమునకు కేవలము వికల్ప మర్థము, ప్రెవారిలోనే యొకరైనను స్పృశింపవచ్చు ననియే అర్థమువచ్చును అందుచేతనే “పరిమృశేత్” అని ఏకవచన ముపయుక్తమైనది అందఱును కలిసి స్పృశింతురను నర్థమిందులేదు. కావుననే బహువచనము ప్రయుక్తముకాలేదు. — ఈరీతినినుసరించియే “అర్థోవా శబ్దోవా” అనువోట, గూడ వ్యాఖ్యానించితిమేని, అర్థమొక్కటియేగాని, శబ్దమొక్కటియేగాని వ్యంగ్యార్థమును వ్యంగ్యముచేయును, అని యర్థముచెప్పవలసి వచ్చును. అపుడు క్రియ వ్యజ్ఞాక్షః అని ద్వివచనమువందు కాక, వ్యసక్తి అనియేకవచనమున నుండవలసి వచ్చును — కానియట్లు వ్యాఖ్యానించుట మూలకారుని యభిప్రాయమునకు భిన్నము. శబ్దసామాన్యములేని అర్థముకాని, అర్థసమాన్యములేని శబ్దముగాని యొంటరిగ ప్రతీయమానార్థము నభివ్యక్తి చేయు ననుట ధ్వనికర్తృకు సమ్యక్తమైన విషయముగాదు — అందుచేత నిచట “వా” శబ్దము “అభివ్యక్తి సేయుట” యనుక్రియయందు శబ్దము నకును, అర్థమునకునుగల కర్తృత్వమునందు వికల్పమును బోధింపదు. అనగా అభివ్యంగ్యము చేయుటయను క్రియకొకప్పుడు, శబ్దము, మఱియొకప్పుడర్థమును కర్తృయగు నని తెల్పుదు. మఱియన, అభివ్యక్తి చేయుటలో శబ్దార్థములకుఁగల ప్రాధాన్యము వందు, వికల్పతన “వా” శబ్దముబోధించును, శబ్దము ప్రధానముగానుండిగాని, అర్థము ప్రధానముగానుండిగాని అభివ్యక్తిచేయును, అని తెల్పును. అపు డభివ్యక్తి చేయుటలో శబ్దార్థములకుఁ గల సాధారణ్యము నకే వికల్పము. — శబ్దము ప్రధానముగ నున్నను, అర్థముగూడ ప్రధానముగ నైననుండి వ్యంగ్యార్థమును స్ఫురింపఁజేయును, అటులేయర్థము ప్రాధాన్యము వహించినపుడుగూడ శబ్దమున కప్రధానముగ నైనఁగర్తృత్వముపోలేదు. ఈవిధము ప్రధానముగ నైనను, శబ్దార్థములు రెండును గలిసి అభివ్యక్తి క్రియయందు కర్తలే యగుచుండుట ద్వివచనము ఉపపన్నమే యగుచున్నది. వాశబ్దము కేవలశబ్దార్థకర్తృత్వగత వికల్పమును బోధింపదని తెలియవలెను.

5. కావ్యవిశేషః — కావ్యంబు, తద్విశేషశ్చ అసోకావ్య విశేషః — అని కర్తృధాతయ సమాసమును జెప్పవచ్చును. అపుడు కాస్త్రాదులకంటె విలక్షణమైన ఈకావ్యము — అనునర్థము వచ్చును.

కావ్యస్య విశేషః—అను పక్షి సమానమును చెప్పుకొనవచ్చును. — కావ్యము యొక్క విశేషము అనునపుడు విశేషశబ్దమునకు 'అత్మ' యని యర్థము చెప్పుకొనవలయును. — కావ్యమున కాత్మరుగునది—ధ్వని—అని తాత్పర్యము వచ్చును.

కేవలము 'విశేషః' అను పదమును ప్రయోగించక కావ్యవిశేషః, అని కావ్య శబ్దమును గ్రహించుటలో విశేషము కలదు. గణాంకార్యుత్తములగు శబ్దార్థముల నుండి సిద్ధించినపుడే, ఈప్రతీయ మానార్థమునకు ధ్వనియని పేరుగల్గును. లేనపుడీ ధ్వని వ్యవహారము కలుగదు. లోకములోఁగూడఁ గొన్నివాక్యములు వినినచో వాచ్యే తరమైన యొక యర్థము స్ఫురించుచుండును—ఉచావారణమునకు దేవదత్తుఁడు పగలు భోజనము చేయుటలేదు, కాని బలిసియున్నాఁడు. అనువాక్యమును విన్నవారికి, తెలియనే అతఁడు రాత్రిభోజనము చేయుచున్నాఁడను నర్థము, స్ఫురించును. దీనినే శ్రుతార్థాపత్తియందురు, భోజనముచేయనిచో బలిసియుండుట కదురదు కావునను దేవదత్తుఁడు బలిసియుండుటచేతను, రాత్రిపూట తప్పక తినియుండవలెనను విషయము అర్థవశమున సిద్ధించుచున్నది. — ఇచట నీపృథీయమానార్థమును ధ్వనియని పిలువము. పిలువఁగూడదు. ఈవిషయమును చెలుపుటకే, “కావ్యః” అను పద ముపాత్తమైనది.

సః = అది—కావ్యవిశేషమైన అది, ధ్వని అకావ్యవిశేషము ధ్వని యనునపుడు “అది” యను దానికర్థమేమి? కావ్యమున, శబ్దము, వాచ్యార్థము, వ్యంగ్యార్థము, శబ్దార్థవ్యాపారము, నను నాల్గున్నవిగదా యని ప్రశ్న రావచ్చును. ఇట నాల్గును ధ్వని శబ్దవాచ్యములు కావచ్చును. ‘ధ్వనతీతిధ్వనిః’—అని వాచ్యార్థమునకును శబ్దమునకును వర్తించునపుడును, “ధ్వన్యతే ఇతి” అని వ్యంగ్యార్థపరముగను, ‘శబ్దార్థయోఃధ్వననం ధ్వనిః’ అని వ్యాపారపరముగను, వ్యుత్పత్తిని జెప్పుకొనవలయును. కాని యిటు ధ్వని శబ్ద మీ నాల్గిటి యొక్క సముదాయమైన కావ్యరూపమునే ప్రధానముగఁ జెల్పును.

అలోచించినచో సీలక్షణము “అనుమానమునకే” కుదురును. మఱి దేనికిని గుదురదు.

ధ్వని నుద్దేశించి చెప్పిన యీ లక్షణమునందీదోషములు కలవు.

1. “అర్థ ముపనర్జనీకృతాత్మమై” అని చెప్ప నక్కఱయే లేదు. “ఇచట పొగ కన్నడుచుండుటచే నగ్నియున్నది” అనునపుడు, “అగ్ని యున్నదని సాధించుటకొఱకు హేతువుగా పొగను గ్రహించినాము. ఈ “పొగ” యనునది, ఎప్పుడు నుపనర్జనమే యగును. దానికిఁ బ్రాధాన్య ముండనే యుండదు. ఈ విధముగనే ప్రతీయమానార్థమును వ్యంగ్యముచేయుటకై యున్న వాచ్యార్థ మెప్పుడు నుపనర్జనమే యగును. (అప్రధానమే యగును) దానికి ప్రాధాన్య ముండుట యెట్లు?

“మఱియొక వస్తువుయొక్క సిద్ధికొఱకు హేతువుగా గ్రహింపఁబడుట యే ణ్ణమువంటి యప్రధానవస్తువులకు లక్షణము. (ఈ అప్రధానవస్తువునే- గుణము- ఉపనర్జనము అని యందురు) దానికి లక్షణమే యది యైనపుడు తిరిగి “అప్రధానమై” అని చెప్పనేల? “సీలోత్పలము” నల్లకలువ- అని చెప్పినా మనుకొనుఁడు. ఎఱ్ఱకలువలు కూడ నుండుటచే, ఎఱ్ఱకలువలను గ్రహింతుమేమో యని “నల్లకలువలను తెమ్ము” అన్న వాక్యము సార్థకమగును. అట్లుగాక “ఉష్ణముగా నున్న యగ్నిని తీసి కొనిరక్షమ్ము” అని యెవరైనఁ జెప్పుదురా?

అటులే ప్రతీయమానార్థసిద్ధికొఱకున్న వాచ్యార్థ మెప్పుడు నుపనర్జనమే యగును. అట్టిచో “అర్థ ముపనర్జనకృతాత్మమై” యని చెప్ప నక్కఱ యేమి?

ఆశ్చర్యము:—“సమాసోక్తి” యను నలంకారమునందు వ్యంగ్యార్థమువక్కుఁ బ్రాధాన్యము లేదు. వాచ్యార్థమునకే ప్రాధాన్యము కలదు. అందువలననే సమాసోక్త్యలంకారము గుణభూతవ్యంగ్యమని వ్యవహరించుచున్నాము. “అర్థ ముపనర్జనకృతాత్మమై” అని యనినచో, సమాసోక్త్యలంకారముగూడ “వ్యంగ్యము, లేక ధ్వనికావ్యమున” కూడా హృతి కావలసివచ్చును. అట్టి యాపత్తిని వారించుటకై యీ పదముపయుక్తమైపడి. కావున విందు దోషమేమి?

సమాధానము:—సత్యమే- సమాసోక్త్యలంకారమున వాచ్యార్థమునకే ప్రాధాన్యము కలదు. కాని యాప్రాధాన్యముయొక్క స్వరూపమును మనము జెలియవలెను. ఇందు వాచ్యార్థము “జేనికంటె ప్రధానమై యున్నది? ప్రతీయమానార్థముకంటె కాదు. ప్రకరణము” ననుసరించియే వాచ్యార్థము ప్రధానమై యున్నది. అనుగా నిట వాచ్యార్థము ప్రస్తుతమునకు సంబంధించినదై యుండును. వ్యంగ్యార్థ ముప్రస్తుతమై యుండును. అందుచే నీ యెట్టిలో వాచ్యార్థమునకు ప్రాముఖ్యము కల్గినదే కాని, ప్రతీయమానార్థముకంటె వాచ్యార్థము ప్రధానమైనదని తాత్పర్యము కాదు. ఉదాహరణము చూడుట.

* ఉపోద్ధరాగేణ విలోలతారకం
తథాగృహీతం శశినా నిశాముఖమ్
యథా సమస్తం తిమిరాంశుకం తయా
పురోఽపి రాగాద్ధలితం నలక్ష్మితమ్.

“అతిశయమైన రాగమును ధరించిన శశాంకుడు విలోలతారకమైన నిశాముఖము నెంతయో వేగముగ గ్రహించినాడు. ఆ వేగశీఘ్రత వలన సాంధ్యరాగాంతరము, తనముందే జాతిపోయిన తిమిరాంశుకమునుగూడ రాత్రి చూడనే చూడలేదు.”

ఇచటఁ బ్రస్తుతమునకు సంబంధించిన యర్థమిది.

సంధ్యాకాలమున నెఱుపుగనున్న చంద్రుడు, చంచలముగ నున్న నక్షత్రములు గల రాత్రి నొక్కచారిగఁ బ్రకాశింపఁజేసినాడు. అట్లు తటాలున చంద్రోదయముగుటచే ప్రదోషసమయ మెప్పుడు వచ్చినదో, ఎప్పుడు పోయినదో గూడ లోకులకుఁ దెలియలేదు. ఇది వాచ్యార్థము.

కాని యిచట “నిశా” యను స్త్రీలింగపదము, “శశీ” యను పుంలింగపదముల మహిమచేతను, రాగము, ముఖము, గలితము విలోలతారకము, తిమిరాంశుకము. అను పదములకు రెండ్లర్థములుండుటచేతను, మనకు మఱియొక యర్థము స్ఫురించుచున్నది. అది యప్రస్తుతమే కాని స్ఫురించుచున్నది. ఒక నాయికానాయక వ్యవహారి మిందుఁ గోచరించుచున్నది. ఇదియే యట వ్యంగ్యార్థము.

* ఉపోద్ధరాగేణ=అతిశయమైన రాగమును (ప్రేమను) ధరించిన, శశి = చంద్రునిచేత (ఉపసాయితౌనిచే నని గవ్యము) విలోలతారకం = చంచలమైన నక్షత్రముల (చంచలమైన కనుగుడ్డుకల) నిశాముఖం = రాత్రియొక్క పారంభము (నాయికయొక్కముఖము) తథాగృహీతమ్ = అవిధముగా గ్రహింపఁబడినది-అనఁగాఁబ్రకాశింపఁచేయఁబడినది — (ముద్దిడుట కుపకృమించినాడు)

† యథా = ఎట్లనఁగా, పురః = ముందు, అనఁగా తూర్పుదిక్కున (తనముందు) రాగాత్ = సంధ్యాకాలపు, ఎఱుపురంగుతరువాత. (ప్రేమవలన) తయా = రాత్రిచేత (నాయికచేత) సమస్తం = అంతయు, తిమిరాంశుకం = చీకటియనెడి వస్త్రము (నల్లనివస్త్రము) గలితమపి = పోయినను (జాతిపోయినను) నలక్ష్మితం = చూడఁబడలేదు—

ఉపనాయకుఁ డొకఁడు ప్రేమభరమున నాయకను ముద్దిడు కొనుటకై తటాలున నామె ముఖమును గ్రహించినాఁడు. ప్రేమవశమున నామెయు, మైమఱచినది. తన వస్త్రము జాతీపోయిన విషయమునైనను దెలిసికొనలేకపోయినది. ఇది వ్యంగ్యార్థము. నిజమున కిది ప్రస్తుతముగు సంధ్యాసమయవర్ణనతో సంబంధించినది కాదు. కాని నిశాశశాంకులయందుఁ గవి, నాయకానాయక వ్యవహారము నారోపించి, చమత్కృతిని చూపినాఁడు. నిశాశశాంకుల వ్యవహారమే యీ శ్లోకమునకుఁ బ్రధానతాత్పర్యము. కాని కేవల నిశాశశాంకులు గాదు.

సమారోపిత నాయకానాయక వ్యవహారముగల నిశాశశాంకులే ఈ శ్లోకమున వర్ణితులైనారు. కావుననే, ప్రతీయమానార్థముతోఁ గలిసియున్న వాచ్యార్థమే ఇచట ప్రధానముగ భాసించుచున్నది.

ఇంతవఱకుఁ బై శ్లోకమున కర్థమును తెలిసికొనినాము. ఇక సిచట విషయ మిది. ఇచట నిశాశశాంకవిషయకమైన వాచ్యార్థము ప్రస్తుత సందర్భమునకు తగియుండుటచేఁ బ్రధానమైనది. కాని, “ప్రతీయమానార్థముగు నాయకానాయక వ్యవహారమును” దృష్టి సంచుకొని నపు ఁ వాచ్యార్థము, దానికి నుపసర్జనమే (అప్రధానమే) యైనది గదా. అనఁగా, ప్రతీయమానార్థమును సాధించుట కిచ్చట వాచ్యార్థము సాధనమే యైంది. సాధ్యమునకు సాధనమెప్పుడును నుపసర్జనమే యగును. అందుచే వాచ్యార్థమున కిచటఁగూడ సప్రధాన్యమేగాని ప్రాధాన్యము లేనేలేదు. అందుచే సమాసోక్త్యలంకారములయందు ధ్వని లక్షణము వర్తింపకుండఁ జేయుటకై, ధ్వని లక్షణమున “అర్థముపసర్జనీ కృతాత్మమై” యని యన నక్కఱలేదు.

అక్షేపము:—పై వాదము సమంజసము కాదు. ఇది ప్రధానము. ఇది అప్రధానము అనుటకు ఆధారము, ప్రకరణము (సందర్భము) గాదు. మఱి మనఁగా “చారుత్వము”-చారుత్వమున కేది కారణమో అది ప్రధానము. ప్రస్తుతము సమాసోక్త్యలంకారమున వ్యంగ్యార్థము కంటె వాచ్యార్థము ఎక్కువ సుందరముగ నుండుటచే నిదియే ప్రధానమని మేమునుచున్నాము. అందుచే నిట వాచ్యార్థమున కప్రధానత కుదురుట యెట్లు!

సమాధానము:—ఒకవేళ నిట వాచ్యార్థమునకు ప్రాధాన్యము లేదని యొప్పుకొన్నను, “అర్థముపసర్జనీకృతాత్మమై” యనుట నిష్ప్రయోజనమే- ఏలన, గుణభూతవ్యంగ్యకావ్యమునందును వాచ్యార్థమునకే కాక, ఒకప్పుడు వ్యంగ్యార్థమునందుఁగూడ చారుత్వాతిశయము కన్పడుచున్నదని మేము కావ్యవైశిష్ట్యనిరాకరణ ప్రస్తావమున నిరూపింపఁబోవుచున్నాము. అందుచే నెటుచూచినను ఈ విశేషణము నిష్ప్రయోజనమే యని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాము. ♦

2. యత్రార్థః శబ్దోవా- అనుచో, “శబ్ద” అను పదప్రయోగము గూడ వ్యర్థమే- తనకుఁగల యర్థమును తెల్పుట యొకటియే, శబ్దముచకుఁగల వ్యాపారము. వేతొక వ్యాపారము లేనేలేదు. వస్తువును ప్రకాశింపఁజేయుట యను నదొకటియే దీపమునకుఁ గల వ్యాపారమైచల్లే, అజ్ఞాతజ్ఞాపనమొకటియే శబ్దమునకుఁగల వ్యాపారము. తన అర్థమును దా నుపసర్జనముగఁ జేసికొనుటయను వేతొక వ్యాపారము శబ్దమునకు లేనేలేదు. శబ్దము తన యర్థము నుపసర్జనముగఁ జేయుట యుచునది, అనుకరణస్థలమునందు మాత్రమే కన్పడును.

ఉదా:— తం కర్ణమూలమౌగత్య రామే శ్రీః న్యస్యతామితి

కైకేయీశంకయేవాహ పలితచ్ఛద్ధరా జరా —

(రఘువంశము 12-9)

♦ ఇట్లు తనవాదమునంతయుఁ జెప్పినతరువాత, నీగ్రంథకర్త, తనవాదమునంతయు సూత్రపాఠ్యముగఁజెల్పుకొను నొకదానిని వ్రాయును. దీనినిసంగ్రహశ్లోకమందురు ఇందులోఁగూడఁబూర్వోక్తమైన వాదమేయుండుటచే, ఈసంగ్రహశ్లోకములకుఁ బ్రత్యేకముగఁజెనుఁగువ్యాఖ్య వ్రాయుట వ్యర్థమనితలచి, మూలమున వీని నిచ్చుటలేదు. అయినను, ప్రతివాదాంతమునను, పాఠశాలసౌకర్యముకొఱకై, పుటల కడుగుభాగమున వానినిగూడ నిచ్చుచున్నాను. అవసరమైనపుడుమాత్ర మర్థము వ్రాయఁబడును. — ఈవాదాంతమునందలి సంగ్రహశ్లోక మిది—

“ఉక్తం గుణీకృతాత్మత్వం యదర్థస్య విశేషణమ్,

గమకత్వా న్ను తత్ తస్య యుక్తమవ్యభిచారతః

తా. అర్థమునకు, ఉపసర్జనీకృతాత్మమై అను విశేషణము, వ్యర్థము. ఏలన, అది ప్రత్యయమార్థమునకు సాధనమే యైనపుడు తప్పక ఉపసర్జనమేయగును. ఉపసర్జనము కాకుండుట యనునది లేనపుడీ విశేషణముచలనఁబ్రయోజనమేమి?—

తా. దశరథుఁడు ముసలివాడైనాఁడు. చెవిదగ్గఱ వెండ్రుకలు కూడ నరసినవి. వెండ్రుకలు నరయుటయును నెఱమున, ముసలితనము, కైకేయి వినిపోవు నే మోయను భయముననో యనునట్లు, దశరథుని చెవిలో రామునకు రాజ్యవట్టాభిషేకము చేయు మని చెప్పినది.

శ్లోకమునందు “రామేశ్రీః న్యన్యతామ్” అనుపద సమూహము తరువాత ఇతి (=అని) శబ్దమున్నది. ఇట్లుండుటచే నిది అనుకరణశబ్దమని తెలియుచున్నది. ముసలితనము చెప్పినవాక్యము అనుకార్య శబ్దము, ఆ వాక్యము ఈ శ్లోకమున ననుకరింపఁబడినది. శ్లోకమునందలి “రామేశ్రీః న్యన్యతామ్” అను శబ్దసమూహమునకు, ఆ శబ్దసమూహ స్వరూపమే యర్థము. అనఁగా అనుకార్యశబ్దమే అనుకరణశబ్దమున కర్థమైనది. అనుకరణశబ్దమునకు సామాన్యముగ, మన ముఁడుననుకొను రామునియందు రాజ్యలక్ష్మి నుంచుము అను సర్థములేదని తెలియవలెను. ఇచ్చట ఈశబ్దమునకు సహజముగఁ గలయర్థము అప్రధానమై శబ్దస్వరూపమే భాసించుచుండుటచే ననుకరణస్థలమునందు మాత్రము, అనుకరణశబ్దము, తన యర్థము నప్రధానముగఁ జేసికొనునని తెలియుచున్నది.

అగుచో నిచ్చట సర్థప్రీతి కలుగుట యెట్లందురా? అనుకార్య శబ్దమే యర్థమును చెప్పును. అనుకార్యమైన శబ్దములు రెండు విధములు. సార్థకములు, నిరర్థకములు;- ఈ శ్లోకమునందలి యనుకార్యశబ్దము సర్థక శబ్దప్రధానయోగ్యమైన యర్థము కలదు. అందుచే నిది సార్థకము. పటతోపలతో ఇతి—కుహా కుహా అని మొదలగు తావులనున్న యప సార్థకశబ్దమున కాశబ్దస్వరూపమే యర్థముకాని, వ్యవహారయోగ్యమైనవేటొక యర్థములేదు. అందుచే నివి నిరర్థకము. అనుకార్యశబ్దము లగుచున్నవి.

• జరా = ముసలితనము, పలితచ్ఛద్రవా = చెవిదగ్గఱు నరయుట, అనునెఱమున, కైకేయికంకయాశవ = కైకేయి వినిపోవునేమోయను సంశయము చేసెనాయనట్లు, కర్ణమాలిమృతగత్త్య = చెవిదగ్గఱునున్నవి, “రామేశ్రీః న్యన్యతామ్” = రాముని యందు రాజ్యలక్ష్మి నుంచుము. ఇతి = అని. తా. దశరథుఁడు = దశరథునిచేరించి, అహ = పలికెను.

ఈ విధముగ ననుకరణస్థలములందు, అనుకార్యముగ శబ్దము నుండియే వ్యవహారయోగ్యముగు స్థము సిద్ధించుచున్నది కాని, అనుకరణశబ్దమునుండి కాదు. అనుకరణశబ్దమునకుఁ గల యర్థ మప్రధానము గనే యుండునని తేలినది.

అనుకరణేతరశబ్దము తన యర్థము చెప్పునపుడు, అనుకార్య శబ్దము తన యర్థమును జెప్పునపుడు, శబ్దమే యర్థమున కుపసర్జన మగును. అర్థమునకు శబ్దము సాధనమే యగును.

ఇట్లనుకరణేతరస్థలములలో నర్థమును దెల్పుట కోసమే శబ్ద ముండుటవలన, శబ్ద మెప్పుడును, అర్థమున కుపసర్జనమయియే తీయును. కాకుండ నుండనే యుండదు. అగునపుడు “శబ్దము తన యర్థము నుప సర్జనముగాఁ జేసికొని” అని ప్రత్యేకముగఁ జెప్పటవలనఁ గలుగు ప్రయోజనమేమి? ఉదాహరణమును దీసికొని వచ్చుటకై సాధనముగఁ గుండను దీసికొని వచ్చినాము. ఇచట నుదకము ప్రధానము, కుండ యప్రధానము. దీనికి విపరీతముగఁ గుండయే ప్రధానమై, ఉదక మప్ర ధానముగ నగుట యెప్పుడై నఁ దలస్థించునా? తటస్థింపదు. లేనిచో, ఇది ప్రధానము, ఇది అప్రధానము, అను వ్యవస్థయే కుదురదు. ఈ విధముగ శబ్దమున “కుపసర్జనీ కృతార్థత్వము” అను లక్షణ మెచటను సంభవము కాకుండుటచే నిచట నసంభవమనుచోషము వచ్చినది.

ఇట, నొక యాశ్చర్యము. రావచ్చును- గుణభూతవ్యంగ్యమునందు, చారిత్ర్యవిషయమున, వ్యంగ్యార్థమునకుఁ బాచ్చార్థము ప్రధానమున నుండుటచే, అట్టి స్థలములను పొందించుటకై, “అర్థము గుణీకృతార్థత్వమై” అని ప్రయుక్తమైనదని ఇదివఱకే తెల్పితిమి - శబ్దమువిషయమునఁ గూడ - “ఉపసర్జనీకృతార్థమై” యను విశేషణమువశ్యమే - ప్రతీయమా నార్థమును తెల్పుటయందు, శబ్దము తనవాచ్చార్థమును, ఉపసర్జన ముగాఁ జేసికొనుటలేదా? - అందుచే. నీరెందువిశేషణములును. సార్థక ములేకదా.

సమాధానము :- ఒకవేళ, ఇట్లని తుంగీకరించినను, - లక్షణ మునకు చోషమునకు లేదు. అర్థా స్థరము నభివ్యక్తి నేర్పరుకై ప్రయుక్త

ములైన శబ్దార్థములకు 'ఉపసర్జనీకృతస్వార్థత్వము,' మనము చెప్పకయే సిద్ధించినది - అట్టిచో మనము తిరిగిచెప్పట పునరుక్తియే యగును. —

అక్షేపము:—పార్థుడే ధనుర్ధరుఁడు - ఇతరుఁడుకాఁడు - అనువాక్యములలో, 'ఇతరుఁడు కాఁడు' అనువాక్యము, పూర్వవాక్యస్వరూప స్వభావములను దెల్పుట కుపయుక్తమైనట్లే, ఇచటఁగూడ ఈవిశేషణములు, స్వరూపమాత్రానువాదఫలములే యని యేలచెప్పఁగూడదు ?

సిద్ధాంతి సమాధానము :—అదియును పునరుక్తియేయగును —

శబ్దమునకు, వాచ్యార్థమును తెల్పు అభిధాన్యాపారముకంటె భిన్నమైనవేత్రిక వ్యాపారము లేనని సిద్ధాంతముచేసినాము - ఈసిద్ధాంతము ననుసరించి, ధ్వనికర్త యిచ్చిన - 'సువర్ణపుష్పాం పృథివీం' అనునది సుసంగతము కానే కాదు.

‘సువర్ణపుష్పాం పృథివీం చిన్వంతి పురుషాశ్రయః

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ యశ్చజానాతి నేవితమ్’.

‘శూరుఁడు, విద్యానిష్ఠాతుఁడు, నేవించుట నెఱిగినవాఁడు - అను నీమువ్వురు పురుషులును, భూమిని బంగారు పూవులుపూచు దానినిగాఁజేయుదురు’ అని తాత్పర్యము - ఇచట భూమి బంగారు పూవులను బూచుటయను సర్థ మసంగతముగ నున్నది. అందుచే వాచ్యార్థమిచట వివక్షితముగాదు లక్షణాన్యాపారము నాశ్రయించి, ఆశూరాదులు, సులభముగ సంపత్నమృద్ధినొందుదురను సర్థమును దెల్పుచున్నది. శూరాదుల ప్రాశస్త్యమిట ధ్వనించుచున్నది.

ఈశ్లోకమును, అవివక్షితవాచ్యధ్వని కుదాహరణముగా ధ్వనికర్త యిచ్చినాఁడు. ఇది లక్షణామూలమైన ధ్వనియగును - లక్షణాన్యాపారమను నదొకటియున్నచో నపుడేది సిద్ధించును. అభిధకంటె నితరమైన వ్యాపారమే లేనపు డేక లక్షణయనుకారణము, దానినుండి కలిగినధ్వని యనుఫలము నుండుటెట్లు కావున నిది సమాజమైన స్వరూపమే లేని కార్యకారణధర్మముల సాశ్రయించినచేకాని, సిద్ధమైన సుసంగతమైన

నదికాదు. అందుచే “సువర్ణపుష్పాం” అను శ్లోకమును వివక్షితవాచ్య ధ్వని కుదాహృతియనుట చెల్లదు.

3. ధ్వనికారుని లక్షణములో, అర్థమును, శబ్దమునుచెప్పిచక్కే, శబ్దార్థవ్యాపారరూపమైన యభిధనుగూడఁ జెప్పవలసియున్నది. అట్లు చెప్పకుండుటవలన, అవ్యాప్తియను దోషము కలిగినది. ఈదోషముం డుటచే, ధ్వనియున్న స్థలములలోఁగూడ నీలక్షణము కొన్నిచోట్ల పట్టదు. ఉదాహరణమునకు, దీపకాలంకారమునుండి యుపమాలంకారము భాసించుచున్నది. అనఁగా, ఉపమాలంకారము ధ్వనించుచున్నది. - అలంకారములనునవి భంగిభణితులలో, (వక్రోక్తులలో) నొకరూపమే యగుటచే, నవి యభిధాన్వరూపములేయని సిద్ధాంతము. వాచ్యార్థస్వరూపములుగావు. - ప్రస్తుత మభిధను ‘యత్రార్థశృద్ధోవా’ అను లక్షణమునఁ బేర్కొనక పోవుటచే నభిధానరూపములైన యలంకారము లుపసర్జనీకృతస్వార్థములై, వేఱలంకారములను భాసింపజేయుచోట ధ్వనిలక్షణము పట్టుటలేదుగదా !

ధ్వనికాది ఆక్షేపము.

“అలంకారాస్తరస్యాపి ప్రతీతో యత్ర భావతే

తత్పరత్వం న వాచ్యవ్య నాసౌ మార్గో ధ్వనేర్మతః”.

‘వేటొక యలంకారము భాసించుచున్నను, వాచ్యార్థము తత్పరముకా నప్పుడది ధ్వనికి విషయముగాదు.’ అని ధ్వనికర్త చెప్పినాఁడు. ఇచట, ‘దీపకాలంకారము, ఉపమాలంకారపరముగ లేదు. అందుచే నిట్టిచోట్ల ధ్వని లేదని తేలినది. ఇచ్చట ధ్వనియున్నదని, ధ్వనికర్త యంగీకరించిననాఁడు, మీరు, ధ్వనిలక్షణమిచట పట్టదని దోషమును జూపవచ్చును. ఇపు డాయవకాశమేలేదుగదా !

నిర్ధాంతి:-ఇచట ధ్వనిని నిషేధించుటకు, హేతువు “వాచ్యమువ్యంగ్యపరముగలేద”నియేగదా ! ఆహేతువేకుదూరదు. ఇచట నున్న ఉపమానోపమేయభావమును ప్రధానముగ తెల్పుటకీయియే,

శా. బంధూకప్రసవాతిర్జ్ఞానదనుక్ ప్రఖ్యాతునిం రామహృ
 ద్బంధున్ వాయుతనూభవున్ దలంచి విద్వత్కృతి మద్వాగ్విభూ
 తిం ధాత్రిన్వి నుతింప భాగవతముం దేకాదశద్వాదశ
 స్కంధంబుల్ దేసేగిత్తుఁ బూర్వకథిత స్కంధానుసారంబునఁ. 4

క. మాసుతసుతుఁ డట కృతిపతి
 పారీణత భాగవతము పలికెడి దట యీ
 సారస్వ మిచట గల్లఁగ
 వేటొక మార్గమునఁ బోవు వెట్టియుఁ గలఁడే. 5

క. శ్రీ రాఘవపదసేవా
 పారాయణ భక్తలోక ఒహుళాపన్ని
 స్తారకరజసీచరసం
 హారాధిక జయసనాథ హనుమన్నాథా! 6

వ. నారాయణ చరణకమల ధ్యానామృతపాన పరవశులగు శౌనకాది
 మునిషరులకు సకలవేదవేదాంత పురాణేతిహాస కథావాగ్విఖ్యానవైఖరీ
 సమేతుం డగు సూతుం డిట్లనియె; నట్లు పరీక్షి న్న రేంద్రునకు శుక
 యోగీంద్రుం డిట్లనియె. 7

క. జననవ్యాధుల కావధ
 మనయంబురు గర్భబంధహరణము తిరమై
 వినుము నృపాలక ! హరికథ
 వినిపించెదఁ గర్ణములకు వేడ్క దలిర్పన్. 8

సీ. అంతట శ్రీకృష్ణుఁ డధికపై న్యముఁ గూడి
 సకలరాక్షస బలక్షయముచేసి
 హర్షంబుతోడుత నఖిలభూభారంబు
 మానిచి సురలు నమ్మతమునొంద
 దుర్ద్యూత హేళనాదులు నిమిత్తముచేసి
 పాండవకురుభూమిపాలబలము
 లను జంపి నందాదులకును సంతోషంబు
 కావించి లోకరక్షణముచేసి

యంతలోపల నిజభక్తులైన యాద
పుల నమూహంబు చెలరేగి పొదవజూచి
బుంబుల శాపంబు దలపోసి రోషమంది
తద్వినాశము నేయంగ దలచి యపుడు.

9

మ. విదితుడై సకలమరుల్ వొగడ నుక్చీభారమున్ మాన్పిదు
ర్మనసంయుక్త వసుంధరాధిపతుల౯ మర్దించి కంసాదులన్
దుదముట్ట వధియించి కృష్ణుఁ డతినంతుష్టాత్ముడై యున్నచో
యదు సైన్యంబులు భూమిలోనను ననహ్యం బయ్యె నత్ముగ్రమై.10

వ. ఇవ్విధంబున యశోదానందనుండు పూతన, కేశి, ప్రలంబ, తృణా
వర్త, శకట, ధేనుక, వత్స, ముష్టిక, చాణూర, కంస, సాల్వ,
శిశుపాల దంతవక్త్రాదులం బరిమార్చి దుష్ట్యాతనిమిత్తంబునఁ
గురుపాండవసైన్యంబుల నేపణించి యంత నిజసేవాపరులైన యాద
పులబలంబు లుదిలంబులై భూమికి వెక్కనంబులై ప్రక్కతిలుచు
వర్తించునెడ చారలం జూచి మనంబున నెట్లనియె.

గీ. మత్సమర్పిత శక్తిచే మలయుఁ గాన
నన్యపరిభవమెఱుంగ దీయదుబలంబు
పీరి బరిమార్చ నేడక్క వేతె మఱొక
దైవ మోపునె త్రిభువనాంతరములందు.

12

క. అని విప్రశాపమూలం
బున యాదవబలము నణచి భూభారము మా
న్పిన మీఁదఁ బరమపదమును
జనియెన్ వసుదేవసుతుఁడు సంగంభమునన్.

13

వ. అని పలికిన మునివరునకు రాజవరుం డిట్లనియె.

14

సీ. బ్రహ్మణ్యులై జగత్పావనమూర్తులై
చానుదేవాంఘ్రి నేనాధురీణు
లగునట్టి యాదపులకు నెట్లు భూదేవ
శాపంబు దగిలె నాశాప మెట్లు

హరి మాన్వలేడయ్యె నఖలలోకేశ్వరుఁ
 డతనికి నమృతంబయ్యె నెట్లు
 యే మూలమున వచ్చె నీశావకాలాగ్ని
 నేరీతి హతమయ్యె నీబలంబు

నిట్టి వృత్తాంతమంతయు నేర్పడంగ
 విమలవాక్సాస్థితోడుత విస్తరించి
 శ్రవణపుటయుగ్మయుచకు నుత్సాహ మొనవ
 నఖలమునిలోకవంద్య నా కానతిమ్ము.

15

వ. అవి పలికిన సరపాలపుంగవుచకు యతిపుంగవుం డీట్లనియె. 16

క. విను భూపాలక యాకథ

వినిపించెద మనములోన వేడుక పుట్టన్
 ఘనతర మద్వాగ్విభవం
 బునఁ దోచినకొలఁది నధికమోనముతోడన్.

17

క. నిరుపమసుందర దేహము

ధరియించి సమస్తకర్మతత్పరుడై యా
 చరణంబుచేసి ధర్మము
 హరి మనమునఁ దలఁచె నణఁప యాదవబలమున్.

18

వ. ఆసమయంబున జటావల్కుల జపమాలాదండకమండలు సహితం
 బైన విశ్వామిత్ర, అశిత, కణ్వ, భృగ్వాంగీరస, కశ్యప, వామదేవ,
 అత్రి, వసిష్ఠ నారదాది మునివరులు స్వేచ్ఛావిహారంబున ద్వారకా
 నగరంబున కరుగుదొంచి, యందు మంజుశింజానమంజీర కీలిత వివిధ
 రత్న కాంతిచ్ఛటాపుంజ పింజరిత పాదాంబుజాత యుగళుండును
 ఝణ ఝణత్కార ముఖర రత్న ఘంటికానమంచిత కటిస్థల విరాజ
 మాన పీతాంబరాలంకృతుండును నానావిభరత్నహార దేదీప్యమాన
 వక్షస్థుల నిత్యనివాస లక్ష్మీనమాతోకన స్మితముఖాంబుజాతుండును
 అంబుజాత సమానకర్ణకంకణ క్రోంకారవంకుల చిత్రదిశాభ్యంతరుండును

అభ్యంతరనిలయ చతుర్దశభువన పరిపూర్ణండును పూర్ణాబ్జమండల
స్వచ్ఛకపోలస్థల విలంబమాన మకరకుండల ద్వయదీప్త శ్యామ
లలితకంబుకంధరుండును కంధరపోత నికరశ్యామల నిజాకారభాను
రుండును సురనికరమౌళిరత్ననానావిధరంజిత పాదాభిరాముండును
నిజకిరీట సముల్లసద్దామతృతమణి సహస్రమృతి పిశంగీకృత నిజాష్టాన
ప్రదేశుండును కరుణారస పరిపూర్ణ కటాక్ష వీక్షాసముజ్జ్వలుండును
శంఖచక్రగదాసిశార్వామ్యదాయుధ ధరుండును మననకోటిలావణ్య దేదీ
ప్యమానుఁడునునైన యప్పుండరీకాక్షుం గనుంగొని తత్సమర్పితసవిన
యార్హ్యపాద్యంబు లంగీకరించి పేమాసనసమాసీనులై మ నివరులు
వాసుదేవ సమ్ముఖంబున నిట్లచిరి.

19

క. దలమయిన కలుషజాతము

దొలఁగును భాగ్యంబులెల్ల దూకొనఁగలిగెన్

ఫలియించెను మాతపములు

ఫలములు నేఁ డంబుజాతపత్రశుభాక్షా.

20

చ. కలిగెను నేఁడు భాగ్యములు కంటిమి సీపదపద్మయుగ్మమున్
బొలిసెను పాపనంఘములు పోయె నవిద్య సమస్తయోగి హృ
జ్జలరుమా మధ్యవర్తి వగు శాశ్వతమా నిజమూర్తి నిచ్చటన్
నెలకొని చూడఁగల్గె నిదె నిర్మలమైన విలోచనంబులన్.

21

సీ. ఒక వేళఁ బరమాణువులకన్న మిక్కిలి

సూక్ష్మరూపముదాల్చి సూక్ష్మమగుదు

వాకవేళ విభురూప మొనరించి వేడ్కతో

విశ్వంభరుండవై నెలయుచుండు

వాకవేళ నగుణంబు నొంది రుద్రాదులు

వినుతింపనుండువు విమలచరిత

యొకవేళ నిర్గుణయు క్తమై యోగీంద్ర

మానసరంబులయందె కానఁబడుదు

విట్టిహావంబు వాడని యెట్లు నిన్ను
నిశ్చయముతోడఁ దెలియంగ నేరనగునె
వామనాచ్యుత గోవింద వాసు దేవ
నీచుహత్వము నేము వర్ణింపఁగలమె.

22

సీ. సీనామక్తీర్తన నిఖిలమర్త్యస్తోమ

పాపతూలాహార్య పవనసఖుఁడు

సీపాద యుగభక్తి నిర్మలకమలాల

యాకర్షణంబున కాశ్రయంబు

సీగుణశ్రవణంబు నిబిడజన్మార్జిత

కర్మపాశచ్ఛేద కర్తరగును

భవదీయసద్భక్త పవనేన ముక్తికి

బాటయేర్పఱుచు చొప్పరి ముకుంద

సర్వపరిపూర్ణ సర్వేశ సర్వతుల్య

సీ నిజాకార మిట్లని నిర్ణయింప

నెమ్మితోడుత వర్ణింప నిర్జరేంద్ర

హరవిరించాదులకునైన నలవియగునె ?

23

క. శ్రీనాయక సీనామము

నానావిధకర్మరోగనాశఘ్నసకు వి

న్నాణంబగు నౌషధ మిది

గానరు దుష్టాత్ములకట ! కంజదళాక్షా !

24

వ. అని నన్ను తించిన మునివరుల వీక్షించి పరుడేవకుమాయం డిట్ల
నియె.

మ. భవరోగఘ్నము లిందు శేఖరహరిబ్రహ్మాది ధార్యంబు లు
త్యేవనస్సంగళ శారణంబు లొగి సంశౌపఘ్నముల్ నిత్యనం
భవపాపచ్ఛేదములే జయప్రదము లెప్పొటన్ మత్సర్యపృథుడున్
భవదీయాంక్షిపరోజనంజనిత విభ్రాజద్రజఃపుంజముల్.

25

క. ధరణీసురుల మనంబుల

పరితాపము మాన్చి వారి భక్తిని భజయిం

తఃర యెవ్వఁడేని పాఁకి

సిరి యాయువు గలిగియుండు జరకాలఁబఁ

26

వ. అని పలికే వెండియు,

27

క. విచ్చలవిడి మును లందఱు

సిచ్చట మామీఁది భక్తి నెలమి దలిర్పఁ

విచ్చేసినకారణ మిది

ఁచెచ్చర నా కానతిండు శీఘ్రముతోడన్.

28

వ. ఇట్లు బలభద్రదాసుజుండు పలికిన మునులి ట్లని.

క. వనజాతరమ్యలోచన

మునిహృదయాంతర్నివాస మోదముతోడన్

బనివింటిమి నిను దర్శిం

పను నింతకు నెక్కడై న పరులుం గలవే.

29

వ. అని నన్నుతించి మునువరులు నిజవేత్తచోరంబులచే వాసుదేవ

వదనచంద్రచంద్రిక పానంబుచేసి తద్విస్తృష్టమై ద్వారకానగరంబున

కనతిదూరంబున విండాతకంబను పుణ్యస్థిరంబున కరిగి రంత. 30

సీ. దర్పితులైన యాదవకుమారులు గూడి

జాంబవతీనూను సాంబు బిలిచి

సకల భూషణములు సమకూర్చి వానిని

గామినిరూపంబుగా నొనర్చి

మూకలై నవ్వుచు మును లున్నచోటికిఁ

జని దుర్విసేతులై సాగి మొక్కి

యడుగ పిబ్బితివడి యట మాటుపడియున్న

దీగర్భవతియైన యింతి కెవ్వ

రుదయమయ్యెద రూపించి హృదయమందు

నట్టి నృత్యారత మంతయు నానతియ

వలయు నని పల్కి ముందఱ నిలచినట్టి

డింభకలఁ జూచి మునులు సరరంభమునను.

31

కవిరాజ విరాజితము,

అని యదుబాలకు లాడిన మాటలు మునులందఱు నాత్మదలం
చినఁ బరిహాసముచిహ్నాలు దోచిన జిట్టనఁగోపము చిత్తములం
దెనయఁగ మోముల నెఱులు దేరఁగ నీపశుబాలుర నీక్షణ చే
సిన యటమీఁదట జిహ్వల నిప్పులు చెచ్చెర రాలగఁ జెప్పి రయో!

క. వాలాయము యదుకుల ని

ర్యూలకరంబైన యట్టి ముసలం బొక డి

బృహలిక కుదయించుం బొం

డాలన్యము లే దటంచు నటఁ బల్కుటయుక.

33

వ. అంత మదోద్రేకాంధులైన యదుబాలకులు మునుల శాపదగ్ధులై
వణంకుచు సాంబుకుక్తి సిక్కిప్తచేల గ్రంథిమోచనంబు సేయు సమ
యంబున ముసలం బొక్కటి భూతలంబంబునఁ బ్రతితంబైన విస్మయం
బంది, దానిం బట్టుకొని వాసుదేవనమత్తంబున కరుగుదెంచి ఏత
త్కథావృత్తాంతం బెఱింగించిన నంత డాత్మకల్పితమాయారూపం
బగుట యెఱింగియు నెఱుంగచి యట్ల వారలం జూచి యిట్లనియె.

చ. మదిమదినుండి యాదవ కుమారకులెల్లను మూఁకమూఁకలై

మదమునఁ గన్నుఁగానక సమగ్రతపోమహిమానురక్తులై

పొదలెడు సన్మనీశ్వరుల బొంకఁగఁ జేయుద మంచు వారలం

గదియఁగఁ బోవఁగా దరలె గ్రక్కున శాపము నాశపేతువై. 35

ఆ. ఇట్టి విప్రశాప మేరితినైనను

నడ్డుపెట్ట నొరుల కలవిగాదు

శర్వ కమలజాత శక్రాదు లైనను

దిరుగఁబెట్టలేదు తెలిసేచూడ.

36

వ. అది గావున —

37

ఉ. వారిధితీరమందు నొకవర్షితమైన మహాలోపలంబు వి

స్తారముతోడ నున్నయది చక్కఁగ మీ రట కేఁగి యాదపుల్

దారుణ బాహున త్వములు దప్పక యీ ముసలంబు నూరఁగాఁ

జారిన చూర మంతయును జల్లుఁడు నీటఁ బడంగ సంగతిన్. 38

న. అని యివ్వధంబునఁ గృష్ణుఁ డానతిచ్చిన యదుపీఠలమ్ము
సలంబువట్టుకొని నముద్రతీరంబునం గలుగుమహాకోపలంబుమీఁద జూర్ణం
బుగాఁ దివిచి జలంబులం గలిపి తత్కీలితమగు లోహఖండంబును
సరకు సేయక నముద్రంబునం బడవేయ నని మత్స్యంబు గ్రహించు
టయు, నామత్స్యంబును లుబ్ధకుండు జాలనూర్ణంబునఁ బట్టి తడు
దరగతంబైన లోహఖండంబును బాణాగ్రీఫలంబుగా నొనరించుట
యును నిట్లే తత్కథావృత్తాంతం బెఱింగించిన పరీక్షిన్న రేంద్రునకు
శుక యోగీంద్రుఁ డిట్లనియె.

39

సీ. వినుము నృపాలక వివరించి చెప్పెనఁ

బూర్గమయినకథ పొలుపుమీఱ

పరమేశభుజగుప్త పాలితద్వారకా

నగరంబునకు వచ్చి నారదుండు

తద్దయుఁ గృష్ణనందర్శన కాంక్షియై

హర్షంబుతోఁ దద్గృహంతరమున

కరిగిన వసుదేవుఁ డమ్ముసీంద్రునిఁ జూచి

తఱితోడ నర్ఘ్యపాద్యముల నొసఁగి

యుచిత హేమాననంబున నునిచి బంధ

పుష్పములచేత మిక్కిలి పూజచేసి

చేర దగ్గఱి యాహూని సేమమడిగి

పలికె నాతఁడు నమ్రుండై భవ్యచరిత.

40

క. ఏనరుండైననుగానీ

శ్రీనాథుని చరణయుగము సేవించిన య

మ్మానవునకు నమృతము వి

న్నాణంబుగ నేవిధంబునం గవియునొకో.

41

సీ. నీసమాగమ మది నిఖిలదేహములకు

మంగళార్థంబు నిర్మలచరిత్ర)

తల్లిదండ్రులభంగి ధరణి భూతములకు

నుఖదుఃఖరూపమై సాంపుమీఱ

నచ్యుత స్థిరచిత్తులై న మీవంటి న
 జ్ఞనుల రాకలు సుఖాశ్రమము లగును
 పరువడి దేవతాభజనంబు చేసిన
 హరిని దేవతల్ వదల రెపుడు
 ఛాయమాఝ్కిని సత్కర్మనచివులై న
 సజ్జనులు దీనులై నట్టి జనులయందు
 భక్తి నేతురు గాన నీ భాగవతము
 లై నధర్మంబు లడిగెద నానతిమ్ము.

క. ఏ ధర్మంబులు విని యమ
 బాధలలోఁ బడక నరుఁడు పావనుడై లో
 కాధారపదముఁ జెందు నొ
 యా ధర్మము లానతిమ్ము హర్షం బొదపక.

43

క. శ్రీ రమణుఁ దొల్లి సుతుఁగాఁ
 గోరితి భువిలోన ముక్తిగోచరమార్గం
 బారూఢి నడుగ మఱచితి
 దారుణసురమాయచేతఁ దత్తరపడుచుక.

44

క. ఏ రీతిని జిత్తవృధ
 నా రక్షితమైన యాశ్రయంబగు నీసం
 సారచ్ఛేదక మెట్లగు
 నారీతిని నానతిమ్ము హరికథ లనఘా.

45

వ. ఇట్లు వసుదేవకృతప్రశ్నండ్లై నారదుండు హరికథానల్లాప నం
 స్మృతిండ్లై సంతసంబంది యిట్లనియె.

46

నీ. నీవు చేసినప్రశ్న నిర్మల సుజ్ఞాన
 జనకంబు సాత్త్వత్వర్షభ సమస్త
 కాశ్రువేదంబుల సారమ్ములౌ భాగ
 వతధర్మముల నడిగితివి యనఘ

విశ్వపావనములై వినినఁ బఠించిన
నాదరించినఁ జిత్తమందు నిలువ
సద్ధర్మచయము విశ్వద్రోహి నైనను
బావనుఁజేయు విభ్రాజమాన

పరమకళ్యాణుడై నట్టి పరమ పురుషుఁ
డాదిదేవుఁడు భగవంతుఁడైన విష్ణు
మనములోపలఁ బరితోష మినుమడింప
స్మరితుండయ్యె నీచేత నత్యవినుత.

47

వ. అది గావున విష్ణుభక్తి జనకంబై ముక్తిపదప్రాప్తికరం బగు
నార్నభవిదేహ సంవాదంబు నాఁబరగు నొక్క పురాతనంబగు కథా
వృత్తాంతం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

48

సీ. వినుము స్వాయంభవుండను మనువునకు

రమణ నుదయించెనట శ్రియవ్రతుఁ డనంగ

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

తనయుఁడాతని కాగ్నిధ్రుడను సుతుండు
జాతుండయ్యెను భవన విభ్రాతుండగుచు.

49

క. అగ్నిధ్రునకు న్నాభను

ప్రాజ్ఞుండగు సుతుండు పుట్టి బలిమిం ద్రిజగం
బాజ్ఞాసిద్ధిగ నేలుచు
సౌజ్ఞామాత్రంబుచేసి సకలాహితులన్,

50

క. మతమున నానాభికి న

త్సుతుడయి ఋషభుండు పుట్టి సుందరహృదయ

స్థితోష్ణ భక్తుఁ డగుచును

జతురతతో నతఁడు తనుజశతముం బడసెన్.

51

వ. ఇట్లు గాంచిన ఋషభకుమార శతంబున కగ్రజుండైన భరతుం
డనుమహాత్ముండును నారాయణపరాయణుండైన ఇమాలోకసుఖియుఁ
బరిత్యజించి ఘోరతప మాచరించి జన్మత్రితయంబునం బరమపథంబు
నకుం జనియె సతనిమూలంబున భారతవర్షం బనియెడి నామంబు
జగంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యె మఱియు నందు తొమ్మండ్రు గుమారకులు
బలపరాక్రమ తేజోహవనంపన్నులై, నవఖండంబులకు నధీశ్వరు
లయిరి. మఱియు నెనఁగిదియొక్కండ్రు గుమారకులు కర్మతంత్ర
నిష్ఠులై విప్రత్వం బంగీకరించిరి. అందు శేషించినవారలు కవి,
హరి, యంతరిక్ష, ప్రబుద్ధ, పిష్పలాయన, ఆవిహోత్ర, ద్రవిళ,
సమస్త, కరభాజకు లనంబరిగిన సుతనవకంబు మూర్ధ్వరేతస్కులై
యాత్మ విద్యావిశారదులై సకలజగంబును బరమాత్మాధిష్ఠితంబు
గాఁ దెలియుచు ముక్తులై యవ్యాహతగమయలగుచు సురఁ సిద్ధ
సాధ్యగంధర్వ యక్షకిన్నర నాగలోకంబుల స్వేచ్ఛావిహారంబు
సేయుచు నొక్కఁడగు :—

52

మ. త్రిజగన్నాథుని సద్గుణంబులొగి భక్తికనన్ముతుల్ సేయుచున్
విజితాత్మేంద్రియులైన యట్టి మును లుర్వీభాగమధ్యంబునన్
దజనాభక్తిపాలపుంగవుని యజ్ఞాంతంబున స్వచ్ఛిన్
యజమాన స్త్యజులనైదుర్కొనిరి సూర్యాభీల తేజస్కులన్.

53

క. నారాయణహూపములగు

వారలఁ దోతెంచి భక్తివై భవసుగుణో

దారుండైన పిదేహ

క్షౌరమణుడు పూజచేసె నభలోన నృపా.

ఏ కా ద శ స్కంధము

సి. దివ్యకాంతుల చేతఁ దేజరిల్లెడు మిమ్ము
 హరికి బార్షదుల నానెఱుఁగుచుందు
 విష్ణురూపంబులవెలయు మూర్తులు లోక
 పానవంబునకునై పరగుచుండు
 క్షణభంగురములైన సకలదేహములందు
 మానుషాకారంబు పూనుటరుదు
 ఆమానవాకృతియందు దుర్లభమగు
 విష్ణు సదృశులవీక్షణంబు
 నట్లుకావున మిమ్ము నాత్యంతిక్స్వ
 రూపమయినట్టి సేమంబు రూఢితోడ
 నడుగవలసెను సంసారమందు సుజన
 సంగతించుక చేపై నఁ జాలమేలు.

క. నారాయణుఁడు ప్రసన్నుని
 కేరీతిని నిజశరీర మిచ్చును దయతో
 నారీతి విష్ణుకథలను
 తేరకొనక నేఁడు నాకుఁ దెలుపుఁడు మీరల్.

వ. అని యిట్లు విదేహులం డడిగిన హరిచరణస్మరణామృత
 మత్తనిజస్వాంతులై కాంతులైన నవముగల సమాజంబునందు
 యను మహాత్ముండిట్లనియె.

సీ. ఉద్విగ్న బుద్ధిసంయుక్తుడయ్యు పదాత్మ
 భావుడై నిత్యంబు బరగునట్టి
 వానికి సంసారవార్ధిలో నెప్పుడు
 నచ్యుతపాదయుగాబ్జసేవ
 విశ్వంబు నాత్మయు వేఱుగా భావన
 నేయ జయం బెల్లఁ జెఱచు మఱియు
 నజ్జలయినవారి నాత్మవిజ్ఞానార్థ
 మైహరి యేయుపాయములఁ జెప్పె

నప్రమాదములై నట్టి యాయుపాయ
ముల మనుష్యుండు తానొంది మురువుతోడ
బరగు బ్రహ్మాదిసన్నతంబగుచు మీఁద
నుజ్వలంబగు విష్ణుసాయుజ్యమునకు.

57

గీ. నయనములు మాసికొని చక్కనై సత్రోవ
బరువువెట్టుచు నటఁ దొట్టుపాటు లేక
చనెడి మనుజుని మాడ్కి నిశ్చలయధార్థ
భక్తిచే బొందు సులభంబు పరమపదము.

58

క. పరువడిఁ గాయవచో హృ
త్సరసేంద్రియ బుద్ధిభావ సంఘముచేతన్
నరుఁడేమిచేసె భక్తిని
హరి కిర్పణ సేయవలయు నాకర్మములన్.

59

సీ. ఈశాదిజేత యయినవానికి ద్వితీ
యాభినివేశాన సధికభయము
దోచినఁ దన్నాయితోడ సంకలితుడై
స్మృతివిపర్యయములఁ జెందుచుండు
నదిగాన గురుదేవతాత్ముడై బుధుండు శ్రీ
విభు నేకభక్తిసేవింపవలయు
స్వప్నమనోరథచ్ఛాయ నీశుఁడ విద్య
మానుడై తోచును మనమునందు

సర్వసంకల్పనాశకచలనహేతు
వైనచాని నరుండు కుదియంగఁ దిగిచి
సంతతధ్యాన మేప్రొద్దు జరపెనేని
కలుగు నతనికి ముక్తి విఖ్యాతముగను.

60

మ. అనయంబుక పారిజన్మకర్మకథలక హర్షంబుతో వీనలక
 వినియుం బాడుచు నాడుచుక వ్రతముతో విశ్వంబులో సంచరిం
 పను లజ్జింపక లోకబాహ్యుడగుచుక భావంబులో నవ్వుచుక
 ఘనతత్పదకృతానురాగుడగుచుక గాంతారదేశంబులం
 దునె వర్తించును వెట్టివానికియి డుల్యోత్సాహసంపన్నుడై . 61

ప. మఱియు నాకాశంబును వాయువును నగ్నిసలిలంబులను ధర
 ణిని తేజంబును దేశంబులను మహీరుహంబులను నదులను సముద్రంబు
 లను నారాయణశరీరంబుగా విచారించి భేదంబునేయని వ్రసన్ను
 నికి భుజియించెడివానికి నొక్క కాలంబునం దతుష్టియు, క్షుధా
 పాయంబునునైన చందంబున భక్తియుఁ బరేశానుభవంబు నన్యత్ర
 విరక్తియుం గలుగు; నిట్లుచ్యుతాంఘ్రిసేవాపరుండు భాగవతుండు
 సాక్షాత్కారంబునంద పసియించు నని వారి భక్తిప్రకారంబు
 చెప్పిన విని విదేహుం డిట్లనియె. 62

ఆ. వరుసతోడ భాగవతధర్మ మెద్ది చ
 ర్చింప భాగవతుల చిహ్నాలెవ్వి
 ఆతఁడ యేమి పలుకు నాచరించునొ యెద్ది
 చెలఁగి యెట్టికథలు చెప్పవలయు. 63

ప. ఇట్లు విదేహుం డడిగిన నందు హరియను మహాత్ముం డిట్లనియె. 64

సీ. సర్వభూతములందు సర్వేశుభావంబు
 సర్వేశునందును సర్వభూత
 భావంబునొసరించుఁ బరమ భాగవతుండు
 ఉత్తమోత్తముడన నుద్వి వెలయు
 పరమేశ తదధీన బాలిశరిపులందు
 ప్రేమమైత్రియు గృపాపేక్ష లొనఁగు
 సతఁడు మధ్యముడగు నర్చావతార స
 ద్భక్తి సంయుక్తుండు ప్రాకృతుండు

వనరుండైన సర్థంబు లింద్రియముల
చేత గ్రహించియును సర్వజాతులందుఁ
గ్రమము దప్పక యొక్కమై సమముగాను
యోగమును జూచు నాతఁడ భాగవతుఁడు.

65

సీ. అనయంబు దేహేంద్రి యప్రాణహృద్బుద్ధు
లకు నేవి గాలంబు ప్రకటమగుచు
సారిది జన్మాప్యయత్నుద్భయతర్వాది
బహుళసంసార సంభవములైన
యట్టి ధర్మములచే నవిముహ్యమానుడైన
కర్మకామంబుల కాశ్రయంబు
గాక జన్మాదికకర్మ వర్ణాశ్రమ
జాతివర్గంబులచేతఁ జెడక
స్వపరవిత్రాత్మభేదంబు నలుప కఖిల
భోతములయందు సమమైన బుద్ధి కలిగి
పరమపురుషుని పాదాబ్జభక్తిఁ దనరు
పరమపుణ్యుఁడు వాఁడువో భాగవతుఁడు.

66

వ. మఱియు సన్యస్త సకల కర్మారంభంబున యఖిలజీవవత్సలుడైన
పరమేశ్వరభక్తుండు బాలభాస్కరుండు కిరణరేణు చయంబుచే లోక
త్రయంబును బావనంబు నేయుచందంబున నతండు నిజపాద జవిత
రజఃపుంజంబులచేత జగంబు పవిత్రంబు నేయుచు సురాసుర మృగ్యం
బైన భగవత్పాదారవిందంబుల భక్తివలన లవమాత్రంబును జలిం
పక చంద్రోదయంబున భాస్కరజనిత తాపనివారణం బగుచందం
బున భగవత్పాదాంగుళి నఖిమణి చంద్రికా నిరస్తహృదయ
తావుండై యాత్మీయభక్తికతన వాసుదేవాంఘ్రి సరోరుహంబు
గలుగునతండు భాగవత ప్రధానుండని యెఱింగించిన విని విదేహుం
డిట్లనియె.

67

၇၃၁

ఈ యన్యపక్ష పాస్ట్రానిక్ పద్ధతిని రచించిన కవిత్వజ్ఞుడు శ్రీమచ్చి
లక్ష్మీనారాయణకవి. లండన్ శ్రీవిక్టోరియా మహారాష్ట్రీ దత్త సుబేదార్ మేజరిత్వాది
చిన్న పరికారిత శ్రీశ పదధ్యానానూనానంత స్వాంత వసంతరాయుడు. ఈకవి యా
యుధోపజీవి, శార్దూల భంజనాంకుడు, పావన తెలగచంకోద్భవుడు. శ్రీకామేశ
మండలాంతర్గత వంశధారానదీతీర్థస్థ జల్మారు గామనివాసి. 19 వ శతాబ్దియంతము
నవాడు. రమారమి యేఁబది వత్సరముల క్రింద నీకవిని త్తముడు పరమపదించెను.

చిత్త చిత్త చిత్త బంధ గర్భాకేషామృతేషు వ్యంగ్య శృంగారకవన రచనాధురీ
ణుడు, సంతత శ్రీరామనామ చింతన పరాయణుడు. శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన నిరోధ్య
కుశలతతో నిర్మాతయగు శ్రీమచ్చ వేంకట విద్యతృ-వి యీతని సన్నిహితబంధువు.
అదినండియు సీమచ్చకుటుంబము కవితకాలవాలము. ఈతనికవిత మృదుమధురము.
వ్యంగ్యవైభవ మీతని సాక్షు. వ్యంగ్యప్రధాన మగు నీతని కవితనుగూర్చి యీతని
బావమహాదే'శృంగార వనోత్పన్న' కృతిపతియగు గయినీడి వేంకట స్వామి నాయుడు-

“మును సంస్కృతమున మాఘుని

తెనుంగున నల భట్టామూ ర్ని ధీరుని వెనుకన్

నినుఁదక్క నమ్యలను ననఁ

జనునే యిక వ్యంగ్య కావ్యచాతురిఁ జూపన్—” అని ప్రశంసించెను.

శ్రీకాకుళముజిల్లా పరసన్నపేట తాలూకా జల్పూరు గ్రామములో నేను ఉద్యోగము చేయునప్పుడీ కవిగారి బంధువర్గమునుండి యాపరిసర ప్రణేషములలో నీప్రార్థనావిక పద్యావళిని సేకరించితిని. అగ్రామములో సేకరింపఁగలిగిన కవితా భోరణి నిపుటికిని బహిరించుచుందురు—

ఈకవి రచించిన గ్రంథములు.

1. శృంగారవనోత్సర్గము (ముద్రితము)
2. శ్రీరామోత్సర్గము (అనుమగ్గము, అముద్రితము.)
3. చెన్నకేశవ రామాయణము-కథకము-
4. అవలింగి జగన్నాథకథకము-
5. శ్రీరామదండకము,
6. ఇతర చాటువులు.

ఈకవివతంసుని యముద్రితమైన యాయన్యపదేశ పాప్రాస్తవిక పద్యావళి పృకటింపఁ బాగ్యము నాకుఁగలిగించి నందులకుఁ బరిషత్తునకెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను, ఈమహానీయుని యితరచాటువుల నీపత్రికాముముఖన ద్వారలఁబ్రకటింతును.

గొల పా తెము.

19-1-1953

కొయ్య చక్రియ్య.

శా. దీనిన్ హైందవసార్వభౌమి యగుచు దీపించు విశ్వోరియా

సేనన్ మేజరుసుబ్బదారగుచు నాజిం గొప్పిల్లిగొట్టి న

న్మానంబందు వసంతరాయసుతరత్నంబైన శ్రీమచ్చల

క్షీనారాయణ నామనత్కవి రచించెన్ సృష్టిహృషంబుగన్.

ప్రాస్తావిక పద్యావళి

మచ్చ లక్ష్మీనారాయణకవి.

1. సేత్రావదేశము

ఉ. ఆయినప్రాపులేసయెడ సంతయు శూన్యము లోకబాంధవుం
డాయన యట్టిమిత్రుని మహాప్రభుఁ జూడఁగఁ జాల వక్షి ! నీ
వాయన నీటిబుగ్గపుగదా పరమాత్ముఁ డొకండు దక్కగా
నేయెడ నేరికిన్ సతమె యింతకు లాభము లేదు తత్త్రియన్ 1

క. పాపలు గల్గియు మీరీ
పాపని పైదృష్టివైవ బాడియె సమసెన్
బాపపునయనములారా!
తూపులు మీకంటెమేలు త్రుంచుఁగతునిన్. 2

క. కని, కరము సంతసింపుము
కనికరము వహింపు మవని గలవానిని లే
మిని గుందువాని నిది చ
క్కనిమార్గము సేత్రీయుగ్మకమ! విడువకుమీ 3

క. అనయముఁ గాపాడుచుఁ జెం
తనఁదగు రెవ్వలను జూచు దార్ధ్యములేదో
కనులార! దేవుఁ జూచితి
మనుడంబముఁ గట్టిపెట్టుఁడద. నమ్ముదురే. 4

క. నాఱుకి దయ గుండలములు
దాలిచెఁగరములు వానితప్పేమి కనన్
మీలరెయ్యడుగున నొడ్డకు
శ్రీలబ్ధినఁజెడు గుణంబు నీ కన్యలారా. 5

క. గంజాధూమ మహాత్వమునం
జూచితి నంటిగాని నయనమ! మునిరాట్
కుంజరులయినను బరమా
త్ముంజూచిరె మాంసదృష్టి మున్నును నేడున్. 6

క. (పాతా) గంజాధూమ మహత్వము

నం జక్షువ! జూచితంటి నలినజుడైనక

నంజుడుగన్నులఁ పరమా

త్తుంజూచెనె జ్ఞాననయనమున నేమొ కనక.

7

క. నల్లనిమచ్చ యొకండా

హల్లకబాంధవుని జెఱచినది లేకున్నక

జెల్లదె పొగడఁగ నని నగి

తల్లదె యద్దంబు జూడు మక్కి ! తెలియక.

8

తే. గీ. కాంచితని గాళి ననుచును గడుఁజెలంగు

దంబకమ ! నిక్కమగును బరాంగనాను

పంగదృగ్గీలఁ దగు నీకుఁ జాలదదియ

ముందు రెట్టిగ లభియించు మోదమందు.

9

క. ఆంబక! పాపేచ్చను పెర

శంబరనేత్రలనుగాంచి సంజ్ఞసలిపె దా

యంబుజమిత్రాత్మజు చటు

లాంబకముల కెట్టులోర్తు వాపయిఁజెపుచూ ?

10

క. మనమును నీవును నొకడై

ధనకాంతానంత వాంఛదవిలించి జగం

బునుఁ బాప కూపనిచయం

బునఁద్రోయుదు రీక్షణంబ ! మూర్ఖతగాదే

11

2 భృంగాపదేశము

ఉ. మూలతిఁ జేరఁబోయి మధుమానమునం దవమాన మందుదే

చాలును నున్నపర్వు నన పట్టద ! పౌషమునందు మల్లియక

బోలునెచేరఁ, గూడదని పూనివదించిన నాది తప్ప ? హా

కాలమునెంతురే ? మధువికారపరీతమలీమసాధమున్

12

గీ॥ పగలుసాక రజోవతి తగదునాక

యమిత మధుపాపమత్తత నట్టెత్తుల్చి

బిసినిఁగూడిన చెడుమలీమసులు మిమ్ము

నంటఁగూడునె పరమచండాలులొద్ద.

13

తే॥ గీ॥ తేననూనె మెఱుంగులు దీవ్యతరర
జోహరిద్రయుఁ దగఁగల్వజోటి రాజు
కొఱకుఁ బ్రతకవాటముల్ దెఱవ నదను
దొరకె నని దూఱితివె తేటి దోనకారి.

14

గీ॥ బంభరాచార్య యీక్షింబడింభకంబు
పాటనేర్చెను రెక్కలువచ్చె బ్రతుకు
సంతియేకాదు నీశిక్ష నార్యు లెన్నఁ
గాంచె మధుపానసాహితీకాశలంబు.

15

క॥ ప్రతిదినమును మధుపానము
మితిరహితముగాగఁ జేసి మే ముచుమధు
ప్రతమా ! కనకమునకు నీ
కతిదూరము తొలఁగు భోగి కది తగు నరయన్.

26

గీ॥ లీల నలరుచు మాధవిమ్రోలఁగ్రాల
నేల! మాలతిఁ జేడితి పాలుమాలి
పరిభవమెకాని యందులఫలము గలదె
నమయ మెఱుంగవె యోవెఱ్ఱిచంచరీక !

17

చ॥ కలువపరాగ మంగమునఁగ్రాలఁగఁ దమ్మికిఁజేరఁదద్రజః
కలితవపుర్విలాసమునఁ గల్వకుఁజేర మనోరథంబులోఁ
గలఁగక తీర్చి పుచ్చుటయెకాని యనవ్యతలేమ వానికో
యలిసర! నీదుపూర్వ సుకృతాతిశయంబులొ లేక నేర్పులో

18

క॥ కాదుదేశము కంఠ్యము
గాదు గరుద్భవము నీదుగానమె యది గా
దా దెస విను మధి యభిషిక
నాదము దత్ప్రజ్ఞ యది జనస్తుత్యమగున్.

19

ఉ॥ పొమ్ము మధుప్రతత్వమిట ముఖ్యముగాఁగ యథార్థమయ్యె నో
తుమ్మెద! కాంచనంబు విడి తుచ్చ సుఖానుభవంబుఁగోరి యీ
యుమ్మెతకేలవచ్చితి వాహా! మెయిశాశ్వతమే! క్షణంబెక్కినీ
వమ్మహనీయ వాసనల నందెడు భాగ్యము యోగ్యతామతిన్.

20

- చ॥ అనవరతస్ఫుటంబగుట నందెదమేలని పెండ్లి జేల్లువు
 వ్యసనఁ గని చేర వచ్చితివె పో! మధుపా! రసహీనమైన బెం
 డనుచు నెఱుంగవో తొలుత నావినదే యని స్వీకరింతు; వే
 జనుము ప్రభాతమయ్యె విలసన్మృకరందముఁ ద్రావఁదమ్మికిఁ 21
- గీ॥ చూడుకరకులవీర! యొకమాట యేని
 కర్ణమిహాస్యమునకు మాకంగ మెల్ల
 కాల మలరుచు నిడలేదు కరుణభ్రువఁ 22
 బిప్పలముఁ జేరు మట్లుబ్బు గొప్పదాత 22
- ఉ॥ బంధురమా సుగంధములఁ బ్రస్తుతిఁగాంచినపూల మాని ని
 ర్గంధమూళిఁ బైకొని విరాగిలి తింతియకాక యిష్టదు
 ర్గంధలతాంత సంతతులభ్రాంతిని జేసి తనూరె! యకాను బు
 ష్పంధయ మప్పు డబ్బుటయ చాలును మద్యమ నానుషంగికిఁ 23
- గీ॥ మాలతీమల్లికాదులు మాధుకరకు
 లవర! బికిరము లర్హ వేళల నొసంగ
 తనివి నెడఁబాసి పేరాసఁగనకమునకుఁ
 బోవఁగానేల హా! యటఁజావనేల 24
- క॥ లతకూసలు లతకూసల కితవుగఁ
 బెండిల్లుననేయ నెడదూటిమధు
 వ్రతమా! తూమ్మదో నని యుం
 క్పతిఁ జీకాకొదవఁ జేయుదేరు విలిచిరో! 25
- కీ భృంగ్యవదేనము
- ఈ॥ గీ॥ పెంచికొనెదు జాతినెంచక పరుల పి
 ల్లలనుదెచ్చి యెప్పుచావు సాక
 మధువు నాని స్థిరత మంటలోఁ గలిపెను
 వేశ్యవసుట కేమి వేతితో భృంగ్య! 23
- తే॥ గీ॥ (మూలంబున) పెంచుచిట్లుఁ గనినెచ్చి పెంచుటాకటి
 యెంచుటెంచుటెంచు మధువుననాకటి మూకటి
 నెంచుటెంచుటెంచు మధువుననాకటి
 కాకటిచిట్లుఁ దెచ్చుచున్నట్లునాకటి 24

4 శిరోపదేశము

క॥ తిరువీధికి వేంచేసెను

హరిపూజాపగులు సూడ నాటకు రోనుం

దరి శిరమా ! చను తత్పద

సరసిజ రజ మాన నిదియ వమయము సుమ్మి

క॥ హరుసభిషేక జలంబుల

గుటిచి కదా సోమసూత్రకుండిక నిడవో

శిరమ ! యఘమున్నవేశ్యా

తరుణినిలయ ప్రణాళిదగుజల మానన్

5 కీరాపదేశము

క॥ కూడిమితోడను బెంచిన

వారిని విడనాడి పోవవచ్చునె యదియా

పూరేటికి దగు నెంచుగ

గీరమ ! చదు వెరుగు దీవు కృతమెఱుంగ వాళో?

30

క॥ అరజానము దెలియని

వృద్ధుల జడువేల ? దాన నఱసీ స్థలిలో

సార్థకము సుంతలేదు ని

రర్థక కష్టంబు రసన కది బింబాశ్రి !

31

క॥ రాముండెవఁడో వానికి

నీమహిందన్నామ మేలయే లెఱచెనో నీ

కేమియుఁ దెలియునె యైననుఁ

గామాశ్వమ ! తారకభిక్షాన ఫలించెన్

32

తే॥ గీ॥ పిలుతు పూరక వేర్వేఱఁ బేరువెట్టి

కార్యమావంతయును జేసికాటుములను

జిలుకరాయుడ ! నీ డాయ చేరునప్పు

దూరకుండుదు వది జ్ఞానమో యెఱుంగ

33

6 జిహ్వపదేశము.

మ॥ రద నాసా గళ తాలు దంతపట మూర్ధంబులే ననున్ లేవనే
త్త దరంబించుక లేక సత్సభఁగవిత్వప్రాధి గాన్పించ నే
ను దయన్ తేడిదె! గుండలంబులవి పీనులే దాల్చె సంచల్లుదే
ముదముంబొందు రనజ్జ! కీర్తి యొడవెన్ మోతల్లదా వానికిన్. 34

ఉ॥ కన్నులుగర్జముల్ దెలిసి గల్లగఁజేయుదు దాతకల్గినన్
మన్నునఁగల్పువే నరుల మాటికిమాటికి బొంకి నాల్కు నే
నెన్నఁడు కొట్టితిట్టితిని సీతని; తేఁడు వివేకియాటచే
సన్నుక్షమించె లేనియెడ నాపనియేమగు మంచినాక్ష్యమే. 35

క॥ వ్రేడను విడి తలవాకిలి
వీడక గయ్యాళి వగుచు వినుచారు నగన్
జూడాపువ్వుములకుఁ గడుఁ
గీడొనరించితి వృథానుకీర్తియె నొల్కా.

7 సింహాపదేశము

క॥ కేసరికిశోరమా ! నీ
కే సరి కరికుంభదళనకేళీనిపుణో
ద్భాసితసఖములు, కుక్కల
కానంపద గలుగ విట్చరావళిపై కే. 36

క॥ (పాఠాంతరము) కేసరికిశోరమా ! నీ
కే సరి కరికుంభదళనకేళీనిపుణో
ద్భాసిత శిఖరనఖాళి శ
బా నవి భవకముల కున్న ఫలమేమి ధరన్. 37

ఉ॥ గర్జయెనర్చి వన్యమ్మగకాండమవారిగఁ జేరఁబోవుచున్
దుర్జయసత్వసంపదను దూఁకి వధించును తప్తవీణుఁ డా
స్థానితమే భుజించు నితరాత్మమొన్నను నొకలియ నీ
దృష్టికామినిహముము దోర్బలకాళి స్వభావ ముట్టిదే 38

ఉ॥ భృంగనినాదమున్ ముకుళబృందమరందములం దలంచి యో
సింగమ!బృంహితం బనుచు సిద్ధైమటంచును దానమంచు ను
త్తుంగమదాపశ్రభమను దూకితే చీకటిచెట్టుమీఁద నా
వంగడమే కదా మన కభంగమహోన్నతదుర్గ; మొప్పునే ? 39

క॥ శౌర్యమున నత్యమున నని
వార్యపరాక్రమమునందుఁ బడితివి వేశా
దార్యం బేనుఁగుమాంసము
హర్యక్షా! కీర్తి కువమ యగు దీవు బలీ ! 40

8 జలూకాపదేశము

మ. క్రకచారాళకరాలఘోరతరదంష్ట్రాచండమండంబు వ
జ్జికతోరోగ్రినఖాగ్రభీకర కరపాబల్యమున్ గల్లు నీ
మక రేందుండికవేశ స్థానబల సంపచ్ఛభియై నిల్పు నే
మొ; కరింబట్టితి నిల్పనెంచితివె పో పో! సాగునే రక్తపా! 41

9 ఖర్యపదేశము

క॥ పరభృద్రీవమునకును నా
పరభృతరవ ముద్దిగాని పగిదిని మాయీ
ఖరిరవమునకున్ బంభర
గరుదురురవ ముద్ది గాదు గణుతింపంగన్ 42

10 వీణాపదేశము

క॥ వీణా ! యాపలుగాకుల
వీనులకున్ రాముపాట విషము; కఱచునే
పోనిమ్ము రమ్ము శుకసం
తానములకుఁ గఱపు;మట వృథాశ్రమమేలా. 43

ఉ॥ పాడితి వార బర్హివలె బాడితి హైసరె కోడెవై ఖరిన్
బాడి తయార మేకగతిఁ బాడితి బాపురె కొంచరీతిఁగాఁ
బాడితి చాగురే పికము భాతినిఁ బాడితి మేల్ హయక్రియన్
బాడి తయారె దంతిబలె బాడుదె గాడిదవోలె వల్లకీ ! 44

11 మలయమారుతాపదేశము

చ॥ తలఁగు సమీరదారక! లతాశతముల్ గల విందు చాలవే
మలయజశాఖ నంటుటకు మాటికిమాటికిఁబోదు కూడ దం
దలఘురుపాగ్నిభీషణవిషాహి నినున్ గబళించు నక్కటా
తలాపటు లుంచు మూర కిటు బ్రాణము దానమునేయ నేటికిన్. 45

ఆ॥ గీ॥ అన్నికుసుమలతలయట్లు మాటికినీవు
మల్లెజేరఁబోకు మలయపవన !
యచట విషము లుపియు నహి గాచియుండు నా
వలపు దయ్య మెఱుంగు వలవ దుడుగు. 46

12 చరణాపదేశము

ఆ॥ గీ॥ సన్యసింప మీకు సమ్మతిగలదేని
యడుగులార ! వేశ్యకడకుఁ బొండు
ఈషణముల పేరియాముండ్లఁ బడనీక
తొలఁగఁజేసి మంచిత్రోవఁజూపు. 47

13 మశకాపదేశము

ఉ॥ భృంగికి బోలె నిట్టికడు బీదను బెండిలియైననాకు నా
రంగమదంబె చాహృదము నానిన నానఁగవచ్చునే యటం
చంగన వల్కువే చని మహత్తరపిచ్చిలతత్కపోలభి
త్తిం గరులంటఁ జిక్కితి కదే మశకాధమ ! జ్ఞానహీనతన్. 48

14 కరాపదేశము

క॥ హరిపదతీర్థముఁ బోసితి
కరమా ! యీనోటికేమికార్యము వెలసుం
దరిపదతీర్థము బోయుము
గురుకల్మషహరము పరమగోష్ఠ్యము సుమ్మి. 49

క॥ ఆర్థికిఁ బ్రత్యర్థికిని య
థార్థముగాఁ దెలిసె నిడుదు దానంబనుచున్
బార్థివునకుఁ జెయి కావున
సార్థకమని బిరుద కంకణాదు లొనంగెన్. 50

15 మక్కి కాపదేశము

ఉ॥ పోతరమో తరం బెఱుంగవో చెడుమక్కిక! మావ్యకశ్యపా!
నాతివివేకహీనత మహాకరినాథుని జుల్కజేసి హా
దూతను బంచితే రణకుతూహలి వాచుడదీయ ధూత్కృత్తో
దూభితసమీరణార్థలవముక్ సహియింతువె మ్రోల నిల్తువే. 51

16 చాంపేయాపదేశము

ఉ. రేయి సరోవరాంతర పరిస్థుటకైరవపంక్తి, వేగినక
దోయజవారముం గదిసి త్రుట్లునఁజొచ్చి మధూరుపూరముల్
గాయ మెఱుంగ కాని యిటఁ గంతుగొనక బధికుండు గాంచె జాం
పేయమ! నిందరా దతఁడు మిత్రుఁడె ? నీ కళిచర్యగోప్యమే? 52

17 ఘూకకుమార్యపదేశము

క॥ శారియుఁ గీరియు ఘూకకు
మారీ! నీమృదుల భవ్యమంజువాగ్ధురీ
వారమ్మును బ్రతికూల వ
చోరభటిని నిల్పనేర్చునా ? కల్ల నుమీ. 53

చ॥ కలువలు, మీల్, చకోరములు, గాటుకపిట్టలు, దేంట్లు, దోకచు
క్కలు, జలజంబు, లేణములు గాసిలె నీకనుదోయి కట్టి నీ
కలుముల నీను జూడ్కులను గ్రాలుచు నెవ్వనియిల్లు మెట్టితో
గళమునఁ దొలి లే దదియకా యనుమానము పేచకాత్మజా. 54

18 కర్ణాపదేశము

ఉ॥ ఏ లొకొ కర్ణనామము వహించుట కుండలముల్ ధరించుటల్
శ్రీ లనపించుకొంట నగరే శ్రుతినింద విసంగఁజాలనే
నాటకయూరకుండ దది సావశమానె శ్రవంబులార! హా
కేలునుబోలి యావీరబటు కీర్తిని మించ నుతించిరే బుధుల్ 55

గీ॥ పరభృతారవంబు బంభరఝంకృతి
చిలుకపలుకు నాటపులుగుఁగేక
బెదరఁజేయ లేవు ప్రియుఁడు నేకురెఁ గాని
దద్దురార్పటలుకుఁ దాళఁజాల.

56

క॥ శుకపండితపికగాయక
నికరము నిన్నుజేర దనిన నేరమె ? మధుప
ప్రకరము మన్నించెడు కిం
శుక! మాడలుగల్గునంత శ్లోచి నురవాళో.

57

శా॥ శ్రీకంఠుండపుగావు భూతిమెయి నర్థిం దాల్చినక, జంద్రరే
భాకల్పంబుగతికభరీభరఖురోద్యచ్చిహ్నఁజెన్నారినక,
గోకన్గట్టక సంచరించినను, నీకకవానికాయుద్ధి నీ,
లోకుల్ నమ్మ రిదేటివేస గుఁకఁ జాలున్ బాలబాలేయమా.

58

ఉ. వీనరవోని మోహమున వేగదీయం జని సత్య తన్నఁగా
నాసరసాగ్రగణ్యుడగు నచ్యుతుఁడోపి మహారహస్య మి
ట్లీనరికేరు వెల్లడిగ నీధర నోపెనువారు లే రహళో
ధూనరవాసరాధిపతి! తోయ్యలితాపుల కీపు దక్కఁగక.

59

ఉ. హోటకచేలుఁ డామధురయం దుదయించెడు వేళ వీణఁ దా
మీటుచు నారదుం డతనిమీదఁ బదంబులు బాడుచోట, నీ
పాటయె మెప్పుఁగాంచె నట బాపురె చాలదె, వేరు నిక్కమీ
వీటను నిన్ను బోల్చెడు వివేకులు రాసభ గాయకోత్తమా.

60

శా. శూరాగ్రేసరులెంచ నుద్భట జవస్ఫూర్ణదర్శిక, వైరిరా
ణ్ణీరంధ్రోన్నతదుర్గలంఘనఘనోన్నిద్రంబులై గెల్చి త
ద్దీర్ఘ వార్షములాత్మ నాయకునకర్థి గూర్పుటన్ గల్గె మం
జీరాద్యంకములో భారాధమ! వృథా సిద్ధించునే నీ కిలక.

61

తే. గీ. నీదు భోజనసౌఖ్యంబు నీదు తల్ప
సుఖము నే రాజుకునైనఁ జూడ మంబ
రంబులనె లెక్కపెట్టంగరాదు శంకు
కర్ణ కులకంధి సంపూర్ణ కైరవాప్త.

62

క. ఆరోహణావరోహణ
సారతరాకుంత కంతసాధకమునకున్
నారదుండు నీకుఁ దుల్యుడె ?
యకారా బాలేయ ! గాయకాన్వయతిలకా.

63

క. వరకాంభోజీరాగము
ఖరగాయక ! నీదు సొమ్ము గావునఁ బాడన్
మరులునఁ జేరరె గర్దభ !
గురుకుచ లా కృష్ణుకడకు గోపికలగతిన్.

64

క. (పాతాంతరము) వరకాంభోజీరాగము
ఖరగాయక నీదు సొమ్ము కావునఁ బాడన్
మరులునఁ జేరుచు, నీ సఖి
కరిగి మనోధనము నీకుఁ గానుకయీదే.

65

చ. రజకధరాధరామరవరప్రకరం బురుగాయకోత్తమ
ప్రజములలోన మిన్నలను వార్త జగద్విదితంబు, మీర ల
క్కజముగ వారించెంత ఘనకాండ బహుశృతులందినార లీ
గజపతియో నిషాదబలగర్వి యెఱుంగునె పొమ్ము గాలిగా.

66

క. కాలజ్ఞ గానగరళం
బీలల నాశ్రుతికి నింప దింపు విసిగెడిక
గోలేంత ! నీదుగానోద్యేల
సుధాధార నింపవే వేడ్కపడున్.

67

మ. వరసంగీతకళా విశారదుల గెల్వ్ వచ్చునట్టి-ర్తియో
 దరరాజులు గలస్వనాపజితయై దాస్యార్థమై నిల్చెనో
 దరహాసం బెపుడున్ స్వభావమగుటన్ దచ్చాయ దీపించెనో
 ఖర! లేకున్న భవన్ముఖాబ్జము పయిన్ గన్నట్టునే బొల్లి; పో. 68

చ॥ శతధృతిమేలు గోరి మును శంకరువాహగళస్వసంబు భా
 రతి యిదె 'రి' స్వరంబనుచు రాగములం దని యంఘ్ర కామ ము
 న్యైతక విభూతి ధారణకు నీవపు డేగితి లేక యున్ననం
 చితముగ నీగళస్వనమె చేర్చదె శంఖముఖాశ్వరత్నమా. 69

క॥ తిరుమణిజననముతోడన్
 బరగెడ్డృణమబ్జ బైడినగముగఁ దలఁతే
 హరిదాసులు నములే యు
 ర్వరఁ జక్రీవంత భాగవతమణి నీకున్. 70

22 శునకాపదేశము

చ॥ ఎఱుఁగు సమస్తమంచు మతిహీనులు వాకొన మోరలెత్తి బి
 ట్టఱచినయంతమాత్రమున నందఱు నమ్ముదురెట్లు రెంటసీ
 వెఱుఁగుదువన్న నమ్మఁజను; నెంగిలియాకులవేళ దుమ్ములన్
 గొటికెడు నేర్పు నిన్ని చటగోరిరె, చీ, చను సారమేయమా. 71

ఉ. గుఱ్ఱులు భా నీనాదము లకుంతగతి స్థిమముట్ట డాసఁ దా
 గొత్తయటంచు నెంచితివె కొండిలనైనను బిండీజేయువె
 వెట్టిగజంబునుమ్మిది వివేకముతో మనుటాప్నా జాలునీ
 బుట్టయె దీనిఁబట్టెదవె, పో, శునకాధమ యేలయూశ్రమత్. 72

ను॥ నీరజాస్త్రీశాస్త్రమెల్ల నీరుగాఁగఁ ద్రావె నీ
 బైరవాశ్వశాస్త్రీ తత్ప్రబంధమెంత బ్రాతియే
 వారికైనఁ జాటులేదు వాంఛకలైనేని వే
 చేరవచ్చుఁ గీలుదెల్పి శిష్యుగాఁగఁ జేకొనున్. 73

తే॥ అతను దివ్యప్రబంధంబునందు నెందు

ఘోరవాచార్యమణియును బెద్దగాని

వంచకుఁడు కుర్కురాచార్యవర్య దామఁ

గరుణఁదగ్గింధిఁ దెల్పుమీ ఖరకులునకు.

4

తే॥ మీప్రబంధవిజృంభముల్ మెచ్చబోము

పణ్యలమెగాని గోవ్యంబుఁ బరువులేదె

పొందు మీబోటిబోటుల పొంతకున్నఁ

గొట్టెదరు చేటికలు చిత్తకుక్కలార !

75

23 ఘూకాపదేశము

ఉ॥ ప్రాకటమంజువాగ్విభవ బంధుఁకీరమరాళశారికా

నీకము లుండ, నాకొఱకు నిన్నొకదయ్యముగాఁ దలంచి య

స్తోత్రరహస్యముల్ నుడివి దోకొనిరమ్మనఁ, బిల్వపచ్చితే

ఘూకమ! యేమిదెల్ప వెడఁగుంజెలి తెల్పవె పార్శ్వవర్తివై.

76

క॥ కాళికవిప్రవరా ! నీ

యాశీర్వాదంబమోఘ మద తాఁ గొనితా

నాశూరుఁడు సని యని మును

నాశూరవిభేదనక్రియార్హుండయ్యెన్.

77

ఉ॥ నందనజావనీజనుమనఃపరికల్పితత్వకావ్యరో

బృందకుచోపగూహనఘహీనధృతిఁ మతిఁగోరు శూర సం

క్రందను లాజఁ గౌళికశిఖామణి నిన్ మునుమున్నుగాంతు ర

ట్లందఱకున్ లభించునె త్వదంచితదర్శనలాభసౌఖ్యముల్.

78

ఉ॥ చీగునిజంబు వీనికిని నీయనులోకులకేలికేమి ? హా

శ్రీకరమా భవన్ముఖకు శేషయమున్ జనముల్లనంగొనన్

దాకును దృష్టి; నష్టియది తప్పదు విప్పి యెఱుంగఁజెప్పితిన్

రాకు నుమీ దినంబునఁ బరాకుననై నను ఘూకనాయకా.

79

క. సహజసకుఁ రాజ్యంబిడి

బహుదినములనుండి యటవిఁ బర్వతగుహలం

దహహః తప మిట్లు సేసెదు

సహననిరీహతలు నీకె చను ఘూకజటి !

క॥ ధరసూర్యోపాసకులం

దటు శిరముల వంచికొనుచుఁ ద్రవఁజెందఁగ, నా

ఖరకరుఁ జూచుచు నతి దు

ర్భరతపమును నలుపు దెంచ వశమె దివాంధా !

ఆ॥ పికకుహూరవంబు, మకరాంకుహయ సేవ,

పాపురముగుబాళ, మీవెలందిఁ

జంకఁజేయలేవు నఖండబృనేని ఘూ

త్కారమొకఁడు సేయు కాకవైరి.

తే॥ పులుఁగుపిట్టదొరా! నీవు పురికిరేయి

నేగి ప్రజకష్టసుఖముల నెఱిగి నెమకి

కడిమి బలుగాకులకు శిక్షఁదొడఁగి చేయ

నసురకృత్యం బటందు రీ యవనిజనులు

24 కాకాప దేశము

ఉ॥ దేవుఁడులేడు బొమ్మ; నతి తిక్కతనం బనువారి కింపుగా

గోవలఁ జేరిరెట్టనిడి గూలఁగఁజేసినయట్టినిక జరం

జీవిగఁజేసెఁగావున నశేషజగజ్జన దూషణార్హుఁడై

యావిధి నిందపాల్పడియె హాబలి పుష్టమ! వేశ్మదూరుఁడై.

చ॥ చిలుకకుఁ బోలె బంజరముఁ జేర్చితి నేర్పితి రామనామముల్

బలుకగలేదు మొద్దనెడు భామకు వెఱ్ఱిన్వనామమేర్పడక

బలికెడు నీకుఁ బెద్దబరువా యదియుక గలమేకదాకటా

తలఁపదు నీవిరోధియకీ ధానమటంచు నక్షత్రజోత్తమా.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

(ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీశ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరు
వారు సి. బి. ఇ. డి. లిట్., పితాపురం మహారాజులుంగారు.

శ్రీశ్రీశ్రీ వేంకటగిరి మహారాజువారు

శ్రీశ్రీశ్రీ బొబ్బిలి మహారాజువారు.

ఉద్ధారికులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు

(జమీందారు, ఉయ్యూరు యెన్టేట.)

అధ్యక్షులు.

మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవి సమాధిత్యాది విరుదాం
కితులగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు :

శ్రీ కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.

శ్రీ సాహిత్యశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ, చతుర్వేదుల సత్యనారా
యణగారు, ఎం. ఏ., బి. ఓ. యల్.

కోశాధ్యక్షులు :

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథి గారు, బి. ఎ, యల్. యల్. బి.

శ్రీ వీరేశ్వరపు వేంకటరమణ సుబ్బారావుగారు, బి. ఏ, బి. యల్.,

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు :

శ్రీ పురాణం భద్రయ్యనాయుడుగారు, ఎమ్. ఏ, యల్. టి.

„ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు

రా.సా. మాదిరెడ్డి సీతారామయ్య నాయుడుగారు, బి. ఏ, బి. యల్.

శ్రీ కొమ్మిరెడ్డి కేశవ రామమూర్తినాయుడుగారు, బి. ఏ.

„ వేమల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎం. ఏ. (ఆసర్పు) బి. ఇడి.

„ ఈయ్యాణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ.

„ ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, ఎమ్. ఏ. బి. యిడి.

„ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు, బి. ఏ.

„ సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు

„ బండారు తమ్మయ్యగారు.

శ్రీ
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక
కాకినాడ

దేశభాషలందుఁ బలుఁగులెస్స

సంపుటము

౪౧

సంచిక

౪-౬

సంపాదకవర్గము

ప్రధానసంపాదకుడు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.

సహాయ సంపాదకులు :

శ్రీ ఈయూణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ.

శ్రీ విద్వాన్ వేమల రామచంద్రకీర్తిగారు ఎం. ఏ. ఆచార్యులు, బి. ఇడి.

శ్రీ విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు, బి. ఏ.

శ్రీ సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రపీ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు.

విషయసూచిక.

1. సంపాదకీయము	1—4
2. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు } శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావు, ఎం. ఏ.	5—32
3. గంధనీకారము	33—40
4. రసము—కిన్నిప్థము	41—49
5. విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులు } డాక్టరు: ఎస్. భగవంతులుగారు	1—6
6. కళాసమీక్ష—శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి	1—16
7. వ్యక్తివివేకము	17—32
8. భాగవతము—ఏకాదశస్కంధము } హరిభట్టారకుడు	17—32
9. ప్రాచీనవిశేషావళి } మచ్చలక్ష్మీనారాయణకవి	17—24

శ్రీ
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక
కాకినాడ

దేశభావలందుఁ జలుగులెస్స

సంపుటము

౪౧

సంచిక

౪౫౬

శ్రీ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూడు రూపాయలు.

సంపుటము కం.	{ సం ద న సం వ త్స ర ము }	రెండు సంచికలు
-------------	-----------------------------	---------------

విషయ సూచిక

	మొదటి సంచిక.	రెండవ సంచిక.
కళాసమీక్ష—(శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి)గారు	1-16
పురాణయుగములో ఆంధ్రదేశము		
(శ్రీ కుందూరి యీశ్వరదత్తుగారు	25-33	...
ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు		
(శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావుగారు	...	5-32
ప్రాస్తవిక పద్యానలి		
(శ్రీ హెచ్చలక్ష్మీనారాయణకవి	1-16	17-24
భాగవతము—ఏకాదశస్కంధము		
హరి-భట్టారకుడు	1-16	17-32
భీమేశ్వరపురాణము—కొన్ని స్థలవిశేషములు	1-16	...
(శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి)గారు		
రసము—కీర్తిస్తవము		
(శ్రీ దివాకర్ల వెంకటాచార్యగారు		
లలితకళలు—కవిత్వము		
(శ్రీ దివాకర్ల వెంకటాచార్యగారు	5-24	...
విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులు		
డాక్టరు: సూరిభగవంతులుగారు	...	1-6
వ్యక్తివివేకము		
(శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావుగారు	1-16	17-32

శ్రీ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు త్రిక కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

Journal of the Telugu Academy

చందా సంవత్సరమునకు మూడు రూపాయలు.

సంపుటము. ౨౧.	{	నీతిని సంవత్సరం ఆశ్వయుజ శాల్మణము	{	సంచిక ౪-౬
--------------	---	-------------------------------------	---	-----------

వార్షిక సభ

వార్షికసభ:—ఈసంవత్సరము వార్షికసభ జరుపుటకై యెంతయుఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. ఆంధ్రభాషాభిమానులెల్లరు సాయపడినచో మాప్రయత్నము త్వరలోనే నఫలముకాగలదని తలంచుచున్నాము.

ప్రస్తుత మాండ్రసారస్వత లోకమున వ్యాకరణావశ్యకతను గూర్చి విమర్శనములు జరుగుచున్నవి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు నాలుగు తెగలుగాఁగొనవచ్చుచున్నారు. వీరిలో నొకతెగవారు ఆంధ్రభాష లక్షణానుసారముగా నుండవలయునని నాదించుచున్నారు. అలక్షణము వ్యాకరణము కావచ్చును, లేక ప్రామాణికులగు పూర్వకవుల ప్రయోగములు గావచ్చును. ఎవరియిష్టము నచ్చినిష్టునారు రచించుటకు వీరం గీకరింపరు. రెండవతెగవారుకూడ లక్షణము ననుసరించువారే; కాని లక్షణములందలి క్లేశములను ఒరిహరింపవలయునని నీరియభిప్రాయము. అరసున్నల శకటచేఫలనిర్బంధము వీరి కనభిమతము. మూడవ తెగవారు వ్యావహారికవాదులు. పై రెండుతెగలవారివలె వీరికిని భాషయందు మంచి సంస్కారము గలదు. లక్షణమునందుఁగూడ నభిమాన మున్నట్లులే చెప్పెదరు. కాని తమయిచ్చవచ్చిన చోటులందు లక్షణము నుల్లంఘించుటకు సంశయింపరు. నాల్గవ తెగవారు యధేచ్ఛావాదులు. వీరికి

లక్షణ మక్కటలేదు. భాషావిషయమున నెట్టినియమమును విరు పాటిం పరు. జనసామాన్యమైన విషయమునుగూర్చి తోచినట్లు వ్రాయుటయే ఏరిపద్ధతి.

ఈవిధముగ నాంధ్రభాషావాదులలో సామరస్యము గానవచ్చు బలేదు. వీలై సంతనటకు సామరస్యమును గల్పించుట వార్షికసభ జరు పుటకుఁ బ్రధానోద్దేశము. వార్షికసభకు ముందుగనో తరువాతనో యీవిషయమును జూచుటకై పండితసమూహము కావించఁబడును. మన దేశమునందలి కవులు పండితులు భాషాభివృద్ధిని మాయా హ్వనముగైకొని సభలకు విచ్చేసి యాంధ్రభాషాస్యనస్థులు గావించు టలో మాకుఁదోడ్పడఁబ్రార్థించుచున్నాము.

ఉపకారప్రదర్శనము (Benefit performance :—పరిషత్తునకు ధనము నమకూర్చుటలో ఉపకార ప్రదర్శన మొక సాధనముగాఁబెట్టు కొంటిమి. క్రిందటి ఏకేరమున కాకినాడలోనే సంగీతనృత్యప్రదర్శనము గావించి మూడువేలరూప్యములు సంపాదించితిమి. దానితో పరిషత్తు నకున్న ఋణము చాలనటకుఁదీసినది. ధనాభావముచేఁ బరిషత్కార్య ములు చుఱుకుగా సాగుటలేదు. మరల నెచ్చటనైన ఉపకారప్రదర్శనము జరుపవలెనని తలంచుచుండఁగా, విజయనగర కళాశాలా ప్రధానార్థ శాస్త్రోపన్యాసకులగు శ్రీ ఆర్. కృష్ణమూర్తిగారు శమనగరమున నట్టి ప్రయత్న ముగావింపుఁడని కోరిరి. ఆంధ్రా ఆర్బిష్టు అసోసియేషన్ వారి పాండోద్యోగ విజయములు ప్రదర్శించినచో చాలధనలాభముకలుగఁ గలదని తలఁచితిమి. అనాటకసమాజమునఁ బ్రధానులగు శ్రీమాధనపెద్ది వెంకట్రామయ్యగారు, శ్రీ అద్దంకి శ్రీరామమూర్తిగారు, శ్రీ పీనపాటి నరసింహమూర్తిగార్లకు మాయభిప్రాయమును నివేదించితిమి. వారును సహజోదార్థముచేతను, పరిషత్తునందలి యభివృద్ధినియు, తమకుఁ గల నారన్వతాభినివేశముచే తను మే మడిగినదియే తడవుగ మాప్రార్థన సంగీకరించిరి.

ఇది సంఘమునకు సంబంధించిన కార్యముగుటచే నెట్టి పరిస్థితి నొనరించుటకును, ఈసంవత్సర వ్యవధిలో విజయనగరము స్థితిగతులు తారుమాత్రై నవి. అచటి ప్రభావ వస్తువులకు ధరలు పడిపోయినవి. తన్మూలకముగ ధనాభావస్థైర్యము నొచ్చుగా నుండెను. ఏది యెట్లున్నను 15-2-53 వ తేదీని ఆంధ్రాప్రదేశ్కు ఎస్.సి.యేషనువారు విజయనగరమున పాండవోద్యోగ విజయములు ప్రకటించిరి. ఈ ప్రదర్శనవిషయమున మాకు బుర్రసముఖులు పలువురు ఒహువిఫముల సాయ మొసర్చిరి. వీరిలో మొదలు చెప్పిన ఒకరినవారు విజయనగర కళాశాలాధ్యక్షులు శ్రీ. ఎ. యల్. నారాయణగారు. వీరు మా పరిషత్తునం దెంతయు నభిమానము చూపి నాటకమునకుఁగా వలసిన కుర్చీలు బెంచీలు సమకూర్చిరి. వారికి మాయందుగల యభిమానము చూచి వారియనుయాయులుకూడ మాకెంతయు సాయ మొసర్చిరి.

మే మిప్రదర్శనమునకు సంకల్పించినది మొదలు చివరవఱకు మాకుఁ గావలసిన సౌకర్యములను సాహాయ్యముల నొసర్చి మాత్రో పాలు కష్టసుఖములఁ బాల్గొనినవారు శ్రీ ఆర్. కృష్ణమూర్తిగారు. మాత్రోగూడ శ్రమనడిచిన వారిలో శ్రీ డి. భగవానులుగారు పేర్కొనఁదగినవారు. ధనసంపాదనమున మాకుఁ దోడ్పడుటయేగాక తామధ్యక్షులుగా నున్న సంస్థానమువారి 'హస్తబత్' హాలును పరిషత్తునకు నాటకప్రదర్శనమున కుచితముగా నొసంగిరి. శ్రీ నన్యాసయ్యదొరగారు (శ్రీ నన్ని బాబుగారు) మాకమూల్యమైన సాహాయ్యము నొసంగిరి. పట్టణమునందలి న్యాయవాదులందఱు మాయెడ మిగుల నభిమానముఁ జూపిరి. న్యాయవాది సంఘకార్యదర్శులగు శ్రీజోగారావుగారు మాత్రోగూడఁ దిరిగి మిగుల శ్రమఁగొనిరి. పెంజేర్కొనిన పెద్దలందఱకు మావినయపూరితయైన కృతజ్ఞతాభివందనముల నర్పించుచున్నాము. ఈ క్లిష్ట పరిస్థితులలో వీరి సాహాయ్యముననే మేము నష్టములేక కొలఁచి లాభముతో బయటఁబడఁగల్గితిమి.

ఈనందర్శమున 'విజయమెడిన్ సిండికేట్' ప్రాప్రయిటర్లగు శ్రీ సురభి ఉగన్నాధరావుగారికి, శ్రీ పేరి శ్రీహరిగారికి మౌఖ్యతృప్తితాభి నందనములఁ దెలుపుచున్నాము. వీరు కాకినాడ నానులగుటచే మేము చనవుతో మాకార్యమునకు నాయముచేయ నర్థించితిమి. వారు మా యందలి యాదరముతో, పరిషత్తునందలి యభిమానముతో, నాటక ప్రదర్శనమునకఁ గావలసిన సౌకర్యములనెల్ల సమకూర్చిరి. నారి సాహాయ్యమువలననే నాటకప్రదర్శనమునం దెట్టి చము జరుగ లేదు.

ఇంకను పలువురు పలుతొంటగుల ఈనాటక ప్రదర్శన సంఘమున మాకఁ దోడ్పడిరి. వారికి మౌఖ్యతృప్తిను దెలుపుచున్నాము.

చందాదారులు :— ఈసంవత్సరము కాకినాడపురమున అటువది యైదు చందాదారుల నదనముగాఁజేసించితిమి ఇంకను ఈపురమున పలు మంది భాషాభిమానులు, ఉదారులగు ధనికులును గలరు. వారందఱిదగ్గఱకు నేగుటకు మాకవకాశములేక యూరకుంటిమి, ఈసంవత్సరము వారి కనభవానికి పురప్రముఖులనందఱిని దర్శించి పరిషత్తుభ్యులుగాఁజేరఁ బ్రార్థించెదము. ఈనాటితృప్తి పరిషత్తు అఖిలాంధ్రదేశమునకు సంబంధించినదైనను కాకినాడ పురమున స్థాపితమైనదియందుటచే నీని నిర్వహణ బాధ్యత కాకినాడ పురజనుల యందధికముగాఁ గలదు.

ఈసంవత్సరము చెనూఱు హాపాయిలు చెప్పించి గూర్చిరి నారు పరిషత్తునందు యానజ్ఞవ సభ్యులుగాఁ జేరిరి.

1. శ్రీ ఏమూరి సీతారామాగారావుగారు (రిటైర్డ్ తాకిలుదారు-కాకినాడ.
2. శ్రీ ఆచంట వెంకటేశ్వర రావుగారు.

రిటైర్డ్ డిప్యూటీ కలెక్టరు-కాకినాడ.

3. శ్రీ కాపూరి రామచంద్ర సత్యనారాయణ రావుగారు.

భూస్వాములు, కాకినాడ.

4. శ్రీ గంటు సూర్యారావుగారు

(ప్రొప్రియిటర్ D. S. నారాయణ కంపెనీ-కాకినాడ)

5. శ్రీ వేలూరి లక్ష్మీనరసింహ వెంకటరమణయ్య గారు.

(భూస్వాములు. ఉల్లితోట వీధి, రాజమండ్రి).

ఈ యుదారాశయులకు మౌఖ్యతృప్తి దెలుపుచున్నాము.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు

శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావు, M. A.

=====

వస్తుతత్వావగాహనమున భారతీయుల ప్రజ్ఞ యకుఁగింత మైనది. సర్వజ్ఞయమగు నాత్మతత్త్వమును శరతలామలకముఁ జేసికొనిన వారికి ప్రాచీనచిక్త వస్తుస్వరూపస్వభావవిరూపణములు కష్టసాధ్యములు కావు. విజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము కల్గునో ఆయాత్మవిజ్ఞానము భారతీయుల గాము. సాహిత్యవిజ్ఞానము తదపరాతియు సంతఃపరాతియునై యుండక కష్టము.

ప్రాచీనభారతీయమహర్షి “రసో వై సః” అనినాఁడు. రసము, బ్రహ్మ, ఆనందము, పర్యాయపదము లనినాఁడు “ఏతస్మై నాచంద్రస్యా రసోని భూతాని మాత్రాముపజీవంతి” యని తెల్పుటతో కావ్యాసంకము గూడ బ్రహ్మనందాంశరూపమే యని సూచించినాఁడు. భరతముని రససూత్రమును నిర్వచించినాఁడు.

“ఇతివృత్తం తు కావ్యస్య శరీరం పరీక్షీర్తితం” అని “తు”శబ్దము సుపయోగించుటతో, ఇతివృత్తము కావ్యమునకు శరీరము మాత్రమే. శబ్ద కానేరదని సూచించినాఁడు భామహామలు సాహిత్యపాథోధిని సుఖించినారు. ఆనందవర్ధనాభినవగుప్తాదులు కొందఱు మాత్రమే యమృత ప్రియమొందినారు. ఇతరులూ మమృతాస్వాదనమునందుష్టి పుష్టులనొందినారు. స్వస్వాలోకము, అభినవభారతి, రసగంగాధరము, సాహిత్యదర్పణము మొదలగు గ్రంథములు యమృతమును తరతరములవారి కందఁజేసినవి. భారతీయసాహిత్యసిద్ధాంతములు సర్వతోముఖముగా వ్యాప్తి నొంది సర్వ సహృదయ హృదయోల్లాసమును గల్పించినవి.

ఇది యిట్లుండ, భారతీయసాహిత్యశాస్త్ర మనమగ్ర మనియు, అలంకార నిరూపణమాత్రపరిత్యక్త మనియు నాధునికులు విమర్శించుచుండుట విజ్ఞులకుఁ దెలియనిది కాదు. భారతీయాలంకారశాస్త్ర మేతా

విషయమును కొంతవఱకు స్పష్టముగ నిగూఢించుటకే యీరచన ముప్రకాంతమైనది.

కావ్యలక్షణము-1 “శబ్దార్థా సహితౌ కావ్యమ్” (భామహుఁడు)
(2) “రీతిరాత్మా కావ్యస్య” (వామనుఁడు) (3) కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః”
ఆనందవర్ధనుఁడు (4) “తదదోషా శబ్దార్థా సగుణావనలంకృతీ పునః
క్వాపి” (మమ్మలుఁడు) (5) “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” (విశ్వనా
థుఁడు) (6) రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యమ్” (జగన్నాథుఁడు)
అనియు భారతీమాలంకారికుల కావ్యలక్షణములు కన్పడుచున్నవి.

ఇందు మొదటిలక్షణము శబ్దార్థములు కావ్యమని తెల్పు
చున్నది, అనగా అలంకారయుతములైన శబ్దార్థములు కావ్యములని
భావము. రసమచు నదొకటియున్నదని యీలక్షణకర్తయగు భామ
హునికీ దెలియకపోలేదు. కాని యీతని మతమున నలంకారములకే
కావ్యమునఁ బ్రధానస్థానము గలదు. రసము గూడ దీనిలో సంతర్భా
వమునొందు ననియే యీతని యభిప్రాయము. “శరీరం తాపదిష్టార్థ
వ్యవచ్చిన్నా పదావళిః” అనియు, “కావ్యశోభాకరాన్ ధర్మా నలంకా
రాన్ ప్రచక్షతే” అనియుఁ దెల్పినదండీయు నీమార్గమునే యనుసరించి
గుణ,రీతి, మార్గములకుఁగూడ నలంకారమునందే యంతర్భావమును
జెప్పినాఁడు.

ఈవాదమునందు, సహితములైన శబ్దార్థములకుఁ బ్రాధాన్య
ముండుట A.C. Bradley మహాశయుఁడందెల్పిన “If substance and
form mean anything in the poem, then each is involved
in the other and the question in which of them the value
lies, has no sense అను చాక్యములను స్మృతికే దెచ్చును.

రీతి రాత్మాకావ్యస్య యను రెండవలక్షణము “Style is the man”
అను నింగ్లీషునందు ప్రసిద్ధమైన భావమును తలపునకుఁ దెచ్చుచున్నది.
మమ్మలుని కావ్యలక్షణము భామహులనే యనుసరించి, కావ్యసామా

స్వమునకుఁగూడ సరిపోవుచున్నది. విశ్వనాథుని లక్షణము రసమునకు ప్రధానస్థాన మిచ్చుచున్నది. ఆనందవర్ధన, జగన్నాథపండితుల లక్షణములు, పూర్వము తెల్పిన యంశముల నన్నిటిని తమలో నంతర్భావమును జేసికొని నమగ్రముగు రూపమున నున్నవి. తుదకు నిష్పన్నమగు నర్థ మేమనఁగా, రసము, లేక యానందమును గలిగించు నుత్తమ రచనమే కావ్యము.

ఇకఁ బాశ్చాత్యుల కావ్యలక్షణములను బరిశీలింతము.

1. What is poetry but the thoughts and words in which emotion spontaneously embodies itself (John Mill).

2. By poetry we mean the art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination, the art of doing by means of words what the painter does by means of colours. (Macaulay)

3. "Poetry is the language of the imagination and passions". (Hazlitt)

4. Poetry is the antithesis of science, having for its immediate subject pleasure, not truth. (Coleridge)

5. Poetry is simply the most delightful and perfect form of utterance that human words can reach. (Matthew Arnold)

6. It is the art of producing pleasure by the just expression of imaginative thought and feeling in metrical language. (Courthope)

7. (An artist is one who, through the imposition of form on his particular material, creates for himself, and potentially for others, a unified contemplative experience, highly objective in character:) A poet is one who through the metrical arrangement of words, creates an experience of this kind and a metrical arrangement of words having such an effect is a poem.

I give the name poem not to the experience (although that is the end of all poetry) but to the words through which the experience is created. (G. Rostrevor Hamilton)

ఈలక్షణములు, భారతీయాలంకారికుల కావ్యలక్షణముల వలె స్పష్టార్థప్రతిపాదకములు కాకున్నను వీనియన్నిటి యందును ఆనంద జనకత్వమునకును కవిప్రతిభకును ప్రాధాన్యము కన్పడుచున్నది. కాలగణిమహాశయుని లక్షణము 'వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమను వచనమును పోలియున్నది. అయిదవ లక్షణము చదివినవారికి జగన్నాథపండితుని కావ్యలక్షణము జ్ఞప్తికి రాకుండదు. అటులే మిగిలిన లక్షణములు గూడ భారతీయాలంకారికుల లక్షణములతో నభిన్నములు కాకున్నను సదృశార్థస్ఫూరకములు కాకపోలేదు. ఇట్లు కావ్యమునకు లక్షణమును దెలుపుటయందే పాశ్చాత్యభారతీయ సాహిత్య సిద్ధాంతమునా సాదృశ్యము కనబడుచున్నది.

కావ్యచిర్రాణ సామగ్రి.

దండియనునాలంకారికుడు కావ్యచిర్రాణసామగ్రి నిట్లు తెల్పినాడు

నై సర్గికి చ ప్రతిభా శుభ్రతం చ బహుచిర్రలమ్

అమస్తశ్చాభియోగోస్యాః కారణం కావ్యసంపదః.

ప్రతిభా, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసము, లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణమును గవికి గావలసిన సామగ్రి యని విజ్ఞుల యభిప్రాయము. అందును ప్రతిభయే ప్రధానము. ప్రతిభయున్నచో మిగిలినవి లేకున్నను అంతగా దోషము కాదు. మిగిలిన సామగ్రి యెంతయున్నను ప్రతిభ లేనిచో వర్జ్యమే యగును.

(1) అవ్యుత్పత్తి కృతో దోషః శక్త్యా సంవియతే కవేః

యస్త్యశక్తికృతో దోషః స ఝటిత్యవభాసతే.

(2) స కావ్యార్థవిరామోఽస్తి యది స్యాత్ప్రతిభాగుణః.

ఇవి యానందవర్ధనుని వాక్యములు. ఈ ప్రతిభను గుఱించి యాలంకారికు లెంతయో వర్ణించిరి.

“అపారే కావ్యసంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః

యథాస్మైరోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే.

శృంగారీ చేత్కవిః కావ్యే జాతం రసమయం జగత్
స ఏవ వీతరాగశ్చేత్ సీరసం సర్వమేవ తత్
భావా సచేతనా సపి చేతసవచ్ఛేతనా సచేతసవత్
వ్యవహారయతి యశ్చేష్టం సుకవిః కావ్యే స్వతస్త్రితయా.

అను వాక్యములు కవియందలి పరిభాషాశక్తిని వర్ణించునవే
అంగ్లసారస్వతవిమర్శకు లందఱును (creative imagination) అనునది
కవికి ముఖ్యమని తెల్పుచున్నారు (imagination) అనునాని యనంత
భేదములను సోదాహరణముగ నిరూపించుచున్నారు.
మన యాలంకారికులు వర్ణించు పరిభాషాశక్తి కిది సన్నిహితమైనదియే
యని విమర్శకులకుఁ దెలియఁగలదు.

The powers requisite for the production of poetry are,
first those of observation and description
secondly, sensibility, thirdly reflection ... fourthly
imagination and fancy,—to modify, to create and to asso-
ciate. Fifthly, invention ... and lastly judgment,—
to decide how and where, and in what degree each of these
faculties ought to be exerted. (Wordsworth.)

This energy is an absolute essential of poetry and of
itself would constitute a poet, though not one of the
highest class (Coleridge.)

వడ్లొవర్లు, కాలిడిజ్, లైహంట్ (Leigh Hunt) మొదలగువా రీప్రతిభా
శక్తి విశేషములను నిరూపించిరి. Ernest G. Moll అనునాయన తన
Appreciation of poetry అనుగ్రంథమున నాల్గవ యధ్యాయమున
సీప్రతిభను Practical, reproductive, and creative అని మూడు
విధములుగ విభజించి సోదాహరణముగ నిరూపించిరి. ఆయాభేదము
లను జదివి, మన యాలంకారికులు తెల్పిన అలంకారవిభేదములను
సోదాహరణముగాఁ బరికించిన వారికి, ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసిద్ధాంతములకుఁ
గల సాదృశ్యసంబంధములు చాలవఱకుఁ దెలియఁగలవు.

కావ్యప్రియోజనములు :— ఈ విషయమున నభివచనగుప్తాచార్యు లీవిధముగఁ దెల్పినారు.

“తత్త్రక వే: తావత్ కీర్త్యాపి ప్రీతిరేవ సంపాద్యా. యదాహ “కీర్తిం స్వర్గఫలా మాహు:” ఇత్యాది. శోత్వాణాం చ పుష్పత్తిర్యద్య ప్యస్తి, యథోక్తమ్ “ధర్మార్థకామమోక్షేషు వై చక్షణ్యం కలాసు చ కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ సాధుకావ్యనిషేచణం-ఇతి. తథాపి ప్రీతిరేవప్రధానమ్. అన్యథాప్రభుసమ్మితేభ్యో వేదాదిభ్య: మిత్రసంమితేభ్యశ్చ ఇతి హాసాదిభ్య:పుష్పత్తిహేతుభ్య: కోఽన్యకావ్యరూపన్యపుష్పత్తిహేతో: జాయానంమితత్వలక్షణో విశేష ఇతి ప్రాధాన్యేన ఆచంద ఏవోక్త: చతుర్వర్గపుష్పత్తే రపి చానన్దవ పార్యన్తికం ముఖ్యం ఫలం” ఈశ్వరభాష్యనమునకు మూలమగు నానందవర్ధనుని వాక్య మీయర్థమునే సూత్ర ప్రాయముగఁ దెల్పినది- “అథచ రామాయణమహాభారతప్రభృతీని లక్ష్య సర్వత్రప్రసిద్ధన్యనహారం లక్షయతాం సహృదయానాం ఆనందో మనసి లభతాం ప్రీతిస్థాం ఇతి ప్రకాశ్యతే”

దశరూపకకర్త తెల్పిన యభిప్రాయమిది—

ఆనన్దనిష్ఠునిపూర్వకేషు పుష్పత్తిమాత్రం ఫలమల్పబుద్ధే:

యోఽపీతిహాసాదివదాహ మూఢ: తస్మై నమ:

స్వాదుపరాజ్ఞుభాయ”

[ప్రసిద్ధమైన యీక్రింది శ్లోకము గూడ కావ్యప్రయోజనములనే తెల్పుచున్నది.

“కావ్యం యశసేర్థకృతే వ్యవహరవిదే శివేతరక్షతయే

సద్య: పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతయోపదేశయజే”

వీనియన్నిటికంటెఁ బ్రాచీనమైన భరతుని నాట్యశాస్త్రమున నాట్యప్రయోజనమును గుఱించి యీవిధముగ నున్నది.

“క్రీడనీయకమిచ్ఛామో దృశ్యం శ్రవ్యంచ యద్భవేత్”
 “ధర్మ్యమర్థ్యం యశస్యం చ సోపదేశం ససంగమామ్
 భవిష్యత్శ్చలోకస్య సర్వకర్మానుదర్శకమ్
 సర్వశాస్త్రార్థ సంపన్నం సర్వశిల్ప ప్రవర్తకమ్
 నాట్యఖ్యం పంచమం వేదం నేతిహాసం కరోమ్యహమ్”

ఇచటనే యభినవగవుల వాక్యములను గొన్నిటిని అభినవ భారతినుండి తెలిసికొందము.

- (1) “దృశ్య మితిహృద్యం శ్రవ్య మితివృత్తత్తిప్రదం
 ఇతిప్రీతివృత్తత్తిప్రదమిత్యర్థః”
- (2) “తేనానధికృతానామపి సుకుమారాణాం వృత్తత్తిదాయ
 నాట్యం శ్రుతశాస్త్రాణామపి సంవాదాదవిచలకార్యా
 కార్యవివేక సిద్ధితి”.

ఈ పై వాక్యముల యర్థములను బరిశీలించితిమేని కావ్యమునకు ఆనందమే పరమప్రయోజనమైనను, ఉపదేశముగూడ నొకప్రయోజనమే యనియు ననిపించును. కావ్యప్రయోజనము విషయమై మూడువాదములు ప్రధానముగఁ గనఁబడు చున్నను, మన ముపదేశానందములు రెండును కావ్యప్రయోజనములే యనిచెప్పుట కవకాశ మెక్కువ కనఁబడుచున్నది. విచారించినచో నుత్తమానందజనకమగు నదేదియు, ననుద్దిష్టముగ నైనను నుపదేశబోధకము కాకుండదు. ఈయుపదేశ గ్రహణాచరణముల వలనఁ గూడఁ గలుగునది తిరిగి యానందమేయగును. ఉపదేశసమయమున నానందమే సాధనమై, ఉపదేశగ్రహణాచరణ తత్ఫలప్రాప్త్యనంతర మాయానందమే సాధ్యమైనది. ఇది యిచటిరహస్యమని తోచుచున్నది. —మనయాలంకారికుల యభిప్రాయము లిట్లుండ పాశ్చాత్య విమర్శకుల భావములు గూడ నేతత్సద్వృత్తములే యగుట పాఠకుల కాశ్చర్యము గొలుపరాదు. ఏలన, ధీమంతు లన్నితావులను,

సాధారణముగ నొకరీతిగనే తలపోయుచుండు—సాశ్చాత్యవిమర్శకు లేమి తెల్పిరో చూడుడు.

1. Poesy therefore is an art of imitation with the end to teach and delight.

Sir P. Sidney, Apology for Poetry.

2. The right use of Poetry is to mingle profit with pleasure, and so to delight the reader with pleasantness of his art, as in the meantime his mind may be well instructed with knowledge and wisdom.

W. Webbe, A discourse of English Poetry.

3. Delight is the chief, if not the only, end of Poesy; instruction can be admitted but in the second place, for poesy only instructs while it delights.

J. Dryden, Defence of an essay of Dramatic Poesy
To instruct delightfully is the end of all Poetry.

J. Dryden, Preface to Troilus and Cressida.

వీరిలోగూడ నుపదేశాదులు కళకు ప్రయోజనములు కావనియు, కళ శోటకే కళనారాధింప వలయుననియు తెల్పినవారున్నారు.

Art is to be loved, not because of its effects, but because of itself; not because it is useful for spiritual pleasure, or even for moral culture, but because it is art and the highest in man, and the soul of all Beauty. To inquire after its utility would be like inquiring after the utility of a God

T. Carlyle, State of Grammar Literature.

అయినను Hudson తన గ్రంథమున * తెలిపినట్లు, ఈవాదమును ప్రముఖు లనేకు లంగీకరింప లేదు — ఇంకను పలువురు విమర్శ

* An Introduction to the study of Literature

ఇటు ఆనందమే కావ్యప్రయోగమని తెల్పుచు ఉపదేశము ప్రబంధ వ్యంగ్యముగా సంఘటించుచు ననియు ముగించుచును సంకుచే నపదేశము పోధానమున చెప్పరాదనియు నానందించినారు. ఈక్రిందివాక్యములను కొన్నిటిని పరిశీలించుచో సభివసగుప్రాసందివర్ధనాదులు తెల్పిన వాక్యముల కివి స్వేచ్ఛాచువాదములో వ్యాఖ్యానములో యనిపించును. మనయాలంకారికులు ప్రబంధవ్యంగ్యమనునది యుండుననియు, నది గ్రంథమంతయుఁ జదివిన తరువాత స్ఫురించు నర్థమనియు చెప్పి భారతము నందలి గాథలను, భారతమును గూడ నుదాహరించినారు. కావ్యమునందు నీతి వాచ్యముగా నుండకూడదనియే మనవారు తెల్పినారు. కాస్తాసమ్మితయోపదేశయుజే యనుటలోనే ధర్మాదులు వ్యంగ్యములే యని తెలియుచున్నది. ఇంక నీక్రింది యాంగ్లవాక్యములఁ జదువుడు.

1. that in metaphysical language, the moral of an epos or a drama should be unmanent, not transient; or otherwise that it should be vitally distributed through the whole organisation of the tree, not gathered or secreted into a sort of red berry or racemus, pendent at the end of its boughs.

T. Dequincey, Milton V. Southey
and Lander

2. Poetry or any one of the five arts can teach only as nature teaches, as forests teach as the Sea teaches, as infancy teaches viz by deep impulse, by hieroglyphic suggestion. Their teaching is not direct or explicit, but lurking, implicit, masked in deep incarnations. To teach formally and professedly is to abandon the very differential character and principle of poetry The great moral, for instance, the last result of the "Paradise lost" is once formally announced viz "to justify the ways of God to man", but it teaches itself only by diffusing its lesson through the entire poem in the total succession of events and purposes; and

even this succession teaches it only when the whole is gathered into unity by a reflex act of meditation; just as the pulsation of the physical heart can exist only when all the parts in an animal system are locked into one organization.

T. De Quincey—Alexander Pope.

3. A poem deserves its title only in as much as it excites by elevating the soul. The value of the poem is in the ratio of this elevating excitement That pleasure which is at once the most pure, the most elevating and the most intense, is derived, I maintain from the contemplation of the beautiful. In the contemplation of beauty we alone find it possible to attain that pleasurable elevation or excitement of the soul, which we recognise as the poetic sentiment, and which is so easily distinguished from truth It by no means follows, however, that the incitements of passion, or the precepts of duty, or even the lessons of truth, may not be introduced into a poem and with advantage; for they may subserve, incidentally, in various ways, the general purposes of the work; but the true artist will always contrive to tone them down in proper subjection to that beauty which is the atmosphere and the real essence of the poem.

Dividing the world of mind into its three most immediately obvious distinctions, we have the pure intellect, taste, and the moral sense. I place taste in the middle, because it is just this position which in the mind, it occupies. It holds intimate relations with either extreme; but from the moral sense is separated by so faint a difference that Aristotle has not hesitated to place some of its operations among the virtues themselves. Nevertheless we find the offices of the two marked with a sufficient distinction. Just as the intellect concerns itself with truth, so taste informs us

of the beautiful, while the moral sense is regardful of duty. Of this latter, while conscience teaches the obligation, and reason the expediency, Taste contents herself with displaying the charms:—waging war upon vice solely on the ground of her deformity - her disproportion - her animosity to the fitting, to the appropriate, to the harmonious - in a word, to Beauty. ibid.

4. The office of poetry is not moral instruction, but moral emulation, not doctrine, but inspiration.

G. H. Lewes — Inner life of Art.

కావ్యము ధర్మార్థకామములకు సంబంధించిన దని యెప్పుడు తెల్పితిమో అప్పుడే కావ్యము సంఘమునకును జీవితమునకును సంబంధించిన దనియు, సుత్తమకావ్య ముత్తమ జీవితప్రబోధకముగ నుండుననియు మన మూహింపవచ్చును. ఉత్తమజీవిత మెప్పుడు సుత్తమాదర్శప్రబోధకముగ నే యుండును. అవినీతి కందు తావుండదు. ఇక ప్రసిద్ధ విమర్శకలగు Arnold గారి యీక్రిందివాక్యములను చదువుడు.

“A poetry of revolt against moral ideas is a poetry of revolt against life.”

గొప్పతత్వవేత్తయు, కవియునగు కాలిడ్జిగారు, ఎమర్సను పండితులును ఈక్రింది యభిప్రాయముల నీవిషయమునఁ దెల్పిరి.

No man was ever yet a great poet without being at the same time a profound philosopher. (Coleridge)

The great poets are judged by the frame of mind they induce. (Emerson)

ఈ పై వాదములను చూచినవారికి, అభినవగుప్తాచార్యులు తమ యభినవభారతి వ్యాఖ్యానమున దెల్పిన “ప్రీతి పుష్పత్తిప్రదమ్” అను వాక్యార్థమునకు మూలమగు భరతముని తెల్పిన “దృశ్యం శ్రవ్యంచ”

యనువాక్యాన్తము— ఆనందమే పరమప్రయోజనమును వాదమునకును, సీతీయే పరమప్రయోజనమును వాదమునకును మధ్యస్థమై యుక్తి యుక్తముగ నున్నదని యిచ్చింపకపోదు. S. H. Burton అను విమర్శకమహాశయుని గూడ The criticism of poetry అను గ్రంథమున సీ రెండు వాదముల స్వరూపమును సూక్ష్మముగ స్పష్టముగఁ దెల్పి, ఈవిషయమున నిర్ణయము జేయుట కష్టసాధ్యమనియు తెల్పియు నీమధ్యస్థమార్గమునే పెక్కురు ధీకుంతు లనుసరించుచున్నారని చూపినారు.

“Many thoughtful readers of poetry are agreed in rejecting the extremities on both sides, yet still they find with Coleridge the poetry which merely gives pleasure is fanciful, and poetry which combines the giving of pleasure with the discovery of truth is imaginative. They condemn poetry which too obviously and narrowly teaches, but while enjoying that poetry which is full of “natural magic,” they find their deepest and most abiding satisfaction and pleasure in poetry which unites “natural magic and moral profundity” (Matthew Arnold) They expect in other words, that a poem shall enlarge their experience and modify their sensibility before they will accord to it the title of great.”

కావ్య వస్తువు.

కావ్యమునకు వస్తువేది యుండవలయును? “జగద్దానప్రఖ్యం నిజరసభరాత్సరయతిచ” అనురీతిని అచేతనములగు శిలలవలె నిరసమైన వస్తువుల నన్నిటిని రసమయముగఁ జేయుకత్తి గలకవికి ‘యస్మిన్న కించిదపి కించిదివావభాతి’ అనువిధమున శూన్యమునకు గూడ రూపమును ప్రసాదింపఁ గల కవికి ప్రపంచమున నేవిషయమైనను నుపాదేయమే యగును— ఈవిషయ మాలంకారికు లంగీకరించినారు. కాని మహాకావ్యమునకును, రూపకములలో నాటకమునకును ప్రఖ్యాతేతివృత్తము, పురాణాది స్రస్థి ముండుటయే మంచి దనినారు. అపుడు

కవిశ్రమ కొంతగాఁ దగ్గిసనియు, దోషము లంతగా నుండవనియు, కవి కథానిర్మాణమునకై యెక్కువ బాధ వడనక్కఱలేదనియు, రస పోషణమును చూచుకొనినఁ జాలువనియు, నీవిమర్శకుల యభిప్రాయము— కథను గ్రహించునపుడే కవి బాహుళ్యమును వహించి, విభావానుభావాదినామగ్రీవమునకే కథ యుచితమో దానినే గ్రహింపవలయును. గ్రహించిన దానిలో నెక్కఱయగు సన్నివేశములను మాత్రమే గ్రహించి మిగిలిన వానిని వదలవలెను. గ్రహించిన వానిని రసమయముగాఁ జేయవలయును.

“యదతిహాసాదిషు రసవతీషు కథాసు వివిధాసు సతీష్కరియత్తత్ర విభావాద్యాచిత్త్యతే కథాశరీరం తదేవగ్రాహ్యం నేతరత్ నృత్తాదపిచ కథాశరీరాత్ ఉత్ప్రేక్షితే విశేషతః ప్రయత్నవతాభవితవ్యమ్ । తత్రహ్యవధానాత్ స్థలః కవేరవ్యుత్పత్తిసంభావనా మహాతీభవతి ।

సన్నిసిద్ధరసప్రఖ్యాయోచ రామాయణాదయః కథాశ్రయానతై ర్యోజ్యాస్వేచ్ఛా రసనిరోధినీ॥

పాశ్చాత్యవిమర్శకులలోఁ గూడ గొందఱు ఏవస్తునైనను, అది యెంత యల్పమైనను, కావ్యమునకు విషయముగా నుండవచ్చునని వాదించిరి. అయినను ఉదాత్తవస్తువును గ్రహించుటయు, రసపోషణ కనువగు కథను స్వీకరించుటకు రచయితకుఁ జాలసాయము చేయునని తెల్పినవారును గలరు. కొన్నియభిప్రాయములను చూడుడు—

1. Poetry is not debarred from any matter which may be expressed by pen or speech.

W. Webbe—Discourses of English poetry.

2. Poesy ought not to be employed upon an unworthy matter and subject, nor used to vain purposes.

G. Puttenham—Art of English poetry.

3. As the description of great men and great actions is the constant design of a poet, so the descriptions of worthy

circumstances are necessary accessions to a poem, and being well performed are the jewels and most precious ornaments of poesy.

T. Hobbes—Answer to Davenant.

4. The subject of a poet either in tragedy or in an epic poem is a great action of some illustrious hero.

J. Dryden - Essay of Heroic poetry.

5. It is the honourable characteristic of poetry that its materials are to be found in every subject which can interest the human mind. The evidence of this fact is to be sought, not in the writings of critics, but in those of poets themselves.

W. Wordsworth—Advertisement
to lyrical ballads.

6. Let our poets look to this : is their feeling really finer, truer, and their vision deeper than that of the men — they have nothing to fear, even from the humblest subject; it is not so — they have nothing to hope, but an ephemeral favour, even from the highest.

T. Carlyle - Essay on Burns.

7. In my mind, the highest of all poetry is ethical poetry, as the highest of all earthy objects must be moral truth.

Lord Byron - Letter to John Murray.

8. The subjects of poetry are as various as Nature herself ... They are no great subjects but such as are made so by the genius of the artist Genius can ennoble the lowest subject, as the want of it may debase the highest.

W. Roscoe—Poetical character of Pope.

9. "The poet then has in the first place to select an excellent action; and what actions are the most excellent? Those certainly, which most powerfully appeal to the great primary human affections; to those elementary feelings which subsist permanently in the race

and which are independent of time. These feelings are permanent and the same.

M. Arnold - Preface to poems.

"Their theory and practice alike, the admirable treatise of Aristotle, and the unrivalled works of their poets, exclaim with a thousand tongues "All depends upon the subject; choose a fitting action, penetrate yourself with the feeling of its situations; this done everything else will follow."

ibid.

"I only counsel him to choose for his subjects great actions, without regarding to what time they belong. Nor do I deny that the poetic faculty can and does manifest itself in treating the most trifling action, the most hopeless subject. But it is a pity that power should be compelled to impart interest and force to his subject, instead of receiving them from it, and thereby doubling his impressiveness. There is, it has been excellently said, an immortal strength in the stories of great actions; the most gifted poet, then may well be glad to supplement with it that mortal weakness which in presence of the vast spectacle of life and the world, he must for ever feel to be his individual portion.

ibid (2nd edition)

కా త్ర ని య మ ము లు

ప్రాచీనపాశ్చాత్యమున నుత్తమగ్రంథములను జూచి, యాలంకారికులు స్త్రమకావ్యనాటకములకు వలయు లక్షణములను తెలిసి, వికాసించిన వానికి మంచికావ్యము వ్రాయనెంచినవానికి మార్గదర్శకములగు నియమములను సూచించిరి. కాని కవులు గ్రుడ్డిగా నీ నియమములనే పాటించవలయునని తెలుపలేదు. ఈనియమములన్నియు రసభివ్యక్తి కనగుణముగనే యుండవలయుననియు కవియగు నతడు సూత్ర

ముగ నాలోచించి చూచిత్యమున విడిచిపెట్టయే ప్రధానలక్షణ
మరియు నుపయోగముకాక లగడముగ తెల్పినారు. ఎన న గుణముగ
విభయము పొమ్మను చేయకవిగ నుండు చేప్పినారు.

సింధు ధానానుభవ సుచా ర్థచిత్యచాపణః
విధిః కథాశీరస్య శ్రుత్యస్తోత్రేక్షితన్యవా
ఇతి శ్రుత్య నశాయాతాం శ్రుత్యక్వాననుగుణాల స్థితిం
ఉత్పేయోప్యస్తరాభీప్య రసోచితకథోన్నయః
సంధిసంధ్యంగమటసం రసాభీప్యక్త్యచేక్షయా
కతుకేలమూ శాస్త్రస్థితిసంపాదనేచ్ఛయా॥

పాశ్చాత్యవిద్వాంసుల సరణియు సిట్టె.

1. Better a mechanic rule were stretched or broken than a great beauty were omitted.

J. Dryden - Dedication of the Aeneis.

2. To judge .. of Shakespares by Aristotle's rules is like trying a man by the laws of one country who acted under those of another.

A Pope. Preface to Shakespeare.

3. The precepts of the art of poesy were posterior to practice — — — A petulant rejection, and an implicit veneration of the rules of the ancient critics are equally destructive of true taste.

J. Warton - Essay on Pope.

4. "For rules like crutches are a needful aid to the lame, though an impediment to the strong."

E. Young - Conjectures on original composition.

5. The art of poetry is — — —, universally, the art of pleasing and all its rules, but so many means which experience finds most conducive to that end.

R. Hurd - On the idea of universal poetry.

6. Could a rule be given from without, poetry would cease to be poetry and sink into a mechanical art.

S. T. Coleridge.

భారతీయాలంకారశాస్త్రమున బొచిత్యమును సంశయమునకు ప్రముఖస్థానము కలదు. కావ్యమున కాశ్చర్య రసధ్వని, ఆనందమున కాచిత్య మూర్త్యు యగును. కావున నాచిత్యభంగము కంటె భిన్నమైన రసభంగ కారణము లేదని యానందవర్ధనాదుల మతము.

1. “అనౌచిత్యాత్ ఋతే నాన్యత్ రసభంగస్య కారణమ్
బొచిత్యోపనిష్ఠస్త్వ రసస్యోపనిషత్పురా॥
2. వాచ్యానాం వాచకానాంచ యదాచిత్యేన యోజనమ్
రసాదివిషయేనైతత్ ముఖ్యంకర్మ మహాకవేః॥

(ధ్వన్యాలోకము)

3. బొచిత్యస్య చమత్కారకారణశ్చరుచర్వణే
రసజీవితభూతస్య విచారం కురుతేఽధునా॥

(క్షేమేంద్రుడు)

బొచిత్య మనే విధములఁ గలదు. ఒక్కొక్క భావమును తెల్పుట కొక్కొక్క వృత్త మే యుచితముగ నుండును. శాన్తిప్రియులు మాట్లాడు భాష వేఱు. రాద్రప్రియుల పలుకుబడి మఱియొకటిను. శృంగారరస ప్రతిపాదనమునకుఁ బనికివచ్చు భాష రాద్రరసమునఁ బనికిరాదు. సమానములన్ని యెడలను సౌందర్యము నీయవు. సమాన విరహిత మైన భాష యొక్కొక్కచో పేలవముగ నుండును. దేవతలకు సంబంధించిన పరాక్రమాతిశయవర్ణమునకును మనుష్యాశ్రయపరాక్రమాతిశయవర్ణనమునకును విభేద ముండవలయును. ఇటులే మాధుర్యాది గుణముల విషయమునను గూడఁ దెలియవలెను. ఈవిధముగ నన్నియంశములును అన్నివిధముల నుచితములుగఁ గన్పడినప్పుడే కావ్యము రసాకరమై హృదయాప్లవి యగును. ఇది ఆనందవర్ధనక్షేమేంద్రాదుల మతము. ఆనందవర్ధనుని ధ్వన్యాలోకమునను, క్షేమేంద్రుని బొచిత్య విచారచర్చయందును, ఈవిషయములు వర్ణితములైనవి. పదాచిత్యము వాక్యోచిత్యము, ప్రబంధాచిత్యము, గుణోచిత్యము, సంఘటనాచిత్యము

త్యము, క్రియాచిత్వము, విశేషణాచిత్వము, కారకాచిత్వము, లింగాచిత్వము మొదలగు నొచిత్వభేదము లనన్తములుగ నీరెండుగ్రంథముల యందు నుదాహృతములై నవి.

“గుణానాశ్రిత్యత్విష్టస్తీ మాధుర్యాదీన్ వ్యసక్తిసా
రసాన్స్తన్నియమే హేతు ర్చాచిత్వం వక్త్రవాచ్యయోః”
విషయాశ్రయమవ్యన్యదాచిత్వం తాన్ నియచ్ఛతి
కావ్యప్రభేదాశ్రయతః స్థితాభేదవతీహి సా
ఏతద్యథోక్తమాచిత్వమేవ తస్మానియామకమ్
సర్వత్రగద్యబద్ధపి చ్ఛన్దోనియమ వర్జితే
రసబద్ధోక్తమాచిత్వం భాతి సర్వత్ర సంశ్రితా
రచనా, విషయాపేక్షం తత్తుకించి ద్విభేదవత్.”

ఈమాచిత్వమునే పాశ్చాత్యవిమర్శకులు Propriety అని యందురు. వారుగూడ నీయాచిత్వము ప్రతిరచనమున కావశ్యకమే యనియు, లేకున్న నాకావ్య మంగసౌష్ఠవానురూప్యములు లేని శరీరమువలె వికృతముగానే యుండుననియు, దెల్పియే యున్నారు. భృవి కర్తయు సంధిసంధ్యంగ్గుటనము రసాభివ్యక్తి కనుగుణముగ నుండవలయునని వివరించినాడు. రసపోషణ మానందదాయక మగును గదాయని తలచి, రసప్రతిపాదనమునే ఎక్కువగునట్లు సేయగూడదు—అట్లని అల్పాల్పముగ వర్ణింపరాదు.

అకాండ ఏవ విచ్ఛిత్తి రకాండేచ ప్రకాశనమ్
విస్తరేణాన్వితస్యాపి వస్తునోన్యన్య వర్ణనమ్
పరిపోషం గతస్యాపి పానఃపున్యేన దీపనమ్
రసస్యస్యాద్విరోధాయ వృత్త్యనాచిత్వమేవచ
— — — పునశ్చాయ మనోరసభంగహేతురవధార
ణీయో యత్పరిపోషంగతస్యాపి రసస్యపానఃపున్యేన

దీపనమ్. ఉపభుక్తోహిరసః స్వసామగ్రీలబ్ధపరిపో
పః పునఃపునరామృష్యమాణః పరిష్కూనకుసుమకల్పః
కల్పతే — ధ్వన్యాలోకము.

ఇక పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయములను పరికింతము.

- I. It must have also a magnitude – for the beauty consists in magnitude and order—the unity here spoken is ... relative and compound, a unity consisting of different parts, the relation of which to each other and to the whole is easily perceived at one view. On this depends the perception of beauty—Twining— Poetics.

The second requisite of manners is propriety. There is a manly character of bravery and fierceness which cannot, with propriety be given to a woman.

Poetics—Aristotle

“To employ with propriety any of these modes of speech is a great excellence” Aristotle
“One must mind however that the episodes are appropriate Aristotle.

A metaphor ought not to be so far-fetched as that the similitude may not easily appear.

Hobbe's Digest of Aristotles Rhetoric.

Elocutions are made decent

1. By speaking feelingly, that is with such passion as is fit for the matter he is in; is angerly in matter of injury.
2. By speaking as becomes the person of the speaker; as for a gentleman to speak eruditely.
3. By speaking proportionately to the matter as of great affairs to speak in high, and of mean in a low style — ibid

- II. High language is not for indiscriminate use ; for to put great and dignified words on petty trifles would be like putting a tragic mask on a baby.
Longinus—on the sublime.

- III. The rightful metre for the exploits of princes and leaders and the sad story of war has been shown us by Homer A comic theme refuses to be unfolded in tragic verses Let each style maintain the fitting place which belongs to it. Either follow tradition or invent a consistent story. If in your tale you represent the renowned Achilles, let him appear restless, passionate, inexorable dauntless etc You must mark the character of every age and assign a seemly manner to man's shifting dispositions and years If the speaker's words fail to express his mental state, a Roman audience, high and low will roar with laughter
- Art of poetry—Horace (Monon).

- IV. Beauty usually designates proportionate arrangements of constituents ... T. Sturge Moore.
- V. The desire of carrying things to a greater height of pleasure and admiration than, omnibus trutinatis, they are susceptible of, is one great cause of the corruption of poetry. S. T. Coleridge—Anima Poetae.

రీతి లేక నైతి.

రీతి మార్గము, అనువిషయమున అలంకారశాస్త్రములయందు విశేషవ్యాఖ్యానము లున్నవి. రీతిని గుఱించి వివరింపని యాలంకారి కుండే లేడనుచున్నను — ప్రధానముగ నైదర్శి, గౌడి, పాంచాలి అను మూడు విధముల రీతులు మచపూర్వము తెల్పినారు. ఇంకను అనేక నామములతో ననేకులు, ముఖ్యముగ వక్రోక్తి జీవితకర్తయుగు కుస్త కుండు మొనలగువారు రీతులను వర్ణించినారు. మాధుర్యము, ఓజస్సు ప్రసాదము అనుగుణములు గూడ నీరీతులకు సంబంధించినవియే. కొన్ని శబ్దములే మాధుర్యవ్యంజకము లగును. ఓజోవ్యంజకములగు శబ్దము లును కొన్నియే. అటులే ప్రతిపాద్యమగు రసము ననుసరించి యీరీతి

గుణాదులు గూడ మారుచుండును. — ఇంచు వైదర్భీరీతియు, ప్రసాద గుణమును ఎక్కువ మన్ననను పొందినవి — పదములయొక్క సంఘటనయే రీతియని యాలంకారికల మతము. — ఈసంఘటనను గుఱించి యానందవర్ధనాచార్యులుగూడ విశేషముగ వివరించినారు. అలంకారికు లందఱును గుణదోషములను విపులముగ వర్ణించినారు. ఇవన్నియు పాఠకలు సమగ్రముగ నేదేని యలంకారగ్రంథమునఁ జూడనగును. దిజ్జాత్రముగ కొన్ని ప్రమాణవాక్యములిచ్చుచున్నాను.

1. శ్లేషః ప్రసాద స్సమతా సమాధిః మాధుర్యమోజః పదసా కుమార్యమ్

అర్థః వ్యక్తిగుదారతాచ కాన్తిశ్చ కావ్యస్యగుణాదనైతే.

నాట్యశాస్త్రము.

2. సమగ్రగుణావైదర్భీ

ఓజః కాన్తిమతీ గౌడీయా

మాధుర్య సౌకుమార్యోపపన్నాపాంచాలీ

తాసాం పూర్వాగ్రాహ్యగుణసాకల్యాత్ — నామనుడు.

3. వైదర్భీ - పాంచాల్యా ప్రేయసి కరుణే భయానకాద్భుతయో

లాటీయా-గౌడీయే, రాద్రేకుర్యాత్ యథాచిత్వమ్-—రుద్రటుడు కుస్తకు డీనామములను తీసివేసి సుకుమారమార్గము విచిత్రమార్గము, మధ్యమార్గము అని మరియొక విధముగ నామకరణముఁ జేసినాడు- అనగా వైదర్భీ మొదలగు నామములు దేశము ననుసరించి వచ్చినవి. కుస్తకుఁడు కవిస్వభావము ననుసరించి నామకరణము చేసినాడు. ఇతని సుకుమారమార్గమునకు మాధుర్యము, ప్రసాదము, లావణ్యము, అభిజాత్యము అను గుణములను తెలిపి వివరించినాడు.

4. గుణానాంహి మాధుర్యప్రసాదప్రకర్షః కరుణ విప్రలంభ

శృంగార విషయవన । రాద్రాద్భుతవిషయమోజః । మాధుర్య

ప్రసాదా రసభావజ్ఞాన విషయావేశ “ఆనందవర్ధనుడు”

సర్వాసుచ సంఘటనాను—ప్రసాదాభ్యోగుణో వ్యాపీ

ఆనందవర్ధనుడు

ఈరీతికి వక్త్రవాచ్యనిషయాచిత్యములు నియామకములనియు నానందవర్ధనుని మతమింతకుఁ బూర్వ మచిత్యనిరూపణప్రకరణమున నుదాహృత మైనది.

5. మూర్ధ్ని వర్ణాక్ష్యగాః స్పర్శాః అటవగ్ధారణౌలఘూ
అపృత్తిర్ధృత్యపృత్తిర్వా మాధుర్యే ఘటనాతథా
యోగఆద్యతృతీయాభ్యా మస్త్యయోః రేణతుల్యయోః
టాడిః శషేపృత్తిదైర్ఘ్యం గుమ్మడిధృతటజసి

ఇక నొక్క ప్రధానవిషయమును గూడ మన మిచట సరామ
ర్శింప వలయును. శబ్దమునకు అభిధా, లక్షణ, వ్యంజనా అనువ్యా
పారములు మూడుకలవనియు, అటులే అర్థముగూడ వాచ్యము,
లక్ష్యము, వ్యంగ్యము నని మూడువిధములుగ నుండుననియు, అందు
వ్యంగ్యార్థ ప్రధానమైన కావ్య ముత్తమ శ్రేణికిఁ జెందుననియు,
కవియగు సతేషు ప్రతిశబ్దము నుపయోగించునపుడు శృద్ధాఘ్నవై
యుండవలయుననియు నానందవర్ధనుడు తెలిపినాడు.

“ప్రతీయమానం పునరన్యదేవ వస్త్యస్తి వాణీషు మహాకవినాం
యత్రత్రసిద్ధావయవాతిరిక్తం విభాతి లావణ్యమివాంగనాను”

ఉక్త్యస్తరేణాశక్యం యత్రచ్చారుత్వం ప్రకాశయన్

శబ్దోవ్యంజకతాం బిభ్రీత్ ధ్వన్యక్తేర్విషయీభవేత్”

సార్థస్తద్వ్యక్తిసామర్థ్యే యోగీశబ్దశ్చకశ్చన

యత్నతః ప్రత్యభిజ్ఞేయాతే శబ్దార్థామహాకవేః” ధ్వన్యలోకము.

ఈవిషయమునఁ గూడ పాశ్చాత్యవిమర్శకుల యభిప్రాయ
ములు తుల్యముగనే కన్పడుచున్నవి.

అరిష్టాటిర్ మతమున సాహిత్యకళైలియు, వాదకళైలియు
పరస్పర భిన్నములు.

1. The style that should be read ought to be more exact but the style of pleader ought to be suited to action and pronunciation.
2. డేమోట్రీయస్ అనువిమర్శకుఁడు వై లిని గుఱించి ప్రత్యేక గ్రంథము వ్రాసినాఁడు.
 - (a) The simple kinds of style are four—plain, stately, polished, and powerful.
 - (b) A long syllable at the beginning produces an explosive effect, and at the end it leaves the hearer on a stately note.
 - (c) Compound words are out of place in the plain style. These too, belong to the opposite style.
 - (d) Sometimes harshness of language adds power especially when the theme requires.
 - (e) An idea suggested is more weighty; simplicity of statement excites contempt.
3. "For different styles with different subjects sort
As several garbs with country town and court".
Pope-Essay on criticism.
4. Perspicuity is 'the first and most necessary qualification it must also be sublime.
Addison-Spectator.
5. The infallible test of a blameless style (is) its untranslatableness in words of the same language without injury to the meaning.
S. T. Coleridge-Biographia Literaria.
6. Arnold గారు grand severe, grand simple అని రెండువిధములగు శీతులను చెప్పినారు. "Both these styles, the simple and severe, are truly grand.
'On translating Homer.
7. All style prosaic as well as poetic involves a consideration of the fact that words do these two different things—they convey meanings and they convey suggestions.
R. M. Alden.

8. It has always been recognised that words do more than merely express meaning, they sound and they suggest.... John Sparrow.
9. Language may be divided according to its uses into two broad classifications (1) emotional, suggestive or evocative language (2) Symbolic language.
H. R. Huse.
10. Literary art therefore will always be in some degree suggestion; and the height of literary art is to make the power of suggestion in language as commanding, as far reaching as vivid, as subtle as possible.
Abercromby.
11. "Plato pointed out in the cratylus that long vowels α and β (e) suit the expression of largeness and length. P'(R) suggests motion & violence; λ (l) slipping and smoothness, the sibilants σ , ζ and ξ s, z, notions of seething, shivering and windy sounds, while the dentals δ and γ (d, t) express bending and rest. R prevails in descriptions of harsh noises generally."
Henry Bett.

రసానుభవము

కావ్యజన్మానందమునకు రసమని పేరు పెట్టినారు. విభావానుభావసంచారిభావసంద్యోమువలన రసనిష్పత్తి యగునని భరతముని సూత్రము తెల్పుచున్నది. భావములను సంచారిభావములనియు స్థాయిభావములనియు విభాగము చేసినారు. మానవుని హృదయమున స్థిరముగ నుండు భావములను, నహజముగ నుండు భావములను స్థాయి భావములనినార్కు. క్షణికములుగ నుదయించువానిని సంచారిభావములనినారు. ఆధునిక మనస్తత్వశాస్త్రజ్ఞుల యాహాలు మన యాలంకారికుల భావములతో సరిపోవునని విమర్శకులు తెల్పుచున్నారు. McDougall అను పాశ్చాత్యపండితుడు fear, danger, positive self feeling, negative self feeling, laughter, disgust, tender emotion, wonder and lust, అనునవి primary emotions అని తెల్పినాడు. ఇవి మనవారు తెల్పిన స్థాయిభావములకు సరిపోవు

చున్నవి. ఇంక విభావానుభావవిభాగము నరయైన దనుటకు సామాన్య విజ్ఞానమే చాలును. కాగా కావ్యనాటకాదుల వలనఁగలుగు నానందము బ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారి యని మనవారు తెల్పినారు. కావ్యానందము బ్రహ్మానందము కాదు. తత్సన్మతము అనియే ఈ వాక్యమున కభిప్రాయము. మన యాలంకారికు లింతటితో నాగలేదు. ఈయానంద స్వరూప మెట్లుండునో వివరించినారు. ఇది “ఏతేవిఘ్నా” అనినారు. అనగా ఏ విధమైన విఘ్నములును లేని అనుభవము. ఈ స్థితిని పొందుటకుఁ బూర్వము ప్రేక్షకుని మనస్సున నెట్లు కర్మనుచరిణి కల్గునో యభినవగుప్తుఁడు వర్ణించినాఁడు. అభినవగుప్తాదుల వాక్యములను, పాశ్చాత్యపండితుల వాక్యములను పరిశీలించువానికి, మనపూర్వుల ప్రతిభ హృదయమునకు గోచర మగును.

రసప్రతీతి కేడు విఘ్నములు గలవని యభినవగుప్తులు తెల్పినారు.

“విఘ్నాశ్చాస్యాం సప్త, (1) ప్రతిపత్తానయోగ్యతా సంభావనావిరహానామ (2,3) స్వగతత్వపరగతత్వవియమేన దేశకాలవిశేషావేశః (4) నిజసుఖాదివివశీభావః (5) ప్రతీత్యుపాయవైకల్యస్ఫుటత్వాభావః (6) అప్రధానతా (7) సంశయయోగశ్చ. ఈవిఘ్నములు తొలగినపుడే యానందము కల్గును. ఇవి తొలఁగుటకు నటుల వేషరచనాదులు కొంతవఱ కుపకరించును.

“అయ మత్ర సంక్షేపః. ముకుటప్రతిశీర్ష కాదినా తావన్నటబుద్ధి రాచ్ఛాద్యతే. గాఢప్రాక్తనసంవిత్సంస్కారాచ్చ కావ్యబలానీయమానాపి సతత్రరామధీర్విశ్రామ్యతి. అతఏవోభయదేశకాలత్యాగః రోమాంచాదయశ్చ భూయసాస్తరతిప్రతీతికారితయా దృష్టాత్రాపి తాకి కాదేశకాలానియమేన తత్కారతిం గమయన్తి | యస్యాం స్వాత్మాపితద్వాసనావత్త్వాదనుప్రవిప్తః అతఏవ తటస్థతయా రత్యేవగమః, సచ, నియతకారణతయా, యేనార్జనాభిష్వంగసంభావనా, సచనియతపరాత్మకగతతయా యేనదుఃఖిద్వేషాద్యుదయః తేన సాధారణీభూతా,

సన్తానవృత్తే శేకన్యా ఏవవాసంవిదః గోచరీభూతా రతిః శృంగారః
సాధారణీ భావనాచ విభావాదిభిరితి—” అభినవభారతి.

“విష్ణుబహులేభ్యో విలక్షణం నిర్విష్ణుప్రసీతిగ్రాహ్యం సాక్షా
దివహృదయేవివిశమానం, చక్షుషోరివ విపరివర్తమానం భయానకోర
సః” అభినవభారతి.

సామ్యత్వపండితుల యభిప్రాయమును పరామర్శింతము.
సామ్యత్వపండితు లందఱును Universality అనునది కావ్యానంద
హేతువనితెల్పుచున్నారు. Universality అనునది మన యాలం
కారికులు తెల్పిన సాధారణీకరణమునకు సరియైన పదము. స్కాప్
హోర్ పండితుఁ డీయానందానుభూతి నిట్లు వర్ణించినాడు. “He who is
sunk in this perception is no longer individual, for in such
perception the individual has lost himself but he is pure,
willless, painless, timeless subject of knowledge.”

స్టర్జ్ మూర్ “Sturge Moore” అను పండితుఁడు Armour
for Aphrodite అను గ్రంథమున సీభారతీయసిద్ధాంతమును, యోగ
సిద్ధాంతమును తిరస్కరించి దూషించినాడు. ఆ వాదమును నిరూపించి
ఖండించుట కిచట తావు చాలదు. కాని యాతని కీభారతీయ సిద్ధాంత
ము అర్థము కాలేదని మాత్రము తెలుపవలసియున్నది. ఈ విషయ
ము నొక ప్రత్యేకవ్యాసమున నిరూపింతును.

స్టర్జ్ మూర్ గారు సౌందర్యము, సౌందర్యానుభూతియు దృశ్యాత్మక
మని వాదించినారు. మనయాలంకారికు లీవాదము నంగీకరింపరు. కాని
సామ్యత్వలలో గూడ స్కాప్ హోర్ వలెనే, సౌందర్యము కేవలము
దృశ్యాత్మకము గాదని వాదించు వారనేకులున్నారు. ముఖ్యముగ
పై స్టర్జ్ మూర్ గారి సిద్ధాంతములను Richards గారి సిద్ధాంతములను
విమర్శించుచు G. Rostrevor Hamilton గారు Poetry
and contemplation. (A new preface to poetries) అను గ్రంథ
మును వ్రాసినారు. కొలది భేదమున్నను, వీరు మనసిద్ధాంతములతో
సదృశములగు సిద్ధాంతముల నిందు వివరించినారు.

"An aesthetic experience is emphatically not a whole made up of separable parts."

Neither beauty nor fine organization can be attributed to the bare image but only to the aesthetic object, that is to the object of the developing aesthetic experience, which experience is highly objective."

"What is the aesthetic attitude? It may be described as the altitude of pure disinterested attention. It is partly to be defined by negation. Thus it lacks both curiosity and practical interest."

"We shall rightly say then that beauty does exist in the object of aesthetic experience. In the consummation of such experience we forget ourselves, the distinction between subject and object almost vanishes, we lose ourselves in the object. We enjoy the ecstasy of contemplation far from action far from reflection however soon they may follow."

ఇక నొక్కయంశమునో ముగింతును.

భరతుని హాస్యరసలక్షణము

అథహాస్యోనామ, హాసస్థాయి భావాత్మకః. సచ వికృతపరవేషా
లంకారధార్వజ్యైకాల్పకుహకా సత్ప్రలాపవ్యంగదర్శనదోషోదహరణాది
భిర్విభావైరుత్పద్యతే.....
అతానువంశ్యే ఆర్యేభవతః

"విపరీతాలంకారైర్వికృతాచారాభిధానవేషైశ్చ

వికృతైరంగవికారైః హాసతీతిరసః స్మృతోహసః

ఈలక్షణమును చూచి, ప్రసిద్ధవిమర్శకుఁడగు Max Eastman పక్కినవాక్యములివి.

To my mind the old philosophers of India approached this problem wisely. They approached it as a laughing infant must, impersonally. "The comic" they said "in which the permanent condition is mirth may arise from the fun of distorted shapes, words, dresses, gestures etc. That

is the simple truth, in the permanent condition called mirth and called by us the play attitude."

ఇట్లు సామాన్యసూత్రములలోఁ జూచిన ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్యసిద్ధాంతములు పరస్పరభిన్నములు కావనియు నందుచే నొకరు మఱియొకరిని నిందింప నక్కఱలేదనియుఁ దెలియుచున్నది. ఒక కావ్యమును గాని, నాటకమును గాని గ్రహించి అదిపాశ్చాత్యుల దృష్టిలో నేదిగొప్పదైనదో, ప్రాచ్యవిమర్శకుల దృష్టిలో నదియేల యుత్తమ కావ్యమైనదో మనము పోల్చి చూచితమేని రెండు విమర్శనములును సదృశములుగనే యుండును. కాకున్న నొకవిషయమును మాత్రము గమనింప వలయును. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యుల తత్త్వశాస్త్రములలో భేదమున్నది. పాశ్చాత్యుల యాధ్యాత్మికదృష్టి ప్రాచ్యులదృష్టికంటె భిన్నమైనది. ఈభేదచ్ఛాయలుమాత్రమాయాసిద్ధాంతములలోఁగప్పడుచుండును.

[సూచన—ఇది నేనురచించిన “హృదయదర్పణమును” అముద్రితగ్రంథములో నాల్గవ యధ్యాయమున నొకభాగమునకు సంగ్రహరూపము. ఏనాడో నేను ధ్వన్యాలోకము ననువదించినపుడే, ఈగ్రంథస్వరూపమును సూచించియు, నీనాటివఱకును, ముద్రణకు వలయు సౌకర్యములులేకుండుటచే నాగ్రంథమును వెలువరింప లేకంటిని. ఆగ్రంథమున నేకదేశమైనను, ఈరూపమున వచ్చుట కుపకరించిన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక వారికి కృతజ్ఞుడను]

భాగవతుల కుటుంబరావు.

గ్రంథ స్వీకారము

(1) అరుంధతీవసిష్ఠము:—పద్యకావ్యము—ఆశ్వాసములు మూడు—పుటలు 64. కావ్యకర్త శ్రీవిద్యా బులుసు వేంకటేశ్వరులు గారు, బి. ఏ. రామారావుపేట, కాకినాడ. వెల రు 1—0—0.

కోనసీమలో సనాతనధర్మపరాయణతకు విశ్రుతిగన్న వైదిక కుటుంబమున జనించిన యీ కవి కుమారునకు, ఆర్ష సంస్కృత్యభిమానము, గురుభక్తి తత్పరత సహజగుణములు; అందుచే దద్విశేషములు వీరి రచనముల కాలంబమగుట స్వతస్సిద్ధము— ఇట్టి సంస్కృతి సంపన్నతతో నింతకుమున్ను వీరు ప్రకటించిన “అహల్యాగౌతమము” వంటిదే ప్రకృతకృతి— కర్తవ్యప్రజాపతితనయ యరుంధతి తన యనుపమ భక్తిమహిమమున వసిష్ఠబ్రహ్మర్షిని మెప్పించి, వరించి, పతివ్రతాతిలకమై వజ్రలిన చరితమిందలి యితీవృత్తము— ఉమామహేశ్వరులు, లక్ష్మీనారాయణులు వలెనే, అరుంధతీవసిష్ఠులు జగంబున కాదర్శకమయిన పురాణదంపతులు— అరుంధతీపాతివ్రత్య మద్వితీయశోభాయమానము— సీతారాముల పునస్సమాగమమునకు భవభూతిమహాకవి తన యుత్తర రామచరితమున అరుంధతీవచః ప్రామాణ్యమునే ప్రబలసాధకముగాఁ గొనియుండుట సర్వవిశ్రుతము.

ఇసుకతో నన్న పానీయముల ఘటంపగల్గు శక్తిమున్నగు విషను పరీక్షలలో నుత్తీర్ణయై యరుంధతీదేవి వసిష్ఠునిఁ జేపట్టుట, ఆతనితోఁ గాఁపురము నేయుకాలమున గంగాతీరమునఁ దమ యాశ్రమమున కవతలియొడ్డున వసించు అగస్త్యమహర్షి కాలిధేయము నొసంగి వచ్చు దినములలో నొకనాఁడు నది పొంగిపొరలుచుండఁగా నిజాశ్రమము నుండి వెడలునపుడు సదాబ్రహ్మచారి వసువనియు, అగస్త్యాశ్రమము నుండి మరలివచ్చునప్పుడు నిత్యోపవాసి యానయనియు మనవిసేయ నామె కానదీమత్సల్లి తెరుచిచ్చుటయు నీ కావ్యమందలి ప్రధానాంశములు.

ములు- క్రీ॥ శ॥ 1020 ప్రాంతమందుండిన తేడరదాసిమయ్యయను శివ భక్తవరుని వరించునమయమున దుగ్గళవ్వయను భక్తురాలిట్టులే యిసుక తో నన్నమునుగూర్చు పరీక్షకు లోనయి యీతనిని జేపట్టెనని వీర శైవవాఙ్మయమున నొక యైతిహ్యమున్నది. ఏకాలమందయినను అచంచల పతిభక్తి సంపన్నులగు పతిప్రేమామణుల కసాధ్యమైనది లేదు. గురుప్రసాద లబ్ధమయిన యీ కృతికర్త కవితాధారకు ప్రసాదసాకు మార్గములు సహజాలంకారములవుటచే గావ్యమంతయు మృదుమధుర శైలితో నలరారుచున్నది. మచ్చున కొకపద్యము-

మ. మునిమూర్ధన్యఁడు భక్తిమొక్కి పరమా ♦ మోదంబునంజేతఁగై
కొని నేత్రంబుల కద్దికొంచు శుబ్దియై ♦ ఘోరాఘనంతానముల్
కనిదొదవ్వలనుండి పాఱఁగ జగ ♦ త్కల్యాణ దంబై యవి
ద్యను నాశంబొనరించు నక్ష సరమున్ ♦ దాల్చెన్ మహాత్మాహియై.
(ఆ 3 వ 60)

అందందుఁ గొన్ని విశేషప్రయోగములు, యతివిశేషములు నీలఘుకృతి యందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్ని.

1. జగ జెట్టికెఁ బుట్టువులనీఁగు సిరిమంతునకున్ (ఆ 1 వ 23)

2. నృప్తిగా నామె చేడ్పడి చూడనతఁడు (ఆ 1 వ 95)

3. ముదమొప్పన్ విహరించుచున్ వెలయు పూవుంబోడి

(ఆ 2 వ 48)

4. లకో రులుమఱినమ్మి ముత్తయిదులున్ సమకూర్చె గృహ

ప్రవేశమున్. (ఆ 3 వ 10).

(2) శ్రీమహర్షి జీవితకథామృతము- 3 వ భాగము- వచనము- పుటలు 103. వెల రు 1—0—0.

దీని కర్తకూడ శ్రీ వేంకటేశ్వరులుగారే. వీరింతకుమున్ను ప్రకటించిన యొకటి రెండుభాగములలో ఇరువదియిద్దఱు మహర్షుల చరితములున్నవి. అంగిరసుఁడు, జౌర్వుఁడు, కండుఁడు, కణ్వుఁడు, కర్దముఁడు, గర్గుఁడు, గౌరముఖుఁడు, జాబాలి యనెడి మఱియెనమఁడు మహా

రుల చరితములు ప్రస్తుతభాగమున వివరింపబడినవి. ఆర్ష సంస్కృతి భారతీయులలో నడుగంటుచున్న నేటి కాలమున నిట్టి గ్రంథములు రచించి దాని కుజ్జీవనము గలిగింపవలసిన యావశ్యకత యెంతేని యున్నదని చెప్పనక్కఱలేదు. వైదికపౌరాణికవాఙ్మయములఁ బరిశోధించి వేర్వేలు తావులనున్న మహర్షి జీవితచరిత విశేషముల సంకలన మొనర్చి యొక్కచోఁ జేర్చికూర్చెడి వీరి యుద్యమము ప్రశంసనీయము. పద్యశైలివలెనే వీరి వచనరచనగూడఁ లలితమయి మనోహరముగ నున్నది. తక్కిన భాగములగూడఁ ద్వారలో బ్రకటింతుటకు వలసిన యాదరప్రోత్సాహముల గ్రంథకర్త కాంధ్రలోక మొసంగుఁగాక !

గురుభక్తి తత్పరులగు వీరు పై రెండు కృతులనుగూడఁ దమ సద్గురుమూర్తికే యంకితమొనర్చుట ముదావహము.

(3) వీరశైవాంధ్రవాఙ్మయము- వచనము- పుటలు 400. నెల 5-0-0 కర్త శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, M. A. B. O. L. ప్రకాశకులు:- శ్రీ వేంకటేశ్వరప్రాచ్యపరిశోధనాలయము- తిరుపతి.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు 1947 సంవత్సరమున “సర్. ఆర్. వేంకటరత్నము రీసర్చి మెడలు” ప్రధానమున కయి నియమించిన విషయము “వీరశైవాంధ్రవాఙ్మయము”. అప్పుడు దానికయి యభ్యర్థులు పంపిన వ్యాసములలో (Theses) ఒకమతి నొందిన తమ వ్యాసమునే గ్రంథకర్తలు కొన్ని మార్పులు, చేర్పులుగావించి ప్రస్తుతగ్రంథ రూపమునఁ బ్రకటించి యున్నారు. తెలుఁగులో శైవవాఙ్మయము పురాణములు, ప్రబంధములు, చరిత్రలు, శతకములు, స్తుతులు, మాహాత్మ్యములు, గద్యలు, రగడలు, యక్షగానములు, వచనములు- ఇత్యాది శాఖోపశాఖలుగా నున్నది. భారతీయుల మతములలో శైవము చాలఁ బ్రాచీనమయినది. శ్రుతిస్మృతిపురాణములు, శివాగమములు, ఉపనిషత్తులు దీనికిఁ బ్రమాణగ్రంథములు. ఈ మతమునందు శివాగమములలోఁ గొన్నిట నాలుగు, మఱికొన్నిట ఏడు, పది యవాంతరభేదములు చెప్పబడియున్నవి. వీనిలోఁ గేవలము ఇష్టలింగధారణ

ము విహితముగా విధింపఁబడినది వీరశైవము. దశవిధావాంతరభేదములను సూక్ష్మముగాఁ బరీక్షింపనివారు కొందఱు, ఇష్టలింగధారణమానుషంగికముగాఁ గల శౌతమార్గశైవములను గూడ స్థూలదృష్టితో వీరశైవముకిందనే గణింతురు. వీరశైవులకు విశిష్టములయిన అష్టావరణములలో (భూతి, రుద్రాక్ష, మంత్రము, గురువు, లింగము, జంగమము, పాదతీర్థము, ప్రసాదము) మొదటి మూడు తదితరశైవులకుఁ గూడ విహితములవుటచేతను, వాని మాహాత్మ్యసర్వనాదికములు సాధారణముగా శైవవాఙ్మయమందంతట నుండుచేతను, శైవ, వీరశైవవాఙ్మయ విభాగమును సరిగా నిర్ధరించుట కష్టమేయగును. శివాగమపరిజ్ఞానము, వీరశైవసంప్రదాయజ్ఞత తగినంతలేక గ్రంథకర్తలు కేవల మితరులందందుఁ బ్రకటించిన వ్యాసములను, గ్రంథములను, పీఠికలను, అవలోకించి వాని సాయమునఁ బ్రకృతగ్రంథమును గూర్చుటచేఁ బూర్వోక్తవిభాగముననేమి, వీరశైవమతచరిత్ర తత్త్వనిరూపణముననేమి కొన్ని లోపము లిందు దొరలినవి.

ఇందు మొదటి రికి పుటలు ఉపోద్ఘాతమునకు నియుక్తమయి, తక్కిన గ్రంథభాగము, మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు, పాలకురికి సోమనాథుఁడు, పిఠుపర్తి కవులు, శైవమతము, పురాణములు, మాహాత్మ్యములు, ప్రబంధములు, శతకములు, యక్షగానములు, పరిశిష్టము, అను పది ప్రకరణములుగ విభక్తమయినది.

“ప్రస్తుతవిషయము కేవలము వీరశైవవాంఢ్రవాఙ్మయమగుటచే సామాన్యశైవమునకు సంబంధించిన నన్నెచోడ కుమారసంభవము, శ్రీనాథుని గ్రంథములు మొదలైనవానినన్నిటిని పరిహరించితిని” అని పీఠికలో గ్రంథకర్త లుగడించినారు. కాని యట్టివేయగు శ్రీశైవ మాహాత్మ్యము, శివరహస్యఖండము, (అక్కనార్యుని) శివరాత్రి మాహాత్మ్యము, నవనాథచరిత్రము, ఒడయనంబిలిసము, మలహాణ చరిత్రము మున్నగు నితరకృతు లనేకములు పరిగ్రహించి గ్రంథవిస్తర మొనర్చియున్నారు. మల్లికార్జున పండిత, శ్రీపతి పండితుల చరితములు

గల పండితారాధ్య చరిత్ర, ధర్మగుప్తాభ్యుదయకృతులును గైకొనియు, ఉద్భటారాధ్యునిగూర్చి తెనాలిరామలింగకవి రచించిన ప్రబంధమేల విడనాడిరో తెలియకున్నది. ఇట్లే తాముదాహరించిన పయి నిర్వచనమునకే భిన్నముగా, అవసరములయిన కృతులు కొన్ని పరిహరించుట అవసరములయినవి కొన్ని పరిగ్రహించుట జోగించియున్నాము.

ఇక ఏరైనై వత్తవ్విషయమున శ్రౌతమార్గశైవ, ఏరైనై వ విభేదములను, ఏరైనై వపంచాచార్యులయుఁ దత్త్వీయములయుఁ బ్రాచీనతను గుర్తింపక మల్లికార్జునపండితాది మార్గశైవులు ఏరైనై వపంచాచార్యుల సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారవి తలంచుట మున్నగు భ్రమప్రమాదములకు లోనయి తదనుగుణముగ నత్యేతరములగు నభిప్రాయములు కొన్ని ప్రకటించియున్నాము.

గ్రంథము మొదటి మూడు ప్రకరణములు తన్నామముల బట్టియే ఏరైనై వాంధ్రవాఙ్మయనిర్మాతలలోఁ బ్రధానులయిన మల్లికార్జున పండిత, పాలకురికి సోమనాథ, పిడుపర్తి బసవసోమనాథాదుల చరిత్ర కృతివివరణములకై వినియుక్తమగుట విస్పష్టము. విమర్శకలోకమున వివాదగ్రస్తములుగ నున్న పాలకురికి సోమనాథుని కలకాల విషయకచర్చలలో నీ గ్రంథకర్త లొక పక్షమునకుఁ జెందినవారు. అనుభవసారము సోమనాథుఁడు బాల్యమున రచించిన ప్రథమకృతియని పీఠంగీకరించియు నందాతఁడు ఏరైనై వసంప్రదాయ సిద్ధముగఁ జెప్పి కొన్న భృంగిగోత్రజత్వము శివకులీనత్వము నాతని సహజఏరైనై వత్వమునకే సాధకములు కాగలవని గ్రహింపకుండుట యుక్తిసహము కానేరదు. “అనుభవసారరచనాకాలమునకు సోమనాథుఁడు బసవని పేరయిన వినియుండఁడు” అని వీరు వ్రాసిన వాక్యము సత్యమునుటకు వీలులేదు. మల్లికార్జునపండితుని శివతత్త్వసారమును లెస్సగాఁ జదివి యా గ్రంథమును బండితునిఁ బ్రత్యేకముగా మూడు పద్యములలో అనుభవసారమున నుతించిన సోమనాథునకు మల్లికార్జునపండితునిచే శివతత్త్వసారమున మూడు పద్యములలోఁ బ్రశంసింపఁబడిన బస

వేశ్యకునియొక్కయు, మఱికొన్ని యితరపద్యములలో స్తుతింపబడిన తత్సమకాలీనులగు మఱికొందఱు భక్తులయొక్కయు నామములైన నెఱుంగరావని విజ్ఞులెవరు చెప్పనేర్తురు? పిన్నతనమునఁ గూర్చిన కృతి యపుటచే అనుభవసార రచనాకాలమునాటికి సోమునకుఁ గొంతవఱ కాంధగీర్వాణభాషాజ్ఞానమే గాని, కర్ణాటభాషాపరిచయము, ఆభాష లో బసవేశ్వరుఁ డుత్కృష్టస్థైర్య, సత్య, వేదార్థప్రతిపాదకములుగ రచించిన కృతులయొక్క పరిజ్ఞానము, తన్మూలకమయిన బసవభక్తి పారవశ్యము కలుగలేదని తలంచుటయే సత్యసమ్మతముగ నుండును.

సోమనాథుఁడు తాను పండితారాధ్యక్షపానముగ్గతుండగు కరస్థలి సోమనాథునివలన బసవపురాణ కథాసూత్రముల గ్రహించితి నని చెప్పి కొనుట, పండితారాధ్యుని సమకాలీనుఁడయిన బెలిదేవ వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడనని వ్రాసికొనుట, పండితారాధ్యచరిత్ర రచనాకాలమునాటికి సజీవులై యున్న పండితారాధ్యుని పాత్రులఁ బేర్కొని వారి నాశీర్వదించుట, సహజసరళ సక్రమమార్గముల సమన్వయించినచో నాతఁడు రెండవ ప్రతాపరుదుని కాలమునకుఁ బూర్వఁ డనియే గోచరింపఁగలదు. పండితారాధ్యక్షపానముగ్గతుండనఁగా పండితారాధ్యునిచే హస్తమస్తకసంయోగ పూర్వకలింగదీక్షనొందిన శిష్యుఁ డనటయే సంప్రదాయసిద్ధమయిన యర్థము. దీనికి “పండితు నుపాసించుటచే (జనకులకు) పుట్టినయని యర్థము చెప్పవలయును” అని వీరు గావించిన నిర్వచనమును, సోమనాథుని ప్రయోగసంప్రదాయములను, మతసంప్రదాయములను గుర్తించినవా రంగీకరింపఁజాలరు. ఇట్లే స్వపక్షసమర్థనమునకయి వీరు సోమనాథుని కాలవిషయమున వెలువరించిన సంగతులు సత్యసహములనుటకు వీలులేకున్నది.

ఈగ్రంథమున నుదాహృతములయిన పూర్వకృతులనేకము లముద్రితములు - ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయ మందలి తాళప్రతప్రతుల బట్టి గ్రంథకర్తవాని నిందు వివరించుటచేఁ దద్రూపకముగ నిదిపాఠక లోకమున కత్యంతోపకారకమని చెప్పనక్కఱలేదు. ఆంధ్రభాషలో

వివిధరూపములనున్న వీరశైవవాఙ్మయస్వరూపమును గుర్తింపనెంచు వారికి గ్రంథము మిక్కిలియుపయోగించును— గ్రంథాంతమునఁ జేర్చిన (1) వీరశైవవాంధ్రీకవులు; వారిగ్రంథములు (2) వీరశైవవాంధ్రీద్వీపద గ్రంథములు; తత్కర్తలు; (3) ఏకకథావిషయము నాశ్రయించి చేసిన వివిధరూపకరచనములు; తత్కర్తలు, (4) కర్తృనామములు తెలియని గ్రంథములు; (5) నష్టగ్రంథములు; తత్కర్తలు, అచేడియనుబంధములుగూడఁజాల నునయుక్తమయినవి.

వీరశైవవాచార సంగ్రహకర్త శివరామలింగకవి గోకర్ణమహాధీశ్వరుడయిన సోమశేఖరదేవుడనిపేరు వ్రాసినదిసరిగాదు. ఆకృతిచివరిగద్యవలన నాతఁడుగోకర్ణమహాధీశ్వరుడగుగాక యామరమునకుఁజెందిన శిష్యుడనియేస్పష్టమగును. శివ అనుబంధములో ప్రభులింగలీలకృతికర్తలలో పిడుపర్తిసోమనపేరు పద్యకావ్యములకిందను, పిడుపర్తి బసవప్ప పేరు ద్వీపదలకిందను తార్కాణుగ నుదాహృతములయినవి. ఇట్టిలోపములుగూడ నందందుఁగలవు. ప్రకాశకులయశ్రద్ధచే అచ్చుతప్పులుగూడ హెచ్చుగా దొరలినవి. శుద్ధపత్రికయైనను జేర్పలేదు.

గ్రంథము పునర్ముద్రణమొందుచో గ్రంథకర్త ప్రకాశకులుగూడ గ్రంథసంస్కరణ విషయమున విశేషశ్రద్ధవహింపఁదగును.

శ్రీ వేంకటేశ్వరస్తుతి రత్నమాల:—ద్వితీయసరము, పుటలు 88+93 (వీరిక). వెల రు 2-0-0

ఇదిగూడ శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయ ప్రచురమే; పూర్వాంధ్రకవుల గ్రంథములలో శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామిస్తుతి పదముగా నున్నపద్యములఁ గొన్నిటిని కీ. శ్రీ. శ్రీవేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు సంకలన మొనర్పఁగానవి యీ పరిశోధనాలయమువారే యిదిపటలోఁ బ్రథమసరముగాఁ బ్రకటించి యున్నారు. ప్రభాకర శాస్త్రిగారి యనంతరము వారిపదవియందు నియుక్తులైన శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు, ఇట్టిపద్యములను మఱిగొన్ని టినిగూర్చి ప్రకృతగ్రంథమును సంఘటించినారు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు రచించిన “ఆముక్తమాల్యద” మొదలుకొని క్రీ. శ. 1500-1850 మధ్య రచింపఁబడిన వందొమ్మిది కృతులనుండి యేర్పిన శ్రీ వేంకటేశ్వరస్తుతి రత్నము లిందుఁగలవు. వేర్వేరు కాలములందలి యాంధ్రకవులు గావించిన శ్రీవేంకటేశ్వర స్తుతిపద్యముల నొకచోఁజదివి యానందించుట కిట్టి సంకలనగ్రంథములు భక్తులకు మిక్కిలి యుపకరింపఁగలవు. వేంకటాచలము నచ్చట వెలసిన వేంకటేశ్వరస్వామిగూర్చినప్రశంసలు, స్తుతులు, ఆంధ్రకృతులలోఁ బదు వాల్లన శతాబ్దికి ముందు గానరాకుండుటకుఁగల కారణములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు వీరికలోఁగొంతచర్చించి యున్నారు. చరిత్ర జిజ్ఞాసువులకది యుపయుక్తము.

ఇందుఁగైకొనిన కృతులలో తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుని కుమారుఁడు పెదతిరుమలయ్య రచించిన “వేంకటేశ్వరతత్వము” మొకటి. అందలి పద్యము లాటిందుచాప్రాతములయినవి. ఈ కవి క్రీ. శ. 1500-1530 ప్రాంతమువాఁడు. ఈనీనపద్యశతకములోని

“పదుగురాడెడిమాట పాటియై భరణెల్లు | వొక్కఁడాడినమాట యొక్కఁడెందు
మఱకయుండినవాని కూర్చెల్ల వోపదు | నిజముమందరకల్ల. నిలువజెప్పుడు”

అను పద్యపాదముల కనువాద రూపకమయినదొకటి

వేమనపద్యములలోఁ గలదు. గుంటుపల్లి ముత్తనామాత్య (క్రీ.శ. 1623) ప్రశంసమున్నగు నాధారములతో, వేమన కొండపిటి రెడ్డిరాజకుటుంబములోని వాఁడుగాక క్రీ.శ.-1700 ప్రాంతమందుండిన కర్నకకుటుంబము

ర స ము కిన్ని ప్త ము?

దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు).

కావ్యమునకుఁ బరనిర్వృతి కారణమైన రసానందమే పరమ ప్రయోజన మని సంస్కృతలాక్షణికు లెల్ల రంగీకరించి యున్నారు. ఈయానందము రసానుభవహేతుక మైనట్టిది. బ్రహ్మసృష్టివలెనే కావ్యసృష్టియుఁ బంచభూతాత్మకమై యుండును. కవి, వస్తువు, భావము, శబ్దము, పాఠకుఁడు అను న ఐదును గావ్యసృష్టికి సంబంధించిన పంచ భూతములు. ఇందు వస్తువు, నాయకాదులు, తద్వ్యాపారము అని రెండువిధములు. భావము, శబ్దము, నాయకాది వ్యాపారభూతమైన వస్తువు అనునవి రసానుభవమునకు సాధకము లైనవే. కాని సాధకము లైనవి కావు. ఇంక మిగిలిన కవి నాయక పాఠకాదులలో రసము ననుభవించువా రెవ్వరో నిర్ణయింప వలెను. భట్ట తోతుఁడు కావ్య కాతుకమున “నాయకస్య క్షోణే శ్రోతు స్సమానోఽనుభవస్తతః” అని పైమువ్వురును సమానమైన యనుభవమునే పొందుదు రని చెప్పి యుండెను. కాని యితర లాక్షణికులు పలువురు రసము పాఠక (సామాజిక) నిష్ఠ మనియే యభిప్రాయ పడియుండిరి.

సంస్కృత లాక్షణికులలోఁ దొలుఁదొల్త రసవిషయకమైన చర్చ కావించిన వాఁడు భరతముని. ఆతఁడు నాట్యశాస్త్రములో “విభావాను భావ వ్యభిచారి సంయోగా ద్వినిర్వృత్తిః” అనియొక సూత్రమును వివరించెను. ఇందు రసమునకుఁ బూర్వరూపమైన స్థాయిభావము ప్రసక్తియే లేదు. పైఁగా నిందలి సంయోగనిర్వృత్తి పదము లస్పష్టార్థములుగా నున్నవి. ఈసూత్రము నాధారముగా గ్రహించి పలువురు లాక్షణికులు రసపరిణామ ప్రకారమును వివరింప యత్నించిరి. వారిలో భట్టలోల్లట, శ్రీశంకుక, భట్టనాయక, అభినవగుప్తులు పలుగురును నాలుగు భిన్నవాదముల నావిష్కరించి యుండిరి. వానికిఁ గ్రమముగా నుత్పత్తి, అనుమతి, భుక్తి, అభివ్యక్తి వాదములని పేరు. వానిని బరి శీలించినచో రసము యద్గతమో తెలియవచ్చును.

పై నలుపురు లాక్షణికులలో లోల్లట శ్రీశంకుక భట్టనాయకుల గ్రంథము లిప్పు డుపలభ్యమానము లగుటలేదు. అభినవగుప్త మమ్మ టాడులు భరతరససూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము చేయునందర్భమున స్వమతముఁ బ్రతిష్ఠించుచు విమర్శన పూర్వకముగా పై వారి వాదములను సూచించి యుండిరి. వా రుద్ధరించిన వాక్యములను బట్టియే రసవిషయమునఁ బై లాక్షణికులకుఁ గల యభిప్రాయములను మనము గ్రహింపవలయును.

భట్టలోల్లటుని మతమున రసమ నుకార్యనిష్ఠమైనది. అనుకార్యులనఁ గా నా యా కావ్యములందు నాయకులైన రామాదులు. ఆలంబన విభావములైన సీతామారాదుల చేతను, నుద్దీపనవిభావములైన యారామాదులచేతను, నాయకులైన రామాదులందు రత్యాదులగు స్థాయిభావములు దయించి, కటాక్ష భూవిక్షేపస్థితాదులగు ననుభావములచే న్నవ్వుత్వమునొంది, నిర్వేదగ్లాన్యాదులగు వ్యభిచారిభావములచేఁ బరిపుష్టమై రసముగాఁ బరిణమించును. నాటకకర్త నాటకమున రామాది నాయకుల ప్రేమను లబ్ధిచేయునులైన శబ్దములతో వర్ణించును. నటుఁడు వారి భావములను, వ్యాపారములను గడుంగడు మెలఁకువతో నభినయించును. అభినయనందర్భమున నటులు ప్రదర్శించు నైపుణ్యముచే సామాజికులు రామాదులగు ననుకార్యుల మానసిక ప్రాప్తితలే వారియందును నున్నట్లు భ్రమింతురు. అనఁగా వారు నటులందు రామత్వాదు లారోపించి వారే రామాదులని భ్రాంతి నొందుదురు. అప్పుడు నిజమునకు రామాద్యనుకార్యుల యందే యుండు రసము వారిభూమికల ధరించి నటించు నటులయందు లేకున్నను ఉన్నట్లే భాసించును. అట్టి నటుని దర్శించుటవలన రామాది నిష్ఠమగు రసము స్ఫురించుటయుఁ దజ్జన్యమగు 1. చమత్కారము వశమున సామాజికు లానందిం

1. “నటేతు తుల్యరూపతాను సంధానవకా దారోన్యమాణఃసామాజికానాం చమత్కారహేతుః” అని ప్రదీపకారుఁడును “సన్వోభయోరపి ముఖ్యయా వృత్తా రామాదా వనుకార్యేఅమకర్తరి చ నటే రామాది రూపతాను సంధానబలాదితీ” యని ఆశ్చర్య గుప్తాఁడును శెప్పచున్నారు.

చుటయు సంభవించును. నటునియందుఁ గలుగు ననుకార్యభ్రాంతి సామాజికుని కానందము కలిగించుటకు రజ్జువును జూచి సర్ప మని భ్రమించి భీతినొందు మానవుల వ్యాపారము దృష్టాంతముగాఁ జూపఁ బడినది. ఈవాదము ననుసరించి రసము రామానులం దు తప్పన్న మగు చుండుటచే దీని కుత్సత్తి వాదమను పేరు కలిగినది.

ఈవాదమునఁ గార్యకారణములకు సామానాధికరణ్యము లేక పోవుట ప్రధానదోషము. రామా ద్యనుకార్యగతమైన రసము వారికా నందము కలిగించుచు గాని సంబంధము లేని సామాజికుల కెట్లానందము కలిగింపఁ జాలునో యిందు స్పష్టముగా వివరింపఁ బడలేదు. సీతాదులు రామాదులకే విభావములుకాని సామాజికులకు విభావములు కాదు గదా? రామాదుల యానందమును జూచి యానందము నొందు సామాజికులు వారు దుఃఖము నొందు నప్పుడు దుఃఖము కూడఁ బొందుదు రని చెప్పవలసి వచ్చును. అందుచేఁ గరుణము ప్రధానరసముగాఁ గల నాటకాదులు సామాజికుల కానందము నెట్లానంగునో యిటు వివరింపఁ బడియుండలేదు. ఇచ్చట దృష్టాంతముగాఁ జూపఁబడిన రజ్జుసర్పభ్రాంతికిని నటనాయకభ్రాంతికిని బోలికలేదు. మొదటిదాని యందు భ్రాంతికారణము, భయము కార్యము. ఈకార్యకారణములు రెండింటికి నాకరమైన వారొక్కరే. రెండవ దానియందు స్థాయిభావము కారణము, ఆనందము కార్యము. కారణ మనుకాద్యుని యందుండఁ గారణము సామాజికునియందుఁ గానవచ్చుటలో సామంజస్యము లేదు. ఈవాదమున సామాజికుఁ డనుభవించునది చమత్కార జనితమైన యానందమేకాని రసము కాదు.

శ్రీశంకుకుని మతమున రస మనుమితివిషయమైనది. నటు లభినయమునందుఁ దమకుఁగల నేర్పుచే నాయకాదుల వ్యాపారములను జక్కఁగా ననుకరింతురు. అప్పుడు సామాజికు లాయనుకరణమును జూచి నటులే యనుకార్యులని (నటులు నాయకాదులకంటె భిన్నులు

కారని తలంతురు. నటులభినయించు విభావానుభావవ్యభిచారులయొక్క సంయోగమువలన తార్కికవ్యాప్తి ననుసరించి వారు నటులయందుఁ గూడ రత్యానుల ననుమానింతురు. ధూమ మున్నచోట నగ్నియుండు ననియు, ధూమములేనిచోట నగ్ని లేదనియు ననుకొనుటకుఁ దార్కిక వ్యవహారమున వ్యాప్తి యనిపేరు. ఈవ్యాప్తి ననుసరించి సామాజికులు నాయకాభియులుగా గ్రహింపఁబడిన నటులందు రత్యాను లుండుటచే రసము కూడ నున్నదని యుచుమానింతురు. తరువాత నటులందలి రత్యాది స్థాయిభావములనే వా రనుభవించి యాచరింతురు. ఈమత మున నటుఁడొనరించు నిపుణమైన యనుకరణముచే సామాజికుఁడు చిత్రీతురగన్యాయము ననుసరించి నటులే నాయకాదులని విశ్వసించుచు నాయకాదు లందలి రసముకూడ నటనిష్ఠమై యున్నట్లుచుమానించును. అందుచేతనే దీని కనుమితివాద మని పేరు కలిగినది.

భట్టబోల్లటుని మతమున వలెనే యిందుఁగూడఁ గార్యకారణ ములకు సామానాధికరణ్యము కానఁబడదు. నాయకాదు లందుండి నటు లందనుమానింపఁబడిన రసము సామాజికుల కెట్లానందము కలిగించుకో యిట వివరింపఁ బడలేదు. చిత్రీతురగన్యాయ మిచ్చట సరిపడదు. చిత్రీము నందలి తురగ మొలేనిపుణముగాఁ జిత్రింపఁబడినను యథార్థ తురగమువలె నుండునే కాని నిజముగాఁ తురగము మాత్రము కానాలదు. మఱియుఁ బ్రత్యక్షజ్ఞానము చమత్కారమును గలిగించునట్లుచు మానజ్ఞానము గలిగింప నేరదు. రసమును బ్రత్యక్షముగా ననుభవించుచున్నానను మాట లోకమున నుండఁగా సామాజికుఁ డనుమానజ్ఞానముచే రసము ననుభవించుచున్నాఁ డనుట స్వభావవిరుద్ధము. తా మెన్నఁడును జూడచి నాయకాదుల వ్యాపారములను నటు లనుకరించుటయు, వానిని జూచి సామాజికులు నటులే నాయకాదులని యనుమానించుటయు విశ్వసనీయవిషయములు కావు. ప్రఖ్యాతనాయ

“ఏతదస్యవృద్ధుః గ్రాహితుః పృత్యక్షమేవజ్ఞానం సచమత్కారమ్, నానుమిత్యాదితి లోకప్రసిద్ధి మవధూ యావ్యభాకల్పనే మానాభావః”. కావ్యప్రకాశముపై ప్రదీపము.

కుల వ్యాపారములను గ్రంథస్థితవర్ణనాదుల ననుసరించి నటు లనుకరింపఁ జాలినను గల్పిత నాయకాదుల వ్యాపారములను గూడ వా రనుకరించి రనుట హాస్యాస్పదము గానుండును.

భట్టనాయకుని మతమున రసము ప్రతీయమానము కాని, ఉత్పాద్యమానము కాని, అభివ్యజ్యమానము కాని కాదు. “కావ్యనాట్యములం దభిధాశక్తి కంటె భిన్నమును, విభావాదిసాధారణాత్మకము నగు భావకత్వవ్యాపారముచే భావ్యమానమై స్థాయిభావము సత్త్వోద్రేక ప్రకాశానందమయసంవిద్విశ్రాంతి సతత్త్వమగు భోగముచే భుజ్యమాన మగుచున్న దని భట్టనాయకు నభిప్రాయమైయున్నది. కావ్యప్రకాశము నుడువు చున్నది. రసాస్వాదము పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కార తుల్యమైన దనియుఁ బరబ్రహ్మవలెనే రసముకూడ నానందమయ మైన దనియు భట్టనాయకుఁడు తలంచెను. ఈతని మతమున శబ్దమున కభిధాశక్తి కాక భావనాభోగీకృతులను మఱి రెండు వ్యాపారములు కూడ నుండును. వీనికే భావకత్వవ్యాపారము, భోగకత్వవ్యాపారమునని నామాంతరములు. 1. అభిధావ్యాపార మలంకారశాస్త్ర) నిర్దిష్టమైనదే. ఇది శబ్దముయొక్క వాచ్యార్థమును బోధించును. ఇది ముగిసిపోఁగానే భావకత్వవ్యాపార మారంభించును. ఇది శబ్దము యొక్క రసాదులను బోధించును. (శృంగారరస సందర్భమునఁ బరుషపద ప్రయోగ ముచితము కాదనుట యీ వ్యాపారము చేతనే. పరుష శబ్దమునకైనను లలిత శబ్దమునకైనను వాచ్యార్థమాత్రబోధకమైన యభిధావ్యాపారము సమానమే) ఈవ్యాపారముచే సీతారామాదులగు విభావములు తమ ప్రత్యేకతను గోల్పోయి సామాజికునికి సామాన్యములుగా గోచరించును. అనఁగా సీతాదులు సాధారణస్త్రిత్వముతోడను రామా

1. అభిధాభావనా చాన్యా తదోగీకృతి రేవచ

అభిధాధామతాం యాతే శబ్దార్థాలంకృతీ తతః

భావనాభావ్యవహితే శృంగారాదిగోమతః

తదోగీకృతిరూపేణ వ్యాఖ్యతేనీధిమా స్మరః

అప స్లోకముల నభినవగుప్త హేమచంద్రాదు లుదాహరించిరి.

దులు సాధారణ పురుషత్వముతోడను గోచరింతురు. ఇట్లు విభావములు సాధారణములుగాఁ జేయుఁ బడుటచే సాధారణీకరణ ముచేయు. దీనివలన సామాజకునకు నాయకాదులతో నభేదత్వ మావహిల్లును. ఇంతటితో భావకత్వవ్యాపారప్రభావ మనసితమగును. అంత మూఁడవది యైన భోగకృత్వ (భోజకత్వ) వ్యాపారము పనిచేయు మొదలిడును. దీనిచే సాధారణీకృతములైన రత్నాది స్థాయిభావములు సామాజకులచే ననుభవించఁ బడును. అప్పుడు వా రానందచుయ మైన యొకానొక స్థితి బొందుదురు. ఇదిసాధారణము లైన యనుభవములకంటెను స్మృతులకంటెను విలక్షణమై పరబ్రహ్మస్వాదతుల్యమై, స్వసంపేద్యముగా నుండును. ఈస్థితిలోఁ జిత్తమునకు ధృతి, విస్తారము, వికాసము అను ధర్మము లేర్పడును.

భోగకృత్వవ్యాపారముచే సామాజకు లందలి రజస్తమోగుణము లడంగి వాఙ్మౌఢ్యముల సత్వోద్రేక మతిశయించును. అప్పుడు ఐరానందమగునై పరిసరములనే కాక తమ్ముగూడ మఱచి వినుచున్న లేక చూచుచున్న వస్తువృత్త్యములతో నేకీభావము నొందుదును. ఈమతమున విభావాదులు భోజకములును, రసము భోజ్యము నగుటచే దీనికి భుక్తివాదమని పేరు కలిగినది.

భట్టనాయకుఁడు తనమతమునఁ గార్యకారణములకు సామానాధికరణ్యము లేకపోవుట యను దోషమును బరిహరింప యత్నించెను. కాని భావకత్వవ్యాపారముచే విభావములును రత్నాదులును సాధారణీకృతములైనను సామాజకులు మొట్టమొదటఁ దమయందు బీజరూపముగానైన లేనట్టి స్థాయిభావముల ననుభవించుటయు నాయకాద్యభేదము నొందుటయు నించుక యసంగతములుగా నున్నవి. అదిగాక భట్టనాయకుఁడు శబ్దమున కందునని చెప్పిన యభిధానినములైన భావకత్వభోగకృత్వవ్యాపారములు కేవల కల్పితములైన వగుటచేఁ బ్రామాణిక సమ్యక్తము లైనవి కావు. వ్యంజనయే భావకత్వవ్యాపారము నిర్వహించుచుండ దానికై యొక క్రొత్తవ్యాపారమును గల్పించుట

యనవసరము. అభినవగుప్తుఁ డీవ్యాపారము విభావాదులచే యు చెప్పెను. తా ఏవ పరిహృతవిశేషా రసహేతవః అని భరతముని చెప్పిన వాక్యముకూడ నీవిషయముననే బోధించు చున్నది. విశ్వనాథుఁడు విభావాదులకు సాధరణీకృతి యను పేరుగల యొక వ్యాపార మున్న దని స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండెను.

లోచనకారుఁడు చెప్పిన దానిని బట్టి భట్టనాయకుఁడు కూడఁ గావ్య మునకు రసమే యాత్మ యనియు నది వ్యంగ్యముగా నుండుననియు విశ్వసించినట్లు తెలియుచున్నది. “సచ కావ్యవ్యాపారైకగోచరో రసధ్వ ని రితి. సచధ్వనిరేవేతి. సవప ముఖ్యతయాత్మేతి” కాని యాతఁడు రసా స్వాదము వర్ణింప నలవికాని దనియుఁ గావ్యమున కాత్మభూతమైనది రసధ్వని యొక్కటే కాని వస్త్రలంకారధ్వనులు కావనియు నభి ప్రాయపడియుండెను. ధ్వని మతమునకును నాతని యభిప్రాయము నకును గలభేద మింతే.

భట్టనాయకుఁడు రసము సామాజికనిష్ఠముని యే చెప్పెనుగాని దానికి బీజములు స్వల్పముగానైన సామాజికులం దుండునని యంగీక రింపలేదు. అభినవగుప్తుని మతమున రస మభివ్యక్తము సహృదయుఁ హృదయములందు రత్యాదులు వాసనారూపమున నడఁగి యుండున నియు నవి విభావానుభావాదికములచే నముల్లాసితములై రసములుగాఁ బరిణమించుననియు నాతని వాదము. ఈతని మతమున నీవాసన లేనిచో రసాస్వాదము కలుగదు. అందుచేతనే వైయాకరణులకును మీమాంసకులకును రసాస్వాదము కలుగదని ధ్వనికారుఁడు చెప్పియుం డెను. వాసనారహితులైన సామాజికులకు రసాస్వాదనము మృగ్యమనియు, నట్టివారు రంగాంతఃస్థితకావ్యకుడ్యాశ్చనన్నిభు లనియు ధర్మ దత్తుఁడు వివరించి యుండెను. శృంగారశక్తి ప్రభావముచే రస

మభివ్యక్త మగుననియు రసాస్వాదమును వివరించి వర్ణింపవచ్చుననియు నభినవగుప్పుడు నుడివియుండెను. అతఁడు భట్టనాయకుని భావకత్వ వ్యాపారమును బూర్తిగా నుజ్జగించెను. రసభోగమని చెప్పక యాతఁడు రసప్రతీతియనియు రసచర్వణ మనియు నుడువుచుండును. ఈతనివాదము ననుసరించి సహృదయుల హృదయములందు వాసనారూపముననున్న స్థాయిభావములనే విభావాదులు వ్యక్తము చేయుననియు నావ్యక్తము లైన స్థాయిభావములే రసము లనియు స్పష్ట మగుచున్నది. అందు చేతనే దీని కభివ్యక్తి వాదమని పేరు వచ్చినది. అభివ్యక్తి యనఁగా నున్నదానిని వ్యక్తము చేయుట. భట్టనాయకుని మతమున నీ వాసనాప్రసక్తియే లేదు. భుక్త్యభివ్యక్తి వాదములందలి ముఖ్యభేదములలో నిదియొకటి.

ఈవిధముగా రసము నానూజికనిష్ఠమని తేల్చినది. నానూజికఁడు పిభావాదుల ననుసంధించుకొని చర్వణము చేయు చున్నంత కాలమును రసానందము ననుభవించుచునే యుండును ఈచర్వణ మెప్పుడు ముగియునో రసాస్వాదనము కూడ నప్పుడే ముగియును. కేవలనందమైన బ్రహ్మానందము శాశ్వతమైనది. విభావాదికారణ మైన రసానందము తాత్కాలికమైనది. అందుచేతనే దీనిని బ్రహ్మానంద సహోదరమని చెప్పుదురు.

అభినవగుప్పుని మతమున భరతుని నూత్రము నందలి సంయోగపదమునకు వ్యంగ్యవ్యంజకభావ మర్థము, నిష్పత్తి యనఁగా నభివ్యక్తి. రత్యాదులగు స్థాయిభావములు వ్యంజకములగు విభావానుభావాది భావములచే వ్యంగ్యములై రసము లగును.

భరతుఁడు ముఖ్యముగా దృశ్యకావ్యములను మనసున నుంచుకొని రసనూత్రమును వివరించెను. లోల్లటాదులును నాదృష్టితోనే దానికి వ్యాఖ్యానము కావించిరి. ధ్వనికారుఁడైన యానందవర్ధనుఁడు రససిద్ధాంతమును శ్రవ్యకావ్యముల సందర్భమునఁ గూడ సమన్వయిం

చెను. దృశ్యకావ్యములందు నటులమూలమున విభావాదులు ప్రత్యక్షమగుచుండును గాన సామాజికులు నాయకాభేదమును బొంది యానందము ననుభవింతురు. శ్రీవ్యకావ్యములలో నాయకాదులు ప్రత్యక్షము కాదు కావున సామాజిక స్థానీయులైన పాఠకులు నాయకాభేదము నొంది రసానందము నెట్లునుభవింతురని సందేహము కలుగ వచ్చును. వాక్యపదీయకాదుడైన భర్తృహరి “పాఠకులు శబ్దోపహితరూపములు గల్గి బుద్ధినిషయత్వము నొందిన కంసాదులను బ్రత్యక్షములైన వారినివలె సాధనములుగొ గ్రహింతు” రని తెల్పి యానందేహమును నివారించినాడు. అనగా శ్రీవ్యకావ్యములందు గవులు వాడు శబ్దములచేతను జేయు వర్ణనాదులచేతను నాయకాదులు రూపమును బొంది, పాఠకుల హృదయములు చొచ్చి, ప్రత్యక్షముగా గోచరింతురు. వాగు రంగమునఁ జర్మచక్షువులచేఁ జూచు నాయకాదులనే శ్రవ్యకావ్యమును విను సందర్భమున హృదయరంగమున మనోనేత్రముచేఁ దిలకించి, తదభేదమునొంది రసానందము ననుభవింతురు.

1. శబ్దోపహితరూపాంతాన్ బుద్ధిర్విషయతాం గతాన్

[ప్రత్యక్షానివ కంసాదీన్ సాధనత్వేన మస్యతే.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

— 0 —

శ్రీ సీతాపురము మహారాజానాగి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 920 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 910 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈ పుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టించు ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతేలంపుతో నీ క్రింది వెల నిర్ణయింపఁబడినది.

క్యాలికో బైండింగు ఒక్కొక్క నాల్కూము రూ 6 లు

విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులు.

డాక్టరు. యస్. భగవంతంగారు.

ప్రపంచమునందు మనకు గోచరించు ప్రకృతి బహుముఖములుగ విస్తరించి యున్నది. ఒకవైపున మహత్సృష్టి నర్థమునకుఁ జెందిన సూర్యమండలములు, నక్షత్రములు, తేజోమేఘములు మనల నెదిరించుచున్నవి. మఱియొకవైపున సూక్ష్మాతీసూక్ష్మములైన అణువులు, పరమాణువులు, వీనిస్వరూపగుణధర్మములు మన నాధనకు లోబడక తప్పించుకొనుచున్నవి. ఇట్లు బహుముఖప్రదర్శనము అనాదిగాను అనంతముగాను మనయెదుట ప్రదర్శించుచున్న ప్రకృతియొక్క రహస్యములను, ముఖ్యముగా ప్రత్యక్షముగాఁ గనిపించుచున్న సృష్టిలోని నిత్యవికారమును, అట్టి పరిణామములలోని కార్యకారణపరంపరలను విచారించి వానిలోనున్న సత్యము నన్వేషించుటయే విజ్ఞానమనఁబడినది. విజ్ఞానమనెడి పదమున కర్థము పాశ్చాత్యపరిభాషలోఁగాని మన దేశపరిభాషలోఁగాని కొంచె మించుమించుగా నిదేయని చెప్పవచ్చు. ఈసత్యాన్వేషణ, సృష్టికి సంబంధించినది గనుక సృష్టినలనే అనంతమైనది కనుక విజ్ఞానము జీవనదివలె నిరంతరము పాటుచున్నది. విశ్వవిజ్ఞానమునకుఁగాని, అట్టి విజ్ఞానసాధనకుఁగాని, ఆద్యంతములున్నట్లు కనఁబడదు. సృష్టిలో మానవుఁడు ఒక ప్రత్యేక వస్తువుగా జన్మించినాఁడు. సృష్టిలోని యితర జీవులకులేని యొకప్రత్యేకత మనుష్యునిలో నున్నది. అది యేమనఁగా, తనచుట్టునున్న ప్రకృతిని గొంతవఱకు నర్థము చేసికొని ప్రకృతిలో నుండి ఉద్భవించు శక్తిని తనకొరకును తనతోపాటు జీవించియున్న యితరజీవుల యుపయోగమునకును వినియోగపఱచుకొనుటకుఁ దగిన బుద్ధికుశలతయే. అట్టిప్రయత్నములలో మానవుఁడు వివిధములైన ప్రయోగములను వివిధములైన పద్ధతులను, దృక్పథములను అనేక కాలములయందు, అనాదిగా భిన్నభిన్నసిద్ధాంతముల సాహాయ్యముచే నుపయోగించినట్లు కనఁబడును. ఉదాహరణ

మునకు తత్త్వవిచారము, తార్కికపరిభాష, యిత్యాదు లొకవైపున చెప్పవచ్చును. ఈపద్ధతిలో ముఖ్యదృక్పథము ఊహావాదము, తార్కికచర్చయును. మఱియొకవైపున విజ్ఞానశాస్త్రములను జెప్పవచ్చును. పదార్థవిజ్ఞానము, రసాయన శాస్త్రము, ఖగోళ శాస్త్రము మొదలైనవి యుదాహరణములు. వీనిలో స్వల్పప్రత్యేకత ఒక్కొక్కదానిలో నున్నను మొత్తము మీద సీశాస్త్రములలోని దృక్పథము ముఖ్యముగా మనకు అనగా మానవశరీరములోని సర్వేంద్రియములకే గాక యితరమానవకల్పిత పరికరసహాయములతో కూడినప్పుడుగూడ నింద్రియములకు గోచరమగు సృష్టిలోని ప్రదర్శనవిశేషము లన్నిటిని శ్రోడీకరించి వాని భావమును సాధించుటయే యగును. కొంచె మించు మించుగా రెండులక్ష్యములు నొక్కటే. పద్ధతులు వేఱు. పరిభాష వేఱు. ఎన్నిమార్గము లవలంబించినను, ఎన్ని శాస్త్రము లుపయోగించినను, ఏయేపరికరములు సృష్టించినను, ఎట్టి వాదములలో బాల్గొన్నను జీవరకు ప్రకృతి పరిణామరహస్య మెఱుగుటయే పరమావధి యని చెప్పవలసివచ్చును. పరమావధిని జేరుకొనుటలో శతాబ్దములుగా మానవుడు శ్లాఘనీయమైన కృషి నెంతో జరిపినట్లు కనబడును; గాని, అట్టి ప్రయత్నములలో తాను జెందిన వైఫల్యముల, నిప్పటికిని తన వంతుచిక్కని విషయములను ప్రకృతిలో దాను శ్రోడీకరింపలేని కార్యముల నొకసారి సింహావలోకనము చేసినచో; వాని ముందర తనకుఁ దెలిసిన విషయములు, తాను గ్రహించిన సూత్రములు, శ్రోడీకరించిన సిద్ధాంతములు, చాల స్వల్పముగాను సంకుచితముగాను, కనబడఁ గలవు. సంపాదించిన విజ్ఞానము ముందర, తాను కూడఁ బెట్టిన యజ్ఞానము తాను సాధింపలేకపోయిన రహస్యములు మహానముద్రములవలె గనుపించును. అందు కొన్ని అభేద్యముగాను, అనంతముగాఁగూడ స్ఫురించును.

ప్రస్తుతము విజ్ఞానముయొక్క పరిస్థితి యిదియని నిగూఢించుటకు నేశాస్త్రము నైన నెత్తుకొని నేను సాధారణ ప్రశ్నలు కొన్ని ఉదాహరణములుగాఁ జూపఁగలను. మనము ఎందువలన సర్వేదము? పుట్టుటయెట్లు కలుగును? ఏడుపు ఎందుకు వచ్చును? వచ్చు ముందర

శరీరములో జరిగెడిమార్పులు ఏమి ? ఇవి సాధారణ ప్రశ్నలు. ఈ ప్రశ్నలకు జవాబులు ప్రయోగమానసిక శాస్త్రములో దొరకగలవు. కాని యాజవాబులను నేనిప్పుడు మీకు విశదపఱచిన యెడల వానిని విని మీలో కొందఱు ఇంత అజ్ఞానమా అని నవ్వుదురు. కొందఱు ఇంత స్వల్పవిషయమున కింత అర్థముకాని పరిభాషయా అని ఏడ్వను గూడ వచ్చును.

ఇదే విధముగా నితర శాస్త్రములకు సంబంధించిన ప్రశ్నల నేకముల నుదహరించవచ్చును. మనుష్యుల తలవెండ్రుక లెందుకు చిన్న వయస్సులోనే నెరసిపోవుచున్నవి ? వెండ్రుక లన్నియు రాలి పోయి తలలు బోడియగుటకుఁ గారణమేమి ? ఈరెంటికిని సరియైన జవాబుగాని, ఆయావ్యాధులకు తగు చికిత్సలు కాని కనుఁగొనఁ గలిగిన యెడల ఆవ్యక్తి అధికధనసంపాదన చేయఁగలఁ డన్నమాట అందఱుకును దెలిసిన విషయమే. కాని చేయలేముకదా. ఈసృష్టిలో నిత్యానిత్య వస్తువుల మధ్య భేదమేమి; జీవకోటికి మృత్యువు తప్పదా ? అణుశాస్త్ర రహస్యములు కనుఁగొనఁ గలము గాని యీ ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పలేము. స్త్రీ పురుష భేదమునకుఁ గారణమేమి. ఎట్టి మార్పులు ప్రయోగశాస్త్ర రీత్యా కలుగఁజేసిన యెడల సృష్టిలో స్త్రీత్వమును కాని పురుషత్వమునుకాని మార్చగలము. ఇవి క్లిష్టమైన సమస్యలు. అంత క్లిష్టమైన సమస్యల నుదాహరించి కొంతవఱకు విజ్ఞానము యొక్క దుర్బలతను నిరూపించితినే గాని యీ సమస్య లన్నియుఁ గూడ విజ్ఞానముయొక్క పరమావధి అనగా సృష్టిలోను, ప్రకృతిలోను ఉన్న మూలసూత్రములు, వాని ననుసరించికొని యున్న సత్యాన్వేషణలోనివే. ఈ ప్రశ్న పరంపరలకు జవాబులు సమకూర్చు ప్రయత్నము లెప్పుడు జరుగుచునే యున్నవి. కొన్నింటికి ఏదోవిధమైన జవాబు దొరుకుచునే యున్నది. అట్టి విజ్ఞానాభివృద్ధి యీనాఁటిగాఢ కాదు. అనేక శతాబ్దములుగా జరుగుచున్నది. ఇంకను అనంతముగా జరుగనున్నది. తత్ఫలితముగా ననేక విచిత్రసంఘటనలు సామాన్య విషయములుగా తేటపడుచున్నవి. ఒకప్పుడు ఏడురంగుల యింద్ర

ధనుస్సు అనగా Rainbow నుచూచి అది మానవాతీతమైన దృశ్యమని భావించేడివారము. ఈరోజున దానికీ గారణము సులభముగా సరము చేసికొని కొన్ని ప్రయోగముల నుపయోగించి అట్టిధనుస్సునే కృత్రిమసృష్టి చేయవచ్చును గదా. ఒకప్పుడు తేనెటీగ అంత తెలివిగా తేనె యెక్కడనున్నదో కనుగొని ఆజ్ఞానము నిశరతేనెటీగల కందఁ జేసి విచిత్రముగా సతిత్కరితముగా నాతేనె యంతయు నెట్లు తుట్టెలోనికిఁ జేర్చుచున్నదో తెలియక వైజ్ఞానికులు బాధపడిరి. ఇప్పుడు తమసృష్టిచే దీనిని సాధింపఁగలిగిరి. ఇదియేకాదు. ఇటువంటి వశేకవిషయములను తెలిసికొనఁగలిగిరి. ఈ వివిధశాస్త్రాన్వేషణములలో అనేక ప్రయోగములను సృష్టించి వానిని తమసాకార్యముల కుపయోగించుకొనుచున్నారు మానవులు.

కాని యీశాస్త్రజ్ఞులను కొంత ఘక్కిమాచ్చి కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగిచూచిన యెడల కొంత రసాభాసమై జబాబులు దొరకవు. దొరికినను ఆపరిభాష అడిగెడివాని ఊహలతో నమన్వయము కాదు. అందుకొన్ని యుదాహరణము లేమనఁగా మానవుని చుట్టు ప్రపంచ మంతయు నావరించియున్న యీసృష్టియొక్క అర్థమేమి? ఈనాటక మంతయు నెందుకు జరుగుచున్నది? ఒకవృత్తి మరణించిన తరువాత నేవిధమైన పునఃసృష్టి యున్నదా? ఈప్రశ్నలే కాదు. ఇట్టివి యింకను జాల అడుగవచ్చు. కేవల విజ్ఞానశాస్త్రఫలితముగా నీప్రశ్నలకు జబాబులు దొరకు నవకాశము కనఁబడదు. అట్టి వైఫల్యమునకుఁ గారణములు కొంత విచారింపవలెను. ఆధునికవిజ్ఞానపద్ధతులలోనే అవి యిమిడియున్నవి. ఆధునికవిజ్ఞానము, ముఖ్యముగా ప్రయోగ ప్రమాణసిద్ధము. వైజ్ఞానికులు ప్రయోగేతరప్రమాణము లందంతగా విశ్వాస ముంచరు. ప్రతిసిద్ధాంతమును ప్రయోగించి చూచి తమ హేతు వాదములతో బంధింపఁబడిన ప్రాకారములో నిముడకపోయిన యెడల దానిని నిరాకరించెదరు. అనఁగా వైజ్ఞానికుఁడు ఊహాప్రపంచములో మేడలు కట్టుటకు వీలులేదు. తనకు వ్యక్తమగు విషయములను సత్యమని నమ్మవలెను. అనిత్యమని, మాయయని తోసివేయుటకు

వీలులేదు. ఈనిబంధనలతోఁ గూడుకొన్న శిక్షణ వైజ్ఞానికునకు ఆయువుపట్టు. జగదుత్పత్తికి మూలకారణ మేమి అను మహత్తరమైన ప్రశ్నను సాధించినప్పుడైనను, సూర్యాస్తమయకాలమందు సూర్యుఁ డెట్టులిరంగు ధరించుటకు కారణమేమి అను స్వల్పవిషయమును సాధించినప్పుడైనను, వైజ్ఞానికుఁడు తన శాస్త్రములకు ఘనాదులైన కట్టుదిట్టములకు, పద్ధతులకు బోఁబడియే తనబుద్ధికుశలత వలన విజ్ఞానసాధమును నిర్మించవలెను. అట్టి కట్టుదిట్టము లేప్పుడంగీకరింపఁ బడ్డవో, వెంటనే కొన్ని విధములైన ప్రశ్నలు విజ్ఞానశాస్త్రములకు లొంగఁజాలవని విశదము కాఁగలదు.

నానావిధములుగ విస్తరించియున్న యీజగత్తులో, అనఁగా ఒకవైపున మహత్తరమైన జ్యోతిర్లోకములోని గ్రహసంపుటులు వాని కూటమి వలన ఉద్భవించిన యితర ప్రపంచకములలో నుండిగాని; మఱియొక వైపున సూక్ష్మాతీసూక్ష్మములైన అణులోకములలో నుండిగాని, ఏవిషయము నైనను ఉదాహరణమునకు దీసికొని, ఆవిషయమును విమర్శించిన యెడల రెండువిధములైన ప్రశ్నలు ఏర్పడఁ గలవు. ఒకటి ఆవిషయ మెందులకు సంఘటించినది. రెండు అది ఎట్లు సంఘటించినది. ప్రత్యేకించి చెప్పినయెడల ప్రతినమము నిర్విఘ్నముగా సూర్యోదయ మెందుల కగుచున్నది అన్నది యొక్కప్రశ్న. దీనికి ప్రత్యుత్తరము విజ్ఞానశాస్త్ర మియలేదు. ఆసూర్యోదయమే యిన్ని నిమిషములకు ఎటు వైపున నెట్లుచున్నది అన్నది యింకొకప్రశ్న. దీనికి చక్కని ప్రత్యుత్తరము ఖగోళశాస్త్రములో దొరకును. ప్రకృతిలో సృష్టియెందుకు జరుగుచున్నది. ఏవ్యక్తియొక్క ఆనందము కొఱకు ఏవ్యక్తియొక్క కోరిక మీద జరుగుచున్నది. అట్టి ప్రశ్న విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులలోనిది కాదు. విజ్ఞాన శాస్త్రములో తన అభివృద్ధికి మూలసూత్రములుగా నేర్పఱుచుకొన్న నిబంధనల ఆవరణలో నున్నంతకాల మట్టిప్రశ్నలను శోధింపలేదు. కాని సృష్టి యేవిధముగా జరుగుచున్నది. పద్ధతులేమి. సూత్రములేమి. అను ప్రశ్న

లకు వివిధ శాస్త్రములలోనుండి కొంతవఱకు సంతృప్తికరమైన జవాబులు దొరకగలవు. అనగా విజ్ఞానములోని వివిధ శాస్త్రములు చాలవఱకు జగత్సృష్టిని, అందుగోచరమగు చిత్రవిచిత్రములను మన అనుభవసిద్ధమగు ప్రమాణములుగా తీసికొని అవిఎందుల కీవిశాలమైన జగన్నాటకములో నిమిడినవో ప్రశ్నించక, అవి పొందు పరిణామ మేకారణముల ఫలితములలో అవిమట్టుకే విచారించి, కోడికరించి కొన్ని ముఖ్యసూత్రములను నియమించి విజ్ఞాన సర్వస్వమును చేకూర్చు చున్నవి. ఈనిబంధనల సనుసరించి పదార్థమునకును, శక్తికిని గల అన్యోన్య్యాశ్రయము విమర్శించెడిది పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము. అట్లే ఖగోళనిర్మాణపరివర్తనపద్ధతులను సాధించెడిది ఖగోళ శాస్త్రము. ఇంకను భూశాస్త్రము, ఖనిజశాస్త్రము, ఎన్నియో శాస్త్రములు గలవు. కాని వానికి పునాదియైన సూత్రములు, నిబంధనలు పైనఁజెప్పినట్లు కొన్నిరకములైన ప్రశ్నలకే ప్రత్యుత్తరములు పనుకూర్చుటకు ప్రయత్నించగలవు కాని, ఆశాస్త్రము లేర్పఱచిన నిబంధనల కతీతమైన ప్రశ్నలను పరిశోధింపలేవు. మానవుని మనస్సు సరివిధముల పనినెట్లుచేయునో, పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్రములోని సూత్రములతో నిరూపింపలేము గదా. అట్లే ప్రకృతిలోని చిత్రము అందుకు ప్రదర్శితము లగుచున్నవో, వాని యొక్క ప్రయోగ పద్ధతులనే విమర్శింపఁ గలిగిన శాస్త్రసహాయములచే అర్థము చేసికోలేము. అట్టి శాస్త్రముల కవి అందరానివి.

కళా సమీక్ష

చిలుకూరి పరభద్రశాస్త్రి

నిరుపాదానసంభార మభిత్తావేష తన్వతే

జగచ్చిత్రిం సమస్తైశ్చ కళాశ్లాఘ్యాయ హూలినే!

అక్షకము హృద్యము సయిన కల్పశో నింజిన రచన-
“కళ” అనినఁ బాల దూరము వఱకు కళానిర్వచనము పాసఁగు నట్లు
కనిపించుచున్నది

ప్రపంచములో అందమయిన వస్తువులు చూచి, సాంఘిక ధృతులు
విని, ప్రతివాఁడు అది యెంతకళగా నున్నది. ఎంత అందముగా నున్నది
యని యనును. కళాస్వరూపమును “అందముగా నున్నది” అను మాట
లతోఁ దెలియఁ బఱచుచున్నాఁడు. అయినను ‘అందము, కళ’ ఒకటే
కాదు. అందముగా ఉన్నదనినఁ గళతో నిండియున్న దని తెలియ నగును.
కనుక అందమును ఇచ్చునది, అందమును దెచ్చునది కళాస్వరూప మని
వచ్చును, లక్షణ మనినను అంత తగవు లేదనుకొనవచ్చును.

ముందుగ అందము వస్తుగతమా? భావుకునిబట్టియా? చూపఱు
బట్టియా? అనునది పెద్దచర్చనీయాంశము. కొందఱకు లోకములో
నున్న ప్రతివస్తువు అసహ్యముగాఁ గనఁబడును. వీత రాగులకంటెను వీరు
మహానుభావులు.

నాత్రాతీవ తు క ర్తవ్యం దోషదృష్టిపరం మనః

దోషా హ్యవిద్యమాహృషి తచ్చిత్తానాం ప్రకాశతే!

అట్టి పురోభాగులమాట వగలిన, ఒక్కొక్కనికి
వస్తువు అందముగాఁ గన్పట్టును. అదివాని కమృతాయమాన

కావ్యం సుధా రసజ్ఞానాం కామినాం కామినీ సుధా
 ధనం సుధా సలోధానాం శాంతిః సన్యాసిनाం సుధా.

వేద మిష్టమయిన వానికి గానము రోదన మనవించును. చిత్ర
 కాదునకు చిత్రకళ ఇంచినట్లు మఱియొకటి రుచింపదు.

పగివాట్కాముకశునాం ఏకస్యానేన యోమితి
 కుణః కామినీ భవ్యం ఇతి త్రిస్తో వికల్పనాః

పస్తువు ఒకటే అయినను వాని రుచిని బట్టి మఱియొకటి నీతిగఁ
 గనబడదు. ఇష్టము లేనిది వికృతిగఁ గాదు సోతగఁ గన్పించును. “భిన్న
 రుచి ర్హితోకక”. ఇంతకు వస్తుగతము కా దనినప్పుడు భావుకుల మనస్సు
 అందము తెచ్చుచని యన వలయును. అప్పుడు అన్నిటికెఁగఱ శ ఉన్నదన
 నలసి వచ్చును. అటుల అనుట మంచిదికాదు. అనుట కూడ. ఏకొందఱకే
 నీయిష్టము లేకపోయినను సమాజమున కెల్లు రుచించినదని పెరీక్షించు
 కొని అవస్తువు సమాజములో మెప్పు వడసిన దానికే గళాముద్ర
 నేయనచ్చును.

వస్తువు లొకేమాదిరిగా నున్నను అందము కొన్నిటికే యుండును.
 కన్నులు, ముక్కు, చెవి, నోరు, కరచరణాద్యవస్తువులు (స్త్రీ) లందఱకు
 లెక్కకుండినను “ఈతడువి అందముగా నున్నది” అని కొందఱకేనే ఒప్పు
 కొందుము. అటులనే వస్తునిర్మితికి సామగ్రి ఒక్కటయినను, సృష్టింపఁ
 బడు ఒక్కవస్తువే అందముగా నుండును. అన్నియు నుండవు అందఱు
 చేసినవస్తువులు గందముగా నుండవు. ఒక్కఁడు చేసినదియే అందగించును.
 చీరల నందఱు నూలికోనే నేయుదురు. చీరల కందఱు నంచు నుంటారు.
 ఒక్కొక్కఁడు నేసిన దానికే అందము వచ్చును. అందఱకు నందముగా
 నేయుట యలవడదు. చీరలకు నూలు ఒక్కటయినను, అంచునల్ల
 అంచునకేకాక చీరకంతకు నందము వచ్చినట్లు అలంకారాదు యుండినను

ఒక్కొక్క అనుదాసకే అందముండునట్లు కొన్నిపస్తువులే అందముగా నుండును. ఆ అందమును తెచ్చుచుండే “కళ” అందుగా—

ప్రతీయమానం పునరిస్యదేవ వస్త్రస్తి నాణేషు నూనకవినాం
యస్త్రాస్త్రాస్థిస్థిం నయవాళిక్తం విభాతి లావణ్య మి వాంగనాను.

అని కావ్యములో స్వయంగా చెప్పు వంటిది.

కళ ఒక స్త్రీ వంటిది. పురుషులకు స్త్రీకి నాగను తీసికొనివచ్చుటకు ప్రయత్నించునట్లు, కళకు, కళతోగూడిన వస్తువులకు నాగును తీసికొనివచ్చుటకు ప్రయత్నించుట కళాకారుని కర్తవ్యము. అందలు కళాకారులు తమ కళాసృష్టిలో నిమగ్నులయి, ఏకాంతముగా నాలోచించి భావనతో మేళగించి, వివిధ సామాగ్రితో నింపుటకు ప్రయత్నించును, సింపుదురు. కళ కుద్బోధక సామగ్రిలను ధ్యానించుదు. పరిశీలించుదు, రూపొందించుదు. తమ కళలో తాము నిమగ్నులయి ఆనందించును నాగున్నదనుకొని వీధికి దేర్చును అంత వజ్రకే కళాకారుని కర్తవ్యము.

కళ మానసిక సృష్టి కుహ్మరి కుండలకుం గ్రొత్తరూపు తీసికొని వచ్చినను, కవి కావ్యరచనలో గ్రొత్త ప్రాకారాలు తీసికొని వచ్చినను, చీరలు కంచుదేయుటకు ముద్రలు చెక్కినను, మనస్సులో ముందు భావించికాని భయపడి కభివ్యక్తి చేయజాలడు. తన మనోభావములను మానసిక గూఢములను పైకి వెలువజుచుటకు వస్తువులనియు, రంగులనియు, శబ్దములనియు, స్వరములనియు, ఏవేవియో తీసికొని కళను రూపొందించుటకము ప్రయత్నించును. తనకు సామగ్రి లోటయినను, బూర్ణముగ వ్యక్తీకరింప జాలడు. భావనాబలము లోటయినచేమియు వ్యక్తీకరింప జాలడు. కాని ఒకరితి శ్రోత్తదనమును దీసికొని వచ్చును. కొందఱు వారిదృష్టిలో నాగున్నదని మెచ్చును. కొందఱు

మార్పులు. వెక్కిరించుచు, వెక్కిరించుచు బాధచెందక నాచుప్పము రాసు నచ్చింది. మీకు భావుకత్వము లేదు. నాకళ యింకా అను నాడు కళాకారుడే కాని “కళ కళకాళికే” అను చాడగును.

కరోత్పత్తికి మనస్సు కాగణమునట్లుగ కళమనస్సు లోనిది జూచ్చుకొనిపోవుట యవసరము. కళ మనస్సులో వెలుపడి, గూపించి అభివ్యక్తమయి బాహ్యోద్రియములద్వారా మనుజు నాకర్షించి, ఇంద్రియమిచ్చి కల్పించి తద్వారా భావుకుని మనస్సులో బ్రవేశించి మనోరంగములో జరకాలము సటింపఁగలిగిన నయ్యది సరియైన కళ కాఁగలదు.

పెద్దపెద్ద పట్టణములలో లేడియోలు, గ్రాంసోన్లు, అకాశవాణులు శబ్దయంత్రము వీధినెంబడిఁ బడి అంధోపక్రమశాలసంటి రాగాలు పెట్టుచున్నను, సిసిమాలలో భక్తిమార్గము తెలియఁ బోచుచున్నను, నానికేమియు విలువలేనట్లు మనుచరిత్ర వెలుపడ నానిగిడి ననేక ప్రబంధములు తత్సమములు ఇంచుమించు పందలకొలఁది నరిత్రలు వెలు పడినను వానివైపున నెఁ జూడనటులు గాంధీ శిలావిగ్రహమొకటి అంద ముచుని మొకట వెలుపడ నిప్పుడు ప్రతిగ్రామములో తద్రూపము కొంచెన్నెఁచను లేని వేలకొలఁది విగ్రహములు వెలుపడి అజుగఁడునకు నున్నను, వానిపైకి దృష్టిని సారించనటులు, కళ ఆకర్షకము కాకపోవుట యందుండ కోతకల్పించు ననినచో కళ తన ఉత్పత్తిలో, నిలకడలో, ఉపయోగములో ఉండవలసిన స్థితిలో నున్నప్పుడే చిరకాలము స్థాయిగ నుండఁగలదు. ఇంతకు కళ మానసిక పరివర్తనము చేయఁగలగ వలయును.

కళకు క్రొత్తమార్గములు, క్రొత్తనడకలు, క్రొత్తనస్తువులు దిగుమతి అయినచ్చిన యీవనములలో, కనువేదులు, వినవేదులు, ఎవవేదులు అగునట్లు కళలు వెలుపడుచున్నవి. అసఁగా నిఁద్ర

యాకర్షితి ములగుచట్లు అభివ్యక్త మగుచున్నది. కాని యిది ఇంద్రియముల కంటె ఆకర్షకములగుచున్నది శాహ్వాముగ సంతగా మనుజునిపై తమ ప్రభుకాంచును జూపుదు చులునిగా నొనరించుచున్నది. మనుజునిమీద సుఖకారము చేయుట యుగా మనస్సునకు హత్తుకొన స్థిరపము నిచ్చుట మంచిదియ. వానివల్ల వచ్చు ననుభూతి ఆనందము స్థిరముగ నుండగలదు. ఇంద్రియములు తమ అనుభూతిని చునన్ని నకుంబంపును. “అత్యా మనసా సంయుజ్యతే, ముగ ఇంద్రియేణ, ఇంద్రియమగ్రేన తస్య సత్త్విక్షం” అని మనశ్శాస్త్రవృత్తి చేసిన దన్నది. శాహ్వా జగత్తు అనుభూతి ఆనందము నిచ్చును. మనస్సుగోరి బంధియును. అయినను ఈ శాహ్వంశము “రాజసిక” “తామస” ఆనందములలోనిది గాని తమించు చున్నది. అందువలననే యాచ్యుని మనుజుని చపలునిగా నొనరించుచున్నది. నానకే దలమొట్టింది త్తణములో దిశపత్త్రికవలె గోరి కట్టించు చున్నది. ఈ రాజసికానందము కట్టించుటయే, యీ తామసానంద మనుభవించుటయే యిప్పటి కళాకారుని లక్ష్యము, కళాచరితము అయియున్నది.

మతాంతరాలు కళకు అభివ్యక్తింది సాంప్రకూర్ష సనసరములేదు - ప్రకృతి - పద్మతము, నదులు, సముద్రములు, చెట్లు, లతలు, మేఘములు, ఆకాశము, ఇంద్రియమును, పచ్చికబయల్లు, ఋతువులు, రేయుంబయల్లు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, చీకటి, వెన్నెల, వెలుతురు, నీటి, పశువులు, పక్షులు, సరీసృపములు, పాక్షులు - కళాసంపద స్వాభావిక మయినట్లు, ఉన్నది యున్నట్లుగా ఆశించి, ఉన్నది యున్నట్లుగా వర్ణించి సన్నముగాది యుచుచేయుటయే కళాసంపదకు మిక్కిలి పరాకాష్ఠ అందము ననియెదడు (ప్రకృతి చిత్ర) మెంతవఱకు సనసరమో. ఏ కళలో ప్రకృతి చిత్రమవలె మో మాయము ఘట్టము

యొకటి (చెరింపుము) కాని యది సుందరచేష్టావిలాసప్రబంధమునకు సుంపము. అట్టి కళలు ఒక్కడే ఏకాంతముగా జూచుకొని, విహంగునిప గలుగును, అనుభవించు గలడు. స్పష్టవృత్తిముల సద్గతులు పురుషులు కలిసి చూచి తేను. అట్టివాడు తమకు సమాజమునకు సంబంధము చరలుకొని గలుగుననువులు పొందెను.

కళ సమాజమునకు తెందినదికాని ఒక్కసకే తెందినదికాని సమాజమే కళాకారుని సక్రియించి సీమించి ఉన్నతస్థితికి దీసికొనినప్పుడు. సమాజము కళాకారుని స్థానిమునిచ్చును. అది కచ్చునట్టి స్థానమును మొదటి యత్నిములోనే చిహ్నముగా జేసికొని అన్నిల్లవిధమును స్మరింప జేసికొనగలిగినచో నాతడు సత్తమకళాకారుడు కాఁగలడు. ఏ కళాకారునికయినను తా నానర్హకళాకారుడు కావలయుననిచును, తనసృష్టి “సభూషో న భవిష్యతి” అనిపించుకొనవలయుననియు దీక్ష యుండవలయును.

వాల్మీకి, కాళిదాసు, భవభూతి, గంజ, భట్టబాణుడు, పన్నెడు, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుడు, మొదలుగువారిమాటల వదలివేయునము. వారిదే అగ్రాసరము. ఏనాడు వ్రాసినాఁచో పెద్దన “ఆపందోబ్రహ్మ యటన్న” నుగూఁగల సద్యములను. తెలుఁగువారి పుటికి నాలుగువైపుల నుండి ఆ పద్యములను విసిరించెదరు. అనగా మనుచరిత్ర పట్టనివా రుండరు. కత్తభామరొనము “ఏమేమీ” యనిరాఁగ అది తక్కించుటకయి మొక్కు- “జ జాతానన” ఘట్టముచింతలి పద్యములు తెలుఁగునాట రానివా రుండి రనిన సఖిశయోక్తి గాదు, ముద్దులూలుకు పలుకులు కనుక. “సఖిసా హిత్యరహస్యము” “శిలికుజౌంపము” “ఆహబిల్లి” ఈ పద్యములు ముట్టక చొచ్చు అరుదు. చెందిన బహుచోవులు విచార్యము. బారు ముఁ యేడ్చి భిన్నమూర్తిగారిని అరచ ననుచుత) చదునని వారుండరు “ఈ

కళాకారి నంతటి సాధన" అన్న సామెతవారిని జూడనివారుండరు. "సంకల్పశక్తితో సాధనములు, తమిషులతో గెలు" అను పులిశయోక్తులుగల సింగళివారి సంగతుముక్కలను వారుగారు గాన మనునప్పుటికి శ్యామలాలు మొక్కిరిసివారు, "అస్సరామధిక్తియెంత" అనుక్తిని రాసి వారుండరు."

పైకళలన్నియుఁ గళాదృష్టితో వెలుగుదినవి ఉత్తమకళాకారుల చేతిలో సృష్టించుచును, "అమరావతీ, అజంతా, ఎల్లోరా" గుహలలో వెలువడిన శిల్పకళ కళలన్నిటిలో నేడు మేలికీటమై వెలుగొందుచున్నది. ఈ కళలన్నియు నాకర్షకములు. మానసోల్లారదాచుకములు. శాశ్వతా సంపదాయకమైన చుట్టికత్తను మును. ఈగీతి కళలన్నియు నాంధ్రము కల్పించును.

ఆంధ్రము కళాగిరవుడు, ఆంధ్రము కలిగించు సప్రస మనుజుఁడు. తనమున్నును మారుకొనును. ఆంధ్రము కలిగించు దాని నొప్పికొని యుదనా సంతము. నాయిష్టమని యును. అప్పుడే తన భావములు నిస్స యదూమమును పొందును. ఇంతకు కళ ఆంధ్రమును గలిగించుచు వుండును. నొక మాగ్గముఁకుందీసికొని దెడలుచుని యెప్పుకొనవలసియున్నది. ఆంధ్రము కలిగించుట కళల కన్నిటికి సమమేయని యనుకొంటిమి.

కళాచర్యసముపలనఁ గలుగు నాంధ్రము చిరస్థాయిగా నుండుట కళామీఁద నాధారపడి యుండును. అయినఁ గళలు తా మిచ్చు నానంద మునుబట్టి రెండువిధములుగనున్నవని యనుకొనవలయును. వృత్తికళలు— లలితకళలు— అని. వృత్తికళలన్నియు "Art for markets sake" "కళ అమృతము కొరకు" అను ధోరణిలో చలామణి అయిపోవును. వాని కుపదేశకత్వముతోఁ గాని, నీతితోఁ గాని, సంబంధబాంధవ్యము లుండదు. అట్టి కళ క్షణకాలములోఁ దనూగనును దానికై కళా

కారుణిక నిర్బునానర్యకత యున్నదికాని లలితకళాను సృష్టించు శక్తిగల వుంత జంబూట ముక్క-జులేమ. దానికి వచ్చుమెప్పు పద్యశ్విల సంఘమంటిది. ఆర్థికముగ నున్నతి యుండి నుండవచ్చును. నాల్గు దోజులుమాత్రము వానిని సూచి "బా" అని యందును. వారముదోజు లయినతివాత "వోసమ్మ" అనిన చందురు. అట్టి వృత్తికళానిర్మాతలు నిర్మించుకళకు "నేర్పు" అను నిర్వచనము సరిపోవునేమో యనిపించును. ఈనేర్పునకు మానసిక భావనావనంపర యుక్క-జులేకదేగా చేష్టలోను, క్రియలోను నెక్కువ అనసరిమురు దీక్షితునునర. ఈ కళాకారులకు లలితకళాకారుల కున్నంత స్థిరోన్నతి, శాశ్వతశక్తి, సగఘాంకనము, నుండదు. కనుకనే యీకళాకారుడు సృష్టించుకళ స్థిరావస్థము నీయ లేదు. పనివలన గలుగు నానందము వానన్పులోనికి జూగి లేదు. వచ్చినను క్షణికముగ నుండును అమరావతి శిల్పసౌందర్యము, మీనాశ్రీ, మూర్తికళాసౌష్ఠ్యము, మాలకు సంగరాగాదులకు రానేదు.

వృత్తికళ-లలితకళా ప్రస్తావము వచ్చినది కావున ప్రాచీనకాల మునుండియు "కళ" లని పరిగణించి బడిన వెన్నియో ఇటు స్మరించుట మంచిరని యూహించు వాగ్ముచుంటిని.

౧ శీతము, ౨ వాద్యము, ౩ నృత్యము, ౪ నాట్యము, ౫ ఆశే ఖ్యము, ౬ విశేషకచ్ఛేద్యము, ౭ తండులకునుమ బలివికారము, ౮ పుష్పాస్తరణము, ౯ ఉశనసననాంగరాగము, ౧౦ మణిభూమికా కళము, ౧౧ శయనరచనము, ౧౨ ఉడకవాద్యము, ౧౩ ఉడకఘాతము, ౧౪ చిత్రాయోగము, ౧౫ మాల్యగ్నిధనవికల్పము, ౧౬ శేఖరాపీఠ యోజనము, ౧౭ నేపథ్యయోగము, ౧౮ కర్ణ సత్రభంగము, ౧౯ గ్రంథ యుక్తి, ౨౦ భూషణయోజనము, ౨౧ ఇంద్రబాలము, ౨౨ కొచి మారయోగము ౨౩ హస్తలాఘవము, ౨౪ చిత్ర శాకా

పూనుభక్త్య వికారక్రియ ౨౫ నాచిక గనరాగానవయోగము ౨౬
 సూచీహాకర్ణము ౨౭ సూత్రక్రియ ౨౮ ప్రశ్నోత్తరము ... ౨౯ ప్రశ్న
 మాల ... ౩౦ దుర్వంచక యోగము ౩౧ పుస్తకవాచనము ౩౨ గా
 కాభ్యాసము ౩౩, కావ్యసమర్పణము ౩౪, పట్టకావేళి
 వాణిజ్యము ... ౩౫ తిరుక్కర్ణ, ౩౬ తత్త్వము, ౩౭ వాస్తువిద్య,
 ౩౮ చూపురత్నపరీక్ష, ౩౯ భాగ్యవాదము, ౪౦ మణిరాగజ్ఞానము,
 ౪౧ నృప్తాదుల్యేదయోగము, ౪౨ మేషకుక్క-టలావక యుద్ధవిధి,
 ౪౩ శుకశాసితా ప్రళాపనము, ౪౪ ఉత్సాహము, ౪౫ కేశమార్జన
 కొశలము, ౪౬ ఆక్షరముష్టికాఫనము, ౪౭ స్త్రోచ్ఛితకవికల్పము
 ౪౮ దేశభాషాజ్ఞానము, ౪౯ యంత్రమాతృక ... , ౫౦ ప్రష్పశేక
 తికా నిమిత్తజ్ఞానము, ౫౧ భారణమాతృక ... , ౫౨ సంపాత్త్యము,
 ౫౩ మానసకావ్యక్రియ ౫౪ క్రియావికల్పము, ౫౫ చలితకయోగము
 ౫౬ అభిధానాశోచ్యుద్భావము, ౫౭ ద్యూతవిశేషము, ౫౮ అకర్ష
 త్కీడ, ౫౯ బాలకక్రియనము, ౬౦ నిష్క్రమణము, ౬౧ వైనాయక
 విద్యాజ్ఞానము, ౬౨ వైజయిక విద్యాజ్ఞానము, ౬౩ వైతాళిక విద్యాజ్ఞా
 నము, అని అటుచదినాలుగు.

కళ — అనుకరణ.

కళాజీవి స్వతంత్రుడై కొత్తగాఁ కళనుసృష్టించిననాఁడే కళా
 కారుఁడు గాఁగలఁడు. అనుకరణ చేసినచో నాదొంగతనము తాత్కాలి
 కముగాఁ గనపడకపోయినను, ఏకొలదియేని నందముగాఁ గన్పట్టినను,
 పైమెఱుంగు వలె కొంతకాలమునకు నాపూత అణగిపోయి నిజవస్తువు
 బయటఁబడును. కళ శోభాహీనమగును.

అనుకరణ పనికిరాదనుటకుఁ గారణము కళపరిణిష్ఠితత్వమును జొంద
 నేకుండుట అనుకృతి కనుక, ప్రతిభ లేమిచే నేదెనొకే యంగముమీఁద

నృప్తి హెచ్చుకొన్నందున కళ తియ్యగలదు. ఒక కన్ను, ముక్కు-
ఇంద్రియమే అందముగానుండి మిగిలి, అవయవములు వికృతముగా
నున్న యెడల దానికన్న మాత్రమే అందముగా నున్నదని యనియెడును.
ఒక్కమాటుమాత్రమే అ అనుటయును. అందముగా నయిందేయు
టకు యున్నచు, నామాగ్రియున్నను బ్రతిభ లేకపోవుటచే నంభ
టితోనృప్తి కల్పన అనిపోయినది. సిద్ధహస్తము చేయునంతటి ప్రియత్న
ముచేసి ను వికృతముగా దూరమైనది. అందుము వికారము సృతి
సత్తువునను మిళితమయియే యుండును. వికృతి సృతిభ తక్కునయైన
లైకివచ్చును. ప్రితిభ యెక్కువైన నందగించును అందమయినది, ప్రితి
భాసృష్టమయినది చూచి తలలూచిన మనుజులు అనుకరణసత్తువులను
చూచి ఆనందింప జాలరు చివరికికను బార్చివేసికొని జార్చివేయుదురు.
ఈ అనుకరణము సృతికళలకుఁగూడఁ బనికిరాదు ఈ అంధాను కరణము
దానికున్న నో “Art for markets sake” అను ప్రయోజనము
గూడఁ జూడదు.

లలితకళలకు ననుకరణము పనికిరాదు. ఈ అనుకరణమును సర్వ
భావరత్నమునకుట ఎవ్వరికరము కాదు. అయినచో ననుకరణ మెన్నివిధ
ములుగ నున్ననో ఆవిషయము ననుకొనిన దేలు నీవిషయము. అక్షర
ముల ననుకరింప కుండను పదముల ననుకరింప కుండగను నెవ్వండును
కావ్యము వ్రాయఁజాలఁడు “నహివాచస్పతినా స్యక్షరాణి నిదానివా
కానిదితపూర్వాణిఘటయితం శక్యంతే” అని ధ్వనికారుఁడు ఇవి రెండు
ననుకరించుట సంగీతములో సత్సర్వములనే ప్రితిగాఁచుకుండు స్వీకరించి
నరులు. ఒకవిధమయిన రాగములనే గ్రహించినటులును.

ఇంక నొకఁడు చేసిన స్వరకల్పమునే మఱియొకఁడు చేసి ఒకఁడు
పాడినపాట నన్నివిధముల నదేవిధమున హిందీ చలనచిత్రసృష్టలు ఒక

పాటకొక్కకైచి కిల్పించిన నావెంట తలుగు చిత్తములకే బాలుల
 కయ్యదియే శైలితీసికొని పచ్చరిణి; వానిన శ్రీనామ దుంచిన
 ములనే, వాక్యములనే కథావస్తువులనే పెద్దనయుంచగ పెద్దన్న ఉంచి
 ననే తరువాతివారు నుంచిన నయ్యది అసహ్యమగును. ఒక్కొక్కచోట
 భావములు కొన్ని ఒకేతీతి నుంచుచున్నాడు. దానిని దినకళచే స్థగితము చేయువ
 చున్నాడు; కాని మొదటినుండి తుదివఱకు నొకేమీమాత్రము, ఒకేశైలి.
 ఒకేవస్తువు ఒకే భావములు, ఒకరీతిగనే వర్ణనము, ఒకేరీతిగ బాహ్యోపమ
 మున్నచో నయ్యది సంవాదముకాదు. వినంవాదము అయ్యదికీ శే
 కాదు, కాకళి. ఒక్కొక్కపద్యము ఒక్కొక్కశ్లోకము సర్వాత్మనా
 సమమైనది అనేక ప్రబంధములలో నూచుచుంటిమి. భావమొక్కటిగా
 నున్నను కళకట్టిపివి చూచుచుంటిమి. అటులగాక వస్త్రైక్యత, కల్పనై
 క్యత, భావైక్యత, వాక్యైక్యత, పద్యైక్యత లాగినచో చూడఁజాలము,
 వి.జాలము. ఆ అనుకరణము ప్రతివిగానుకరణము నంటిది. భావ
 ములలో వైక్యత యున్నను ఈక్రిందిపద్యములు కళలో నుండియుండుటచే
 నాంపు నొనఁగూర్చుచున్నవి—

శ్రీనామము కాశీఖండము—

కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల కొల్పినదభంగ నేడైన
 బ్రుచుచు నేత్రి కొండదటిఁ బెద్దయెలుంగున నెక్కివెక్కి వె
 క్కనమగు మన్యువేగమునఁ గాటుకకన్నుల నీరుపోవ లై
 యుసిరికగాయలంతలు పదోధరముల్ దిగువాటునట్లుగాన్,

పెద్దన—

పాటునకింతులొత్తురె కృపారహితాత్మక నీవుకోసన ని
 చ్చుట భవన్న భాంకురము పోకెఁగనుంగొను మంచుఁజూపి చు

హ్మాలగంధి వేదను నేపంబడి వోచ్చె గల స్వసంబుతో
మీదల విన్నుచున్నదనుబట్టుల నశ్రువించింబు ఎంగంగన్.

తెచ్చుకవి—

ఈనుఁబుట్టి పెండమును మోచ్చిని శోకి వవానలంబునే
గాసిని గోచ్చె బాగివిభుక మైదుటన్ లలితాంగి పెంకజ
శ్రీ సఖమైర మోముఁబుల జీలచేటింగిడి బాలపల్లవి
గ్రాసకమాయకంత, కంకంర వసూకలకాలవీధ్యన్.

భట్టమూర్తి—

అజాబిల్లి నెలుగుకెల్లకల డాయన్ లేకరాకానిజా
రాజశ్రీసఖమైరమోమునఁబటాగ్రిం బాడ్తి యెల్లెత్తియూ
రాజీనానన యేడ్చెఁ గిన్నరపక్షు రాజత్కరాం భోజ కాం
భోజీమేళవిసంచికారన సుధాపూరంబు తోరంబుగాన్.

గోదనమును | అందఱుఁదీసికొన్నను అందము దీసికొనిరాఁ గలిగారా!
అటుల నుండవచ్చు కాని ఒకరాజు. రాజు విచవిహారమునకుఁ బోవుట.
అచట ఒక స్త్రీని గాంచుట చాటుననో మాటుననో, ప్రత్యక్షముగనో
పరోక్షముగనో, ఒంటియలు బద్ధాచురాగులగుట. కలసియో, కల
యకయో విడిపోవుట, ఉభయులకు విరహవేదన, శిశిగోపచారములు,
ఒకరికొకరు వార్తలఁబెందుకొనుట, వివాహము, పుత్రోత్పత్తి. ఆ
పుత్రుఁడఁ గూడఁదనకుఁ బుత్రోత్పత్తి పర్యంత మటులనొనర్చుట. ఇట్లు
సవన్ధ, ఈకథనాఁగులోపల, మొదట పట్టణవర్ణము, తరువాతకోట, ఆ
నెంట్ల హస్త్యశ్వరథ పాదాతివర్ణనము, చాతుర్వర్ణ్యము, గణికావర్ణన
ము, వివాహమునకు పయనమై వెళ్ళునపుడు గాని, వివాహమయి వచ్చు
నపుడు గాని నాగరస్త్రీలందఱు దివ్యక్షాసంభ్రమములో గోప్యాంగ
విష్కరణవర్ణము, ఆపాదనాంశముగ నొకమాటు, లేకరెండు మాటు

లో ఒక స్త్రీ వర్ణనము ఈరీతి నొకకావ్యము చెలువైన జగ్గకవికూడ ననియన్నియు సర్పించి వలసిందే. గర్వకథలు మున్నవలె అన్నియు నొక్కకీర్తిగ నుండినవలె నన్నంత పెట్టి యీ యనుకరణముచకు ఇదియే ప్రతిబింబానుకరణ. ఇది యొకటి.

గొండవారి ఆలేఖ్యముఁ ప్రతికృతి. భాటో. వంటిది దీనికి వైఖ్యముండి నేదుకాని అనుకార్యయువలెఁ దయారగును. స్వక్రిత్తి ముందును. దీనికి వస్త్రైక్యత లేకపోయినను. స్వరకల్పన ఒక్కటయి మిగిలిన కృతీసంతయు మార్చినట్లు. శైలినిమార్చినట్లు భావము లొకే తీసుననుండి చాలసతి కనుకరింపఁబడిన దీనికిఁ జెందును. “ఇయ్యది ఘటకముమీఁద నొక ముచుజుది యాకృతి తనూరయినది. పింగులతో పుష్పమయినది. ఇదియు గాగుగనే యున్నది. దాని అందము దీనికిఁ దీసికొని రాఁగలిగినాఁడు శిల్పి” అ. మాటిమాటికిఁజూచి అందముగా నున్నదియని ఆనందించెదఁడు. ఆమనుజుడే ఇయ్యది యని తెలియుచునే యుండును. ఇయ్యది యాలేఖ్యానుకరణము.

మూడవది మనుజుని బోలిన మనుజుఁ డున్నట్లు. ఒకమనుజుఁ మనస్తత్వమువేఱు, వాని యభిరుచులు వేఱు వాని క్రియలు వేఱు, రోడనవాని మనస్తత్వము, ఆయాయుచేష్టలు, అభిరుచులు అన్నియును వేఱే మొదటివాని శరీరాకృతి పీనికి పీయారాకృతి వారికి మాత్రము న్నట్లు లీయనుకృతియుండును. ఈరీతి అనుకరణ ఉండవచ్చు. ఉండును, ఉండవలెను. అనఁగా నొకకీర్తనకు' రాగముండును. పల్లవి యుండును. స్వరకల్పన యుండును; అన్నట్లు లీయనుకృతి. ఉత్తమకళాస్రప్త కావ్య లక్షణమును స్వీకరించి, అక్షర- పద-వాక్య-అభిధేయలక్ష్య-వ్యంగ్య మాలగు అర్థములను-గుణ-రీతి-చత్రి- పాక- శయ్యాదులను- అలంకారాదులను స్వీకరించుటలోనే ముఖ్యముకరిగో సంపాదమందినటు లీయను

కళాము దీక్షి నైశ్యము అత్త ఉండును. ఈ అనుకరణమునకే "దేహి" అనికరిగా మనుషునిలోని మరుగు దుండినట్లుండును

ఇతర కళానామగ్రీ నిర్భరముగ నున్నచో వైష్ణవకృతియున్నను కళకు లోని వాటిల్లనేడు కాని పన్నువునేజెచ్చి అచ్చుది శుష్క సామగ్రితో గ్రుచ్చి కభ వడిపితిమికదా అనునీతిలో 'గళ' ఉన్నమయినచో నయ్యది యంధానుకృతి. విస్తువు నిఁకొకడు చూపినది మఱి యొకడు చూపినను దానికి కళాపరిణిష్ఠితి యుండవలయును. తాను వస్తుకల్పనచేయఁ జాలనివాఁడు ఇతిహాసములనుండి యాచస్తువును దెచ్చుకొనవచ్చును. తనకళతో స్థగితముచేసి యితిహాసమును పడిపెను మాటలెకుండ మఱిపాప వలయును. ఇది కళకట్టిందని అనినఁ జాలు.

అక్షరాదిరచనేన యోజ్యతే యతి) వస్తుచనా పురాతనీ

నూతనే స్ఫురతి కాయవస్తుని వ్యక్త మేఖలు సాని నువ్యతి.

అని పురాతననస్తు రచన యనను బాధలేనట. అందముగా నున్నది యా? నేదా? నూత్న లానణ్యముల్లసిల్లినచో దానిని "కళ" అని బహుకౌసమనిన వాఁడు అనుకృతి అయిననున లే

యదపి తపి రమ్యం యతి) లోకస్య కించిజే

స్ఫురత మిద మితీయం బుద్ధి రభ్యుండీహితే

అనుగతమవిపూర్వాచ్చాయా వస్తుతావృత్

సుకవికుపనిబధ్న న్నింద్యతా నోపయాతి ॥

భావుకులుగాని లోకులుఁ గూడఁ జూచి యానందించి నపుడు బిట్టబిగిసి నీహక్కఁడవు నిందించినను నతఁ డుత్తమ కళాకారుఁడే అగునని వాడు భ్వరికర్త.

త్యాగరాజు, సూరదాసు, తులసీదాసు మొదలుగ వ్రసిండ్ల గాన కళాచతుర్ముఖులు. వాగ్గేయకారకులు, రామాయణమునే తీసికొనిరి.

భాగవతిమునే గ్రహించిరి. తమగానకళా సృజిపాత్య విషయము, త్యాగయ్యమాట తలచుకొనిన సతతము గానకళాబ్రహ్మ అని ఓర్పించే అట్టివాడే సూరదాసు, తులసీదాసు. వారి సమయములోనే గానకళ పెంపొందినవి. సూతగృప్తి నందించని అంబలు నొప్పనవిషయము. ఉన్న సత్త స్వములనే, ప్రహతవస్తువునే, ప్రవలీతరాగములనే, స్రస్తి తాళములనే చిత్రాతిచిత్రముగా మిళితము చేసి నాదబ్రహ్మపాపన చేసిరి. నాదబ్రహ్మమును దేశమందంతటను వ్యాపింప జేసిరి లోయ సుగించిరి.

ఒకమాట ప్రకృతి సమకరించుట కూడ గళాకారులకుఁ గొం దట కనివార్యము. ప్రకృత్యనుకృతి వాల్తేమవిధములుగా నుండును. జడవస్తువులను జూచి వానిని యథతీతమును వర్ణించుట. తన మనో భావములను జడవస్తువులతో మేళవించి వర్ణించుట ప్రపంచములోని జడవస్తువులను జూచి అనప్యాయము. చెట్లు, డొంకలు గోడల కొన్నియనిపించును. ఆ వస్తువులే కవికవితలోనికెక్కి వానితోతను వదలి కొని తమ జాత్యమును వీడి అందిముంచును.

తులసీ! దామినిదచుక రహిం ఘనమూహిం, ఖలకేప్రీతియధాధినాహిం,
ఛంద్రనదీ భరి చలి ఉతరాళ, జనధారేఫన భలభారా ఈ,
ఉదిత అగస్త సంధవలసౌఖా, జమిగోభహిం నోఖనంశోహా,
బూంద అఘాతస హైంగిరికై సే, ఖలకే వచన సంతసహ జై సే।
ఇచ్చట ప్రకృతి వర్ణనము రెండు విధములుగా నాగినది ప్రకృతిలో నున్న మనోభావములను ఒకరీతిలో వర్ణించి జడ వదార్థములను చిత్రించినాడు.

ఖలుసకు బ్రీతి యేవస్తువుల యందు స్థిరముగా నుండనట్లు, మిథుముగో క్షణపు క్షణికముగా విలసిల్లును. ఖలుసకు సంపదల

కావున “ఘటన క్రియాకర్తృత్వము” అను లక్షణముగల ఘటత్వమే ఘట శబ్దమునకుఁ బ్రవృత్తి నిమిత్తమగుచుగాని, కేవలము ఘటత్వమును జాతిమాత్రము, ప్రవృత్తి నిమిత్తముగాదు. ఇట్టి లక్షణముతోఁ గూడిన ఘటత్వమునే, యీశాస్త్రమునందు ఘటనమని ప్యవహరించుచున్నాము—

ఆక్షేపము—“ఘట” అనుధాతువునకు, ఘటించుట యను నర్థమున “అ-చ్” మొదలగు ప్రత్యయములఁ జేర్చుట వలన ఘట శబ్దము రూపొందినది. కావున “ఘటన” మను క్రియయే ఘటశబ్దమునకుఁ బ్రవృత్తి నిమిత్తమని మేము నంగీకరించుచునే యున్నాము. ఇటులే మిగిలిన శబ్దముల విషయమునఁ గూడ నంగీకరించుచున్నాము. కావునఁ బై యుపన్యాసము వ్యర్థమని మాయభిప్రాయము.

సిద్ధాంతము—నత్యమే, మీరు నంగీకరించుచునే యున్నారు. కాని మీరు చెప్పు “ఘటనము”—అనుక్రియ ఘటశబ్దమునకు. •వృత్త్యత్ప్రవృత్తి నిమిత్తమేగాని, ప్రవృత్తి నిమిత్తముగాదు. ఈరెండును పరస్పరము భిన్నములే. ఎటులనఁ గొందఱి (ఉపాధివాదుల) మతమున గోవు మొదలగు శబ్దములకు “గమనము” మొదలగు క్రియలు వృత్త్యత్ప్రవృత్తి నిమిత్తము. ఈగమన క్రియయు, గోత్వ మనుధర్మమును సమవాయ సంబంధముచే “గోవు” అను నొకేద్రవ్యము నందుండుటచేత గోత్వమ నునది ప్రవృత్తి నిమిత్త మగుచున్నది. అందువలననే నడుచుచున్నను, నడువకున్నను, గోవునుఁ దెల్పుటకు గో శబ్దము నుపయోగించుచున్నాము.

•వృత్త్యత్ప్రవృత్తినిమిత్తము—ఒకశబ్దమే ధాతువు నుండి, యేప్రత్యయముఁ జేర్చుట వలన నత్యత్ప్రవృత్తి నొందెనో తెలుపు నది వృత్త్యత్ప్రవృత్తి నిమిత్తము. అనఁగా నొకశబ్దము యొక్క యత్యత్ప్రవృత్తికి ఏభాత్యయముల మూలము లను విషయము నిది తెలుపును— అట్లు తప్పని మైన శబ్దము లోకములో నొకయర్థమును దెల్పుట కే ధర్మము నిమిత్త మైనదియో యది ప్రవృత్తి నిమిత్తము. సామాన్యముగఁ దెలియవలయునన్న—పంకజశబ్దమునకు— పంకము నందుఁ బుట్టుట యనునది వృత్త్యత్ప్రవృత్తినిమిత్తము, పంకజత్వ మనునది ప్రవృత్తి నిమిత్తము. దీనినే యుపాధిమాయ నందురు.

ఇటులే ప్రస్తుతముగూడ, ఘటాది శబ్దములకు, చేష్టాది క్రియలే వ్యుత్పత్తి నిమిత్తములని తేలుచున్నది. ఈఘట శబ్దమునందలి “ఘటన మను” క్రియకంటె పూర్వకాలత్వమును నిర్దేశించుట కయియే “విప చ్య ఘటో భవతి” (కాలి, కుండ అగుచున్నది) అను ప్రయోగమున “విపచ్య” అనుచోట క్త్వా ప్రత్యయము (ల్యప్) ప్రయుక్తమైనది. “విపచ్య” అనుశబ్దము నందలి విపాకక్రియ, ఘటాక్రియ కంటె ముం దైనదని తెలియవలెను. “అధిశ్రిత్య పాచకో భవతి” (పొయి మీఁద పెట్టి పాచకుఁ డగుచున్నాఁడు) అనునపుడు గూడ నధిశ్రియణమును క్రియ పచనక్రియ కంటె ముందైన దని తెలియవలెను. ♦ విపాకా ధిశ్రియణక్రియల యందలి పూర్వకాలత్వము భవన క్రియాపేక్షము గాదు. భవతి (అగును) యను క్రియాశబ్ద మవశ్యము ప్రయోగింప నక్కఱలేదు. ప్రయోగింపకున్నను, ప్రతిపదార్థమునందును, “నత్త” తప్పకయుండుటచే భవతి ప్రయోగము వలనఁదెలియవలసిన భవనక్రియ ప్రతీయమాన మగుచునే యుండును. అంతమాత్రమున, విపాకాది క్రియాపూర్వకాల్యము భవతి క్రియాపేక్ష మనఁజెల్లదు. భవతిక్రియ విపాకాదిక్రియకు బహిరంగ మగుటయే గాక, యర్థము కూడ కుదుర కుండుటయే ఇందుకు హేతువు. క్త్వా ప్రత్యయముచే నూచిత మగు పూర్వకాల్యము, సాధారణముగ ప్రయుజ్యమానమైన క్రియ నవేక్షిం చియే యుండును గాని ప్రతీయమానక్రియాపేక్షమై యుండదు. ఇట్లు కానిచో

♦ ఒకే కర్తృగల క్రియలు రెండున్నచో, అందులో, నేక్రియ పూర్వకాలము నకు సంబంధించినచో, ఆక్రియకు క్త్వా ప్రత్యయము సంస్కృతమునఁ జేర్చఁ బడును. ఆక్రియావాచక శబ్దమునకు పూర్వ ముపసర్గయున్నచో క్త్వా కు బదులుగ ల్యప్, వచ్చును. ప్రస్తుతము విపచ్య ఘటో భవతి అనునపుడు విపాకము, ఘటనము, భవనము (అగుట) ఆహుమాఁడు క్రియలు మూఁడు శబ్దములలో నున్నవి. ఇందు విపాకక్రియ ఘటన క్రియకే ముందైన దని తెలియ వలెనే గాని, భవన క్రియకు ముందని గాదు. అటులే అధిశ్రిత్య పాచకోభవతి అనునపుడు, అధిశ్రియణక్రియయొక్క పూర్వకాల త్వము పచనక్రియాపేక్షమే గాని, భవనక్రియాపేక్షముగాదు.

శ్రుత్వాపి నామ ఒధిరో, దృష్ట్వాప్యన్ధో, జిహ్వా విదిత్వాపి
యో దేశకాల కార్యవ్యవేక్షయా పండితస్స పుమాన్.

మొదలగు ప్రయోగము లన్నియు ననువదలములగును—

పై శ్లోక తాత్పర్యము—దేశకాలకార్యముల ననుసరించి, యెవఁ
డొకవిషయమును వినియు చెప్పితివాడో చూచియు గుర్తిచివాడో, తెలి
సికొనియు జడుడో యాపురుషుడే పండితుఁడు—

ఇచట “శ్రుత్వాపి ఒధిరో భవతి” “దృష్ట్వాప్యన్ధో భవతి” వినియు
ఒధిరుండగునో కనియు నెఱుఁడగునో—యనునపుడు, భవతి యరు క్రియ
(=అగును) ప్రతీయమాన మగుచునే యున్నది. అయినను విరుట
యనుక్రియ వినలేకుండుట (బాధిర్యము) అనుక్రియకే పూర్వకాలము
గలది యగును కాని “అగును” (భవతి) అను క్రియ కంటెఁ బూర్వకా
లపుది కాదు. అట్లే యగుచో “విని యగును,” అనగా నెఱడు వినునో
వాడు పండితుఁడగును అను నర్థము వచ్చును. ఈయర్థ మనంగత మగు
నుగదా! బాధిర్య ముక్రియ కంటెఁ బూర్వకాలతనే “శ్రుత్వా”
యనుక్రియలోని క్త్వా ప్రత్యయము తెలుపుచో నీ యనంగతత్వము
పోవును.

అనేక క్రియ లొకచో నున్నపుడు, పూర్వపూర్వక్రియల పూర్వ
కాల్యము త్తరోత్తర క్రియాపేక్షమే యగును. స్నానముచేసి, తిని,
త్రాగి నెట్లుచున్నాడు (స్నాత్వా, భుక్త్వా, సీత్వానృజితి) యనునపుడు
స్నానము చేయుట, తినుటకంటె; తినుట, త్రాగుట కంటె; త్రాగుట,
నెట్లుటకంటె; బూర్వకాలమున జరిగిన దని తెలియవలెను.
ఇటులే “విపచ్య ఘటో భవతి” యను నపుడు గూడ, విపచనము, ఘట
నము, భవనము అను క్రియ లనేకము లున్నవి. ఇందు పచన క్రియ
యందలి పూర్వకాల్యము, ఘటసక్రియాపేక్షమే యగును. “ఘటః”
“అనునపుడు” “అచ్” ప్రత్యయమును, భవతి యనునపుడు “తిప్”
ప్రత్యయమును, ఈరెండును కూడ కర్తవే సూచించును. ఈయంశములో
ఘట శబ్దమునకు, భవతి శబ్దమునకును భేదములేదు కావున నుత్తరోత్తర
క్రియాపేక్షమే పూర్వపూర్వక్రియ పూర్వకాల్యమునుట యుక్తము.

అన్ని తావులయం దిట్లే యున్నను, ఈవిషయము గుర్తింపఁ బడట లేదు. కృత్యత్యయము కర్తను తెలియఁ జేయును. శబ్దమునందు ప్రత్యయార్థమునకే ప్రాధాన్యముండును. ప్రకృత్యర్థ మప్రాధాన్యము. అట్లుగుటచే కృత్యత్యయనిర్దేశ్యమైన కర్తకు, ప్రకృత్యర్థమైన క్రియ యుపాధిభావమును పొందినదై, స్ఫుటముగఁ గన్పింపదు. అప్పుడు వ్యాఖ్యాతలు చాలమంది ఇచట క్రియలు భిన్నకర్తృకములని భ్రమపడుచున్నారు. ఉదాహరణమునకు —

“శిశిరకాల మపాస్య గుహోస్య నః క ఇవ శీతహరస్య కుచోష్మణః
ఇతి ధియాస్తరుషః పరిరేభిరే ఘనమతో నమతోఽనుమతాన్ ప్రియాః”

శిశువాలవధ.

తా. అది శీతకాలము- నాయికలకు రోషము కలిగినది. నాయకులు వారికి పాదాక్రాంతు లైనారు. నాయిక లాలోచించినారు. ఈశీతకాలమును వదలివేసినచో, (శీతకాలము వెల్లిన తరువాత) మనకుచముల వెచ్చదనమువలన ప్రయోజనమేమి ? ఈయాలోచనతో, రోషము పోగొట్టుకొని, యంగీకారమును సూచించు చున్న తమప్రియులను గట్టిగఁ గాఁగిలించు కొనినారు—♦

ఇచట “అపాస్య” యనునది ల్యబస్తము. “వదలి” అనునర్థము వచ్చును. “వదలుట” యను క్రియయందలి పౌర్వకాల్యమును ఈ ల్యప్ పౌత్యము సూచించును. ఏక్రియకంటె బూర్వకాలమును సూచించును? “శీతరహస్య” యనుపదమున, హరించుట యనుక్రియ పై దెల్పినరీతిని, కర్త కుపాధిభావము నొందియున్నది. ఈహరణక్రియకంటె వదలుట యనుక్రియ పూర్వకాలమునకు సంబంధించిన దని తెలియ

♦ శిశిరకాలం = చలికాలమును, అపాస్య = వదలి, శీతహరస్య = చలినిపోగొట్టు, నః = మనయొక్క, కుచోష్మణః = స్తనములవెచ్చదనమునకు, కుణఃకః = ఫలమేమి ? ఇతి ధియా = అనుబుద్ధితో, అస్తరుషః = పోయిన రోషముకలవారై, ప్రియాః = ప్రియురొండు, నమతో = నమస్కరించుచున్నట్టియు, అత ఏవ = అందువలననే, అనుమతాన్ = అంగీకరింపఁబడినట్టియు, ప్రియులను, ఘనమ్ = గాఢముగా పరిరేభిరే = కాఁగిలించుకొనిరి. — ఉత్పేక్ష-అలంకారము.

వలెను. వదలుట శైత్యమును హరించుట యనుక్రియలకు రెంటిని “కుచోష్ణయే” స్తనముల వెచ్చదనమే కర్త యగుటచే నిందు, పూర్వకాలికక్రియ యగు వదలుటను తెల్పు అప అస్ క్రియకు ల్యప్ ప్రత్యయమును చేర్చుట సమంజసముగానే యున్నది ఈవిషయము నిట్లు గుర్తింపక న్యాఖ్యాతలు కొంచెము అపాస్య యనుక్రియయు, శీతహరణ క్రియయు, భిన్నకర్తృకములని భ్రమించిరి. భిన్న కర్తృకము లైన నును పూర్వకాలిక క్రియకు క్త్వా ప్రత్యయము వచ్చుట ప్రమాదమని తలచి యాదోషమును వారించుటకై ‘అపాస్య’ యనునది క్త్వాస్తూ పక్రియ కాదనియు, ల్యబస్తమును పోలిన నిపాతనునియుఁ దెల్పిరి. మఱి కొందఱు, అపాస్య, విద్యమానస్య, కుచోష్ణః యని చెప్పకొన నలయుననియు ‘విద్యమాన’ యనుక్రియావాచక పద మిచట ప్రయుక్తము కాకున్నను ప్రతీయమాన మగుచున్నదనియు, సపాస్య యనుక్రియ యందలి ల్యప్ ప్రత్యయము, విద్యమాన క్రియాపేక్షమనియు సమర్థించిరి. కాని పై విధమున, శీతహరణస్య యనుచో హరణక్రియను గుర్తించుచో, ఈభ్రమ కవకాశము లేదని యిపుడు దెలియఁ గలదు. మఱియొక యుదాహరణము—

♦ నిరీక్ష్య సంరంభ నిరస్తధైర్యం, రాధేయ మా రాధిత జామదగ్న్యమ్
అసంస్తుతేషు ప్రసభం భయేషు, జాయేత మృత్యోరపి పక్షపాతః॥

కిరాతాద్వసీయమ్.

తా. కర్ణ డొకసారి కోపించెనా, శత్రువుల ధైర్యము నడలి పోవును. అతఁడు పరుషరాము నారాధించి యసేకాస్త్రములను పొంది నాఁడు. అట్టికర్ణుని జూచినచో, మృత్యువునకు (యమునకు) కూడ

♦ (1) సంరంభ=కోపముచేత, నిరస్త = పోఁగొట్టఁబడిన, ధైర్యం = ధైర్యము కలిగినట్టియు (సంరంభ నిరస్తధైర్యమ్) ఆరాధిత జామదగ్న్యం = సేవింపఁబడిన పరశురాముఁడు కలిగినట్టియు, రాధేయం = కర్ణుని, నిరీక్ష్య = చూచి మృత్యోరపి = మృత్యువునకుపైతము, అసంస్తుతేషు = పరిచయములేని, భయేషు = భయముల యందు, ప్రసభం = లాతూరముగా, పక్షపాతః = పరిచయము, జాయేత = పుట్టును. — మృత్యువునకు భయసంబంధములేకున్నను, నున్నట్లువర్ణించుటచేత నశి కయోక్త్యలంకారము,

నితకు పూర్వ మపరిచితము లైన భయములయందు బలాత్కారము గనే (తప్పక) పక్షపాతము (పరిచయము) కల్గును.

ఇందు, చూచుట (నిరీక్ష్య) భయపడుట, (భయేషు), పరిచయము కలుగుట (పక్షపాతః) ఆనక్రియలకు మూటికిని మృత్యునొకడే కర్త. అనగా, మృత్యువే కర్తని చూచును, భయపడును, ఆభయము లందుబడును. (పరిచితుడగును). ఇందు, భయపడుట యుగక్రియ కంటె, నిరీక్షణక్రియ ముందుజరుగును. కావున, “నిరీక్ష్య” యని ల్యప్ ప్రత్యయము ప్రయుక్తమైనది. ఇక భయమునొందుట, (పక్షమున) పడుట యనుక్రియలు విషయవిషయభాసనంబంధమున నుపాత్తములై నవి. అనగా, భయవిషయకమైన పతనమగుటచే, పతనము, విశేష్యముగను, భయము విశేషణముగను సస్వయించును.

మఱియొక దృష్టాంతము.

• “యాం దృష్ట్వాపి సమత్సుకే మనసి మే నాన్యా కరోత్యాస్పదమ్”

తా॥ ఆమెను చూచిన తరువాత, నామన సంతయుత్కంఠతో నున్నను, నామనసునందు వేటొక స్త్రీకి స్థానము చిక్కుటలేదు. నామన సామెచే ధ్యానించు చున్నదని తాత్పర్యము—

ఇచట దర్శనక్రియకును, కుతూహలపడుట యనుక్రియకును, మన సను న దొకటియే కర్త. మన సామెను ముందు చూచి తరువాత నుత్కంఠను పొందుచున్నది. అందుచే పూర్వకాలికమగు దృశిక్రియకు, క్షాప్రత్యయము చేర్చబడినది. - ఈమనసు, అన్యస్త్రీకర్తృకమైన “ఆస్పద” క్రియకు (వేటొక స్త్రీయుండుట యను క్రియకు) అనధికరణమైనది. (స్థానముకాలేదు) ఇట్టి మనసునకు విశేషణముగా నొత్పొక్కము, (ఉత్కంఠపడుట) యనుక్రియ యుపాత్తమైనది (కుతుకము గల మన సనునపుడు కుతుకము విశేషణముగ నున్నదిగదా !)

• (2) యాం = ఏనాయకను, దృష్ట్వా = చూచియు, సమత్సుకేపి = పతుకము గల్గియున్నను, మే మనసి = నామనసునందు, అన్యా = వేటొక తె, ఆస్పదం = స్థానమును, సరోతి = చేయుటలేదో.

ఒకపు డీక్రియ, కర్తకు సంబంధించినదై భ్రమ హేతువగుచున్నది.

ఉదా॥ “స్మరి, సంస్మృత్య, న, శాన్తి, రస్తి, మే”

ఒమస్మృధుడా, సంస్మృత్య=ఆమెను స్మరించెయు, మే=నాకు, శాన్తిః=లేదు నే నామెను స్మరించి శాంతినిొందుట లేదని భావము. - ఇచట “నేను” అనునదికర్త. స్మరించుట, శాంతినిొందుట యనునవి రెండును క్రియలు. ఇందు పూర్వకాలికమైన స్మృ (స్మరించు) క్రియకు, ల్యప్ప్రత్యయము చేరినది. ఇచట “మే”యనుపదము “నాయొక్క”యను సర్థమును తెల్పుచు. ఇది సంబంధవాచకము. “నాకు సంబంధించిన శాంతిలేదు” అనుసర్థము నామూల్యముగ స్ఫురించి, శాంతి యనునది, అస్మదర్థముతో (మే) సంబంధించిన నామమేగాని, క్రియ కిచట ప్రసక్తి లేదనుభ్రమను కలుగఁ జేయును.

కొందఱు, కర్తృవాచక పదమును, క్రియావాచకపదమును గూడ ప్రయోగింపకుండుటయు, ఈభ్రమకు హేతువులని తలఁచుచున్నారు.

ఉదా॥

నను సర్వ ఏవ సమవేత్స్య క మపి గుణమేతి పూజ్యతామ్

♦ సర్వగుణవిరహితస్య హరేః పరిపూజయా కురున రేస్త్రి! కో గుణః

ఇచట, సమవేత్స్య=చూచుట లేక, ఆలోచించుట యను క్రియకును, పూజించుటకును, రెండుక్రియలకును “లోకము” అనున దొకటియే కర్త. కాని “లోకము” అనుపదము ప్రయుక్తము కాలేదు. సామర్థ్యము వలన ప్రతీయనూన మగుచున్నది. “పూజ” యనుక్రియ “పూజ్యతాం” అను పదమున నుపాత్తమైనను, కర్మార్థ ప్రయోగముననుండి, యప్రధానమైనది. అందుచే నిట భ్రాంతి కలుగుచున్నది.

♦ కురునరేస్త్రి - ఓధర్మ్యాజ్ఞా, సర్వఏవ=లోకమంతయు, కమపిగుణం= ఏదియో ఒకగుణమును, సమవేత్స్య=చూచి పూజ్యతాం=పూజింపఁబడుటకు అర్హతను ఏది=తెలిసికొనును - సర్వగుణవిరహితస్య, హరేః=ఏగుణములును లేని విష్ణు యొక్క, పరిపూజయా=పూజించుటచేత, కో గుణః=ఏమిథలము ?

క్రియావాచకపదము లోపించుట వలన భ్రాంతికలుగుట కుదాహరణ

- (1) అకృత్యా పరసంతాపం అగత్వా ఖలనమ్రతామ్
అనుత్పజ్య సతాం మార్గం యత్ స్వల్పమపి తదపిహు”

తా॥ ఇతరులకు సంతాపమును కలిగింపక, దుర్మార్గులకు వినీ తుఁడుగాక (లాంగక) సత్పురుషుల మార్గమును వదలక, ఏస్వల్పమును సంపాదించినను, నదియే యెక్కువ. - ఇచట “యత్ స్వల్పమపి లభేత” అని యుండవలెను ; కాని “లభేత” అనుక్రియ లేదు. గమ్య మగుచున్నది. అందుచే, అకృత్యా, అగత్వా, అనుత్పజ్య అను త్పజ్య అనుక్వాంతములు, భిన్నకర్తృకములని భ్రమగలుగుచున్నది. వాస్తవమున నీక్రియలును, “లభేత” యను క్రియలును నేక కర్తృక ములే. అందుచేతనే లభేత అనుక్రియ కంటె పూర్వకాలికములైన క్రియలకు మూఁటికిని, క్వా ప్రత్యయము చేర్పఁబడినది.

- (2) పైవిషయములన్నియు పూర్వలే సంగ్రహముగఁ జెప్పినారు వాని వాని తాత్పర్యమిది

స్వతంత్రమైన కర్తకు, విశేషణముగఁ గాని, సంబంధించినట్లు గాని చెప్పబడేతనో, కర్తృభిన్నమైన కర్మాదుల కుపస్థానముగా నుండుటచేతనో, లేక, కర్తృ క్రియా వాచకపదములను ప్రయోగింప కుండుటచేతనో, క్వా ప్రత్యయమునకు ప్రకృతియైన క్రియ భిన్నకర్తృక మని భ్రమ కలుగుచున్నది.

ఇక క్రియల పౌర్వాపర్యమునందు రెండువిధములు గలవు. ఒకటి శాబ్దమైన పౌర్వాపర్యము. రెండవది వాస్తవమైన పౌర్వా

- 1. పరసంతాపం = ఇతరులకు బాధను, అకృత్యా = చేయక, ఖలనమ్రతాం = దుర్మార్గులను వినయముగ నుండుట అగత్వా = పొందక ; సతాం = సత్పురుషుల యొక్క మార్గమును, అనుత్పజ్య = వదలక, యత్ = ఏ, స్వల్పమపి = కొంచెమైనను (లభేత = పొందునో) తత్ = అదియే, బహు = ఎక్కువ.

2. కర్తరుపాధితయోక్తా, కృద్వాచ్యతయా, గతాన్యగుణతాం వా క్త్వో భిన్నకర్తృకత్వ భ్రమాయ భవతి క్రియాఽవచక్ష తయోః పౌర్వాపర్య క్రియాణాం యత్ వాస్తవం తదపేక్షిణి క్త్వః పౌర్వకాల్యే కిం తాసాం ప్రాధాన్యేతర చింతయా.

పర్యము — అందు పరిధానక్రియకును, నప్రధానక్రియలకు గల పౌర్వాపర్యము శాబ్దమునబడును — గుణక్రియ (అప్రధానక్రియలకు) లకు వానిలో వానికి పరస్పరము సంబంధముండ దనియు, నివి యన్నియును ప్రధానక్రియనే సంబంధించి యుండుననియు నొక శాస్త్ర ముర్యాద యున్నది. దీనిని శాబ్దపౌర్వాపర్యమని యందుము. ఈపద్ధతి యందు, గుణక్రియ లన్నిటికిని పూర్వకాలత, ప్రధానక్రియపేక్ష మయియే యుండును గాని వానికి గల క్రమమును బట్టి వానిలో వానికి పూర్వకాలత్వ ముండదు.

వాస్తవమగు పౌర్వాపర్య మాయా శబ్దములయొక్కస్థితి ననుసరించియే కలుగును. అపేక్షి కమై గుణప్రధానభావమీ గుణక్రియలకును సిద్ధించును. “పశ్యమ్యగో ధావతి” “చూడుము, మృగము పరుగెత్తుచున్నది” అనునపుడు చూడుము - పరుగెత్తుచున్నది అను క్రియలు రెండును ప్రధానములే యైనను వానికి గుణప్రధానభావము కుదురునట్లే (మృగము పరుగెత్తుట చూడుము. అనునపుడు చూచుటయనుక్రియ ప్రధానము, పరుగెత్తుట యప్రధానక్రియ) గుణక్రియలకుఁ గూడ పరస్పరము గుణప్రధానభావము కుదురును. అపు డీగుణక్రియలలో నేది ముందుగ నుండునో దానికి పౌర్వకాల్యము సిద్ధించును. ఇట్లు వాస్తవమగు పౌర్వకాల్యమును మననున నుంచుకొనిన నాడు, పూర్వమువాహించిన స్లోకములలో క్త్వా ప్రత్యయప్రయోగము కుదురుచునే యున్నది-అప్పుడిది ప్రధానక్రియ, యిది యప్రధానక్రియ యని విచారించుట వ్యర్థము—

పైని తెల్పిన వానము యొక్క సారము సంతయు వ్యక్తి వివేక కర్త యీ సంగ్రహశ్లోకములలో నిచ్చుచున్నాఁడు.

ఘటతీతి ఘటో జ్ఞేయో నాఘటకః ఘటతా మియాత్
అఘటత్వా విశేషేణ పటోఽపి స్యాత్ ఘటోన్యథా
ఘటనం చ, తదాత్మత్వాపత్తి రూపా క్రియా మతా

మూలంచ తస్యా శ్చిత్తాద్ధా భాసావిమృతీ రీశితః (9)

యః కశ్చిదర్థః శబ్దానాం పుష్పతై స్తాన్ని బద్ధసం
ప్రపుతై తు, క్రియైవైకా నత్తాసా దనలక్షణా (10)

తస్యామేవ క్విబాద్యాశ్చ విధేయాః కర్తృమాత్రతః
స తూపనూనాదాచానే, తయోరర్థాన్ ప్రతీతితః (11)

యథా హ్యశ్నతిచాలేయ ఇన్యోఽర్థః ప్రతీయతే
అశ్వత్థమాగాదయతి ఖర ఇత్థ్యర్థతః పునః (12)

అశ్వత్థుల్య సమాచారః ఖర ఇత్థ్యవసీయతే
స తత్త్వాసాదనం యుక్తం తదతుల్య క్రియస్య హి (13)

సత్తాయాం వ్యాపృతిశ్చైషా చిత్రత్వ పరినిష్ఠితేః
సంగచ్ఛతే జడస్యాపి ఘటాదే గ్లుట నాదివత్ (14)

నామ్నః సత్ప్రభాసస్య ధాతుకారోఽతఏవ హి
శబ్దవక్త్రైకదేశాదేః ధాత్వర్థత్వ మవోచత (15)

ఏనం చ విపచ్య ఘటో భవతీతి క్త్విస్య పూర్వకాలత్వమ్
ఘటనాపేక్షం జ్ఞేయం భవనాపేక్షస్తు నాసమన్వయతః (16)

బహిరంగత్వాచ్చ యథా భవత్వధి శ్రిత్యపాచకోఽయమితి
అత్ర హి పాకాద్యపేక్షాధి శ్రేయతేః పూర్వకాలతావగతిః (18)

తస్మా న్నామపదేభ్యో యః కశ్చిదర్థః ప్రతీయతే
స, స, సత్తామనాసాద్య శబ్దవాచ్యత్వ మర్హతి (18)

ఇత్థం చాస్తి భవత్వాది క్రియాసామాన్య ముచ్యతే
నాన్తరంగ తయాఽనశ్యం, వక్తారస్తత్ ప్రయుంజతే (19)

క్రియావిశేషోఽస్త్వస్యః పాకాది ర్వ్యభిచారభాక్
బహిరంగతయా తస్య ప్రియోగోఽనశ్య మివ్యతే॥

ఏనియర్థమిది.

ఘటత్వమును లేక ఘటాత్మతను పొందుట యను క్రియ యున్నప్పుడే, ఘటము సిద్ధించును. అక్రియ యుండుటవలననే అది ఘటమని

తెలియఁ బడుచున్నది. ఘటనము లేనిచే ఘటత్వము సిద్ధింపదు. ఘటన క్రియాకర్తృత్వరూపముగు ఘటత్వము లేకున్నను, ఘటపదార్థముఁ సిద్ధించుచో, ఘటత్వము లేకుండుట యనెడు ధర్మము, పటమునందు గూడ నుండుటచే, పటమును గూడ మనము ఘటమని వ్యవహరింప వచ్చును. అనఁగా నేవస్తువైనను ఘటవ్యవహార యోగ్యమే యగును - కావున ఘటన మున్నప్పుడే ఘటపదార్థము సిద్ధించును. ఘటన మనఁగా ఘటత్వావత్తిరూపక్రియ (ఘటమునకు ఘటస్వరూపము నిచ్చుక్రియ) - అనఁగా ఘటన క్రియయందు కర్తృత్వమును గలిగి యుండుట అచేత నమగు ఘటమునకు, చేతన ధర్మమగు కర్తృత్వము సిద్ధించుట యెట్లందులేని, — విచిత్రములైన వస్తువులను (లేక విచిత్ర) వస్తువులవలె కన్పడునట్లు. — సృష్టింపవలెనను నీశ్వరేచ్ఛయే యిందుకు మూలము. అనఁగా వీనిసృష్టియం దీశ్వరేచ్ఛయే కర్త యగుచున్నది. ఈ యీశ్వరేచ్ఛాకర్తృత్వ సంబంధముచే, నీశ్వరచైతన్యవేశ మీ జడపదార్థములయందు కలిగి వీనికిఁ గూడఁ గర్తృత్వము గలుగు చున్నది. — శబ్దముల యొక్క వ్యుత్పత్తి యందు క్రియ నిమిత్తము కావచ్చును. అది యేదైనను, శబ్దము యొక్క ప్రవృత్తి నిమిత్తమునందు మాత్రము సత్తాసాదన లక్షణమగు (ఘటరూపమున ఘటసిద్ధి కలుగఁ జేయు) క్రియయే నిమిత్తమగును. ఇటువంటి క్రియను తెలుపు శబ్దమునకే, అనఁగా నీక్రియకే, కేవల కర్తృకంటె, క్లిప్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింపవలెను — అట్లుగాక, “ఉపమానాదాచారే” అను వ్యాకరణసూత్రము ననుసరించి, ఉపమానవాచక శబ్దముకంటె, ఆచార రార్థమున క్లిప్, క్యచ్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింప గాదు. ఉపమానార్థము, ఆచారార్థమును నర్థబలమున (అర్థావత్తిన్యాయముచే) సిద్ధించుచునే యున్నవి. “అశ్వతి వాలేయః” అనునపుడు వాలేయము (గాడిద) అశ్వత్వమును పొందుచున్నది అనునర్థము లభిండును. అశ్వము నందలి క్రియ వంటి క్రియ (చేష్టలువంటి చేష్టలు) లేనిచే,

ఖరమున కశ్వత్వప్రాప్తి యనుచిత మగుటచేత, ఖర మశ్వతుల్యనమా
 చారము గలది (అశ్వము నందలి క్రియల వంటి క్రియలుగలది) యగు
 నని తెలియుచునే యున్నది. ఇచట ఖరమున కశ్వత్వ మెట్లు కలుగునని
 సంశయము రావచ్చును. పూర్వము జడమగు ఘటమునకు ఘటన
 క్రియాకర్తృత్వము లభించినట్లే, ఖరాదుల కశ్వత్వము గూడ, నా
 యీశ్వరుని చిత్రాభాసావిప్రకృతి వలననే లభించు నని తెలియవలెను.
 ఇట్లు, శబ్దముల కన్నిటికిని క్రియయే ప్రవృత్తి నిమిత్తమగుట చేతనే,
 సత్వప్రధానములగు నామములకుఁ, గూడ ధాత్వార్థత్వమునే తెల్పినాడు.
 [అనఁగా ధాతుపాఠమునందు, “అణ, రణ, భణ శబ్దార్థాః అనియు,
 గడి పదనైకదేశే” అని, రణ, భణ, శబ్దములను గడి శబ్దమును,
 పఠించినాడు. “అణ” అనున దొక నామము. గడి (కపోలము- పదనైక
 దేశము) యనునదియు నొకనామమే. ఇవి సత్త్వ ప్రధానములు (లింగ
 సంఖ్యాస్వయము గలిగి యుండుట సత్త్వము అయినను, వీనిని గూడ
 ధాతువులుగ పఠించుటచే అణ, రణ యను నామములకు. అణరణ
 యను శబ్దమగుట యనియు, గడియను పదమునకు కపోల రూపము
 నొందుట యనియు క్రియ, లేక క్రియాకర్తృత్వమే యర్థ మగునని
 తెలియుచున్నది.] కావున “వివచ్య ఘటో భవతి” మొదలగు స్థలము
 లందు క్త్వా ప్రత్యయము తెల్పు పూర్వకాలత్వము, ఘటనక్రియాపేక్షమే
 యనియు, భవనక్రియాపేక్షము గాదనియుఁ దెలియవలెను. భవనక్రియ,
 బహిరంగమగుటచే, పచన క్రియతో నన్వయింపదు. అధిశ్రిత్య పాచకో
 భవతియనునపుడునిట్లే తెలియునది. కావున నామపదములు తెలుపునేయ
 ర్థమైనను, సత్తారూపయైన క్రియను పొందకయే భాసింపదు, శబ్దవాచ్య
 మును గాగు. ఈవిధముగ ‘అస్తి, భవతి’ మొదలగు సామాన్యక్రియ
 లంతరంగము లగుటచే సామాన్యముగ పోయోగింపఁ బడవు విశేష
 క్రియలగు పచనము మొదలగునవి, నియమముగనుండి తీరవలసిన

యక్కట లేకుండుటచే నవి బహిరంగము లగును. అందుచే వానిని ప్రయోగించి తీరవలయును. *

ఆఖ్యాతము భావప్రధానము (క్రియా ప్రధానములు) - ఉప సర్గలు, నిపాతలు, కర్మప్రసవనీయములును సత్త్వములగు వానిని (లింగసంఖ్యలులేని) తెల్పును. అనగా నవి యద్రవ్యవాచకములు. ఉపసర్గలన్నియు ససత్త్వములే యైనను, వ్యాపారప్రయోగ నియమముల ననుసరించి, మూడువిధములుగ విభక్తములైనవి. ఉదా॥ క్రియ యొక్క స్వరూపము నం దతిశయమును తెలియజేయు “ప్ర” మొదలగునవి యుపసర్గ లగును. ఇవి ధాతువులకుఁ బూర్వమే ప్రయోగింపఁబడును. — ఇటులే క్రియలకును, ద్రవ్యములకును వానిలో వానికి గల భేదమును తెల్పు “చ” మొదలగునవి నిపాతలగును. “పచతి పతతి, చ” వండును, మఱియు చదువును. ఇచట “చ” అనునది రెండుక్రియలును పరస్పరభిన్నములని తెల్పును. అటులే రాముః కృష్ణశ్చ అనునపుడు, రామునకు కృష్ణునకు గలభేదమును “చ”కారము తెల్పును. ఈనిపాతలు భావములకు, ద్రవ్యములకు, రెంటికిని భేదమును తెల్పుచునే వాని నముచ్చయమును గూడ తెల్పును, ఈచకారాని నిపాతలు, సముచ్చేతవ్యములైన సభావద్రవ్యములకు తరువాత ప్రయోగింపఁబడును. - క్రియా విశేషమువలన పుట్టిన కార్యకారణభావాది సంబంధములను నిశ్చయము

* ఈవాదమున మహిమభక్తిక నూతన సమన్వయమధ్యమును జూపుచున్నాఁడు.

1. జైయాకరణము, వాచ్యములగు క్రియలకంటె పౌర్వకాల్యమును క్రియ ప్రత్యయము తెల్పుననిరి. ఈతడు, కృదంతామలలో ప్రతీయమానమగు, (అంతాభవము నొందియున్న) క్రియకంటె గూడ పౌర్వకాల్యము కుదురు ననుచున్నాఁడు.

2. అశ్వతి = అశ్వ ఇన ఆచరతి — అనునపుడు, జైయాకరణము అశ్వశబ్దమునకు “అశ్వరద్యశము”నందు లక్షణను చెప్పుకొందురు. ఇతఁడశ్వశబ్దమునకు ముఖ్యార్థము నందే క్రిప్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింపవచ్చుననియు, లక్షణ యక్కట లేదనియుఁ చెల్పును.

అశ్వశబ్దమునకు “అశ్వత్వాపాదవరూప క్రియయే” ముఖ్యార్థమని యీతని మతము ఇపుడు “ఉపమానాదాచారే” యను నూత్రమే వ్యర్థమని యీతనిభావము.

చేయునవి కర్మప్రవచనీయములు “జపమును ప్రావర్ణ్యం” అను నపుడొ “అను” అను కర్మ ప్రవచనీయము జపమునకును, వర్షమునకును గల కార్యకారణ భావ సంబంధమును తెల్పును. (‘అను’న దిచట ఉపలక్షణ కార్యము.) నిపాతలవలె నివియును శబ్దమునకు తరువాతనే ప్రయోగింప బడును.

♦ 1. కొందఱు పదములు సుబ స్తములు, తీజ స్తములు నని రెండువిధములే యువిరి. కొందఱి మతమున నామాభ్యాతోపసర్గలని పదములు నాల్గువిధములు. మఱి యితరుల మతమున “నామాభ్యాతోపసర్గనిపాతకర్మ ప్రవచనీయము”లని అయిదు విధములు. -వైయాకరణ దర్శనమునందు వాక్యము నుండియే అర్థము తెలియును. “రామ” అనుపదమునుండి, రమ్ అనునది ధాతువనియు, ఘణ్ ప్రత్యయ మనియు, నెట్లు విడదీసి చెప్పుచున్నామో, యటులే, వాక్యమునుండి గూడ పదములను విడఁ దీసియే చెప్పుచున్నాము. వాక్యమునుండి గూడ పదములను విడఁదీయుటను గుఱించి ముందు తెల్పెదము.

వాక్యమునందు క్రియయే ప్రధానము కావునను, ఆక్రియ యొక టియే యగుటచేతను, వాక్య మొకవిధమే. పూర్వులు నీవిషయము నిశ్చయింపిరి.

♦ 2. పూర్వుల మతమున వాక్యలక్షణ మిది. ఆఖండవాక్య మును, విడదీసినపుడు, ఆవాక్యనయవములైన పదములన్నియు, సాకాంతములై యుండవలెను. అఖండముగనే యున్నపు డితర శబ్దా సాకాంతముండదు. -క్రియయే ప్రధానమై యుండును. క్రియాకారక విశేషణములతో కూడియుండును. (లేదా కారకములన్నియు ప్రధాన

♦ 1. “ద్విధా క్త శ్చిత్ పదం భిన్నం చతుర్థా పంచథాపి వా
అసోధృత్యైవ వాక్యేభ్యః ప్రకృతి ప్రత్యయాదివత్”

♦ 2. “సాకాంతవయవం భేదే పరాసాకాంతశబ్దకమ్
క్రియాప్రధానం గుణవదేశార్థం వాక్యమిష్యతే”

క్రియతో నన్మయించును - మొత్తమున కొకే యర్థము ప్రధానముగ మండును ఈ లక్షణములు గలది వాక్యమగును.

శబ్దము నలెనే, అర్థముకూడ చెండు విధములు - సాచ్యము - అనుమేయము. శబ్దవ్యాపారమునకు విషయమైన యర్థము వాచ్యార్థము. అదియే ముఖ్యార్థమనబడును. ఈవిషయముచే గూర్చియు చెప్పును.

“శ్రుతిమాత్రేణ యతాస్య తాగర్థ్యమననీయతే
తం ముఖ్యమర్థం నున్యతే, శాణం యోగోపసాదితమ్”

ఒకశబ్దమును వినిన వెంటనే, ఆశబ్దమే యర్థమును స్ఫుటముగ, ప్రధానముగ తెలుపునో, ఆయర్థమును వాచ్యార్థమందుము. అదియే ముఖ్యమైన యర్థము. ఆశబ్దమునకు గల ముఖ్యార్థము కుదురనపుడు, సానుర్థ్యమునలన ముఖ్యార్థమునకు సంబంధించిన మఱియొక యర్థమును చెప్పకొందుము. అది శాకార్థము లేక యముఖ్యార్థమందుము. (ఈ యముఖ్యార్థము నితరులు లక్ష్యార్థమందును. స్వక్తివివేకకర్త, దీనిని యనుమేయార్థమనును) - ఈవాచ్యార్థము నుండి గాని, వాచ్యమనితేమై, హేతువుగ నుండు నర్థమునుండి గాని, యేయస్థాంతరము సిద్ధించునో, అది యనుమేయార్థము (స్వక్తివివేకకారుని మతమున, లక్షణావ్యాపారము, స్వంజనా వ్యాపార మనునవి యనుమితి వ్యాపారము నందే యంశర్థము నొందును. లక్షణాస్వంజనా వ్యాపారముల నీతడంగీకరింపడు) - ఈ యనుమేయార్థము ఘోషవిధములు. - కేవల నస్తువు, అలంకారము, రసాదులు నవి. అందు, నస్వల్పలంకారములు నాచ్యములుగఁ గూడ నుండును రసాద్యర్థము మాత్ర మనుమేయమే. అందు పదముయొక్క యర్థము వాచ్యమేగాని యనుమేయము గాదు. పదమునం దనయనవిభాగము లేకుండుటచే, నందు సాధ్యసాధన భావము కుదురకుండుటయే ఇందుకు గల హేతువు.

శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరాయశాస్త్రి, ఎం. ప.

ఏకాదశస్కంధము

—హరి భక్త్యారవంశము.

౩. మాయుగం వాసి నోయ్యుగం
 మాయుగం బంధించు నట్టికి వంశజుడొకడు గూ
 మాయును విచుచింపెను. పూ
 రాయితవాక్యోగ్నిధి మోక్షిని హర్షం బాధనన్.
 68
 ౪. చనుడు నుగూతాపిన్ను యొకడు
 బ్రహ్మచారిగమింప కోమలిని బంధించి
 నగు భుజియు నొకప్పుడెగురు గ్రోలి
 గొల్లెడ జొంగును కథి బాధతొందు మారు।
 69
 ౫. అనిన విడి యంతరక్షణు డిట్లనెను.
 భిష్యవిత్తగణ పరబ్రహ్మంబు నంచును
 దనకు విషయ జంకమై
 జ్ఞానంబు దోచును న ర్హేతుఁ జేమియు
 చేతను జగము విభ్యాతిముగను
 నిద్రించి యటమోద నిశ్చిత్తుడై యుండి
 విహరించు నదియ (శ్రీ)విష్ణుమాయ
 ఇందిరూఢభ్రమం బిదియ జాగ్రదవస్థ
 మానసభ్రమము దుర్మదురికెపుడు
 స్వప్నజావస్థ మతియుఁ దద్వాసనలకు
 మాదకంబగు బీజంబు నుప్తయస్థ
 నరునఁ బరమేశు నోడ నస్వయము సేయు
 నదియ చరికింప నాల్పనదుగు నచన్దు ||
 71

చ మజీయు స్వప్నమందు గ్రాహ్యగాహకప్రపంచత్వ భేదంబులకే
 మూఁడు విధంబులై నోయి చందంబున భావంబును మాయాసమాప్త
 తింబై త్రివిధంబై పర్యవసించు మనోరథంబు స్వప్న వస్థయందణంగిన
 క్రియ త్రివిధం బగు మాయయు నాత్మయందేలినంబగు; పరమేశ్వరుండు
 మొదలను పృథివ్యాదిమహాకూతమయమైన సృష్టి సృజించి పంచధాన్య
 పుల చేతఁ బ్రవేశించి యాత్మ నేకాదశేంద్రియంబులచే ఫలంబు పుట్టిం
 చుచు గుణంబులచేత గుణంబుల సంసృతించుచు నాత్మప్రద్యోతతి గుణం
 బుల చేతను గుణానుభవంబు చేయుచున్నవాడై యీసృష్టిని నాత్మ
 యంబుగా విచారించుచు దేహ కర్మమూలంబున నైమిత్తిక కర్మంబుల
 నాచరించుచు దిత్తలం బంగీకరించి మరణైక పశుండై నర్తించు; పెక్కు
 విధంబులం బొందిన యీదేహ కర్మఫలంబుల సంసృతించుచు, భూతి
 సంప్లవప్యంతియు పరపశుండై జన్మంబుల బొందుచుండు, సంత
 ధాతూన్లవం బొసన్నం బైన బ్రహ్మగుణ స్వరూపంబగు జగంబును
 అపాధినిధిసంబగు కాలంబును, ప్రకృతింబొందుచు నటమీఁద శతవర్షం
 బులు నర్తంబులేమియు సంత సూర్యుండు నిజ జేసంబుచే నకల లోకం
 బులు దిహించుటయు, నాతాళ లోకంబు మౌన సంకర్షణ ముఖజుటొ
 ఁబూర్ణమిఖ బై వాయుచహాయంబై దిక్కులయందు నర్థిల్ల సంత
 సంవర్తక సేఖంబులు నూతుసంవత్సరాలు ధారావర్షంబులు గురియు
 సంద విరాహంబగు; ఇంత నైరాజపునుషూడా నిగింధనంబగు నన్నీ
 చందింబుల నన్యత్కంబుల బ్రవేశించు సంతభూమి వాయుహృతగంధంబై
 జలరూపంబు చాల్చు; నాజలంబు హృతగంధంబై శేషిరూపంబునొందు;
 నాతేజంబు తిమోవినిహిత సారంబై వాయునందణంగు; నా వాయువు
 హృతస్పర్శగలదై యాకాశంబునందు సంతకమిందు; నా యాకాశంబును
 వితతశక్తిగుణంబు గలదై యాత్మయం దణంగు; సంత సింద్రియంబులు

మనములు బుద్ధియు వికారగుణంబుతోడ నహంకారంబునందు ప్రవేశించు;
నా యహంకారంబును స్వగుణయుక్తమై షరమాత్మం జేసి; నిల్చి ద్రిష్టా
త్మంబై న మూలూహంబు మాహాత్మ్యంబిది యని చెప్పిన వి: న: పా
లకం డిట్లుండె

72

శ్లో జ్ఞానహీనులై యగుట చేడనియింప
నాని మాయ న తిరాళ్ళు యెల్లు
నాఁటి పరిమ పదము డాయంగి జనుగుండు
పట్టి కథలు నాకు నాఁతెందు.

73

న. అనిన నందుఁ బ్రబుధుం డిట్లుండె

74

క. నిరూపమ నిశిత విచారము

కొఱకును ఘనమైన సుఖమ్ము కొఱకును గర్వా
నొకంబు పేయు సమయకు
నొక ప్రశ్నిగవు చుండు నాక విచారముల్.

75

న. గొనదిగము దాక్షిణ్యంబు

యిన విత్తగృహార్థ పుత్ర హితిపశువులచే
దను పేమి సంతనం బొన

గావును గాన సరులుఁ గొనగుచుండును నృథమై

76

చ॥ అతిశయ తుల్యనాశముల కాశ్రయమైన జగంబు యోగి డా
సతతము నశ్వం ౩ ని విచారమునేయుడు విష్ణు భక్తి సం
సదలను విజ్ఞప్తిగచు ప్రసన్నతఁ బొందినయట్టి సద్గురున్
ప్రతిదివసంబు తీవ్రమగు భక్తిని సేవ యొనర్ప మేలగున్॥

77

చ॥ మొదలను సాధుసంగమము ముక్తిద విష్ణు కథానురాగమున్
హృదయము నందు భూతదయ హీనవిసర్జన మాత్మ కౌచమున్
సదలప బ్రహ్మచర్యమును శ్వంద్వసమత్వము వేతెఱిగోవలన్

బసమిళకుంట చూడ ని నె భాగవతోజ్జ్వల ధర్మసద్భతుల్ ॥ 78

సీ।

ఈరీతిఁ బామేశ హితులందు నెయ్యముల్

నెయ్యదు హరికథల్ సెప్పకొనుదు

పులకాకుండులఁ గొదలి గాఁపాఁపుండై

కొనుకవేళ సంశోషణముత్తులగున

కొకవేళ భాషించు కొకవేళ నాట్యంబు

నలుపును రథిక పేస్త్రంబులగును,

నొకవేళ బరహుత్తు నూహించు రాత్రితో

నొకవేళ బూతును నకం బగము

నివ్వించున వర్తించు భన్యమతుల

చేసి దరిఁబుంపవచ్చు నిశ్చేతుమాయ

నన్యమతులవర్తించు శట్టివాఁడు

యెల్లు దాటంగనోపు నుర్వీశ్వరేశ ॥

79

ప. ఆసన విని సురపాలపుంగవుండు నారల కట్టినెఱు. సరమభాగ
నిమలాహ! నికల లోక నాయకుండిగు నారాయణాభిధానంబు గల
సామాన్యు నిష్ట విశవలయు వాఁడొడివి పలికిన సంగు విప్పలాయనం
డిల్లనెయి ॥

80

క. సురసంఘములకు సన్ముఖ

సురులకు హృదయంబులొ నివాసుండిగునా

పరమాత్మ నిష్ఠచెప్పెద

సరసత నాలింపవయ్య సౌభాగ్యసిధి ॥

81

ప. మఱియు సకలలోకస్థిత్యుద్భవ లయ కారణంబై శ్వన్న
జాగ్రత్తమస్త్యవస్థల యందుఁగలుగు చున్న దేహేంద్రియ ప్రాణంబు
లెవ్వని చేత సంజీవితంబు లగు సదియ పరంబు బావలలు దిరుగ వగ్ని

యంగుఁ బ్రవేశించ నీ గీతినిం ద్రుండుండు లాత్మయందూఁ బ్రవేశించుచు.
 స్థితిని బోధక నిష్ఠిం బగులుండేసి యుత్థాకముఁ జెప్పినను. మొదలును
 సత్త్వ రజస్త మోగుణంబులను మహదహంకారరూపంబుగాఁ దెప్పించును.
 గుణము య్థాక్రియార్థఫలరూపంబు గల యొం పేసి జేయుగాఁ జెప్ప
 చును. ఇది సమస్తద్రావణంబులను బ్రవృత్తించును. దీనికి జెప్పెనునది పా
 నాత్మగా నెఱంగి బ్రహ్మమును సన్నుతించును. ఇట్టి పుమాత్మ సామి
 యంగునిష్ఠతంత్రై వృద్ధి త్రయంబులం గొడుక నుండునట్టి మూర్తయై
 యుండిపితృకలలానుండు జీవంబుల బాసి తిన్నవృత్తంబు వేఱయై చర్చించు.
 మఱియు సయ్యాత్మ సర్వోద్రుమావృత్తంబగు నాకాంబు సప్తంజై న మనం
 బునం బాసి స్మృతిలేక వర్తించు నిర్మలదృష్టిగలనానక సూర్యప్రకాశంబు
 నోచునట్టి జ్ఞాననంతాంగు హాభక్తి చేత గుణకన్గిరంబులైన పితై
 గోపంబులం బ్రతిత్పజించి భగవత్పదంబుచేరునని చెప్పిన రాజ్ఞునియె. ౩2

క. పురుషుం డేకర్మము లా

నగించునో వానిచేత సత్కర్మమింద్రై శ్రీ;

హరహదము తెలు చేరునా

దశరథంబులం బాసి సంతతి తాహమునన్ ||

33

వ. అనిన విని యావీతి హాశ్రయం డిట్లనయె||

34

సీ. కిర్గిరంజ కర్మకర్మంబులగు వేద

వాదంబు లొకక పర్వితంబు

సోనంఘములు సర్వేశురూపము గాన

మొనసి విద్వాంసులు మోహంబును

రట్టివేదంబు కర్మాచారమునె చెప్పక

జనోపనిషత్ కర్మమోక్షంబు కొలక

విష్ణుమూలంబుగా వేదోక్తకర్మంబు

లాచరింపక ఫలంబందువాంచి

సేయు వారలు వివిధ జన్మాయుతములఁ

బొందు చుందురు మోక్షంబు నొందఁగోరు

వాండు తింఱోక్త మాధ్వాన వసజనాథు

పూజ సేయంగ వలయు నన్యులము శోచు ॥

85

వ. ఆపూజా ప్రకారం బెట్టి దనిన.

86

సీ.

శుద్ధాత్మకై దేహశోధనం బొనరించి

(శ్రీ)నాథ సన్మఖాసీరుఁ డనిన

పూజాది చిత్తంబు పూతంబుగాఁ జేసి

స్వకటలద్ధోపచారిముఖ చేసి

సభిసప్రదవ్య ఘోష్యాత్మలింగంబు

సంస్కృతాముఁ డేసి చక్రధరు

కానసంబును నర్ఘ్యమూచమనీయంబు

పాద్యంబు భక్తి సమర్పణ చేసి

పుష్పగంధాక్షతల చేతఁ బూజిచేసి

భక్తి శోధుత దీపధూపంబు లొసఁగి

బహువిధాన్నంబు లొరగింపంగఁ జేసి

గరిమ జేయంగవలె నమస్కారములను ॥

88

క.

ఈరిక్కిని బరహూత్మగు

(శ్రీ)రమణుల భక్తిఁ బూజ సేయుచు నతినివ్

సిరాగ్నైశ్చాఁ గిధులం ?

దారయ విక్రించు నతఁడు హరించేడు న్నపా ॥

వ. అని పలికిన విచేదనం డిట్లునయె ॥

89

ఈశ్వరుండు నిష్ఠుడేమేమి కర్మము
 బాచరించె నాకు నాన తిండు
 లోరిది యుష్మదీయ సూక్తులు విని నాదా
 చిత్తి మంతరికంఠ చెంగలించె

స. అని పలికిన నందు ద్రవముని దిట్టినయి.

90

భూ రేణు నెన్న నచ్చును
 నే రీతినినైచు (దిభువనేశ్వరు గుఱులుల
 (ధీశత్రు) నెఱుంగును మను
 నారలు నో చూచి బుద్ధివారు నెచుచు

97

ఆత్మశుష్టంబులై యధికమైనపంచ

భూతసంఘంబుచే మర మొనర్చు

యూపురంబందు నజాంశంబుచే జొచ్చి

నారాయణాభిధానంబు గలుగు

నట్టి నర్ముని నను నాచిదేవుడు మౌం

నీ దేహ మాశ్రయం బీజగత్

తే మునిశ్వరు రసేంద్రియముల చేత

నీ దేహాధారుల నిద్రియములు

చాలితములయ్యె మఱయు భూభాగమునను

జగము రక్షింప నిర్మింప నమయం దేమ

గాలి నూనెప్పగ్గిదే రాజసము మెఱసి

దవిజగములు మెచ్చ వర్తించు నతడు ||

రాజసంబున బ్రహ్మయై రమణ మెఱసి

సత్వ గుణమున విష్ణుడై జగము నిలిపి

అహంసంబున దుష్టులైనను బరమ

బ్రహ్మకు తోక్క- ౧౧- గ్రుగుణ సంపూర్ణుడగును ॥

93

౪ అట్టి నారాయణుడు చరిత్రంబు జెప్పెను నాకన్తిపుము.

94

5. శర్మరాజులు గాంచె ఏక్షుని సుతయిందు

గారాయణాభి ధానంబు గలుగు

శంఖులైన విమర్శియు నాతఁ డొనరించె

వైష్ణవమగు లక్షణంబు చూచి

సఖలు సుజ్ఞానియై యిటు సన్మనివండ్యు

డగు మునీశ్వరు సమరవిభుడు

ఈక్షించి శంకించి యిచ్చలో బెగ్గిరి

యితఁడు మత్పడవి గో శేషుని.

5ను మ మదనున రప్పించి యమరలోక

కామినుల గూర్చి నారి వేగంబుతోడ

సిమ్మహాస్థు సామర్థ్య మెఱుంగ లేక

రమణులనిచెను బానికాశ్రమమునకును.

95

6. ఇట్లున్నది గణ సమేతుడైన మదనుండు నిజబలంబులు గూడి

నారాయణాశ్రమంబు బ్రవేశించె నంత ॥

96

చ॥ వనమున గల్గు భూతములు పరితపింపి పుష్పసత్త్వము

భినుతిములయ్యు మట్టరణ భృంగునొడ మనోహరింబున్

యనవరతంబు గోకిల కలార వనంకులమయ్యె నాశ్రమం

గునియుము గాటునీ సహితంజై మనసుండు చరించె సంతోషం॥97

౭. మరుణాయుత సంతనమున

సుకాంతల చూపు లనెడి మునుచిరబాస

త్యేచములను భేదపఱచెను

దిరముగ నామూల మృగము దేశం బధిపా ||

98

క. బలచర కేతన మాయెను

దలకక హృదయంబులోనఁ దాత్పర్యమునో

బాభివ్యాచును ఋషి దాఁ

దెలిసి కనుంగొనియె చచటి దేవాంగవలన్

99

ప. అంతట నారాయణమునుండును హేమాలయసంఘాతమున

నీచు మనంబును దిరంబుఁదప్పక కాంతాజననకాయుండైన నుదను నాలోకించి యిల్లనయె.

100

క. వెఱచకము మత్స్యకేతన

సురకాంతా జనములొగ నొంపున నిచటన్

కరమొప్పు గ్రీడ నల్పుడు

పురుహూతుని యాజ్ఞ చేసి పూజితు లగుచున్ ||

101

ప. అని నారాయణ మునువసుం డానతిచ్చిన మాజ్ఞానమిత కంఠ పత్రై సురకామిను తిల్లకిరి. దేవా! పరమపదంబు కొఱకు సమ్యక్జ్ఞాన భరతులై నిశ్చలంబున పుత్రదారాక్ష గృహ సమద్రవ్యంబుల యందా నక్తి వర్జించి పరమపద నివాసంబు కొఱకు తనం బొసరించు పరమ పుణ్యులకు సురకృతంబులైన విఘ్నంబులు ప్రాప్తం బగు గాన బర్హిము లందు సుభాగంబు లైన బలులం బెట్టెడి కర్మకర్షణలకుఁ దత్కృతాంతరా యంబులు చెంగవు. త్సంధయు, తృప్తయుఁ ద్రికాలగుణంబులును పంచ మూర్తింబులును జిహ్వామేహన వికారంబు లనయెడి విహాసముద్రము లును పరమయోగి మనోవికారగుణంబులగు మమ్యును దరియింపలేక క్రోధవశులై శివంబును దిగనాడి గోష్పదౌహంబు నందె కునుంగు నును. ము ప్రంగవా! నీ తపోహ హక్త్యు బుధులయె

గుణంబులు నన్ను తింప బ్రహ్మదుద్రాదులుగాని మదీయవాచాగోచరంబు
గాదు. మానవుని యపరాధంబులు నహింపవలయునని నండ్రప్రకాశ
పూర్వకంబుగా నన్ను తించి నమ్ముఖంబుననిలిచి యున్న నమచుంబున: 102
క. ఆ మునివరుడు సృజించెను

కామినులను నూరుకోల్లె ఘనభూషణులన్

ఆ మానినులను జూచి

వేచుట సురలోకసతులు విస్మయ యొందున్.

103

న. ఇన్ని నారాయణమునీంద్రుడు నిడకేరీంబు నెలగు గాంతల
సృజించి యంత ||

104

గీ. వీరిలోన నొక్క నారీశిగోమాణి

బాదుపుమీర గొడొక పొండట - ను

నారిచి వ్రములైన సురలోక కాంతల

కానతిచ్చె మునివరాగ్రవరుడు-

105

ను. అని మునీశ్వరుం డివ్విధాబున నానతిచ్చిన దేవతలూ నశిత
సతులందు మిక్కిలి వర్జితంబగు మార్వశింగొన నినంగున్. శేగి యీకథ
గోత్రభేదను పెన్ద కొల్వునఁ దగ స్వినిపించి ఇత్తెముగోని నంద్రుడు
బెన్దిలన్ ||

106

క. ఈ నారాయణ చరితం

బేసరుడుఁ పఠించు నాతఁ డిహలోకమునన్

మానినీ స్తంసశ్శపీతుం

శౌ సరహరి పదముఁ జేప సటమీనఁ బగన్ ||

107

నీ. పరమహంసుఁ న్వరూపంబున ఋషభస్థు

కాత్మయోగముఁ బెప్ప యుద్యుతాంకు
ధారుణిలో జగద్భారావ తరణంబు

కొఱకు మత్స్యకృత్తి గోరిపొంది
 సోచుకానుకుఁ జంపి సొరిది వేదము హయ
 (నీన నక్త)ంబున గీలుకొల్పి
 మోదిరరాహమై యటరాత్రి చరియింప
 యువకరాశి వలన నుద్వయెత్తు

బలధి మధివంబుఁ జేసెడి నమయ.మియి
 కూర్చియూపంబు వడిఁదాల్చి కుఠంబెత్తి
 వాకిరిచేరి జక్క-మొఱవెట్టి మత్తి. 108
 గాంచె వేలంబు దివివసంఘంబు పుగళ.

108

చ. సరహారానానా యసురనాథుల బట్టి విధించి దప్పితా
 సురహృత దేవకామినుల సుందరిలను విరాజమానలన
 జెర్న విడిచింది గాథమగు చీకటిఁదాగిన నోరినెదరున్
 బయగడి వెచ్చి నాకమున బట్టము గట్టెను సంతసంబునన్. 109

క. ఈడాడ దిగును లాడుచు
 వేడుమీన బిచ్చినడుగు వేడుమి. 110
 గ్రీకించుచు లక్ష్మీనరేడు
 మూడవగులు నిరుజు నడిగి ముదిమున పుగళె.

క. అచ్చుననరిముగ భార్గవు
 దచ్చుమగులు మెన్న ఘనతరాననననన్
 ముద్యోగమిచ్చి రాబులు
 నెచ్చుంగన నేమిదంచె ఘనతరాననన్. 111

చ॥ దశిరథనందచుండగుచు దగ్గితానా ఘన యాత్రభానునన్
 సలితత రాలిరే దుగిటు నిరధిదాటె నమస్తమస్త

శిశువు బలంబుగొల్పొ సుట దేవగణంబులు సమ్మతింపగా
దశనిదను నృధించెను ప్రతాపముతోగుత సారూజ తుండ్రు || 112

క. విదితాయువుల సధింపను
సదయుండై దివిజ పరుల శురకింపన
ఉదయింప గలడు కృష్ణుడు
చుదుకులమున కృష్ణరాము డనియెడి పుం || 113

క. గుమనో బుద్ధచూసయై కర్మయోగ
మున బ్రవర్తించు వారల మోహపఱచు
కిలియుగాంతంబు నందును కల్మియుగుచు
సకల సూద్రక్షితీశుల జంపగలడు. || 114

ప. అని యివ్విధంబున ననంతంబులైన భగవద్భక్తి కర్మంబుల
జెప్పిన విని విదేహనరచాలకుఁ డిట్లనియె. || 115

క. హరిపాద యుగళసేవా
పరతంత్రులు గాక మనసు పరమార్థములన్
జరియింప జేయుచుండెడి
నరులకు గతి యేది పోనినాధమునొనా || 116
ప. అని పలికిన నందు చమనం డిట్లనియె || 117

క. శ్రీరమణికుని ముఖబా
హూరు పదాబ్జముల వలన సుద్ధసమయ్యెన్
భామణి నాశ్రమములతో
సారెపడిన్ భూనురాది జాతులు సవడన్ || 118

క. వీసరులం దెప్పుడు శ్రీ
మానినివతి పానసేన ముగుగిత లిది.

యానరుడు నరకరూపము

లోన వడున్ గూలుహీనలోకస్థితుడై || 119

చ. కలియగమందు హృద్రులును గామినులున్ హరిచాదభక్తి సం
కలిశులు గాన వారు హతకల్మషు లెచ్చటనైన భూసురా
దులు యజ్ఞంబు సేయుచును దుర్మదులై కమలాధినాథభ
క్తుల దర్శించి నప్పుడును దూరమునన్ ఘనకర్మ సంఘటై || 120

క. సునతులుఁ బురుషులు దఱచై
సదనంబులయందుఁ గ్రీడసల్పుచు నటన
మృదమునఁ బశుసంఘము జం
ప్రదు రవిధానంబు తోడ భూసురు లనఘా || 121

క. సిరిచేతఁ గులముచేతును
నరసంబగు విద్యచేత జాగముచే దు
గ్గురులు మదంబున గానక
హరిభక్తుల నప్పుచుందు రతిగర్వమునన్ || 122

సీ. ఆకసంబుమాడ్కి- నఖిలజీవులయందు
పూర్ణుడైన పరమపురుషు కథలు
విసక కోర్కులందు వితితప్రయత్నలై
ఖలులు చనుదు రంత్యగతుల కడకు
క. ఘనధర్మైకఫలంబగు
ధనమును జ్ఞానంబు పుత్రదారాపులచే
తను బూర్ణమైన గృహమం
దును నిలుచుచు నెఱుగ రాత్మ దుర్మృత్యువులన్ || 123

సీ. బహువిధానములచేఁ బ్రారంభితంబగు
శాస్త్రీయమైన వశ్యాదిహింస

నరుస శోడుతఁ బ్రత్యవాయకరంబుగా
దదికర్మమార్గ మర్యాద జూడ
శాస్త్రంబు నర్జించి సద్విధానము లేక
దుర్జనుల్ పశువులఁ దునుముచుండు
రాఖలుల్ పరమేశు నందు రోషించుచు

దుర్గతిఁ జెందుచుండును నృపాల
పాలుపురో ముక్తి మార్గంబుఁ బొందలేక
జ్ఞానహీనతఁ బొంది యజ్ఞాన మొనవి
యాత్యఘాతమైన దుష్టాత్మకలన
కాలమృత్యువు నమయించుఁ గరుణ లేక ॥ 124

శా॥ అప్రత్యమ్ము విముక్తమార్గమని విద్యాగర్వసంపన్నులై
విప్రుల్ గొందఱు దారపుత్రి సమితిన్ వీక్షించి విత్తార్థమై
యప్రామాణ్య పదంబున నిరుగుచున్ యజ్ఞానగుహ్యులన
త్సుప్రాజ్ఞాగహితాత్ములై నిలుతు రస్తోకాగతిన్ మాధవా॥ 125

శా॥ కామూర్తులై మీరిం గాగక పరశీయ
కామిని కుచగేత్తి కచము లందు

కరణాహముల వత్త్రబ్జపాదాధర
ప్రకటకంతలతనుప్రభల యందు

గండద్వయోదార ఘనవితంబము లందు
నర్జి శోరుద్వయనర్జ మందు

భూషణాంబరరమ్యభాషణంబుల యందు

తీపులఁ బచరించు చూపు లందు

మమత సేయుచు హరిభక్తి మఱివి కాల

మనుదినంబులు గడుపు చున్నట్టి పెరులు

బహువిధాంతర ఘనపాశ బద్ధులగుచు

ఘోరసరకములలోనఁ గూలువారు ||

126

క. సుతులందు గృహములందును

సుతులందును మమతఁ జేసి సర్వేశునం

దతిదిసము విముఖు లగు చు

ర్కతులకు సరకంబుఁ గలుగు మానవనాథా !

127

ఎ. అని మునివరుం డానతిచ్చిన విదేహుం డిట్లవియె!

128

గీ. ఏ యుగంబునందు రేచితి వర్తిండు

నెట్టిరూపు వాఁడు నేవిధాన

మున నుతింపఁ బడుచు మానదేవిగణముచే

విష్ణుఁ డన్యయుండు విశ్వవిభుఁడా.

129

క. నానాకారంబులతో

దానవులను సంహరింప ధన్వీశ్వరితో

(శ్రీ)నాథుఁ డుద్భవించును

మానితమై ప్రతియుగమున మహనీయుండై ||

130

వ. మఱియు నప్పురాణపురుషుండు కృతయుగంబు నందు శుక్ల

వస్త్రుండై చతుర్భాసుండై జటావల్కల కృష్ణాశ్వినోపవీత జవమాలా

దండకమండలధరుండై నిర్వైరులై శాంతులై తపోధ్యాననిష్ఠులై తద్యుగ

సంభవులై న మనుష్యులచే హంసయు సువర్ణుండును సమలుండును ఈశ్వ

రుండును పురుషుండును పరమాత్ముండును ననంబరగు దివ్యనామంబుల

చేత నన్నుతింపంబడు; త్రేతాయుగంబునందు రక్తవస్త్రుండై బాహు

చతుష్క విరాజమానుండై మేఖలాశ్రయ సహితుండై హిరణ్యకేశుం

డై సృక్సృవాద్యుపలక్షణుండై విష్ణువు యజ్ఞపురుషుండును, పృథ్వి

గర్భుండును సర్వదేవమయుండును, వృషాకపియు, జయంతుండును,

నురుగాయుండు నని బ్రహ్మవాదులచేత వినుతి సేయంబడును; ద్వాపర సంభవుండై పరమేశ్వరుండు శ్యామలదేహుండును పీతాంబరధరుండును బాహుద్వయోఽశోభితుండును దివ్యనిజాయుధధరుండును శ్రీవత్స కౌస్తుభవసమాలా విరాజమానుండును మహారాజోపలక్షణుండునునై వాసుదేవ సంకర్షణానిరుద్ధ ప్రద్యుమ్న నారాయణ మహాపురుష విశ్వేశ్వర విశ్వరూప సర్వభూతాత్మ కాదినామంబుల వెలయుచు నరపాలపుం గవులచేత సన్నుతింపఁబడు. కలియుగంబందు కృష్ణవర్ణుండై పీతాం బరధరుండై దివ్యనిజాయుధ శ్రీవత్స కౌస్తుభ వసమాలా కిరీట ధరుండై హరి-రామ-నారాయణ-నృసింహ-కంసారి-నలినోదయ నామంబుల వెలయుచు భక్తరక్షకుం డగు పుండరీకాక్షుండు బ్రహ్మ మూసీంద్రుల యజ్ఞ సంకీర్తనలచే వినుతిసేయంబడు ననిచెప్పి మఱియు నిట్లనియె॥ 13

క. హరి కమలాసన చింత్యము
పరిభవహరణంబు భక్తపానఘ్నము సు
స్థిరవద సంధాయక మగు
హరివాద జలంబుఁ దలఁతు ననురాగమునన్ ॥

సకలదేవ బృంద సంప్రార్థితంబైన
రాజ్యలక్ష్మి విజిచి రమణి కోర్కె-
కై మృగంబు వెంట నడివిలోఁ దిరుగాడు
సట్టి మూర్తిఁ దలఁతు నాశ్చర్యోన ॥

క. ఈరితిని బ్రతియుగమున
నారాయణుఁ డవతరించి నరముఖ్యులచే
తొరిన్మసింహుఁడు హరికం
సారస వినుతింప బడుఁబ్రసన్నతతోడన్ ॥

ప్రాస్తావిక పద్యావళి

మచ్చ లక్ష్మీనారాయణకవి.

శే॥ గీ॥ సతులు పరదేశగతులగు పతుల రాకఁ

గూర్చి వెతఁ జెందఁ గరట! శకునము వెల్పి

తండులంబులు గొనియెడు దంభచర్యఁ

జక్కి-జెఱుంగవె మండుల చేడె రాక.

86

ఉ॥ బంగారురంగు రంగనికృపాగరిమం గను వంగపండువు

ల్లుం గని తన్విభాస్ఫురణఁ గోరి సతీకుచసన్నపన్న శా

సంగసరస్తటంబువుల స్నానముసేసెడు మధ్య నెల్లు వ

చ్చుం గడు నీచనీలరుచి చొప్పడి-యిండిన నీకుఁ గాకమా 87

శే॥ గీ॥ వృద్ధులకు బాలురకుఁ నొల్త నిడి భుజించు

నట్టి మధురపదార్థంబు లవహరించు

జెనఁటి కాకి యటండు) నిన్ జీర్ణశక్తి

బాయువారల కుపకృతిజేయు జనదె.

88

తే॥ గీ॥ అందఱిని నేకదృష్టి గా నరయు నిన్నుఁ

నేకరుండ వటంచును గేలిగొండు)

వసుధ జనులకు నిజ మెంతవారికైన

వాయసాధివ! మెప్పించ వశము గ్లాదు.

89

కం॥ లోకులు మా వారనుచున్

గాకాధిప! వారి నొక్కకంటఁ గనెడి నిన్

నేకరుండ నిన్ యుడికించెద

రికలికాలమున న్యాయ మేది తలంపన్.

90

కం॥ మాటలుఁ బాటలు నాటలుఁ

బాటిగ శుక, పిక, మయూర, పాళికె దగు నీ

బాటికి నెంగిలికూడే

యేటికి వశాకళి! యసూయ వృథ రోమి యింకన్

91

24 — సరటాపదేశము —

ఉ॥ వీకఁ బయోధి దాటె రఘువీరుని పంపున నాంబనేయుండఁ

చాకడఁ దత్కథం జదివి యాత్మఁ డొకండు వచింప నవ్వి బో

కోడిలు గల్లుమాకులములోపల నే రిక సాస్య మంగిన్

పోకిరితోండ! పల్వలము పోయిది యంబుధి కేమి దాగుమా॥92

కం॥ మాటికి మాటికిఁ దల నీ

హేటికిఁ బంకించి తెలుగవే తరములు నీ

బోలులకు డేగ వెఱచునె

యాటోవము చాలుఁజూడవా ననుఁ దొండ,

93

మ॥ అనిగో నొచ్చి గుహన్ నృపాలకుఁ డొకంఁడార్తి న్వసించంగ వే,

తనసత్కిర్తిల తావితానములొ నాఁదద్వారమున్ దంతులన్

గన రాకుండఁగ నేని బూతయతనిన్ గావన్ శిరస్సంజ్ఞ నా

తనిఁ బ్రత్యర్థికి నప్పగించు సరటాధ్యక్షుండ వీవేకదా

94

25 — నారికేళాపదేశము —

ఉ॥ పొట్టకుఁ దృప్తిగా నిడెడు భోజనమంతకు మున్నె చాహము

న్నెట్టనఁబాటఁ దోలెదవు నీర మొసంగి మహోన్నతుండ వా

నిట్టి వదాన్య శేఖరుని నేగనఁ గొబ్బరికాయతేడ! హా

కొట్టకమున్నె యియ్య వదిగొ యదె కూడదు వీడు వేడెదన్! 95

శ్లో ౧॥ పావము జలోదరము నీకు, బనసపంకి
కిరయఁ గా గజ్జి, పెనుకోగ మబ్బె గుక
ఫలమునకుఁ, జూతమునకును బల్లి, నా
కేశఫలరాజమా! పిలుపాలఁ బడదె?

94

26 — చకోరాప దేశము —

కం. ఇత్తిరువీధిని వెలిఁగెడు
మత్తాబునుగాంచి చంద్రమండల మనుచున్
దత్తరముచు దినఁజేరితె
మత్త చకోరంబ! తొలఁగు మడియుచువు గదా.

96

27 — నృపభాష దేశము —

౫॥ వె॥ ఏల బుట్ట నూప నెద్దా! సివంబు నీ
కెచట నుండి వచ్చెనేలవృత్తి
నప్పడఁచఁడొ యెఱుఁగుదా వెఱ్ఱిసకియ నీ
కంఠ నెద్దునమ్మి కాళ్ళుగడియె.

93

మ॥ సవమానంబులు మోసి నిన్ గనుతఱిన్ గండంబొకండబ్బ శ్రీ
ధవుచే రక్షిత యాచు వత్సలత దుగ్ధంబిచ్చి పోషించు, మా
త వయఃకాలము రాగ వీడితివి యెద్దా! గడ్డిపోచైననీ
యవుగా నెన్నఁడు నీకృతఘ్నతకునే నా శ్చర్యముం బొందితిన్ 90

28 మకరాప దేశము

మ॥ సుకుమారాంగలతాన్వితామల మహాశుద్ధాంత నీమంతిని
ప్రకరంబున్ గనినాఁడ నుత్సవములన్ వారేలయట్లుంచుగం
డకవాహద్విషశల్యఘోషివర కాంతాసంతతిక్ గెల్పెనీ
మక రేంద్రాత్మజ! కోమలావయవసంపత్నిగ్ధ కాంతున్నతిన్ 100

29 నాగావదేశము

కం॥ పరవస్తువు మీది నోరెడ

బరవస్తుమింటలు దప్పు పైకిను చెమ పి

యుగచామ్యుని ము మిద

యుగుడు దన్యుగ్గివలన నవి లభియించున్

101

శ్లో॥ ని॥ అపః శేనానతారి మియసఘుఁగ్గిని

పాదక్షేంకగ్య మబ్బును బ్రహ్మక్షేస

గాని నన్ని ఛిగ్గే చాలు గలుగు ముక్తి

జనుఁడు మశులక యోవెట్టిమనుజుఁగ్గి.

102

కం. వసముల మెలఁగుచు వాయువుఁ

దినుచును గుబునము ధరించి దివజాంతకుప

ద్వనజాంకముచే వెలుఁగుచుఁ

జనునే కోధమును గలువఁజాల పురగమా.

103

ఉ॥ కోపము సున్న; లేదు పగ కోయ; నుశక్తి-; !ద్విజివ్యాభావ మా

హ! పరికింప వర్తన మొయన్నను దిన్ననిదేను; దన్ని నన్

బాపము తేటిమాడ వటువంటి నిన్నహిగా వలంతు రీ

చాపలయుక్తులౌ నరులజా డది సుమ్ము ద్విజోత్తమోత్తమా 10:

శా॥ కాలందొక్కిన నూరకుందురె యిసీ కాకోదగస్వామి; యి

బ్బేలల్ నీఘనశౌర్యమున్ దలఁప కల్పే మందపుమండభం

బౌలాకేశ్యము దాకుకొమ్ము చుష నాగాయండుగ్గి లే శో విష

జ్వాలాభీలమహోగ్రదంష్ట్రుల పటిష్ఠత్వంబదిం కేటికిన్.

10

చం॥ తిమ్మగుబత్తి శోడ నిసుకంపుచు భావిసుభాస్థమృదులై
నను లనుదెంచి మీదు భవచక్రభ్రం గాన్కూలొసంగ నిల్చుచో
గనుకరియొత్తు రుత్తి నురగప్రభుశేఖరులార యిష్ట దు
ర్యవరిభోగగ్రహంజహతిఁ బావగడంగు వెడంగులేడిటన్, 106

ఆ॥ గీ॥ మణులు గలుగునంత ఘనులయి పోయి గే
చేయిఁ జాప భయము; వేయియెట్లు
బ్రతికియుండురై న ఫలమేమి? మీకంటె
బలుగురాలు మేలు పాములార. 107

ఆ॥ గీ॥ పెరిమఁ బాలునోసిపెంచి ముద్దిపూవారి
గజచి చను మహోపకారి వహిప!
యట్టినిచ్చ దవముచుట్టి వేడెదుసుమ్ము
వెడలఁ దీయఁనంత వెట్టిగలఁడె 108

30 — పల్వలాప దేశము —

మ॥ సరసాగ్రేసరుఁ డౌట ధీరుఁ డవుటన్ సంకోష సేపార సం
బరమందున్ గని సత్కళాన్వితుఁడు రాఁ బ్రాంచస్థతిం బొంగి యీ
ధరనర్హంబగుటన్ సముద్రుఁడు భళి తాదృగ్విధుల్ వానికే
పరిగున్ బల్వలమా! భవాదృశులకా ప్రాపించు దద్రాగ్యముల్.

31 — మేఘాప దేశము —

చం॥ విసువక సర్వజీవుల కభీషిత మిచ్చినదానయోయ నీ
రసగన సన్నె కాని కవిరాఢ్యయదాకృతి దాన మిచ్చుచోఁ
గనకుట మానవా వెనుకఁ గాంచెను వెల్లదనంబు వేడెదన్
హసనము గాదు తత్త్రియ ఘనా! ఘనమా త్యజింపుమా

32 — కతకాపదేశము—

జే॥ 91 వంకనాకరమగునట్టి వారి కమల
పావనత్వంబు సమకూర్చి బాలువడుచు
నాశ్చర్యహానిక నోర్చినయట్టివానిఁ
తెలికదేశిక! నీనుఁ దిక్కఁ గాన నెప్పుడు. 111

33 — మూషకాపదేశము—

సా॥ 92 బిచ్చు నెవ్విధిపై నను నుర్వి గడన
యనుచుఁ గొప్పులసొత్తును నపహరించి
గడకు ఖరకున కొనఁగి మేన్ గ్రద్దకొనఁగి
కాంచితిదె సౌఖ్య మెల్ల! రాకప్పు నన్య. 112

34 — ఖడ్గాపదేశము—

చం॥ అరలే మహాబ్యులప్రభ నహర్పతి మించెడు నీయస్తీశ్వరుం
దరివరిఁ జేరి భీతి నభయమును గోరిన లేక వీక సం
గరమును గోరినన్ దెగువఁ కైకొని నాకపదంబు గూర్చు ను
ర్విరవరదానశూసుల కవశ్యము తద్విధులే కలాపముల్. 113

తే॥ 93 స్వప్రతాప మగ్ని వారిపైఁ జూపిన
నాటిపోవు ఖడ్గమా యెఱింగి
రాతి నఱుక జన దరాతులు వేణాళో
తిల్లి మీఁద వాడిచెల్లు నెల్లు. 114

35 — బకోటకాపదేశము—

శా॥ చంచత్సర తరంగిణీ మారికాన్నానంబుఁ దత్కర్పణో
దంచన్న వ్యమృణాలఖాదనముఁ దచ్చైత్యాచ్చసన్నాక్తి కా
కించచ్చైకతనుఁ ప్రిసౌఖ్యము జనుల్ గీర్తింప మున్ముట్టు రా
యంచం జెందుట కో బకోటము! యసూయాబుద్ధి నీ కేటికిన్. 115

36 — కుక్కటాపదేశము —

ఉ॥ పేరిడ నాఘనుండు నగునె బేలనె యంటిని వాని గాని యీ
ఘోరరణంబునన్ రిపులఁ గూల్చెడు నీకుసరాక్రమంబు గ
న్నగఁగ జూడ సంశయము లాలె నయారె కిరీటి హేమనో
శూరాకలానాంసమ యశోధన శోధన మింక నేటికిక. 116

శా॥ కుంత ల్కన్యము పత్ ప్రహరపతి! నీకున్ శూరనామంబు బ్ర
స్థితంబై తగె దాని కన్యముగ నాశీశోరురంభోలిఖా
రాతీవ్రాద్భుతచంపతు-శయపాతాక స్వైరభాసాధిపా
డిశోవంజనుడెంచు నెంచ వలదే యేలా వృథాటోపముల్. 117

కం॥ శూరత్వము నీశొదనె న
పారయశోలతల కది యుపఘ్నము తగునీ
జారత్వము చోరత్వ ము
సారము లవి వాని విడువఁ జనుఁ గృతవాకూ. 118

37 — దుగ్ధసముద్రాపదేశము —

మ॥ పలుగాంభీర్య మఖండధీరతయు శుంభద్దానభౌరేయసో
త్కటభావంబును నీకు సొమ్ములు యధార్థంబౌ యశోరాశి కీ
వట తార్కాణ మయారె యట్టిది కదా యంచత్కళాశాలి రా
కట ఘోషించెడు నీ కన్య మరయంగా క్షీరవారాన్నిధి. 119

38 — వజ్రాపదేశము —

శా॥ గీ॥ బ్రహ్మజాత్యుండుఁ బ్రభవించి కీర్తికి
బోల్పుఁ బడుచు దేజమును వహించి
పురుషరత్నమనఁగ సరివి వజ్రమ నీవు
వాయ వేల గరళభావ మకట. 120

కం॥ సతతక్రోధగంఢులు

నతికాత్కింబు మాన నగునే నీ ఏ

ప్రితి క్షత్రియ జాతిని ను

వృత్తినివజ్రంబ వాని బాసి వెలుంగుమా.

121

39 — వ్యాఘ్రపదేశము—

చం॥ దలముగఁ బట్టరెట్టలను దద్దయుఁ బట్టెలు వెట్టి యాకులం

జలన మరంగఁ గట్టి ఫణిశాయిని బాడుచు నీచు మానితిన్

ఫలము లొసంగు మంచు సనుబ్రాధనఁజేసెడు నేనెఱుంగుదున్

మిలి భవదీమవైష్ణవము పొమ్ము కసీంద్రుఁడు నీకఁ జిక్కునే.

40 — సూకరాపదేశము—

కం॥ చందన పన్నీరాంభో

మందనువాసితము లీ సమంచితప్రాతల్

కందాశ్వసదృగ్భోగికే

పందీ! నీకేల యుదబంటకుఁ జనుమా.

122

41 — కళింగ శలాత్పవదేశము—

కం॥ తన్నిరినిను కొయిగూరక

టస్స ను జత్తులను గోసిరాగుఁబ్బుదికా

యన్నలువుగఁ గనితగ్గక

యున్నారా పుచ్చకాయ యొచ్చముగాడె.

124

42 — మేఘాపదేశము—

తే॥ గీ॥ అండలును నన్నదానాఁహ్ను లగుదు రనుచు

నొకనికడ నవ్వఁ గొని వచ్చియుర్వి సకల

జీవులను బ్రోచెదవు గాని చెప్పనేల

యొసఁగి వెలమెల బోదని యొప్పుదు ఘన!

125

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

(స తి షా ప కు లు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరు
వారు సి. బి. ఇ., డి. లిట్., పితాపురం మహారాజులుంగారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజువారు

శ్రీ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజువారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు
(జమీందారు, ఉయ్యూరు యెన్టేటు)

అధ్యక్షులు.

మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవి సమ్రాజిత్యాది బిరుదాం
కితులగు శ్రీపాద శృంగమూర్తిశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. యల్.

శ్రీ సాహిత్యశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ, చతుర్వేదుల సత్యనారా
యణగారు, ఎం. ఏ., బి. ఓ. యల్.

కోశాధ్యక్షులు :

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథి గారు, బి. ఎ, యల్. యల్. బి.

శ్రీ వలేశ్వరపు వేంకటరమణ సుబ్బారావుగారు, బి. ఏ, బి. యల్.,

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు :

శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు

రా. సా. మూడిరెడ్డి సీతారామయ్య నాయుడుగారు. బి. ఏ, బి. యల్.

శ్రీ కొమ్మిరెడ్డి కేశవ రామమూర్తినాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు) బి. ఇడి.

,, ఈయూణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ.

,, ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, ఎమ్. ఏ., బి. యిడి.

,, విద్వాత్ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు, బి. ఏ.

,, సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు
బండారు తమ్మయ్యగారు.

